CONSPECTVS REIPVBLICAE LITERARIAE

SIVE

VIA AD HISTORIAM LITERARIAM

IVVENTVTI STVDIOSAE APERTA

A

CHRISTOPHORO AVGVSTO HEVMANNO, D.

EDITIO QVINTA EADEMQVE VLTIMA.

HANOVERAE

APVD HEREDES NICOLAI FOERSTERI ET FILII.

MDCCXLVI.

VIRO

AMPLISSIMO, CONSVLTISSIMO,
EXCELLENTISSIMO,

IO. BVRCHARDO
MENCKENIO,

I. V. D.

REGIS POLONIAE CONSI-
LIARIO AVLICO ET HISTORIO-
GRAPHO, SOCIETATIS REG. BRIT.
COLLEGAE IN ACAD. LIPS. HIST.
PROF. PVBL.

REIP. LITERARIAE SENATORI
PRAESTANTISSIMO,

LIBELLVM HVNC

DICAT

C. A. HEVMANNVS.

Duo elapſi ſunt anni, Excellentiſſime MENCKENI, *cum iuuentutem fidei meae commiſſam hiſtoriae literariae notitia impertiendam duxi. Inuitabat me ad aperiendas huius generis ſcholas cum manifeſta iſtius tractationis vtilitas, tum etiam argumenti ſuauitas, qua velut ineſcanda videbantur illa quoque ingenia, quae alioquin valde mediocri afficiuntur literarum amore. Iamdudum enim perſpexeram, maximam fugientium literarum culpam eſſe in iis doctoribus, qui ne adultioribus quidem diſcipulis quicquam, niſi dapes memoriae ſummo cum faſtidio inferciendas, apponunt, adeoque ludum literarium in piſtrinum*

con-

conuertunt. Hinc ad philoſophiae ſacra viam ipſis praeibam, ac ſtatim deprehendebam, literas hasce, licet ſeueriores, non ſine voluptate tractari ab erectioris ingenii diſcipulis, hosque me duce horas linguis addiſcendis deſtinatas libentiſſime diſtinguere cultura realium, quas vocant, diſciplinarum. Nimirum ea vis eſt ſapientiae, vt ſua pulcritudine rapiat ad ſe quosuis non plane ſanae mentis expertes, maxime iuuenes, quos tantum abeſt, vt diſcere pudeat, (hoc enim ſeniorum eſt vitium,) vt potius impenſe laetentur, ſe priſtinis erroribus exui et in veritatis aditum admitti. Nec vero ſatis iam feciſſe videbar muneri meo, quod in formandis verſatur adoleſcentum ingeniis. Reſtabat enim hiſtoria, cuius ignoratio dedecori eſt, notitia non honorem ſolum, verum etiam fructum permagnum affert. Emetiebar itaque primum vna cum auditoribus meis patentiſſimum illum hiſtoriae ciuilis campum, eiusque tria interualla, doctiſſimo illo Cellario, *facem praeferente, perluſtrabam. Inde filum ſecutus* Buddei, *viri* πολυμαθεστάτου, *philo-*

ſophorum decurrebam hiſtoriam, ac modo cum Ariſtotele deambulabam, modo Epicuri hortos ingrediebar, nunc cum Democrito ridebam, nunc gemitus edebam cum Heraclito, etiam cum Copernico ſolem ſiſtere gradum iubebam. Cumque haec hiſtoria pars ſit, eaque non poſtrema, hiſtoriae literariae, deinceps longius progrediebar, et vniuerſae reip. literariae faciem diſcipulis meis repraeſentare conabar. Quod conſilium exſecuturo mihi cum nullus ſuppeteret liber, quem ſequerer ducem, (quae enim exſtant Introductiones ingenii induſtriaeque ſingularis laude haud fraudandae, Struuiana *et* Reimmanniana, *hiſtoriam literariam vniuerſalem,* capite quarto *a me deſcriptam, prorſus omiſerant,) cogebar ipſe ſynopſin literariae hiſtoriae conficere. Ita enatus eſt hic, quem* TIBI *offero, libellus, exiguus ille quidem, at ea tamen, niſi fallor, complexus, quae qui a doctore paucis illuſtrata recte perceperit memoriaque comprehenderit, tantos habere videtur in hiſtoria literaria profectus, quanti ſufficere*

poſſunt

possunt ei, qui non totum se excolendae huic historiae dedere constituit. Vt autem scias, VIR honoratissime, quam secutus sim rationem libellum hunc in auditorio meo pertractans, primo libros, de quibus differendum erat, quorum quidem copia mihi erat, oculis discentium subiiciebam et perlustrandos dabam. Hinc delatus ad mentionem viri cuiusque ingenio clari, de eius aetate ac libris, item de persona fatisque eius proferebam, non quae dici poterant, sed quae maxime memoratu erant digna. Incluseram enim pertractationem huius libelli spatio sex mensium: adeoque, si magis vanam multarum rerum librorumque cognitionem iactare, quam auditorum meorum vtilitati consulere voluissem, vbique potuissem esse longior. Huius breuitatis studio etiam sola nomina eruditorum, qui adhuc in viuis sunt, adduxi, reciso titulorum praeconiorumque syrmate: qua in re aliorum non ignobilium scriptorum secutus sum exemplum, qui veriti fuisse videntur, ne ea res adulationis suspi-

cionem moueat, ac legentibus taedium affe- rat. Nominare magnos viros eſt eos lau- dare. Ad minorum autem gentium deos quod attinet, eos mea quidem mediocritas magnos facere non valet, licet vocarem Ari- ſtotele eruditiores, Platone celebriores, Argo oculatiores, excellentia denique ipſa excel- lentiores. Forſitan deſiderabit quispiam vberiorem deductionem capitis quinti, ratus, ibi exponenda dilucidius fuiſſe fata diſcipli- narum ſingularum. Mihi vero videbatur id alienum a propoſito meo, quippe cum hi- ſtoriam literariam vniuerſalem tractare con- tentus ſpecialiora iure meo miſſa fecerim. Accedit, quod ſingularum diſciplinarum hi- ſtoria rectius ipſis diſciplinis vtiliusque an- nectitur, vt v. g. pertractata Logica doce- antur auditores, a quibus initiis profecta haec diſciplina, quam impeditos ſubinde curſus habuerit, donec ad eum ſplendorem, quo nunc quidem gaudet, fuerit deducta. At- que hunc ego quoque morem ſequi meis in ſcholis philoſophicis conſueui.

Caete-

Caeterum Tibi, VIR consultissime excellentissimeque, *TIBI potissimum hunc dedicare librum volui, non propterea solum, quod idoneus eiusmodi librorum iudex es, sed quod tanta TVA exstant in rem literariam merita, vt grati animi officio tibi deuincti sint, quotquot non perfunctorie colunt literas. Vt enim caetera taceam, TVIS auspiciis editum est* Lexicon historico-literarium : *TVIS auspiciis publicantur* Nouellae literariae: *TVIS auspiciis Germania habet* Acta eruditorum *patrio sermone conscripta : TVIS denique auspiciis coepta a patre TVO* Acta eruditorum *adhuc strenue proferuntur in lucem singulis mensibus, ac totum literarium orbem perambulant, serenaque fronte excipiuntur vbique terrarum ac gentium. Vix poterat vlla re* Menckenianum *nomen magis nobilitari reddique illustrius, quam isto opere, cui perpetuitatem apprecatur, quisquis sanum habet sinciput. Nec iniuria mihi gratulor, quod nouem abhinc annis abs TE receptus in*

 col-

collegium eorum, quorum opera describuntur Acta eruditorum, *nonnihil prodesse coepi reip. literariae, quodque iam centum quadraginta recensiones meae in praeclaro isto opere exstant. Nec in posterum* TIBI *deerit studium meum, vel potius reip. literariae, cuius rationibus non parum consulere videntur, qui praestantiorum librorum recensiones concinnant, atque ita fontes aperiunt, vnde explere sitim possint, qui longius in literario stadio progrediendi cupiditate flagrant. Sed redeo ad libellum meum, eumque vt excipias beneuole,* TVVM*que mibi conserues amorem fauoremque, maiorem in modum rogito. Vale,* VIR Excellentissime, *diuque fruere gloria, quam tot tantaque in rem literariam merita* TIBI *conciliarunt. Gottingae, d. XXX. Sept.* CIↃ IↃCCCXVIII.

PRAE-

PRAEFATIO
SECVNDAE EDITIONIS,
SCRIPTA A. CIↃ IↃ CC XXVI. M. IAN.

Septem circumacti sunt anni, et menses aliquot praeterea, ex quo libellum hunc studiosae iuuentuti dicatum exire passus sum in publicum. Non ita longo temporis spatio diuendita sunt exempla eius omnia, atque iterum (a) is fuit typis exscribendus: quibus exemplis et ipsis consumtis, bibliopolae, viro honestissimo et iamdudum bene merenti de literis, necesse fuit, nouam me rogare editionem, eamque, si opus videretur, locupletiorem. Noli vero credere, LECTOR, singularem eruditionem tot emtores conciliasse libel-

(a) Haec altera editio a prima duntaxat forma literarum *cursiuarum*, quas vocant, differt, quippe quae in secunda editione grandiores sunt, quam in prima. Caeterum omnia, exceptis paucis typographi peccatis, (vt cum p. 41. *Heldelb.* pro *Heidelb.* et p. 90. *Genuenses* pro *Geneuenses*,) adeo inter se sunt similia, vt has duas editiones pro vna putem habendas.

libellulo. Neceſſitas fuit, qua permoti plures iuuentutis literatae doctores cum in Gymnaſiis, tum in Academiis, iſtum libellum auditoribus commendarunt ſuis, eumque et interpretati ſunt, et luculentiſſime in ſcholis ſuis illuſtrarunt. Scilicet quod iam obſeruare me memini in primae editionis praefatione illuſtri viro, MENCKENIO, inſcripta, nullum exſtabat *Compendium Hiſtoriae literariae:* ac proinde, qui Hiſtoriam literariam exponere erectioribus ingeniis pulchrum ducebant, cupide amplexabantur qualemcunque meam Synopſin. Fuerant quidem, qui bene mereri ſtuderent de illa Hiſtoria, eosque laudaui in ſecundo Capite: aſt nemo horum concinnarat ipſam Hiſtoriam literariam, et, cum ciuilis hiſtoriae prope innumera habeamus Compendia, literariae in toto orbe literato ne vnum quidem reperiebatur. Ac ne quis dicat, me eo, quem nominaui, loco laudaſſe *Reimmanni*, viri ſumme reuerendi, Antiſtitis nunc Hildeſienſis, *Manuductionem ad Hiſtoriam literariam*; manuductio quidem haec eſt, eademque elegans, ſed non eſt ſuo ordine contextum *Hiſtoriae literariae Compendium.* Id quo minus dubites, ſcias, conſtare eam tribus partibus, quarum in prima ac tertia exhibentur ſcriptores, qui

qui certos Hiſtoriae literariae articulos tracta-runt, in ſuas percommode diuiſi claſſes; in ſecunda vtilitates explicantur Hiſtoriae litera-riae. Quod igitur vir optimus et de his lite-ris optime promeritus in praefatione illius *Manuductionis* queſtus eſt, non exſtare vllum Compendium Hiſtoriae literariae, id omnino verum fuit vsque ad annum 1718. quo primus ego tale Compendium publicaui. Ac eodem anno STOLLIVS, celeberrimus Academiae Ienenſis Profeſſor, ſuam edidit *Hiſtoriam li-terariam*, ſynthetica contextam methodo, etſi nondum ad finem perductam. Qui qui-dem liber maximo ſuo merito lectus fuit et laudatus a quamplurimis; ſed plerique ſimul iudicarunt, Hiſtoriam literariam aeque, ac ci-uilem et eccleſiaſticam, eam proprie dici, quae, quoad longiſſime poteſt mens noſtra reſpicere ſpatium praeteriti temporis, inde vsque repe-tens, per ſingula ſaecula deſcribat vniuerſim ſtatum ſtudii literarum, et ſi qua forte ſepara-tim videantur exponenda, certis tradat in Ca-pitibus. Eam igitur laudem facile concedet quilibet Stolliano operi, vt cenſeatur et co-pioſius meo et eruditius: at titulus *Compendii Hiſtoriae literariae vniuerſalis* meo facilius adiudicabitur opuſculo: cum ille magis parti-

cularem pertractet historiam, cuius demum partes in vnum corpus connexae dici possunt certo sensu Historia vniuersalis: quem in modum *Pufendorfii Historia ciuilis*, quae per singula regna decurrit, non minus vere particularis appellatur, quam vniuersalis. Sed ad meum redeo libellum, quem primum esse huius generis, non alio consilio lectores admoneo, quam vt magnae eius imperfectioni facilius ignoscant, et vel conatui meo nonnihil gratiae tribuant. Ipsemet satis illam imperfectionem agnoui, cum semel iterumque eum exposui auditoribus meis: et hac occasione obseruaui, permulta Historiae literariae argumenta mihi fuisse silentio praeterita. Hinc igitur ad secundam hanc me accingens editionem, statui quidem, intra limites Compendii consistere, verum tamen efficiendum duxi, vt ne nimis id esset aridum, vtque nulla facile materia maneret intacta. Quod quidem eo facilius mihi factu fuit, quod septem his octoue annis, quibus exstat libellus meus, tam multis tamque bonis respublica literaria aucta fuit libris ad Historiam literariam pertinentibus, vt vix credam, vllum vnquam septennium tam laetum vidisse huius generis librorum prouentum. Quae igitur talibus in libris plene erudite-

diteque elaborata deprehendi, ea duntaxat tribus attingo verbis, lectoresque ablego ad fontes, vnde hauriri queat, quantum satis est. Cumque ipse alibi non pauca argumenta huius Historiae tractarim haud indiligenter, non dubitaui, illos quoque fontes monstrare digito, nec veritus sum, ne id mihi futurum sit obtrectationi. Caeterum fuerunt amici, iique eruditissimi, (quorum vnus ([b]) haud pauca mecum communicauit e suis in hunc libellum praelectionibus,) qui censerent, quintum Caput esse oportere elaboratius, singularumque disciplinarum historiam compendiose mihi describendam fuisse. Iidem quarto in Capite desiderarunt descriptionem virorum ibi laudatorum, qualem Celeb. *Weismannus* dedit in praestantissimo suo Historiae ecclesiasticae Compendio. At hi sciant, ne nunc quidem dare me velle Compendium Historiae literariae, sed Compendiolum duntaxat: priorisque rei desiderium expleuisse abunde laudatissimum illum *Stollium*; ad alterum vero quod attinet, sufficere tironibus posse *Lexicon literario-biographicum*, quod Menckenianis auspiciis nuper iterum prodiit. Caeterum quia per aetatem

(*b*) *Bierlingius*, Rinteliensis Academiae magnum decus, a. 1728. rebus humanis ereptus in ipso senectutis limine.

aetatem ſperare mihi licet, (ſperare vero, non confidere,) fore, vt poſt aliquot ariſtas denuo recognoſcere iubear hunc meum libellum, promitto, me tum vtrique deſiderio ſatisfacturum pro virili, et tunc demum daturum eſſe librum pro libello, Compendium pro Compendiolo. Ad hunc igitur me conuerto in exitu praefationis, eumque ſic Virgiliana voce alloquor:

Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu,
Si foetura gregem ſuppleuerit, aureus eſto,

Verum poëtice hoc dictum ſit ac praefiſcini. Valete, LECTORES, et, quem toties ab amicis ac patronis rogatus, ſiſto mearum lucubrationum catalogum, aeque beneuole accipite, ac Celeb. *Langii* catalogum librorum ſuorum excepiſtis, ipſius *Inſtitutionibus Theologiae literariis* praefixum, et *Labbei* ſimilem ſuorum librorum indicem, ſubiectum eius *Bibliothecae Bibliothecarum.* Ante tamen, quam veſtrum do in conſpectum ſcriptiunculas meas, duo mihi praefanda videntur. Primo ſcilicet ea tantummodo ſcripta profero, in quibus vtile aliquod argumentum elaboratum eſt ad fines fundi literarii longius promouendos ac latius. Vnde non ſolum carmina mea omiſi ſiue Latina ſiue Germanica, inſcriptiones item

et

et epiſtolas, honori patronorum amicorumue dicatas ac ſeparatim emiſſas; verum etiam programmata illa, quae duntaxat honori demortui cuiuspiam vel alii ſubitae occaſioni dicata, ea continent, quae ſi extra muros Iliacos proferantur, facile reiici poſſint addito hoc epiphonemate: Quid hoc ad nos? Quid hoc ad orbem literatum? Deinde ſciatis velim, iteratas libellorum meorum editiones pleraſque omnes auctas eſſe curis poſterioribus. Vti enim me haudquaquam pudet, quotidie in literis proficere, ſic nec libellos pudet meos prodire meliores et cultiores, et, vt ita dicam, viriliores. Iterum valete, LECTORES, et, quae compoſui inde ab anno aetatis meae vigeſimo primo vsque ad hunc quadrageſimum quintum, haec eſſe, ſi vultis, ſcitote:

I. DISPVTATIONES.

1 *De duellis Principum.* Ienae 1702.

2 *De vita et Philoſophia Epicteti.* Ienae 1703.

3 *De αὐτοχειρίᾳ Philoſophorum.* Ibid. 1703.
Eodem anno ibidem recuſa in 8.

4 *De fato vxoris Loti.* Ienae 1706.
Recuſa auctior ibid. 1708. ac rurſus auctior recuſa in *Poeciles* T. II. lib. II.

5 *De miraculis Imp. Veſpaſiani.* Ienae 1707.
Recuſa in *Poeciles* T. II. lib. III.

6 *De Chreſto Suetonii.* Ienae 1709.
Recuſa in *Sylloges* meae Tomo I. p. 536.

7 *De origine dominii.* Ienae 1709.
Recusa in *Poeciles* T. I. lib. I.

8 Ad *1. Corinth. XI. 10. de angelis.* Isenaci 1709.
Recusa in *Poeciles* T. III. lib. I.

9 *Disp. exhibens analysin exegeticam et paraphrasin Capitis noni Epistolae Pauli ad Romanos datae.* Isenaci 1709.
Recusa in *Poeciles* T. I. lib. III.

10 *De Friderico Barbarossa a Papa non calcato.* Isenaci 1710.
Recusa in *Poeciles* T. III. lib. I.

11 *De baptizatis super mortuos 1 Corinth. XV. 29.* Isenaci 1710.
Recusa in *Poeciles* T. III. lib. I. itemque Ien. 1740.

12 *De vera Deitate Christi ex 1 Ioan. V. 20.* Isen. 1711.
Recusa est emendatior, et *Parergis criticis* annexa.

13 *De externis candidati sacri ad 1 Tim. III. et Tit. I.* Isenaci 1712.
Recusa in *Poeciles* T. I. lib. II.

14 *Hebdomas Salomonaea, siue Explicatio septem locorum in gnomis Salomonaeis.* Isenaci 1714.
Recusa in *Biblioth. Brem.* T. IV. p. 108. sqq.

15 *Par fabularum ex Historia ecclesiastica exterminatum, (1) de Ioanne Apostolo in feruens oleum coniecto, (2) de columba, e Polycarpi rogo euolanti.* Isen. 1715.
Vtraque Dissertatio recusa est in *Biblioth. Brem.* T. III. p. 316. sqq. et p. 429. sqq.

16 *Hebdomas Paulina, hoc est, Explicatio septem locorum Epistolae ad Romanos.* Isenaci 1716.
Recusa in *Bibl. Brem.* T. IV. p. 281. sqq.

17 *Theses anno Iubilaeo secundo Ecclesiae Lutheranae publicae disputationi subiectae.* Gottingae 1717.

18 *Disp. aretologica prima de natura virtutis.* Gott. 1718.

19 *De summo bono.* ibid. 1719.
Recusa in *Poeciles* T. III. lib. IV.

20 *Disp. aretologica secunda de humilitate.* ibid. 1719.

21 *Disp. aretologica tertia de fortitudine.* 1720.

22 *De docta ignorantia.* 1721.

Recusa

Recusa in *Biblioth. Brem.* T. V. p. 187. sqq.

23 *Disp. aretologica quarta de mansuetudine.* 1721.

24 *Disp. aretologica quinta de beneficentia.* 1722.

25 *Prolegomena historica,* siue *Introductio in studium historicum.* 1723.

Recusa in *Poeciles* T. III. lib. III.

26 *Disp. aretologica sexta de simplicitate.* 1723.

27 *Disp. prima ad Grotium de veritate religionis Christianae.* 1724.

28 *Disp. aretologica septima de gratitudine.* 1724.

29 *Disp. secunda ad Grotium de veritate religionis Christianae.* 1725.

Haec recusa est 1739. inter Dissertationes ad *Grotium de ver. relig. Christ.* illustrandum editas a D. Koechero p. 263. sqq.

30 Vorschlag zu einem gütlichen Vergleich zwischen dem Herrn Verfasser der Neuen Bibliotheck zu Halle (*Gundlingio*) und dem Insp. Heumannen. Worbey zugleich das *Nil admirari* Horatianum ausführlich erkläret wird. Eisenach 1712. in 8.

31 Versio Germanica *Disputationis Sam. Werenfelsii polemicae aduersus securitatem.* Allendorfii 1724.

Recusa Gottingae 1736.

II. PROGRAMMATA.

1 *De temperamento in disputando.* Ienae 1708.

2 Von der Theologischen *Seminariorum* Nutzbarkeit und Nothwendigkeit. Eisenach 1717. Caetera quatuor Programmata, Isenaci a. 1713. 1714. 1715. 1716. edita, recusa sunt in *Luthero Apocalyptico.*

3 *De Bohuslao Hassensteinio.* Gottingae 1717.

4 *De beneficiis Principum aeternis.* 1717.

5 *De ecstasi Hieronymi anti-Ciceroniana.* 1717.

Haec superiora tria Programmata recusa fuerunt cum Oratione mea inaugurali Gottingensi, Halae 1717. Bibliopolae libuit praefigere faciem meam, vel potius non meam. Nam et pictor et fictor errauerat.

Caeterum Programma *de Hieronymi ecstasi* auctius recusum est in *Sylloges* meae Tomo I. p. 655.

6 Jubel-Fest-Programma von den guten Wercken Lutheri. 1717.

7 *De Abrahami visione Christi, Ioan. VIII. 56.* 1718.
Recusum est hoc Programma in *Bibl. Brem.* T. I. p. 473.

8 *Supplementum primum ad Boecleri Historiam literariam saeculi XVI.* 1718.
Recusum in *Halensi Biblioth. Acad.* A. 1718. p. 339.

9 Erörterung der Frage: Was einen König zum grossen Könige mache? 1718.

10 *De ciuitate Latina Vtopica.* 1718.
Recusum in *Poeciles* T. I. lib. I.

11 *De vaticiniis casu veris.* 1718.
Recusum in *Sylloges* T. I. p. 750.

12 *De metamorphosi Filii DEI, Phil. II. 6. 7.* 1719.
Recusum in *Bibl. Brem.* T. II. p. 580.

13 *De Germanis literarum secreta ignorantibus, ad Taciti Germ. cap. 3.* 1719.
Recusum in *Poeciles* T. I. lib. IV.

14 *Supplementum secundum ad Boeclerum.* 1719.

15 *De somnio poëtico, non prophetico, Petri Lotichii.* 1719.
Recusum in *Poeciles* T. II. lib. III.

16 *De bibliotheca selecta primum.* 1720. Hoc vna cum secutis duobus recusum est in *Poeciles* T. III. lib. IV.

17 *De optima secta philosophorum.* 1720.
Recusum in *Poeciles* T. I. lib. I.

18 *De caecis videntibus.* 1720.
Recusum in *Poeciles* T. I. lib. I.

19 *Supplementum tertium ad Boeclerum.* 1720.

20 *De Theophilo, cui Lucas historiam suam sacram inscripsit.* 1720.
Recusum in *Bibl. Brem.* T. IV. p. 483. sqq.

21 *De pansophia Christiana ad 1. Ioan. II. 20.* 1721.
Recusum in *Bibl. Brem.* T. IV. p. 991. sqq.

22 *Supplementum quartum ad Boeclerum.* 1721.

23 *De titulo Patris patriae.* 1721.
Recusum in *Poeciles* T. I. lib. I.

24 *De fulminibus politicis.* 1721.
Recusum in *Poeciles* T. I. lib. IV.
25 Von dem alten Weyhnacht-Liede: In dulci jubilo. 1721.
26 *Supplementum quintum ad Boeclerum.* 1722.
27 *De sanctitate Regum.* 1722.
Recusum in *Poeciles* T. II. lib. I.
28 *De Paulo Apostolo insaniae reo, Actor. XXVI. v. 24.* 1722.
Recusum in *Poeciles* T. I. lib. IV.
29 *De Christo, sapiente perfecto, siue demonstratio diuinitatis religionis Christianae.* 1722.
Recusum in *Poeciles* T. III. lib. IV. et in editis a *Koechero* Notis variorum ad *Grotium de ver. relig. Christ.* p. 275. sqq.
30 *De bibliotheca selecta secundum.* 1723.
31 *Supplementum sextum ad Boeclerum.* 1723.
32 *De macromicris, siue magnis non magnis.* 1723.
Recusum in *Poeciles* T. II. lib. IV.
33 *De stella Magis praelucenti. Matth. II.* 1723.
Recusum in *Poeciles* T. II. lib. I.
34 *De vita et scriptis Henr. Petrei primum.* 1724.
35 *De Dea Fortuna Reduce.* 1724.
36 *De Paulo Atheniensium religiositatem Actor. XVII. 22. quodammodo laudanti.* 1724.
Recusum in *Poeciles* T. II. lib. IV.
37 *De sectis siue haeresibus Grammaticorum.* 1724.
Recusum in *Poeciles* T. III. lib. IV.
38 *De nomine Christophori.* 1724.
Recusum in *Poeciles* T. II. lib. II.
39 *De vita et scriptis Henr. Petrei secundum.* 1725.
40 *De angelo Spirensi.* 1725.
Recusum in *Poeciles* T. III. lib. III.
41 *De Christo in scholis formando, Galat. IV. 19.* 1725.
Addatur 42 *Acclamatio ad D. Gudenium, nouum Sup. Gener. Gottingensem.* 1722.
Recusa in *Poeciles* T. I. lib. II.

III. DISSERTATIVNCVLAE,

Actis eruditorum insertae, aliisque Ephemeridibus literariis.

1 *Emendatio critica aliquot locorum Augustini.* In *Actis erud.* a. 1709. p. 539. sqq.

2 *Coniectura Critica* de Philosophumenis, *quae sub Origenis nomine a Gronouio edita sunt.* Ibidem a. 1710. p. 165. sqq.

3 *Diss. de distinctione Iuris naturalis in absolutum et hypotheticum, item de discrimine* Iusti, Honesti, Aequi *et* Decori. ibid. Supplem. T. IV. p. 410. sqq.

4. 5 De *Commentario MS. in Iobum, quem Hieronymo tribuit Meibomius: adiectis ex eo excerptis, horumque emendationibus criticis.* Ibidem a. 1711. p. 269. sqq. et p. 513. sqq.

6 Ἐπίκρισις *in Specimen Commentarii MS. in Iobum, Hieronymo tributi.* Ibid. a. 1712. p. 21. sqq.

7. 8 *Ad Matth. XXIV. 51.* de voce διχοτομῆν. Ibidem a. 1712. p. 26. sqq. et Suppl. T. V. p. 202. sqq.

9 *Fabula de Hippocrate, Democriti insaniae medicinam adhibere iusso, ex historia veterum philosophorum eliminata.* Ibid. a. 1713. p. 458. sqq.
Recusa auctior in *Actis Philos.* T. I. p. 670. sqq.

10 *Notae criticae ad Psalterium Salomonis, et ad Petri Cluniacensis carmen de Missa.* Ibid. a. 1713. p. 539. sqq.

11 *Meditatio de modo, quo visuri sumus DEVM in vita aeterna.* Ibidem a. 1714. p. 108. sqq.
Recusa in *Sylloges* T. I. p. 224.

12 *Meditatio orthographica ad dissertationem Fabricianam.* Ibid. a. 1715. p. 16. sqq.

13. 14 *Emendatio libri Tertulliani* de praescript. aduersus haereticos. Ibid. a. 1715. p. 299. sqq. et Suppl. T. VI. p. 196. sqq.

15 *Retractatio et correctio duarum emendationum minus feliciter susceptarum in Epistolis Ouidianis.* Ibid. a. 1716. p. 456. sqq.

16 *Emen-*

16 *Emendationes Ouidianae.* Ibidem Supplem. T. VI. p. 77. sqq.

17 *Diss. de titulo* Theologi, *Ioanni prophetae in titulo Apocalypseos tributo.* Ibid. Suppl. T. VI. p. 170. sqq.

18 *Emendationes ad Senecae* ἀποκολοκύντωσιν. Ibidem Suppl. T. VI. p. 296. sqq.

19 *Epistola critica ad Celeb. I. G. Walchium, in qua aliquot loca Lactantii emendantur.* Im neuen Bücher-Saale. P. XLV. p. 670. sqq.

20 Gedancken von etlicher Teutschen Wörter und Sprüch-Wörter Lateinischen Ursprunge. In der Neuen Bibliotheck. P. XLI. p. 72. sqq.

21 *Idea Commentarii mei in Epistolam Pauli ad Romanos.* Ibidem p. 69. sqq.

22 Beantwortung der Frage, zu welcher Zeit und warum man die Universitäten *Academien* tituliret habe. Ibidem P. XLV. p. 363. sqq.

23 *De Societate fabulosa Abbreuiatorum.* In *Miscell. Lips.* T. III. p. 1. sqq.

24 *Quatuor emendationes Horatii.* Ibidem T. IV. p. 137. sqq.

25 Von dem Nahmen der Welt-Weisheit. In der Neuen Bibliotheck P. XXVII. p. 598. sqq.

26 *Emendatio aliquot locorum Phaedri, adiecta dissertatione de Philosophia Aesopi.* Ibidem p. 603. sqq.

27 Antwort auf Plinii sieben und zwantzigste Epistel in dem siebenden Buche. Ibidem P. XXXIV. p. 276. sqq.

28 *Diss. de particula* nequicquam. In *Miscellaneis Lips.* T. V. p. 161. sqq.

29 *Emendatio singularium locorum Martiani Capellae et Ciceronis.* Ibid. T. VIII. p. 82. sq.

30 *Notae ad tria Cantica sacra Germanica.* Ibid. p. 89. sqq.

31 *Resolutio aenigmatis Apocalyptici Cap. XIII. 18.* In *Bibl. Brem.* T. I. p. 864. sqq.

32 *Specimen artis criticae, nouae editioni Q. Curtii praemissum.* In *Actis Erud.* Suppl. T. VII. p. 54. sqq.

33 *Relatio de codice MS. operis Poggiani nondum editi* de

de varietate fortunae. In *Nouis literariis* Lipsiensibus Latinis a. 1720. p. 84. sqq. Hac relatione me effecisse, vt desideratissimum illud opus *Poggii* e tenebris suis extraheretur in lucem publicam, relatum leges in *Actis erud.* 1730. p. 548.

34 *Explicatio Symposiaci aenigmatis.* Ibid. p. 114. sqq.

35 *Diss. de Eurydice Plutarchi.* In *Miscell. Lips.* T. IX. p. 157. sqq.

36 *Notae ad Musaei et Ouidii carmina de Hero et Leandro.* In *Musaei* editione *Kromayeriana* a. 1721.

37 *Relatio de Colloquio Goslariensi cum Ostorodo, Sociniano.* In *Bibl. Brem.* T. V. p. 948. sqq.

38 *Interpretatio loci Iacobi IV. 5. et 6.* In *Miscell. Lips.* T. XII. p. 172. sqq.

39 *Emendatio carminis Seueri Sancti* de mortibus boum. In *Actis Erud.* Suppl. T. VIII. p. 218.

40 *Emendationes libri primi Poggii* de varietate fortunae. Ibid. a. 1725. p. 223. sqq.

41 *Diss. de Nicolaitis e catalogo haereticorum expungendis.* Ibid. a. 1712. p. 179. sqq.

42 *Diss. de Simone Mago ex haereticorum catalogo exterminando.* Ibid. p. 181. sqq.

43 *Diss. de auctore Epistolarum Ignatii.* Ibid. a. 1710. p. 197.

44 *Emendationes et illustrationes Ouidianarum Epistolarum Heroidum.* Ibid. a. 1716. p. 452. sqq.

45 *Notae ad Gennadium de script. eccl.* Ibid. Supplem. T. VI. p. 295. sq.

46 *Diss. de monumento Bononiensi*: Aelia, Laelia, Crispis. Ibid. a. 1720. p. 7. sq.

47 Επίκρισις de *Celeb. Weismanni Hist. eccl. N. T.* Ibid. p. 413. sqq.

48 *Emendationes Velleii Paterculi.* Ibid. a. 1721. p. 116. sq.

49 *Diss. de ceto Ionam in ore tenenti.* In *Nouis literariis* Lips. Latinis a. 1720. p. 116. sq. et in *Actis Erud.* an. 1723. p. 269. sq.

50 *Epistola de circulatoria literatorum vanitate*, subiecta Celeb. *Menckenii* Orationibus *de Charlataneria eruditorum*, edit. Amstel. 1716. et 1727. Eodem anno

1716.

1716. prodiit Germanica eius versio in 8. in qua quidem haec verba: *scriptis suis praefigunt compendia scribendi Rabbinica*, non debebant ita reddi: und daher ihren Büchern kurtze Anleitungen, Rabbinisch zu schreiben, beyfügen, sed hoc modo: Und daher ihren Schrifften Rabbinische Abbreviaturen fürsetzen.

51 *Excerpta ex Epistolis Boineburgii et Prueschenckii.* In *Struuii Actis literrariis* T. I, fascic. VIII. p. 29. sqq. et p. 67. sqq.

IV. LIBRI.

1 *De Anonymis et Pseudonymis libri duo.* Ienae 1711. 8.

2 *Parerga critica.* Ienae 1712. 8.
Excerptas hinc notas meas ad *Curtium* nouae eius editioni inseruit a. 1724. *Snakeburgius.*

3 *Vita Ernesti Stockmanni, Superint. Alstad.* Isenaci 1712. fol.

4 Der Politische Philosophus. Franckfurth und Leipzig, 1714. Auctior editio 1724.

5 *Acta Philosophorum.* Tom. I. Erstes Stück. Halle 1715. 8.
Zweytes Stück. 1715.
Drittes Stück. 1715.
Vierdtes Stück. 1716.
Fünfftes Stück. 1716.
Sechstes Stück cum Indice. 1716.

6 *Acta Philosophorum.* Tomus II. Siebendes Stück. 1716.
Achtes Stück. 1717.
Neundtes Stück. 1718.
Zehendes Stück. 1719.
Eilfftes Stück. 1720.
Zwölfftes Stück cum Indice 1721.

7 *Acta Philosophorum.* Tomus III. Dreyzehendes Stück. 1723.
Vierzehendes Stück. 1723.
Funffzehendes Stück. 1724.
Sechzehendes Stück. 1725.

8 *Sapientia scenae Romanae.* Isenaci 1716. 12.

9 *Lutherus Apocalypticus. Adiectae sunt quinque aliae*

 disser-

dissertationes, historiam Reformationis Lutheri illustrantes. Hanouerae 1717.

10 *Conspectus reip. literariae, siue Via ad historiam literariam.* Hanouerae 1718.
Editio secunda locupletior. 1726.

11 *Quintiliani Dialogus de caussis corruptae eloquentiae, recognitus, emendatus, et illustratus. Adiecta est Epistola critica de iure Latinam linguam augendi nouis vocabulis.* Gottingae 1719. 8.

12 *Anthologia Latina, hoc est, Epigrammata selecta, cum Praef. de natura et virtutibus epigrammatis.* Hanouerae 1721. 8.

13 *Lactantii Symposium cum notis variorum. Adiecta est Diss. contra Nurrium, librum* de mortibus persecutorum *Lactantio abiudicantem, itemque Symbola critica ad Lactantium.* Hanou. 1721. 8.

14 *Scaeuolae Sammarthani Elogia Gallorum saeculo XVI. doctrina illustrium, cum notis. Accedit Wilh. Wottoni Elogium Thomae Stanleii.* Isen. 1722. 8.

15 *Poeciles* Tomi primi Liber primus. Halae 1722. 8.
Liber secundus. 1723.
Liber tertius. 1724.
Liber quartus. 1725.

16 *Poeciles* Tomi secundi liber primus. Halae 1725. 8.

V. ORATIONES.

1 *Oratio panegyrica in excessum Christoph. Henr. Loeberi, Superint. Orlam. qua theologi comparantur cum medicis.* Ienae 1705. 4.

2 *Oratio de tribus Scholae finibus. Adiecta sunt tria Programmata Gottingensia.* Frf. et Lips. 1717. 8.

3 *Parentatio Germanica in exequiis I. D. Butemeisteri, Gen. Superint. Gottingensis.* Gotting. 1722. 4.

VI. PRAEFATIONES,
aliorum libris praemissae.

1 *Georgii Dieterici Bohmii Commentario de particulis Latinae linguae.* Francof. 1718. 8.

2 Chri-

2 *Christoph. Cellarii Latinitatis libro memoriali*, quem contractiorem edidi Gottingae 1718. 8.
3 *Adami Tribbechouii libro de doctoribus Scholasticis.* Ienae 1719. 8.
4 *Io. Lud. Iunckeri* Historischer Erzehlung von dem *Anno 1717.* zu Eisenach gehaltenen Lutherischen *Iubilaeo.* Eisenach 1722. 8.
5 *Phrasibus Latinis* in vsum scholae Gottingensis editis. 1729.

Hic est librorum ac libellorum meorum catalogus, quem hocce concludo carmine:

Te, VERVM, in magnis rebus pariterque minutis
Nocte dieque mihi quaerere dulce fuit.
Inuentum non dedecuit mandare libellis,
Qui cito, quo domino non licet ire, volant.
Displicui, placui. Facile sed mens mea veri
Conscia dissensus et maledicta tulit.
Tandem tu, VERVM, vinces, tenebrisque fugatis
Aetas te certe postera rite colet.
Queis placui, non his alia volo lege placere,
Quam si, quod verum, dixero, quodque bonum.
Quod si mundicolis fuero per plura superstes
Tempora, sique licet scribere plura mihi,
Tu, veri fons atque boni, DEVS alme PATERque,
Fac, verum nunquam non sequar atque bonum!

PRAE-

PRAEFATIO
TERTIAE EDITIONIS,
SCRIPTA A. CIↃ IↃCC XXXII.
M. FEBRVAR.

Bona tua venia, LECTOR, edi a me ſpero tertiam huius libri formam. Nolim enim, te vnum eſſe de iis, qui indignantur, quoties nouam vident, eandemque meliorem libri cuiuspiam editionem. Imo vero facile agnoſces, non turpe ſolum, ſed prorſus inhumanum eſſe, aliis inuidere ſiue tempora iis, quibus vſus ipſe ſis, meliora, ſiue libros iis, quibus tibi licuit vti, meliores ornatioresque. Augendi vero huius libelli neceſſitatem mihi impoſuit partim aliorum laudabilis induſtria, partim mea ipſius negligentia. Ad me quod attinet, quaedam expoſueram breuius, quae vberius tractari oportebat; alia plane omiſeram, quae iure in hoc libro quaeri poterant. Deinde et illarum nunc rerum facere debui mentionem, quae ex eo tempore, quo priorem a me accepiſti editionem,

nem, geſtae ſunt in orbe literario, eorumque librorum, in quibus ex illo tempore illuſtrata fuit literaria haec hiſtoria. Vtrumque igitur quod feci, non ſum laude dignus: ſed, ſi non feciſſem, iuſtam incurriſſem bonorum reprehenſionem. Gratum proinde hac editione feciſſe mihi videor iis, qui ſiue diſcenda ſiue docenda hiſtoria literaria temporis nonnihil conſumere voluerint. Hi vero praeterea rogandi mihi ſunt, vt exſpectare a me deſinant perfectius et inſtructius illud *Compendium Hiſtoriae literariae*, quod in ſecundae editionis praefatione promiſi. Scilicet conſiderata ſpatii illius, quod ad viuendum mihi reſtat, anguſtia, conſtitui finem huic labori imponere, et reliquum vitae tempus relictumque a publico munere otium dicare aliis argumentis, ac praecipue ſacro Codici, cuius et verbis et hiſtoriae rectius percipiendae non irritum me tam diu dediſſe operam confido. Ac ſum iam in eo, vt *Hiſtoriam Apoſtolicam* a *Luca* deſcriptam, quam percurſam verius fuiſſe a commentatoribus deprehendi, quam pertractatam, debitis proſequar commentationibus, ac tibi, LECTOR, lucidiorem (adſis, quaeſo, mihi, lux illa coeleſtis!) exhibeam. Ad vltimum precor, vt bene tibi

eueniat

eueniat prima haec hiſtoriae literariae concoctio, vtque vere dicere poſſis, non ineptum tibi me ducem fuiſſe viae ad hiſtoriam literarum literatorumque ferentis. Illud tamen adiicio, me poſthac emiſſurum exiguis voluminibus comprehenſa *Fragmenta hiſtoriae literariae*, hoc eſt, diſſertatiunculas, aliquam eius hiſtoriae partem illuſtrantes: quarum alias iam edidi, ſed paucis viſas ob exemplarium paucitatem; ad alias fabricandas materiam in ſcriniis habeo; alias denique a viris eruditis ad me miſſas libenter interſeram. Si quis igitur quicquam huius generis elaborauerit, quod interitu videatur indignum, niſi alia ſuppetit id euulgandi via, ad me deleget, velim.

Poſtremo cum ſuperiori in Praefatione exhibuerim titulos lucubrationum mearum ad illud vsque tempus editarum, nunc, quae ex illo tempore typographis deſcribenda dederim, haud illibenter, credo, cognoſces. Non enim id a me fit eo conſilio, vt digito monſtrer inter polygraphos, (multa enim illa, quae ſcripſi, ſunt perpauca, ſi numerum paginarum ineas,) ſed vt appareat, me haud ſegniter laboraſſe in vinea mihi diuinitus demandata, vtque, quae ad amplificandam cum

ſacram,

ſacram, tum caeteram ſcientiam protuli, examini ſubiiciantur, eaque, quae ſatis luculenter demonſtraui, priſtinorum errorum in locum beneuole recipiantur. Vale, LECTOR, et mecum precare a Deo, Patre optimo maximo, vt futuri temporis hiſtoriae literariae ſuppeditet materiam ex omni parte laetiſſimam. En, quem modo dixi, indicem!

I. LIBRI.

1 *Acta Philoſophorum.* Tomi III. Siebenzehendes Stück. 1726. Achtzehendes Stück. 1727.

2 *Poeciles* Tomi ſecundi liber ſecundus. 1726.
Liber tertius. 1727.
Liber quartus. 1727.

3 *Poeciles* Tomi tertii liber primus. 1729.
Liber ſecundus. 1729.
Liber tertius. 1730.
Liber quartus. 1731.

4 *Auguſta Concilii Nicaeni II. cenſura, hoc eſt, CAROLI M. de impio imaginum cultu libri IV. cum praefatione et notis C. A. H.* Hanouerae 1731.

II. DISPVTATIONES.

1 *Diſp. tertia ad Grotium de veritate religionis Chriſtianae.* 1726.

2 *De ſuperſtitione verae fidei innocue admixta.* 1728.
Recuſa in *Sylloges* T. I. p. 255.

3 *De peccatis clamantibus.* 1729.
Recuſa ibidem. p. 509.

4 *De paupertate.* 1730.
Recuſa ibidem. p. 284.

5 *De lenitate Confeſſionis Auguſtanae. Accedunt Epiſtolae* Lutheri *et* Melanchthonis, *Gottingam miſſae.* 1730.

Recuſa

Recusa ibidem. p. 1. sqq.

6 *De Pilatismo literario.* 1730.

Recusa nonnihil auctior. 1731. et in *Sylloges* T. I. p. 466.

7 *De persecutione Christianorum Pliniana.* 1731.

Recusa in *Sylloges* T. I. p. 119.

III. PROGRAMMATA.

1 *De Minerua Musica,* siue de eruditis *Cantoribus.* 1726.

Pars eius recusa est in *Poeciles* T. II. lib. 3. p. 389. sq. Totum vero *Academicis* suis *opusculis* inserere dignatus est vir doctissimus, *Henr. Iac. Siuersius.*

2 *De orationis Latinae idiotismis, siue de Latinitate plebeia aeui Ciceroniani.* 1726.

Recusum in *Poeciles* T. III. lib. 2.

3 *De vita et scriptis Henr. Petrei tertium.* 1726.

4 *De titulo SERENISSIMI.* 1726.

Recusum in *Poeciles* T. III. lib. 3.

5 *De Cyria, S. Ioannis amica.* 1726.

Recusum in *Poeciles* T. II. lib. 3.

6 *De bibliotheca selecta tertium.* 1726.

7 *De Christologia Paulina 1. Timoth. III. 16.* 1726.

Recusum in *Poeciles* T. III. lib. 3.

8 *De vita et scriptis Ge. Andr. Fabricii primum.* 1727.

9 *De horis asceticis.* 1727.

Recusum in *Poeciles* T. III. lib. 1.

10 *De titulo DEFENSORIS FIDEI.* 1727.

Recusum in *Poeciles.* T. III. lib. 2.

11 *In mortem Regis GEORGII I.* 1727.

Recusum in *Poeciles* T. III. lib. 2.

12 *De differentia consolationis Ciceronianae a Christiana.* 1727.

13 *In corouationem Regis GEORGII II.* 1727.

14 *De titulo DEI GRATIA.* 1727.

15 *De Virgilio iniuste laudato inter praecones aduentus Christi in orbem.* 1728.

Recusum in *Sylloges* T. I. p. 306.

16 *De secta Paulinorum.* 1728.

17 *De vita et scriptis G. A. Fabricii secundum.* 1728.

18 De

18 *De puluere scholastico.* 1728.
19 *De aurora Musis amica, Constantinopoli nuper orta.* 1728.
Recusum in *Poeciles* T. III. lib. 2.
20 *De titulo PACIFICI.* 1728.
21 *De Sela,* Hebraeorum interiectione Musica. 1728.
Recusum in *Poeciles* T. III. lib. 3.
22 *De vita et scriptis G. A. Fabricii tertium.* 1729.
23 *De Musa pietaticultrice.* 1729.
24 *De amicitia literata.* 1729.
25 Etliche Fabeln Phaedri in Deutsche Verse gebracht. 1729.
26 *De aduentu Regis GEORGII II. in vrbem Gottingam.* 1729.
27 *De CHRISTI humilitate, eamque secuto regno eius amplissimo, ad Ezech. XVII. 22. 23. 24.* 1730.
Recusum in *Sylloges* T. I. p. 423.
28 *De Paschatis Christiani celebratione vera et falsa.* 1730.
Recusum in *Sylloges* T. I. p. 743.
29 *De vita et scriptis Hippolyti Hubmeieri.* 1730.
30 Warum die Lehre der Augspurgischen Confeßion in Spanien nicht Wurtzel gefasset. 1730.
31 *De prouidentia CHRISTI, Regis Ecclesiae, Electoratum Germanicum coniungentis cum regno Britanniae.* 1730.
Recusum in *Sylloges* T. I. p. 73.
32 *De pia impii Herodis praeceptione de officiis erga manifestatum CHRISTVM Matth. II. 8.* 1731.
33 Von der rechten Gesellschafft des Heiligen Geistes. 1731.
34 *De S. Vitale.* 1731.
35 *De eloquentia Medici.* 1731.
Recusum in *Sylloges* T. I. p. 241.
36 *De Theocratia mundi perpetua.* 1731.
37 *De censu antequiriniano Lucae II. 2.* 1732.

IV. EPISTOLAE.

1 *Epiſtola ad S. R. BOEHMERVM de florenti fructiferoque ſcipione Aaronis.* 1726.
Recuſa eſt in *Poeciles* T. III. lib. 2.

2. 3 *Duae epiſtolae ad THOMASIVM*, in quibus aliquot loca *Ciceronis* illuſtrantur. 1723. 1724 Inſertae ſunt eius Appendici der gemiſchten Händel, p. 26. ſqq. et p. 48. ſqq.

4 *Epiſtola ad M. R. COLERVM de Iubilaeis, ab Euangelica Eccleſia quinquageſimo quoque anno iuſtius celebrandis.* 1730.
Recuſa in *Sylloges* T. I. p. 67.

V. NOTAE.

1 Ad *Lipſii Orationes Ienenſes* in editione *Kromayeriana* 1726.

2 Ad *Grotii de veritate religionis Chriſtianae* libros in editione *Koecheriana.* 1727.

3 Ad *Eutropium* in editione *Hauercampiana.* 1728.

PRAEFATIO
QVARTAE EDITIONIS
SCRIPTA A. CIↃIↃCCXXXV.
[illegible]. FEBR.

Venditis ſuperioris editionis exemplaribus rogatum me voluit bibliopola, nouam vt adornarem, hoc eſt, vt ſuperiori adiic[illegible]em nec pauca, nec proletaria. Ego vero publici mei promiſſi memor tam pauca inſerui, (etſi, quae inſererentur, digniſſima,) vt perparum haec editio differat a priori. Ac pergratum mihi fuit, cognoſcere ex doctiſſimo editore Gundlingianorum ſermonum in *Conſpectum* meum habitorum, ipſum conſtituiſſe pertexere telam Hiſtoriae literariae, et, quae poſtea geſta ſunt, gerenturque in orbe literato, publice deſcribere. Agnoſco enim viri induſtriam et peritiam, quippe cuius ad *Gundlingii* ſermones acceſſiones prolixae ſtudioſis huius hiſtoriae non ſolum vtiles ſunt, ſed etiam neceſſariae. Quod enim ſolet fieri in ſcholis Academicis, neque copioſe ſatis,

neque ſatis praemeditatus haec ediſſerebat *Gundlingius*, cogitans, ſufficere ea tironibus, nec ſe edere legenda doctiſſimo cuique. Satis quoque ſcio, nunquam, vt haec a typographo deſcriberentur, paſſurum fuiſſe *Gundlingium*, verae laudis ſtudioſiſſimum. Excuſandus tamen eſt editor, quod admiratoribus Gundlingiani nominis hoc dedit, vt extemporales has partim narrationes, partim meditationes euulgaret, ſuasque adiungere merces, venaliores ſcilicet futuras ſub hoc oculiferio. Adhortandus etiam is mihi videtur, vt reliqua Gundlingianorum ſermonum, reliqua item ſua ſupplementa ne grauetur emittere. Haec habui nunc, quae ad te praefarer, LECTOR, qui cum praeterea deſiderare videaris indicem mearum lucubrationum, poſt ſuperiorem huius libri editionem euulgatarum, non deeſſe tibi patior hoc officium. Editi igitur ex eo tempore a me ſunt

I. LIBRI.

1 *Ciceronis Oratio pro Milone, emendata et illuſtrata.* Acceſſit eius *interpretatio Germanica.* Hamburgi, 1733.

2 *Ciceronis Orationes* (nouem) *pro Archia, in Catilinam, poſt reditum, pro lege Manilia, pro Milone, emendatae et illuſtratae.* Iſenaci, 1735.

3 Göttingiſche Schul-Hiſtorie. Göttingen, 1735.

II. PRAE-

II. PRAEFATIONES.

1 Ad *Iusti Christoph. Boehmeri* (Abbatis Loccumensis,) *Memorias Professorum eloquentiae Academiae Helmstadiensis*. Gottingae, 1733.

2 Ad Kohliana, quae Hamburgi eduntur, *Noua literaria* (Hamburgische Berichte von gelehrten Sachen,) anni 1735.

III. DISPVTATIONES.

1 *De praecipua causa, ob quam discipulis Christi tribus se conspiciendos praebuerunt et audiendos Moses et Elias.* 1732.
Recusa in *Sylloges* T. I. p. 86.

2 *De geographia Christum tentantis diaboli, Matth. IV. 8.* 1734.
Recusa in *Sylloges* T. I. p. 162.

3 *Disputatio prima Theologica Academiae Gottingensis, Commentatio de passione Christi maiestatica.* 1735.
Recusa in *Primitiis Acad.* p. 49.

IV. PROGRAMMATA.

1 *De reluctatione Dei aduersus Iacobum Genes. XXXII. 24-29.* 1732.
Recusum in Coleri *Biblioth. Theol. T. VI. p. 236. sqq.* et in *Sylloges* T. I. p. 147.

2 *De vita et scriptis D. Ioach. Meieri.* 1732.

3 *Programma* (Inscriptio Germanica) *in funere Subconrectoris, Car. Ge. Stillii.* 1732.

4 *De Paulo Orosio, cui nomen tertium* Hormisdae *restituitur.* 1732.
Recusum in *Actis eruditorum, Suppl. T. X.* p. 263. sqq.

5 *De coniuge Paulino Phil. IV. 3.*
Recusum Ienae 1738.

6 Von dem Hertzoglichen Braunschweig = Lüneburgischen Wapen = Rossen. 1732.

7 *De praeconio A gelico Lucae II. 14.* 1733.
Recusum in *Sylloges* T. I. p. 195.

8 *De initio ac fine Lucae Historiae Apostolicae.* 1733.

9 Von dem Nutzen der Uebersetzungen in den Schulen der Beredtsamkeit. 1733.

10 *De Caianorum secta, Gottingae quoque nunc efflorescenti.* 1733.
Recusum in Coleri *Supplemento XVI. Bibliothecae Theologicae p. 321. sqq.*

11 *Ad Actor. XIII. 48.* 1733.
Recusum Ienae 1738. et in *Sylloges* T. I. p. 334.

12 *De Felicitate Regia* 1733.
Recusum in *Sylloges.* T. I. p. 322.

13 *De pr mi Apostolis, iisdemque Evangelistis, pastoribus B th ehemicis.* 1734.
Recusum Ienae 1738. et in *Sylloges* T. I. p. 206.

14 *Programma, quo Musis Gottingensibus exilium indicit, simulque splendidissimum reditum praedicit, adiecta inuitatione ad Gymnasii huius actum vltimum C. A. H.* 1734.
Recusum in *Primitiis Acad.* p. 271.

15 *Historia gl dii Academici* 1734.
Recusum in *Prim tiis Acad.* p. 11. et Ienae. 1740.

16 *Idea Theologi Iacobaea, ex Iac. III. 17.* 1734.
Recusum in *Primitiis Acad. p.* 22.

17 *De primo, eodemque vltimo* CHRISTI *nomine prophetico, ad Gen. XLIX. 10. et Mal. III. 1.* 1734.
Recusum ibidem p. 41.

V. EPISTOLAE.

1 *Ad M. Io. Georgium Raphelium, in qua Dionysius, Siciliae Rex, segregatur a numero magistrorum.* 1732.

2 *Ad Io. Petrum Kohlium, in qua aliquot loca Horatii emendantur illustranturque.* Inserta est eius *Nouis literariis* (Hamburgischen Berichten) *anni* 1733. p. 835. sq.

3 *Ad eundem, in qua aliquot loca* Artis poëticae *Horatianae emendantur.* Inserta est iisdem *Nouis literariis* anni 1734. p. 505. sqq.

4 *Ad D. Henr. Phil. Gudenium de fabuloso Pontificatu maximo Ioannis Apostoli.* 1734.
Recusa in *Primitiis Acad.* p. 4. sqq.

VI. ORATIO.

Oratio exauguralis in Gymnasio Gottingensi, maiori scholae cedere iusso, d. 20. April. 1734. habita. Praemissa est ad audiendam eam inuitatio. Gottingae, 1735.
Recusa in *Primitiis Acad.* p. 275.

VII. DISSERTATIVNCVLAE.

1 *Emendatio vnius loci* Taciti, *et duorum* Velleii Paterculi. Inserta est *Actis eruditorum*, a. 1733. p. 431.

2 Kurtze Nachricht von denen durch das Göttingische Fürstenthum gekommenen Saltzburgischen Religions-Exulanten. Göttingen. 1732.
Non commemorassem hanc extemporalem scriptiunculam, nisi eam dignam iudicasset celeb. *Colerus*, cuius mentionem faceret in *Suppl. XV. Bibliothecae suae Theologicae p. 239.*

VIII. RECENSIONES NOVORVM LIBRORVM.

Harum magnus numerus exstat in *Actis eruditorum* inde ab anno 1710. vsque ad annum 1735.

PRAEFATIO
QVINTAE EIVSDEMQVE VLTIMAE EDITIONIS
SCRIPTA A. CIↃ IↃ CC XLVI. M. APR.

Nunc demum accipis, LECTOR, postremam meam editionem huius opusculi. Equidem, cum anno 1735. id edebam denuo recognitum adauctumque, tum vltimam manum ei me admouisse credebam. At cum longius, quam speraui optauique, produxerit vitam meam supremus ille vitae necisque arbiter, ac meus bibliopola paratus esset nouis supplementis instructam editionem hoc anno tibi exhibere, voluntati eius parere haud sum grauatus. Obseruaram enim interea temporis non pauca, quae ornatiorem reddere videbantur huncce *Conspectum reipublicae literariae:* nonnulla etiam, quae pro-

proximo decennio gesta sunt in orbe literato, adiicere poteram. Haec dixisse satis est. Accipe vero et indicem lucubrationum mearum ei annectendum, quem quartae editionis praefationi subiunxi a. 1735. Metuebam scilicet, ne moleste ferres, si, quam dedi superioribus huius libri editionibus appendicem, ea careat editio haec vltima. Quare alia, quae in promtu est, excusatione huius recensionis supersedeo. Vale.

1 Programma Paschale de testimonio militum de resurrectione Christi *Matth. XXVIII. 11 - 15.* 1735.
Recusum in *Primitiis Gotting. p. 92. sqq.*

2 Sechs Reden Ciceronis verteutscht. Eisenach 1735.

3 *Quarta editio* Conspectus reip. literariae. 1735.

4 Disp. de Christi erga homines amoris immensurabilitate, *Eph. III. 18. 19.* 1735.
Recusa in *Primitiis Gotting. p. 108. sqq.*

5 Disp. de ortu nominis *Christianorum, Act. XI. 26.* 1736.
Recusa ibidem *p. 130.*

6 Praefatio ad *Parerga Gottingensia.* 1736.

7 Dissertatio apologetica pro Dauide omnis turpitudinis notis insignito a *Baelio.* Inserta est *Parergis Gottingensibus lib. 1. num. 7.*

8 Diss. in qua numero Iureconsultorum eximitur *Minucius Felix.* Ibidem *num. 10.*

9 Diss. de excussione pulueris *Act. XIII. 51.* Ibidem *num. 11.*

10 Epistola de transitu per scholam in ecclesiam. 1736.
Recusa in *Primitiis Gotting. p. 153. sqq.*

11 Programma Pentecoſtale de tribus menſuris effuſionis ſpiritus S. in N. T. 1736.
Recuſum in *Primitiis Gotting. p. 159. ſqq.*

12 S. Bonifacii Epiſtola viſionalis, emendata et atro carbone notata. Inſerta eſt *Parergis Gotting. lib. II. n. 10.*

13 Interpretatio initii *canonis ſexti Concilii Nicaeni.* Ibidem *n. 11.*

14 *Lactantii* Opera cum notis criticis. Ienae 1736.

15 Diſp. Bibliologica, in qua hiſtoriae ſacrae de Eſthera ſua vindicatur auctoritas. 1736.
Recuſa in *Primitiis Gotting. p. 19. ſqq.*

16 Obſeruatio critica, qua inſigne mendum tollitur e *Diogene Laërtio.* Inſerta eſt *Actis eruditorum* anni 1737. *p. 41. ſqq.*

17 Tres veteres epiſtolae de *Ioanne Hiltenio,* nunc primum editae, cum notis meis. Inſertae ſunt *Parergis Gotting. lib. III. num. 1.*

18 Noua illuſtratio hiſtoriae ſacrae de *Melchiſedeco.* Ibidem *num. 3.*

19 Variantes lectiones e *Lactantii* codice MS. Gothano, cum meis notis. Ibidem *num. 10.*

20 Dionyſius, Rex Siciliae, a numero Magiſtrorum ſegregatus. Haec Diſſertatio, primum a 1732. edita, hic augetur reſponſione ad obiectionem Academici cuiusdam Halenſis. Ibidem *num. 12.*

21 Programma Pentecoſtale de Spiritus S. de diuinitate religionis noſtrae teſtimonio interno. 1737.
Recuſum in *Primitiis Gotting. p. 197. ſqq.*

22 Diſp. de Iſidoro Peluſiota et eius Epiſtolis 1737.
Recuſa ibidem *p. 210. ſqq.*

23 *Conringii* Antiquitates Academicae. Adiecta eſt mea Bibliotheca hiſtorica Academica. 1738.

24 Diſp.

24 Disp. in qua docetur, vbi et qualis episcopus fuerit S. Hippolytus. 1737.
Recusa in *Primitiis Götting. p. 229. sqq.*

25 Diss. de subscriptione Melanchthonis ad *Articulos Smalcaldicos.* Inserta est dem Heßischen Heb-Opfer *T. II. p. 624. sqq.*

26 Diss. de bibliotheca Pauli 2. *Tim. IV. 12.* Inserta est *Parergis Gottingensibus lib. IV. p. 123. sqq.*

27 Crux Criticorum sacrorum *Ioan. VIII. 6. et 8.* iuste et commode refixa, hoc est, interpretatio γεωγραφίας Christi ab Ioanne commemoratae. 1738. Est Disputatio.

28 Primitiae Gottingenses Academicae. Hannouerae 1738. Primum hic edita est *p. 281. sqq.* Oratio mea primo Academiae Gottingensis collegio Theologico praemissa, et *p. 256. sqq.* Recensio doctorum saeculi quinti Gallorum: caetera sunt recusa.

29 Disp. exhibens Commentarium in *Psalmum XXIX.* 1738.

30 Programma de prudentia petendi honores Academicos salua humilitate Christiana. 1738.
Recusum in meae *Sylloges* Tomo primo *p. 415. sqq.*

31 Disp. de Iureconsultis Germanis saeculi XVI. disciplinae suae adiungentibus et Theologiae et pietatis studium. 1738.

32 Disp. aliquot Historiae literariae fragmenta exhibens. 1738.

33 Disp. de vera origine traditionis falsae de *Ioanna Papissa.* 1739.
Recusa auctior in mea *Sylloge p. 352. sqq.*

34 Gedancken über des Richters Jephta Gelübde und dessen Erfüllung. 1739. Inserta est haec dissertatio den nützlichen Anmerckungen a celeb. *Bartholomaeo* editis *T. I. p. 303. sqq.*

35 Pro-

35 Programma Pentecoſtale de quaeſtione, cur Spiritus ſanctus hodie non patret in Eccleſia miracula. 1739.

36 Epiſtola de ſcribis *Epiſtolarum Pauli.* 1739.
Recuſa eſt in modo memoratis Anmerckungen *T. I. p. 435. ſqq.*

37 Diploma, quo Prorector creaui poëtriam Caeſaream *Pfefferiam.* 1739.

38 Diploma, quo *Loeberum* creaui poëtam Caeſareum. 1739.

39 Diploma, quo creaui Notarium publicum. 1739.

40 Obſeruationes criticae ad *Tertulliani Apologeticum.* 1739. Inſertae ſunt *Miſcellaneis Groninganis T. II. p. 570. ſqq.*

41 Vita *Georgii Melch. Ludolfi* ab ipſo ſcripta, cum Praefatione mea. 1740.

42 Diſp. de edicto regis Gothorum Athalarici de eligendo Papa. 1740.
Recuſa in mea *Sylloge T. I. p. 509. ſqq.*

43 Gedancken bey dem Spruche des Heylandes: Geben iſt ſeliger, denn nehmen. Inſerta eſt haec diſſ. dem Heßiſchen Heb-Opfer *T. III. p. 291. ſqq.*

44 Vita *Henrici Chriſtophori de Griesheim.* Inſerui eam *Actis eruditorum* anni 1740. *p. 299. ſqq.*

45 Diſſ. de Iuliani imp. *Viciſti, Galilaee*: in qua, falſam eſſe hanc narrationem, docetur. 1740.

46 Interpretatio loci perobſcuri *Eccl. VII. 17. 18. 19.* Inſerta eſt den nützlichen Anmerckungen *T. I. p. 617. ſqq.*

47 Noua editio eaque auctior *Schediasmatis* mei *de Anonymis et Pſeudonymis.* Praemiſſa eſt *Io. Chriſtophori Mylii Bibliothecae Anonymorum et Pſeudonymorum,* et in folio et in 8. editae Hamburgi 1740.

48 Programma de titulo *filii hominis.* 1740.

49 Antwort auf den wider meine Diſſ. de *Viciſti, Galilaee,* in

in dem Hamburgischen Correspondenten 1740. *n. 198.* gemachten Einwurf. Sie stehet eben daselbst *num. 204.*

50 Antwort auf eine in den Hamburgischen Beyträgen zur gelehrten Historie 1740. n. 74. befindliche Wiederlegung meiner Disp. de fato vxoris Loti. Inserta est Kohlii Hamburgischen Berichten 1746. *p. 60. sqq.*

51 Narratiuncula mea de ieiunio quodam quadragesimali fictitio. Exhibetur in *Actis historico-ecclesiasticis T. IV. p. 1137. sqq.*

52 Explicatio testimonii Paulini *1. Cor. XV. 5. 6. 7.* de resurrectionis Christi testibus. Inserta est *Miscellaneis Groninganis T. III. p. 285. sqq.*

53 Anmerckung von der Benennung der Theologiae *positiuae.* Inserta dem Heßischen Heb-Opfer *T. III. p. 495. sqq.*

54 Emendatio trium insignium *Plinii* locorum. Inserta est *Miscellaneis nouis Lipsiensibus T. I. p. 79. sqq.*

55 Critisch-Theologisches Bedencken über die zu Wittenberg 1529. herausgekommene lateinische Uebersetzung der Bibel. Exhibetur in *Actis hist. eccl. T. V. p. 517. sqq.*

56 Diss. de illuminatione Sauli caeca pietate feruentissimi, Act. IX. Ienae 1741.

57 Antwort auf Herrn Gleichmanns Widerlegung meiner Disp. de Ioanna Papissa. Exstat in den Göttingischen gelehrten Zeitungen 1741. *p. 410. sqq.*

58 Diss. de vero sensu nominis *Iscariotes*, cognominis Iudae proditoris. Inserta est *Miscellaneis Groninganis T. III. p. 598. sqq.*

59 Vita LVTHERI a Melanchthone scripta, cum Praef. et annotationibus meis. Gotting. 1741.

60 Andreae *Carolostadii* Hochzeit-Brief, cum annotatione

ne mea. Exhibetur in den nützlichen Anmerckungen a Bartholomaeo editis *T. I. p. 875. sqq.*

61 Reuelatio auctorum *Obseruationum selectarum Halensium.* Inserta *Miscellaneis nouis Lipsiensibus T. I. p. 292. sqq.* Adde *T. II. p. 736.*

62 Epicrisis de hodiernis Missionariis. Inserta modo memoratis nützlichen Anmerckungen *T. I. p. 989. sq.* Ibidem inserui p. 1059. diploma, quo *Bartholdo Nibusio* facultas datur legendi libros prohibitos.

63 Diss. de verbo Paulino οἰκοδομεῖν. Exstat ibidem *T. II. p. 1. sqq.*

64 Glaubwürdigste Nachricht von D. Faust. Inserta D. Hauberi *Bibliothecae Magicae T. III. p. 184. sqq.*

65 Disp. de exegesi historica Scripturae sacrae, et speciatim historiae de delirio Dauidis. 1742.

66 Disp. de zelo. 1742.
Recusa in *Sylloge* mea *T. II. p. 624.*

67 Programma Paschale de Eliae adscensu in coelum. 1742.
Recusum est in *Miscellaneis Groninganis T. IV. p. 234. sqq.*

68 Disp. de votis. 1742.
Recusum in mea *Sylloge p. 437. sqq.*

69 Interpretatio obscuri cuiusdam epitaphii Bononiensis. Exstat in den Göttingischen gelehrten Zeitungen 1742. *p. 356. sqq.*

70 Vergleichung und Vereinigung Matthäi und Lucä in der Erzehlung von dem Hauptmanne, dessen Knecht von Christo gesund gemachet worden Exhibetur im Heßischen Heb-Opfer *T. IV. p. 55. sqq.*

71 Clauis *Vindiciarum Iunauiensium.* Inserta den Göttingischen gelehrten Zeitungen 1742. *p. 492. sqq.* Ibidem *p. 409.* ipsas illas *Vindicias* recensui

72 Disp. de pari scandalorum exegeticorum, *Iudic. III. 31.* et *1 Sam. XVII. 55.* 1742.

73 Disp.

73 Disp. exhibens commentarium in *Ioannis apostoli epistolam tertiam.* 1742.

74 Disp. inscripta Hebdomas Petrina, siue Explicatio septem locorum *Epistolarum Petri.* 1743.

75 Hebdomas Ioannea, siue Explicatio septem locorum *primae Epistolae Ioannis.* 1743.

76 Epistolae meae aliquot ad *Crozium* insertae sunt *Thesauro epistolico Lacroziano,* a. 1742. edito, *T. I. p. 153 - 161.*

77 Auflösung eines der schwersten Knoten in der Leidens-Geschicht unsers Herrn und Heylandes Lucä *XXII, 36.* Inserta der Hamburgischen vermischten Bibliothec *T. I. p. 56. sqq.*

78 Coniectura de *canticis* הַמַּעֲלוֹת. Inserta est *Miscellaneis Groninganis T. IV. p. 7. sqq.*

79 Antwort auf die Frage: Warum die erste Epistel Johannis keine Aufschrift habe. Exstat im Hessischen Heb-Opfer *T. IV. p. 120. sqq.*

80 Exercitium artis criticae in *Irenaeo*: cuius artis ope etiam hic eiicitur ex Historia ecclesiastica haereticus *Colarbasius.* Exhibetur in der Hamb. vermischten Bibliothec *T. I. p. 144. sqq.*

81 Iudicium meum de *D. Gnilii,* Theologi Argentoratensis, autochiria. Insertum est *Actis hist. eccl. T. VI. p. 1094. sq.*

82 Diss. de aetate et auctore *psalmi nonagesimi.* Inserta der Hamb. vermischten Bibliothec *T. I. p. 533. sqq.*

83 Sylloge Dissertationum mearum. **Tomi I. Pars I.** Gottingae. 1743.

84 Disp. de LXX. legatis Christi. 1743.

85 Recensio *Epistolarum Ioannis Trithemii.* Exstat in *Miscellaneis nouis Lipsiensibus T. II. p. 109. sqq.*

86 Diss. de locis aliquot *Curtii, Ciceronis,* et *Minucii Felicis.*

licis. Inserta der Hamb. vermischten Bibliothec *T. I. p. 867. sqq.* Ibidem a me exhibentur duae epistolae *p. 864. sqq.*

87 Diss. de titulo Ioannis apostoli: Ὁ μαθητὴς ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς. Exstat in den nützlichen Anmerckungen a Bartholomaeo editis *T. II. p. 265. sqq.*

88 Obseruationes aliquot criticae. Exhibentur in der Hamb. vermischten Bibliothec *T. I. p. 1026. sq.*

89 Sylloges Dissertationum mearum Tomi I. Pars II. Gottingae 1744.

90 Emendationes nouem locorum *Aeneidis.* Exstant in der Hamb. vermischten Bibliothec *T. I. p. 477. sqq.*

91 Diss. de nummis CONOB inscriptis. Versionem eius Gallicam a Mauclerkio factum exhibet *Journal litteraire d'Allemagne T. II. p. 358. sqq.* Meam vero elaborationem Latinam exhibui in *Sylloges* meae *T. I. P. III. p. 670. sqq.*

92 Ehrenrettung der alten Teutschen, welchen die Abschreiber des Taciti eine höchst-barbarische Gewohnheit angedichtet haben. Exhibetur in der Hamb. vermischten Bibliothec *T. II. p. 92. sqq.*

93 Antwort auf zwo gelehrte Einwendungen, welche gegen mich im Heßischen Heb-Opfer gemacht worden. Exstat ibidem *T. IV. p. 394. sqq.*

94 Auslegung der Worte Petri *Act. X. 34-38.* Exhibetur in der Hamb. vermischten Bibliothec *T. II. p. 330. sqq.*

95 Obseruatio ad *Irenaeum.* Ibidem *p. 690.*

96 Diss. ad *1. Tim. I. 4.* Ibidem *p. 692. sq.*

97 Obseruatio de *Steph. Doleto.* Ibidem *p. 698. sq.*

98 Critica obseruatio ad *Act. XV. 28.* Ibidem *p. 701.*

99 Exegetische Paraphrasis des von Pilato gehaltenen Verhörs Jesu, wie solches nebst dessen Ausgange vom

vom Johanne cap. XVIII. 28-40. beschrieben wird. Inserta est dem Heßischen Heb=Opfer *T. IV. p. 569. sqq.*

100 Obseruatio ad *Tertullianum.* Exstat in *Miscellaneis Groninganis T. IV. p. 259. sqq.*

101 Neuer Beweis, daß nicht Zwinglius, sondern Lutherus, der erste Reformator gewesen sey. Exhibetur in der Hamb. vermischten Bibliothec *T. II. p. 707. sqq.*

102 Emendationes *Virgilii.* Ibidem *p. 878. sq.* et *1039.* et *T. III. p. 975.*

103 Disp. de pseudothaumaturgis Pharaonis. 1744. Recusa Ienae 1745.

104 Meditatio critica super loco exagitatissimo *Eginharti* in *Vita Caroli M. cap. 25.* Inserta est *Miscellaneis nouis Lipsiensibus* T. III. *p. 124. sqq.*

105 Symbola critica ad *Iustinum Martyrem.* Ibidem *p. 222. sqq.*

106 Responsio de auctore et aetate *Psalmi XC.* Inserta der Hamb. vermischten Bibliothec *T. II. p. 931. sqq.*

107 Anmerckung eines bisher unerkannten Wunderwercks unsers Herrn Christi Joh. *XXI. 13.* Exhibetur in den nützlichen Anmerckungen *T. II. p. 517. sqq.*

108 Programma Paschale, exhibens descriptionem et considerationem priscae controuersiae inter Romam et Asiam de vero Paschate. 1745.

109 Emendationes *Liuii* et *Quintiliani.* Insertae sunt

Bremensibus *Symbolis literariis T. I. p. 403. seqq.* Plures meae *Liuii* emendationes a *Drackenborchio* exhibentur in sua *Liuii* ed. e. g. ad *lib. II. 48. 4.* et *49. 2.*

110 Programma de Theologia Curayeriana. 1745.

111 Notitia *Indicis librorum expurgandorum* a *Brasichellano editi.* Inserta den Altonaischen gelehrten Zeitungen 1745. *p. 305. sqq.*

112 Auslegung der Rede des Apostels **Pauli Röm.** *VIII. 19-23.* Ibidem *p. 410. sqq.*

113 Menda librariorum quatuor in N. T. obseruata. Ibidem *p. 687. sq.*

114 Auslegung des Spruchs Marc. *IX. 49. 50.* Inserta est der Hamb. vermischten Bibliothec *T. III. p. 55. sq.* Hic *p. 58. lin. 16.* lege **Glaßium zum Vorgänger.**

115. Sylloges Dissertationum mearum Tomi I. Pars III. Gottingae 1745.

116 Erklärung des vierten Capitels des Propheten Ezechiels. Exhibetur in der Hamb. **vermischten Bibliothec** *T. III. p. 659. sqq.*

117 Widerlegung eines Gelehrten, welcher geglaubet, ich leugne, daß der Apostel Johannes die *Apocalypsin* geschrieben habe. Ibidem *p. 955. sq.*

118 Emendationes *Liuii.* Insertae *Sylloges* meae Tomo primo *p. 487. sqq.*

119 Dissertatio exegetica de *psalmis* medicis siue soteriis. Ibidem *p. 684. sqq.*

120 De

120 Defenſio *Loti* a crimine oblatarum ad ſtuprum filiarum. Ibidem *p.* 720. *ſqq.*

121 Specimen Germaniſmorum *Thomae a Kempis.* Ibidem *p.* 740. *ſqq.*

122 Programma Paſchale de teſtimonio reſurrectionis Chriſti angelico. 1746.

INDEX CAPITVM.

CAPVT I.

CAPVT II.

CAPVT III.

CAPVT IV.

CAPVT V.

CAPVT VI.

CAPVT VII.

CAP.

CAPVT I.

DE
NATVRA ET PARTIBVS HISTORIAE LITERARIAE.

Σύνοψις.

Historiae literariae definitio, I. *Eius vitia*, II. *Eiusdem vtilitas*, III. IV. *Eius abusus*, V. *Eius partes*, VI. *Eius partitiones*, VII. VIII.

I.

Historia literaria est Historia (*a*) literarum et literatorum, siue Narratio de ortu et progressu studiorum literariorum ad nostram vsque aetatem.

II.

(*a*) Eodem modo *Historia ciuilis* est historia imperiorum et imperantium, ac *Historia ecclesiastica* est historia theologiae (siue religionis) et theologorum. Potest etiam definiri *Historia literaria* speculum orbis

II.

Haec historia ob (*b*) monumentorum penuriam est admodum imperfecta, et propter

bis literati, cum praeteriti, tum praesentis: vel etiam iter per orbem literatum vniuersum. Hoc in itinere, quod obimus in museo nostro, oculos nostros subeunt tot viri doctissimi omnis generis, tot tantique Maecenates, tot gymnasia literaria, tot insignes bibliothecae. Incidimus etiam in morosophos, atheos scilicet, scepticos, enthusiastas, religionis Christianae in ipso Christianorum grege insectatores, alchymistas, similisque furfuris male sapientes. Reducimur quoque in orbem iam exstinctum, modo in Aegypto versantes vel Chaldaea, modo Athenis, modo in barbara, quae cultissima nunc est, Germania, terrisque aliis. Saepe vero et noctu iter faciendum est, cum videlicet deest lux historiae.

(*b*) Haec *monumentorum penuria* est duplex. Alii enim libri, quos scribi oportebat, non fuerunt conscripti: alii, qui exstiterunt, periere. Olim quippe historiae literariae nemo erat incuriosior literatis ipsis, ac vix quicquam eius prodebatur literis. Vnde de veterum scholis, de viris doctis, de bibliothecis, de caeteris historiae literariae partibus, quantum est, quod nescimus! Ne aetatem quidem omnium compertam habemus. *Palaephatus*, *Curtius*, *Petronius*, *Aphthonius*, quorum libros habemus et libenter legimus, quo quisque tempore vixerit, philologi certant, et adhuc sub iudice lis est. Quod autem ad eos libros attinet, qui scripti quidem fuere de historia literaria, sed interciderunt, praeclarissimum de illis naufragiis testem habemus *Ionsium* in opere (ita enim inscribendum erat,) *de scriptoribus historiae literariae.* Omnium vero locupletissimus testis est rex *Salomo*, *Eccles.* XII, 12. inqui-

propter varia praeiudicia multis mixta (*c*) fabulis.

III.

Caeterum quia non contemnendi ex ea fructus (*d*) capi possunt, merito damus operam, vt eam, vtcunque licet, ex probatae fidei auctoribus eruamus, et simul a fabulis repurgemus.

IV.

Vt enim omittam, literatis esse turpitudini, literariam adeoque domesticam (*e*) igno-

A 2 rare

inquiens: *Faciendi libros multos nullus est finis.* Bone Deus! vbi sunt innumeri illi libri Hebraice scripti? Videtur exitium iis attulisse captiuitas Babylonica. Vid. de his Salomonis verbis *Reimmanni* Praef. ad *Hist. lit. antedil.* cuius tamen interpretationi Geierianam praefero.

(*c*) Exstat *Gothofredi Vockerodii Historia societatum et rei literariae mundi primi* siue antediluuiani. Multas ea exhibet fabulas, quas tamen auctor non omnes suo dignatus est suffragio. Scilicet cupiditas explendi hiatus historiae literariae effecit, vt alii veris historiis assuerent pannos fabularum, alii hosce pannos cupide amplexarentur pro purpura.

(*d*) Vid. Diss. mea de fructibus ex historia philosophica capiendis, quae exstat in *Actis Philosophorum* P. I. cap. 1.

(*e*) Historiam literariam acrius a literatis excolendam esse, quam historiam ciuilem, ex vero iudicat praeclareque docet *Moshemius* in Praef. ad *Halesii* Hist. Conc. Dordr. §. 36. p. 118. sq.

rare historiam, in eaque errores (*f*) committere; ex ea (1) notitiam haurimus bonorum, malorumue librorum; (2) methodum addiscimus, expeditiore breuioreque via perueniendi ad eruditionem; (3) quae in studiis sequenda vel fugienda, cognoscimus, et prudentiam addiscimus (*g*) literatam; (4) vitas virorum ingenio doctrinaque illustrium oculis animoque lustrantes, non solum praeiudicium

(*f*) Horum satis amplam segetem exhibet *Reimmannus* Hist. lit. T. I. p. 131. - - 142. In primis dulce est, ex historia literaria discere origines rerum literariarum. Quam putide, quaeso, ille peccabat, qui in praefatione libri sui Catechetici docebat, iam tempore prophetae Iesaiae Catechismos e typographeis prodiisse, *im Drucke heraus gekommen!*

(g) Exempli caussa vnam hanc obseruationem affero. Historiam intuentes literariam discimus, omnes nouas veritates, firmissimo licet fundamento nixas, habuisse aduersarios grauissimos, at postremo feliciter triumphasse de hostibus suis; ac doctores illos melius fecisse, qui tacuerint, iis, qui diu multumque respondendo sibi multum molestiae arcessierunt, simulque prodiderunt posteritati, se succubuisse prauis affectibus, nec satis magno animo fuisse praeditos. Vtriusque rei exemplum in *Harueo* habemus et *Pufendorfio*. Hic, vt *Senecae* verbis e lib. II. *de ira* cap. 32. vtar, *ille magnus et nobilis est, qui more magnae ferae latratus minutorum canum securus exaudit.* Est enim *veritas* lux quaedam. Quae eam circumuolant auiculae et inuolant, ipsi nihil nocent, sibi vero damnum, aliis risum, pariunt.

dicium auctoritatis (*h*) et antiquitatis ſenſim exuimus, verum etiam (5) cognoſcentes, quanti viri ope literarum euaſerint, ad aemulationem (*i*) incitamur. Denique e literaria hiſtoria cognoſcimus vias diuinae prouidentiae, cultura literarum felicitatem generis humani, progreſſumque (*ii*) verae religionis adiuuantis.

(*h*) Obſeruatu haud indignum, ſuperioribus ſaeculis, quibus frigebat ſtudium hiſtoriae literariae, philoſophos caeca fide ſuum Ariſtotelem, ICtos ſuum Bartolum, theologos ſuum Thomam, ouium ritu eſſe ſecutos; hodie, perculta hiſtoria literaria, non ſolum philoſophos, ſed etiam iureconſultos, hiſtoricos, medicos, philologos, imo et theologos, factos eſſe eclecticos et ex ſolido eruditos. Eſt ergo hiſtoria literaria lux veritatis et mater libertatis ingeniorum. Vid. *Poecile* mea T. III. p. 297.

(*i*) Hodierna docet experientia, Studioſos illos, qui negligunt hiſtoriam literariam, ſegnius tractare literas, ac tantum duntaxat e diſciplinis haurire, quantum ipſis videtur opus eſſe ad conſequendam ſpartam ſibi ſuaeque Marthae alendae ſuffecturam; at, qui tincti ſunt hiſtoria literaria, vehementius accendi ad exercenda literarum ſtudia. Singulare vero huius æmulationis exemplum eſt LVDOVICVS, Elector Palatinus, quem *Altingius* Hiſt. eccleſ. Palat. p. 244. ſcribit haec aliquando verba edidiſſe: *Quoties GEORGII, Principis Anhaltini, ſcripta lego, adeo afficior, et tanta cum admiratione inſignia eius dona ſuſpicio, vt, ſi a Deo mihi integra optio daretur, non Romanum Imperium magis, quam ſimile docendi et ſcribendi donum, eligerem.* Ac ſane et *Salomonem* maiorem et clariorem fecit ſua ſapientia et eruditio, quam opulentia et potentia ſua.

(*ii*) Vide, quod infra obſeruo Cap. IV. §. XI. not. *e*.

V.

Illud vero cauendum ſedulo, ne totos (*k*) nos dedamus hiſtoriae literariae, ſed reputemus nobiscum, eam eſſe hiſtoriam eruditionis, non eruditionem ipſam, adeoque, qui in hiſtoria hac verſatiſſimus nullam praeterea diſciplinam excoluit, eum vix ac ne vix quidem in eruditorum hominum numerum referri debere. Qui enim ita totum ſe dat (*l*) hiſtoriae literariae, nullam vt ipſe fundi literarii partem propria aret vitula, ſimilis eſt agricolae, qui negle-

Quanta benignitate DEVS naſci voluerit artem typographicam, iamdudum acute viderunt theologi.

(*k*) Vid. meum Schediaſma *de Anonymis* P. I. cap. IV. §. 3. et 4. *Miſcell. Lipſ.* T. VI. p. 63. ſqq.

(*l*) Maxime curioſitas omnes noſcendi libros de quocunque argumento ſcriptos, ſiue bonae ſiue deterioris notae, omnesque illorum librorum editiones, ſufflaminat profectus in eruditione ſolida, efficitque, vt eiusmodi homines corticis literarii plurimum habeant, nuclei perparum. Intereſt tamen reip. literariae, habere viros, qui et huius rei notitiam exhibeant. Verum tales *Voſſios*, *Morhofios*, *Fabricios* qui caeco imitantur impetu, et ſola ducti voluptate literaria, meminerint, Herculis cothurnos non eſſe omnibus pedibus aptos. Triumuiri illi, quos dixi, ita præpollebant ingenio, vt minutiora iſta ſtudia non eſſent fraudi eruditioni ipſorum ſolidae, vtque cura corticis non abſtraheret eos ab eſu et vſu nuclei. Contra videmus hodie multos in hiſtoria literarum multum, in literis parum proficere. Vid. *Clerici* Biblioth. anc. et mod. T. XVI. p. 423. Scilicet hiſtoriam literariam tractare et facile et iucundum eſt, cum ipſum diſciplinarum agrum colere res ſit admodum laborioſa, tardiorisque ſucceſſus.

neglecto suo agro tantummodo inuestigat nomina caeterorum agricolarum, et, quantam quisque messem fecerit, quantumque ceperit laboris sui fructum, curiose cognoscit, ipse vero tempore messis nihil ab agro suo accipit, atque adeo, cum sui agri fructus ostendere iubetur, aliorum inuadit horrea, dicendus cum poeta *congesto alieno pauper in auro.* Similis item est peregrinatoribus literariis, qui domum reduces multa auditu iucunda narrant de literatorum, quos videre ipsis contigit et conuenire, faciebus, vestitu, moribus, domibus, vxoribus, liberis, paupertate vel diuitiis; muneribus, bibliothecis, scriptis, ipsi interea per plures discursionis suae vel menses vel annos ne teruncium quidem adiecerunt illi eruditionis qualicunque thesauro, quem iam possidebant, cum iter suum literarium ingrediebantur. Admonendi itaque sunt eruditionis canditati, ne historiae scriptores literariae sibi faciant *fures temporis* ingenio disciplinisque excolendis merito dicandi.

VI.

Quinque constitui commode possunt istius historiae partes, vt in *prima* agatur de arte scribendi, in *secunda* de ortu studiorum literariorum, et, quomodo ea sint disseminata, per totque vicissitudines ad nostram vsque aetatem propagata, demonstretur; in *tertia* de disciplinis earumque et incrementis et decrementis disseratur; in quarta de libris omnis

generis; in *quinta* denique de auctoribus. Cuius distributionis hanc reddo rationem. Cum historia literaria supponat *artem scribendi*, de hac omnium primo differi debet, et eius exponi memorabilia. Hinc statim secundum ordinem saeculorum describenda omnis historia literaria. Tertio loco historia ista duce confici oportet singularem cuiusque disciplinae historiam. Sed cum generales obseruationes permultae occurrant cum de libris, tum de ipsorum auctoribus, quae tribus praecedentibus in capitibus commodum haud inueniunt locum, in quarto capite *de libris*, in quinto *de auctoribus* exhiberi par est obseruationes illas generales. Ac mihi quidem nihil quicquam occurrit in tota historia literaria, quod non suum haberet locum in quinque illis capitibus.

VII.

Est haec historia literaria *vniuersalis*: cui opponitur *particularis*, quae vel *geographica*, cum certae (m) gentis vel prouinciae; vel *topogra-*

(m) E. g. *Historia literaria Germaniae*, quam edidit *Reimmannus: Cimbria literata* Molleri. Sic *Albertus Thura* a. 1723. edidit *Historiam literariam Daniae*, et *Hyacinthus Gimma Historiam literariam Italiae.* Ac *Bailletus* Iudiciorum T. I. p. 287.-359. exhibet compendiosam historiam studiorum in Gallia florentium inde ab initio vsque ad haec tempora, simulque nominatim laudat Gallorum eruditissimos. Speciatim *Claud. Sorellus* in sua *Bibliotheca Gallica*, patrio scripta sermone, copiose ostendit,

pographica, cum certae (*n*) Academiae vel (*o*) vrbis; vel *chronologica*, cum certi (*p*) temporis; vel *technologica*, cum certae artis (*q*) vel disciplinae (*r*) historia literaria exponitur; vel *anthropologica* siue *biographica*, cum vitae clarorum certi generis virorum describuntur; vel *bibliographica*, cum libri alicuius disciplinae recensentur.

dit, Gallos sua lingua omnes scientias et artes excoluisse, ac veterum quoque libros in eam transtulisse. Quo sub titulo hoc stadium decurrere perrexit inde ab anno 1740. *Gouietus:* cuius iam octo volumina prodierunt. Amplissimo vero in campo omnem historiam Galliae literariam explicare coeperunt 1733. quidam Benedictini: quorum *Histoire literaire de la France* iam sex impleuit grandiora volumina.

(*n*) E. g. *Historia Academiae Parisiensis, Francofurt.*

(*o*) E. g. *Brema literata.* A. 1729. *Ios. Ant. Saxius* emisit *Prodromum ad historiam literario-topographicam Mediolanensem*, et a. 1728. Pater *de Colonia Historiam literariam ciuitatis Lugdunensis* edere coepit, eiusque posteriorem Partem a. 1730. publicauit.

(*p*) E. g. *Historia antediluuiana, Historia saeculi XVI.*

(*q*) E. g. *Historia Poëseos, Logicae.*

(*r*) E. g. *Historia philosophica, Historia Medicinae.* A. 1720. *Pfaffius* edidit *Introductionem in Historiam Theologiae literariam*, magno applausu exceptam. Eam cum vberrimis annotationibus iterum edidit a. 1724. et sequentibus. Vid. iudicium de hoc Opere in *Actis erud.* a. 1724. p. 526. & 527. Etiam *Ioach. Langius* a. 1724. emisit *Institutiones literarias studii theologici.* Verum non est haec historia Theologiae literaria, sed tantum continet hic liber bibliothecam theologicam, praemissa de methodo studii theologici, de studio historiae literariae,

VIII.

Addi debet historia literaria *specialissima*, vt cum *Io. Petrus Titius* libellum scripsit de fatis operum *Thuani; Launoius de fortuna Aristotelis in Academia Parisiensi; Kettnerus historiam dicti Ioannei* (1. Ioh. V, 7.) *de Trinitate; Kingius Historiam Symboli Apostolici*, a *G. Oleario* Latine redditam; *Io. Alb. Fabricius* (in *Centifolio* suo *Lutherano* p. 106-144.) et *Saligius* (in toto libro IV. suae *Aug. Conf. Historiae*) *historiam literariam Augustanae Confessionis; Brenckmannus Historiam codicis MS. Pandectarum Florentini; Binderus* (in *Bartholomaei Actis hist. eccl. T. V.* et *VI.*) *historiam editionis Bibliorum Ernestinae* siue *Vinariensis*. Sic facile esset, conscribere historiam *(s)* libri *de imitatione Christi*, qui vulgo idque summo iure *Thomae Kempensi* tribuitur; aut libri *Grotiani (t) de veritate religionis Christianae*. Omnium maxime huc pertinet *historia literaria codicis*

riae, de comparanda notitia librorum et bibliothecarum, denique de historia artis typographicae, tractatione satis perfunctoria. Conf. *Acta erud. Germ.* P. XCV. p. 801 sqq.

(s) Sic plures scripserunt *historiam versionis Bibliorum Germanicae* a Luthero confectae. Historiam libri Masiani *de Interesse Principum circa religionem* exhibuit *Thomasius in den gemischten Händeln* T. II. cap. 3. Ipse historiam *Symposii Lactantiani* composui, et sub titulo Praefationis ad illud *Symposium* edidi: historiam item operis Carolini *de cultu imaginum*.

(t) Quod hic optaui luculentissime a. 1739. praestitit *Io. Christoph. Koecherus*, theologus nunc Brunsuicensis.

cis ſacri, tractata a *Ioan. Gottlob Carpzouio* in *Introductione ad libros hiſtoricos veteris Teſtamenti*, in cuius praefatione ſuos in hoc ſcribendi genere anteceſſores adducit; a *Rich. Simonio* in *Recenſione critica commentatorum Biblicorum;* a *Io. Frid. Mayero* in *Bibliotheca Biblica*, quam locupletauit *Carolus Arndius;* a *Iac. Longo* in *Bibliotheca ſacra* a. 1723. auctius recuſa; a *Io. Georgio Pritio* in *Introduct. in lectionem N. T.* a. 1722. locupletius edita. Quid? Datur etiam *hiſtoria literaria ſingulorum verſuum ſacri codicis*, quam exhibere ſolent Exegetae, omnes omnium ſaeculorum interpretationes alicuius dicti proferentes. Hoc ſaepiſſime fecit *Suicerus* in *Theſauro eccleſiaſtico*, e. g. de vxore Loti *T. I. p. 179. ſq.* Mihi quidem talis hiſtoriae literariae vix pulchrius exemplum occurrit, quam *Henr. Walth. Gerdeſii* Diſſertatio inauguralis, Gieſſae a. 1723. habita ad locum Pauli *Galat. III. 20.*

CAPVT II.

DE

SCRIPTORIBVS HISTORIAE LITERARIAE VNIVERSALIS.

Σύνοψις.

Syſtema hiſtoriae literariae *fruſtra exſpectatur*, I. *Duplex methodus componendi Hiſtoriam literariam.* *Iu-*

Iudicium de Stollii Hiſtoria literaria, II. *et* Paſchii, III. *Hiſtoria literaria analytica methodo ſcripta deſideratur*, IV. *Iudicium de* Friſii Bibliotheca, V. *De* Ionſii *opere literario*, VI. *De* Lambecii Prodromo, VII. *De* Conringii Antiquitatibus Academicis, VIII. *De eiusdem* Commentario de ſcriptoribus XVI. ſaeculorum, IX. *De* Morhofii Polyhiſtore, X. *De* Struuii Introductione, XI. *De* Gundlingii Sciagraphia Hiſtoriae literariae, XII. *De* Reimmanni hiſtoria literaria, XIII. *De* Caroli Arndii Syſtemate, *et de* Pſeudo-Graeuii Cohorte Muſarum, XIV. *De iis, qui in ſuo* ciuilis *vel* eccleſiaſticae hiſtoriae Compendio *attigerunt hiſtoriam literariam*, XV. *De* Krauſii Nouellis literariis, *deque ſimilibus* Nouellis, XVI. *De* Schmeizelii *et* Bertrami Hiſtoria literaria, XVII. *Meum conſilium in hoc opuſculo*, XVIII.

I.

Hiſtoriam literariam plures deſcribendam ſuſcepere, vel potius eius compendium. Omnem enim hiſtoriam literariam plene ac perfecte exponere, non eſt vnius hominis, nec vnius quantumuis magni voluminis. Solius *Graeciae* hiſtoriam literariam, imo ne hanc quidem vniuerſam, ſed duntaxat librariam, perſequitur *Fabricius* in *Bibliotheca Graeca*, multorum voluminum opere. *Germaniae* ſolius hiſtoriam literariam aliquot voluminibus expoſuit *Reimmannus*. Intelligi hinc poteſt, hiſtoriae literariae vniuerſalis perfectum corpus ſiue Syſtema (in quo πάντα περὶ πάντων, vti *Cicero* lib. XII. ad famil. epiſt. 20. loquitur,) aeque imperite exſpectari, ac Syſtema ciuilis hiſtoriae vniuerſalis. Pluribus hoc ediſſerit in Praefatione ſua ad *Lambecii Prodromum*

mum historiae literariae is, quem modo laudaui, *Fabricius*.

II.

Caeterum duplex est methodus *(a)* componendi historiam literariam, *analytica* et *synthetica*. Syntheticam voco, qua historia literaria sub certa capita redigitur, et secundum ordinem disciplinarum aliarumque huc pertinentium rerum describitur, atque hac occasione cum de scriptoribus, tum de scriptis traduntur potiora. Secutus istam methodum est *Gottlieb Stollius* in sua *Historia eruditionis*, quam a. 1718. primum, deinde supplementis hic illic insertis a. 1724. *(b)* edidit. Feliciter ei successit hic labor, et summa, quam adhibuit, diligentia, rectum item et erectum modo de libris, modo de auctoribus iudicium, magnum viro non a doctrina solum, verum etiam a virtute laudando attulit operae *(c)* pre-

(a) Idem monui de *historia philosophica* in *Actis Philos.* T. I. p. 462. *Historiam ecclesiasticam* methodo analytica composuit *Sam. Basnagius*, synthetica *Iac. Basnagius*, vterque felicissime.

(b) Separatim quoque alia edidit *Supplementa* a. 1727. Ac Latinam totius huius operis versionem a. 1728. emisit *Car. Henr. Langius*.

(c) Hoc libro nemo eruditionis elegantioris cupidus carere potest. Ita *Bierlingius* de Stolliano isto opere existimat lib. *de Pyrrhonismo hist.* cap. 3. p. 198. Mihi cum maxima laude digna videatur ista *Historia literaria*, tamen singula capita inter se comparanti visa est *Historia Poëseos* supremum laudis tenere locum, *Historia Criticae* vltimum.

pretium. Eſt autem iſtud opus nondum abſolutum, quippe Philologiae tantum ac Philoſophiae repraeſentans hiſtoriam. Poſtea autem exhibuit vir clariſſimus pari filo contextam *Theologiae*, *Iurisprudentiae* ac *Medicinae hiſtoriam*. Sed nec nunc perfecta cenſeri poterit hiſtoria literaria ſynthetice deſcripta, niſi quis ſingularibus libellis expoſitam adiungat *hiſtoriam (1) Maecenatum*, (2) *Academiarum*, (3) *Gymnaſiorum*, (4) *Societatum literariarum*, (5) *Bibliothecarum*.

III.

Non eſt hic ſilentio praetereundus *Georgius Paſchius*, qui et ipſe ſynthetica methodo hiſtoriam diſciplinarum perſequi coepit in libro *de inuentis nouis*, cuius editio ſecunda Lipſiae prodiit a. 1700. Capite ſcilicet in *ſecundo* (nam primum et breue et leue eſt,) perſequitur hiſtoriam Logicae, Metaphyſicae, Phyſicae, Grammaticae, Rhetoricae, et Poëſeos. Multa hic collegit lectu haud iniucunda, ſed nec argumento ſuo ſatisfaciens nec lectoris eruditi (*d*) deſiderio. In *tertio* hiſtoriam enarrat Carteſii: in *quarto* hiſtoriam doctrinae moralis: in *quinto* hiſtoriam Iurisprudentiae ciuilis: in *ſexto* hiſtoriam Medicinae recentiorem: in *ſeptimo* denique, quod longiſſimum eſt et optimum, hiſtoriam recentioris Phyſi-

(*d*) Nec ideo magnifice de eo exiſtimat *Niceronius* in Tomo VII. *Vitarum eruditorum*.

Physicae et Matheseos. Ad supplendum *Caput quartum* postea a. 1707. edidit opus *de variis modis moralia tradendi*, adiuncta *Introductione in rem literariam moralem veterum sapientiae antistitum*. Verum et hic descriptorem verius, quam scriptorem, se praebet, mera exhibens collectanea, nullo proprii vel iudicii vel ingenii lumine distincta.

IV.

Analytica methodus est, cum inde ab orbe condito vsque ad nostram aetatem per singula saecula describitur status rei literariae. Huius generis opus animo conceperat *Lambecius*, sed praeter *Prodromum* expromsit nihil. Habet igitur, qui ingenio pollet ac doctrina, nec otio librisque destituitur, in quo suam industriam exerceat: nec dubium est, quin gratiam doctissimi cuiusque sit initurus, qui ea methodo confectum historiae literariae corpus publicae luci exposuerit.

V.

Quam solliciti de accurata methodo fuerint scriptores historiae literariae, quos ante *Stollium* habemus, patebit ex iis, quae mox dicenda veniunt. Scholastico quidem, quod vocant, aeuo aliquid huius generis tentauit *Gualterus Burleus*, sed prorsus inuita Minerua: id quod satis manifestum feci in *Actis* (*) meis *philosophorum*. Recentioris aeui

(*) T. III. p. 282. sqq.

aeui inter primos eſt *Io. Iacobus Friſius*, de cuius *Bibliotheca chronologica* quid exiſtimandum ſit, alibi *(d)* expoſui.

VI.

Secutus eſt *Ioannes Ionſius*, cuius opus *de ſcriptoribus hiſtoriae literariae*, (minus enim recte inſcripſit *philoſophicae*,) anno 1659. editum, a. 1716. *Io. Chriſtophorus Dornius* non contemnendis auctum ſupplementis in lucem reduxit. Sed de hoc quoque ſyntagmate quid ſentiendum ſit, in *Actis philoſophorum* (*e*) docere me memini.

VII.

Eodem anno 1659. *Petrus Lambecius*, *Friſii* exemplo ad maiora incitatus, *Prodromum* (*f*) *hiſtoriae literariae* emiſit, *Fabricio* obſtetricante a. 1710. recuſum. Verum is hiſtoriam literariam inde a condito mundo vſque ad Moſem emenſus, adeoque ſolam ſcriptorum ſubdi-

(*d*) *Act. Philoſ.* P. IV. cap. 5.

(*e*) P. I. c. 7. et P. VIII. cap. 7.

(*f*) Primus omnium, quod ſciam, *Lambecius* in ſcholis ſuis expoſuit tradiditque *Hiſtoriam literariam:* quod facere aggreſſo cum deeſſet Compendium hiſtoriae illius, filum ſequi coactus eſt *Friſii* modo memorati. Cum vero in eius libro naeuorum deprehenderet plurimum, in animum induxit componere Hiſtoriam literariam, eoque fine edidit *Prodromum Hiſtoriae literariae.* Qui titulus vel ideo dignus eſt animaduerſione, quod antea nunquam in vllius libri titulo nomen occurrit *Hiſtoriae literariae.*

ſubdititiorum notitiam tradens, in caeteris meras exhibet ſciagraphias, ſatis quidem bonas, ſed quibus ita, vt par eſt, elaborandis ne decem quidem *Lambecii* ſuffecerint.

VIII.

Non omittenda hic eſt mentio *Hermanni Conringii*, qui ſuſcepta *Academicarum antiquitatum* deſcriptione, cum a. 1674. alteram *(g)* earum editionem emitteret, tot tantaque ſubiunxit ſupplementa, vt in titulo libri docere auderet, *hoc libro reipublicae literariae omnis aeui ſtatum illuſtrari.* Perſequitur ſcilicet hoc opere non ſolum Academiarum, ſed in vniuerſum ſcholarum hiſtoriam, adeoque, dum de domiciliis Muſarum et ingeniorum officinis more ſuo, hoc eſt, perdocte diſputat, vtique non mediocriter hiſtoriam literariam, cui ſe a teneris fuiſſe deditiſſimum in Praefatione refert, illuſtrat. Caeterum cum *hiſtoria ſcholarum* membrum duntaxat aliquod ſit literariae hiſtoriae, facile apparet, Conringianum illud opus non haberi poſſe pro compendioſo Hiſtoriae literariae corpore.

IX.

Magis huc loci pertinet *(h) Conringii Commentarius de ſcriptoribus XVI. poſt Chriſtum natum*

(g) Prima editio prodierat a. 1651. Tertia fuit a me edita 1739.

(h) De hoc opere vid. *Struuii* Introductio cap. I. §. XI. p. 34. ſqq.

natum saeculorum, quem priuatos intra parietes discipulis suis exhibuit, daturus haud dubie meliorem, si eum eruditorum conspectui subiicere induxisset in animum. Edidit eum a. 1703. iterumque a. 1727. *Gottlob. Kranzius*, non solum praemittens *Historiam eruditionis ante Christum natum* apud Hebraeos, (quo tamen in capite pro historia exhibet traditiones vulgares,) Barbaros, Graecos et Italos; sed etiam textui Conringiano subiiciens notas, in quibus laudat eos, qui de vnoquoque scriptore egerunt fusius: imo et *Supplementa* doctissima annectens de saeculi XVI. et XVII. scriptoribus. Habemus igitur hic vnam partem historiae literariae vniuersalis, sed tantummodo vnam, eamque descriptam perfunctorie.

X.

Felicioribus (*i*) auspiciis ad contexendam hanc historiam sese accinxit *Morhofius*, cuius *Polyhistor* a. 1688. edi coeptus, a *Mollero* a. 1708 iterumque a. 1714. integer publicatus est, ac tertium a. 1732. a *Fabricio*. Sed et hic vir

(*i*) *Morhofiano* enim *Polyhistori* potissimum debetur cultura feruentior historiae literariae in Germania nostra. Ex eo certe tempore hoc literarum genus acerrime tractarunt populares nostri: vt pro duce tam numerosi nunc gregis iure habeatur Morhofius, perpaucis antea nantibus in vasto hoc gurgite. Nec taceri debet, famam insignem Morhofiano libro circumdedisse *Thomasium*, cum statim eum in *Colloquiis* suis *menstruis* recenseret et laudibus in coelum extolleret. Tum enim emendi eum perlegendique cupido incessit plurimos.

vir vni duntaxat hiſtoriae literariae parti praecipuam impendit curam, non omnem eius ambitum, *lib. I. cap. 2. §. 1.* recte ab ipſo definitum, pari complexus induſtria. Scilicet conſtituerat is, facto hiſtoriae literariae et literariae prudentiae connubio viam lectoribus pandere ad πολυμάθειαν, hoc eſt, ad ampliſſimam eruditionem; et conſilia dare, quae qui ſequatur, *Polyhiſtoris* famam conſequi ac tueri posſit. Hunc in finem non ſolum, quid in literarum ſtudio ſequendum fugiendumue ſit, edocet; ſed etiam ſingula ſtudiorum literariorum genera perſequens, libros in quouis genere conſcriptos diligenter recenſet, ſuam de plerisque adiungens ἐπίκρισιν. Caetera hiſtoriae literariae capita etſi non aequa perfundit luce, ita tamen illuſtrat propemodum ſingula, vt pauciſſima ſint, quae prorſus intacta praetermiſerit. Quamquam igitur non poteſt hoc opus pro ſyſtemate hiſtoriae literariae haberi, ſuo tamen in genere eximium eſt, meritoque (k) commendatur accuratioris eruditionis candidatis.

XI.

Morhofianis veſtigiis inſiſtens *Struuius* a. 1704. publicae luci expoſuit doctiſſimam (*l*)

 Intro-

(k) *Morhofium illuſtratum* ſiue Commentarium in Polyhiſtorem Morhofii promiſit *Chriſtianus Matthaeus Kneſebeck* in *Prodromo ſuo Iuris publici vniuerſalis.* Sed promiſſo non ſtetit.

(*l*) Occaſionem editioni huius libri praebuerunt octo Studioſi, *Struuium* rogitantes, vt ipſis exponeret in priuatis

Introductionem ad notitiam rei literariae et vſum bibliothecarum, adiecta Diſſertatione *de doctis impoſtoribus*: qui (*m*) liber vna cum ampliſſimis *ſupplementis* iterum a. 1706. ac tertium a. 1710. recuſus eſt. Anno vero 1729. idem prodiit vna cum *Io. Chriſtoph. Coleri*, *Mich. Lilienthalii*, et *Io. Chriſt. Koecheri* annotationibus. Verum nec hic liber haberi poteſt pro ſynopſi hiſtoriae literariae: ad quam tamen prope accedit. Namque doctiſſimus auctor duntaxat aliquot eius hiſtoriae capita exhibet, praetereaque ſcriptores recenſet de hiſtoria literaria eiusque partibus bene meritos. Vnde quas poſtea edidit *Bibliothecas*, *philoſophicam*, *hiſtoricam*, *iuridicam*, (adde iamdudum editam *numiſmaticam*,) pro continuatione iſtius laboris haberi debent: vt adeo non potuiſſet veriorem *Struuius* titulum indere *Introductioni* ſuae, quam ſi eam inſcripſiſſet *Bibliothecam hiſtoriae literariae*. Verum videtur imitatus eſſe titulum libri Sagittariani, qui inſcribitur *Introductio in Hiſtoriam eccle-ſiaſti-*

priuatis ſcholis notitiam rei literariae. Annuit is, et, Morhofio potiſſimum duce, aliquid elaborauit, poſteaque ipſis dictauit excipiendum calamo. Veritus deinceps, ne imperfecta haec elaboratio typis exſcriberetur, emendatiorem et auctiorem ipſe edidit hunc librum. Ac magno ſtatim applauſu is exceptus eſt.

(*m*) A. 1723. prodierunt *Io. Chriſtoph. Coleri Analecta ad Struuii Introductionem*, in quibus non ſolum illuſtratur et adaugetur *Struuii* liber, ſed nec paucis, ab erroribus liberatur.

ſiaſticam, cum inſcribi debuiſſet *Bibliotheca hiſtoriae eccleſiaſticae*, exhibens quippe, quod ipſe titulus profitetur, *notitiam ſcriptorum veterum et recentium, qui hiſtoriam eccleſiaſticam ſiue vniuerſalem ſiue particularem illuſtrant.*

XII.

Paulo ante *Struuium* a. 1703. menſe Maio *Nic. Hieron. Gundlingius* Halae ediderat lingua patria *Sciagraphiam* (*Entwurf*) *hiſtoriae literariae*, ſuis in ſcholis illuſtrandam viua voce. Hic ſola capita nominat doctiſſimus ille vir, de quibus agendum putabat et ipſe verba facturus erat in ſuo illo, quod vocant, *collegio hiſtoriae literariae.* Eſt igitur hic merus index materiarum ſuis diſcipulis expoſitarum: ex quo diſcimus, eum in ſex penſa ſiue *Capita* diuiſiſſe ſuum illum laborem, diſſeruiſſeque in *primo* de hiſtoria typographiae et typographorum, ſimulque de polygraphia Germanorum et eorum ingenio; in *ſecundo* de hiſtoria bibliothecarum, de varietate ingeniorum pro diuerſitate aetatum ac nationum, de libris MSS. de criteriis boni libri, de ſcriptoribus anonymis; in *tertio* de Scriptoribus notitiam auctorum et librorum exhibentibus, de *Actis eruditorum* ſimilibusque nouorum librorum recenſionibus, de libris in *Ana*, de ſcriptoribus epiſtolarum literariarum, de ſcriptoribus vitarum eruditorum, de indicibus librorum expurgatoriis et prohibitoriis; in

quarto de hiſtoria literaria Iuris ciuilis; in *quinto* de hiſtoria literaria *Lutheri* et eminentiorum noſtrae Eccleſiae Theologorum; in *ſexto* denique de hiſtoria literaria clariorum recentioris aeui philoſophorum. Facile apparet, de hoc labore idem, quod de *Struuiano*, ferendum eſſe iudicium.

XIII.

Ex eo tempore *Verulamianam* hiſtoriae literariae (*n*) delineationem ſecutus, Morhofianisque ac Struuianis inſtructus copiis, *Reimmannus* perquam elegantem ad hiſtoriam literariam vniuerſalem (*o*) Manuductionem methodo dialogica adornatam a. 1708. emiſit: annisque ſecutis *Hiſtoriam literariam Germanorum* quinque tomis ſeparatim editis expoſuit, non mediocrem conſecutus eruditorum (*p*) applauſum.

XIV.

(*n*) Lib. II. de augm. ſcient. cap. 4. Idem *Verulamii* de conſcribenda hiſtoria literaria conſilium diductius expoſuit, et ad vnam aliquam gentem reſtrinxit *Lilienthalius* in *Conſultatione de hiſtoria literaria certae cuiusdam gentis ſcribenda*, a. 1710. edita: qui quidem conatus ei ſatis feliciter ſucceſſit.

(*o*) Nec tamen haec *Manuductio* haberi debet pro veri nominis *Compendio hiſtoriae literariae:* vti ſupra iam monui in Praefatione editionis ſecundae.

(*p*) Non immerito tamen *pia*, quae vocat *Reimmannus*, *deſideria hiſtoriae literariae* notauit *Michael Richey* in programmate quodam, cuius argumentum exhibetur in *Nouis literariae Germaniae* a. 1709. p. 106. Lege tamen et reſponſionem *Reimmanni* T. V. Hiſt. liter. p. 788.

XIV.

Hinc *Carolus Arndius* a. 1714. publicauit (q) *Syſtema literarium* ſiue *ſcientiae literariae.* Ac a. 1715. accurante *Wolpherdo* quodam *van Bueren* Traiecti ad Rhenum prodiit in publicum *Io. Georgii Graeuii Cohors Muſarum, ſiue hiſtoria rei literariae.* At ſatis conſtat, huius libri auctorem non eſſe *Graeuium*, valdeque indignatur *Burmannus* in praefatione, *Orationibus Graeuii* a. 1717. praemiſſa, Graeuianum nomen inſcriptum eſſe *paedagogici ingenii libro.* Equidem ex libelli huius pagina 301. diſco, *Ludolphum Kuſterum* eius eſſe auctorem, cuius et *Hiſtoria librorum nouorum* ſaepius ibi laudatur. Cum vero *Kuſterus* haec congeſſerit in vſum priuati auditorii, omnino editor male de eo meruiſſe cenſendus eſt. Neque enim ita comparatus eſt liber ille, vt eruditorum (r) ferre poſſit oculos. Caeterum an de *Arndiano Syſtemate literario* (s) idem ferendum ſit iudicium, quod

 de

(q) Hic auctor iam A. 1709. ediderat *Rudem delineationem Syſtematis ſelecti ſcientiae literariae hiſtorico-pragmatici* haud honorifice exceptam in *Noua Bibliotheca* Halenſi T. I. p. 135. et 405. ſqq. Conf. Unpartheyiſche Gedancken von den Journalen p. 260. ſeq.

(r) Vid. *Acta eruditorum* 1716. p. 522. ſqq.

(s) Ridiculum ſane eſt, quod p. 4. §. 3. *Adamo*, primo mortalium, tribuit ſcientiam hiſtoriae literariae. Cur non et hiſtoriae Romanae? Recordor hac occaſione, me aliquando vidiſſe Catalogum iocularem bibliothecae *Caini*, in quo potiſſimum memorabantur *Itineraria.*

de *Pseudo-Graeuiana Historia literaria* tulit *Burmannus*, alii viderint.

XV.

A. 1726. *Io. Laur. Moshemius Institutionibus* suis *Historiae ecclesiasticae* per singula saecula post Christum natum decursa breuiter quidem, sed erudite et concinne descriptam inseruit historiam literariam, exhibens eam in cuiusque *Saeculi Partis secundae capite primo.* Qua occasione recordor, etiam in *Historiae ciuilis Compendiis* nonnullos attingendam duxisse Historiam literariam. Inde a quarto post Christum natum saeculo id fecit (*t*) *Christoph. Cellarius:* quanquam nomina duntaxat virorum doctorum et ortum singularum Academiarum exhibet, imo in *Historia noua* eos tantum *(u)* nominat, quos appellare solemus polyhistores. Vberior est *Eberhardus Rudolphus Rothius* in *Historia* sua *vniuersali ciuili, ecclesiastica et literaria*, ab orbe condito vsque ad a. C. 1706. deducta. Etiam *Gottfridus Ludouicus* in sua *Historia vniuersali (x)* Germanice scripta, duosque in tomos diuisa, non solum natales Academiarum annos indicat, sed etiam de viris cuiusque saeculi ingenio clarioribus copiose diligenterque agit, alia quoque multa ad Historiam literariam pertinentia com-

(*t*) Vid. eius Praef. ad *Historiam medii aeui.*

(*u*) Vid. Praefatio eius ad *Historiam nouam.*

(*x*) Habeo in manibus illam editionem, quae a. 1716. et 1717. prodiit.

commemorans. Denique *Hieronymus Freyerus* in duabus suis *Historiae uniuersalis* (*) Epitomis, et quidem in singularum periodorum historicarum quarta parte, historiam literariam pro eo, ac satis videbatur tironibus, attingit. Quid? Etiam in *Schraderianis* atque *Tappianis Historiae uniuersalis Tabulis* nomina virorum doctorum, sed sola nomina cum diebus emortualibus, in conspectum prodeunt legentium.

XVI.

Non est hic silentio praetereundum *Io. Gottlieb Krausii* institutum, qui a. 1715. *Nouellas* (y) *literarias* conscribere, ac singulis hebdomadibus Lipsiae publicare coepit. Hoc enim modo, quicquid in toto orbe literario geritur,

(*) Prior inscripta est Erste Vorbereitung posterior Nähere Einleitung zur Universal-Historie.

(y) Imitatione *Krausii* (qui earum auctorem se ipse profitetur in Praefatione *Nouis literariis Latinis*, a. 1718. editis, praemissa,) edita deinceps sunt *Noua literaria Westphaliae*, *Acta literaria Sueciae*, *Noua literaria Franconiae*, *Acta erudita Franconiae*, *Prussia literata*. Imo et Noua literaria singularum Academiarum ex eo tempore edi coepere, *Altorfianae* a *Koehlero*, *Ienensis* a *Strubbergio*, et postea a *Kunzio*, *Wittebergensis* a *Colero*, *Helmstadiensis* a *Kochio*, *Rostochiensis* ab ignoto. Adde *Lutetiam literatam* anni 1721. et 1722. de quo libro vid. *Acta erudit*. 1722. p. 570. Tantum valet aemulatio, affectus reip. literariae vtilissimus. Ipse vero *Krausius*, vir eximia eruditione, etiam antecessores habuit eos, qui multis annis ante Hamburgi ediderant *Noua literaria* Germa-

ritur, ad nos perfertur, ſimulque inde exiſtimari poteſt, quae ſingulis literarum generibus per ſingulos annos fiant acceſſiones, itemque quae ſtudia acrius remiſſiusue excolantur, et id genus plura. Optandum omnino eſt, vt coepta haec tela per omnes, qui ad finem vsque mundi ſequentur, annos pari induſtria pertexatur. Aemulatus hanc induſtriam *Chriſtoph. Frider. Leiſnerus* a. 1729. et 1730. Hamburgi ſimiles edidit *Nouellas*, quas a. 1731. pertexuit (z) *Io. Petrus Kohlius*, qui poſtea ſingulari in folio exſpectare nos iuſſit huius laboris perpetuitatem. Ac ſane vterque per proximos annos ſuas emiſerunt *Nouellas*: quanquam alterum materiae inopia iam dudum ab hoc labore (*) auocauit. Ex eo tempore prodierunt *Nouellae literariae Francofurtanae*, *Ratisbonenſes*, et a. 1739. *Gottingenſes*. Et has quidem conſcripſerunt *Steinwehrius*, *Treuerus*, *Willichius*, *Oederus*, *Simonettius*, poſterior quisque priori ſuccedens. Acceſſerunt (** a 1743. *Nouellae literariae Holmienſes*, lingua ſcriptae Suecica: et *Colonienſes* Galli-

Germaniae aliorumque Europae regnorum. Inſpice, quaeſo, Kohlianas *Nouellas literarias*, et quidem a. 1732. p. 686. ſq. vbi commemorantur Nouellarum literariarum ſcriptores inde ab anno 1682. vsque ad annum 1731.

(z) Ipſe id indicat p. 695.

(*) Finem habuerunt Leisnerianae Nouellae cum fine anni 1737.

(**) Vid. Kohlii *Noua literaria anni 1743. p. 9. et 85. et 87.*

Gallico ſermone editae ab *Ignatio Roderico:* itemque *Gryphiswaldenſes.* Hic annus 1745. accepit etiam *Altonauienſes.*

XVII.

Duo ſuperſunt *hiſtoriae literariae* ſcriptores patrio vſi ſermone, *Martinus (a) Schmeizelius* et *(b) Io. Frid. Bertramus*, vir vterque eruditiſſimus. Ac *ille* quidem in vniuerſum contemplatus eruditionem, commentatusque de natura, fontibus, vſibus et abuſibus, cauſis, gradibus et adiumentis eruditionis, tum demum ſingulas diſciplinas perſequitur pragmatice, adiuncto catalogo meliorum de ſingulis librorum, optime merens non ſolum de Gymnaſiorum Studioſis, quibus in titulo ſuam dicat operam, ſed de omnibus ſapienter ac prudenter tractaturis literas. Quanquam, vt verum fatear, maiori iure hic liber inſcriptus fuiſſet *Introductio in eruditionem*, quam *Hiſtoria literaria:* id quod vel ex vltimo eius capite apparet. *Hic* vero currenti calamo libellum ſuum compoſuit, hac vſus (c) excuſatione, quod ſolis ſuae ſcholae alumnis ſuam commodarit operam. *Simonis Pauli*, bibliopolae Argentoratenſis, *Hiſtoria literaria*, a. 1671.

(a) *Verſuch zu einer Hiſtorie der Gelehrheit*, Iena 1728. Recenſio huius libri exſtat in *Act. erud.* 1729. p. 139. ſq.

(b) *Anfangs-Lehren zur Hiſtorie der Gelehrſamkeit*, *Braunſchw.* 1730.

(c) p. 241. Ibidem et fatetur, inter fontes ſui libri praecipue etiam eſſe meum *Conſpectum reip. lit.* id quod nec antea celauit p. 66. 98. 115.

a. 1671. edita, ideo duntaxat commemoranda nobis venit, quod non eſt Hiſtoria literaria, ſed catalogus librorum in officina illius bibliopolae venalium, concinne tamen (*d*) diſpoſitus. Quae Londini a. 1741. emiſſa eſt *Hiſtoria literaria*, quantilli pretii ſit, docetur in eius anni *Nouellis literariis Gottingenſibus p. 497.* Hoc ipſo denique tempore (a. 1745.) promittit *Hiſtoriae literariae Epitomen*, ſex alphabeta impleturam, *Io. Georg. Iac. Albertinus*, ICtus: eiusque iam edidit Bremae *Prooemium* decem plagularum: e quo ſatis elucet, quale opus resp. literata ſit acceptura.

XVIII.

Ad me quod attinet, rudimenta ac primas lineas hiſtoriae literariae criticae ac (*e*) pragmaticae deſcribendas hic ſuſcepi, in ſingulis huius hiſtoriae partibus praecipua enarraturus, deque auctoribus et eorum libris, iis quidem, quos ipſe ſatis noui, laturis iudicium, ac viam tironibus praeiturus ad maiora enitentibus, nec vulgari et perfunctoria quadam eruditione contentis. Quod bene vertat!

CA-

(*d*) Vid. Reimmanni *Catalogi Critici* Tomus II. p. 688.

(*e*) Edidit *Chriſtianus Frid. Schmidius*, Lycei Luneb. Rector, Diſſertationem *de Hiſtoria literaria pragmatice tractanda*: quae recenſetur in *Actis Academicis* anni 1733. *p.* 232. *ſqq.*

CAPVT III.

DE

ARTE SCRIBENDI.

Σύνοψις.

Ars scribendi vel chirographica vel typographica, I. *De literarum ortu,* II. *Scripta ante-Mosaica sunt omnia supposititia,* III. *De occasione inueniendae artis scriptoriae,* IV. V. VI. *De literis antiquissimis,* VII. *De origine scripturae a dextra versus sinistram ductae,* VIII. *De antiquitatibus scriptoriis,* IX. *De variis antiquorum scribis,* X. *De abbreuiaturis,* XI. *De interpunctionibus,* XII. *De accentibus Graecorum,* XIII. *Hebraeorum,* XIV. *De diuisione librorum in capita et versus,* XV. XVI. *De adiurationibus librariorum,* XVII. XVIII. *De arcana scriptura,* XIX. *Prius ligato sermone libros composuerunt Graeci, quam soluto,* XX. *De antiquissimo scriptore, qui superest, in oratione prosa et ligata,* XXI. *De veterum bibliothecis,* XXII. *De ortu artis typographicae* XXIII. *Mentio insignium aliquot de ortu huius artis librorum, quos edendi occasionem praebuit Iubilaeum annî 1740. typographicum,* XXIV.

I.

Studia literaria a *literis*, quarum adminiculo propagantur et amplificantur, cum nomen gerant, merito primordia literariae historiae capimus ab historia literarum artisque scriptoriae. Quae cum duplex sit, *chirographica*

phica atque *typographica*, de illa, quae hanc vetuſtate longe antecedit, prius vtique agendum eſt.

II.

Variae autem ſunt de origine literarum ſententiae, aliis ad Adamum, aliis ad Moſem, aliis ad alios transferentibus inuentionis gloriam. Scilicet cum teſtibus fide dignis hac in re careamus, res redit ad coniecturam, quae, quantum fieri poteſt, ad liquidum perduci, non lubrico fundamento ſuperſtrui debet. Ipſe non ita pridem mentis aciem intendi ad veſtigandam literarum originem, mihique demonſtraſſe *(a)* videor, ſcribendi artem inuentam

(a) In *Actis philoſ.* P. V. cap. 1. §. 23-34. Addatur *Io. Henr. Vrſinus* lib. *de Zoroaſtre* Exercit. III. Sect. 3. p. 203. ſqq. Contendunt quidem *Vitringa Obſ. ſacr.* lib. I. cap. 4. §. 3. & *Loeſcherus* lib. II. *de cauſis ling. Hebr.* cap. 1. §. 17. vſum artis ſcriptoriae diluuio eſſe antiquiorem: ſed non ſatis validis vtuntur argumentis. Plus ſpeciei habet argumentum *Iac. Basnagii*, *Hiſt. Iud.* lib. VI. cap. 5. §. 1. ſtatuentis, *Kiriath-Sepher* quae vrbs *Ioſuae XV*, 15. memoratur, eſſe *vrbem librorum*, in qua regionis bibliotheca publica eſſet. Ac ſane LXX. Interpretes id nominis reddiderunt *πόλις γραμμάτων*, et Latinus vetus interpres *ciuitas literarum*. Verum ſi quis dicat, *Sepher* fuiſſe nomen conditoris, quo ſenſu et occurrit *Kiriath-Arba*, (Vid. *Relandi Palaeſtina* lib. III. p. 725.) nihil habebit, quo eum refutet, Baſnagius. Certe *Buddeus Hiſt. eccl. Vet. Teſt.* T. I. p. 942. agnoſcit, *non ſatis euictum eſſe, quod vrbs* Kiriath-Sepher *a libris denominationem ſuam acceperit.* Nec illud contemno, quod qui-

tam esse eo interuallo *(aa)* temporis, quo Iacobi patriarchae posteri in Aegypto sunt versati: adeoque initium historiae literariae a Mose

quidam vrgent, Mosem genealogias suas et antiquissimorum temporum historias (quas eum aeque, ac Lucam, non e sola DEI reuelatione perscripsisse, veri simillimum est,) non potuisse aliunde haurire, quam e scriptis maiorum suorum. Vid. *Clericus* ad Genes. XXXVI. 21. et 40. itemque *Funccius* lib. *de pueritia ling. Lat.* cap. 1. §. 9. Sed fieri potuit, vt veteres Hebraei, quod et priscos Germanos fecisse, docet Tacitus, historias versibus comprehensas mandarent memoriae crebra concentione. Idque facilius credo, cum mecum reputo, Mosem, quae suo aeuo sunt propiora, descripsisse copiosius, (vt historiam Iacobi a cap. 27. *Geneseos* vsque ad cap. 50.) cum contra longinquiora partim omiserit, partim paucissimis attigerit. Nec dicas, cantilenas illas rudis plebeculae carere fide historica. Suppono enim, carmina illa Hebraea condita fuisse a viris sapientia et pietate eminentibus, nec nisi exploratissima quaeque memoriae posterorum prodentibus.

(aa) Non debemus mirari, tam sero inuentam esse artem scribendi. Quam noua est ars typographica, quam inuenire longe facilius erat! Hic non debeo omittere egregiam meditationem celeberrimi Gymnasii Gothani Rectoris, *Stussii*, qui in singulari Diss. a. 1740. edita et 1741. recusa, postquam obseruauit, eo tempore, quo Iosephus in Aegypto ad proximum regali fastigium fuit euectus, adhuc incognitam fuisse scribendi artem, statim vero post emigrationem Israëlitarum ex Aegypto vsitatam fuisse; et inde conclusit, eo temporis tractu, quo illi in Aegypto habitarunt, istam artem natam fuisse; hanc inuentionem *Iosepho*, viro vtique ingeniosissimo, tribuere non dubitat. Confirmat id antiquissima traditione, quae litera-

Mose (b) demum eiusque libris capi debere.

III.

Efficitur hinc, vniuersa scripta auctoribus Mose antiquioribus tributa suppostitii generis esse, e. g. Oracula Sibyllina et Zoroastris, libros Henochi & Abrahami, Testamenta XII. patriarcharum: de quibus *Lambecius* libro supra memorato copiose disserit, itemque *Fabricius* in *Codice pseudepigrapho V. T. et Bibliothecae Graecae libro primo.*

IV.

Occasionem inueniendae arti scriptoriae dedisse videtur (c) *pictura*, quam scribendi arte propterea antiquiorem iudico, quod facilius

literarum inuentorem exhibet *Hermetem.* Hoc autem sub nomine *Iosephum* latere, docet doctissime. Ea sententia 1743. etiam a *Carpouio* defensa est in Diss. critica *de lingua eiusque perfectione.*

(*b*) Valeant igitur *Maderi* bibliothecae antediluuianae. Valeant et *columnae Sethi*, de quibus egi *Act. Philos.* T. I. p. 941. sqq.

(*c*) Sic ars typographica fuit inuenta occasione artis (non incisoriae, *der Kupfer-Stecher-Kunst*, quippe cui inueniendae occasionem demum dedisse typographiam, *Paschius* docet in *Nouis inuentis* cap. 7. §. 67. p. 793. sed) caelatoriae et sculptoriae, de qua vid. *Plinius* lib. XXXIII. cap. 12. ac *Virgilius* ecl. III. 37. sqq. Scilicet *pictura* nihil aliud est, quam scriptura obiectorum in oculos incurrentium; et *scriptura* est pictura obiectorum in aures incurrentium.

cilius (*d*) hominibus in mentem venit, repraesentare imagines rerum oculis subiectarum, quam rerum auditu vel etiam solo intellectu perceptarum. Sic homo *se in littore videns, cum placidum ventis staret mare*, facile permotus est, vt naturam imitans exprimere conaretur imaginem solis, lunae, hominis, animantium, arboris, domus, etc.

V.

Postea vrgente necessitate mortales constituisse videntur certa signa numerorum. Vnde et illorum antiquissima signa, quae Latini retinuerunt, (nam ceterae gentes adsciuerunt postea pro numerorum signis literas,) sunt naturalia, et a digitorum (*e*) forma desumta. Numerus quoque horum signorum respondet numero (*f*) digitorum, quibus in nume-

(*d*) Vnde relatum legimus, homines omni literarum notitia vsuque carentes repraesentatas habere res a maioribus suis gestas per signa et imagines. Testis de Canadensibus est *Labontanus* Itinerarii Gallice scripti P. II. p. 193. edit. Germ. p. 560. sqq.

(*e*) Sic *I* est figura vnius digiti, totius manus *U*, quae figura transiit in *V* et *quinque* significat. Haec duo *V* in fundamento elegantiae studio connexae, *X*, sunt *decem*. Vid. *Ehrenbergeri* elegans Disp. Ienae a. 1705. edita *de origine numeri denarii*.

(*f*) *Plutarchus* lib. I. *de placitis philosophorum: Ad decem vsque numerando progrediuntur omnes et Graeci et barbari, et hinc rursus ad vnitatem regrediuntur.* Huic

numerando vtebantur. Ac certae leges inventae ſunt, digitorum variato poſitu innumeros exprimendi numeros: quas leges ſingularibus opuſculis propoſuerunt *Nicolaus Smyrnaeus* et *Beda*, illuſtrati a *Poſſino* in *Spicilegio euangelico* §. 75.

VI.

Poſtea vero quam ſigna numerorum praeſto erant, quae parieti vel inſculpere vel materia cretae carboniue aut ſinopidi ſimili inſcribere potuerunt; neceſſario homines in eam ingreſſi ſunt curam, vt et rerum ſigna inuenirent. Nam ſigna numerorum per ſe poſita nihil ſignificant, ſed ſignis rerum adiuncta. Caeterum cum antiquiſſima quaeque ſint ſimpliciſſima, haud dubie primum ſingulae res ſingulis ſignis fuerunt expreſſae: id quod hodienum vſitatum Chinenſibus, et olim Aegyptiis, quorum hieroglyphica ſcriptura adhuc in pluribus monumentis ſuperſtes eſt. Cum vero ea res maximas pareret difficultates tot ſignis memoriae imprimendis, tandem ſolertia hominum certa vniuscuiusque ſoni ſtatuit ſigna, quae antiquitus figurae oris *(g)* quam ſimillima fuiſſe videntur. Facile tamen intelligitur, quia vocales ſeparatim pronuntiari poſſunt,

Huic rei originem dediſſe numerum digitorum, docet etiam *Io. Clericus* annot. ad *Seldeni* cap. III. *de decimis* §. 1. p. 636.

(g) E. g. ב, ה, O.

possunt, earum signa *(h)* prius excogitata fuisse, quam consonantium. Ad nomina literarum quod attinet, nec haec dubito olim fuisse simplicissima, atque adeo illa esse vetustissima censeo, quae Latini retinuerunt, *a*, *be*, *ce*, etc. ista vero, *aleph*, *alpha*, *beth*, *betha*, *daleth*, *delta*, originem debere suam scholis grammaticorum Hebraeorum. Ac his quidem placuit, nomina literis quibusdam imponere ab illa re, quam repraesentare videbantur. Quia e. g. ב figuram *domus*, ד figuram *ianuae*, videbatur exhibere, hinc illi *beth*, id est, *domus*, huic *daleth*, ist est, *ianua*, appellari contigit.

VII.

Antiquissimas omnium literas adhuc superesse, easque esse Hebraicas, non dubito. Si enim vel maxime lingua Hebraeorum non sit omnium prima, tamen literas Hebraicas omnium esse antiquissimas ideo credo, quia, vt supra dixi, perpaulo ante Mosis tempora literae fuerunt inuentae. Cum igitur Moses haud dubie sit vsus literis tum inuentis et vsitatis, sequitur, literas Mosaicas siue Hebraicas esse illas ipsas, quas primum inuenit solertia mortalium. Quanquam haud aegre concedo,

 eas

(h) Vnde facile concedo, antiquissimos Hebraeos non caruisse vocalibus. At non ea habebant signa vocalium, quae a grammaticis diu postea inuenta hodie quoque vsurpantur, sed א erat *a* et *e*, י *i*, ו *o* et *u*. Vid. *Vitringa* Obs. sacr. lib. I. Diss. III. cap. 2. §. 4. et 6.

eas primo tempore rudiori (α) ſcriptura expreſſas fuiſſe, quam hodie. Facile etiam intelligo, ab Aegyptiis literas accepiſſe per commercia Phoenices, ab his *(i)* Graecos, a Graecis Latinos, a Latinis *(k)* Germanos. Idque confirmat horum vocabulum *ſchreiben*, quod eſt factum e Latinorum *ſcribo*, vti hoc e Graecorum γράφω.

VIII.

Qua re inducti initio a dextra ſcripſerint homines verſus ſiniſtram, altioris eſt indaginis.

(α) Sic etiam cenſet *Deylingius* Obſ. ſacr. T. III. num. 25. §. 18. et 20. Aduerſam tamen ſententiam tuetur *Wolfius* Biblioth. Hebr. T. II. p. 421. ſq.

(*i*) *Cadmum* literas e Phoenice detuliſſe ad Graecos, conſtans apud veteres fama fuit. Vid. *Herodotus* lib. V. et *Diogenes Laërtius* VII. 30. Vid. et *Bouhierii* Diſſ. *de ortu literarum Graecarum et Latinarum*, quae ſubnexa eſt *Montefalconii Palaeographiae.* Adde tabulam literarum harmonicam, in *Loeſcheri* opere *de cauſis linguae Hebr.* exſtantem p. 224.

(k) Germani ſero ſcribendi artem didicerunt et exercuerunt, ſimiles priſcis Thracibus, de quorum ἀγραμματίᾳ, hoc eſt, ſcribendi imperitia, *Aelianus Var. Hiſt.* lib. VIII. cap. 6. De Germanis vid. *Conringius* lib. *de orig. iur. Germ.* cap. 1. p. 1. et cap. 2. p. 3. itemque *Poecile* mea T. I. p. 637. Contrarium quidem ſibi probare videtur *Wachterus* in *Gloſſario Germ.* p. 260. ex literis duorum principum Germanorum ad Imp. Tiberium miſſis. Sed vt taceam, eos vel ſacerdotis alicuius ſui vel Romanorum hominum miniſterio ea in re vti potuiſſe, facile concedo, illo ipſo tempore a Romanis ad maiores noſtros tranſiiſſe ſcribendi artem.

nis. Mihi haec videtur fuiſſe eius moris origo. Ante ſcripturam literarum cum in vſu eſſet ſcriptura numerorum, vt §. *V.* monui, eum in modum ſcribebant numeros, vt maioris numeri notam ponerent loco dextro, tanquam digniore, minorem loco ſiniſtro tanquam inferiore. Supereſt haec ſcribendi ratio apud Hebraeos, e. g. יא *vndecim.* Hac igitur conſuetudine recepta, primi literarum inuentores eodem ordine ſcribendas cenſuerunt literas. Poteſt et haec fuiſſe eius rei occaſio et cauſa. Cum ars pictoria dederit anſam inueniendae arti ſcriptoriae, pictores vero a dextra ſiniſtrorſum pingere ſoleant, hinc facillime factum, vt etiam literarum pictura initio fieret ſiniſtram verſus. Cum vero expeditius eſſet, a ſiniſtra literas ducere verſus dextram, Graeci, gens peracuta, hanc ſcribendi *(l)* rationem veteri praetulerunt: quos ſecutae ſunt vniuerſae nationes occidentis, ad quas quippe a Graecis ſcribendi ars peruenerat.

 IX.

(*l*) Nam et Graeci antiquitus ſcribebant ſiniſtrorſum. Vid. *Marshamus Can. chron.* ſaec. IX. p. 124. Idem fecerunt Etruſci. Vid. *Acta erud.* 1739. p. 3. Huc pertinet vetuſtiſſimorum Graecorum ſcriptura βουστροφηδὸν dicta, de qua vid. *Acta erud.* 1722. p. 58. et *Fabricius* Biblioth. Graecae lib. I. cap. 27. §. 3. et 4. Huic opponuntur duo illa ſcribendi genera, quae πυργηδὸν et σπειρηδὸν fieri dicebantur: de quibus vid. *Croius* Obſ. ſacr. cap. IX. p. 70. ſq.

IX.

Inuentas iam literas vetustissimi mortalium inscripserunt foliis (m) palmarum, et prius corticibus (n) arborum et (o) saxis: hinc (α) linteo, (p) papyro, membranis (q) Pergamenis,

(m) Vid. *Fabricius* lib. cit. cap. 30. §. 1. et *Ios. Scaliger* Var. opusc. p. 13. Nostri quoque aeui Indos *e palma* petere materiam librorum, testis est *Tursellinus* in *Vita Xauerii* lib. II. cap. 1. p. 101. *Theuenotus Itin.* P. III. lib. 2. cap. 1. et *Bericht der Daenischen Missionarien* T. I. p. 126. sq.

(n) Vnde nomen mansit *librorum*. Vid. *Hieronymus* Epist. 42. *Curtius* VIII. 9. 15. *Cassiodorus* lib. XI. epist. 38. Sic et nos Germani *Buch* vocamus ab arbore *Buche*, cuius cortex ad inscribendum aptissimus. Vid. et *Lahontanus Itin.* p. 399.

(o) Notatu dignum, ab ipso Deo decalogum inscriptum fuisse tabulis lapideis. Huc pertinent priscis memoratae columnae inscriptae, e. g. *Beli* apud *Aelianum* XIII. 3.

(α) Librorum vetustissimae aetatis *linteorum* mentio apud *Liuium* X. 38. et *Plinium* XIII. 11.

(p) Credere par est, ipsum Mosem suum *Pentateuchum* inscripsisse papyro Aegyptiacae. Ipse enim scribere didicerat puer in Aegypto, vsus illius regionis papyro. De hac papyro *Plinius* agit lib. XIII. cap. 11: quem locum emendat et illustrat *Ios. Scaliger* in Variis opusculis p. 1-52. Vid. et *Acta erud.* 1727. p. 534. *Montefalconii* Disputatio accurata de omnibus papyri generibus exstat in Tomo VI. *Commentariorum Academiae Parisiensis Inscriptionum et elegantiorum literarum.* Doctam quoque *de papyro frutice* Dissertationem Lipsiae nuper edidit *Io. Godofr. Vngerus.* Obseruatu dignum, apud Graecos βίβλος, *libri* nomen, proprie et primitiue significasse *papyrum Aegyptiam* Testis *Lucanus* lib. III. 222.

(q) Vid. *Hieronymus* Epist. 43. *Sidonii Apollinaris* et

menis, (r) chartae: quas antiquitates perſequuntur *Hermannus Hugo*, Ieſuita, in libro *de prima ſcribendi origine et omni literaria antiquitate*, *Mabillonius* (s) in opere *de re diplomatica*, *Montefalconius in Palaeographia Graeca*, aliique a *Fabricio* (t) producti *Bibliogr. antiquariae* cap. XXI. §. 7. et 9. vbi

et *Symmachi* aueo inſcriptum fuiſſe *membranae*, diſces ex illius lib. VIII. epiſt. 16. et lib. 9. epiſt. 11. huius vero ex lib. IV. epiſt. 28. et 33. et 34. Scriptionem tamen in *pellibus ouillis* (*Pergamen*) iam *Herodotus* commemorauit lib. VI.

(r) De vetuſtis chartae generibus *Plinius* agit lib. XIII. cap. 12. De antiquitate hodiernae chartae, ex detritis pannis confectae, vid. *Montefalconius* Palaeogr. lib. I. cap. 2. p. 17. 18. ſq. et lib. IV. cap. 3. p. 278. Docet, iam decimo poſt Chriſtum natum ſeculo eam in vſu fuiſſe; an et antea, ignorari. Conf. *Acta Erud.* 1724. p. 102; *Fabri* Lexicon v. *charta*; *Valeſius* ad Euſebii Hiſt. eccl. lib. VIII. cap. 5. De *Sinenſium* papyro vid. *Iournal des Sçavans* Berolini a. 1697. p. 15.

(s) Et ex eo *Struuius* Act. liter. Faſcic. I. cap. 1.

(t) His addendus *Prideaux* Hiſt. Vet. Teſt. T. I. lib. VII. p. 627. ſqq. (edit. Germ.) qui breuis eſt, ſed accuratus: docens etiam, Pergamenas membranas dudum ante in vſu fuiſſe, quam ita appellarentur. Adde item *Io Clerkii*, Angli, libellum de veterum ſtylo et pennis et papyro: qui recenſetur in *Iourn. des Scau.* T. 125. p. 130. ſqq. *Calmeti* diſſertationem de antiquitatibus ſcriptoriis nuper a *Moshemio* illuſtratam; *Io. Nic. Funccii* librum de ſcriptura veterum, 1743. editum. *Trozij* annotationes ad *Hugonis* de ſcribendi origine librum a. 1738. recuſum valde contemnuntur in *Biblioth. raiſ.* T. XXI. p. 71. ſqq.

et ſcriptores *de atramentis* (u) nominat: quibus adde Regiomonti 1713. editam *Io. Iac. Quandtii* Diſſertationem *de atramento Hebraeorum.* Maxime memoratu digna eſt Romanorum ſcribendi ratio, qui in cera literas fingebant *ſtylo* (x) ferreo, oſſeo vel eburneo, eoque inuerſo ſcripta rurſus delebant. Vid. *Plautus Bacchid. IV. 4. 64. ſqq.* et, qui hunc Plauti locum diligenter explanat, *Ianus Douſa* in *Centurionatu lib. II. cap. 24.* Iidem tamen et in membrana ſcribebant, ac ſcripturam delebant (y) ſpongia. Non eſt hic omittenda mentio *pennarum anſerinarum*, quibus nunc vtimur ſcribentes: cuius artis auctor tam bene meritus eſt de humano genere, vt *anſer* videatur pro *noctua* appingendus eſſe Mineruae. Elegans eſt hac de re meditatio *Bierlingii* in *Pyrrhoniſmo* ſuo *hiſtorico cap. III. §. 9. p. 189.*

X.

De variis veterum modis ſcribendi ſcriptores laudat *Holmium* et *Salzmannum* loc. cit. *Fabricius* §. 9: quibus addo *Struuium Act. liter.* faſc. I. cap. 1. ipſumque *Fabricium* *Bibli-*

(u) De atramento quodam ſympathetico et eius conficiendi modo vid. *Fellerus* in *Vita Leibnitii* p. 7. ſqq. Perbene quoque de ſcriptoriis antiquitatibus eſt meritus *C. G Schwarzius*, Prof. Altorfinus, in aliquot Diſſertationibus.

(x) Vid. *Schefferus* de ſtylo cap. I. §. 1. *Lipſius* Inſtit. epiſt. cap. 1. et 4; *Lactantius* Sympoſii ſui aenigmate primo, et a me ibi annotata.

(y) *Suetonius* in Auguſto cap. 85.

Biblioth. Graec. lib. I. cap. 27. §. 3. et 4. Adde, qui de *encausto* Imperatorum agunt, *Pancirollum* lib. I. *de reb. deperd.* cap. 2. *Borremansium Var. lect.* cap. 4. *Sam. Stryckium* et *Io. Behmium*, quorum ille 1680. hic 1715. singularem edidit de Imperatorio encausto Disputationem. Agit de eo etiam *Adr. Stegerus* in libello de *purpura* p. 57. sqq. De *tachygraphis* (z) eorumque (*) notis (vnde (**) *nota-*

(z) Singulare exemplum tachygraphi est *Caspar Cruciger*, Wittebergensis theologus. Is tantum valebat scribendi velocitate, vt ne vnum quidem verbulum concionatoris rapidam ac rapacem eius manum effugeret. Testis huius rei *Myconius* est Hist. Reform. cap. 12. p. 47. his verbis: *Er kunte so behende schreiben, dass wenn er* Luthero *in der Predigt oder* Lection *nachschrieb, er kein Wort versahe.* Ad hoc scripturae miraculum illud adiungo, quod *Henr. Stephanus* potuit in tenebris scribere, adeoque absque omni oculorum vsu. Testis est ipsemet in *Apologia pro Herodoto* illa, quae praefixa est ipsius Herodoto 1584. edito p. 61.

(*) De *notis* Tyronis et Senecae vid. *Morhofius* Polyhist. lit. lib. IV. cap. 2. §. 4. et *Fabricius* Bibl. Lat. lib. II. cap. 9. §. 7. p. 363. sq. *Senecam* non esse auctorem istarum notarum, nec patrem ipsius, ipse nos docet Epist. 90: *Quid verborum notas*, inquiens, *quibus quamuis citata excipitur oratio? Vilissimorum mancipiorum ista commenta sunt.* Addo e *Diogene Laërtio lib. II. 48.* iam ante Socratis tempora Athenis fuisse vsum harum notarum tachygraphicarum siue huius ὑποσημειώσεος.

(**) Teste *Augustino* lib. II. *de doctr. Christ.* cap. 26. De *notariis* veteris Ecclesiae agit *Quenstedius* Antiquit. Bibl. et eccles. cap. 2. num. 8. §. 6. p. 129. sqq. et *Suicerus* Thes. eccl. T. II. p. 431. et *Io. Christoph. Colerus* Anthol. p. 87. sq.

notarii dicti,) agit *Lipsius Cent. I. ad Belgas epist.* 27; *Sixtus Senensis Bibliothecae sanctae* lib. III. p. 171. sqq. Qui describendis libris nauabant operam, quique eos vendebant, *librarii* (a) vocabantur, de quibus *Montefalconius Palaeogr.* lib. I. cap 5 sqq. Lectu quoque digna est *Schoetgenii* Dissertatio (b) *de librariis et bibliopolis veterum*, et *Eschenbachii* Disputatio (c) *de scribis Romanorum*. Hebraicorum librariorum catalogum exhibet *Wolfius Biblioth. Hebr.* T. II. lib. III. cap. 3. § 2. Librariorum quoddam genus erant *antiquarii*, qui antiquos describebant codices in bibliothecis, de quibus vid. *Struuius* Differt. *de iure bibliothecae* cap. I. §. 22. 23. 24. Adde, fuisse

(*a*) Medio aeuo etiam, qui monachorum sui monasterii bibliothecae praeerat, vocabatur *librarius*. Eodem tempore bibliothecam appellabant *librariam*, Germanice *die Liberey*. Vid. *Dufresnii* Glossarium v. *libraria*.

(*b*) Lipf. 1710. Idem eam auctiorem edidit sermone patrio a. 1722. quae editio recensetur in *Actis erud.* Suppl. T. VIII. p. 508. Adiicio de librariorum veterum diligentia locum Sidonii Apollinaris, lib. V. epist. 15. memoriae prodentis, libros nouiter descriptos consuesse ab erudito quopiam relegi et retractari, et quidem altero contra legente illum codicem, e quo nouus erat descriptus. Mirus error, quo librarius quidam, *Aemilius Probus*, diu habitus fuit pro auctore *Vitarum excellentium imperatorum*. Scilicet exemplaribus suis librarii solebant nomina sua modo praescribere, modo subscribere.

(*c*) Exstat in Fasciculo Dissertationum Roterodamensi P. II. p. 253. sqq.

fuiſſe etiam *librarias*, hoc eſt, mulieres libris deſcribendis operam nauantes. Certe *Euſebius* earum meminit *Lib. VI. Hiſt. eccl. cap. 23.* Ac *Diemudis*, monialis Germanica ſaeculi vndecimi, ob plurimos eleganti ſua manu deſcriptos libros maiorem in modum laudatur a *Bern. Pezio* in Praef. ad Tomum primum ſui *Theſauri Anecdotorum* §. 37. p. 20. ſq.

XI.

Vtebantur etiam priſci compendiis quibusdam ſcripturae. Ac de Hebraeorum quidem abbreuiaturis *Buxtorfii* liber exſtat: cui ſupplementa nuper adiecit *Wolfius* in *Bibliotheca* (*d*) *Hebraea*. De Romanorum notis (*e*) egit *Valerius Probus*, itemque *Sertorius Vrſatus*, cuius opus Patauii anno 1672. in forma folii prodiit. Singularis harum notarum index vna cum earum interpretatione adiectus eſt Gruteriano *Corpori Inſcriptionum*. De Latinis medii aeui abbreuiaturis optime meriti ſunt Hanouerae *Baringius* et *Waltherus*. De Graecorum librariorum abbreuiaturis et ſiglis exponit *Montefalconius Palaeogr. Graecae* libro quinto toto. Exſtat etiam *Ioannis Nicolai* liber *de ſiglis veterum*, anno 1703. Lugduni

(*d*) Tomo II. lib. III. cap. 3. §. 8. p. 575. ſqq.

(*e*) Conf. *Struuii* Biblioth. numiſm. cap. V. p. 217. ſq. Huc pertinet nummariae rei ſtudioſorum concertatio de CONOB. cuius de abbreuiaturae ſenſu mihi quoque nuper placuit meam publice exponere ſententiam.

Lugduni in Batauia editus. De *veterum criticorum notis* singularis *Eschenbachii* Dissertatio *(f)* inserta est Fasciculo (*g*) Roterodamensi.

XII.

De *distinctionibus* siue *interpunctionibus* veterum docte disputat *Clericus artis Criticae* P. III. Sect. I. cap. 10; *Stolbergius* in *Exercitationibus de distinctionibus*, *cumprimis N. T.* et *Montefalconius* lib. I. *Palaeogr.* cap. 4. p. 30. sqq. Est vero magnopere dolendum, veteres grammaticos non etiam excogitasse *notam pronuntiationis emphaticae*, vt cognosceret lector, cui verbo accentus imponi debeat. Saepe enim fit, vt oratio sit obscura, quando pronuntiatur perperam; simul ac vero verbo emphatico suus imprimitur accentus, euadat lucidissima. E. g. horum Christi verborum *Ioan. X. 11*: Ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός, falsa pronuntiatio hanc peperit versionem: *Ich bin ein guter Hirte.* Debebat vero τῷ *ich* imponi accentus: *ICH*, *ich*, *sage ich*, *bin der von den Propheten verkündigte grosse Hirte Israëls: ICH bins*, *und kein anderer.* Similis locus est 2. *Paralip. XXXIII. 4: zu Ierusalem soll Mein* (*und keines andern Gottes*) *Nahme seyn ewiglich.* In *mein* enim debet acui

(*f*) Addatur *Rich. Simonius* Bibl. crit. T. I. c. 13. *Fabricius* Bibl. Graec. lib. II. cap. 2. §. 18. p. 274. *Acta erud.* Suppl. T. V. p. 154. sqq.

(*g*) P. II. p. 283. sqq.

acui pronuntiatio: quod idem fieri oportet in *v. 7. meinen Nahmen.* Faciendum idem 2. *Regum XXI. 4.* et 7. Ita ſi *Matth. XXVI. 10.* colloces accentum, quod vulgo fit, in *patrauit*, a vero ſenſu aberres neceſſe eſt. Sic igitur legito: *Nam opus bonum patrauit erga ME.* Senſus enim hic eſt: Si opus bonum erga pauperes patratum cenſetis laude dignum, quanto laudabilius erit opus in ME, in ipſum Dei Filium, patratum! Pari modo in tertia *Ciceronis* contra Catilinam oratione, eiusque capite primo, haec verba: *laboribus, conſiliis, periculis meis*, accentum debent nanciſci in verbo vltimo. Eſt enim hic *Cicero* orator glorioſus, exultatque et triumphat ob inſidias Catilinae patefactas. Si igitur non intendatur et veluti acuatur pronuntiatio in verbo *meis*, oratio fit languida ſimul et obſcura. Intelligere hinc licet cauſam, cur interdum ea oratio, quam admirabundi accepimus noſtris auribus, non habeat parem vim in animo alterius, qui eandem legit. Verbis ſcilicet ſuus accentus (*) deeſt et ſua quaſi vita. Ac laetatus ſum, cum nuper

(*) Aliud pronuntiationis emphaticae exemplum eſt in *Orat. Ciceronis pro Archia cap. 3.* Si enim haec verba: *non negligebantur*, ita fuerunt ab oratore pronuntiata, vt τὸ *non* proferretur voce elatiori grauiorique, fuit *litotes*, ſignificauitque Cicero, Romae tum vehementiſſime culta fuiſſe literarum ſtudia. Sin ea verba ſimplici pronuntiatione effudit, contrarium ſignificauit, Romae videlicet non aeque acriter, ac in caeteris

nuper vidi, *Zeltnerum* in editione ſua Bibliorum Germanicorum primam literam verborum *der* et *ein*, vbi accentus in ea incidere debet, maiuſcula forma ſcriptam voluiſſe, atque ita initium quoddam feciſſe ſignandi veram et non cuiuis lectori obuiam pronuntiationem emphaticam.

XIII.

Vti olim nullis vtebantur in ſcribendo diſtinctionibus, ita nec accentibus: cuius vtriusque moris ſpecimen videre eſt in *Actis Apoſtolorum* ex mille annorum codice, in bibliotheca Bodleiana aſſeruato, anno 1715. Oxonii a *Thoma Hearnio* editis. Aliud ſpecimen *Mareſchallus* exhibuit ad *Verſionem N. T. Anglo-Saxonicam* p. 497. De Graecorum accentuum origine et vſu exſtant *Henninii* ac *Maioris* Diſſertationes paradoxae: quarum argumen-

ris Latii oppidis, cultas tum fuiſſe literas. Poſterior haec interpretatio placet Manutio, prior illa mihi. Neutra tamen eſt ſatis certa: adeoque certiſſima Ciceronis ſententia ignoratur ab eius poſteritate. Sic certant Critici, vtrum Liuius, Polybium *lib. XXX. cap. 45.* appellans *auctorem haud quaquam ſpernendum*, laude eum an contemtu affectum voluerit. Mihi quidem videtur honoris cauſa eum ita nominaſſe. Nam et alibi (*lib. X. cap 30. et 40.*) honorifico ſenſu dixit *haudquaquam ſpernendus*, et *lib. XXXIII. cap. 10.* haud dubie laudat Polybium, cum eum vocat *non incertum auctorem cum omnium Romanarum rerum, tum praecipue in Graecia geſtarum.* Aequum igitur eſt credere, eandem fuiſſe Liuio mentem, quae Ciceroni fuit, *lib. III. de officiis cap. 32.* appellanti Polybium *bonum auctorem in primis.*

gumentum exhibetur in *Actis* (*h*) *eruditorum*. Mea quidem haec eſt ſententia. Antiquiſſimis temporibus Graeci ſcribebant ſecundum pronuntiationem, et e. g. quod *o* pronuntiabatur producte, ſcribebant *ω*, quod vero breuiter, *o*. Hinc ſequitur, eos et ſcripſiſſe et pronuntiaſſe e. g. ἀνθρωπος, Ὁμηρος, media ſyllaba longa. Poſtea vero vulgus in plurimis vocibus pronuntiationem vitiabat, dicens e. g. ἄνθρωπος, Ὅμηρος, media breui. Tandem vſus fiebat pronuntiationis tyrannus, et eruditi quoque plebeiam ſequebantur pronuntiationem. Soli poëtae ſeruabant pronuntiationem Homericam, id eſt, vetuſtiſſimam. Grammatici igitur nouam pronuntiationem ſequebantur collocandis accentibus, id vnum prouidentes, ne rurſus alia inueheretur pronuntiatio, ſed vt in pronuntiatione tandem eſſet aliquid certi.

XIV.

Ad Hebraeorum puncta et accentus quod attinet, vulgatior ſententia pro eorum vltima antiquitate propugnat accerrime. Sed cordatiores ſententiam hanc inter Rabbinorum referunt mendacia, atque cum *Luthero* (*i*) ſtatuunt,

(*h*) A. 1685 p. 147. et a. 1686. p. 331. Vid. ibidem a. 1730. p. 431.

(*i*) Comment. in Geneſ. cap. 36. fol. 540. b. Atque hac de cauſa *Zeltnerus* in Diſp. ad 2. *Sam*. *V*, 8. a. 1729. edita §. vlt. iudicat, *Lutheranos decere*, *ita ſentire*, hoc eſt, punctorum iuniorem aetatem agnoſcere. *Loeſche-*

tuunt, *puncta recens inuenta esse, quibus non vbique possimus tuto niti.* Etsi igitur *Buxtorfius* et *Wasmuthius* vulgarem opinionem summis viribus defenderunt, hodie tamen doctissimus (*k*) quisque *Cappello*, victo tandem prae-

Loescherus, qui lib. II. *de caus. ling. Hebr.* cap. 3. et 5. recentissimus est vulgaris opinionis patronus, p. 276. scribit, *Lutherum, cum a Criticis quibusdam exacerbatus paulo durius contra antiquitatem vocalium punctorum pugnasset, in posterioribus curis, praesertim Commentario in Genesin, rectius disputasse.* Sed falsam commentitiamque esse hanc narrationem, non solum is, quem modo memoraui, locus manifestum facit, sed et alius eiusdem Commentarii f. 700. b, et f. 701. a, vbi vltimum Capitis XLVII. versum illustrans Lutherus acriter punctorum nouitatem propugnat. Non igitur *Loeschero* fidem habere debebat *Wolfius* Bibl. Hebr. T. II. p. 483.

(*k*) *Tanta enim rationum euidentia id adstructum est a praestantissimis saeculi nostri viris, vt vel ignorantiam vel contumaciam prodat, quisquis contrarium opinatur*, inquit *Vitringa* Obss. sacr. lib. I. Diss. III. cap. 2. §. 4. p. 185. Addo verba *Ios. Scaligeri*, asperius ita pronuntiantis in *Opusculis* p. 342: *Delirant, qui puncta vocalia simul cum lingua nata esse putant, quos ratio, vetustas, et ὀφθαλμοφάνεια ipsa insanire vincit.* Cum quo concinit *Cunaeus*, lib. I. de rep. Hebr. cap. 19. iudicans, *nugacissimis vti argumentis, qui negent, esse hoc Masoritarum inuentum.* Eundem in modum *Schickardus* in libri *de iure regio* Theor. V. p. 109: *Valde miror, superesse, qui vocalium Hebraicarum antiquitatem serio credant.* Nec aliter *Hacspanius* censet in *Sylloge Dispp.* p. 176. 180. 182. 191. 192. *Zeltnerus* quoque in *Disp. de nomine Iehoua* a. 1712. emissa §. 4. ait, puncta literis in S. codice adiecta esse *peregrina, tanta argumentorum* vi

praeiudicio, aſſentitur. Duas (*l*) tantummodo laudare libet hanc in rem Diſſertationes. Altera, *Andream Sennertum* habens auctorem, inſcripta eſt *de punctorum vocalium Hebraeorum neque cum literis, neque cum verbo DEI ſcripto coaeuitate*, Wittebergae a. 1680. recuſa. Altera (*m*) *Io. Brunsmannus* oſtendit, *accentuationem Hebraicam eſſe rem ineptam, et nulla auctoritate dignam.* Addatur *Iablonskii* praefatio ad Biblia Hebraica, itemque *Prideauxii Hiſtoria Vet. Teſt.* T. I. p. 438. - 458. et *Io. Frid. Cottae* a. 1726. editus et *Clerico* in poſtremo *Bibliothecae* ſuae *antiquae et nouae* tomo valde laudatus liber *de origine Maſorae punctorumque Hebraicorum.* Vid. et *Waehneri Antiq. Hebr.* T. I. p. 121. ſqq. Illud denique obſeruatu dignum, primum e *Iudaeis* noui-

vi atque robore demonſtratum eſſe, vt, caetera. Eadem eſt *Relandi* ſententia in Praef. ad *Diſſert. de pronunciatione nominis Iehoua.* Ac nuper in ipſa Wittebergenſium Academia id profiteri ſuſtinuit *M. E. F. Kobius* in Diſp. *de mingente in parietem*, a. 1725. edita, p. 4. Conf. *Weismannus* Sched. Acad. p. 441. ſq.

(*l*) Pleniſſimam hac de controuerſia tractationem reperies in *Wolfii* Biblioth. Hebr. T. II. lib. III. cap. 2. §. 4. ſqq. p. 476. ſqq. Adde *Acta erud.* Suppl. T. VII. p. 72. et a. 1725. p. 345. ſq. et in Nouis Suppl. T. III. p. 284. ſeqq. et *Carpzouii* Crit. S. cap. V. Sect. 7. Luculentiſſimis etiam argumentis nouitatem punctorum vocalium demonſtrat in epiſtola ad Buxtorfium *Ioannes Morinus*, inter huius *Epiſtolas* Londini 1682. editas p. 368 - 395.

(*m*) Hafniae 1708.

nouitatem punctorum vocalium et accentuum Hebraicorum agnouisse et propugnasse *Eliam Leuitam;* primum a *Christianis Ludouicum Cappellum*, Professorem Sedanensem; primum e *Lutheranis Io. Christoph. Kohlhansium*, Professorem Gymnasii Gottingensis: qui quam acriter contra aduersarios tuitus sit hanc sententiam, docui in *Historia Gymnasii Gottingensis* cap. III. §. 24.

XV.

Olim quoque codices vna serie contexebantur, donec vtilitati communi melius consultum est distinctione librorum in capita, capitum in versus: quem morem inconsulto antiquitatis amore victus damnat *Salmasius.* Totum sacrum codicem primus omnium *Stephanus Langtonus*, Anglus, saeculo XIII. in hodierna *capita* diuisisse dicitur *Pitseo* apud (*n*) *Bluntium.* Habet tamen (*o*) *Heideggerus*, cur diuisionem illam contendat esse antiquiorem. *Capita* illa in Vet. Test. primus in (*p*) *versiculos*

(*n*) Cens. aut. p. 403. *Stephanus, Cantuariensis Archiepiscopus, totam Bibliam in capitula, quibus nunc vtuntur moderni, distinxit:* inquit *Nicolaus Triuetus* in Chronico suo ad annum 1228. Vid. et *Lelandi* Collectanea de rebus Britannicis T. II. p. 327.

(*o*) Enchir. Bibl. lib. I. c. 1. §. 6. et lib. III. c. 1. §. 7. Vid. etiam *Pritius* Introd. in lectionem N. T. cap. 26. §. 1.

(*p*) *Aliam* Codicis V. T. in *versus* diuisionem fecerant iam olim Origenes et Hieronymus. vid. *Valesius* ad Eusebii Hist. eccl. lib. VI. cap. 16. et *Rich. Simonius* in Hist.

los diuisit *Santes Pagninus*, testibus *Sixto Senensi* et *Scaligero* apud (*q*) eundem *Bluntium*.

D 2 Sic

Hist. crit. V. T. lib. 2. cap. 28. itemque *Io. Croius* in Obs. sacr. cap. 2. 3. 6. 7. et 8. Etiam *Carolus M.* lib. I. *de imaginibus* cap. 30. et lib. II. cap. 1. 2. 3. & 11. memorat *versiculos* Psalmorum, quos et *commata* vocat itemque *capitula*. Imo ipsi Hebraei suam habent sacri codicis in versus divisionem, de qua vid. *Wolfius* Bibl. Hebr. T. II. p. 44. sq. De alia librorum Biblicorum in versus distinctione versionis Graecae veteris Testamenti, saeculo XIII. facta, vid. *Montefalconius* Paleeogr. lib. IV. cap. 8. p. 316. sq. Hodiernam vero versuum numerationem debemus *Pagnino*.

(*q*) Lib. cit. p. 536. et 538. Dolendum vero, versus Veteris Testamenti haud raro male diuisos esse, malamque illam diuisionem tenebras offundere interpretibus, connectentibus cum priori oratione, quae cum posteriori erant coniungenda. Statim secundus ac tertius *Geneseos* versus ita diuidendi erant: 2. *Et terra - - abyssi.* 3. *Et Spiritus Dei motum faciebat super aquis, dixitque Deus: Fiat lux. Et facta est lux.* Rursus cap. II. versus 20. haec deberet continere verba: *Et vocauit homo - - bestiae agri*; versus autem 21. ista: *Cum vero homini non inueniretur adiutorium, immisit Deus homini soporem*, caetera. Ita et cap. XXXII. haec verba: *Et remansit Iacob solus*, deberent esse finis versus 23. non initium versus 24. Insignis etiam error diuisionis occurrit *Ierem.* XIV. 17. Nam versus prior concludendus erat his verbis DEI: *Quae modo tibi dixi, loquaris ad populum.* Sequuntur nunc non DEI, sed prophetae verba: *Lacrymor dies noctesque.* Nec *Nouum Testamentum* caret malis versuum diuisionibus, iisque impedientibus, quo minus cognoscatur verus verborum sensus. Non ita pridem id accidisse docui *1. Cor.* IX, 9. 10. et 2. *Petri* III. 11 12. Perbene nuper hoc nomine meritus est de N. T. lectoribus *Schoet-*

Sic etiam *Paulus Fagius* in verſus diuiſit *Paraphraſin Pentateuchi Chaldaicam:* id quod quo conſilio fecerit, ipſe docet in Praefatione. Noui Teſtamenti in verſiculos partitionem debemus (*r*) *Roberto Stephano*, teſte ipſius filio *Henrico* in praefatione ad *Concordantias N. T.* et hinc *Heideggero Enchir. Bibl.* lib. III. cap. I. §. 9. itemque *Pritio Introd. in lectionem N. T.* cap. 26. §. 2. Hanc *Henrici Stephani* narrationem inſpicientes, non ſine ſumma admiratione legere poſſumus, quae ſcripta reliquit in *Chronographia* (*s*) ſua *Genebrardus. Auguſtinus Iuſtinianus*, inquit, *Epiſcopus Nebienſis*, a. 1516. *Nouum Teſtamentum per verſiculos diſtinguit, numerorumque notis diuidit: quam verſuum diſtinctionem deinceps noſtri ſecuti ſunt.* Hinc cum manifeſtum ſit, aut *Stephanum* mentiri aut *Genebrardum*, iuſtius huic tribuerim mendacium, quippe qui pro acerrimo ſuo in haereticos odio ea narratione cauere ſtuduiſſe videtur, ne vel leuiſſimum quippiam eſſet in Catholicorum ſacris codicibus, quod auctorem haberet hominem haereticum.

XVI.

Schoetgenius ſua eius editione laude digniſſima. Vid. et *Gatackeri* Aduerſ. poſthum. cap. 17.

(*r*) De alia *Euthalii* diſtinctione N. T. in capita et verſus vid. *Fabricius* Bibl. Graec. lib. V. cap. 24. p. 367. Addatur eiusdem lib. IV. cap. 5. §. 21. p. 221. ſqq. itemque eius editio *Hippolyti Operum* T. II. p. 205. ſqq.

(*s*) Lib. IV. p. 713.

XVI.

Ad caeteros auctores siue profanos siue ecclesiasticos quod attinet, docemur a (*t*) *Trithemio*, primo *Ioanni de Lapide*, saeculi XV. Scholastico, in mentem venisse, ad facilius indicanda et inuenienda eorum loca facere illam librorum diuisionem in *capita*, sine qua vix vllus veterum scriptorum hodie typis exscribitur. Ea vero versuum dinumeratio, qua non pauci classici auctores hodie gaudent, recentissimae aetatis est, primumque auctorem habet *Matthiam* (*u*) *Berneggerum*, quem secutus est gener ipsius, *Ioannes* (*x*) *Freinshemius*,

(*t*) De scriptor. Eccles. cap. 894. Scias tamen, lector, non omnino olim incognitam fuisse librorum in capita diuisionem. Tractabantur enim quibusdam in libris diuersa argumenta: vnde per se nascebatur eorum librorum in certa capita partitio. Exemplo est *Theophrasti* liber *de characteribus morum*. Huius generis sunt *Gellii Noctes atticae*, qui et ipse vltimis earum verbis fatetur, se ipsum libros suos in capita diuisisse. Sic et *Ouidii* libros *Tristium* in capita siue Elegias diuidi res ipsa iubebat. Alios vero libros. e. g. *Ciceronis Orationes et Officia*, *Liuii Historiam*, veteres habebant indiuisos.

(*u*) *Freinshemius* in Praef. *ad Florum*: *Berneggerus omnes auctores commodioris vsus gratia in versiculos distribuit.* Ipse quidem Berneggerus Praef. in *Florum* scribit, *Robertinum* quendam, discipulum suum, quem Borussum natione fuisse, aliunde cognitum habeo, *Florum dissecuisse in tmematia seu versiculos.* Sed a *Robertino* id factum esse iussu et auspiciis Berneggeri, vix est, quod dubitemus.

(*x*) Ita enim scribit in Dedicatione sui *Taciti*: *Indicis necessitas hanc quoque curam secum traxit, vt singula*

mius, vir non minus praeclare de literis promeritus.

XVII.

Notandus quoque mos veterum eſt, ad comprimendam impoſtorum librariorum audaciam librorum concluſionibus adiiciendi adiurationes. Qua de re ſingulares exſtant diſſertationes *Fabricii* et *Lilienthalii*, illius in *Bibl. Graeca* lib. V. cap. 1. p. 74. ſqq. huius in *Selectis hiſtorico-literariis*, loco primo. Inſigne exemplum *Ioannis* apoſtoli in exitu *Apocalypſeos*, et *Irenaei*, apud *Hieronymum* in *Catal. ſcript. eccl.* cap. 35. Plura talium adiurationum exempla *Palaeographia Graeca Montefalconii* exhibet p. 58. 63. 69. 75. 76. 89. 250. 292. 385. Mihi vnam adiicere libet, quae nuper occurrit legenti duorum Benedictinorum *Iter literarium* a. 1724. Lutetiae editum. Ibi enim *p. 65.* librarius ita finit ſuam ſubſcriptionem:

Quem (librum) *ſi quis tollat, tellus huic ima dehiſcat,*
Viuus et infernum petat amplis ignibus atrum. Fiat, Fiat.

XVIII.

Caeterum cum hodie quoque tot tantaeque occurrant eruditorum querelae de vitioſa librorum ſuorum deſcriptione typographica, non male facturi videntur auctores, ſi adiurent biblio-

gula capita in verſus partienda, verſuumque numerus in margine paginarum adſcribendus eſſet.

bibliopolas, vt edendis ſuis libris adhibeant correctorem quam religioſiſſimum. Nec iniuſte fecerint iidem, ſi tali adiuratione arceant poſteros ab editione ſcriptorum ſuorum publicae luci non deſtinatorum. Idque iam fecit *Lipſius*, teſtamenti tabulis *(y)* vetans quicquam ſuorum ſcriptorum a morte euulgari, adiecta hac formula: *Si quis aliter, ſacer atque inteſtabilis eſto, et Deus vindicato in ipſo poſteriſque.*

XIX.

Excogitata quoque fuit arcana ſcribendi (*) ratio, quam *ſteganographiam* vocant, cui

D 4 oppo-

(*y*) Teſtis *Miraeus* in Vita *Lipſii* p. 129. Quid igitur fiet *Burmanno*, qui nuper non ſibi duxit religioni, publicare plurimas nondum antea editas *Lipſii* epiſtolas? An forte vir optimus credidit, vanam hanc fuiſſe *Lipſii* iram, maluitque commoda augere reip. literatae, quam parere edicto praetoris vitio creati? Scilicet hac vna in re voluntati illi vltimae eruditorum morem geri non debere arbitror, ſi ſcriptis eorum poſthumis inſint, quae hiſtoriam partim emendent, partim confirment, partim augeant. Talia enim perire pati, piaculum eſſe videtur.

(*) Libet hic proferre, quod ad me ſcripſit doctiſſimus vir, *M. Io. Andreas Fabricius*, Ienae a. 1733: *Memini arcani ſteganographici imperſcrutabilis, quod paucis tecum communicabo. Conueniant duo amici inter ſe de libelli cuiusdam editione. Scribant deinde ita, vt loco literae ſcribendae paginam et lineam, in qua litera illa prima eſt, ponant. Sic nemo ſcriptionem hanc detegere poterit.* E. g. *85. 7; 14. 8; 15. 1; 15. 13; 16. 1; 17. 9; 17. 5; 8 2; 9. 4; 5. 2; 6. 2; 54. 2; 40. 1; 64. 1; 71. 3; 16. 2; 3. 8; 6. 6; id eſt*, Hic eſt eruditiſſimus, *euolutis ſcilicet paginis* Conſpectus *tui* reip. lit. *editionis anni 1733.*

opponitur ars *decifratoria*, quam noſtris temporibus excellentiſſime (z) calluit *Ioannes Walliſius*, mathematicus Oxonienſis. Commendandi hic mihi ſequentes (α) libri ſunt: *Crellii* Diſp. *de Scytala Laconica*, Lipſ. 1697. *Lud. Henr. Hilleri Myſterium artis ſteganographicae nouiſſimum*, Vlmae 1682. 8. *Io. Bapt. Portae de furtiuis literarum notis libri V*. Neapoli 1602. fol. *Io. Seſtri Methodus breuiſſima in omni lingua occulte ſcribendi*, Romae 1711. 4. Addatur *Verulamius* lib. VI. *de augm. ſcient*. cap. 1. p. 279. ſqq. Nec omittenda, quae de Hebraeorum cryptographia tradit *Buxtorfius* lib. *de abbreuiat*. p. 26. ſq. et 30. deque Graecorum cryptographia librariorum *Montefalconius* Palaeogr. lib. IV. cap. 4.

XX.

Perfecta ita ſcribendi arte ab antiquiſſimis inde temporibus praeſtantiſſima quaeque ingenia libris conſcribendis dederunt operam. Ac initio quidem, quicquid librorum componeretur, verſibus contextum fuiſſe, *Strabo* tradit libro primo, isque eſt vniuerſae conſenſus

(z) Vid. *Acta erud*. 1713. p. 398. et 1729. p. 38. et 255.

(α) Alii etiam huius generis libri commemorantur in *Io. Alb. Fabricii* Opuſculis p. 12. et 13. Recentiſſima eſt *Chriſtiani Breithaupti* Ars decifratoria, 1737. et *Dauidis Arnoldi Conradi* Cryptographia denudata 1739. qui prioris inſtitit veſtigiis. Legi in primis meretur *Thuanus* lib. CXXIX. p. 1004. de decifrandi arte *Franciſci Vietae*, mathematici Galli.

ſus Graeciae. Vnde etiam (*a*) *Lactantius: Poëtae ſunt multo antiquiores*, inquit, *quam hiſtorici et oratores, et caetera genera ſcriptorum.* Scilicet etſi ſimplicius eſt ac facilius, oratione vti ſoluta, tamen, quia ne proſa quidem oratio tum temporis exculta erat, ne nimis vulgare videretur, quod ab iis ſcribebatur, qui vulgo videri volebant doctiores, vti placuit (*b*) verſibus. Et haec cauſa eſt, cur nomen (*c*) ποιητȣ̃, quod proprie ſignificat *auctorem factoremque libri*, ſolis carminum ſcriptoribus aetate ſecuta adhaeſerit. Tandem primus *Pherecydes proſam orationem condidiſſe* dicitur. Teſtis eius rei his ipſis verbis eſt *Plinius* libro (*d*) ſeptimo. Audiamus et *Apuleium*. Is in (*e*) *Floridis* Pherecydem ſcribit *primum, verſuum nexu repudiato, conſcribere auſum eſſe paſſiuis verbis, ſoluto locutu, libe-*

(*a*) Lib. VII. cap. 22. n. 2. Adeatur et *Vauaſſor* lib. de epigr. cap. 9; *Ioan. Strauchius* Diſſ. I. in Taciti Germ. cap. 3. §. 3; *Menagius* in Laërtii I. 119.

(*b*) Sic *Ioannis Saxonis*, Noribergenſis illius, libri Germanici a vulgo auide fuerunt lecti, quia numeris et rhytmis conſtabant. Eosdem nemo typographus vendere potuiſſet, ſi profluxiſſent verbis ſolutis.

(*c*) Conf. *Fabricius* Bibl. Graec. lib. I. cap. 1. §. 1. et 2. Generali hoc ſenſu *poëta* dicitur a *Plauto Aſin. IV. 1. 3.* E contrario *ποιεῖν librum* reſtrictiore ſenſu a *Diogene Laërtio* I. 111. dicitur, qui totius operis ſui ſermonem metri lege coërcet.

(*d*) Cap. 56.

(*e*) P. m. 351. ſq.

ra oratione. At alio (*f*) loco *Cadmum* Milesium huius rei auctorem facit *Plinius*, vt adeo a semetipso dissentire contrariaque tradere videatur. Quae res sollicitauit (*g*) Criticos, parum perspicientes, quo pacto in concordiam redigi queant diuersae *Plinii* narrationes. Mihi vero ex voto res videtur succedere, si dicas, *Cadmum* historici, *Pherecydem* philosophici argumenti libros composuisse primum oratione libere profluenti, eamque ipsam esse *Plinii* sententiam.

XXI.

Etsi vero cum ligato, tum soluto sermone scripta fuerant (α) volumina quamplurima, tamen

(*f*) Lib. V. cap. 29.

(*g*) Vnum nomino *Ptolemaeum Flauium*, eiusque *Centuriae Criticae* caput vltimum, quod in *Gruteri Thesauro critico* exstat T. I. p. 994. sq.

(α) Scriptores, qui ante Homerum libros ediderunt dudum deperditos, *Fabricius* recenset in primo *Bibliothecae Graecae* libro, itemque *Ionsius* lib. I. cap. 3. Horum scripta cur interierint, duae potissimum causae sunt. Primo qui versibus scripserant, eorum libri ideo facile peribant, quia nemo eorum non erat longo interuallo inferior Homero: cuius poëticum opus cum tantae esset molis, omnem legentium operam absumebat. Qui vero prosa vsi erant, eorum scripta tum negligebantur, cum, quae scripserant, suos congessissent in libros longeque et accuratius et ornatius exposuissent Herodotus et secuti eum scriptores. Deinde mortem tot libris attulit vastatio Athenarum ac totius Graeciae a Xerxe facta, quam ipse Herodotus libro octauo describit: cui successit altera duce Mardonio a Xerxe relicto: quam idem in libro nono commemorat.

tamen partim temporis iniuria, partim vilitatis suae culpa, librorum maxima pars periit, ac, si ab Hebraeis discesserimus, vetustissimus scriptor ligati sermonis, quem habemus, *Homerus* (*h*) est; soluti, *Herodotus*. Nam quae *Homero* antiquiora iactantur poëmata, consentientibus eruditis spuria sunt. Pari modo quae scripta soluta oratione feruntur ante *Herodotum*, qui CCCCL. annis ante natum Christum floruit, ab eruditissimo quoque agnoscuntur supposititia. *e g. Aesopi fabulae*, *Phalaridis* ac *Themistoclis Epistolae*, *etc.*

XXII.

Librorum multitudo iam olim (*) occasionem dedit colligendis bibliothecis, quarum hodie non nisi fama superest. De celebrioribus antiqui orbis bibliothecis singulari syntagmate egit *Lipsius*, in quo potissimum fata describit bibliothecae Alexandrinae, Pisistrateae, Aristoteleae, Attalicae, Octauiae, Capitolinae. Quem librum dolendum est non prodiisse denuo annotationibus *Georgii Hieronymi Welschii* auctum, qui et adiunxerat cata-

(*h*) Hinc *princeps literarum* recte appellatur a *Plinio* lib. II. cap. 6. qui et *primum doctrinarum et antiquitatis parentem* eum vocat lib. XXV. cap. 2. *Herodotus* vero, antiquissimus historicorum Graecorum, qui supersunt, a *Cicerone* vocatus est *historiae parens*.

(*) De *Euthydemi* cuiusdam copiosa bibliotheca tempore *Socratis* vid. *Xenophon* Memorab. Socr. lib. IV. p. 791. et 793.

catalogum bibliothecarum ac pinothecarum praeſtantiorum. Teſtis enim eſt in eius *Vita Lucas Schroeckius*, laborem illum iam perfectum reliquiſſe publicaeque editioni maturum *Welſchium*. Adeatur et *Struuius Introd. in rem lit*. cap. 2. et *Hottingerus*, qui alphabeticum exhibet catalogum bibliothecarum tum veterum, tum hodieque exſtantium in *Bibliothecario* ſuo (*i*) *quadripartito*.

XXIII.

Tandem ars typographica (cuius beneficio bibliothecarum plena facta ſunt omnia, vt hodie vix vlla ſit praeclare eruditi viri bibliotheca, quae non praeferri mereatur celeberrimae illi Alexandrinae,) ſaeculo XV. inuenta eſt, de auctore eius certantibus Harlemo, Moguntia, et Argentina. Id nemo dubitat, patriae noſtrae deberi vtiliſſimae artis inuentionem, *Beroaldo* (*k*) ita canente:

O Germania, muneris repertrix,
Quo nil vtilius dedit vetuſtas,
Libros ſcribere quae doces premendo.

Caeterum Moguntiae artis huius incunabula tribuere non dubito, permotus auctoritate *Hartmanni Schedelii* et *Io. Trithemii*, ſcriptorum fide dignorum. Ille in *Chronico* ſuo

(*i*) Cap. II. §. 5. p. 12. -33.
(*k*) Opuſc. f. 123. a.

ſuo *(l)* teſtis eſt, *artem imprimendi libros apud Maguntiam, Rheni vrbem, a. 1440. inuentam eſſe.* Hic in Epiſtola quadam, teſte *Rich. (m) Simonio: Impreſſoria*, inquit, *arte NOSTRIS DIEBVS apud Moguntiacum inuenta*, caetera. Ars haec a rudibus *(n)* profecta

(l) f. 252. b. Etiam *Wernerus Rolefink* in *Faſciculo temporum* pagina vltima ſcribit, *impreſſiones librorum ortum ſuae artis habuiſſe in Maguntia.* Alia certae fidei teſtimonia de inuentione artis typographicae Moguntina pete ſis ex *Appendice* Tomi ſecundi *Bibliothecae Vffenbachianae vniuerſalis* p. 12. 16. 24. 51. 80. 84. 99. 110. 111. 112.

(m) Bibl. crit. T. IV. Epiſt. 20. p. 159. Simillimum locum alium Trithemii exhibet *Schelhornius* Amoen. T. VII. p. 283. qui et videatur p. 285. in nota. Idem Trithemius in *Epiſtolis familiaribus*, Haganoae 1536. excuſis, p. 305. ita ſcribit: *Ars, quam impreſſoriam vocant, tempore infantiae meae apud Moguntiam, metropolim Francorum, inuenta*, caetera. Harlemi tamen verius, quam Moguntiae, natam eſſe hanc artem, innuit, ni fallor, *Io. Badius Aſcenſius*, in Praefatione ad *Occami Dialogum* a. 1494. editum haec ſcribens: *Ex quo diuina imprimendi facultas inuenta aut, vt verius dicam, in meliorem formam reuocata eſt*, caetera.

(n) Conf. *Melch. Adamus* Vit. philoſ. p. 1. ſq. *Struuius* Introd. cap. XI. quo hiſtoriam typographicae artis curate perſequitur; *Oudinus* T. III. de ſcript. Eccl. p. 2741. ſqq. *Fabricius* Bibliogr. antiq. cap. XXI. §. 11; *Ioach. Langius* Inſtit. ſtudii theol. liter. p. 152. ſqq. De primitiis typographiae Harlemenſibus legi debet *Vffenbachii* epiſtola in *Schelhornii* Amoenit. liter. T. IX. p. 969. ſqq. Imprimis laudandi ſunt *Maittairii* et *Orlandi Annales typographici*, quos recenſent *Acta erud.* a. 1719. p. 478.

fecta initiis tanta cepit (o) incrementa, vt hodie, quo progrediatur, non (p) habeat.

XXIV.

p. 478. et a. 1724. p. 101. et Suppl. T. VIII. p. 104. *Maittairio* doctissima supplementa adiecerunt *Loescherus* Stromat. p. 134. sqq. et p. 238. sqq. *Schelhornius* Miscell. Lips. T. XII. p 66. sqq. et in Amoenitatibus suis *literariis*, itemque *Seelenius* in *Selectis* suis *literariis*. Hebraicorum typographeorum et typographorum notitiam suppeditat *Wolfius* Biblioth. Hebr. T. II. lib. IV. cap. 5. §. 8. sqq.

(o) Dignus lectu est *Pauli Patris* liber *de Germaniae miraculo optimo maximo, typis literarum*, a. 1710. Lipsiae editus, in quo vniuersam rationem atque pulchritudinem artis typographicae explicat, atque omnia typorum genera exhibet, simul cap. 1. de inuentoribus huius artis differens, quibus quidem perperam adscribit socium *Ioannem Regiomontanum*, fauore scilicet impulsus erga Mathesin, cuius Professor erat; et cap. 2. multorum doctissimorum virorum laudes producens artis typographicae. Adde *Erh. Reuschii Nachricht von den ersten, insonderheit Nürnbergischen Buchdruckern*: quo de libro vid. *Arbeiten der Gelehrten im Reiche p. 236. sqq.*

(p) Fuit, qui typographicas literas magis assimilare studeret chirographicis. Certe enim eae literae, quibus in scribendo vtimur, non omnino aequant figuras typographicarum. Sed merito caruit consilium illud successu. In manibus habeo librum quendam nouis illis typis expressum, cuius ecce titulum: *Lettres missives du Sr. de Raugouze. Imprimé à Paris, de l'Imprimerie de nouveaux Caracteres, inventéz par P. Moreau, Escrivain juré à Paris, et Imprimeur ordinaire du Roy*, 1648. in 8. Scio, etiam Lipsiae huius generis typos haberi, et iis interdum excudi carmina epistolica. Fuit praeterea quidam *I. B. de Lana*, qui a. 1 34. iactaret nouam eamque expeditiorem artem typographicam: cuius de ea literas inserui *Parergorum Gottingensium* libro quarto p. 141. sqq.

XXIV.

Libet hic ſubiicere mentionem aliquot egregiorum de ortu artis typographicae librorum, quos componendi occaſionem ſuis auctoribus praebuit *Iubilaeum typographicum* anno 1740. in Germania celebratum. Hagae ſcilicet eo anno *Proſper Marchand* ἀνωνύμως edidit *Hiſtoire de l'origine et de premier progrés de l'Imprimerie*, ſumma ſtatim laude affectus in *Bibliotheque Germanique* T. XLIX. p. 1. ſqq. Ad hoc opus *Supplementum de libris ſaeculo decimo quinto (q) excuſis* exhibetur in *Bibliotheque raiſonnée* T. XXV. p. 271. ſqq. Eodem anno Altorfii *Chriſtianus Gottlibius Schwarzius* edidit et illuſtrauit *Primaria quaedam documenta de origine typographiae*, tribus incluſa Diſputationibus Academicis. Anno eodem Lipſiae *Io. Henr. Leichius* librum emiſit *de origine et incrementis typographiae Lipſienſis*. Adiunxit *Diatriben de libris ligno inciſis*, itemque *ad Maittairii Annales typographicos Supplementum librorum ſaeculo XV. excuſorum*. Eodem anno Harlemi *Io. Chriſtianus Seizius* edidit *Succinctam tractationem hiſtoricam de arte typographica*, eius natiuitatem Harlemo vrbi vindicans: qui liber in *Actis eruditorum* recenſetur

(q) Librorum ante annum 1500. excuſorum, quos habet bibliotheca Regis Galliae, catalogum exhibet *Phil. Labbeus* in *Noua bibliotheca MSS. librorum*, Lutetiae 1653. (in 4.) edita, p. 337-358.

cenſetur a. 1743. p. 93. ſqq. Anno eodem Noribergae *Sebaſt. Iac. Iungendreſius Diſquiſitionem* protulit *in notas characteriſticas librorum a typographiae incunabulo ad annum 1500. impreſſorum*: et *Frid. Chriſtianus Leſſerus* Lipſiae *Typographiam iubilantem*: et Hamburgi *Io. Chriſtianus Wolfius* comprehenſa duobus voluminibus *Monumenta typographica.* Anno 1741. prodiit Lipſiae *Ioannis Davidis Koeleri Hochverdiente und aus bewaehrten Vrkunden wohlbeglaubte Ehrenrettung IOHANNES GVTTENBERGS wegen der erſten Erfindung der Buchdrucker-Kunſt, mit gaenzlicher und unwiderſprechlicher Entſcheidung des darüber entſtandenen dreyhundertjaehrigen Streites getreulich und mit allem Fleis ausgefertiget*: qui liber recenſetur ſummoque merito laudatur in *Actis eruditorum* anni 1744. p. 622. ſqq. Eodem anno (1741.) editus eſt *Io. Georgii Hageri* tertius Tomus *de arte typographica* hiſtoriam huius artis literariam praeclare illuſtrans: cuius recenſio exhibetur in *Nouellis literariis Lipſienſibus* eiusdem anni p. 335. et 336. Ac ipſo illo anno *Samuel Engelius* Bernae ſcripſit *Remarques ſur l'origine de l'art de l'Imprimerie*: et a. 1742. epiſtolam ſubiunxit cum de typographiae initiis, tum de antiquiſſimis aliquot librorum editionibus. Quas duas diſſertatiunculas (implent enim vix quatuor plagulas, inſertas etiam *Diario literario Helue-*

Heluetiae Gallice fcripto,) iis legendas commendo. qui breui tempore cognofcere auent litem hanc exactiffime definitam. Inuentionem videlicet huius artis primam afferit Sinenfibus, fecundam Germanis: quibus tum cognitam fuiffe negat artem Sinenfium. Inter Germanos *Laurentio Coftero* primum vindicat inuentionis huius gradum, docetque, hoc fundamento nixum *Ioannem Guttenbergium* expeditiorem reddidiffe hanc artem et perfectiorem, nec multo poft colophonem huic arti impofuiffe *Petrum Schoifferum.*

CAPVT IV.

DE

ORTV ET PROGRESSV STVDIORVM LITERARIORVM.

Σύνοψις.

Literarum cultura antiquiffimis temporibus in Aegypto et Chaldaea, itemque in gente Hebraeorum, I. *De Hebraeorum fcholis propheticis,* II. *De occafionibus et incitamentis excolendarum difciplinarum,* III. *Diuifio Hiftoriae literariae in* antiquam, mediam *et* nouam, IV. *De fapientia veterum Aegyptiorum*, V. *De Graecorum in Aegyptum peregrinationibus literariis,* VI. *Quod et cur Graeci caeteris gentibus eruditione antecelluerint,* VII. *Catalogus praecipuorum Graeciae fcriptorum,* VIII. *Athenarum gloria literaria,* IX. *itemque Alexandriae,* X. *Occafio literaturae a Graecis communicatae cum aliis*

gentibus, XI. *Propagatio Graecae literaturae ad Asiae gentes*, XII. *ad Romanos*, XIII. *Catalogus praecipuorum scriptorum classicorum Latinorum*, XIV. *De literarum cultura inter Christianos priorum saeculorum*, XV. XVI. *Catalogus Patrum ecclesiae*, XVII. *De quantitate eruditionis Patrum Ecclesiae*, XVIII. XIX. XX. *De Principibus Patrum Ecclesiae*, XXI. *De Patribus Ecclesiae secundanis*, XXII. *De cultura iuris ciuilis sub Impp. Constantinopolitanis*, XXIII. *Catalogus Scriptorum ethnicorum, adulta tam religione Christiana florentium*, XXIV. *De barbarie per orbem Christianum medio aeuo regnante, eiusque caussis*, XXV. *De statu rei literariae saeculo sexto, septimo et octauo*, XXVI. *Quo tempore desierit vsus Latinae linguae vulgaris*, XXVII. *De statu rei literariae saeculo nono*, XXVIII. XXIX. XXX. *saeculo decimo*, XXXI. *De caussis collapsae rei literariae*, XXXII. *De statu rei literariae saeculo vndecimo et duodecimo*, XXXIII. *De schola Parisiensi*, XXXIV. *De Iudaeorum hoc aeuo studio literarum*, XXXV. *De origine Academiarum*, XXXVI. *De studiis literariis Arabum medio aeuo*, XXXVII. *De praecipuis Scholasticis*, XXXVIII. *De primo Academiarum statu*, XXXIX. *De vtilitate Academiarum ad perpetuitatem studiorum literariorum*, XL. *De statu rei literariae saeculo decimo tertio*, XLI. *Scriptores huius saeculi*, XLII. *De rei literariae statu saeculo decimo quarto*, XLIII. *Huius saeculi scriptores*, XLIV. *De* Petrarcha, *sapientiae literatae instauratore*, XLV. *De caussis prosperi progressus literarum saeculo decimo quinto*, XLVI. *Huius saeculi scriptis clari Graeci et Itali*, XLVII. *et Germani*, XLVIII. *De huius saeculi statu rei literariae*, XLIX. *De testibus veritatis deque Academiis huius saeculi*, L. *De statu rei literariae saeculo decimo sexto*, LI. *De Maecenatibus huius saeculi*, LII. *Scriptores huius saeculi*, LIII. *Academiae et bibliothecae hoc saeculo conditae*, LIV. *De saeculi decimi septimi Maecenatibus et Academiis*, LV. *De statu Gymnasiorum huius saeculi*, LVI. *De Regiis scientiarum Societatibus*,

tatibus, LVII. *De philosophiae nouis ducibus hoc saeculo*, LVIII. *De restituta philosophis hoc saeculo libertate*, LIX. *Scriptores huius saeculi celebriores*, LX. *De bibliothecarum aliarum interitu, aliarum ortu*, LXI. *De statu rei literariae apud Pontificios hoc saeculo*, LXII. LXIII. *De fontibus historiae literariae saeculi nostri*, LXIV. *De Maecenatibus huius saeculi*, LXV. *De hodierno statu in Italia*, LXVI. *et Hispania*, LXVII. *De Attalis huius saeculi literariis*, LXVIII. *Scriptores saeculi huius nostri*, LXIX. LXX. LXXI. LXXII. *De literatura hodierna Ecclesiae Graecae, itemque Iudaeorum*, LXXIII. *Sinensium*, LXXIV. *Muhammedanorum*, LXXV. *Malabarum*, LXXVI.

I.

Etsi non est dubium, iam ante inuentam scribendi artem variis modis exercitasse ingenia sua homines; (nam et nostros maiores, cum nondum literas nossent, qualescunque poëtas ac musicos habuisse, *Tacitus* (a) testis est:) tamen post Mosem primi omnium Aegyptii, a quibus inuentas literas supra diximus, monumenta confecisse videntur literaria. Vnde quamuis *Diogeni Laërtio* (b) assentiamur, Chaldaeos (c) priores Aegyptiis ingeniorum culturae se dedisse; illi tamen his rursus vsi sunt magistris, ab eisque et scribendi artem acceperunt et alia literarum adminiculo vel primum inuenta, vel solertius exculta. Con-

E 2 firma-

(a) De mor. Germ. cap. 3. Conf. *Strauchius* Diss. I. in Taciti Germ. cap. 3. §. 2. sqq.

(b) Prooem. §. 8.

(c) Nam Chaldaea prius habitata est, quam Aegyptus,

firmatur id ſacri codicis auctoritate, in quo (*d*) quippe et Chaldaeorum et Aegyptiorum σοφία, id (*e*) eſt, *eruditio* celebratur, ſimulque indicatur ſtudiorum literariorum con ſitio in gente Hebraeorum, vberius a me expoſita in *Actis* (*f*) *Philoſophorum.* Inter Hebraeos vero quam laete floruerint literae, ex eo apparet, quod, vt Salomo *Eccleſ. XII, 12.* refert, ingens erat apud eos prouentus librorum.

II.

Ibi vero cum omiſerim mentionem *ſcholarum Propheticarum*, nunc addere debeo, Prophetas Hebraeos, ſapientiae diuinae antiſtites, ſolitos eſſe theologiam docere (*g*) iuuenes poſtea futuros theologiae doctores in ſancto illo populo. Erant igitur hi iuuenes noſtris Theologiae Studioſis ſimiles, ac vocabantur *prophetae* ſenſu latiore: quo ſenſu et *1. Cor. XIV. prophetae* appellantur omnes ſacrarum literarum interpretes. Talium *prophetarum*, h. e. theologorum non immediate θεοπνεύστων, centum memorantur, *1. Reg. XVIII, 4.* et quadringenti *cap. XXII, 6.* Vere *officinae Spiritus Sancti* erant hae ſcholae, qui et e piiſſimis

(*d*) 1. Regum IV, 30. Actor. VII, 22.

(*e*) Vid. *Acta Philoſ.* P. I. cap. 2. §. 7. et 8.

(*f*) P. VII. cap. I. §. 33. 34. 35.

(*g*) Talis poſtea fuit ſchola ipſius prophetarum principis, CHRISTI, qui in praeparatos per aliquod tempus diſcipulos poſt adſcenſionem ſuam largiſſima menſura ſuum effundebat Spiritum.

mis diſcipulis vnum alterumque ſubinde eligebat, quem ad populum mitteret modo miraculis, modo rerum futurarum praedictione conſpicuum. Tales ſcholae memorantur, *1. Sam. X, 5.* et *XIX, 18. ſqq. 2. Reg. II, 3.* et *IV, 38.* Nec inepte concludit (*h*) Witſius, e Samuelis ſchola prodiiſſe Nathanem, Gadum, Hemanem, Aſaphum, Ieduthunum. Iure et hoc inde concludo, fuiſſe etiam minores ſcholas in populo Hebraico, in quibus legendi ſcribendique artem, arithmeticam, fundamenta religionis prima, et huiusmodi alia edocti pueri, tum demum recipiebantur in ſcholas ſuas a Prophetis. Nec ſpecie veri caret *Io. Clerici* ſententia ex *1. Paralip. XIII, 32.* diſcere nos iubentis, illi Hebraeorum nationi, quae ab *Iſaſcharo* nomen gerebat, potiſſimum curae cordique fuiſſe aſtronomiae ſcientiam: quanquam alium huic loco ſenſum tribuit *Weidlerus* in *Hiſtoria Aſtronomiae* p. 262.

III.

Caeterum tres fuiſſe ſtudiorum literariorum et genitrices et nutrices, alibi (*i*) iam pluribus docui, neceſſitatem (*k*) videlicet, voluptatem,

(*h*) Lib. *de prophetis* cap. 10. §. 4. quo toto in capite de illis *Prophetarum ſcholis* diſſerit. Vid. et *Baſnagius* Hiſt. Iud. lib. VI. cap. 5. §. 3. itemque *Buddeus* Hiſt. Vet. Teſt. T. II. p. 276. ſqq.

(*i*) Vid. *Acta Philoſ.* P. II. cap. 3. §. 17. ſqq.

(*k*) Hinc barbaris etiam in ſaeculis viguiſſe ſtudia mathematica, obſeruat *Rol. Mareſius* lib. II. epiſt. 47. pag. 485.

ptatem, et ſuperſtitionem. Harum prima ortum dedit arti hiſtoricae, geometriae, aſtronomiae, arti epiſtolicae; altera muſicae et poëſi; tertia aſtrologiae.

IV.

Tres quoque aetates rei literariae non incommode ſtatuimus, exemplum eorum ſequentes, qui ciuilem tractant hiſtoriam. Libet igitur hiſtoriam literariam diſpeſcere in *antiquam*, *mediam*, et *nouam*. *Antiquam* dico, quae inde a Moſis aeuo perducitur ad literarum in Graecia et Italia interitum. Hanc rurſus haud inepte diuiſeris tres in periodos, quarum prima complectatur tempora philoſophiam Ionicam praecedentia, ſecunda hinc procedat ad Auguſti Imp. aetatem, tertia decurrat vsque ad religionis ethnicae interitum et Chriſtianae παμβασιλείαν. *Media* igitur eſt, quae a Conſtantino M. profluit vsque ad imperii Chriſtianorum Conſtantinopolitani exitum, et artis typographicae exortum. *Noua* denique ab eo tempore, quo Graecorum exulum inſtinctu rediit in praecordia Italorum virtus Auguſtaei aeui, ad hanc noſtram aetatem progreditur.

V.

In antiquo illo orbe literarum ſtudio maximam et nobiliſſimam ſibi peperit famam Aegyptus. Verum et hic verum eſſe illud Plinii: *Alia clariora ſunt, alia maiora*, praeclare docuit *Conringius* priori *de Hermetica medicina* libro, quippe quo non ſolum de *Hermete*

Tris-

Trismegisto accuratissime disputat, sed omnem veterum Aegyptiorum (*l*) sapientiam eruditissime persequitur. Cuius operis cum epitomen exhibuerim in *Actis* (*m*) *philosophorum*, adiectisque nonnullis id argumenti illustrarim vberius, lectores meos illuc volo delegatos. Addatur *Reimmanni Idea Systematis antiquitatis literariae Aegyptiacae*, a. 1718. edita.

VI.

Ex Aegypto studia literarum deriuata sunt in Graeciam, cuius incolae peregrinationes susceperunt docendarum ab Aegyptiis literariarum artium gratia. Legimus enim, Pythagoram, Thaletem, Democritum, Platonem, aliosque, eo consilio in Aegyptum profectos esse.

VII.

Graecis vero ea laus debetur, quod acceptam ab Aegyptiis scientiam diligentius excoluerunt, ac primi studia literaria philosophicum

 maxime,

(*l*) Dolendum est, impeditum fuisse *Conringium*, quo minus etiam perficeret opus, quod iam componere se aggressum esse fatetur in *Antiq. Acad.* p. 214. *de sapientia Chaldaeorum veterum.* Imo in *Conringianis epistolicis* edit. a. 1719. p. 67. legimus, confectum iam fuisse librum illum a *Conringio*: qui si superest ac in lucem a quoquam protrahetur, magna inde lux profecto accessura est Historiae antiquae literariae.

(*m*) Tomo II. p. 659. sqq. Ibidem Tomi I. p. 636. egi de Aegyptiorum ingeniis. Nuper etiam *Schuckfordus Harm. hist.* T. II. p. 242. sqq. disseruit de antiquissimorum Aegyptiorum eruditione.

maxime. in ſyſtematicum redegerunt ordinem: id quod ſtatuentem *Laërtium* defendi in *Actis* (n) *Philoſophorum*, ſimulque (o) oſtendi cauſam, cur Graeci philoſophiam prae caeteris gentibus ad non mediocre perduxerint faſtigium. In Graecia longo ſatis interuallo laetiſſime floruerunt ſtudia, eoque magis, quod magno in honore habebantur, qui eruditione praeſtabant. Nam, cum veriſſimum ſit *Suillii* cuiusdam (p) vaticinium, *ſublatis ſtudiorum pretiis, etiam ſtudia peritura eſſe;* e contrario, quae *Ciceronis* (q) verba ſunt, ab *Auguſtino* quoque (r) repetita, *honos alit artes, omnesque accenduntur ad ſtudia gloria, iacentque ea ſemper, quae apud quosque improbantur.* Scilicet non ſolum praeſtantiora Graeci

(n) P. II. cap. III. §. 25-28. De ſingulis ſcientiis vere dixeris, quod de medicina ſcribit *Corn. Celſus* in ſua praefatione *eam apud Graecos aliquanto magis, quam in caeteris nationibus, excultam eſſe, primumque Aeſculapium ſcientiam illam adhuc rudem paulo ſubtilius excoluiſſe.*

(o) Ibid. cap. I. § 22 23. 24.

(p) Apud *Tacitum* Annal. XI. 7. 4.

(q) Lib. I. Tuſcul. cap. 2.

(r) Lib. V. de ciuit. Dei cap. 13. *Quis enim virtutem amplectitur ipſam, praemia ſi tollas?* inquit *Iuuenalis* Sat. X. 141. Contra *cuius rei praemium eſt in ciuitate, ea maximis ſemper auctibus creſcit:* quae verba ſunt *Liuii* IV. 2. Poſſent hic laudari clariores Graeciae Maecenates, inter quos praeter *Piſiſtratum* etiam ipſius filium referimus, *Hipparchum*, auctore *Aeliano* lib. VIII. Var. Hiſt. cap. 2.

Graeci *(rr)* a natura acceperant ingenia, ſed cum in liberis ipſorum rebuspublicis eloquentiam ſequeretur honor et potentia, ciuium filii rhetorum ſcholas frequentabant, vnaque cum dicendi arte addiſcebant omne literarum genus. Eadem reipublicae libertas facilem ipſis faciebat philoſophiae culturam, ſub iugo gementis monarchico in Chaldaea, Perſide, et Aegypto. Denique cum, qui reipublicae praeerant, literas didiciſſent adoleſcentes, fieri non poterat, quin patronis abundarent et literae et literati.

VIII.

Hinc tantus ibi prouentus fuit philoſophorum, oratorum, poëtarum, hiſtoricorum, geometrarum, aſtronomorum, medicorum, grammaticorum, muſicorum: inter quos clariſſima ante natum Chriſtum ſunt nomina *(s)*

 Tha-

(rr) Graecos et ingeniis et moribus hodiernae Gallicae genti fuiſſe ſimillimos, facilis edocebit comparatio. Ac vrbem Lutetiam iure nominaueris *Athenas*, priſcis illis Athenis multo literatiores. Gallorum etiam linguae idem accidit, quod Graecae, vt eius vſus non contineatur patriae finibus, ſed omnium prope Europae incolarum communis ſit.

(s) Thales vnus eſt de *ſeptem* illis priſcae Graeciae *ſapientibus*, hic quoque loci noſcendis. Egi de iis in *Actis Philoſ.* T. II. p. 494. ſqq. *Aeſopi* quoque mentio hic facienda, de quo vid. eadem *Acta* T. I. p. 944. ſqq. et T. II. p. 253. ſqq. et p. 275. ſqq. De *Thalete* vero vid. eadem *Acta* T. III. p. 160. ſqq.

Thaletis, (t) Pythagorae, Socratis, Aeſchinis, Antiſthenis, Ariſtippi, Cebetis Thebani, Euclidis Megarenſis, Platonis, (tt) Ariſtotelis, Theophraſti, Democriti, Heracliti, Epicuri; Georgiae, Iſocratis, Demoſthenis, Lyſiae, Aeſchinis; Homeri, Heſiodi, Anacreontis, Pindari, Aeſchyli, Sophoclis, Euripidis, Ariſtophanis, Lycophronis, Theocriti, Callimachi, Apollonii Rhodii; Euclidis, Archimedis, Eudoxi; Hippocratis; Ariſtophanis Byzantini, Ariſtarchi; Ariſtoxeni; Herodoti, Thucydidis, Xenophontis, Apollodori, Polybii, Diodori Siculi, Dionyſii Halicarnaſſenſis: quorum vberior notitia petenda eſt e ſecundo tertioque libris *Bibliothecae Graecae Fabricianae.* Eiusdem liber quartus de luminibus Graeciam Graecasque literas poſt natum Chriſtum vsque ad Conſtantini M. tempora illuſtrantibus, *Strabone, Philone, Ioſepho, (u) Arriano, Dione Chryſoſtomo, Dione*

(t) *Pythagoras* fuit primus ludi literarii moderator e Graecis, qui ad formam Aegyptiorum ſcholam condidit, non quidem in Graecia, ſed in Italia. Primum philoſophicae ſcholae in Graecia conditorem fuiſſe *Anaximandrum,* in *Actis Philoſ.* docui T. III. p. 181.

(tt) *Ariſtoteles* maior factus eſt rex, quam diſcipulus ſuus, *Alexander Magnus.* Hic enim ſub imperium ſuum redegit nationes quidem plurimas, ſed barbaras illas, easque vnius aetatis. Illum coluerunt, et quidem immenſo cultu, nec ſolum externe, ſed etiam interne, maxima ingenia gentium cultiſſimarum, idque per plura ſaecula.

(u) Hic fuit *Epicteti* diſcipulus, et *Enchiridion,* quod eius

Dione Cassio, *Plutarcho*, *Appiano*, *Claudio Ptolemaeo*, *Pausania*, *Polyaeno*, *Luciano*, *Galeno*, *Sexto Empirico*, *Diogene Laërtio*, *Herodiano*, *Oppiano*, *Athenaeo*, *Aeliano*, *M. Aur. Antonino*, *Maximo Tyrio*, *Philostratis*, *Alexandro Aphrodisiensi*, *Plotino*, *Porphyrio*, *Iamblicho*, *Aristide*, *Hermogene*, *Longino*, *Aphthonio*, *Iulio Polluce*, *Hesychio*, aliisque, copiose agit ac erudite, ideoque hanc in rem consulendus est.

IX.

In Graecia Attica maxime regio (x) ingeniorum fertilis fuit, et Athenis tam strenuam cuiuis literarum generi nauarunt operam praestantissimi viri, vt *Cicero* (y) Athenas appellare non dubitet *omnium doctrinarum inuentrices*, alioque (z) loco iudicet, *ex hac vrbe doctri-*

eius nomen praescriptum habet, edidit. Quare non *Epicteti Enchiridion*, sed *Arriani Enchiridion Epicteteum* vocandum censet *Menagius* annot. ad *Laërtii* lib. X. §. 135.

(x) *Cicero* lib. II. *de nat. deor. propterea* iudicat *Atticos fuisse acutiores, quia Athenis tenue coelum et aër purior.* In regione Attica purissimum et saluberrimum se obseruasse aërem, scribit etiam in *Itinerario* suo lib. V. p. 24. *Iacobus Sponius*, addens, hodiernos eius regionis incolas, etsi non excolant ingenia literarum studio, tamen ingenio et prudentia superiores esse nationibus circumiacentibus. Contra de ingeniis *Boeotorum* vid. *Gatakeri* Aduers. posthum. cap. 14. p. 552. sq. et 556.

(y) Lib. I. de Oratore cap. 4.

(z) Orat. pro Flacco cap. 36. Idem *Offic.* lib. III. cap. 2. missum Athenas filium suum se misisse ait *ad mercatu-*

doctrinam in omnes terras distributam esse. Insignis eius vrbis laus est apud *Athenaeum*, vbi vocatur (*a*) *museum Graeciae*, et *Helladis Hellas*. De *Lyceo*, *Academia*, et aliis locis doctrinarum professioni destinatis legendus est *Ioannes Meursius*, vir de Graeciae historia omnium optime promeritus.

X.

Secundum Athenas praecipuam gloriam habet Alexandria, Aegypti vrbs regia, in qua sub patrocinio Ptolemaeorum (*b*) feruidissime culta fuere vniuersa humanitatis studia. De bibliotheca (*c*) Alexandrina iam superiori capite

caturam (Messe) bonarum artium. *Athenaea* quoque nominari ex eo coepti sunt omnes ludi literarii. Vid. *Hieronymus* epist 26. p. 107.

(*a*) Lib. V. p 187. Conf. *Isocrates* in Panegyrico p. 112. et 116. *Io. Henr. Maius* in Biblioth. MS. Vffenbach. P II. p. 646.

(*b*) Vid. *Athenaeus* lib IV. p. 184. *Gregorius Nazianzenus* in oratione, qua Caesarium fratrem laudauit, *Alexandriam* appellat παντοίας παιδεύσεως καὶ τότε καὶ νῦν οὖσαν καὶ δοκοῦσαν ἐργαστήριον. Catalogum doctorum hominum, quos Alexandria dedit, exhibet *Reimmannus in Antiquitatibus literariis Aegyptiacis* §. 46. et 47. itemque in conclusione § 48. p. 127. De schola Christianorum Alexandrina adi *Conringii Antiquit. Acad.* p. 23. sqq. 237. sq. et 242. sq. Aliorum Aegyptiorum ingenio celeberrimorum catalogum exhibet *V. E. Loescherus* Lect. Coluth. cap. II. §. 2.

(*c*) Fata huius bibliothecae describit breuiter et accurate *Prideaux* Hist. Vet. Test. T. II. lib. I. p. 20. 21. et 22.

capite feci mentionem. De museo (cc) Alexandrino, id est, hodierno Italorum stylo, de Academia Alexandrina scriptores memorat *Fabricius Bibliogr. antiq. cap. XXI §. 3.* quibus adiungi oportet *Conringium Antiqu. Acad. p. 11.* et *236* itemque *Acta Acad. Witteberg.* a. 1723. *p. 38. sqq.*

XI.

Post Asiam in Graecorum potestatem redactam lingua quoque et doctrina Graeca eo commigrauit, suaque aetate testatus est (*d*) *Cicero*,

(*cc*) Μουσεῖον proprie significat *templum Musis dicatum*, eoque sensu occurrit apud *Diogenem Laërtium* IV. 1. et V. 51. et VIII. 15. qui et eiusdem libri §. 40. clare vocat τὸ ἱερὸν τῶν Μουσῶν. Romae quoque fuisse *Musarum delubra*, *Cicero* testis est Orat. pro Archia cap. XI.

(*d*) Orat. pro Archia, cap. 10. qui et lib. de claris orat. cap. 13. scribit, *eloquentiam e Piraeeo euectam omnes peragrasse insulas, atque ita peregrinatam esse tota Asia.* Iam Hannibalis tempore Graecam linguam etiam Carthagine fuisse linguam literatorum, e *Corn. Nepote* discimus in *Vita Hannibalis* cap. vlt. quem et libros aliquot confecisse scribit sermone Graeco. Habuit vero et alios scriptores Carthago, *Magonem*, laudatum *Varroni* lib. I. *de re rust.* cap. 1; *Hannonem*, de quo *Fabricius* Biblioth. Gr. I. 6. 8; alios. Ac philosophus quoque *Clitomachus* fuit Poenus: id quod cum docet *Cicero* lib. IV. *Quaest. Acad.* simul ait, *Poenos esse acutos homines.* De Aegyptiis testis est *Herodotus* lib. II. apud eos aetate sua fuisse interpretes Graecos. Ac ibidem docet, vrbem Naucratin Graecos habuisse incolas, itemque Cyrenaeos fuisse Graecos. Persas quoque et caeteros barbaros, quos vocabant Graeci, iam Alexandri M. aeuo ex-

Cicero, Graeca (e) legi in omnibus fere gentibus. Adi ſis *Brerewodum Scrutinii linguarum cap. I.* Vnde hodieque tot monumenta Graeca a non Graecis, Iudaeis, Romanis, Aſiaticis, conſcripta *(f)* ſuperſunt.

XII.

Cum lingua literas quoque Graecorum recepiſſe Aſiae gentes, plurimis conſtat documentis. Certe *Antiochiam*, Syriae *(g)* regiam,

expetiiſſe linguae Graecae commercium, hoc eſt, Graecam linguam addidiciſſe, teſtis eſt *Curtius* V. 5. 19. qui et eiusdem libri cap. XI, 5. nos docet, Darium, Perſarum regem, Graecam calluiſſe linguam. Imo Romulum iam Graeco ſermone vſum fuiſſe in deſcribendis rebus a ſe contra Camerinos geſtis, memoriae prodidit *Dionyſius Halic.* lib. II. p. 116.

(e) Hac occaſione obſeruandus eſt ſcopus diuinae prouidentiae, quem intuitus DEVS Alexandro Macedoni dedit poteſtatem, ſuae ditionis faciendi omnem Aſiam. Hoc enim facto victrix lingua per totam Aſiam, ac deinceps per vniuerſum propemodum orbem vulgata fuit, vt poſtea communis huius linguae beneficio doctrina Chriſti, hoc eſt, vera et aeternae felicitatis effectrix ſapientia, communicari poſſet cum omnibus mundi incolis.

(f) E.g. Codex noui Teſtamenti, Ioſephus, Philo, Galenus, M. Antonius Imp. Aelianus.

(g) Quam felix prouentus literatorum in *Syria* etiam poſt natum Chriſtum fuerit, ſingulari capite demonſtrat *Hottingerus*, quod ſecundum eſt Partis tertiae *Bibliothecarii quadripartiti.* Singularis etiam eſt de *Syrorum* ingeniis obſeruatio *Strunzii* in *Hiſtoria Bardeſanis* §. 4. p. 18. itemque *Dempſteri* in notis ad *Accolti Bellum ſacrum* p. 348. ſqq.

giam, Cicero (*h*) vocat *vrbem eruditiſſimis hominibus liberaliſſimisque ſtudiis affluentem*, ſimulque laudat eius vrbis ciuem *Archiam*, poëtam illo temporis tractu celeberrimum. De *Tarſenſium* ſcholis olim excelſiſſime florentibus teſtimonium *Strabonis* habemus, quod illuſtraui in *Actis* (*i*) *Philoſophorum*. *Pergamenorum* quoque regum ſummum exſtitit in literas ſtudium, eorumque bibliotheca (*k*) toti orbi fuit admirationi. Omitto *Rhodum*, *Epheſum*, aliasque *Aſiae* vrbes ingeniorum cultura clariſſimas, et commendo *Kriegkii* Diſſertationem *de peregrinationibus Romanorum Academicis*, in qua colonias Atticae ſapientiae, hoc eſt, vrbes Graecis literis florentes, perdiligenter recenſuit.

XIII.

Ad Romanos vt veniamus, bellorum ab iis cum Graecis geſtorum gentibus is praecipuus fuit fructus, quod hac occaſione Graecorum literae Romam reliquamque in Italiam (cuius inferior pars iam ante a Pythagoreis lucem nonnullam acceperat,) transmigrarunt. *Graecia capta*, inquit (*l*) *Horatius*, *ferum victorem* (Romanos) *cepit*, *et artes intulit agreſti*

(*h*) Orat. pro Archia cap. 3.

(*i*) T. III. p. 141. ſqq.

(*k*) De Bibliotheca Pergamena *Lipſius* agit lib. de Bibliothecis cap. 4. et *Baelius* Diction. v. *Pergame* not. C.

(*l*) Lib. II. epiſt. 1. v. 156.

agresti Latio. Nec pudet *Liuium* (*m*) idem fateri: *Artes*, inquientem, *multas ad animorum corporumque cultum nobis eruditissima omnium gens* (significat Graecos) *inuexit.* Ac *Cicero* quoque in secundo *de finibus bonorum* libro: *A Graecis*, inquit, *philosophiam et omnes ingenuas disciplinas* (nos Romani) *habemus.* Quanto amore cultuque literatos Graecos prosecuti sint principes Romae viri, *Cicero* docet in oratione pro Archia. Primum literas Romam detulisse *Ennium*, testis est *Corn. Nepos* in capite primo *Vitae Catonis*, itemque *Lucretius*, ita (*n*) canens:

Ennius vt noster cecinit, qui primus amoeno
Detulit ex Helicone perenni fronde coronam,
Per gentes Italas hominum quae clara clueret.

Primum e Romanis scriptorem libri fuisse *Amafanium*, sub initium quarti *Quaestionum Tusculanarum* libri docet *Cicero.* Sub Ennii vitae finem primum in vrbe grammaticam scholam aperuisse Cratetem Malloten, testem habe-

(*m*) Lib. XXXIX. cap. 8.

(*n*) Lib. I. 118. sq. Caue vero putes, priscos Romanos vsque adeo fuisse barbaros, vt ne scholas quidem pueriles haberent. Imo vero iam olim sub decemuiris *ludos literarum* Romae fuisse, docet *Liuius* lib. III. cap. 44. quia et alia Italiae oppida tum habuisse magistros puerorum publicos tradidit lib. V. cap. 27. et lib. VI. cap. 25. Ac lib. I cap. 18. scholas Sabinorum commemorat, in iisque *tetricam ac tristem disciplinam* regnasse scribit.

habemus (o) *Suetonium.* Aſinium Pollionem primum Romae bibliothecam inſtruxiſſe publicam, diſcimus a (p) *Plinio.* Auguſtus Caeſar quantus fuerit literarum fautor ac patronus vna cum Maecenate ſuo, (q) neminem ignorare puto. Ac Veſpaſianum Imp. primum ſalaria e fiſco conſtituiſſe profeſſoribus, memoriae prodidit (r) *Suetonius.* Singularis vero fuit Maecenatis (s) felicitas, cuius quippe nomen commune factum eſt Muſagetarum (t) omnium. Adi *Chriſtiani Falſteri Ideam hiſtoriae literariae Romanorum*, a. 1718. editam: qui et in *Memoriarum obſcurarum* Parte quarta agit de claris Romani imperii vrbibus, in quibus bonae artes floruerunt praecipuae. Nec

(o) Lib. de illuſtr. gramm. cap. 2.

(p) Lib. VII. cap. 30. et lib. XXXV. cap. 2. quo quidem poſteriore loco ita reſcribendum arbitror: *ingeniorum* (pro *ingenia hominum*) *rempublicam fecit.*

(q) Hoc tempore quod propterea *aureum* appellitarunt *ſaeculum*, euenit, quod de ſe *Phaedrus* cecinit in *Epilogo* libri ſui ſecundi v. 8. et 9.: *Quod ſi labori fauerit Latium meo*, et aliorum quoque doctis laboribus, *plures habebit, quos opponat Graeciae.*

(r) In vita eius cap. 18.

(s) *De vita et moribus Maecenatis* exſtat liber *Io. Henr. Meibomii.* Adde *nouam bibliothecam Rengerianam*, Germanice editam, T. IV. p. 797. ſqq. Alios de Maecenate ſcriptores commemorat *Fabricius* Bibl. Lat. T. III. p. 964.

(t) De hoc nomine vid. *Maius* in Biblioth. MS. Vffenbach. P. II. p. 645.

Nec inſpexiſſe non iuuabit *Cellarii* Diſſertationem *de ſtudiis Romanorum literariis in vrbe et prouinciis; Kriegkii Diatriben de peregrinationibus* (u) *Romanorum Academicis; Paganini Gaudentii* (x) opus *de philoſophiae apud Romanos initio et progreſſu; Walchii* Diſputationem *de variis modis literas colendi apud* (y) *Romanos, Io. Ge. Frickii* Diſp. a. 1728. editam *de initiis eruditionis apud Romanos.*

XIV.

Non mirum itaque, omnis generis diſciplinas Latinis (z) quoque libris excultas fuiſſe, quorum etſi quamplurimi perierunt, non pauci tamen ad noſtras peruenerunt manus: quorum recenſum *Fabricius* dedit in *Bibliotheca (a) Latina.* Cui enim ſunt ignota, nomi-

(u) Adiicio omiſſum ibi locum *Ouidii* Triſt. I. 2. 77. *Non peto, quas quondam petii ſtudioſus Athenas.*

(x) Iudicium de hoc opere tuli in *Actis Philoſ.* T. III. p. 631. ſqq.

(y) Exſtat haec Diſp. in eius *Parergis Academicis* p. 51. ſqq.

(z) Vt olim Graeca lingua erat literatorum communis, ſic hodie Latina eſt eruditionis omnis per omnem Europam vehiculum, eſt totius orbis literati vinculum, eſt communis quaſi per Heliconias prouincias Mercurius. Quapropter merito eius vſum ſtudioſiſſime conſeruant literati, et ad vltimam poſteritatem propagatum eunt. Vid. *Moshemii* Praef. ad *Folietae* de vſu et praeſtantia Lat. linguae libros §. XVI.

(a) Huic pro ſupplemento eſſe poteſt doctiſſimus *Falſteri* liber, quem inſcripſit *Memorias obſcuras*, ac iterum edidit, idque auctiorem, Hamburgi a. 1722.

nomina poëtarum, *Plauti*, *Terentii*, *Lucretii*, *Catulli*, (*aa*) *Virgilii*, *Horatii*, *Tibulli*, *Propertii*, *Ouidii*, *Manilii*, *Phaedri*, vtriusque *Senecae*, *Lucani*, *Persii*, *Iuuenalis*, *Silii Italici*, *Statii*, *Valerii Flacci*, *Martialis*, *Claudiani*? historicorum, *Cornelii Nepotis*, *Sallustii*, *Iulii Caesaris*, *Liuii*, *Pomponii Melae*, *Velleii Paterculi*, *Valerii Maximi*, *Curtii*, *Taciti*, *Flori*, *Suetonii*, *Iustini*? quam celebrata sunt nomina et momumenta *Catonis*, *Varronis*, *M. Tullii* (*) *Ciceronis*, *Plinii* vtriusque, *Petronii*, *Gellii*, *Quintiliani*, *Apuleii*, *Vitruuii*, *Columellae*, *Cornelii Celsi*! ac tertio (*b*) saeculo ICtorum, *Papiniani*, *Vlpiani*, *Iulii Pauli*, *Sex. Pomponii*, *Herennii* *Mode-*

(*aa*) Hic vocari potest *phoenix anni magni*, rarior quippe phoenice post quingentos annos in vitam redeunti. Est enim *Virgilius* poëta sine exceptione incomparabilis, hoc est, qualem quantumque nec sua aetas habuit, nec antegressa, nec secuta omnis. *Iul Caes. Scaliger* eum vocabat *vltimum conatum Musarum*: id quod refert filius, *Iosephus*, in *Confut. fab. Burdonum p. 201.*

(*) Hunc nemo magis laudauit, quam qui eum laudare recusauit, *Liuius*, his verbis (quae seruauit in *suasoria sexta* Seneca pater,) vsus: *Ad Ciceronis laudes persequendas Cicerone laudatore opus fuerit.*

(*b*) Vel ex horum et superioris saeculi ICtorum iurisprudentia perspicue apparet, Romanis fuisse ingenia praestantissima. Nam decisiones ipsorum iuridicae tam sunt accurate verae, vt Romana iurisprudentia regnet etiamnum in vniuersa Europa, et ICtorum Romanorum sententiae habeantur pro oraculis rectae rationis. Vid. *Arth. Duckii* lib. 1. *de vsu et auctoritate iur. ciu. Rom.* cap.

Modestini! Sciamus vero ac gaudeamus, habere nos veterum illorum libros *omnium optimos*. Cum enim optima quaeque veterum ſcripta ſequeretur peritorum admiratio, hi neglectis libris deterioris notae conſeruare ſtuduerunt optimos. Quorum etſi ipſorum nonnullis iniuria temporis attulit interitum, id tamen euenit, vt e priſco illo aeuo nonniſi optimi ſcriptores ſuperſint. Ecquis, quaeſo, noſtrum deſideret e. g. *orationes Hortenſii*, (quas prorſus contemnit Quintilianus *lib. XI. cap 3.*) cum in manibus ſint noſtris perfectiſſimae illae *Ciceronis?* Quis *Bauii* doleat et *Maeuii* interiiſſe carmina, cum *Virgilius* praeſto ſit et *Ouidius* et *Horatius?* Imo quis moleſte ferat, illam intercidiſſe *Ciceronis* Orationem, quam pro Milone primum effuderat, cum ſuperſit altera omni vi ingenii perfecta, omnibus induſtriae viribus elaborata?

XV.

Exorta luce Euangelii nec Chriſtiani literas neglexere, videntes ſcilicet, ſine iis nec defendi ſatis poſſe religionem Chriſtianam conſeruarique, nec impugnari ethnicam. Vnde qui praeter caeteros in omni literarum genere verſati

cap. 2. §. 4. 5. 6. Mirifice etiam laudat horum ICtorum ſcripta *Laur. Valla* in Praefatione ad librum ſuum tertium *Elegantiarum*. Caeterum de his, quos dixi, caeteriſque veteris Romae ICtis clariſſimis *Grauinae* inſpice ſis lib. I. de orig. iur. ciu. §. 99. et cum praecedentes, tum ſequentes.

verſati erant, vacabant *(bb)* ſcribendis apologeticis. Ac dignum obſeruatu eſt, Eccleſiam primos ſuos ſcriptores doctrina inſignes accepiſſe ab ethnicis, *Iuſtinum Martyrem*, *Theophilum*, *Athenagoram*, *Tertullianum*, *Minucium Felicem*, *Cyprianum*, *Arnobium*, *Lactantium:* qui cum nimia Chriſtianae veritatis luce impulſi fuiſſent ad amplexandam eam, poſtea ſcriptis docebant publicis, iuſtiſſimas ſibi fuiſſe cauſas, religionem deſerendi patriam, CHRISTIque in caſtra tranſeundi.

XVI.

Nec dedignata fuit iuuentus Chriſtiana *(c)* ethnicorum profeſſorum obire auditoria, et Aegyptia ſpolia transferre in Eccleſiam. Quanquam cum id non videretur carere periculo, ipſi Chriſtiani et ſcholas coeperunt condere et bibliothecas *(d)* inſtruere eccleſiaſticas.

F 3 Maxi-

(bb) Id liquido teſtatur *Lactantius* lib. V. c. 1. n. 21. ſq. qui et *n. 18.* confitetur, doctores veteris Eccleſiae, exceptis iis, qui ex doctis ethnicis facti ſint Chriſtiani, fuiſſe *aut omnino rudes, aut certe parum doctos.* Et *cap. II. n. 1.* iterum ait: *Defuerunt apud noſtros idonei peritique doctores, qui vehementer, qui acriter errores publicos* (id eſt, religionem ethnicam) *redarguerent, qui cauſam omnem veritatis* (hoc eſt, Chriſtianae religionis,) *ornate copioſeque defenderent.*

(c) Vid. Vitae Gregorii Naz. et Baſilii M.

(d) Bibliothecam *Hieroſolymitanae* eccleſiae commemorat *Euſebius* Hiſt. eccl. VI. 20. *Caeſarienſis* bibliothecae *Hieronymus* meminit Comm. in Epiſt. ad Titum cap. 3. et lib. de ſcript. eccl. cap. 3. 85. et 113. *Hipponenſis*

Maxime celebris fuit eorum (*e*) schola Alexandrina, de cuius successione fragmentum *Philippi* (*f*) *Sidetae* exhibet et illustrat *Dodwellus* ad calcem Dissertationum in *Irenaeum* scriptarum. Adiungatur *Eusebius Hist. eccl. lib. VI. cap. 26. et 29.* itemque *lib. VII. c. 32. Hieronymi Catalogus scriptorum ecclesiasticorum cap. 36. 38. et 54.* Notatu dignum, hoc ipso fine ab *Hieronymo* istum catalogum fuisse confectum, vt occurreret literatis ethnicis, Christianos doctis carere doctoribus, impudenter

ponensis quoque ecclesia suam bibliothecam habuit, teste *Posidonio* in Vita Augustini cap. 31. Plura de bibliothecis veterum Ecclesiarum *Binghamus* profert lib. VIII. Antiq. eccl. cap. 7. §. 12.

(*e*) Vid. *Caueus* Hist. lit. script. eccl. p. 47. 48. et 50; *Quenstedius* Antiq. Bibl. et eccles. cap. IX. n. 4. p. 818. seqq. *Binghamus* lib. III. cap. 10. §. 5. Nuper in *Symbolis literariis* Bremae prodiit T. I. p. 195. sqq. singularis de hac Alexandrina schola Dissertatio *Io. Georg. Michaëlis.* De aliis veterum Christianorum scholis agit *Nurrius* T. I. Appar. ad Biblioth. Patrum p. 181. seq. et *G. Arnoldus* in *Descriptione primitiuae Ecclesiae* lib. VI. cap. 4. §. 14. sqq. itemque *Assemannus* Biblioth. orient. T III. P. II. cap. 15. De ea, quae in vrbe *Nisibi* fuit, vid. *Fabricius de script. de ver. relig. Christ.* cap. V. p. 256. De *Lirinensi* schola vid. *Calixtus* Praef. ad *Augustini* libros *de doctrina Christiana* p. 21. sqq. et *Vincentii Barralis Chronologia Sanctorum et aliorum virorum illustrium insulae Lirinensis,* edita Lugduni 1613. De schola *Edessena* saeculi quinti vid. *Theodorus Lector* lib. II. p. 558. et 566.

(*f*) Fragmentum hoc et videre est in *Fabricii Luce Euang.* cap. IX. p. 188. sq.

denter mentientibus: id quod ipſemet in praefatione fatetur. Ac fecit hoc *Catalogo* Hieronymus initium Hiſtoriae literariae Chriſtianorum, eiusque adeo primus omnium ſcriptor habendus eſt. Saeculo quidem quarto (g) *Iulianus* Imp. vetuit Chriſtianos et docere literas et diſcere: ſed et ſerum et breue fuit illud incommodum.

XVII.

Potiores Latini ſcriptores Chriſtiani ſunt *Tertullianus*, *Interpres* Bibliorum *vulgatus*, quem vocant, *Minucius Felix*, *Cyprianus*, *Arnobius*, *Lactantius*, *Hilarius Pictauienſis*, *Ambroſius*, *Hieronymus*, *Rufinus*, *Auguſtinus*, *Saluianus*, *Seuerus*, *Sulpicius*, *Philaſtrius*, *Paulus (h) Oroſius*, *Claudianus Mamertus*, *Vincentius Lirinenſis*, *Leo M. Ioannes Caſſianus*, *Sidonius Apollinaris*, *Gregorius Magnus*; Graeci, *Iuſtinus Martyr*, *Irenaeus*, *Theophilus*, *Athenagoras*, *Clemens Alexan-*

(g) Vid. *Auguſtini* lib. VIII. Confeſſ. cap. 5. et *Socrates* Hiſt. eccleſ. lib. III. cap. 12. et 16. Accurata *Tob. Eckhardi* ea de re Diſſertatio exſtat in *Miſcell. Lipſ.* T. IV. p. 195. ſqq. Vid. et *Fabricii Lux Euang.* c. XIV. p. 302. ſqq. Qua ſolertia conſilium illud *Iuliani* eluſerint *Apollinares*, pater et filius, notum eſt: ac merito laudat hunc *Chriſtianae religionis zelum*, quem vocat, *Iac. Baſnagius* lib. *de haereſi Apollinaris* §. 7. Vid. et *Valeſius* not. ad *Excerpta Polyb.* p. 119.

(h) Tertium nomen *Hormisdae* nuper ipſi reddidi in ſingulari diſſertatiuncula, quae recuſa legitur in *Actis erud.* Suppl. T. X. p. 263. ſqq.

drinus, *Origenes* (i) *Adamantius*, *Hippolytus*, *Macarius*, *Athanaſius*, *Euſebius*, et caeteri ſcriptores hiſtoriae eccleſiaſticae *Socrates*, *Sozomenus*, *Theodoritus* et *Euagrius*, vna cum eo editi a *Valeſio* et illuſtrati, *Baſilius*, *Gregorii Nazianzenus* et *Nyſſenus*, *Epiphanius*, *Cyrilli Hieroſolymitanus* et *Alexandrinus*, *Chryſoſtomus*, *Iſidorus Peluſiota*. De quibus pleno, quod aiunt, horreo diſſerunt poſt *Bellarminum* ac *Gerhardum* *Labbeus*, *Dupinius*, *Caueus*, *Olearius*, *Oudinus*, in *Bibliothecis* ſuis *eccleſiaſticis*, itemque *Fabricius* libro quinto *Bibliothecae Graecae*: qui et recudendam curauit editam olim a *Miraeo* *Bibliothecam eccle-*

(*i*) Vulgo credunt, *Adamantii* cognomen ideo ipſi impoſitum fuiſſe, quod eſſet homo *durus et inuicti laboris*. Ac poteſt hunc ſenſum ferre illud nomen. Vid. *Graeuius* *Lect. Heſiod.* cap. 19. Verum *Euſebius* Hiſt. eccleſ. VI. 14. ex eoque *Hieronymus* Catal. cap. 54. docent, non cognomen, ſed nomen, hoc fuiſſe *Origeni*. *Hieronymus* etiam interdum (e. g. Comment. in caput XXIV. *Matthaei*,) ſimpliciter eum vocat *Adamantium*, omiſſo nomine *Origenis*. Similis error diu regnauit de nomine *Lactantii*, quem ſuſtuli in *Praef.* ad eius *Aenigmata* §. 21. Nec deſunt alii *Adamantii*. De *Adamantio*, ſophiſta ac medico, (niſi forte hi duo ſunt *Adamantii*,) vid. *Fabricius* Bibl. Gr. lib. III. cap. 6. p. 171. Ex *Adamantio Martyrio*, grammatico, (quem *Lipſius* lib. II. Var. lect. c. 28. p. 884. perperam vocat *Adamantium Martyrem*,) excerpta exhibet *Caſſiodorus* in libri ſui *de orthographia* capite quinto tribusque ſubſequentibus. *Adamantio* cuidam inſcripſit *Iſidorus Peluſiota* libri I. epiſtolam 141. et libri IV. epiſtolam 57. et 211. *Adamantium* epiſcopum memorat *Socrates* Hiſt. eccl. lib. I. cap. 35. et alium lib. VII. cap. 13.

clesiasticam. Associauit se his nuper *Stollius* edito singulari *de vita, scriptis ac doctrinis Patrum Ecclesiae quatuor priorum saeculorum* (*ii*) opere. Nec tacendus est *Weismannus*, qui in singulis *Historiae* suae *ecclesiasticae* saeculis exhibet accuratam descriptionem doctorum ecclesiae; et *Clericus*, cuius *Vitas aliquot Patrum* in vnum volumen colligi et Germanicum in sermonem verti curauit *C. Thomasius*. Quoties et a quibus et quando cuiusque Patris ecclesiae opera fuerint edita, diligenter docuit *Ittigius* in longa illa Praefatione ad suum *de bibliothecis Patrum* opus historico-literarium, Lipsiae 1707. editum. Omnium vero diligentiam nuper superauit *Remigius Cellierius*, cuius *Historiae generalis scriptorum ecclesiasticorum* Tomum primum, 1729. emissum Parisiis, iam secuti sunt decem alii. Nec tacendus hic, qui Duaci 1633. et 1636. edidit *Vitas scriptorum ecclesiae orientalis saeculi primi et secundi*, *Petrus Halloixius*, etsi scriptor notae haud optimae.

XVIII. Caue vero credas, fuisse hos, quos dixi, Christianos scriptores tanta praeditos eruditione, vt pro oraculis et primae magnitudinis theologis haberi debeant. Magni certe quidem plerique fuere concionatores, iustamque habent eloquentiae laudem: sed cum philosophiae, tum linguarum sacrarum, vsque adeo erant rudes, vt ipse ille *Augustinus*, qui tantus

(*ii*) Laudatur hoc in *Actis erud.* Suppl. T. X. p. 520.

vulgo videtur theologiae interpres, et turpiter (*k*) ſit ſubinde philoſophatus et Graecam (*l*) pariter ac Hebraeam linguam ignorauerit.

(*k*) Ex vno exemplo diſce totum *Auguſtinum*. Is igitur lib. XV. *de ciuitate Dei* cap. 20. hunc profert ſyllogiſmum: *Numerus denarius ſignificat legem. Nam lex habet decem praecepta, ideoque nominatur* Decalogus. *Iam numerus vndenarius transgreditur numerum denarium. Ergo numerus hic* (vndenarius) *ſignificat transgreſſionem legis ſiue peccatum.* Quanta idem credulitate exceperit miracula ab ethnicis narrata, quae hodie nemo inter fabellas commentitias non refert, apparet ex lib. X. eiusdem operis cap. 16. et 18. Locupletiſſimus vero teſtis friuolae credulitatis ipſe ſibi eſt operis modo memorati lib. XXII. cap. 8. in quo tam facile aſſentitur falſiſſimis fabulis, vt *Io. Muſaeo* diſp *de miraculis* §. 78. ſqq. incredibile ſit viſum, totius illius capitis auctorem eſſe *Auguſtinum*.

(*l*) Magnum vero theologum, qui nec Hebraeorum nec Chriſtianorum ſacrum codicem legere didicit! Imperitiſſimum autem *Auguſtinum* fuiſſe linguae Hebraicae, diſcas licet ex eius *Confeſſ.* lib. XI. cap. 3. et lib. XV. *de ciuit. Dei* cap. 17. et ex lib. II. *de doctr. Chriſt.* cap. 11. et 16. Quam peritus Hebraeae linguae fuerit neceſſe eſt, qui lib. XX. *de ciuit. Dei* cap. 23. ita ſcribit: *Dualem dicuntur habere et Hebraei.* Ipſe quoque fatetur, Graecarum ſe literarum expertem eſſe lib. IV. *de doctr. Chriſt.* cap. 20. et *Confeſſ.* lib. I. cap. 13. ac 14. itemque lib. VII. cap. 9. Clariſſime vero lib. II. *contra Petilianum* cap. 38. *Ego*, inquit, *Graecae linguae perparum aſſecutus ſum, et prope nihil.* Duobus quoque exemplis eius ignorantiam Graecae linguae demonſtrauit *Hottingerus Analect.* p. 323. ſq. Hebraicae vero eius imperitiae Specimen exhibet *Wolfg. Franzius* ad *Orac.* 74. pag. 563.

uerit. Et quanta vis (*m*) errorum, partim philosophicorum, partim theologicorum, inest in eius (*n*) *Compendio Theologiae*, quod inscripsit *Enchiridion ad Laurentium!*

XIX. Etiam *Hieronymi* laudes magnificentius praedicari solent, quam verius. Diffusae quidem is, sed et confusae doctrinae vir fuit. Quam peritus idem fuerit vtriusque linguae sanctae, vel haec duo (*o*) exempla facile demonstrabunt. Scilicet in *Comment.* in *Ephes. I.* 4. ita scribit: *Non est scriptum:* Non iustificabitur coram Deo *quisquam* viuens, sed *omnis* viuens: *vt intelligantur non* omnes *qui-*

(*m*) De erroribus *Augustini* vid. et *Gerhardi Patrologia* p. 398. sqq. Inprimis, quantilla fuerit eruditio *Augustini*, in suis ad ipsius *Opera* notis ostendit *Pheroponus*, id est, *Io. Clericus*, refutatus, si Diis placet, à *Pritanio*, (quo sub nomine *Muratorius* latet,) in tribus *de ingeniorum moderatione in religionis negotio*, refertis alioqui multa eruditione, libris.

(*n*) Vulgo et Compendium Theologiae esse putatur *Augustini* opus *de doctrina Christiana.* Sed falsum id gerit titulum. Inscribendum erat *Institutio doctoris ecclesiastici siue ministri ecclesiae. Primo* enim duntaxat eius libro tradit compendium theologiae cum theoreticae, tum practicae, sed nimis compendiosum; *secundo* ac *tertio* praecepta sacram scripturam interpretandi, *quarto* regulas dicendi pro concione sacra siue artem homileticam.

(*o*) Plura *Hieronymi* peccata exegetica ex ignorantia linguae Hebraicae profecta notauit *Glassius Philol. S.* p. 518. 524. et 525. Duras *Lutheri* et *Chamieri*, sed easdem veras, de *Hieronymo* sententias profert *Io. Ern. Gerhardus* in Praef. ad patris sui *Patrologiam.*

quidem iustificari, sed tamen aliqui. Deinde pro soloecismo et Graeci sermonis vitio habet, quod *Paulus Ephes. I. 16.* scripsit: *Non cesso gratias agens*, pro *agere.* Sophistae eundem, quam philosopho, propiorem esse in doctis concertationibus, singulari Dissertatione, quam *Logicae* suae praefixit, manifestum fecit *Clericus:* qui et accuratum vniuersae *Hieronymi* eruditionis examen exhibuit in *Quaestionibus* suis *Hieronymianis:* quibus adiungenda, quae differit idem *Bibliothecae selectae* Tomo XVII. p. 1.-153. Hic enim *Quaestiones* illas pertexuit, postquam *Martianaeus* Tomo tertio *Operum Hieronymi* a. 1704. edito adiecisset defensionem eruditionis Hieronymianae aduersus ipsum illum *Clericum.*

XX. De naeuis a *Iustino Martyre* in ratiocinando commissis duae *Gundlingii* exstant Dissertationes, secundo Tomo *Obseruationum selectarum Halensium (p)* insertae. *Irenaei* mira de credulitate legi merentur *Pfaffii* notae in eius *Fragmenta* p. 30. sqq. et quae ipse dixi in *Actis eruditorum* a. 1712. p. 178. sqq. Caeteros Ecclesiae veteris scriptores omitto, de quorum tenui eruditione consuli debent *Centuriatores Magdeburgici*, acuti sane critici, *Dallaeus* item in aureo *de vsu*

(p) *Num.* VII. et IX. Compara tamen contra dicta in *Diario Theologico (Vnschuldigen Nachrichten)* a. 1703. p. 418. sqq. et 513. sqq.

vſu Patrum opere, et *Buddeus* in *Iſagoge* (q) *hiſtorico-theologica.* Speciatim philoſophos admodum minutos fuiſſe eos, luculenter demonſtrat (α) *Bruckerus:* quod de morali potiſſimum philoſophia manifeſtum fecerunt *Barbeyracius* in praefatione ad *Pufendorfii Ius naturae*, et *Stollius* in praefatione ad *Placetti Theologiam moralem.* Quam mali denique ſint ſacrorum librorum (β) interpretes, ſingulari libro a. 1714. edito docuit *Daniel Whitby*, cenſor vehemens: qui ibidem *p. 87. ſq.* in apricum produxit ipſorum imperitiam aſtronomiae. Nec praetereundam ſilentio puto ingentem eorum facilitatem (γ) recipiendi, quicquid illis offerebatur ſancto claroque inſcriptum nomine ab illuſoribus doctis. Simplicitatem illam cum aleret cupiditas ornandi bibliothecas Eccleſiarum, accidit, vt alius nebulo, idque (opinor,) haud gratis, ipſis in manus daret confectas a ſe *Epiſtolas Chriſti et Abgari*, alius *Ignatii epiſtolas*, alius *Canones Apoſtolorum*, alius *libros Sibyllinos*, alius *ſcripta Dionyſiii Areopagitae*,

(q) Lib. II. cap. 3. §. 3. ſqq. Vid. et *Walchii Hiſtoria Logicae* lib. II. cap. 1. ſect. 1. §. 26.

(α) *Hiſt. philoſ.* T. IV. cap. 4. toto.

(β) *Moshemius* Inſtit. Hiſt. eccl. ſaec. II. P. II. cap. 3. §. 15. p. 137: *Cum plerisque Patrum commentariis ſic comparatum eſt*, inquit, *vt, qui hodie principatum inter eruditos affectant, nomina illis ſua praefigere nollent.*

(γ) Speciatim de *Clemente Alex.* vid. *Weismanni* Hiſt. eccl. T. I. p. 119.

tae, alius alia ψευδώνυμα. Ac talia viri boni tam iniusto prosequebantur amore, vt nec illi, quibus plus nasi erat, auderent risu debito vel iustissima indignatione ac notatione excipere eorum credulitatem. Certe *Hieronymus* in *Catalogo* suo *scriptorum ecclesiasticorum*, illas *Pauli ad Senecam* et *Senecae ad Paulum epistolas* esse subdititias, valde subtiliter innuit, aperte profiteri ausus non est. Illud vero postremo loco monendum *(r)* duco, paruae illorum hominum scientiae theologicae logicaeque adiunctam fere fuisse magnam pietatem, eosque si non literati orbis, tamen Ecclesiae praclara fuisse lumina.

XXI. Scriptores illi Ecclesiae veteris tanquam doctores insigniti iam olim sunt titulo *Patrum (s) Ecclesiae*. Hos inter Latina Ecclesia principatum tribuit *Gregorio M. Augustino*, *Hieronymo*, et *Ambrosio*: eosque pro-

(r) Conf. *Weismanni Hist. eccles.* T. I. p. 235. sq.

(s) Vid. G. *Arnoldus* Descript. prisci Christianismi lib. III. cap. 1. §. 20. Obseruatu dignum, etiam apud Hebraeos moris fuisse, doctores salutare *Patres*. Vid. *Fesselius* Aduers. sacr. lib. IV. cap. 6. §. 14. et *Wolfius* Bibl. Hebr. p. 1. Romanis quoque doctores suos appellatos fuisse *patres*, docetur in *Lexico Fabro-Cellariano* v. *pater* §. 7. De simili huius nominis vsu apud Graecos vid. *Cresollius* Theatri Rhet. lib. IV. cap. 11. Notum denique, etiam nunc Catholicos sacerdotes vocari a suis *Patres*. Nostra in ecclesia duntaxat superest titulus Germanicus *Beicht-Vater* et *Kirch-Vater*. Caeterum notatu dignum, primum *Patrem Ecclesiae* nominari *Iudic. XVII.* 10.

proxime a quatuor Euangelistis coli iussit Papa (t) *Bonifacius VIII.* Quintum postea his adiunxit Papa (u) *Pius V. Thomam Aquinatem.* Inter hos ipsos tamen *Augustinum* et *Hieronymum*, non secus ac inter Apostolos Petrum et Paulum, eminere, recteque vocari posse *Patres Patrum*, norunt, quicunque Catholicos norunt. Vter vero rursus alteri sit praeferendus, adhuc sub iudice lis est, disputantibus ea de re *Thoma* quodam *Messanensi* et *Francisco* (x) *Petrarcha*, quorum hic *Augustinum*, ille *Hieronymum* (y) constituebat *caput Patrum Ecclesiae.* Acute (α) *Fran-*

(t) Testis est *Platina* in Vita eius f. 250. b. Ipsum huius Papae rescriptum exstat in *Corpore Iuris Canonici* et quidem *Sexti Decretalium* lib. III. tit. 22. Conf. *Odor. Raynaldus* ad a. 1295. n. 55. et *Schilterus* Praef. ad *Otfridum* § 13. Haec est causa, cur Romae in Basilica Vaticana praegrandis illa *S. Petri cathedra*, iussu Papae Alexandri VII. ex aere fusa, innitatur quatuor illis primariis Ecclesiae Catholicae doctoribus Colosseae magnitudinis, ex aere itidem fusis: quae verba sunt *Lambecii* lib. I. de *biblioth. Vindob.* §. XIII. p. 13. Eiusdem rei testem cito *Missonium Itin. Ital.* epist. 26. p. 612. edit. Germ.

(u) Vid. *Acta erud.* 1713. p. 351.

(x) Vid. eius lib. IV. epist. 9. et 10.

(y) Etiam *Erasmus* Hieronymum praefert Augustino in illius Vita: itemque in *Epistolis* suis p. 103. et 104. Contra *Lutherus* Augustino principem putat deberi locum, epist. 169. edit. *Buddei* p. 193. scribens, *Augustinum paene solum fuisse vere Doctorem Ecclesiae*, ac simul cousque infensus Hieronymo, vt mirari se dicat, *quomodo is nomen Doctoris Ecclesiae meruerit.*

(α) Epist. fol. 51. b.

Franciſcus Philelphus: Quod ſi ex duobus (de Hieronymo loquitur et *Auguſtino,) vnus effici potuiſſet, nihil natura abſolutius edidiſſet.* Graeca vero Eccleſia ſuos inter patres tres elegit (z) Patriarchas, hoc eſt, omnium Eccleſiae doctorum optimos maximos, *Baſilium*, cognomine *Magnum*, *Gregorium Nazianzenum*, cognomine *Theologum*, et *Ioannem Chryſoſtomum*.

XXII. Videntur mihi praeterea duae claſſes *Patrum* illorum conſtituendae, vt alios *primanos* dicamus, alios *ſecundanos*. *Primanos* voco, qui perfecta orthodoxiae gloria fulgebant; *ſecundanos*, qui in vna alteraque doctrina *(a)* receſſerunt a communi ſenſu, ideoque *haereticis* fuerunt adſcripti, caetera doctiſſimi ac de re ſacra optime meriti. Tales ſunt *Euſebius* ac *Tertullianus*, quorum illum Arii, hunc Montani aſſeclam fuiſſe conſtat. Adiungimus his *(b) Pelagium*, cuius exſtant eruditae in Pauli epiſtolas annotationes; *Nouatianum*, cuius quaedam opera inter Cypriani Tertullianique ſcripta conſeruata ſunt; *Apollinarem*, vel ob ſolum illud opus, quod anti-

(z) Vid. Allatius libro *de Nilis* p. 76. et 81. editionis Fabricianae, et Anonymus in *Tumulo T. Flauii Clementis Martyris*, Vrbini a. 1727. edito, p. 17.

(*a*) Sic hodie *Spenerus* et *Rechenbergius* non eiiciuntur e catalogo Theologorum, etſi iis aliqua haereſeos labes fuit adſperſa a Lutheri cathedrae poſſeſſoribus.

(*b*) Ipſe Auguſtinus Pelagium vocauit *virum acutiſſimum et acerrimi ingenii.*

antichristianis *Porphyrii* libris opposuit, huc (c) referendum; *Theodorum* (d) *Mopsuestenum*, et huius notae (*) alios. Primanorum etiam quisque titulo *Sancti* affici solet, si fuit episcopus: qui honor cur etiam *Hieronymo* tribuatur, paulo ante cognouimus ex decreto Bonifacii Papae.

XXIII. Nec illud omittendum, sub Imperatoribus Constantinopolitanis priorum saeculorum tribus in vrbibus scholas iuridicas institutas fuisse, Constantinopoli, Romae, et Beryti, quae Phoenices vrbs hodie *Beroë* appellatur. A quibus scholis *Scholasticorum* nomen inditum est eius aeui iureconsultis, e. g. *Socrati*, *Euagrio*. Vid. *Conringii* Dissertatio *de studiis liberalibus vrbis Romae et Constantinopoleos*, Helmst. 1655. De *Beryto* (e) docta exstat commentatio *Io. Strauchii*: vbe-

(c) De hoc Apollinare ita *Vincentius Lirinensis* Commonit. cap. 16: *Quid illo praestantius acumine, exercitatione, doctrina?* Qui igitur, inquies, factum, vt nihil nunc librorum eius supersit? Scilicet qui eo aeuo haereseos infamia flagrabat, eius scriptis omnibus, etiam bonis et e re Ecclesiae confectis, pereundum erat. Quem quidem morem rationi et aequitati repugnasse, ex vero iudicat *Weismannus* Hist. eccl. T. I. p. 308.

(d) De hoc vid. *Fabricius* B. G. V. 33. 1. et 2.

(*) Obseruat *Valesius* in Praef. ad *Theodoriti* Historiam ecclesiasticam, etiam hunc non insignitum esse titulo *Sancti*, quippe cum aliquando fauere visus sit haereticis.

(e) Vid. *Baelius* Diction. v. *Beryte*; *Valesius* ad Eusebii lib. de martyr. Palaest. cap. 4; *Conringius* Antiq. Acad.

vberioremque nuper de eadem Academia dissertationem *Fasciculo quinto librorum rariorum Rengeriano* inseruit *Iac. Hasaeus.* Laudari quoque hic meretur, qui Iustiniani aeuo floruit, *Theophilus*, cuius *Paraphrasis Institutionum iuris ciuilis* superest. Eius de aetate, vita et scriptis *Gundlingius* agit in *Gundlingianis* P. II. cap. 2. et in singulari libello Lipsiae a. 1730. emisso *Io. Henr. Mylius.*

XXIV. Ethnica religio, postquam externis orbata fuit praesidiis, sensim corruit et euanuit, Christianaeque vbique locorum ac gentium cessit. Etsi igitur quarto saeculo adhuc ethnici nonnulli ingenio florebant, itemque quinto, magna tamen erat eorum paucitas, ac post ea tempora (*f*) ethnicorum litera-

Acad. p. 18. sq. et 230. sqq. et *Conr. Rittershusius* Lect. sacr. lib. III. cap. 3. p. 157. sqq.

(*f*) Agmen ethnicorum scriptorum clausisse videntur *Simplicius* ac *Stobaeus:* quorum ille sexto saeculo, hic septimo vixit vel octauo. Vid. de illo *Fabricius* Bibl. Graecae lib. V. cap. 29. de hoc cap. 30. Fuisse tamen hosce philosophos non tam ethnicos, quam Naturalistas et Neutralistas, vt sic loquar, hoc est, neque ethnicos neque Christianos, sed magis tamen Christianos, quam ethnicos, vel *Synesii,* qui saeculo quinto e philosopho et Christianus factus est et episcopus, exemplum docet: de quo legi digna, quae *Calixtus* profert lib. *de coniugio Clericorum* p. 328. sqq. et *Binghamus* Antiq. eccl. lib. IV. cap. 3. §. 3. Vid. et *Fabricii* Bibliotheca Graeca lib. V. cap. 21. §. XI. Scilicet vt *Erasmus* tempore Reformationis nec Pontificius erat nec Lutheranus, pleraque quidem

teratura obmutuit. Quarto quidem saeculo vixerunt *Iulianus* Imp. *Libanius*, *Iamblichus*, *Pappus*, *Donatus*, *Sex. Aur. Victor*, *Ausonius* (*g*) et caeteri *Panegyricorum* scriptores, *Eutropius*, *Themistius*, *Ammianus Marcellinus*: quinto (*h*) *Eunapius*, *Zosimus*, *Syrianus*, *Proclus*, *Macrobius*, (α) *Symmachus*.

dem Papae improbans, sed nec *Lutheri* omnia probans; ita philosophi hi in medio Christianorum versantes agnoscebant quidem grauiores errores religionis ethnicae, non tamen sine exceptione omnem siue doctrinam siue disciplinam approbabant ecclesiasticam. Vid. *I. G. Heineccii* Disp. *de philosophis semi-Christianis*, Halae 1714.

(*g*) De *Ausonio* copiose agit *Fabricius* Bibl. Lat. med. aeui T. I p. 409. sqq. Disputatur, ethnicusne an Christianus fuerit *Ausonius*. Vid. *Baelii* Diction. v. *Ausone* not. D; *Fabricius* Bibl. Lat. III. 10. 1. p. 583; *Boysenius* Diss. de apostasiae merito et falso suspectis §. 14. p. 29. sqq. Ego arbitror, *Ausonium* talem fuisse Christianum, qualis *Iulianus* fuerat ante imperium, hoc est, mente ethnicum, sed simulatorem religionis Imperatoriae. Idem mihi videtur de *Ammiano Marcellino*. Vid. *Baelius* Dict. v. *Marcellin.* not. B. *Moshemius* Disp. *de turbata per Platonicos religione Christiana* §. 30. qui et in annot. ad *Cudworthum* p. 732. sqq. diligentissime disputat de religione *Chalcidii*: cuius tamen sententiam refutat *Bruckerus* in *Appendice* ad *Historiam* suam *philosophicam* Germanice scriptam p. 323.-342.

(*h*) Vixit et vertente hoc saeculo *Coluthus* poëta, de quo vid. *V. E. Loescherus* Lect. Coluth. cap. 2. §. 4. et *Fabricius* Bibl. Gr. lib. II. cap. 7. §. 7.

(α) Sex fuerunt hac aetate illustres *Symmachi*, quos cum multi confundant, suis singulos notis distinxit *Sirmondus* ad *Ennodii* lib. VII. epist. 25. Quem totum *Sirmondi*

locum

XXV. Ex hoc tempore deferbuerunt literarum ſtudia non tam ob incurſiones barbararum (*i*) gentium, quam (*k*) ob creſcentem ingeniorum peſtem, ſuperſtitionem, quae literarum non ſolum cultoribus, ſed etiam fautoribus ac Maecenatibus orbauit orbem vniuerſum. Scilicet initio odium ethnicorum peperit odium erga ipſas literas, ortaque eo tempore eſt diſtinctio earum in *ſacras* et *profanas*. Quicquid philoſophiae erat, ipſi Ecclesiae Patres vocitabant (*l*) *ſaecularem ſapientiam*, (vnde noſtrum *Welt-Weiſsheit*,) et quosuis ethnicorum libros *codices ſaeculares* appellabat (*m*) *Hieronymus*. Idem Hieronymus narrabat vel verius fingebat ſomnium (*n*) de lectione Ciceronis ſimiliumque aucto-

locum deſcripſit, ſuaeque ad *Honorii* lib. III. de ſcript. eccl. cap. 22. annotationi inſeruit *Miraeus*.

(*i*) His Gothorum aliarumque gentium incurſionibus factum eſt, vt multae bibliothecae diriperentur, multique libri prorſus tollerentur e medio. *Sidonius Apoll.* lib. IV. epiſt. 12. teſtatur, ſuis adhuc in manibus fuiſſe *Menandri* comoediam ἐπιτρέποντες nominatam. *Auguſtinus* adhuc legit *Ciceronis Hortenſium*, *Lactantius* eius *Conſolationem*. Et quot libros aeuo ſuo ſuperſtites, nunc vero deperditos, commemorant *Athenaeus* ac *Diogenes Laertius*?

(*k*) Vid. *Acta Philoſ.* T. I. p. 218. ſq.

(*l*) Vid. *Acta Philoſ.* Tomo eodem p. 319. ſq.

(*m*) Epiſt. 22. ad Euſtochium.

(*n*) Vid. Diſſ. mea de hoc ſomnio a. 1717. edita, et in *Sylloge* mea recuſa T. I. p. 655. ſqq.

auctorum DEO exosa: faterique cogitur (o) *Buddeus*, *Patrum nonnullos*, *cum abusum artium et eruditionis humanae perpenderent*, *parum abfuisse*, *quin omne*, *quod in artes humanasque scientias impenditur*, *studium condemnarent*. Postea vero, quam sexto saeculo *Gregorius M.* praecipuum (p) et Papatus et barbariei monachalis fulcrum esse coepit, eiusque exemplo monachi (q) nuntium miserant omnibus literis, tunc omnia non ire, sed ruere in peius et retro sublapsa referri. Vti igitur illo saeculo in Ecclesia exortam esse legimus *Agnoëtarum* haeresin, sic et in literaria rep. Agnoëtarum (hoc est, *igno-*

(o) Theol. mor. P. II. cap. 3. Sect. III. §. 7. p. 565. Notatu dignus est locus *Gregorii Naz.* in *Epitaphio Basilii. Eruditio*, inquit, *inter humana bona principem locum tenet. Non de hac nostra solum et nobiliore eruditione loquor*, *sed etiam de externa*, *quam Vulgus Christianorum prauo quodam iudicio vt insidiosam et periculosam et a Deo procul auertentem adspernatur.* Conf. G. *Arnoldi* lib. VI. Descriptionis primorum Christianorum cap. 5. quod agit de primitiuae Ecclesiae literarum studiis.

(p) Id egregie demonstrat *Tribbechouius* lib. de Doctoribus Scholasticis cap. VI. p. 253. sqq. maxime p. 278. sq. disserens de summa saeculi sexti ἀπαιδευσίᾳ. De eiusdem Gregorii saeuitia in Liuium, vid. *Bayle* Diction. v. *Gregoire* I. not. M. et N. De huius *Gregorii* vita, doctrina et scriptis, etiam supposititiis, longam Dissertationem exhibet *Oudinus* in T. I. de script. eccl. p. 1493. sqq.

(q) Vitam huius saeculi sexti monasticam interitum attulisse literis, praeclare docet *Conringius* Antiq. Acad. p. 266. sqq. et 272. sqq.

rantium) plena facta ſunt omnia, foedaque iſta haereſis propemodum vsque ad confinia Lutheranae Reformationis regnauit. Hinc totus Franciſcanorum ordo (*r*) ſe deuouit pietati illiteratae, et ſanctiſſima illa (*s*) Pauli vox: *Litera occidit*, *Spiritus viuificat*, vſurpari conſueuit (*t*) a monachis ad odium conflandum vniuerſis literarum ſtudiis. Quid? In ipſo Iure Canonico (*u*) nefas iudicabatur, *Epiſcoporum ac presbyterorum barbariſmos irridere ac ſoloeciſmos*, adiecto, *indignum eſſe*, *ſanctos illos viros reſtringi ſub regulas Donati*. Imo in *Gratiani Decreto* P. I. Diſtinct. 37. vetantur clerici legere libros ethnicorum: et Diſtinct. 38. cap. 5. 6. 12. et 13. perparum eruditionis requiritur in epiſcopis caeterisque ſacerdotibus.

XXVI. Hinc tanta excellentium doctrina virorum per aliquot ſaecula fuit penuria. Ac *ſexto* quidem ſaeculo vix duos habuit (*x*) Occidens, quos oſtentare poſſet literatae poſteritati,

(*r*) Vid. Biblioth. Brem. T. V. p. 203.

(*s*) 2. *Corinth*. III. 6.

(*t*) Refert alicubi *Eraſmus*, ſua aetate nil crebrius in ore fuiſſe monachis, quam illud: *Litera occidit*.

(*u*) Vid. *Martini* Margarita Decreti v. *Grammatica*.

(*x*) In Oriente *Procopius* tum vixit, et *Priſcianus* et *Tribonianus* cum collegis ſuis. Vixit etiam in Occidente ſexto ſaeculo *Ennodius*, Epiſcopus Ticinenſis, a. 521. exſtinctus, cuius opera cum ſuis notis edidit *Sirmondus* Pariſ. 1611. in 8. Sed miſellus eſt hic ſcriptor, rerum quippe vacuus et ſermone tam ineptus, vt perpetuis orationis meteoris lectores offendat.

ritati, *Boëthium*, *cum quo desiisse veterem Romanorum eloquentiam* vere obseruauit (y) *Miraeus*, et (z) *Cassiodorum*. *Post Boëthium, qui* vltimus eruditorum *dictus est*, *per mille annos vix vnus aut alter, certe apud Latinos, commemoratur, qui aliquod in doctrina liberali nomen habuerit.* Ita ait (a) *Rolandus Maresius*, qui et scite vocat interuallum illud temporis vsque ad *Petrarcham interregnum ac velut literarum deliquium.* Nec aut *septimum* (b) aut *octauum* saeculum plures habuit eruditionis gloria in occidente (c) insignes.

 Illo

(y) Not. ad *Honorii* librum III. de script. eccl. cap. 22.

(z) De vtroque vid. *Fabricius* Bibl. Lat. lib. III. cap. 15. et 16. Caeterum obseruandum, eum inolito errore appellari *Cassiodorum*, et hunc errorem ex ea opinione natum esse, quasi *Senator* epitheton esset, non nomen, cum tamen fuerit ei nomen *Senatoris*, et cognomen *Cassiodori*: quae sunt verba *Sirmondi* ad *Ennodii* lib. III. epist. 1. De vita eius conf. *Pagius* Crit. Baron. ad A. C. 562. §. 4. Vid. de eo et *Sylloges* meae *Tomus primus* p. 594. et 614. *sqq*.

(a) Lib. II. epist. vlt. p. 532.

(b) *Conringius* lib. de script. XVI. saeculorum p. 101: *Praeter* minutos aliquot scriptores, inquit, *neque philosophum*, *neque ICtum*, *neque medicum*, *aut denique vel poëtam vel oratorem*, *qui alicuius sit famae*, *integro hoc* (septimo) *saeculo reperire licet.*

(c) In Oriente saeculo VIII. magnum nomen fuit *Ioannis Damasceni*, systematicae Theologiae conditoris, et Scholasticorum prodromi. Propter eloquentiam cognominatus fuit *Chrysorrhoas*. Caetera quoque ipsius eruditio tanta fuit, vt parem illa aetas habuerit neminem: quanquam nec superstitione fuit mediocri.

Illo enim *Isidorus Hispalensis* et *Aldelmus*; hoc (*d*) *Alcuinus* (*) et *Paulus Diaconus* vixerunt pariter ac scripserunt. Vtroque tamen saeculo *Beda* (*e*) vixit, et magno vtrique fuit decori. Caeteros, etiam diuinae scientiae professores, tantae inuoluerant ignorantiae

(*d*) Non est enim, quod ex eodem saeculo huc adscribamus *S. Bonifacium.* Non enim eruditio, sed religio nobilem eum fecit. *De Bonifacio nemo mirabitur, qui vel inspexerit duntaxat* Epistolas Bonifacianas, *nihil sapientes vel sacrae eruditionis: tantum abest, vt quicquam in illo viro, caeteroquin pio, laudem mereatur eruditionis saecularis:* inquit *Conringius* in Supplem. XXXII. ad *Antiquit. Acad.* p. 291. De indocto eius odio erga *Virgilium*, Episcopum Salzburgensem, vid. *Baelii* Dictionarium, et *Basnagii* Tomus III. *Lect. Canis.* P. II. p. 288. sqq. et 395. sqq. ac *Gundlingii* Dissertatio singularis *Nouae Bibliothecae Rengerianae* inserta T. III. p. 136. sqq.

(*) *Alcuinus* esse nomen trium, non quatuor, syllabarum, pronuntiandumque esse *Alcwinus*, ipse docet hoc pentametro: *Alcuin dicor ego. Tu sine fine vale.* Vid. *Baronius* ad a. 778. n. 23. Ex *Alcwinus* deinceps ob ἐυφωνίαν *Albinus* factum est. Eodem modo quatuor syllabis male pronuntiatur *Ortuinus Gratius*, qui suo tempore syllabis tribus vocabatur *Ortvinus* et *Ortwinus.*

(*e*) De huius eruditione vid. *Tribbechouius* lib. cit. cap. 6. p. 287. sq. vbi quam fabulam affert de ortu cognomenti *Venerabilis*, eam minime venerabilem esse, facile intelligitur. Nam *Sancti* titulus illo aeuo solis tribuebatur episcopis: minores dignitate, cum magnis in ecclesiam meritis conspicuos se redderent, *Venerabiles* appellitabantur. Nuper de scriptis *Bedae* diligentissime egit *Fabricius* Biblioth. medii aeui T. I. p. 494.-521.

tiae tenebrae, vt (*f*) *in episcopis et sacerdotibus non peritia requireretur S. Scripturae, multo minus linguarum, disciplinarum et antiquitatis notitia, sed modo vt legere, vt cantare, vt Orationem Dominicam, Symbolum, Psalterium, Computum* (*g*) *recitare valerent, nec nescii essent Canonum.*

XXVII. Accidit et hoc temporis tractu, Latina vt lingua prorsus interiret, solo eius vsu in sacris retento, paucis tamen sacerdotibus sensa Latinorum verborum callentibus. Ac notum est, ex Latina lingua natas esse hodiernas Italicam, Gallicam et Hispanicam. Id vero quo saeculo factum sit, vt scilicet Latina lingua desineret esse popularis, non satis constat. Sexto iam saeculo id factum esse, docentem *Lipsium* docte refellit (*h*) *Rutgersius*. Tamen *Alcyonius* (*i*) ex Ms. quodam historico *de rebus a Gothis in Italia gestis* refert, *Attilam regem post partam victoriam tam studiosum fuisse Gothicae linguae propagandae, vt edicto sanxerit, ne quis Latina lingua loqueretur, magistrosque insuper e sua prouincia acciuisse, qui Italos edocerent linguam Gothicam.* Sed non satis haec res certa

 est;

(*f*) Ita scribit *Spanhemius* Comp. Hist. eccl. saec. VIII. p. 229.

(*g*) Ducem hic monachi habebant *Dionysium Exiguum*, saeculi VI. Abbatem: de cuius scriptis vid. *Fabricii* Bibliotheca medii aeui Latina lib. IV. p. 99. sqq.

(*h*) Var. lect. lib. I. cap. 13.

(*i*) Lib. II. de exilio p. 213.

eſt: ac fortaſſe *Attila* tantummodo publica ſcripta confici ſua lingua iuſſit, more Romanorum (*k*) veterum, quorum praeſidibus non licebat alia, quam Latina, lingua vti in prouinciis. *Auguſtini* tempore linguam Latinam in Africa adhuc fuiſſe popularem, ex ipſo (*l*) diſcimus. Quinto illo ſaeculo et in Gallia ſuperfuiſſe vſum huius linguae publicum, eo ipſo docet *Sidonius (m) Apollinaris*, quod concionem Latinam exhibet ad plebem ab ſe habitam. Idem tamen metuere ſe *(n)* profitetur, ne breui in Gallia *aboleatur* ea lingua et *intereat*. Octauo id accidiſſe ſaeculo, *Lyronius*, Benedictini ordinis monachus, non ita pridem (*) contendit. Perſuaſum autem nuper nobis iuit doctiſſimus (*o*) *Colonienſis*, Lugduni vſum Latinae linguae publicum et communem ad medium fere noni permanſiſſe ſaeculi. Ac longius prouehitur *Iac.* (**) *Basnagius*, decimo demum ſaeculo in Gallia ceſſaſſe Latinae linguae vſum, pluribus

(*k*) Vid. *Merillius* Not. philol. in paſſionem Chriſti p. 37; *Baelius* Dict. v. *Claude* not. A, et *Eckhardus* in Tomo XI. Miſcell. Lipſ. p. 21. ſqq.

(*l*) Lib. II. de doctr. Chriſt. cap. 11. et Confeſſ. lib. I. cap. 14. Vid. *Whitakerus* in lib. de Scriptura S. p. 223.-226.

(*m*) Lib. VII. epiſt. 9.
(*n*) Lib. II. epiſt. 10. et lib. VIII. epiſt. 2.
(*) In *Iournal des Scavans* a. 1738. m. Nou. p. 103.
(*o*) Hiſt. liter. Lugdun. P. II. p. 111.
(**) Hiſt. de l'Egliſe lib. IX. cap. 4. §. 7. 8. et 9.

bus diſputans: quae eadem eſt auctorum (***) *Hiſtoriae Galliae literariae* ſententia. In Italia poſt medium ſeptimum ſaeculum magis magisque inualuiſſe linguam Italorum hodiernam, non ita pridem ſtatuit (p) *Petrus Giannonius.* Verum certus temporis articulus conſtitui non poteſt, cum eiusmodi immutatio non ſimul et ſemel, ſed ſenſim ac ſine ſenſu fieri ſoleat.

XXVIIII. Erat quidem hac tempeſtate ſe praebiturus inſtauratorem literariorum ſtudiorum (q) *Carolus M.* ipſe literarum haud (*) rudis,

(***) Tomo VI. p. 3. et 615.

(p) Hiſt. Neapol. lib. IV. p. 283.

(q) Vid. *Auentinus* Annal. Boi. lib. IV. cap. 8. §. 31. ſqq. *Launoius* lib. de ſcholis celebr. cap. 1. et 2; *Conringius* Antiq. Acad. p. 322. ſqq. *Tribbechouius* lib. cit. cap. 1. p. 23. ſqq. *Burcardus* de fatis Lat. ling. P. II. p. 31. ſqq. De opere *Carolino contra cultum imaginum*, cuius tamen ſcriptor *Alcuinus* fuit, lege ſis meam ad ipſum Praefationem. A. 1734. librum *de ſtatu rei literariae ſub Carolo M.* edidit Lutetiae, et quidem patrio ſermone *Boeufius*, vir perdoctus. Sed cum liber hic, minima forma excuſus, centum duntaxat paginas impleat, non deſinimus deſiderare eodem anno a *F. O. Menckenio* in *Bibliotheca doctorum militum* p. 131. promiſſum maius opus *de Caroli M. partim ſcriptis, partim in literas meritis.*

(*) Fuerunt, quibus locus quidam *Eginharti* perſuaſit, ne ſcribere quidem potuiſſe *Carolum.* Quorum errorem ſatis coargui, veramque ſimul ſcripturam *Eginharto* reſtitui, in ſingulari Diſſ. *Nouis Miſcellaneis Lipſienſibus* inſerta T. III. p. 124. ſqq. Librorum, quos Caroli M. Biblio-

rudis, et in Germania, Gallia atque Italia plures condebat ingeniorum officinas. Verum quam parum (*r*) profecerit, locupletem habemus teſtem *Lupum*, Ferrarienſem in Gallia abbatem, qui in prima ad Eginhardum, Caroli M. amicum, epiſtola grauiter queritur, *ſuperſtitioſum otium* ſuo aeuo literarum ſtudiis praeferri; ſe ne praeceptorem quidem nanciſci potuiſſe, nec *amori literarum, ab ipſo fere initio pueritiae ſibi innato*, ſatisfacere; iſto tempore *priorum ſtudia longo ſitu collapſa paene interiiſſe;* per Carolum quidem Magnum reuocari coepta eſſe, et aliquantum extuliſſe caput; ſed eo defuncto rurſus neglecta eſſe literarum ſtudia. Cuius rei culpam haud immerito cum (*s*) *Conringio* tribuimus ſucceſſoris, Ludouici Pii, *ſuperſtitioſae pietati:* quo quidem melior et literarum amantior literatorumque ſtudioſior fuit filius, Carolus Caluus, *Maecenas huius ſaeculi* dictus a (*t*) *Conringio:* ſed nec

Bibliotheca habuit, magnam partem doctiſſime recenſuit *Io. David Koelerus* in Diſp. *de bibliotheca Caroli M.* Altorfii 1727. edita.

(*r*) Illud etiam cognitu dignum, tantum aliquam Latinarum literarum inſtaurationem *Carolo M.* deberi. Nam ipſe, vel potius interpres eius *Alcuinus*, lib. II. *de imaginibus* cap. 17. oſtendit, ſuo aeuo linguam Graecam ignotam fuiſſe Latinae Eccleſiae. Ac traditur *Rabanus Maurus*, *Alcuini* diſcipulus, primus in Germaniam inuexiſſe Graecas literas.

(*s*) Lib. cit. p. 329.

(*t*) p. 328.

nec tum veterno excuti ſe paſſum eſt male pium ſaeculum, neque aurorae ſucceſſit dies vndiquaque ſereniſſimus.

XXIX. Nec maior fuit Orientis felicitas, ſuperſtitione et hic pleriſque omnibus eripiente mentis oculum. Styli quidem cultura hic minus, quam in Occidente, negligebatur: at ſcribentium induſtria non fere niſi in componendis Chronicis, Sanctorum vitis, et homiliis verſabatur: niſi quod *nonum* ſaeculum ſuo fulgore illuſtrauit vir ſui nominis (*) *Photius*, velut inter ignes luna minores. Fuit quidem etiam *Theodorus Studita* (*u*) huius aeui ſcriptor multorum voluminum. Aſt parum profecto debet huic idololatriae martyri vera ſapientia. Potiori iure hic laudamus Imp. *Leonem*, *Sapientis* (hoc eſt, *eruditiſſimi*) cognomine clarum. Hic enim, *Photii* diſcipulus, plurima (*x*) ſcribendo ſignum ipſe aliquod ciuibus ſuis ſuſtulit ad rite colenda literarum ſtudia. De *Ioanne Damaſceno*, ſaeculi *octaui* lumine haud ſatis liquido, quae paulo ante dixi, ſufficiant.

XXX.

(*) De eo *Fabricius B. G.* lib. V. cap. 38.

(*u*) De ſcriptis eius vid. *Fabricii* Bibl. Gr. lib. V. cap. 33. p. 234. ſqq. et T. XII. p. 275. ſqq. itemque *Io. Imman. Mullerus* in ſingulari Diſp. a. 1721 edita *de Studio et claris Studitis* p. 21. ſqq.

(*x*) Vid. *Fabricius* Bibl. Graec. lib. V. cap. 5. p. 363. ſqq. et *Olearius* Bibl. eccl. T. I. p. 439. ſq.

XXX. Ad Occidentem vt referamus oculos, ſolito plures *nono* ſaeculo ſcriptores offendimus, feruentibus ſcilicet hic illic adhuc ſtudiis a Carolo M. inflammatis et ab (*y*) Aelfredo, Angliae rege, ſed paulo poſt miſere deferueſcentibus. Occurrit enim nobis *Rabanus Maurus*, (cuius de vita et ſcriptis diligentiſſime expoſuit *Buddeus* vel Reſpondens eius in ſingulari Diſputatione a. 1724. edita,) *Haymo*, (vterque *Alcuini* diſcipulus,) *Walafridus Strabo*, *Seruatus Lupus*, *Otfridus*, (tres *Mauri* diſcipuli) *Eginhartus*, (z) *Ioannes* (*a*) *Erigena*,

(*y*) Vitam huius *Aelfredi* vel *Alfredi M.* tribus libris comprehendit et Oxon. 1678. edidit *Io. Spelmannus*, qui lib. II. n. 38: *Scholas*, inquit, *et Academias inſtituit, artes et diſciplinas reduxit. Ipſe multa carmina ſcripſit.* Plura de hoc Angliae Carolo M. deque ſcriptis eius reperies in *Oudini* T. II. de ſcript. eccl. p. 309. ſqq. et *Olearii* Biblioth. eccl. T. I. p. 36. et *Fabricii* Biblioth. medii aeui T. I. p. 65. et *Menckeniorum* Bibliotheca doctorum militum p. 13. ſqq.

(z) Deprauata eſt haec ſcriptura. Nam aequales *Eginharti*, *Lupus Ferrarienſis* et *Poëta Saxo*, a *Leibnitio* editus, eum vocant alter *Einhartum*, aliter *Einhardum*. Ac poſterius quidem mihi videtur rectius propterea, quia et ſcribitur *Bernhardus*, *Eberhardus*. Quid vero ſignificet nomen *Einhardi*, coniectura aſſequi conatus ſum in *Actis erud.* 1711. p. 530. quam adhuc probo, quia in aliquot MSS. is appellatur *Enhardus*. Vid. *Reimmanni* Biblioth. Vindob. p. 129. et 130.

(*a*) De hoc ſatis multa dixi in *Actis Philoſ.* T. III. p. 858. ſqq. vbi p. 880. pro *harmonia* reſcribendum eſſe *harmoniam*, recte et acute animaduertit *Mattheſonius* in *Patriota*

gena, *Hincmarus Rhemensis*, *Regino*, *Iso* magister, *Anastasius* (b) *Bibliothecarius*.

XXXI. At exstincta cum his est literarum laus adeo, vt proximum saeculum nomen acceperit *obscuri et barbari*. *Saeculum infelix* vocat (c) *Bellarminus*, *in quo nulli scriptores illustres*; *saeculum sterile* noster (d) *Calixtus*, *et scriptoribus insignibus destitutum*. Miserrimum literarum statum per vniuersum hoc decimum saeculum natasque hinc summas et reip. et ecclesiae calamitates descriptas, si libet, legas in edita nuper *Historia literaria* (*) *Galliae*: vbi etiam (**) docetur, quo minus in Gallia prorsus exstinctae sint hoc saeculo literae, impedimento fuisse scholas non ita paucas cum ecclesiarum, tum monasteriorum, doctis in

Patriota suo *musico* p. 32. Caeterum *Ioannem Erigenam* fuisse natum in Hibernia, erudite pugnat *Leibnitius* in Prolegom. ad T. I. Script. Brunsuic. §. 25. et in ipso illo Tomo p. 22. Ac *Marianus* quoque *Scotus* Hiberniam habuisse patriam nonnullis creditur.

(b) Scripta eius *Fabricius* recenset Bibl. Gr. lib. V. cap. 35. p. 337. sq. *Anastasii* huius *Vitae Pontificum* tres eodem paene tempore habuerunt editores Italos, eosque eruditissimos, *Franc. Blanchinum*, *Io. Vignolium*, et *Lud. Ant. Muratorium*. De prima harum editionum vid. *Acta erud.* a. 1719. p. 425; 1725. p. 153. et 1731. p. 149; de secunda a. 1727. p. 52; de tertia a. 1724. p. 377. sq.

(c) Chronologiae p. 89.

(d) Appar. theol. p. 129.

(*) T. VI. p. 1. - 17.

(**) Ibidem p. 17. - 82.

in omni genere magiſtris inſtructas. Imo vero habuit hoc ſaeculum ſcriptores illuſtriſſimos, vnum Papam, alterum Imperatorem, tertiam mulierem. *Syluestrum II.* (*e*) dico *Conſtantinum* (*f*) *Porphyrogenitum*, et (*g*) *Roswitam*, Saxoniae noſtrae decus immortale. Ac miraculi inſtar eſt, obſcuriſſimo illo ſaeculo et (*h*) literarum vsque adeo experte tres eruditionis laude exſplenduiſſe eius generis perſonas, a quibus praereptum iri caeteris mortalibus palmam ingenii, vix ac ne vix quidem vllo tempore veroſimile eſt. Certe nulla aetas ſimile vidit exemplum, nec, vt opinor, iterum videbit vnquam.

XXXII.

(*e*) Vid. *Naudaeus* lib. de magiae ſuſpectis cap. 19. §. 8. et 9; *Launoius* lib. de ſcholis celeb. cap. 21; *Koelerus*, Prof. Altorf. ſingulari Diſp. a. 1720. edita. De vita et ſcriptis huius *Syluestri* copioſe et accurate diſſeritur in *Hiſt. lit. de la France* T. VI. p. 559.-614. Vid. maxime pag. 577.

(*f*) Vid. *Fabricius* Bibl. Graec. lib. V. cap. 5. p. 486. ſqq.

(*g*) Vid. *Oudinus* T. II. p. 502. ſqq. *Fabricius* Bibl. Lat. medii aeui lib. VIII. p. 829. ſqq. Verum eius nomen eſt *Hroswitha*, quod legendum *Chroswitha*. Sic *Hludouicus*, id eſt, *Chlodoueus*. Scilicet litera *h* illo tempore etiam ſignificabat *ch*.

(*h*) Gallos tamen huius ſaeculi ſcriptores minus eſſe barbaros caeteris, contendit *Bailletus* Iudiciorum T. I. p. 322. In Gallia quoque natas eſſe *fabulas Romanenſes* hoc ſaeculo, praeclare docetur in *Hiſt. lit. de la France* T. VI. p. 12. - 17.

XXXII. Si quaeris, cur hoc temporis tractu ad incitas redactae fuerint Musae, non aliam video huius calamitatis causam, quam quod et inhonorata tum erant optima illa studia, et via ad eruditionem nimium salebrosa. Non enim publicis sumtibus alebantur doctores iuuentutis in scholis atque Academiis, ac bonorum librorum summa erat caritas, praetereaque doctissimus (*i*) quisque haereseos vel suspicionem vel notam effugere vix ac ne vix quidem poterat. Crediderim etiam, haud paucos sic, vt olim pii Eliae aeuo, latuisse in tenebris, qui cum satis docti essent, vel audacia vel occasione carerent prodeundi in publicum et scribendis libris nomen suum ad posteros propagandi. Iniucundum scilicet est, odiosum etiam, ineptum denique, docere, vbi nemo est, qui doceri gestiat. Certe non videtur mihi decimum (*ii*) saeculum *Luitprandum* et *Roswitam*

(*i*) *Abaelardus*, *Virgilius* Salzburgensis, *Berengarius*, ipse Papa *Syluester II.*

(*ii*) Hoc saeculo etiam vixit *Eutychius Batricides*, patriarcha Alexandrinus: de cuius opere Arabico vid. *Hottingerus* Hist. eccl. T. II. p. 34. sqq. et *Renaudotus* Hist. patriarcharum Alexandrinorum p. 246. sqq. Vixit item hoc saeculo *Simeon Metaphrastes*, quam *Vitarum Sanctorum* scriptorem *Dallaeus* lib. IV. de obi. cult. relig. cap. 17. p. 680 *maximum fabulatorem* appellat. De eius aetate *Basnagius* disputat. T. III. Lect. Canis. ant. P. I. p. 22. sq. eumque a. 920. scripsisse contendit. Copiosissime de eo agit *Fabricius* Bibl. Gr. lib. V. cap. 5. p. 509. sqq. et Oudinus T. II. p. 1301. sqq.

tam, vndecimum *Lambertum Schafnabrugensem*, procreare potuiſſe, niſi fuiſſent alii, quorum vel inſtitutione vel aemulatione vel hortatu tam longe fuiſſent prouecti in literarum curriculo. Quanquam publicae illius temporis quaerelae docent, perraros fuiſſe interiorum literarum cultores, ipſaque monaſteria, erudiendae (*k*) quidem illa iuuentuti dicata, et ſuum ſingula Scholaſticum (*l*) habentia, conuerſa fuiſſe in ſcholas (*m*) cantionum, ſuperſtitionum, caecaeque obedientiae. Illud vnum laudi ducendum eſt collegiis monachorum, quod aſſiduis veterum librorum deſcriptionibus fortiter obſtiterunt, quo minus ii interirent. Ita dum ingenium ſuum non poterant, manus tamen commodabant reip. literatae, atque haec eſt cauſa, recte obſeruante (*) *Barthio*, cur tam multi adhuc nobis ſalui ſint ex bonis ſcriptoribus. Quanta vero induſtria monachorum fuerit in libris deſcribendis, hiſce docet verbis (*a*) *Petrarcha: Alii membranas radunt*,

(*k*) Vid. Mart. *Schookius* lib. de bonis eccl. Sect. I. cap. 27. et Sect. II. cap. 3. et 23; *Leukfeldius* Antiq. Walkenrid. Cap. V. *Mabillonius* lib. de ſtudiis monaſticis.

(*l*) Vid. Praef. mea ad *Tribbechouium* p. 10. ſqq. Hoc tempore cum nonniſi in monaſteriis colerentur literarum ſtudia, accidit, vt *clericus* et *literatus* eſſent ſynonyma. Vid. *Freſnaei* Gloſſarium.

(*m*) Haec verba ſunt *Spanhemii* Comp. Hiſt. eccl. Saec. X. cap. 2. p. 279.

(*) Aduerſ. lib. II. cap. 4.

(*a*) Lib. IX. epiſt. 5. p. 321.

radunt, alii libros ſcribunt, alii corrigunt, alii illuminant, alii ligant et ſuperficiem comunt. Quibus ſimillima *Trithemii* verba exhibet in *Amoenitatibus* ſuis *Schelhornius T. VII. p. 284.*

XXXIII. Sed ad hiſtoriae filum reuertimur, et ſubſequentia duo ſaecula breui contemplamur. *Vndecimum* igitur ſaeculum ornabant (*b*) *Fulbertus* Carnotenſis, *Burcardus* (*c*) Wormatienſis, *Ditmarus* (*d*) Merſeburgenſis epiſcopi, *Berengarius*, ille (*dd*) ſui ſaeculi

(*b*) De his omnibus, *Lanfranco* et *Lamberto* exceptis, notitiam pete ex *Oudino* T. II. p. 519. ſqq. De *Fulberto* etiam vid. *Pagius* ad A. C. 1007. §. 1. vbi docet, eximium eum fuiſſe ſtudii literarum et cultorem et adiutorem. Primum igitur is locum tenet inter clariores doctrina viros vndecimi ſaeculi, quos carmine rhythmico deſcripſit *Berengarius*: quod primus vulgauit *Martenius* in Tomo IV. Theſauri anecdotorum p. 113. et 114.

(*c*) Siue *Brocardus*. Inde *Brocardica* hodieque dicuntur prouerbio. Vid. *Fabricius* Bibl. Lat. IV. 10. p. 844. et Bibl. Gr. VI. 2. p. 79; *Grauina* lib. I. de orig. iur. ciu. p. 179; *Thomaſius* Diſp. de praeſumtione bonitatis §. 2.

(*d*) *Leibnitius* T. I. Script. Brunſuic. p. 323. ſqq. edidit *Ditmarum reſtitutum*, hoc eſt, plenum ac perfectum, cum prioribus in editionibus permulta deſint. *Omnium ille primus eſt, qui ex Germaniae optimatibus hiſtoriae patriae ſcribendae manum admouit*, inquit *Sagittarius* Introd. in Hiſt. eccl. cap. 23. §. 15. vbi et MS. exemplar Dresdenſe Ditmariani operis commemorat.

(*dd*) De hoc vid. *Hottingerus* Hiſt. eccl. T. II. p. 527. ſqq. et *Fabricius* Bibl. medii aeui p. 570. ſqq.

Zuinglius, *Petrus* (*e*) *Damiani*, *Conſtantinus* (*) *Afer*, medicus, *Marianus Scotus*, *Lanfrancus* et *Anshelmus*, Cantuarienſes archiepiſcopi, *Hermannus Contractus*, *Lambertus* Schaffnaburgenſis, *Sigebertus* Gemblacenſis, *Guido* (*f*) *Aretinus*; et Graeci, *Michaël Pſellus*, vir (*g*) ſummus, *Theophylactus*, *Georgius Cedrenus*, *Ioannes Xiphilinus*, *Ioannes* (*) *Italus*. Saeculi *duodecimi* heroës literarii fuerunt *Iuo* Carnotenſis, *Irnerius*, ICtorum patriarcha, hoc eſt, primus (*h*) inſtaurator iuris ciuilis Romani, *Hugo de S. Victore*, *Petrus Abaelardus*, Scholaſticae cum philoſophiae, tum theologiae parens, *Petrus Cluniacenſis*, *Petrus* (*i*) *Lombardus*, *Petrus Comeſtor*, *Petrus Rigenſis*, *Petrus Bleſenſis*, *Gratianus*, *Bern-*

(*e*) Eſt hic inter veritatis teſtes Flacianos p. 270. ſqq.

(*) De hoc *Fabricius* Biblioth. Gr. lib. VI. cap. 9. p. 123. ſq.

(*f*) Hic τὸ *vt, re, mi, fa, ſol, la* excogitauit, eaque re multo faciliorem reddidit artem muſicam. Vid. *Sigebertus* Gemblac. ad A. 1028. et *Oudinus* T. II. p. 600. et *Fabricius* Bibl. Lat. medii aeui lib. VII. p. 372. ſqq.

(*g*) Poſt *Allatium* diligentiſſime de eo *Oudinus* agit T. II. p. 646. ſqq.

(*) De hoc *Oudinus* T. II. p. 760. ſq. Fuit natione Italus, ſed Conſtantinopolim delatus *Mich. Pſello* ſucceſſor datus eſt in cathedra philoſophiae primaria.

(*h*) De eo vid. *Fichardus* in Vitis ICtorum cap. 1. et *Reimannus* Hiſt. lit. Germ. T. II. p. 430. ſqq.

(*i*) Tot tantique *Petri* eo tempore florentes occaſionem, ni fallor, dederunt vulgato illi Logicorum: *Petrus currit*.

Bernhardus (*ii*) sanctus, *Bernhardus Morlacensis*, *Ioannes* (α) *Sarisberiensis*, *Helmoldus*, *Guntherus* poëta, *Giraldus Cambrensis*, *Galterus*, scriptor (*k*) *Alexandreidos*, *Rupertus Tuitiensis*, *Otto* (*l*) *Frisingensis*; et Graeci, *Euthymius* (*m*) *Zigabenus* vel potius *Zigadenus*, *Ioannes Zonaras*, *Anna Comnena*, (*o*) *Eusta-*

(*ii*) De huius scriptis vid. *Fabricius* Bibl. medii aeui p. 598. - 621.

(α) Diligenter de hoc egit *Bruckerus* Hist. philos. T. V. p. 1042. sqq.

(*k*) Ego *Alexandreidis* huius editionem Ingolstadiensem anni 1541. possideo, et illud quidem exemplar, quod cum editis et MSS. libris comparatum denuo prelo subiicere in animum induxerat *Christ. Daumius*. Secutus autem est *Galterus* hic *Curtium* et saepe ad verbum expressit. Vnde eius cum Curtio collatione nonnulla ex hoc menda tolli possunt: id quod experiendo didici. *Freinshemius* quidem hoc labore fungi non potuit. Nam ne visum quidem sibi vnquam *Galterum*, fatetur Comment. ad Curtii IX. 5. 13.

(*l*) De hoc vid. *Conringius* Antiq. Acad. p. 343. et *Sagittarius* Introd. in Hist. eccl. cap. IX. §. 13. et 14.

(*m*) Eius *Panoplia dogmatica orthodoxae fidei*, cuius Latina versio iam a. 1555. in Italia fuit edita, demum a. 1710. Tergobysti in Walachia prodiit in lucem Graeca. Vid. *Rich. Simonii* Biblioth. crit. T. III. cap. 10. et *Fabricii* Bibl. Gr. lib. V. cap. 11. p. 460. sqq. Quae is de Bogomilorum secta habet, in suo de illis haereticis libro edidit illustrauitque *Wolfius*.

(*o*) De huius comment. in Homerum vid. *Fabricius* lib. II. Bibl. Gr. cap. 3. §. 8. et 9. qui Commentarium hunc vocat *Cornu copiae linguae Graecae*. *G. Arnoldus* Hist. eccl. lib. XII. cap. 3. §. 1. mitius iudicasset de hoc labore

Euſtathius, *Theodorus Balſamo*, *Ioannes* (*p*) *Tzetzes*. Adiungo ſcriptores (*q*) belli ſacri in Iudaeam ſuſcepti, quos inter eminent *Guilielmus Tyrius* et *Bernardus* (*r*) poëta. Nec tacendus ſcriptor huius aetatis Islandus, *Arius*, cognomento (α) *Froda*, id eſt, *polyhiſtor*, cuius librum Hafniae 1733. cum annotationibus ſuis edidit *Andr. Buſſaeus*.

XXXIV. Apparet hinc, ſaeculo XII. in vtroque orbe acrius excoli coepiſſe cum iucundiores, tum ſeueriores literas: cuius rei in Occidente quidem praecipua cauſa erat ſchola Pariſienſis, et praecipuus eius vrbis, licet non publico ſtipendio conductus, magiſter, *Abaelardus*.

labore Archiepiſcopi Theſſalonicenſis, ſi ſciuiſſet vel recordatus eſſet, eum antea fuiſſe Profeſſorem rhetorices, eumque *Homerum* diurna nocturnaque manu verſauiſſe.

(*p*) Vid. *Fabricius* Bibl. Gr. lib. V. cap. 42. §. 3. p. 245. ſqq.

(*q*) Hos vno volumine, quod inſcripſit *Geſta Dei per Francos*, complexus eſt *Bongarſius*, a. 1611. edito, De hiſce ſcriptoribus etiam diſſerit ac iudicium ſuum exponit *Th. Dempſterus* in praef. ad *Accolti* opus *de bello illo ſacro*; itemque *Miraeus* in Auctario de ſcript. eccl. n. 358.

(*r*) Isque elegans. Multos eius verſus ſuis ad *Accoltum* annotationibus paſſim inſeruit *Dempſterus* qui et de dignitate eius agit p. 242. Plura de eo leges in *Burmanni* Traiecto erudito p. 25. ſqq.

(α) Vid. omnino *Kohlii* Noua literaria (*Hamburgiſche Berichte*) anni 1734. p. 122. - 126. et 163. et *Journal des Scavans* T. 104. p. 233. ſqq. et *Mollerus* in Praef. ad Bibliothecam ſeptentrionis eruditi §. 13.

lardus. Sane quemadmodum, *veteris Graeciae philosophorum omnium ingenia Socratico ore defluxisse*, obseruat ex vero *Velleius* (*s*) *Paterculus*, sic (*t*) *Abaelardus* non solum vocatus est in epitaphio, sed vere fuit *Gallorum Socrates*, hoc est, dux et auctor gregis literati numerosissimi.

XXXV. Excitati nouo hoc studia aemulantium strepitu etiam Iudaei sunt ad colendas flagranti industria literas, vixeruntque hac tempestate ac plurimos composuerunt (*u*) libros *Salomo Isacides*, quem vulgo *Iarchium* nominant, *Abenesra*, *Iosephus Kimchi* cum filiis *Mose* ac *Dauide*, *Moses Maimonides*, *Beniamin Tudelensis*.

XXXVI. Caeterum Parisiensis illa schola, tanta capiens incrementa, vt toti orbi esset miraculo, ne forte arma in Papae regnum aliquando conuerteret, hic sapientissime prouidit, scholam illam summis ornans priuilegiis, at simul Regi ereptam suo (*x*) subiiciens imperio.

(*s*) Lib. 1. cap. 16. n. 4.

(*t*) De eius fatis ac scriptis vid. *Acta Philos.* T. III. p. 529. - 586.

(*u*) Vid. *Wolfii* Biblioth. Hebr. Philosophiae ethnicis vsitatae studium an et quando interdictum fuerit Iudaeis, docet *Seldenus* lib. II. de synedriis Hebraeorum cap. 9. §. 2. et *Buddeus* Hist. philos. Hebr. p. 199. sq. et 213. sq. editionis secundae.

(*x*) Hoc consilio numerabantur omnes Professores inter clericos. Vid. *Conringius* Antiq. Acad. p. 364. sq.

Etiam

rio. Factum hoc esse saeculo *decimo tertio*, con-

Etiam Cancellarios Academiis Papa praeficiebat Episcopos, e. g. Francofurtanae Lebusensem, Lipsiensi Martisburgensem, Rostochiensi Suerinensem, Gryphiswaldensi Caminensem, Erfurtensi Moguntinum, Ingolstadiensi Aichstadiensem. Vid. *Mallincrotii* lib. de Archicancellariis S. Rom. Imp. cap. VI. extremo p. 210. sq. Animaduertenda vero et haec ars Papae est, quod in Academiis primum locum assignauit theologis, caeterarumque disciplinarum doctores eorum siue imperio siue tyrannidi subiecit, (appellandi enim theologi erant a caeteris Professoribus *magistri nostri*, atque adeo discipulari cultu et obsequio prosequendi) quodque philosophos, a quorum ingeniis sibi maxime metuebat, occupare iussit locum vltimum. Expressit haec res multum querelarum philosophis, item philologis, qui ne post Reformationem quidem desiere theologos arguere odii in erectiores literas. *Est hoc omnino velut insitum theologis*, inquit *Sleidanus* lib. V. extremo, *vt viros doctos exagitent*. Similia *Pufendorfii* et *Bersmanni* dicta ex MSS. epistolis protuli lib. IV. Poeciles p. 555. et in *Actis Philos.* T. III. p. 645. Etiam *Erasmus* theologos (hoc est, vulgus theologorum) vocat *pestem fatalem bonarum literarum* in ea epistola, quam a. 1519. ad *Lutherum* scripsit. Exstat ea in *Epistolarum* ipsius libro sexto p. 257. sq. inserta quoque a *Schiltero* libro septimo *de libert. Eccl. Germ* cap. I. §. 13. p. 832. sq. Adde, quae infra dicentur de Treuoltiensibus et Loescherianis Ephemeridibus. Sed redire me cogit ad ordinem disciplinarum Academicum sapiens *Io. Freinshemii* meditatio, quam his expressit verbis in lib. de Electorum et Cardinalium praecedentia §. 26. p. 39: *Pontificum auctoritate constitutas esse plerasque Academias, constat. Ne miremur, si maxime honorarunt ordinem, in quo ipsi honorabantur. Is autem tum* Theologorum *vocabatur. Iuris ciuilis nulla dum erat notitia: Pontifi-*

contendit (*y*) *Conringius*, ab iis diſſentiens, qui ad remotiora tempora referunt ſcholarum vniuerſalium, quas *Vniuerſitates* olim et *Studia generalia*, hodie *Academias* (*z*) appellant, originem. Nec male ſucceſſit hoc Papae conſilium. Quippe per aliquot ſaecula in illis Academiis cum philoſophia, tum theologia Papaeis vinculis conſtricta manſit, atque adeo tantum aberat, vt *Scholaſtici* (hoc enim nomen Profeſſorum (*) erat,) veras Muſas in orbem

H 5

Pontificium obtinebat. Huius ergo profeſſores iure ſuo locum primo proximum nacti. - - Nec ſperni Medici poterant. Philoſophia, quae tum erat in vſu, nihil habebat, cur de primatu contenderet. Ciuilem ſapientiam non doceri, Papae intererat. Eandem ob cauſam iacebant bonae literae et ſtudium hiſtoricum. Poſtquam emerſit vera philoſophia, iam occupatus erat locus, et ſecundum legem conuiualem ſedes incommodiores decernuntur tarde venientibus.

(y) Antiq. Acad. p. 104.

(z) Quo tempore orta ſit haec appellatio, docui ſingulari Diſſertatiuncula, inſerta *Nouae Bibliothecae Rengerianae* T. V. p. 363. ſqq. Conf. *Hechtii* Germania ſacra et literata P. II. lib. 14. cap. 2. p. 529. ſqq.

(*) In Graecia *Sophiſtae* appellabantur Profeſſores. Latini in aureo linguae ſuae ſaeculo eos nominabant *Doctores* et *Magiſtros*, in argenteo *Profeſſores*, in aeneo *Anteceſſores*: de quo poſtremo titulo lege ſis, quae protuli in exitu meae Praefationis ad *Conringii* Antiquitat. Academicas. Hoc ipſo noſtro ſaeculo, qui a. 1713. edidit Toloſae *Synopſin Hiſtoriae eccleſiaſticae*, *Ambroſius Gardeboſcus* in eius titulo ſe appellat *Theologiae Anteceſſorem Regium in Academia Toloſana.*

bem reducerent, vt eas potius Papaeo ſuo monopolio opprimerent, pro vera eruditione (*a*) animos complentes nugis et erroribus atque γνώσει ψευδωνύμῳ. Caeterum cum Scholaſtici illi eruditorum nomen tot ſaeculis mentiti ſint, operae pretium facturus videor, ſi paucis exponam ipſorum hiſtoriam.

XXXVII. Scilicet nono ſaeculo auſpiciis *Mamonis*, ex ſucceſſoribus Muhammedis Chalifae doctiſſimi, plerique Ariſtotelis libri in Arabicam linguam traducti ſunt, et hoc ſigno ad ſtudia excolenda ſublato Arabes magno impetu in philoſophiam, aſtrologiam, medicinam, caeteraſque artes incubuerunt. Vid. *Hottingeri Analectorum* Diſſertatio ſexta tota. Non quidem ii pro eo, ac par eſt, philoſophabantur. In philoſophia (*b*) enim coeci erant ſectatores Ariſtotelis: in aſtrologia ita ſuperſtitioſi, vt nihil ſupra. Interim cum in Hiſpania ſedem fixiſſent, prouocarunt aemulationem Chriſtianorum, quos puduit Muhammedanis inferiores eſſe eruditione. Hinc et ipſi amore Ariſtotelis correpti, magnaeque doctri-

(*a*) Accuratiſſimum iudicium de literatura Scholaſticorum fert *Puſendorfius* Introduct. in Hiſt. cap. XII. §. 34. Vberius vide in mea Praefatione ad *Tribbechouium*.

(*b*) Exſtat *Io. Petri Ludouici* Diſp. hiſtorica de philoſophia rationali apud Arabes et Turcas. Conf. *Walchii* Hiſt. Logicae lib. II. cap. 1. Sect. 2. §. 3. et 4. Hodieque in vrbe Africae Fezza eſſe dicitur bibliotheca publica Arabicis libris refertiſſima.

doctrinae laudem affectantes, non leui ardore literarum ſtudia tractanda ſuſceperunt. Inter Arabes illos praecipue conſpicui fuerunt *Auicenna*, qui a. 1050. floruit, et centum annis iunior (*) *Auerroës:* vt omittam (c) *Alchindum, Alchabitium, Algazelem, Almaſarem, Auempace, Abubecher, Alpharabium.*

XXXVIII. Horum igitur aemulatione (d) incenſi Scholaſtici acerrimis ſtudiis coluerunt philoſophiam Ariſtotelis. Etſi enim, qui primus habetur (e) Scholaſticus, et ob enormem aucto-

(*) De duobus his agit *Wolfius* in Biblioth. Hebr. T. I. n. 21. et 39. itemque *Bruckerus* in Hiſtoria ſua philoſophica: qui et de caeteris cognitu digniora profert.

(c) De hoc Arabum philoſopho eruditam Diſſertationem Helmſtadii edidit *Io. Gottfr. Lakemacherus* a. 1719. qui eodem anno praeſide *Kochio* ibidem diſputauit *de ſtudiis Arabum.*

(d) *Scholaſticos* fuiſſe diſcipulos Arabum, docet *Tribbechouius* lib. de Scholaſticis cap. 3. §. 3. p. 126. ſqq. vbi et *Golio* ſubſcribit, Arabum philoſophos vocanti *Patriarchas Scholaſticorum.* Etiam *Scaliger* in Epiſt. p. 308. edit. 1612: *Florentibus Arabum rebus,* inquit, *tunc ſumma meliorum literarum imperitia in tota Eccleſia Latina erat, cum bonae diſciplinae inter Muhammedanos maxime vigerent. Et profecto, quicquid Latini ſcripſerunt, poſtquam illos inſcitiae ſuae admonuit Arabum induſtria, id totum Arabibus acceptum ferre debent, philoſophiam, medicinam, et mathematica.* Conf. *Acta Philoſ.* T. III. p. 41: et 42.

(e) Subaudi *Occidentis.* Nam in Oriente iam octauo ſaeculo *Ioannes Damaſcenus* procrearat theologiam Scholaſticam, a poſteritate ipſius ſtudioſe retentam propaga-

auctoritatem a *Caluino* (*) *Scholasticorum Pythagoras* appellatur, *Petrus* (**) *Lombardus* saeculo duodecimo theologiae totum se dediderat, scriptis quatuor *Sententiarum* libris, qui ipsi nomen *Magistri Sententiarum* conciliarunt, et ipsius sectatoribus commentatoribusque appellationem *Sententiariorum*; statim tamen saeculo decimo tertio *(f) Albertus M.* Aristotelicam philosophiam cum theologia coniunxit: quod et discipulus ipsius fecit (g) *Thomas Aquinas*, itemque *Ioannes Duns Scotus*. Hi duo singulas Scholasticorum sectas constituerunt, *Scotistarum* atque *Thomistarum*. Ac praeter hos saeculo illo XIII. floruerunt *Alexander Alensis*, *Petrus Hispanus*, et *Aegidius Romanus*; saeculo XIV. *Guilielmus Occamus*, *Gregorius Ariminensis*, *Durandus a S. Porciano*, et *Franciscus Mayronius*;

pagatamque. Vid. *Heineccii* Hist. Ecclesiae Graecae, P. I. cap. 2. §. vlt.

(*) Instit. relig. Christ. lib. III. cap. 15. §. 7.

(**) Alium *Petrum Lombardum* habuit Italia saeculo XIV. eximiae artis statuarium. Vid. *Keysleri* Itinerarium. T. II. p. 480. et 514.

(f) Huic magnificum praeconium tribuit *Auentinus* Annal. lib. VII. cap. 7. §. 13. sq.

(g) Huius rogatu *Heinricum Brabantinum*, Dominicanum, omnes Aristotelis libros in Latinam linguam ad verbum transtulisse, *Auentinus* docet Annal. lib. VII. cap. 8. §. 19. *Trithemius* tamen alii Brabantino Dominicano id tribuit, *Thomae de Cantiprato*, lib. de script. eccl. cap. 469. Quam vero misera sit illa versio, duce *Gassendo* manifestum feci in *Actis Philos.* T. III. p. 42.

ronius; saeculo XV. (*a*) *Gabriel Biel:* vt caeteros minus clari nominis silentio praeteream. Caeterum rei literariae per hoc hominum genus (*b*) parum fuit consultum, neglecto quippe ab ipsis linguarum, historiarum, antiquitatum studio, ac philosophia omni partim in nugas conuersa, partim in instrumentum regnantis ea tempestate religionis.

XXXIX. Porro in Academiis, quas hodie appellamus, primis temporibus duntaxat septem liberales, quas vocant, artes docebantur, quibus philosophia absolui credebatur. Vnde philosophi dicti *Artistae*, et in Academia Parisiensi

(*a*) De hoc singularem Disputationem praeside *Wernsdorfio* 1719. habitam edidit *Hier. Wig. Biel*, permotus communitate nominis.

(*b*) Hic alia omnia orbi persuadere conatus est doctissimus vir, *Polycarpus Lyserus*, in Diss. a. 1719. Helmstadii edita *de ficta medii aeui barbarie*, eamque sententiam iterum propugnauit initio *Historiae poëtarum medii aeui*, sequenti anno editae. In Halensium *Bibliotheca Academica* a. 1719. p. 38. iudicatur, eum ostendisse, se etiam manifesto falsis aliquem verosimilitudinis colorem illinere, hoc est, Aethiopem dealbare, valere. Breuiter quoque confutatus fuit in Lipsiensium Latine scriptis *Nouis Literariis* a. 1719. p. 90. sq. Copiosius vero eum refellit *Burckhardus* P. II. de fatis Lat. linguae p. 63.-94. et *Io. Frid. Bertramus* in Meletematibus literariis p. 179. sqq. Etiam a. 1727. publica Oratione eum confutauit, vt e Programmate d. 24. Apr. edito cognoui, *Andr. Sam. Gesnerus*, Gymn. Rotenburg. ad Tubarim Rector. Verissime itaque statuimus, duo hac aetate literatis, acri licet studio tractantibus literas, defuisse, *rationem* atque *orationem*, hoc est, philosophiam veram et eloquentiam.

risiensi hodieque soli philosophi fiunt Rectores, scilicet quia caeterae Facultates (*) postero demum tempore accesserunt. Philosophicae Facultati primum accessit Theologica, eo tempore, quo Lutetiae *Lombardus* Scholasticae Theologiae parens factus est. Imperatores addiderunt tertiam, Iuridicam: horumque aemulatione Papae Professionem (**) iuris Canonici instituerunt. Tandem Medica quoque Facultas locum in Academiis nacta est. (i) Alicubi etiam vna solum Facultas fuit, vt Medica in celebri illa schola (k) Salernitana. Toto vero orbe celebratissimae scholae fuerunt *Coloniensis* et *Parisiensis*, quibus non multum inferior fuit *Oxoniensis*. Hinc vetus quidam (l) poëta:

Agrip-

(*) Vnde quatuor illa collegia, in quae diuiduntur Academiae, nomen *Facultatum* acceperint, docui in Praef. ad Antiquitates Academicas *Conringii*.

(**) Hinc rex Galliae Carolus VI. in Diplomate, quo Academiam Cadomensem confirmat, (in Acheriani *Spicilegii* Tomo III. *fol.* p. 792.) quinque ei tribuit Facultates, *Theologiam* scilicet, *Leges* siue Ius ciuile, *Decrata* siue Ius canonicum, *Medicinam*, et *Artes*, quibus etiam philosophia continetur.

(i) Vid. *Iac. Thomasius* Obs. Hal. T. VI. Cap. 14. 15. 18. et 20. itemque filius eius, *Christianus*, in Programm. p. 958. sqq. et 668.

(k) De hac pluribus agit *Conringius* Antiq. Acad. p. 98. sqq. et 351. Vid. et *Stollii* Hist. Medicinae p. 117. et 851.

(l) Apud *Benthemium* Stat. Holland. P. II. p. 185. Exstat *Parisiensis Academiae Historia* auctore *Bulaeo*, cuius

Agrippina et Parisium, duo regna Mineruae.
Introducere etiam primis statim temporibus placuit *gradus* siue honores Academicos: cuius argumenti scriptores adduxi in *Actis Philosophorum T. III. p. 595. sq.* ibique *p. 597. sqq.* egi de titulo *Magistri.*

XL. Hac occasione animaduerti meretur, nihil commodis suis inimicius, adeoque nihil humano generi salubrius facere potuisse Romanos Pontifices, quam quod ciuitates scholasticas, rem olim inauditam, quas hodie Academias vocamus, passim locorum ac gentium condiderunt, eisque tantum splendoris tantumque opum adiunxerunt, vt non minus, quam aliae ciuitates, perpetuitatem sibi possint promittere. Postquam enim eae in terris Protestantium a tyrannide Romana se vindicarunt in libertatem, factae sunt firmissimae arces sapientiae, quibus saluis perpetuo exulandum erit barbariei, et vnde coloniae literariae quamplurimae iam olim deductae sunt, et deducentur in posterum. Fatendum igitur est, cum Papatus studiis sapientiae olim attulerit interitum, eiusdem reges sacros *(m)* postea condendo

cuius recensio exhibetur in *Bibliotheca Thomasiana* T. I. p. 23. sqq. 140. sqq. et T. II. p. 1. sqq. 185. sqq. Aliam eius recensionem ipse exhibui in mea Bibliotheca historica Academica p. 151.-159. *Oxoniensis Academiae Historiam* scripsit *Antonius Woodius.*

(m) Potest igitur de Romano Pontifice dici, quod in Achillem, cuius hasta et grauissime vulneratus et sanatus

dendo Academias nouam illis ſtudiis aperuiſſe portam praeter opinionem, tandemque vitam ibi redditam eſſe verae eruditioni et vigorem incredibilem. Nec profecto eruditio ſacra *Luthero* duce triumphare potuiſſe, certe non diu triumphatura fuiſſe videtur, niſi nutrices ac tutrices nacta eſſet Academias. Ex quo vero theologia illa emendata ſtabilem in Academiis accepit ſedem, non ſolum ipſa induta fuit robore inexpugnabili, verum etiam caeteris (*n*) diſciplinis tanta vis lucis affuſa eſt, vt prae noſtro ſaeculo Auguſtea illa aetas iamdudum deſierit eſſe aurea. Quanquam nec negandum, id vitii habere Academias tanquam ſocietates literatas, quod interdum impedimento ſunt, quo minus nouae veritates in apricum proferantur et inueterati errores exterminentur. Decorum enim habetur collegis, idem ſentire, idque valet ad conſeruandam amicitiam. *Omnis vis amicitiae eſt in voluntatum et ſententiarum ſumma conſenſione*, inquit *Cicero* in quarto libri *de amicitia* capite.

natus rurſus fuiſſe fertur Telephus, luſit *Ouidius* Triſt. V. 2. 5.

Telephus aeterna conſumtus tabe periſſet,
Si non, quae nocuit, dextra tuliſſet opem.

(*n*) Addo et hunc fructum Academiarum, quod, dum iudices in rebus criminalibus ab earum ICtis reſponſa petunt, ea re tum ipſi *ſeueritatem ſuam* (vt vtar *Eutropii* verbis lib. IX. 16. 1.) *aliena inuidia explent*, tum rei accipiunt iudices non ſolum iuris ſatis peritos, verum etiam prorſus incorruptos.

capite. Hinc Facultates Theologicae et Iuridicae eadem omni tempore reddere ſolent reſponſa, quae propterea vocantur *praeiudicia.* Ac teſtis eſt experientia, maxima incrementa eruditionis profecta eſſe a viris eruditis extra ſocietates Academicas viuentibus, quibus illud placuit: *Amicus Plato, amicus Socrates, ſed magis amica veritas.*

XLI. Saeculo *decimo tertio* praeter (α) Pariſienſem (o) Academiam conditae ſunt (p) Pata-

(α) *Quo tempore condita ſit Academia* Pariſienſis, vid. *A. Pagius* ad A. 802. §. 11. et 12.

(o) Optauit *Morhofius* Polyhiſt. liter. lib. I. cap. 16. §. 72. et 73. vt vir quispiam idoneus accuratam concinnaret Academiarum hiſtoriam: qua quippe adhuc caret orbis literatus. Habemus quidem pererudite ſcriptas *Antiquitates Academicas Conringii*, qui in Praef. ſcribit, *ſe primum hanc materiam eruderare aggreſſum eſſe:* ſed in generalibus haerens non ſufficit deſiderio *Morhofii. Middendorpius* vero, qui de vniuerſi orbis Academiis opus edidit, adeo non ſatisfecit *Conringio,* vt in laudata Praef. eum iudicet *huic argumento fuiſſe multum imparem.* Idem *de Friderico Lucae* dixeris, qui *Europ. Helic.* P. III. cap. 5. et P. IV. cap. 6. hiſtoriam Academiarum perſequitur: niſi quod de recentioris aetatis Academiis tradit, quantum ſatis eſſe poſſit. Chronologiam omnium totius orbis Academiarum exhibet *Alſtedius* in *Theſauro Chronologiae* cap. 30. Etiam *Rittershuſius* ſuo in *Saluianum* Commentario, quem Academiis Germaniae dedicauit, praefixit catalogum earum, addito cuique ſuae natiuitatis anno. Idem fecit *Reimmannus* T. II. Hiſt. lit. p. 219. ſq. qui tamen nec Guelferbytanam immiſcere debebat

(p) Patauina, Perusina, (q) Tolosana, et (r) Salmanticensis. Eiusdem saeculi tractu illustrissimum illud Theologorum collegium, quod *Sorbona* vocatur, Lutetiae fuit institutum a *Roberto* (s) *de Sorbona*, Parisiensi Canonico et Regis Ludouici S. Confessario. Praeter hunc Maecenatem alii quoque Hercules (ſ) Musagetae fuerunt, quorum principem locum obtinet Imp. Fridericus II. de quo haec *Bulaei* (ſs) ver-

bebat, nec omittere Ingolstadiensem, Friburgensem, Basileensem, Herbipolensem, Louaniensem, Dillingensem, Rinteliensem et Harderuicensem: de qua postrema vid. *Benthemius* lib. de statu Hollandiae scholastico et ecclesiastico P. II. cap. 1. §. 22.

(p) Vid. *Platina* in vita Coelestini IV.

(q) Vid. *Bussierius* Hist. Franc. lib. VIII. cap. 17. p. 122.

(r) Vid. *Miraeus* Auctar. de script. eccl. cap. 392; *Conringius* Antiq. Acad. p. 48.

(s) *Bussierius* lib. cit. cap. vlt. p. 166. Errat *Vossius* lib. I. de vitiis sermonis cap. 33. p. 148. huius Collegii originem referens ad Robertum, Regis fratrem. Alter ille *Robertus* cognomen *Sorbonensis* accepit a vico natali. Vid. *Miraeus* loc. cit. cap. 405. Exstat *Roberti* huius testamentum in Acheriani *Spicilegii (fol.)* T. III. p. 670. et 679: e quibus locis apparet, hunc *Robertum* initium duntaxat et primum veluti stamen dedisse collegio theologorum Sorbonico. Quae ab hoc *Roberto* scriptae sunt *Glossae diuinorum librorum*, eae anno 1719. demum editae sunt Parisiis, et in *Diario* illius vrbis *literario* tum recensitae.

(ſ) De hoc *Herculis* titulo vid. Eumenius Paneg. primo cap. VII. 3. et *Figrelius* lib. de statuis Rom. cap. 24. Conf. *Thomasinus* de donariis cap. 23. p. 169.

(*ss*) verba recitare libet; *Aristotelis Opera, Ptolemaei* Magnam Syntaxin, *Gregorii Nysseni libros* de natura hominis, *medicaeque artis auctores primarios de Graeco et Arabico in Latinum conuerti et Bononiae doceri curauit. Idem mathematicas disciplinas in Italia excitauit, Neapolitanam Academiam instaurauit, Viennensem* (*) *erexit, Bononiensem et Salernitanam reformauit.* Adde *Iouiani Pontani* testimonium *lib. V. de obedientia cap. 6. p. 131.* Nec vero praetereundus est silentio (*t*) Alphonsus X. Castellae Rex et Legionis, a quo nomen gerunt *Tabulae motuum coelestium Alphonsinae.*

XLII. Hinc magnus fuit Musis operantium prouentus: vt hac ipsa aetate *Vincentius Bel-*

(*ss*) Hist. Acad. Paris. vnde excerpta ea tertio suo tomo de script. eccl. p. 64. inseruit *Oudinus.* Ipsius Friderici Imp. hac de re verba ex *Petri de Vineis* Epistolis exhibet *Ryssselius* in Suppl. ad *Vossii* lib. de sectis philos. cap. 7. §. 5. Conf. *Struuius* Hist. Germ. Diss. XX. §. 2. et *Schelhornius Amoen.* T. XIII. p. 200. sqq. Inprimis commendari meretur edita 1740. in Acad. Lips. *Io. Gottfr. Schmuzeri* Diss. *de Friderici II. Imp. in rem literariam meritis.*

(*) Recte vt hoc dictum interpreteris, *Conringium* inspice Antiq. Acad. p. 156.

(*t*) De hoc *Alphonso* praeter *Nic. Antonium,* scriptorem *Bibliothecae Hispanicae,* adi, quaeso, *Trithemium* de script. eccl. cap. 470. *Baelium* Diction. Hist. v. *Castille* et *Wolfium* Biblioth. Hebr. n. 321.

louacensis haec (*u*) perscripserit: *Temporibus nostris non tantummodo saecularium literarum, verum etiam diuinarum scripturarum vbique multiplicata est scientia.* Nostra quidem mentione praeter *Vincentium* hunc dignos existimo *Albertum M. Thomam Aquinatem, Alexandrum Alensem, Alanum Magnum, Aegidium Romanum, Ioannem Duns Scotum, Robertum Capitonem* siue (*v*) *Groſt-eſt, Rogerium Baconum, Alexandrum Nequam* (*w*) siue (pro illius aetatis pronuntiatione) *Neckam, Bonauenturam, Guilielmum de S. Amore, Raymundum Martini, Raymundum Lullium, Petrum Hispanum, Petrum Aponensem, Ioannem Parisiensem, M. Paulum Venetum, Iacobum* (*x*) *de Voragine, Anto-*

(*u*) Speculi historialis lib. I. cap. 2. Addit tamen, historiae ecclesiasticae studium *in neglectum venisse.* Iniquius igitur censuisse videtur *Leibnitius* Proleg. ad T. I. Script. Brunsuic. §. 63. *hoc saeculum et proxime sequens omnium saeculorum post Christum natum ineptissima fuisse, Germanis certe decimum saeculum aureum fuisse prae decimo tertio et decimo quarto.* Caeterum *Vincentii* illius quatuor *Specula* sunt reuera speculum, in quo repraesentatur tota facies omnium istius saeculi disciplinarum.

(*v*) Vid. *Naudaeus* de magiae susp. cap. 18. Stylo *Plinii* lib. VI. cap. 4. vocare se potuisset *Macrocephalum.*

(*w*) In eius epitaphio vltima haec visuntur verba: *Dictus erat Nequam, vitam duxit tamen aequam.*

(*x*) Ita vulgo vocatur. Verius eum *Iacobum de Varagine* vocat *Casim. Oudinus* in opere suo de script. eccl.

Antonium (*) *de Padua*, *Innocentium IV.* Papam, *Petrum de Vineis*, *Ioannem* (y) *Semecam*, *Geruaſium Tilberienſem*, *Accurſium*, *Guilielmum* (*) *Durantem*, *Thaddaeum* (z)

I 3 *Floren-*

eccl. T. III. *Fabricius* tamen in Bibl. Lat. medii aeui lib. IX. p. 51. mauult *Viragine.* Habemus eius *Legendam auream de vitis Sanctorum*, opus tam aureum, vt ſine eo Papam ex *Actor. III. 6.* dicere oportuiſſet cum Petro: *Aurum et argentum non habeo.* En iudicium *Lud. Viuis* lib. II. de cauſ. corrupt. art. p. 98: *Quam indigna eſt Diuis et hominibus Chriſtianis illa Sanctorum hiſtoria, quae* Legenda aurea *nominatur, quam neſcio cur* auream *appellent, cum ſcripta ſit ab homine ferrei oris, plumbei cordis. Quid foedius dici poteſt illo libro?* Ex *Aurea* hac *Legenda* congeſtum *Calendarium etymologicum* exſtat in *Schelhornii* Amoen. T. XI. p. 324. ſqq. Vnam afferam hinc etymologiam, (ex vna vero diſce omnes,) quae exhibetur p. 357. Scilicet vnde dicitur *Catharina? Dicitur a* catha, *quod eſt* vniuerſum, *et* ruina, *quaſi* vniuerſalis ruina. *Omne enim aedificium Diaboli in ea vniuerſaliter corruit.* De hoc *Iacobo* et eius *Legenda* nuper egit peraccurate *A. Turonius* in operis ſui de illuſtribus Dominicanis Tomo primo.

(*) Hic Sanctorum concilio adſcriptus quam enormi ſuperſtitione colatur etiam nunc ab Italorum vulgo, illa docet inſcriptio, quam *Burnetus* Itin. P. II. p. 21. ſe in templo quodam vidiſſe refert: *Exaudit, quos non audit et ipſe Deus.*

(y) Vid. *Melch. Adamus* in Vitis ICtorum p. 1. et *Reimmannus* Hiſt. lit. Germ. T. II. p. 441. ſqq.

(*) Caue, confundas hunc cum alio cognomine ſequentis ſaeculi. Vid. *Olearius* Bibl. eccl. T. I. p. 306. ſq.

(z) De eo vid. *Mich. Poccianitus* in Catalogo Scriptorum Florentinorum p. 162. et *Stollius* Hiſt. medic. cap. 1. §. 127. et mea Acta philoſophorum T. II p. 85. et 86.

Florentinum, *Guilielmum Britonem*, *Conradum Vrſpergenſem*, *Matthaeum Paris*, *Albertum Stadenſem*, *Martinum* (*) *Polonum*, *Ioannem* (a) *Ianuenſem*, *Guidonem* (b) *Bonatum*. Adde his (c) Graeciae lumina, *Germanum II. Ioannem Beccum*, *Gregorium Cyprium*, (qui tres erant Conſtantinopolitani patriarchae,) *Nicephorum Blemmydam*, *Theodorum Metochitam*, *Georgium Pachymerem*, *Nicetam* (d) *Choniaten*. Scias vero, lector, fuiſſe hos vniuerſos non viros doctiſſimos eruditiſſimosque, ſed, vt *Cicero* (e) de Catone ait, *viros illis temporibus doctiſſimos*.

XLIII.

(*) De hoc inſpiciatur inprimis *Sagittarii* Introd. in Hiſt. eccl. cap. IX. §. 19. p. 68. ſqq. Hic enim nouam moliebatur editionem huius *Martini*: quem *Auentinus* appellat *piacularium Papae*; hoc eſt, Poenitentiarium, Beicht-Vater.

(a) Auctor hic eſt ingentis Lexici Latini, quod inſcripſit *Catholicon*: de quo vid. *Dieckmannus* in Specimine Gloſſarii Theotiſci p. 3. et 4.

(b) Hic erat aſtrologus, hoc eſt, *philoſophus delirans*, vt eum appellabat *Picus* Mirandulanus. Vid. *Pauli Langii* Chronicon Citizenſe p. 813. et 829. Huius *Bonati decem tractatus Aſtronomiae* prodierunt Aug. Vind. 1491. Eſt vero cultura Aſtrologiae criterium ſaeculi ſemieruditi. Vid. *Acta Philoſ.* T. II. p. 103. 105. 365. et 376.

(c) Plura de his ac praecedentibus lecturo etiam hic *Oudinum* commendo, et quidem Tomum eius tertium.

(d) Hunc ſcriptorem mirifice laudat *Lipſius* ad Politicae ſuae lib. I. cap. 9.

(e) Orat. pro Archia. cap. 7. Illud hic addo, verſari eos in errore, qui putant, (ecquis autem non putat? *Alber-*

XLIII. Saeculo (*f*) *decimo quarto* numerus Academiarum auctus est, simulque linguarum Orientis Professores constitui iussit Concilium Viennense a. 1311. habitum, vel potius (*g*) Clemens V. Pontifex maximus. Hoc

Albertum Magnum honoris causa cognominatum esse *Magnum*. Vid. quae iam dixi in *Actis Philos.* T. III. p. 756. sq. Conf. *Bruckeri* Hist. philos. Germanice scripta T. V. p. 1075. Eodem modo *Gerhardus Groot* siue *Grofs* saeculo sequenti dictus fuit *Gerhardus Magnus*, maiores scilicet nactus *Grootos*, id est, *Magnos*. Vid. *Gudeni* Diplom. T. I. p. 392. quo in libro et p. 185. sq. alius *Gerhardus Magnus*, et quidem eodem sensu *Magnus*, commemoratur. Adiicio nunc, quae his in superiori editione lectis ad me perscripsit Biponto clarissimus historicus, Ge. Christianus Ioannis. *Satis constat*, inquit, *familiam nobilem*, Gros *appellatam*, *in tractu Rhenano floruisse*: *e qua praeter* Gerhardum Magnum, *qui in literis Landolfi*, *Wormatiensis episcopi*, *a. 1236. Schoenaugensium in gratiam perscriptis*, *inter testes est*, *occurrunt iam a. 1220.* Conradus Magnus, *et frater eius*, Wicnandus, *ecclesiae Moguntinae Ministerialis*, *et circa a. 1254.* Conradus Magnus, *ecclesiae Moguntinae maioris Canonicus*. *Caeterum* Gerhardi Magni *siue* Grote, *Dauentriensis*, *qui celebris illius Reformationis auctor fuit*, *praeter locum illum* Gudeni *meminit* Buschius *lib. III. de reform. monasteriorum cap. 39. p. 939. sq.*

(*f*) *Henr. Whartonus* Append. ad *Cauei* Hist. liter. p. 1. iudicans, *haud infelicius a Christo nato*, *si decimum excipias*, *saeculum expertam esse Ecclesiam*, *quam saeculum hoc decimum quartum*, non tam literarium, quam ecclesiasticum statum respicit.

(*g*) En Clementis verba e *Clementinis* lib. V. tit. 1. cap. 1: *Hoc sacro approbante Concilio scholas in subscriptarum*

namque saeculo conditae fuerunt Academiae Andegauensis, Aurelianensis, Pisana, Ferrariensis, (*h*) Heidelbergensis, Pragensis, Coloniensis, (*i*) Viennensis, (*k*) Erfurtensis, Papiensis

ptarum linguarum generibus, vbicunque Romanam curiam residere contigerit, nec non in Parisiensi et Oxoniensi, Bononiensi et Salamantino Studiis prouidimus, statuentes, vt in quolibet ipsorum teneantur viri Catholici sufficientem habentes Hebraicae, Arabicae et Chaldaeae linguarum notitiam: duo videlicet vniuscuiusque linguae periti, qui scholas regant inibi, et libros de linguis ipsis in Latinum fideliter transferentes, alios linguas ipsas sollicite doceant, earumque peritiam studiosa in illos instructione transfundant: vt possint fidem propagare salubriter in ipsos populos infideles.

(*h*) Hanc primam Germaniae Academiam vocat *Lehmannus* Chron. Spir. lib. VII. cap. 38. De eius origine ex tabulario exponit *Spanhemius* Comp. Hist. eccl. p. 474. sq. vbi et memorat primum huius Academiae decus, *Marsilium ab Inghen*, de quo plura pete sis ex *Actis eruditis Franconiae* T. I. p. 193. sqq. et e *Bruckeri* Hist. philos. Germanice scripta T. V. p. 1208. sq.

(*i*) A quo exordio peruenerit haec Academia ad perfectionem, nuper docuit *Kuchelbeckerus* in Historia Viennae nouissima P. II. cap. 7. §. 2. et 3. De occasione condendi hanc Academiam vid. *Fabricii* Bibl. Lat. medii aeui T. I. p. 837.

(*k*) Hanc esse a. 1392. conditam, traditur in *Additionibus* ad *Lambertum Schafnaburgensem* p. 265. editionis Pistorianae. Id quod confirmat in *Erfordia literata*, vbi historiam huius Academiae diligenter persequitur, *Motschmannus*.

pienſis ſiue *(l)* Ticinenſis, et *(m)* Cracouienſis. Etiam Bononienſem Academiam, quae omnium videri vult (*n*) antiquiſſima, et proinde *Matris Studiorum* (*o*) titulo ſe effert, hoc demum ſaeculo ſuam accepiſſe perfectionem, docet (*p*) *Conringius*.

XLIV. Protulit igitur hoc ſaeculum complures, quorum doctrina aetati ſuae fuit mira-

 culo,

(*l*) Eos quidem, qui ad hoc demum ſaeculum referunt Academiae huius ortum, refellere conatur *Ant. Gattus* in Hiſtoria Gymnaſii Ticinenſis, a. 1704. edita. Verum facile apparet, eum ea re panegyricos ſcriptores magis imitari, quam hiſtoricos.

(*m*) Hanc rex Vladislaus Iagello condidit, quem *Muſas in Poloniam introduxiſſe* et liberaliter fouiſſe, teſtatur *Starouolſcius* lib. de bellatoribus Sarmatiae cap. 22.

(*n*) Vid. *Schottus* Itin. Italiae edit. a. 1651. p. 171. ſq. Ac ſane iam duodecimo ſaeculo Bononiam habuiſſe Profeſſores Iuris, concedit *Conringius* Antiq. Acad. p. 46. Ac facile credo, Bononiam initio tantummodo Profeſſores Iuris habuiſſe, (vti habuit olim Roma, Conſtantinopolis, et Berytus: vid. ſupra §. XXIII.) poſtea demum factam eſſe ſcholam vniuerſalem, hoc eſt, doctores habentem ſcientiarum omnium.

(*o*) Vid. *Acta erud.* 1729. p. 216. Caeterum ne te fallat huius tituli ſenſus, recorderis, quaeſo, illo aeuo Academias nominatas fuiſſe *Studia*, itemque *Studia generalia:* vt adeo *Mater Studiorum* hodierno ſtylo dicenda ſit *Mater Academiarum.* Errat proinde *Muretus*, cum Vol. II. Orat. 23. p. 401. Bononiam vocari putat *ſtudiorum*, hoc eſt, literarum, *matrem*, Papamque Gregorium XIII. iſta vrbe oriundum, qui tum viuebat, *ſtudiorum patrem* nominari oportere, cenſet.

(*p*) Lib. cit. p. 97.

culo, quorumque libri ad nos vsque peruenerunt. Ex his vero discimus, theologos plerosque huius aeui fuisse mataeologos, philosophos sophistas, historicos fabulatores, poëtas nugiuendulos. En caeteris maiores clarioresque: Graeci, *Thomas* (*q*) *Magister*, *Nicephorus* (*r*) *Callisti*, *Nicephorus* (*s*) *Gregoras*, *Gregorius* (*t*) *Palamas*, *Nilus* et *Nicolaus Cabasilae*, *Constantinus Harmenopulus*, Imp. *Ioannes Cantacuzenus*, *Maximus* (*u*) *Planudes*, *Barlaamus*; Latini, *Franciscus Mayronius*, *Durandus de S. Porciano*, *Henricus* (*x*) *de Hassia*, *Robertus Holcothus*, *Georgius Ariminensis*, *Arnoldus* (*y*) *Villanouanus*,

(*q*) De hoc, qui antea *Theoduli* nomen gerebat, vid. *Oudinus* T. III. p. 722. sq. et *Fabricius* Bibl. Graecae lib. IV. cap. 34. §. 10.

(*r*) Iudicia de hoc vide in *Sagittarii* Introd. Hist. eccl. cap. 7. p. 39. Ab eodem editum fuisse *Catalogum meretricum Imperatorum Constantinopolitanorum*, legitur in *Olearii* Biblioth. eccl. T. II. p. 8. Scilicet typographi is error est, pro *metricum* exhibentis *meretricum*.

(*s*) De hoc honorifice existimat *Lipsius* loc. cit.

(*t*) Ab hoc *Palamitae* siue *Quietistae*.

(*u*) De hoc praeter *Oudinum* vid. *Fabricius Bibl.* Gr. lib. V. cap. 45. p. 533. sqq.

(*x*) Hic primus in Germaniam induxit Mathesin. Vid. *Liebknechtii* Differt. de Hassia Mathematica, a. 1707. edita, in qua vitam istius *Henrici* persequitur. De duobus *Henricis de Hassia*, in vnum confundi solitis, vid. *Bulaei* Hist. Acad. Paris. T. IV. p. 961. sqq. et *Pezius* in Praef. ad T. I. Thes. Anecdot. p. 74. sqq.

(*y*) De hoc vid. *Flacius* Catal. Test. verit. cap. 264; *Ioan.*

nouanus, *Ioannes* (z) *de Rupescissa*, *Petrus Aureolus*, *Thomas Bradwardinus*, *Richardus* (a) *Radulfus*, *Ioannes Freissardus*, *Ioannes Taulerus*, *Nicolaus* (b) *Lyranus*, *Guilielmus Occam*, *Albertinus Mussatus*, *Richardus Bury*, *Ioannes* (c) *Wiclefus*, *Ioannes Bocatius*, *Cinus* (d) *Pistoriensis*, *Fridericus* (e) *Frezzus*, *Bartolus*, et eius discipulus (f) *Baldus*,

Ioan. Imperialis in Museo historico p. 8. sqq. et *Fabricius* Bibl. Gr. T. XIII. p. 85.

(z) Vid. de eo *Conringius* lib. II. de medic. Hermet. cap. 15. p. 417. sq. et *Baelius* Diction. v. *Roquetaillade*.

(a) Hic inter Protestantium prodromos refertur non solum a *Flacio* Catal. Test. ver. cap. 323. et *Dieterico* in Auctario illius Catalogi p. 152. sq. sed et a *Rich. Simonio* T. I. Epist. select. 15.

(b) *Mich. Henr. Reinhardus* in *Pentade conatuum sacrorum* Dissert. III. accurate refellit eorum errorem, qui *Lyranum* tradunt Iudaeis ortum esse parentibus.

(c) Hic *Wiclefus* ac *Taulerus* ex numero mataeologorum sunt eximendi, alter theoreticae, alter practicae theologiae pro suo captu emendator. *Lyranus* etiam in multis supra vulgus sapuit. Vid. *Bibliotheca Bremensis* T. II. p. 389. sqq.

(d) De eo vid. *Grauina* lib. I. Orig. iur. ciu. §. 161.

(e) Vid. *Acta erud.* Suppl. T. IX. sect. 8. p. 374. et 376.

(f) *Bartoli* et *Baldi* vitam terse descriptam legere licet in *Grauinae* lib. I. de orig. et progr. iuris ciu. §. 164. et 165. Vitam *Bartoli* a *Thoma Diplouatatio* scriptam inseruit totam Bibliothecae suae Graecae Fabricius lib. VI. cap. 6. p. 555. sqq. Scripsit et *I. P. Lancellotus* Vitam eius, nuper denuo editam a *Meuschenio* in Vitis suis T. I. p. 78. sqq. De fabulosa *Baldi* ὀψιμαθείᾳ vid. *Baelii* Diction.

dus, *Richardus Suisset*, *Ioannes Buridanus*, *Gualterus* (*) *Burlaeus*, *Ioannes* (**) *Rideuallus*. Vixerunt etiam hoc aeuo clari illi theologi (*g*) myſtici, *Henricus Suſo* et *Ioannes Rusbrochius*.

XLV. Vnus tamen ſupereſt melioris notae, qui vnus ex iſto ſaeculo viri erudite ſapientis nomen meretur. *Franciſcum* dico *Petrarcham*, nouum orbis literati (*h*) lumen, qui et patria et Latina (*i*) lingua tam excellens erat

Diction. ad quem locum obſeruo, vere id dici de *Accurſio*: de quo adeatur idem *Baelius*; vel potius de *Aretino* ICto, ſi audimus *Hadr. Iunium* Animaduerſ. lib. IV. cap. 24.

(*) De hoc vid. mea Acta philoſ. T. III. p. 282. ſqq. et 449.

(**) De inſigni hoc et philologo et theologo vid. *Elsſii* Encomiaſticon Auguſtinianum p. 361. E cuius etiam p. 384. et 403. cognoſce duos alios praeſtantes huius ſaeculi viros, *Ioannem Lidgatum* et *Ioannem Tonneium*.

(*g*) De quibus conſulendus *G. Arnoldus* in Hiſt. Theologiae myſticae p. 293. et 306. ſqq.

(*h*) *Petarcham literas humanitatis poſt longa ſilentia mortuas ab inferis reuocaſſe ad ſuperos*, vere ſcribit *Trithemius* lib. de ſcript. eccl. cap. 622. *Refloreſcentis eloquentiae principem* eum appellat *Eraſmus* in Ciceroniano p. 88. Non eſt tamen ſilentio obruendus *Dantes Aligerius*, quem *cultiorum literarum ſemina ſparſiſſe*, ait *Auentinus* Annal. lib. VII. cap. 16. §. 9. Fata eius et facta deſcribit *Baelius* Diction. v. *Dante*, itemque *Bailletus* Iugem. T. IV. P. I. p. 1. ſqq. Hunc *Dantem* ducem habuit Petrarcha, *Bocacium* diſcipulum, vtroque maior.

(*i*) Ipſe lib. XII. epiſt. 6. p. 461. memoriae prodidit, *ſe ſtylum patrum primum immutaſſe, quo ſeſe mutuo pluraliter compellabant.* Vid. idem lib. var. epiſt. 14.

erat poëta pariter et orator, vt *Robertus*, Rex Siciliae, cum Pontifice Romano contenderet de eo coronando. A *Flacio* etiam inter teſtes veritatis refertur: idque ſummo ſuo merito. Ex quo patet, eum a theologia ſuae aetatis abhorruiſſe, acutiusque vidiſſe caeteris. Philoſophiae quoque priſtinum reddere nitorem coepit, ſcripto *de vtriusque fortunae remediis* libro, itemque *de vera ſapientia*, *de ignorantia ſui*, *de rep. optime adminiſtranda:* quibus adiungi debent *Epiſtolarum* libri. Multam vero idem (*k*) inuidiam et calumniam tulit a Scholaſticis ſui aeui. Vitam eius breuiter, ſed perbene, ſcripſit (*l*) *Schedelius*. Ipſe quoque *Petrarcha* vitam compoſuit ſuam, quam vna cum alia deſcriptione vitae eius a *Squarzaficho* quodam profecta a. 1711. recudendam curauit *Ackerus*. Multi vero etiam alii vitam et merita *Petrarchae* expoſuerunt, quorum nomina recenſet in *Bibliotheca* ſua *Latina medii aeui* (*) Fabricius.

XLVI. Praeſtantiſſimi huius viri exemplo excitati multi ſunt in Italia ad Graecas Latinasque literas ſaeculo *decimo quinto* ſummo ſtudio

(*k*) Ea de re ipſe queritur lib. I. epiſt. 6. 9. 10. et 11.

(*l*) Chronici fol. 227. Adi et *Oudinum* T. III. p. 946. ſqq. itemque *Poccìantium* in Catal. Script. Florent. p. 59. et ſqq. *Bailletum* T. II. Iudiciorum P. I. p. 327. ſqq.

(*) T. V. p. 673. ſqq.

ſtudio excolendas. Quem feruorem (*m*) auxerunt exules Graeci poſt captam a Turcis Conſtantinopolim in Italiam delati. Quid? Ipſi Principes hac aetate ſummo literarum amore capti literatos ſtrenue adiuuerunt, inter quos caput extulit *Laurentius (n) Medices*, princeps vir vrbis Florentiae, Leonis X. Papae pater. Neque vero praeterire fas eſt *Nicolaum V.* pontificem Romanum, (quem ipſum non mediocriter doctum fuiſſe, *Platina* (*o*) teſtis eſt,) ac *Matthiam Coruinum*, Hungariae regem: quorum ille Vaticanae, hic Budenſis Biblio-

(*m*) *Cum vaſtata a Turcis Conſtantinopoli, caeſoque Imperatore, huius frater cum gentis eius reliquiis Romam confugiſſet, vix credibile, quam multi noſtrorum Graeci effecti ſint.* Haec ſunt *Angeli Decembrii* verba lib. I. Polit. liter. cap. 8. vbi et docet, patrem ſuum Mediolanenſium primum Graecas literas didiciſſe ex *Chryſolora.*

(*n*) *Herm. Barbarus* Epiſt. ad *Io. Picum* p. 143. *Debent Florentinis literae, et inter Florentinos Medicibus, et inter Medices Laurentio.* Adi et *Schelhornii* Amoen. lit. T. I. cap. 2. p. 28.

(*o*) Is f. 330. ſcribit, in Papae illius Epitaphio haec verba fuiſſe: *Excoluit doctos doctior ipſe viros.* Eſt quoque de ampliſſima eius eruditione teſtis *Aeneas Syluius* in *Baluzii* Miſcellaneis T. VII. p. 556. De eiusdem erga literatos amore teſtem idoneum adi *Io. Iouianum Pontanum* lib. I. de liberalitate cap. 29. et lib. de magnificentia cap. 12. Magnifice quoque laudat eum tanquam doctorum hominum patronum, et ipſummet doctiſſimum, *Laur. Valla* in Peroratione operis ſui de elegantiis Latinae linguae. Denique a. 1742. edidit Romae *Dominicus Georgius* Diſſertationem de Nicolai V. erga literas et literatos patrocinio.

Bibliothecae conditor meritis celebratur laudibus. Singularis quoque Maecenas erat *Alfonsus*, rex Neapoleos et Aragoniae: id quod luculentis aequalium teſtimoniis confirmat (*p*) *Baelius*. Tantae et principum et priuatorum in literas propenſioni mirifico fuit adiumento typographica ars, hoc demum ſaeculo orbi diuinitus conceſſa. Quam vel ſolam intuentes *Theodoro Ryckio* aſſentiri cogimur, *non aliud ab orbe condito, ſi, quod Seruatorem mundo dedit, exemeris, clarius hoc aut laetius ſaeculum illuxiſſe hominibus*. Haec enim ipſius verba ſunt in Oratione (*q*) *de palingeneſia literarum.* Quamquam nec illa huius felicitatis cauſa eſt omittenda, quod hoc aeuo deſiit literarum ſtudium eſſe monachorum proprium, ac libera liberaliaque (*r*) ingenia ſe dederunt literis, ſtultum illud αὐτὸς ἔφα abhorrentia, nec ſuperſtitionem, ſed rationem, ſequentia ducem. XLVII.

(*p*) Diction. T. III. v. *Naples* p. 2181. not. B. et C. Cuius annotationibus addi debet laudati modo *Pontani* loc. prius cit. et lib. V. de obedientia cap. 6. teſtimonium. Eius *Dicta* ab *Antonio Panormitano* collecta nuper denuo vulgauit *Meuſchenius*.

(*q*) Pag. 14.

(*r*) Bene *Gaſſendus* Exercit. paradox. III. §. 10. p. 71: *Quis neſcit, Ariſtotelem vix vigere, niſi apud coenobitas, aut eos certe, qui ab illis inſtituti ſunt, quique penes ipſos non conſcientiam modo, ſed libertatem quoque iudicandi depoſuerunt? Caeteri enim, qui ſunt ſoluti eiusmodi compedibus, libereque philoſophantur, quam parui, quaeſo, faciunt Ariſtotelicum inſtitutum,* hoc eſt, philoſophiam Ariſtotelis!

XLVII. Largiſſimus itaque hoc aeuo fuit ingeniorum prouentus, quorum nomina ad omnem poſteritatem futura illuſtria recitaſſe ſufficiat. *Graeci* (*a*) Italiam hoc ſaeculo illuſtrarunt *Emanuel* (*b*) *Chryſoloras*, *Georgius Trapezuntius*, (*) *Beſſarion*, *Theodorus Gaza*, *Ioannes Argyropylus*, *Georgius Gemiſtius* (**) *Pletho*, *Michaël Apoſtolius*, *Ioannes* et *Conſtantinus Laſcaris*, *Marcus Muſurus*, *Demetrius*

(*a*) De his lectu quoque digna ſunt *Pol. Lyſeri*, Antiſtitis nuper Cellenſis, *Parerga oratoria* p. 324. ſqq. A. 1742. exierunt in lucem *Humfredi Hody* libri duo de Graecis illuſtribus linguae Graece literarumque humaniorum inſtauratoribus, eorumque vitis, ſcriptis, et elogiis.

(*b*) *Hic ad nos literas Graecas attulit, quae annis iam quingentis in Italia conticuerant, et hinc Graecae Latinaeque linguae ſcholae exortae ſunt*, inquit *Platina* vitam concludens Bonifacii IX. *Hic primus excitauit Graecas literas in Italia*, inquit *Poggius* in Orat. de Leon. Aretino. *Hic Graecas literas reduxit in Italiam*, inquit *Trithemius* de ſcript. eccl. cap. 753. Tamen in vita *Bocacii*, eius libris *de caſibus virorum illuſtrium* praemiſſa, me legere memini, primum literas Graecas in Italiam intuliſſe quendam *Leontium Pilatum*, natione Graecum: de quo et vid. *Fabricii* Biblioth. Lat. medii aeui T. I. p. 681. et 683.

(*) Huius vitam optime deſcripſit *Platina* in Parentatione.

(**) De eius et aliorum Graecorum in Italia degentium bello ſuper philoſophia Ariſtotelis et Platonis accurata narratio reperitur in meis *Actis philoſophorum* T. II. p. 537. ſqq.

trius (*c*) *Chalcondylas*, *Marcus Marullus*, *Michaël Tarchaniota Marullus*. *Itali* horum partim exemplo, partim institutione eruditi hac aetate fuerunt (*d*) *Gasparinus*, *Bartholomaeus Facius*, *Io. Iouianus Pontanus*, (*e*) *Leonardus Aretinus*, *Poggius Florentinus*, *Laurentius Valla*, *Flauius Blondus*, *Baptista Mantuanus*, *Bartholomaeus* (*ee*) *Platina*, *Nicolaus Perottus*, *Gregorius* (*f*) *Tiphernas*, *Rober-*

(*c*) Alius est, qui eodem hoc saeculo vixit scripsitque, sed in patria remanens, *Laonicus Chalcocondylas* siue *Chalcondylas*.

(*d*) *Hic latini sermonis elegantiam semimortuam ab inferis resuscitauit*, inquit *Trithemius* lib. de script. eccl. cap. 744.

(*e*) De hoc *Io. Iouianus Pontanus* lib. II. de magnanim. p. 770. ita scribit: *Leonardus Aretinus Romanam eloquentiam suis temporibus a sorde primus atque illuuie vindicare in splendorem est conatus*.

(*ee*) Ita, non *Baptista Platina*, vocatur non solum a *Trithemio* in Catal. script. eccl. sed etiam ab amico suo, *Hieronymo Paulo*, in *Practica Cancellariae Apostolicae*, (cuius locum inseruit *Flacius* Catalogo suo testium veritatis p. 853.) et ab altero amico suo, *Francisco Philelpho*, qui suis in *Epistolis f. 113.* eum nominat *Bartholomaeum Platynensem*. Vid. et *Acta erud.* 1733. p. 396. et 398. Verum eius nomen esse *Bartholomaeum Platynam* per *y*, *Fontaninus* docet in Hist. lit. Aquileiensis lib. V. cap. 16. pag. 402.

(*f*) Hic primus fuit Graecae linguae in Acad. Paris. Professor. Vid. *Baelius* Diction. et *Melch. Adamus* Vit. Philos. p. 18.

Robertus (g) *Valturius*, *Marinus Barletius*, *Petrus Apollonius* (h) *Collatinus*, *Io. Antonius Campanus*, *Matthaeus* (i) *Palmerius*, *Ambrosius Camaldulensis*, *Maphaeus* (k) *Vegius*, *Robertus Gaguinus*, *Anton. Bonfinius*, *Ioannes Iocundus*, *Ambrosius Calepinus*, *Antonius Panormitanus*, *Iac. Phil. Bergomensis*, *Baptista Fulgosus*, *Ioannes Annius Viterbiensis*, *Franciscus Philelphus*, *M. Ant. Coccius*, *Sabellicus*, *Alexander ab Alexandro*, *Ioannes Picus*, *Marsilius Ficinus*, *Franciscus* et *Hermolaus Barbari*, *Angelus Politianus*, *Angelus* et *Petrus Candidus*, *Decembri*, *Donatus* *Accia-*

(g) De hoc vid. *Iouii* Elogia doctorum virorum. *C. G. Schwartzius* Miscell. polit. hum. cap. II. §. 21. p. 49. sq. commemorat egregios eius 12. libros *de re militari veterum*, figuris exornatos. Eius epistolam ad Sultanum Turcorum, cui suos hos libros mittit, exhibet *Baluzius* in Miscell. T. IV. p. 524. sqq.

(h) Vulgo *Collatium* vocant, saeculoque septimo vixisse credunt. Ita *Miraeus* Auctar. script. eccl. cap. 200; *Dempsterus* annot. ad *Accolti* Bellum sacrum p. 324; *Dupinius* in Bibl. eccl. *Boeclerus* Bibliogr. crit. p. 837; et obscurius *Valesius* ad *Eusebii* Hist. eccl. lib. I. cap. 10. Elegans ipsius carmen *de duello Dauidis et Goliae* emendaui et illustraui in *Poeciles* T. II. p. 33. sqq.

(i) An hic fuerit combustus, vid. *Oudinus* T. III. p. 2393.

(k) Hic *Aeneidi* Virgilianae adiecit librum decimum tertium.

Acciaiolus, *Coluccius* (α) *Salutatus*, *Paulus* (β) *Venetus*, *Domitius Calderinus*, *Benedictus* (l) *Accoltus*, *Nicolaus Leonicenus*, *Ioannes* (m) *Rauennas*, *Petrus Crinitus*, *Guarinus* (*) *Veronensis*, et filius *Baptista Guarinus*, *Pomponius*

(α) Hunc *communem omnium doctorum parentem* appellat *Poggius* in Orat. de *Aretino.* Eius Epistolae nuper demum editae sunt in Italia.

(β) *Elssius* in Encomiastico Augustiniano p. 554. sq. eum vocat *philosophorum ac theologorum monarcham.*

(l) Hic sui saeculi historiam literariam illustrat in libro *de praestantia virorum sui aeui,* qui recensetur in *Actis erud.* 1690. p. 510. Item edidit quatuor libros nitidissime scriptos *de bello a Christianis gesto ad Iudaeam recuperandam,* Groningae 1731. recusos. Peruulgato errore hoc opus tribuitur eius nepoti cognomini, quem in Cardinalium collegium cooptauit Clemens VII. Non tamen hunc errorem errauit *Oudinus* in Comm. de script. eccl. T. III. p. 2581.

(m) *Memoria patrum et auorum,* inquit *Lud. Viues* lib. IV. de caussis corrupt. art. p. 159. *coeptum est in Italia reuocari studium linguarum per discipulos* Petri Rauennatis, *Latini*, *et* Emanuelis Chrysolorae, *Graeci.* Rara est de illo *Petro Rauennate* mentio. Vid. *Gesnerus* in Bibl. *Olearius* Bibl. eccl. T. II. p. 117. *Seelenius* in Selectis literariis p. 678. sqq. et *Schelhornius* Amoen. T. XI. p. 16. sqq. Recte vero obseruauit *Kappius* in §. VI. suae Differt. *de Polentono*, *Lud. Viuem* eo, quem laudaui, loco non *Petrum,* sed *Ioannem Rauennatensem*, scribere debuisse. Ac, fuisse hunc in primis literarum instauratoribus Italis, luculentis grauibusque docet testimoniis. De eo vid. et *Fabricii* Bibl. Lat. medii aeui lib. VI. p. 492. et *Acta eruditorum* 1739. p. 379.

(*) De nomine *Guarinus* vid. *Io. Iouianus Pontanus* lib. I. de adspiratione p. 1001.

nius Laetus, *Philippus Beroaldus*, *Paulus* (mn) *Cortesius*, *Ianus Parrhasius*, *Aeneas Syluius*, *Lippus Brandolinus*: quibus adiungo *Xicconem Polentonum*, cuius memoriam nuper (α) renouauit *Kappius*, atque institutum in Italia *Ianum* (n) *Pannonium*.

XLVIII. Ita fere Italiae finibus continebantur tum literae, nisi quod Germania nostra lucis huius particeps facta est per *Rudolphum* (o) *Agricolam*, *Ioannem* (p) *Trithemium*, *Bogislaum* (β) *Hassensteinium*, *Hartmannum Schedelium*,

(mn) Hic primus e Scholasticis theologiam descripsit stylo pure Latino. Vid. *Caueus* Hist. lit. script. eccl. P. II. p. 319; *Hottingerus* Hist. eccl. saec. XV. p. 80. sqq. et *Lotterus* in Historia Peutingeri p. 54. Liber eius *de doctis sui aeui hominibus* recensetur in *Actis erud.* 1741. p. 41. sqq.

(α) *Io. Ern. Kappii* Dissertatio luculenta *de Xiccone Polentono*, *historiae literariae saeculo XV. in Italia instauratore*, prodiit Lipsiae 1733.

(n) De hoc vberrimam pete notitiam e *Zuittingeri* Hungaria literata p. 287. sqq. Ibi p. 289. se primum ait Musas induxisse in Hungariam.

(o) *Hic primus in Germania emendauit genus sermonis et Dialecticam*, inquit *Melanchthon* Declam. T. II. p. 446. et sq.

(p) *Trithemium* primis literarum instauratoribus adscribit socium *Rich. Simonius* Biblioth. crit. T. IV. ep. 24. vel Epist. select. T. IV. epist. 20. De eo copiose agit *Fabricius* in Biblioth. medii aeui lib. IX. p. 451. - 469. *Epistolas* eius *familiares* rarissimum opus, recensui in *Nouis Miscellaneis Lipsiensibus* T. II. p. 109. - 125.

(β) Hunc e diuturnis tenebris in lucem produxi in primo, quod Gottingae edidi, Programmate. Halae id

a. 1717.

delium, Wernerum (q) Rolefinkium, Conradum (qq) Celtem, Rudolphum Langium, Henricum (*) Bebelium, Ioannem (r) Regiomon-

 tanum,

a. 1717. vna cum additamento quodam recuſum anſam praebuit *Io. Chriſtoph. Colero,* vberius exponendi vitam illius *Haſſenſteinii.* Ac prodiit haec *Vita* Wittebergae a. 1719. Errauit tamen p. 41. vir doctiſſimus, *Ge. Fabricium* referens inter amicos et familiares *Haſſenſteinii.* Mortuus enim hic prius erat, quam ille natus.

(*q*) Weſtphalus hic erat, Carthuſianus Colonienſis. Edidit Compendium hiſtoriae vniuerſalis, quod omnium hiſtoriae ſtudioſorum in manibus fuiſſe, e tot editionibus colligo, quarum plerasque habet *Bibliotheca vniuerſalis Vffenbachiana* in Tomi ſecundi appendice. Prodiit videlicet primum ſine loci et temporis nota, deinde 1475. 1476. (vid. *Theoph. Sinceri Nachrichten von raren Büchern* P. I. p. 49.) 1479. (vid. *Gudeni* Diplom. T. I. p. 426. ſq.) 1480. (in praegrandi folio, quam editionem ipſe poſſideo,) 1481. (quo anno etiam Germanica huius libri verſio eſt emiſſa,) 1482. 1487. 1488. Inſertus hic liber etiam eſt a *Piſtorio* Tomo ſuo ſecundo Scriptorum Germaniae. Caetera de *Rolefinkio* petas licet ex *Voſſii* lib. III. de Hiſt. Lat. cap. 6; *Trithemii* de ſcript. eccl. cap. 929; *Sagittarii* Introd. in Hiſt. eccl. cap. 10. §. 10. et *Oudini* Tom. III. p. 2738. ſqq.

(*qq*) De huius vita et ſcriptis agit *Gundlingius* copioſe et accurate *Obſ. ſelect.* T. I. Diſſ. 1.

(*) Huius amplam notitiam pete e *Burckhardi* T. II. de fatis Latinae linguae p. 317. - 358.

(*r*) Hunc vna cum *Purbachio* Aſtronomiam in Germania reſtituiſſe, ſcribit *Melanchthon* loc. cit. p. 104. Scias vero, lector, eum non Regiomonti Pruſſiae, ſed in cognomini oppidulo Franconiae editum in lucem fuiſſe. Vita *Georgii Purbachii* exſtat in *Adami* Vitis Philoſ. pag. 2.

tanum, *Ioannem Nauclerum*, *Iacobum* (**) *Wimphelingium*, *Albertum Kranzium:* quorum vitis deſcribendis (vno alteroque excepto) opus ſuum *de vitis philoſophorum Germanorum* iure meritoque orſus eſt *Melchior Adamus.* Vixit item hoc ſaeculo *Martinus* (*s*) *Behaimius*, Nobilis Noribergenſis, qui viam praeiuit celebri illi noui orbis repertori *Chriſtophoro Columbo.*

XLIX. Doctiſſimi hi viri humaniora, quae vocant, ſtudia impenſiſſime coluerunt, hoc eſt, ſtudia linguarum, hiſtoriarum, antiquitatum, artem criticam, et quicquid philologiae nomine continetur: at in realibus, quas Scholaſtici vocabant, diſciplinis parum hac aetate profectum eſt, in theologia puta ac philoſophia, in quibus ſupremae dignitatis ſtudiis ſolam linguam emendabant, hoc eſt, quae maiores corruptiſſimo dicendi genere elocuti fuerant, tam comte tamque polite ediſſerebant, vt vix Ciceronis aequales loqui potuiſſent Latinius. Qui igitur hoc ſaeculo viuebant inueteratae barbariei ſiue (*t*) philoſophi ſiue theologi,

(**) Vitam eius deſcribit *Eraſmus*, ipſius amicus, in ſuis Epiſtolis p. 966. edit. 1529.

(*s*) Vid. *Doppelmeyerus* Hiſt. Mathem. Norimberg. P. I. lib. 1. et *Wagenſeilii* Oratio parentalis *Ge. Frid. Behaimo* A. 1682. habita.

(*t*) Inter hos commemorari meretur *Ioannes Lichtenbergerus*, aſtrologus, cuius *Prognoſticatio*, A. 1488. confecta, emendatiſſime excuſa eſt Coloniae 1528. in 8. Agit de

logi, nec linguam nec mentem emendantes, quales erant plurimi, e quibus claritatis plurimum remansit obscurissimis (α) illis capitibus, *Ioanni Capistrano*, *Petro de Natalibus*, *Dominico de Flandria*, *Ioanni Capreolo*, *Petro Tartareto*, *Gabrieli Bieli* et *Antonino Florentino;* ii contemtui erant maximo nouis illis Ciceronianis. Quid? quod multi ad superstitionem vsque Ciceroniani styli erant aemuli: vt vere dici possit Roma vetus tum ab inferis esse reuocata, permultis tantum eloquentia Romana valentibus, vt priscis illis Romanis, quibus vsi fuerant magistris, palmam facere dubiam viderentur. Scilicet vitio naturae humanae fieri solet, vt in deuia abrepti, cum rectam quaerimus viam, contrariis implicemur erroribus, nec medium teneamus. Fateri enim necesse est, ante ortum hoc hominum genus, de quo loquor, pro Romano sermone passim regnasse meram stribliginem. Vid *Hottingerus* in (u) *Analectis historico-theologicis*, et *Frischlinus* in *Prisciano vapulante*.

 L. Quae

de hoc libro quam copiosissime *Tenzelius* in suis Mensibus A. 1689. et 1691. Vid. et *Fabricii* Centifolium Lutheranum p. 343. et *Reimmanni* Bibliotheca propria pag. 648.

(α) Non immerito huc referas quatuor illos oratores Concilii Basileensis, quorum orationes nuper denuo edidit *Basnagius*, *Ioannem de Ragusio*, *Aegidium Carlerium*, *Henricum Kalteisen*, et *Ioannem de Polemar* siue, vt a *Trithemio* vocatur, *de Palomar*.

(u) Pag. 5.-26.

L. Quae iſto ſaeculo Italiae affulſerat lux, eius vſura ad aliquam theologorum partem peruenit, qui meliora coeperunt videre probareque. Nominari hic merentur *Ioannes Huſſus*, *Io.* (v) *Gerſon*, *Petrus Alliacenſis*, *Nicolaus Cuſanus*, *Nicolaus de Clemangis*, *Raymandus Sebundus*, *Ioannes* (w) *Weſſelus*, *Thomas de Kempis*, *Hieronymus Sauanorola*, *Alfonſus Toſtatus*. Nouae etiam hac aetate natae ſunt Academiae, (α) Conimbricenſis, (x) Louanienſis, Taurinenſis, Herbipolenſis, Lipſienſis, Friburgenſis, Gryphiswaldenſis, Baſileenſis, Moguntina, Ingolſtadienſis, Tubingenſis, Roſtochienſis, Vpſalienſis.

LI. Reſtituta ſic eloquentia, in Italia maxime, ſaeculo ſequenti *decimo ſexto* etiam ſapientia redire ad mortales coepit, ac diſciplinis realibus, peſſime adhuc habitis, ſua reddi ſanitas. Scilicet et Medicina, et Iurisprudentia, et,

(v) Qvia pro monarchomacho habeatur, eius Operum nouameditionem in Gallia vetitam eſſe, docet *Rich. Simonius* Epſt. ſelect. 30. Tomi ſecundi.

(w) Hic a *Thuano* lib. XXII. p. 434. vocatur *Academiae Pariſienſis rege Ludouico XI. inſtaurator*.

(α) A. 1729. prodiit Vlyſippone *Hiſtoria Academiae Conimbricenſis*, cuius recenſio exhibetur in *Actis erud.* 1733. p. 481.

(x) Edidit *Valerius Andreae Faſtos Academicos Studii generalis Louanienſis*, *Louanii* 1636. iterumque 1650. Sed perrarus eſt hic liber. De vtraque editione vid. *Coleri* Anthologia p. 237. ſqq. et 402. vna cum *Poecile* mea T. II. p. 392. et T. III. p. 41. et 46.

et, quae primo loco nominanda erat, Theologia, emendata puriorque facta est: sola Philosophia (y) Aristotelis adhuc compedibus constricta, cuius emendationem DEVS destinarat aetati secuturae. Caeterum pro philosophiae studio hoc quoque (z) saeculo inter Italiam et extra eam excultae sunt humaniores artes, ac maxime poëtarum Latinorum plena fuerunt omnia. Praecipua memoria dignus *Ioannes Reuchlinus* est, dictus etiam (α) *Capnio*, literarum Graecarum et Hebraicarum notitiam Germanis impertiens, caeterum odio Scholasticorum exceptus quam immerito, tam acri. Theologiae autem emendationem (*a*) debemus *Erasmo* (*b*) ac *Luthero*, quorum hic, quod

 ille

(y) Vid. mea et Io. Christ. Coleri Dissertationes de philosophia Melanchthonis in *Actis Philos.* T. II. p. 594. seqq.

(z) Vid. *Burcardi* liber de fatis linguae Latinae in Germania.

(α) Nunquam se magis praestitit suo nomine dignum, quam tum, cum libros emittens *de verbo mirifico* et *de arte Kabbalistica* pro sapientia *fumum* vendidit.

(*a*) Vid. Historia literaria Reformationis Lutheri ab *Hardtio* edita.

(*b*) *Erasmo nemo multis iam aetatibus vtilior Christiano contigit orbi*, inquit *Auentinus* Annal. lib. IV. cap. 8. §. 36. Simile est *Conringii* iudicium, lib. *de scriptoribus* p. 151. censentis, *Erasmo praeter reparatam rem literariam theologica studia, saltim propter omnium fere antiquorum Patrum scripta emendata atque in lucem producta incredibili plane diligentia et felicitate, nunquam magnam*

ille variis in ſcriptis muſſitabat, aperte propugnare, et inueteratis erroribus bellum indicere ſuſtinuit, diuinaque adiutus ope aliquot centena millia hominum Romani pontificis iugo liberauit. Fuerant quidem iam ante haec tempora, qui turpiſſimas theologiae mendas acutis (*c*) obſeruarent oculis et indicarent. Maxime Galli ſaepe ita cantabant, vt Romanus ille Petrus exhorreſceret. Sed non valuerunt eiicere ſuperſtitionem, quam et credulitas laicorum et crudelitas clericorum tuebatur impenſiſſime. Ipſe ad vltimum DEVS (*d*) inſtrumento vtens contemtiſſimo monacho priſtinum

magnam ſatis gratiam referre poſſe. Audiamus et *Mart. Bucerum*, ita loquentem in Comment. in *Ioannis* caput primum fol. 8: *Per Eraſmum Roterodamum eam nobis lucernam ad videndum, quae Scripturae docent, DEVS accendit, vt is ſanctis et, quanta veritatis lux illius lucubrationibus illata orbi ſit, intelligentibus ſummo ſane in pretio iure habeatur. De religione Eraſmi* exſtat 1717. edita diſſertatio luculentiſſima *Io. Alberti Fabricii.* in qua hiſtoriam *Eraſmi* literariam pulchre perſequitur, p. 22. iure indignatus, ab auctore *Iconis Eraſmi*, quae exhibetur in Halenſibus *Obſeruationibus ſelectis*, virum hunc traduci tanquam φιλήδονον. Ego addo, nec maiori iure in eadem *Icone* timiditatem pro primario *Eraſmi* vitio haberi. Certe quis hodie pari παῤῥησίᾳ inſectatur vitia omnis ordinis hominum? Sed, vt dicam, quod res eſt, Iconographus ille humanam Eraſmi prudentiam vocauit timiditatem.

(*c*) Hos in theatro quaſi quodam ſiſtit *Flacius in Catalogo teſtium veritatis.*

(*d*) Vid. mea Diſſertatio *de Prouidentia reformatrice.*

ſtinum nitorem traditae ab ipſo ſuo filio religioni reddidit.

LII. Si cauſas eruditionis hoc ſaeculo amplioribus (*e*) progreſſae paſſibus requiris, hic quoque primum laudis locum merentur Principes, qui opera et auctoritate ſua non defuerunt literis atque literatis. Tres (α) tamen eminent prae caeteris, (*f*) Maximilianus I. in

(*e*) *Melanchthon* quidem de ſaeculo hoc XVI. ita ſcribit Declam. T. II. p. 123: *Nulla aetas tam ferrea rectis ſtudiis fuit, quam iſta.* Sed cum ſciamus, praeter ſummos Principes, in quibus etiam Papa *Leo X.* erat, (Vid. *Bayle* Diction. T. II. Addit. p. 10.) multos vixiſſe tum Maecenates, Dalburgios, Fuggeros, Nuenarios; non poſſumus aſſentiri Melanchthoni. Scilicet queruli eſſe ſolent homines ſcholaſtici, adeoque nec ſine exceptione audiendi ſunt. Noſtris item temporibus non deſunt, qui quiritantur de miſero ſtatu rei literariae: quos meliora edocuit *Buddeus* in Oratione *de bonarum literarum decremento noſtra aetate non temere metuendo.*

(α) Quartum adiungerem *Henricum VIII.* Angliae regem, quem *Melanchthon* ait *in ornandis excitandisque literis longe vincere aliorum huius aetatis Principum ſtudium*, quemque vocat *praecipuum ac paene vnicum literarum patronum*, ſub quo *aureum literarum ſaeculum* habeat Britannia; niſi ad ipſum illum regem id ſcripſiſſet. Exſtat haec epiſtola inter *ſelectiores* eius a *Peucero* 1565. publicatas.

(*f*) De huius Imp. eruditione vid. *Cuſpinianus* in Vita eius. Ipſum rerum a ſe geſtarum annales eleganti filo contexuiſſe, teſtis eſt *Pirkheimerus* apud *M. Adamum* in Vitis ICtorum p. 26. De eius libro, cui titulus Theurdanck, vid. *Placcius*, et ſingularis Diſp. *Io. Dau. Koeleri.* Diploma eius de inſtaurandis literis humanioribus

in Germania, Franciſcus (*g*) I. in Gallia, et Cardinalis Ximenius (*h*) in Hiſpania, ſummi vtique Muſarum cultores ac patroni. Maximilianus etiam Septemuiris auctor (*i*) fuit, vt

ribus vid. in *Burckhardi* Comm. de Lat. Linguae in Germania fatis P. II. p. 188. ſqq. et notis illuſtratum in *Seelenii* Selectis literariis. A Maximiliano quoque hoc nouam veluti vitam accepit Viennenſis Academia: quod idem beneficium paulo poſt Franciſco I. debuit Academia Pariſienſis.

(*g*) Huius cum ſtudio renatae ſint in Galliis literae, merito dictus fuit *parens literarum*, teſte *Thuano* lib. III. p. 54. et *Mureto* in Dedic. Var. lect. et *Lambino* in Dedic. *Lucretii* ſui, et *Rol. Mareſio* lib. II. epiſt. 3. p. 244. Quare ſaeculum Franciſci I. ob reuocatas in lucem ſub eo literas *aureum* vocat *Sammarthanus* Elog. lib. I. cap. 9. Vid. et *Sleidanus* lib. 19. fol. 491. b. et *Petauius* Ration. temp. P. I. lib. 9. cap. 11. p. 406.

(*h*) Legi meretur *Memoria Ximenii* ſcripta ab *Hardtio* et 1717. edita.

(*i*) Ita refert *Caluiſius* Chronol. ad. a. 1495. *Boeclerus* lib. de rebus ſaeculi XVI. p. 275. addens p. 276. et 277. hortatu *Maximiliani* conditas fuiſſe Academias Wittebergenſem et Francofurtanam. Idem tradit *Schurzfleiſchius* Hiſt. ſaec. XVI. p. 6. et *Frid. Lucae* Europ. Hel. p. 546. et 549. Ac fauet huic narrationi diploma Maximiliani modo memoratum. At vero nuper *in der allerneueſten Acerra philologica* p. 88. ſqq. iſta narratio refertur inter fabulas, idque propterea, quod nec in Actis comitiorum Imperii, nec apud vllum illius temporis ſcriptorem occurrit eius rei mentio. Imo iam ante hunc cenſorem eam traditionem reiecerat *Rinkius* in Diſſ. a. 1723. edita ſub hoc titulo: *Imperatores primi, perpetui ac ſoli Academiarum in Germania auctores:* idemque nuper

vt ſua quisque in prouincia Academiam conderet, largisque ſtipendiis ſtudia diſciplinarum omnium excoleret. Reliquae cauſae huic ſaeculo cum praecedenti ſunt communes.

LIII. Feraciſſimum proinde eruditorum hominum hoc ſaeculum fuit, vt vix principes eorum omnes nominare per definiti ſpatii anguſtiam liceat; ſingulos vero deſcribere, vaſti res

nuper *Treuerus* fecit in ſingulari Diſp. Gottingae edita, pauloque ante hunc *Koecherus* in Epiſtola Germanica publice ſcripta ad *Stollium*. Ac ſane eorum argumentis probatur, a Maximiliano id conſilii non fuiſſe propoſitum in comitiis. Non tamen hoc obſtat, quo minus in colloquio cum Principibus familiari id ab Imperatore factum ſit. Ac vel eam ob cauſam veriſſimam habeo eam traditionem, quod id non facere non potuiſſe videtur tanto ornandarum literarum ſtudio incenſus Imperator. Quod ſi obiicias, iam tum Electorum quemque, exceptis Brandenburgico et Saxonico, habuiſſe in terris ſuis Academiam, reſponderim, ita emendandam eſſe narrationem hanc, vt Maximilianus id conſilii dediſſe credatur ſolis illis Electoribus, ac caeteris item Principibus, qui non erant Electores. Poteſt quoque factum eſſe, vt ſuum Wittebergae condendae Academiae conſilium Maximiliano coram aperiret Fridericus, Elector Saxo, praeſentibus aliis aliquot Principibus, idque conſilium non ſolum probaret ac laudaret Imperator, verum etiam caeteros Principes adhortaretur ad ornandam pluribus ſcholis Academicis Germaniam. Certe niſi aliquid veri ſubeſſet, non potuiſſet tam communis naſci huius rei narratio: adeoque, etſi literis id non eſt mandatum ab illius temporis hiſtoricis, iure tamen ſummo fidem habemus huic traditioni, perſuaſumque habemus, *Maximilianum* fuiſſe auctorem ſuaſoremque nouas condendi Academias.

res ſit (*ii*) voluminis. Eminuerunt itaque hac aetate, qui ſequuntur: Theologi, *Eraſmus*, *Martinus Lutherus*, *Philippus Melanchthon*, *Georgius Spalatinus*, *Ioannes Bugenhagius*, *Eraſmus Sarcerius*, *Andreas Oſiander*, *Iuſtus Ionas*, *Vrbanus Regius*, *Ioannes Aepinus*, *Erhardus Snepſius*, *Hieronymus Wellerus*, *Ioannes Wigandus*, *Ioannes Marbachius*, *Ioannes Brentius*, *Matthias* (*) *Fla-*

(*ii*) Praecipuos huius ſaeculi literatos nominauit, vitamque eorum et merita breuiter concinneque deſcripſit in Hiſtoria ſua *Thuanus:* quae elogia ſeparatim edidit et doctiſſimis annotationibus auxit *Teiſſerius:* in quibus tamen permulta notantur in *Journal literaire* T. VII. p. 30. ſqq. et p. 377. ſqq. Etiam *Eraſmus* in ſuo *Ciceroniano* p. 93.-114. de potioribus ſuae aetatis ſcriptoribus fert iudicium. Etſi enim ſtylum ipſorum praecipue reſpicere videri vult, tamen nec caeteras ipſorum dotes dimittit intactas.

(*) *Flacium* fuiſſe theologum *Lutheranorum ſuperioris ſaeculi omnium facile eruditiſſimum*, iudicat *Mollerus* in Homonymoſcopia p. 61. Ac ſane vix cuiusquam ampliora exſtant in theologiam merita. Intelligens enim, vt ipſe profitetur in Dedicatione *Catalogi teſt. ver.* tria potiſſimum opera Eccleſiae eſſe neceſſaria, Commentarium in S. Scripturam, Philologiam ſacram, ac Hiſtoriam eccleſiaſticam, ipſe tantis operibus manum admouit, perfecitque non ſolum *Commentarium in N. T.* et *Clauem Scripturae*, ſed etiam incomparabile illud opus Hiſtoriae eccleſiaſticae, cui eius *Catalogus teſtium veritatis* pro inſigni appendice meretur adiungi. Quae intuentes fateri cogimur, *Flacium*, ſi vnum eius exceperis peccatum, quod in doctrina de peccato originali peccauit, vnum omnium am-

Flacius, Martinus (a) Chemnitius, Iacobus Andreae, Nicolaus Selneccerus, Tielemannus Heshusius, Phil. Nicolai, Dauid Chytraeus; Andreas Carolostadius, Vlricus Zuinglius, Ioannes Oecolampadius, Martinus Bucerus, Paulus Fagius, Leo Iudae, Petrus Martyr, Wolfgangus Musculus, Petrus Launaeus, Andreas Gerhardus Hyperius, Rudolphus Gualterus, Guilielmus Whitakerus, Augustinus Marloratus, Ioannes Caluinus, Henricus Bullingerus, Simon (α) Grynaeus, Iosias Simlerus, Guil. Farellus, Zacharias Vrsinus, Hieronymus Zanchius, Philippus Marnixius, Ioannes Lascus, Lambertus Danaeus, Ioannes (β) Rainoldus, Franciscus (b) Iunius, Theodorus (γ) Beza; Iacobus

(c) Fa-

amplissime de theologia sacrisque literis promeritum esse, nemini vni eorum, qui post *Lutherum* scribendis libris Ecclesiae profuerunt, postferendum.

(a) *Theologorum facile princeps* vocatur a *Tribbechouio* lib. de Scholasticis cap. 6. p. 283.

(α) Fabellam de angelo *Grynaeum* Spirae subducenti insidiis inimicorum refello in *Poeciles* T. III. p. 463. sqq.

(β) Hunc mire laudat *Dallaeus* lib. II. de cult. relig. Lat. cap. 4. p. 110. ac lib. VIII. cap. 10. p. 1061. eum vocat *virum incomparabilem.*

(b) De hoc *Scaliger*, teste *Gatakero* Cinni lib. II. cap. 9. p. 315. ita iudicauit: *Ab Apostolorum temporibus hactenus parem theologum nullum vidit saeculum.* Valde quoque eum *Glassius* laudat Philol. S. p. 2072.

(γ) *Bezam* vocat *Caluini Elisam Chamierius* in Panstr. Cathol. T. II. lib. 3. cap. 12. § 5.

(*c*) *Faber, Ioannes Eccius, Iacobus Hochstratanus, Ioannes Cochlaeus, Iacobus Latomus, Thomas* (*) *Caietanus, Ioannes Faber, Iulius Pflugius, Georgius Wicelius, Georgius Cassander, Ortuinus* (*d*) *Gratius, Sixtus Senensis, Claudius Espencaeus, Ioannes Maldonatus, Melchior Canus, Petrus Canisius, Alphonsus Salmeron, Hieronymus Oleaster, Ambrosius Catharinus, Dominicus Sotus, Petrus a Soto, Bartholomaeus Carranza, Reginaldus Polus, Franciscus Victoria, Iacobus*

(*c*) Huic omnium primum elogiorum suorum dicauit *Sammarthanus*. *His primus apud Gallos philosophiam rudem adhuc et impolitam cum eloquentia iunxit*, inquit *Wimpfelingius* Addit. ad *Trithemium* de script. eccl. cap. 15. *Mollerus* in Homonymoscopia p. 58. vocat *Fabrum* illum *primum literarum et theologiae ac philosophiae verae in Gallia instauratorem*.

(*) Huius et praeterea centum fere aliorum huius saeculi Pontificiorum theologorum elogia exhibet *Andreas du Saussay* in Continuatione libri Bellarminiani de scriptoribus ecclesiasticis, suorum quoque ipsius scriptorum subiungens catalogum.

(*d*) Quia eius tam crebra mentio in *Epistolis obscurorum virorum*, hinc vulgo putant, eum fuisse hominem perindoctum. Sed praelonga eius Epistola, *Lamentationibus obsc. virorum* subnexa, ostendit, eum fuisse virum doctissimum, styloque vsum esse eleganti, ac solum eius vitium fuisse orthodoxismum. Ac *Erasmus* Epist. p. 212. ita de eo: *Quid venit in mentem Gratio, vt suas literulas turpiter seruire vellet quorundam theologorum stultitiae seu potius ambitioni, cum eo videatur ingenio praeditus, vt, si vero iudicio iustam operam adiunxisset, inter eloquentes ac literatos haberi potuisset?*

cobus Pavya Andradius, *Martinus Nauarrus*, *Gregorius de Valentia*, *Benedictus Pererius*, *Ioannes de Pineda*, *Ludouicus Molina*, *Stanislaus Hosius:* Philologi, *Ioannes Reuchlinus* iam ante memoratus, *Petrus Mosellanus*, *Richardus (e) Crocus*, *Christophorus Longolius*, *Beatus Rhenanus*, *Franciscus Vatablus*, *Thomas Linacer*, *Guilielmus (ee) Budaeus*, *Xantes Pagninus*, *Immanuel Tremellius*, *Franciscus Sanctius*, *Hadrianus* Cardinalis, *Io. Ludouicus Viues*, *Antonius (f) Nebrissensis*, *Andreas Masius*, *Iacobus Sadoletus*, *Petrus Bembus*, *M. Antonius Maioragius*, *Sebastianus Castalio*, *Iulius Caesar Scaliger*, *Basilius Faber*, *Georgius Fabricius*, *Ioachimus Camerarius*, *Guilielmus Canterus*, *Thomas Naogeorgus*, *Robertus Constantinus*, *Ioannes Albertus Widmanstadius*, *Ioannes Aue-*

(e) Hunc *primum* literas Graecas docuisse in Germania, testis est *Camerarius* in Vita Eobani Hessi cap. 2. et 15. Conf. *Menckenii* Diss. de Graecarum et Lat. literarum in Misnia instauratoribus a. 1701. edita.

(ee) *Gallia inter alia multa lumina literarum, non solum quem Erasmo, viro maximo, opponeret, verum etiam quem cum uniuersa vetustate compararet, coluit Budaeum*, inquit *I. C. Scaliger* Epist. p. 368. Alia permagnifica elogia legi licet apud *Bluntium* et in *Fabricii* Bibl. Gr. lib. V. cap. 40. p. 75. Adde meas ad *Sammarthani* lib. I. cap. 2. annotationes.

(f) Hic literas humaniores in Hispaniam reuocauit. Vid. *Miraeus* in Mantissa Auct. de script. eccl. p. 104.

Auenarius, *Guilielmus Xylander*, *Ioannes Mercerus*, *Ioannes Paſſeratius*, *Paulus Manutius*, *Hieronymus Wolfius*, *Ioannes Sturmius*, *Iacobus Pamelius*, *Ioannes Caſa*, *Lilius Gregorius Gyraldus*, *Laeuinus Torrentius*, *Michaël Neander*, *Andreas Dudithius*, *Guilielmus Poſtellus*, *Aldus Mnnutius* iunior, *Bened. Arias Montanus*: Poëtae, *Vlricus Huttenus*, *Hermannus Buſchius*, *Eobanus Heſſus*, *Petrus* (*) *Lotichius*, *Iacobus Micyllus*, *Euritius Cordus*, *Laurentius Rhodomannus*, *Paulus Meliſſus*, *Georgius Sabinus*, *Ioannes Stigelius*, *Michaël Hoſpitalius*, *Hieronymus Vida*, *Nicodemus Friſchlinus*, *Georgius Buchananus*, *Petrus Ronſardus*, *Ioannes Auratus*, *Torquatus Taſſus*, *Aonius Palearius*, *M. Antonius Flaminius*, *Marcellus* (g) *Palingenius*, *Guilielmus Salluſtius Bartaſius*, *Actius Sincerus Sannazarius*: Critici, *Hadrianus* (*) *Turnebus*, *Franciſcus Robortellus*, *Gabriel* (h) *Faërnus*, *Dionyſius Lambi-*

(*) De eius ſomnio poëtico, non, vt a multis magnisque viris creditum eſt, prophetico, Diſſertatio mea recuſa eſt in *Poeciles* Tomo II. p. 459. ſqq.

(g) Male hunc ſaeculo ſuperiori adſcripſit *Conringius*. Eſt vero *Palingenius* ſcriptor pſeudonymus, infra retegendus, cum agemus de *pſeudonymis*.

(*) *Scioppius* in Conſultat. p. 39: *Inter Italos* (criticos) *Fuluius Vrſinus, inter Hiſpanos Petrus Ciacconius, inter Gallos Hadrianus Turnebus, inter Germanos Iuſtus Lipſius, familiam ducit.*

(h) Hunc *Lambinus* in praef. ad *Ciceronis Orat. in Piſo-*

Lambinus, *Ianus Guilielmius*, *Fridericus Sylburgius*, *Franciſcus Modius*, *Petrus Ciacconius*, *M. Antonius Muretus*, *Petrus Victorius*, *Petrus Pithoeus*, *Iuſtus Lipſius*, *Valens Acidalius*, *Simeo Boſius*, *Ioannes Brodaeus*, *Franciſcus Fabricius*, *Lucas Fruterius*, *Paulus Leopardus*, *Ferdinandus Nonius Pincianus*, *Ioſephus Scaliger*, *Ianus Douſa:* Antiquarii, *Lazarus Bayſius*, *Io. Pierius Valerianus*, *Io. Goropius Becanus*, *Wolfg. Lazius*, *Onuphrius Panuinius*, *Hieronymus Magius*, *Abrahamus Ortelius*, *Guido Pancirollus*, *Carolus* (*i*) *Sigonius*, *Octauianus Ferrarius*, *Antonius Auguſtinus*, *Ludouicus Coelius Rhodiginus*, *Fuluius Vrſinus*, *Petrus Faber:* Hiſtorici, *Philippus Cominaeus*, *Ioannes Cuſpinianus*, *Franciſcus Irenicus*, *Antonius* (*k*) *Gueuara*, *Cyriacus Spangenbergius*, *Ioannes* (*kk*) *Auentinus*, *Sebaſti-*

Piſonem vocat *mirum verae et rectae ſcripturae ex antiqua deprauata coniectorem.*

(*i*) Si forte dixeris, hunc hiſtoricis potius, quam antiquariis, accenſendum fuiſſe, reſpondeo, mihi contra videri. Ac ſemel hoc monitum volo, a me quemque poſitum eſſe in ea claſſe, in qua ingenium exercuit omnium maxime, etiamſi aliarum quoque diſciplinarum peritus fuerit haud mediocriter. Omnis enim vere eruditus vir eſt polyhiſtor.

(*k*) Hiſtoricus mendaciſſimus. Vid. praeter *Baelii* Dictionarium *C. A. Rupertus* ad *Florum* p. 428. ſqq. et *Gryphius* lib. de ordinibus equeſtribus P. II. §. 16. p. 198. ſeqq.

(*kk*) De hoc diſſerit copioſe *Fabricius* Biblioth. medii aeui lib. I. p. 387. ſqq.

bastianus Munsterus, Ioannes Sleidanus, Franciscus Guicciardinus, et eius continuator, *Ioannes Baptista Hadrianius, Paulus Iouius, Nicolaus Cragius, Ioannes Serranus, Garcilassus de la Vega, Polydorus Vergilius, Abrahamus Bucholcerus, Ioannes Leunclauius, Paulus Langius, Gilbertus Genebrardus, Nicolaus Machiauellus, Laurentius Surius, Reinerus Reineccius, Ioannes Lelandus:* Philosophi, *Antonius* (*l*) *Galateus, Georgius Agricola, Io. Franciscus Picus, Victorinus Strigelius, Thomas* (*) *Morus, Henr. Cornelius Agrippa, Petrus Pomponatius, Augustinus Niphus, Chrysostomus Iauellus, Iacobus Zabarella, Petrus Ramus, Io. Genesius Sepulueda, Petrus Charronius, Iacobus Schegkius, Hieronymus Osorius, Michaël Montanus, Ioannes Bodinus, Franciscus Patricius, Iordanus Brunus, Hieronymus Cardanus, Bernhardinus Telesius:* Medici, *Hieronymus Fracastorius, Ioannes Fernelius, Andreas Vesalius, Caspar Peucerus, Franciscus Vallesius, Ianus Cornarius, Leonardus Fuchsius, Symphorianus Campegius, Ioannes Ruellius, Realdus Columbus, Petrus Andreas Matthiolus, Iacobus Syluius, Guilielmus Rondeletius, Iacobus Theo-*

(*l*) De huius vita et scriptis vid. *Acta Philos.* T. III. p. 766. sqq.

(*) *Tale ingenium Anglia nec habuit vnquam nec habitura est*, inquit de *Thoma Moro Erasmus* in Praef. ad suum *Ecclesiasten.*

Theodorus Tabernaemontanus, *Thomas Erastus*, *Theophrastus Paracelsus*, *Hieronymus Mercurialis*, *Conradus Gesnerus*, *Ioannes Crato*, *Gabriel Fallopius*, *Ioannes Wierus*, *Theodorus Zuingerus*: Mathematici, *Nicolaus Copernicus*, *Orontius Finaeus*, *Tycho de Brahe*, *Christophorus Clauius*: Iurisconsulti, *Vdalricus Zasius*, *Andreas Alciatus*, *Franciscus Connanus*, *Andreas Tiraquellus*, *Franciscus Duarenus*, *Matthaeus Wesenbecius*, *Franciscus Balduinus*, *Philippus Decius*, *Ioachimus Hopperus*, *Antonius Contius*, *Antonius Goueanus*, *Carolus Molinaeus*, *Franciscus Hottomannus*, *Iacobus Cuiacius*, *Hugo Donellus*, *Barnabas Brissonius*, *Obertus Giphanius*, *Didacus Couarruuias*, *Ioannes Fichardus*, *Ioannes Sichardus*, *Marcus Mantua Benauiditus*, *Hieronymus Schurfius*, *Henningus Goedenius*, *Ferdinandus Vasquez*, *Marianus Socinus*, *Viglius Zuichemus*, *Petrus Gregorius Tholosanus*, *Laelius Taurellus*, *Ioannes Paulus Lancellotus*. Adiungo his iureconsultis duos eruditissimos et clarissimos politicos, *Hubertum Languetum* et *Augerium Gislenium Busbequium*. Illud etiam peculiare habet hoc saeculum, quod eruditissimos produxit typographos, *Robertum et Henricum Stephanos*, *Ioannem Oporinum*, *Guilielmum Morellum*, *Hieronymum Commelinum*, *Christophorum Plantinum*, *Franciscum Raphelengium*.

LIV. Quot quantique literis contigerint hoc aeuo Maecenates, Academiae teſtes ſunt, hoc ſaeculo *(m)* conditae, Wittenbergenſis *(n)* a. 1502; Francofurtana a. 1506; Complutenſis a. 1515; Marpurgenſis (*) a. 1527; Hafnienſis a. 1538; Lauſannenſis 1539; Regiomontana a. 1544; Dillingenſis a. 1549; Rhemenſis a. 1550; Ienenſis et Geneuenſis a. 1558; Duacenſis a. 1562; Argentoratenſis (α) a. 1566; Muſſipontana (β) a. 1573; Lugdunenſis *(o)* in Batauia a. 1575; Helmſtadienſis a. 1576; Vilnenſis in Lithuania a. 1579; Altorfina a. 1581. Franekerana a. 1585; Paderbornenſis a. 1592.

(*m*) *Gymnaſia* praetermitti iubet breuitas noſtra. Vid. *Godofredi Ludouici* Hiſtoria Gymnaſiorum, et *Frid. Lucae* Europäiſcher Helicon Parte ſexta.

(*n*) Huic duo illa luminaria magna, *Lutherus* et *Melanchthon*, tantum ſplendoris attulerunt, vt eorum audiendorum cauſa vndique concurrerent generoſi iuuenes, ac Melanchthon, quippe qui ſaepe bis mille et quingentos habebat auditores, (*teſte M. Adamo* in Vitis Theol. p. 173.) vocaretur *communis praeceptor Germaniae.*

(*) Haec eſt condita ad propugnandam religionem Lutheranam. Caeterae quoque omnes, quae hic ſequuntur, ſunt conditae vel ad Lutheranam vel ad Reformatam vel ad Pontificiam religionem ſtabiliendam.

(α) Haec tamen demum a. 1621. ab Imp. ius impetrauit Doctores omnium Facultatum creandi, teſte ad hunc annum *Caluiſio.* Antea enim Magiſtros tantum et Baccalaureos creauit.

(β) Vid. *Gaultheri* Speculum Ieſuit. p. 47.

(*o*) Hiſtoriam et ſtatum huius Academiae nuper concinno compendio expoſuit *Franciſcus Fabricius* in Oratione tertio eius anno Iubilaeo habita, a. 1725.

1592. Zamosciana a. 1594. Nec silentio praeteriri debet, a Leone X. instauratam esse Academiam (*p*) Romanam, quam *Archigymnasium* vocant, itemque bibliothecam Vaticanam; et Heidelbergensem bibliothecam conditam locupletatamque ab Ottone Henrico, Electore Palatino. Sic et Augustana in Vindelicis, et Bodleiana Oxonii, initium habuit hoc temporis tractu.

LV. Venimus ad saeculum proxime decursum, quod nec ipsum aut Maecenatibus (*q*) aut

(*p*) Testis est huius Archigymnasii Professor eloquentiae, *Paulinus a S. Iosepho*, in Orationibus a. 1727. editis p. 65. et 82. et 95. qui etiam tota Oratione tertia laudes huius Academiae persequitur, eamque non esse inferiorem censet Academiis Bononiensi et Patauina. Idem p. 353. nos docet, quotannis in ista Academia orationem haberi decimo illi Leoni parentalem. Ac talis etiam oratio a *Thoma Maria Mamachio* ibi 1742. VI. Idus Febr. habita est et post excusa, adiectis annotationibus historiam Romae literariam illius temporis illustrantibus. De hodierno Romanae huius Academiae, quam *Sapientiam* vocant Romani, statu adi et *Missonii* Iter Italicum Epist. 35. p. 903. sq. Quantus Maecenas fuerit Leo ille, disce quoque, si libet, ex *Poeciles* meae T. III. p. 566. sqq. et ex *Daenischer Bibliothec* T. IV. p. 377. sq.

(*q*) His annumerari debet *Leopoldus* Imp. *Iacobus I.* Rex Britanniae, *Vrbanus VIII.* Papa, (cuius honori *Allatius* dicauit *Apes Vrbanas*,) *Ernestus* Pius, Dux Saxoniae, *Ferdinandus Fürstenbergius*, Episcopus, ac denique *Ioannes Zamoscius*, ille et Martis et Musarum in castris fortissimus heros, quem *Phoenicem Poloniae* dixeris iure maximo, de quo vid. *Staravolscius* lib. de bellatoribus Sar-

aut Varronibus caruit. Inter priores agmen ducit (*) Ludouicus XIV. Gallorum (**) Rex, cuius auſpiciis priſci Latini auctores in Delphini vſum quam ſplendidiſſime ſunt editi pluresque literariae ſocietates inſtitutae. Memoratu quoque digna eſt (***) Chriſtina, Sueciae Regina, quae doctiſſimos quosque vndique conuocabat ad ſe liberaliſſimeque tractabat. Parem in literas fauorem teſtantur Academiae, Societates literariae, ac Gymnaſia, quorum non tenuis hoc ſaeculo prouentus (*r*) fuit. Nam

Sarmatiae cap. 120. et *Menckenius* in Bibliotheca doctorum militum p. 475. ſq.

(*) Huius Maecenas, ipſo illo priſco Maecenate maior, non debet praeteriri ſilentio, *Ioannes Baptiſta Colbertus:* cuius vita et praeconium in *Morerii* Dictionario hiſtorico.

(**) Indoctum hunc Principem erga literatos munificentiſſimum reddebat ſua ambitio. *Ardebat*, vt Ciceronis verbis vtar, *cupiditate incredibili, nomen vt ſuum ſcriptis illuſtraretur et celebraretur clariſſimorum virorum.* Solent enim docti homines euergetis ſuis laudes tribuere maximas et, quousque progredi poſſit adulatio, oſtendere. Ac *magnus* eſſe dicique cupiebat non ſolum in orbe ciuili, ſed etiam in eccleſiaſtico et literario. Quare inter ipſos hoſtes, praecipue Germanos, emebat ſibi laudum ſuarum praecones, et annuum ſoluebat ſtipendium *Reineſio*, *Conringio*, *Boeclero*, aliis.

(***) *Conringius* in Praef. ad primam editionem ſuarum Antiquitatum Academicarum eam appellat *reginarum, quotquot ſunt aut fuerunt, fortaſſis, et earum omnium, quae erunt aliquando, optimam maximam.*

(*r*) Exſtat liber neſcio cuius, ita inſcriptus: *Germania milite deſtituta, et literatis ſua ceu mole laborans.* Recu-

Nam a. 1607. condita eſt Giſſenſis Academia, a. 1614. Groningenſis, a. 1617. (*s*) Salzburgenſis, a. 1621. Rintelienſis, et in Americae regione Peruana Limenſis, a. 1630. Osnabrugenſis, (*α*) a. 1632. Dorpatenſis, quae nuper eſſe deſiit, a. 1635. (*t*) Tyrnauienſis, a. 1636. Vltraiectina, a. 1640. Aboënſis, a. 1648. Harderuicenſis, a. 1655. Duisburgenſis, a. 1665. Kilonienſis, a. 1668. Lundinenſis in Scania, ac denique a. 1694. Halenſis, cui quidem certe li-

Recuſus eſt in Rengeriana *Collectione nouorum librorum* p. 283. ſqq. Praeter ſtyli nitorem vix quicquam laudauerim iſto in libello. Adeo ieiuna ſunt, quae ibi proferuntur conſilia. Imo tam bonae mentis inops eſt ille auctor, vt initio libelli malle videatur, ciues ſuos eſſe beſtias, quam homines.

(*s*) Vel potius a. 1622. Certe tum demum facta eſt ſolennis inauguratio. Vid. *Hiſtoria Vniuerſitatis Salisburgenſis* a. 1728. edita: quam recenſui in *Actis eruditorum* 1730. p. 94. ſq.

(*α*) Osnabrugenſis Epiſcopus, *Franciſcus Wilhelmus*, hanc tum condidit inaugurauitque ſolenniter, ac rectores ei dedit Patres Societatis Ieſu, vt ſcilicet plures in hac ſchola milites armarentur ad oppugnandam Lutheranam ac tuendam Romanam Eccleſiam. At a. 1633. Sueci Epiſcopum vna cum Academia ſua exulare coëgerunt, nec huic (Academiam dico,) redire licuit per pacem Germanicam in eadem vrbe a. 1648. factam. Debeo hanc notitiam *Koecheri* ad *Stollium* Epiſtolae a. 1734. editae: qui poſtea luculentam compoſuit huius Academiae, inſtar cometae breui tranſiturae, hiſtoriam, meae inſertam Bibliothecae hiſtoricae Academicae p. 125. -142.

(*t*) Vid. *Czuittingeri* Hungaria literata p. 301.

terae pleraeque (*u*) omnes imputare debent maximam partem ſuae ſanitatis. Inſigne ſtudioſorum factum eſſe hoc ſaeculo *gladium*, et quidem occaſionem praebente bello Germaniae tricennali 1734. ſingulari docui in programmate.

LVI. De Gymnaſiis huius ſaeculi, quorum in quibusdam etiam iuris ciuilis ac medicinae (*x*) rudimenta traduntur, obſeruo, ea ſibi vindicaſſe ſtudium philologiae, quod antea in Academiis calebat quam maxime. Certe *Eobanum Heſſum* Virgilii vel Ouidii carmina Erfurti interpretantem plus mille circumſtetiſſe (*xx*) dicuntur auditores. Ac *Melanchthonem*

(*u*) Illud quoque memoratu dignum, hanc Academiam A. 1731. nouo exemplo accepiſſe Profeſſorem eloquentiae Germanicae, cum non multo ante aucta fuiſſet Profeſſore Oeconomiae. Caeterum eo potiſſimum conſilio condita eſt haec Academia, vt Lutheranae eccleſiae Brandenburgicae acciperent Paſtores erga Reformatam religionem mitiores, cum adhuc habuiſſent eos, quos Witteberga imbuerat odio Reformatorum in perpetuas pugnas erumpenti.

(*x*) Sunt etiam Gymnaſia quaedam prorſus Academica, id eſt, ab Academiis hoc vno diuerſa, quod a Caeſare non acceperunt ius diſtribuendi dignitates Academicas, e. g. *Herbornenſe*, *Bremenſe*, *Coburgenſe*, olim *Stadthagenſe*, de quo vid. *Hauberi* Prodromus rerum Schauenburgicarum. *Tigurinum* inprimis Gymnaſium hic meretur commemorari, cuius magnificum elogium exſtat in *Spanhemii* Dedicatione ſui *Elenchi controuerſiarum*.

(*xx*) Ita referebat *Herm. Kirchnerus*, eique fidem habebat *Io Petrus Lotichius* in Orat. de Academiarum Ger-

nem legimus Wittenbergae, *Chytraeum* Rostochii, praelectiones suas theologicas distinxisse interpretatione Grammaticae Graecae et Latinae, eclogarum Virgilii, fabularum Aesopi, etc. Hodie vero haec ita tractantur in Gymnasiis, vt Academici Professores Graecae et Latinae linguae, itemque poëseos ac rhetorices, fere κωφὰ πρόσωπα esse cogantur. Obseruatu et hoc dignum existimo, quod Gymnasia oporteat inter praecipua reip. literatae fulcra (α) numerari. Nisi enim Academici iuuenes sub seueriore Gymnasiorum disciplina iam multum profecerint in Graecis Latinisque literis, in historia et philosophia, periculum

Germaniae fatalibus periculis p. 77. Falso tamen hoc tradi, contendit *Motschmannus* Erfordiae literatae p. 492.

(α) Saeculum XVI. tantum Academias et Scholas grammaticas habebat. Mediis scholis, quas vocamus *Gymnasia*, carebant ciuitates. Quare *Andreas Hyperius* vir non vulgaris, in *Opusculis theologicis* Basileae a. 1570. editis p. 305.-363. singulari libro suadet, vt instituantur *noua collegia*, hoc est, eiusmodi in quaque prouincia scholae, in quibus tractentur philologia, philosophia, et theologia. Putat scilicet, talibus in scholis adolescentes melius ac certius addiscituros esse discenda, quia ibi maior fit disciplina, cum Academicos Studiosos reddat segnes summa morum licentia. Subiuncto in libello p. 364.-436. docet, tale Gymnasium non debere carere annuis examinibus publicis, maxime theologicis. Ac valuisse hoc *Hyperii* consilium, nata postea Gymnasiorum multitudo testis est. Felix igitur regio, in qua praeter grammaticas scholas et Gymnasium laete floret et Academia.

lum eſt, ne licentia Academica plurimos abſtractura ſit a ſerio doctrinae ſtudio. Qui vero in Gymnaſiis eousque progreſſi ſunt, vt ſentiant ipſi, *dulces eſſe ante omnia Muſas*, hi iam ineſcati facile ſeruant amorem literarum in Academias ſecum allatum.

LVII. Ad literarias quod attinet ſocietates, praetermiſſis iis, quae humanioribus vacant ſtudiis, qualibus (*y*) Italia abundat, philoſophicae vel potius phyſicae quatuor hoc ſaeculo inſtitutae ſunt a quatuor clariſſimis principibus. Primum enim Carolus II. Britanniae Rex, a. 1660. Londinenſem regiam (z) Societatem condidit: cuius hiſtoriam *Thomas Spraat* accurate (*a*) deſcripſit. A. 1666. Galliae

(*y*) Vid. *Morhofius* Polyhiſt. lit. lib. I. cap. 14. *Struuius* Introduct. cap. 10. A. 1725. Hiſtoriam Academiarum Italiae edidit *Io. Iarkius*. Conf. *Fabricii* Theſaurus lit. Italiae p. 254. Societatum literariarum Galliae notitiam pete ex *Actis eruditorum* 1709. p. 153. et 1728. p. 445. ſq.

(z) Conf. *Burneti* Hiſtoria ſui temporis, edit. Germ. p. 216. ſq. Idem p. 64. ſq. laudes perſequitur primi huius Societatis Praeſidis, *Roberti Murray*, eiusque potiſſimum conſilio conditam eſſe docet illam ſocietatem. Hac occaſione memorari etiam meretur Londinenſe *Collegium Greshamicum*: de quo vid. Bibliotheque Britannique T. XVII. p. 60. ſqq. et 229. ſqq.

(*a*) Tertia huius operis editio Londini prodiit 1722. recenſeturque in *Bibliotheque Angloiſe*, T. XI. p. 1.-74. Lectu quoque digniſſima eſt, quam *I. B. Menckenius* concinnauit, huius regiae Societatis hiſtoria, nuper

liae Rex modo laudatus Parisiensem Societatem regiam instituit ad sex disciplinas excolendas, Geometriam, Astronomiam, Mechanicam, Anatomiam, Chymiam, et Botanicam. Historiam huius Societatis *Io. Bapt. Hamelius* literis mandauit. Adiuncta postea fuit Societas philologica sub titulo Academiae Inscriptionum et elegantium literarum. Theologicam Societatem dudum antea Lutetiae condiderat a. 1611. *Petrus Berullus*, Cardinalis, nominaratque *Congregationem* (*) *Oratorii.* A. 1677. Societatem Naturae Curiosorum in Germania a *Bauschio* atque *Febrio*, medicis Suinfurtensibus, institutam confirmauit in fidemque recepit Leopoldus Imperator: cuius Societatis historiam *Ge. Wolfg. Wedelius* et *Mich. Bernh. Valentinus* exposuerunt. A. 1700. Berolinensem regiam Societatem condidit Fridericus, Borussiae Rex: cuius diploma exstat in *Actis* (*b*) *eruditorum.* Singularum harum Societatum Acta publicari solent: ex quibus liquet, quanta incrementa disciplii-

per inter *Orationes* ipsius *Academicas* (num XV. p. 448.-486.) edita a filio tanti patris ἀντάξίῳ: Suam Societatis huius descriptionem Bibliothecae suae Anglorum theologicae, Regiomonti 1677. editae, annexuit *Martinus Kempius* p. 611.-660.

(*) De *Berullo* vid. *Baelii* Dictionarium. Theologos huius Oratorii vocitari in Gallia *Reformatores nouos*, testis est *Rich. Simonius* Epist. select. T. II. n. 9.

(*b*) A. 1701. p. 175. sqq.

ſciplinae (*bb*) phyſicae ceperint, ex quo regiae hae ſocietates fuerunt inſtitutae.

LVIII. Sumente hinc incrementa ſtudio phyſico, cultoribus eius ſolam rationem et experientiam ſequentibus ducem, etiam in caeteris diſciplinis iugum Ariſtotelis excuti, et vera philoſophandi ratio vſurpari coepit, philoſophis debitam ſibi libertatem vindicantibus, et inueteratam barbariem ſtrenue impugnantibus. Inter hos eminent *Renatus Carteſius*, *Franciſcus Baco* (*c*) *Verulamius*, *Galilaeus* (*d*) *a Galilaeis*, *Guilielmus* (*e*) *Haruaeus*, *Hugo Grotius*, *Thomas* (*f*) *Hobbeſius*, *Rober-*

(*bb*) Naeuum hunc harum Societatum notaui in *Actis Philoſophorum* T. I. p. 33. quod curioſitati et magnificentiae Principum hic potiſſimum litatur, ideoque Phyſica et Matheſis ſummo ibi coluntur ſtudio, caeteris veritatibus maximi momenti parum vel nihil nauatur operae, nec id agitur, vt Logica, vt Ethica, vt Iurisprudentia naturalis, vt Theologia, vt Hiſtoria eccleſiaſtica reddatur perfectior. Imo inueterati errores harum diſciplinarum defenduntur fortiter Lutetiae, vbi maxima eſt literatarum ſocietatum multitudo.

(*c*) A nonnullis nominatur *Baconus*. In epitaphio ſuo vocatur *Bacon*. Iam cum alios *Bacones* Anglia habuerit, verius eſſe nomen *Baconis* puto.

(*d*) Eius vita exſtat in *Actis Philoſ.* T. III. p. 261. 400. 467.

(*e*) De ſapientia et ſimul prudentia eius vid. *Acta Philoſ.* T. II. p. 616. ſqq.

(*f*) De huius libris vere dixeris: *Sunt bona mixta malis, ſunt mala mixta bonis.* Philoſophabatur quidem libere,

bertus Boyle, Petrus Gassendus, Ioan. Heuelius, Samuel (*) *Pufendorfius Christianus* (*g*) *Thomasius, Ioannes* (*h*) *Lockius, Gothofredus Guilielmus Leibnitius.*

LIX. Hoc mirum philosophiae incrementum debetur libertati philosophandi, quam fouet (*i*) Hollandia et Britannia, ex quibus regio-

libere, sed non satis ei suppetebat iudicii ad soluendas, quas sibimet ipse nexuerat, difficultates. Idem dixeris vere de *Cartesio*.

(*) De hoc plura, alibi non occurrentia, protuli in *Actis Philosophorum* T. III. p. 641. sqq. et 770. sqq. et 949. sqq. Illud adiicio, a maioribus eum nomen accepisse *Pufendoerfer*: cuius rei liquida testimonia exhibet *Gebauerus* in Historia collegii anthologici Lipsiensis p. 32. 41. et 57.

(*g*) Huius cum philosophiam plerique Professores Germaniae Protestantis suam fecerint, et politicas doctrinas etiam aulae comprobent sequanturque, non minori is iure, quam olim *Melanchthon*, appellari potest *communis praeceptor Germaniae.* Nemo certe quisquam (vt *Plinii* verbis vtar e lib. VII. cap. 30.) *in tantum promouit ingenii Germanici terminos.*

(*h*) Eius Vita exstat in *Actis Philos.* T. I. p. 972. seqq.

(*i*) Libertati philosophandi non potest adiuncta non esse licentia delirandi. Sed ferre debemus malum hoc minus, alias cariturі bono illo maximo. Pulchre docetur in *Bibliotheca Anglica* T. XIV. p. 315. sqq. libertatem eam, qua in Anglia quisque gaudet, doctrinas Arianas, imo antiscripturarias, proferendi defendendique, in causa esse, vt theologi pariter ac philosophi omnes ingenii neruos intendant ad veritatem contra aduersarios tuendam, adeoque incomparabiles edant libros. Hoc modo

gionibus in caeteras terras delati libelli ſapientiae pleniſſimi aliis quoque aperuerunt oculos, maxime Germanis, quibus liberrimam philoſophandi ſcholam primus aperuit Rex Boruſſiae (*k*) *Fridericus.* Halenſis vero ſapientia in caeteras quoque Germaniae nationes lumen ſuum diſperſit, iamque multa credere ac docere pudori eſt Profeſſoribus, quae et credere et docere ſanctum habebatur patrum noſtrorum memoria.

LX. Sed nec vlla caeterarum diſciplinarum manſit inculta, tamque (*) multos, qui eruditionis laude floruerunt, accepit haec aetas, *florida* (*a*) *quam multas Hybla tuetur apes.* Nec nominum quidem capax eſt haec pagina. Praecipuos tamen polyhiſtoras eſſe non

modo bellum in rep. ciuili magnum certe quidem eſt malum, ſed optimos facit milites, imo victorias ac triumphos parit et acceſſiones amplarum regionum.

(*k*) Vid. *Gundlingii* Oratio de libertate Academiae Fridericianae, inter *Orationes ſelectas* Collectionis Kappianae p. 803. ſqq. Conf. *Henr. Muhlii* Oratio de libertate academica in Diſſert. p. 209. ſqq.

(*) De *aureo* ſtatu hodierno reip. literatae vid. Oratio mea *Poeciles* T. I. p. 519. ſeqq. Adde aliorum, quae ibi p. 517. ſq. protuli iudicia de felicitate aeui proximi: quibus nunc adiungo ſimile iudicium *Graeuii*, idque luculentum, in Praef. ad *Alb. Rubenii* librum de re veſtiaria. De hiſtoria ciuili hic addo, nullo alio ſaeculo tot, quot ſaeculo decimo ſeptimo, prodiiſſe libros eam illuſtrantes: id quod apparet ex eorum Catalogo erudita ratione confecto a *Chriſt. Gryphio* et 1710. edito.

(*a*) *Ouid.* Triſt. V. 6. 38.

non dubito, qui ſequuntur: *Iſaacus* (b) ac *Mericus Caſauboni, Ianus Gruterus, Petrus Cunaeus, Gerhardus* (c) *Ioannes et Iſaacus Voſſii, Conradus Horneius, Georgius* (d) *Calixtus, Abrahamus Calouius, Iacobus Sirmondus, Claudius Salmaſius, Dauid Blondellus, Ioannes Dallaeus, Samuel Bochartus, Iacobus Vſſerius, Io. Henr. Boeclerus, Io. Andreas Boſius, Hermannus* (*) *Conringius, Iacobus Thomaſius, Dan. Ge. Morhoſius, Fridericus Spanhemius,* cum duobus filiis, *Friderico et Ezechiele, Io. Chriſtophorus Wagenſeilius, Gabriel Naudaeus, Dionyſius Petauius,*

(b) Hic *literarum, dum vixit, praeſes* vocatur a *Seldeno* lib. I. de titulis cap. 3. §. 2. in margine. Tribus locis, quae *Colomeſius* profert in Gallia orientali p. 157. *Ioſ. Scaliger* (vir quantus!) eum appellauit *virum incomparabilem.*

(c) Ita, non *Ioannis* (cuius fuit filius,) nomen ipſe ſuum ſubſcripſit operi rhetorico, ſuo item *de vitiis Lat. ſermonis* commentario, ſuae *Theologiae gentili,* ſuis *de arte grammatica* libris.

(d) Hunc *Theologum eminentiſſimum* vocat *Glaſſius* Philol. S. lib. V. tract. 1. cap. 7. p. 1532. *eruditiſſimum et acutiſſimum Muſaeus* lib. I. de vſu rationis in Theologia cap. 3. p. 16.

(*) *Faſtiditis, quae vltro a Regibus et Principibus oblatae ſunt, magnis licet, reipublicae gerendae dignitatibus, in munere hoc ſcholaſtico, ſtudiorum amore placuit mihi conſeneſcere:* inquit *Conringius* in Praef. ad ſecundam editionem ſuae Diſſ. de ſtudiis liberalibus vrbis Romae et Conſtantinopolis.

uius, *Petrus Daniel Huetius.* Adde (*) Theologos, *Aegidium et Nicolaum Hunnios*, *Lucam* et *Andream Osiandros*, *Lucam* item *Osiandrum* iuniorem, *Polyc. Lyserum*, *Sal. Gesnerum*, *Leonh. Hutterum*, *Conr. Schlussel-burgium*,

(*) Plerique huius saeculi theologi Academici fuere polemici, et ita polemici, vt dignissimas sua cura duas illas theologiae partes, moralem doctrinam (ad quam et pertinet prudentia Christiana, ac speciatim theologica,) et iuris ecclesiastici disciplinam, fere negligerent. Quo factum est, vt nec polemica illa theologia pro eo, ac decet, tractaretur a compluribus. Moralis theologiae collegia, quae vocant, plane non fuisse habita in quibusdam Academiis, ex eo apparet, quod quatuor Wittebergenses theologi, *Hulsemannus*, *Forsterus*, *Hutterus*, et *Balth. Meisnerus*, in suis *Consiliis de studio theologico*, a. 1648. simul editis, collegii in theologiam moralem mentionem faciunt nullam. Imo *Hulsemannus*, cum p. 316. praescripsisset studiosis theologiae quinquennium, ab hoc quinquennio ait p. 317. se excipere *theologiam moralem*, simul docens, hoc titulo ab se signari *casus conscientiae*. Nec *Koenigius* et *Quenstedius*, quorum ille in Theol. posit. §. 24. hic in suo Systemate p. 9. Th. 19. partes theologiae recensent, iis adiungunt moralem theologiam. Quam vero neglecta fuerit doctrina theologica de iure non solum Principum, sed etiam ciuium, circa religionem, vel inde cognoscas, quod nuper Ven. *Pfaffius* in Iure suo ecclesiastico p. 322. edit. sec. (conf. p. 517.) docuit, se omnium Theologorum Tubingensium primum tradidisse suis auditoribus Iurisprudentiam ecclesiasticam. Nec mirum proinde, nuper adhuc theologum quendam nostratem edidisse de hoc argumento libellum (cuius recensio fidelis in Nouis literariis Gottingensibus 1744. p. 68. sqq. exhibita est,) praeceptis Pontificiis, quam Euangelicis, congruentiorem.

burgium, Iac. Heilbrunnerum, Ioan. Arndium, Balth. et *Ioan. Meisneros, Balth. Menzerum, Wolfg. Franzium, Io.* et *Paulum Tarnouios, Ioannem Affelmannum, Theod. Thummium, Conr. Dietericum, Henr. Hoepfnerum, Iustum Feurbornium, Michaëles Waltheros, Iac. Wellerum, Io. Mich. Dilherrum, Io.* et *Henr. Mulleros, Hier. Kromayerum, August. Varenium, Christian. Dreierum, Ioannem (e) Gerhardum, Albertum (f) Grauerum, Ioan. (g) Musaeum, Io. Bened. Carpzouios, Christianum Kortholtum, Sebast. Schmidium, Io Conr. (h) Danhauerum, Io. Andr. Quenstedium, Augustum Pfeifferum, Phil. Iac. Spenerum, Tho. Ittigium, Matthiam Hoë, Io. Hulseman-*

(e) Hunc *Glassius* Philol. S. p. 1959. vocat *virum omnium calculo in theosophia* et θεοσεβείᾳ *maximum. Aut. Reiserus* in *Spizelii* Templo honoris p. 404. *Gerhardum* iudicat esse *tertium a Luthero et Chemnitio Atlantem orbis Euangelici.*

(f) Hic ob acerrima scripta contra Pontificios, Caluinianos, et Socinianos dictus fuit *clypeus et gladius Academiae Ienensis.* Vid. *Wittenii* Memor. Theol. p. 851.

(g) Quam laudem tribuit *Gennadius* libri de script. eccl. cap. 79. *Musaeo Massiliensi*, eadem Ienensis *Musaeus* est dignissimus. Erat enim et hic *vir in diuinis Scripturis doctus, et in earum sensibus subtilissima quadam exercitatione limatus, lingua quoque Scholasticus.*

(h) Hunc *doctorem Ecclesiae nostrae* ἀκριβέστατον vocat *Spenerus* Consil. Theol. Lat. P. III. p. 632. qui discipulus eius fidelis, etsi inter summa eruditione theologos numerari non potest, cum nec magnus philosophus esset nec magnus philologus, iure tamen nominatur reformator Lutheranae Theologiae practicus.

mannum, Aegid. Strauchium, Io. Val. Andreae, Io. Georg. Dorſchaeum, Mart. Geierum, Chriſtianum Scriuerium, Balth. Bebelium, Theophilum Spizelium, Io. Guil. Baierum, Val. Alberti, Val. Velthemium, Andr. Dan. Habichorſtium; Paulum Toſſanum, Dau. Pareum, Abr. Scultetum, Io. Piſcatorem, Petrum Molinaeum, Ioan. Cocceium, Iac. Altingium, Io. Claudium, Io. Henr. Heideggerum, Dan. Chamierum, Phil. Mornaeum, Moſem Amyraldum, Edmundum Albertinum, Franciſcum Gomarum, Guil. Ameſium, Henr. Hammondum, Io. Hornbeckium, Andr. Riuetum, Sam. Mareſium, Gisb. Voëtium, Steph. Gauſſenum, Mich. le (k) Faucheur, Ioan. Duraeum, Petrum Iuriaeum, Io. Lud. Fabricium, Ioan. Tillotſonum, Ioan. Pearſonum, Eduardum Stillingfleetum; Robertum Bellarminum, Cornelium a Lapide, Corn. Ianſenium, Martinum Becanum, Edmundum Richerium, Nicol. Serarium, Franc. Coſterum, Paulum Laymannum, Iac. Gretſerum, Leonhardum Leſſium, Chriſtianum Lupum, Franciſcum Suarezium, Ioannem Bonam, Anton. Arnoldum, M. Ant. de Dominis, Theophilum Raynaldum, Ant. Poſſeuinum, Caſp. Sanctium, Coeleſtinum Sfondratum, Iac. Benignum Boſſuetum, Henr. Holdenum, Mich. Molinoſium, Petrum de Marca; Iacobum Arminium, Simonem Epiſcopium, Conr. Vorſtium, Steph. Curcel-

(*k*) De hoc vid. *Baelii* Dictionarium.

Curcellaeum, Ioan. Crellium, Val. Smalcium: hiſtoricos, *Caeſ. Baronium, Marq. Freherum, Marcum Velſerum, Paulum Sarpium, Iac. Aug. Thuanum, Melch. Goldaſtum, Vbbonem Emmium, Io. Marianam, Io. Iſaacum Pontanum, Famianum Stradam, Rud. Hoſpinianum, Iac. Salianum, Abr. Bzouium, Chriſtoph. Sandium, Phil. Labbeum, Franciſcum Eudeſium, Mezeraeum, Victorium Sirium, Paulum Piaſecium, Bernardum* (*l*) *Mallincrotium, Adamum Adami, Io. Phil. Vorburgium, Lud. Maimburgium, Hadrianum et Henricum Valeſios, Vitum Lud. Seckendorfium, Caſp. Sagittarium, Antonium Pagium, Henricos Meibomios, Henr. Noriſium, Leonem Allatium, Petrum Baelium, Steph. Baluzium, Sethum Caluiſium, Guil. Cambdenum, Guil. Caueum, Henr. Dodwellum, Lud. Ellieſium Dupinium, Mart. Hanckium, Ioach. Hildebrandum, Georg. Hornium, Greg. Leti, Ottonem Menckenium, Guil. Beueregium, Seb. Nanum Tillemontium, Ant. Varillaſium* vel potius *Varillaum, Ioannem Legerum, Lud. Morerium, Dan. Papebrochium, Wilh. Ern. Tenzelium, Conr. Sam. Schurzfleiſchium, Ioan. Chriſtoph. Artopoeum, Adrianum Bailletum, Io. Launoium, Bobuslaum Balbinum, Henr. Whartonum, Natalem Alexandrum, Gotho-*

 fred.

(*l*) De huius vita et ſcriptis potiora legas in *Actis eruditorum* anni 1715. p. 224. ſqq.

fred. (α) *Arnoldum*: criticos, *Iac. Bongarsium, Ian. Rutgersium, Casp. Scioppium, Io. Wowerium, Iac. Perizonium, Andr. Schottum, Casp. Barthium, Lud. Cappellum, Nic. Combefisium, Th. Reinesium, Io. Fridericum et Iacobum Gronouios, Marqu. Gudium, Aegidium Menagium, Danielem et Nicolaum Heinsios, Tanaq. Fabrum, Lucam Holstenium, Io. Georgium Graeuium*: antiquarios, *Carolum Patinum, Andr. Morellum, Raph. Fabrettium, Io. Petrum Bellorium, Io. Iustinum Ciampinum, Laur. Begerum, Io. Schefferum, Io. Kirchmannum, Io. Marshamum, Io. Spencerum, Io. Seldenum, Olaum Wormium, Olaum Rudbeckium, Antonium van Dale, Io. Rosinum, Th. Dempsterum, Io. Mabillonium, Phil. Cluuerium, Ioannem Meursium*: philologos, *Io. Caselium, Domin. Baudium, Ianum Drusium, Io. Buxtorfios, Matthiam Berneggerum, Christoph. Cellarium, Io. Freinshemium, Christoph. Colerum, Christoph. Adamum Rupertum, Theod. Hackspanium, Iac. Masenium, Angelicum Aprosium, Dan. Fesselium, Dauidem Hoeschelium, Georgium Pasorem, Franciscum Vauassorem, Eduardum Leighium, Chri-*

(α) Praecipuum huius viri opus est *Historia ecclesiastica*, quam appellauit *impartialem*, hoc est, affectu amoris pariter et odii carentem. Id quod hoc sensu verum est, quod nullum affectum amoris fauorisque ostendit erga orthodoxos, nullum affectum odii erga heterodoxos, et potissimum enthusiastas.

Christianum Rauium, Ioan. Leusdenium, Balth. Stolbergium, Ioannem Vorstium, Casp. Bachetum Meziriacum, Laur. Normannum, Rolandum Maresium, Ioan. Lud. Praschium, Io. Casp. Suicerum, Christianum Knorrium a Rosenroth, Thomam Creechium, Erycium Puteanum, Io. Henr. Hottingerum, Tho. Stanleium, Eduardum Leighium, Petrum Lambecium, Christianum Daumium, Aug. Buchnerum, Matthiam Wasmuthium, Carolum du Fresne, Iobum Ludolfum, Gilbertum Gaulminum, M. Zuerium Boxhornium, Io. Lightfootum, Eduardum Pokokium, Wilh. Schikardum, Erasmum Schmidium, Io. Barclaium, Ianum Nicium Erythraeum, Scaeuolam Sammarthanum, Thomam Erpenium, Iacobum Golium, Ludouicum de Dieu, Octauium Ferrarium, Tho. Gatakerum, Sal. Glassium, Georgium Schubartum, Vlricum Obrechtum, Ioannem Reiskium, Christianum Weisium, Olaum Borrichium: iureconsultos, *Conr. Rittershusium, Scipionem et Albericum Gentiles, Bened. Carpzouium, Herm. Vulteium, Dauidem Meuium, Io. Ottonem Taborem, Christoph. Phil. Richterum, Christoph. Forstnerum, Ioan. Christianum Boineburgium, Petrum Puteanum, Casp. Zieglerum, Io. Limnaeum, Io. Schilterum, Io. Strauchium, Diodorum Tuldenum, Reinerum Bachouium, Dionysium et Iacobum Gothofredos, Georgium Adamum Struuium, Ahasuerum Fritschium, Wolfg.*

Ad. Lauterbachium, Io. Iac. Wiſſenbachium, Vlricum Huberum, Ioan. Brunnemannum, Petrum Mullerum: mathematicos, *Erhardum Weigelium, Io. Walliſium, Wilh. Franciſcum Hoſpitalium*, marchionem, *Bernullium, Io. Keplerum. Iſmaëlem Bullialdum, Io. Bapt. Ricciolum, Ottonem Guerickium, Chriſtoph. Scheinerum, Bern. Varenium, Io. Chriſtoph. Sturmium, Ehrenfridum Walterum Tſchirnhauſium, Chriſtianum Hugenium, Athanaſium Kircherum*: poëtas, *Frid. Taubmannum, Franciſcum Malherbium, Io. Owenum, Matthiam Caſim. Sarbieuium, Caſp. Barlaeum, Renatum Rapinum, Ioannem Fontanum* ſiue *de la Fontaine, Nicolaum Boileau Deſpreaux, Petrum Francium, Martinum Opitium, Paulum Flemingium, Lobenſteinium, Hofmannswaldauium, Gryphios, Frid. Rud. Lud. Canizium, Iac. Catſium, Iuſtum Vondelium, Ioan. Miltonum*: philoſophos, *Thomam Campanellam, Balth.* (*l*) *Beckerum, Marinum Merſennum, Dan. Stahlium, Io. Zeiſoldum, Io.*

(*l*) Hic philoſophia Carteſiana duce theologiam emendare conatus eſt in doctrina de ſpiritibus. Qui conatus etſi non ſucceſſit feliciter, tamen viam ſtrauit iis, qui poſtea reliquias ethnicarum Papaearumque ſuperſtitionum circa ſpiritus, doctrinasque de magis et ſpectris populares, refutarunt. Inter Lutheranos Theologos primum *Bierlingium*, Rintelienſis Academiae Profeſſorem et Eccleſiae Superintendentem, aperte aſſenſiſſe *Thomaſio* in doctrina de magia, indicatur in *Actis eruditor.* 1724. pag. 490.

Io. Sperlingium, Ioan. Scharfium, Caesarem Cremoninum, Fortunium Licetum, Christoph. Scheiblerum, Blasium Pascalium, Vincentium Placcium, Ioan. Ioach. Bechererum, Carol. Sorellum, Helmontios, Dauidem Derodonem, Balthasarem Gracianum, Rad. Cudworthum, Io. Henr. Alstedium, Barthol. Keckermannum, Iac. Boehmium, Franc. Piccolominaeum, Othonem Casmannum, Iacobum et Cornelium Martini, Benedictum Spinozam, Antonium le Grand, Ioannem Claubergium, Io. Baptistam Hamelium, Petrum Syluanum Regis, Nic. Malebranchium, Sam. Parkerum, Henr. Morum, Io. Raium, Franc. Vayerium: medicos, *Malpighium, Dan. Sennertum, Casp. et Thomam Bartholinos, Casp. Bauhinum, Casp. Hoffmannum, Guil. Fabricium Hildanum, Franciscum Syluium, Steph. Wirdigium, Cornelium Bontekoe.* Addo quatuor egregios literatorum hominum adiutores et patronos, *Pinellum, Peirescium, Frid. Bened.* (a) *Carpzouium*, ac (b) *Magliabechium:* et eximium illud sexus sui ornamentum, *Schurmanniam.*

LXI. Hoc aeuo Vindobonensis Imperatoris bibliotheca egregias nacta est accessiones.

 Videa-

(a) Vid. *Christ. Iunckeri* Epistola de obitu huius *Carpzouii* a. 1699. edita; *Burmanni* Praef. ad *Phaedrum.*

(b) Hunc ideo laudat maiorem in modum in Praef. sua ad *Ciceronis Epistolarum ad familiares* Tomum priorem *Graeuius*, singularemque eius in rem literariam meritis promittit panegyricum.

Videatur eius hiſtoria, a *Lambecio* deſcripta, et a *Barth. Chriſtiano Richardo* in compendium coacta. Heidelbergenſis bello tricennali in hoſtium manus (*c*) peruenit. Mazariniana, *cui ſimilem* (ſi non fallitur (*cc*) *Conringius*,) *ſol neque vidit hactenus*, *neque vnquam forte eſt viſurus*, diuendita fuit: quod fatum pluribus, quae Lutetiae fuerant, inſtructiſſimis bibliothecis accidit, interque eas Thuanae, cuius venditionem cum deſcribebat (*d*) *Huetius*, vix lacrymas tenuiſſe videtur. Caeterum nouas bibliothecas, easque optimas, inſtruxerunt Fridericus Rex Berolini, Auguſtus (*e*) Dux Guel-

(*c*) Vid. *Wagenſeilii* Pera iuuenilis Loculam. III. Tomo II. p. 691. vbi fide digniſſima exhibetur deſcriptio deportationis bibliothecae illius in vrbem Romam.

(*cc*) Diſſ. de bibliotheca Guelferbytana p. 228. Ibidem p. 232. ait: *Bibliotheca Mazariniana nihil perfectius vnquam fuiſſe, iam confeſſus ſum.*

(*d*) Lib. VI. Vitae ſuae p. 163. et 164. vbi et teſtatur, *in libris compingendis impenſa fuiſſe a Thuano centum millia librarum.*

(*e*) Princeps hic non ſolum mirifice fauit literarum profeſſoribus, ſed ipſe literas coluit ſtudioſiſſime, librosque edidit admiratione dignos. Vid. *Ioach. Hildebrandi* ſingularis liber 1662. editus, in quo Ducem hunc Auguſtum comparat cum priſco Imp. Rom. Auguſto, capite V. exponens de eius eruditione ſcriptisque; et *Bytemeiſteri* liber de Ducum Brunſuicenſium meritis in rem literariam cap. XIII. §. 45. ſqq. Hiſtoriam huius bibliothecae nuper edidit ſingulari ſtudio concinnatam *Burckhardus*, nunc bibliothecarius.

Guelferbyti, Ernestus Dux (*f*) Gothae, Wilh. Ernestus Dux Vinariae, Mauritius Dux (*g*) Cizae, Ioannes Adolphus, Holsatiae Dux, Gottorpii, Ioannes Fridericus, Brunsu. et Luneb. Dux, (*h*) Hanouerae. Senatoriae quoque bibliothecae, (*i*) Francofurtana, (*) Hamburgensis, ac (*k*) Lipsiensis, hoc saeculo sunt conditae. Inter Academicas Ienensis tanta cepit incrementa accessione bibliothecarum *Arumaei*, *Bosii* et *Sagittarii*, vt Academicarum bibliothecarum habeatur (*l*) regina. Nec tacen-

(*f*) Ex hac bibliotheca multas eruditorum epistolas aliaque monumenta historica edidit omnibus bonis applaudentibus *E. S. Cyprianus*, Consiliarius Ducis Gothani Ecclesiasticus, qui nuper bibliothecae illi praeesse desiit.

(*g*) Haec bibliotheca non ita pridem diuendita fuit. Eius maximam partem faciebat bibliotheca *Thomae Reinesii*.

(*h*) Huic bibliothecae primus praefuit *Tobias Fleischerus*, deinde *Leibnitius*, hinc *Eccardus*, tum *Hahnius* nunc *Gruberus*.

(*i*) Vid. *Morhofius* Polyhist. liter. lib. I. cap. 7. pag. 69.

(*) Haec a. 1739. ingens accepit incrementum liberalitate *Io. Christoph. Wolfii*, Pastoris, qui totam suam bibliothecam adiunxit.

(*k*) De hac exstat Dissertatio *Gottfriedi Christiani Goezii*, tum bibliothecarii, Lipsiae 1711. Nunc ei praeest *Mascouius*.

(*l*) Vid. *Struuius* Introd. in notit. rei liter. cap. 4. §. 31. p. 178. qui optimam exhibet huius bibliothecae notitiam, quippe cui per aliquot annos praefectus fuit. Adie-

tacenda *Gudiana* bibliotheca, quam *priuatarum omnium reginam* appellabat (*m*) *Morhofius:* quanquam ea paucis abhinc annis Hamburgi auctionis fortunae (*n*) fuit ſubiecta atque diuendita.

LXII. Nec illud omittendum, quod hoc ſaeculo monachi quoque nonnulli otio ſuo vti coeperunt ad ſtrenue colendas literas. Habemus ex hisce clauſtris progreſſos oratores et poëtas eximios. Maxime Benedictini ac Ieſuitae de eruditionis palma inter ſe certarunt: ac priores ſane Patrum eccleſiae (*o*) praeſtantiſſimis editionibus adornandis immortalem laudem conſecuti ſunt. Vid. *Bernardus Pezius in Apologia ordinis Benedictini contra Ieſuitas*, Campoduni 1715. edita, *cap. X.* Ac magna

Adiecta nuper huic bibliothecae fuit lautiſſima ſupellex libraria *Danzii.*

(*m*) Loc. cit. §. 67.

(*n*) Quidam queruntur de hac bibliothecarum fortuna. Sed ego non puto, male ita agi cum priuatis bibliothecis. Cum enim eae ſeruari integrae non poſſint, quid, quaeſo, optatius, quam vt libri veniant in manus et poſſeſſionem et vſum aliorum? Non igitur hic pereunt libri, ſed alios nanciſcuntur poſſeſſores. Valet hic illud: Vnius (bibliothecae) corruptio eſt alterius vel plurium generatio. Permulti bibliothecarum auctione venditarum Catalogi memorantur in *Bibliotheca Roſtgardiana* p. 133. 134. 135. 279. 280. 408. 409.

(*o*) Patrum Eccleſiae editiones a Benedictinis adornatas recenſet *Buddeus* in Iſagoge hiſt. theol. p. 590. ſqq.

gna exſtant (*p*) volumina, quibus docti cuiusque ordinis viri recenſentur additis librorum ab iis conſcriptorum titulis.

LXIII. Caeterum cum nouas veritates in apricum producere piaculum ſit in Eccleſia Romana, maiorique ducatur laudi, credere, quam (*) ſcire; illae literae, quae ſapientiae ſunt propriae, non multum (*q*) debent pontificiae religionis profeſſoribus. De Germaniae quidem monaſteriorum bibliothecis nuper admodum hoc perhibuit teſtimonium monachus (*r*) praeter ſui generis morem eruditus: *Omnia*

(*p*) Vid. *Boſii* Introd. in notitiam ſcript. eccl. cap. V. §. 13. ſqq. *Bailleti* Iudiciorum T. II. P. I. cap. 3; *Struuius* Introd. in notit. rei lit. cap. VII. §. 25. ſqq.

(*) Obſeruatu dignum, in Concilio Tridentino nihil fuiſſe decretum de ſcholarum et minorum et maiorum, quae Academiae vocantur, reformatione, vrgendaque cultura omnis generis diſciplinarum: niſi quod in Seſſionis quintae *Decreti de Reformatione* capite primo frigide nonnihil commemoratur. Scilicet imperium Papae tamdiu ſteterat magiſtra ignorantia. Quare non potuit curae eſſe Pontificibus illis, qui durante Concilio hoc regnarunt, ſalus literarum: ne lux diſciplinarum tolleret tenebras tam fructuoſas, et vetus error ſuccumberet diuinae quidem illi, ſed mundanarum opum ſterili veritati.

(*q*) Vid. *Acta Philoſ.* P. II. cap. 1. §. 27. p. 221; P. IV. cap. 1. §. 28. p. 618; P. VIII. cap. 5. §. 11. p. 297. et c. 8. §. 2. p. 322.

(*r*) *Bernardus Pezius* Diſſ. contra *Fonteium* p. 56. En aliud eiusdem teſtimonium in Praef. ad Tomum I. Theſauri ſui anecd. p. 9. §. 17. *Hiſtoriae eccleſiaſticae cultus in Germania Catholica iam diu nullus eſt.*

Omnia fere religiosarum bibliothecarum pegmata et plutei Scholasticis Aristotelicoque theologicis scriptis onerati sunt, omnia scholasticis concertationibus et syllogismis personant, in omneque librorum genus offendas saepius, quam in criticorum, vtilium, exquisitorumque, sine quibus tamen haec nostra praeclara et publica studia nulla sunt. Ex vna vero Academia Pontificiorum Viennensi disci possunt omnes caeterae, certe Germanicae: cuius miseram conditionem non ita pridem descripsit in *Viennae Historia nouissima* (s) *Kuchelbeckerus*, docens, vniuersas ibi disciplinas esse squalore obsitas, nec per Iesuitas licere cuiquam meliora tradere verioraque. De Parisiensi, hoc est, Gallicarum nobilissima Academia testis est *Rich.* (t) *Simonius*, inter illius Theologos esse perpaucos linguarum Graecae et Hebraicae peritos: probans (u) praeterea *Bossueti*, illustris Episcopi, testimonio in Gallia *cognitionem traditionis ecclesiasticae haberi pro vera et perfecta eruditione theologica.* Caeterum hostis ac pestis bonarum literarum veraeque eruditionis non est sola illorum hominum superstitio, verum etiam censura

(s) P. II. cap. 7. §. 8. et 9. Ibidem §. 12. nomina exhibentur hodiernorum huius Academiae Professorum: quibus vellem adiecisset titulos librorum libellorumque ab iis editorum, mihi certe ignotissimorum.

(t) T. IV. Epist. select. 47. p. 395.

(u) p. 399.

ſura (*x*) nimium immitis librorum typis exſcribendorum, et edicta de libris diuerſarum ſectarum (*y*) haud legendis. Quantum eruditionis progreſſibus obſit cenſura illa, non ita pridem *Pritanius*, ipſe Pontificius, agnouit (z) et ingemuit. *Nouimus*, inquit, *qui, ne ſibi confligendum foret cum indocili quorundam Cenſorum inſcitia atque impotentia, dimiſſis theologicis ac philoſophicis ſtudiis, ſe totos coniecerunt in eruditionem profanam, vnde ſi non aequa laus, certe minus periculi, et plus quietis exſpectandum fuerat. Non ergo* (ita pergit,) *priuatis tantum ſtudiis officitur ab hisce*

(*x*) Quo tempore librorum cenſura orta ſit, docet *Bailletus* Iudic. T. I. P. I. cap. 8. et 9. Vid. et *Caranza* in Summa Conſilii Lateranenſis a Leone X. habiti p. 670.

(*y*) Iam olim *Cyprianus* epiſt. 45. negauit, legendi libros haereticos facultatem promiſcue permittendam eſſe. *Non facile promenda ſunt*, inquit, *et incaute ac temere publicanda, quae diſcordioſo ſtylo ſcripta audientibus ſcandalum moueant, et fratres incerta opinione confundant.* Sed loquitur vir ſanctus de hominibus illiteratis. Literatis autem eripere quiduis legendi et examinandi libertatem, id vero tyrannicum eſt et bonis omnibus deteſtandum. En *Arnobii* ſententiam lib. III. p. 61: *Intercipere ſcripta, et publicatam velle ſubmergere lectionem, non eſt Deos defendere, ſed veritatis teſtificationem timere.* In *Gerhardi* Confeſſ. Cathol. lib. II. art. VIII. cap. 2. de abolitione librorum haereticorum agitur, et Pontificia doctrina reiicitur. Quid? ipſe *Launoius* ridet ac exagitat *Indices* Paparum *prohibitorios* lib. VII. epiſt. 12. p. 551. ſq.

(z) Lib. II. de ingeniorum moderatione in religionis negotio cap. 5. p. 266.

hisce Censoribus, sed publicae etiam vtilitati, et Ecclesiae, quae scriptoribus theologisque indiget non assentatoribus, dum scribunt, neque zelo immoderato feruentibus, dum iudicant, sed solida eruditione refertis, et omni superstitione et affectu vacuis. Crudelis autem illa librorum contra inueteratas opiniones scriptorum damnatio eousque (*a*) prouecta, vt vel inspicere eos nefas sit, quam originem quemque scopum habeat, sub illo iugo gemens exponit *Paulus* (*b*) *Sarpius.*

LXIV. Veniendum nunc erat ad praesens saeculum, cuius iam quinque et quadraginta anni elapsi sunt. Sed quo propius statum hodiernum reip. literariae ipsi inspicimus, eo minus necessarium videtur, longa hic defungi narratione. Quam multi, quam varii, quamque

(*a*) Vid. *Iacobi Gretseri* hominis non quidem indocti, sed plane ineruditi, volumen *de iure et more prohibendi, expurgandi et abolendi libros haereticos et noxios.* Caeterum facile concedimus, esse libros, qui iure ab iis, qui reip. praesunt, legi vetentur. Imo accidit aliquando, vt iure quis vetetur libros edere posthac: id quod nostra aetas vidit in duobus doctissimis viris, *H. H.* et *S. E.* quorum alter parum religiose codicem sacrum interpretabatur, alter parum religiose pro religione nostra propugnabat.

(*b*) *Hist. Concil. Trid.* lib. VI. p. 529. sq. Obseruat *Conringius* in Dedicatione *Machiauelli Principi* praemissa p. 6. *Leonem X. Papam primum omnium intendisse vim librorum prohibitoriam, vetitis legi dissentientium scriptis omnibus sub excommunicationis poena: quod* (inquit) *hactenus carebat exemplo.*

que boni libri hoc saeculo sint vbique terrarum ac gentium editi, loquuntur *Acta eruditorum* et similes Germanica, Gallica, Italica, Anglica et Belgica lingua compositi libelli. Quid praeterea gestum sit in Helicone, docent *Noua literaria*, quae Lipsiae, et postea alibi quoque locorum, iam longo tempore eduntur. In primis commendatas volo Krausianas singulorum annorum Praefationes, in quibus quippe diligenter exponitur, quid quaeque disciplina incrementi e recens emissis libris acceperit, et quae praeterea reip. literatae fausta contigerint.

LXV. Vidit etiam hoc saeculum nouum Maecenatem vel potius Augustum, Petrum, Russorum monarcham, qui summa opum vi ciues suos doctrina liberali impertire et barbariei tenebras ex toto orbe suo expellere studuit, eoque fine duas Academias, alteram (*c*) Moscouiae, alteram (*d*) Petroburgi condidit. Portu-

(*c*) De Academia Moscouiensi vid. *Acta erud.* 1705. p. 383. Hanc tamen Academiam iam concidisse, accepi his diebus a quodam ex hac vrbe reduce. De superioris aeui studiis literariis Russorum doctissime agit *Io. Petrus Kohlius* in sua *Introductione in historiam literariam Slauorum* a. 1729. edita.

(*d*) De statu Academiae Petroburgensis exstat fide digna epistola *in Gelehrten Zeitungen* 1726. p. 382. sqq. Postea *G. A. Hey* Cassellis 1744. edidit breuem Historiam huius Academiae. De fructibus huius Academiae vid. *Acta erud.* 1726. p. 354. sqq. et 1729. p. 337; *Noua literaria*

Portugallia (*e*) quoque Regis sui Ioannis V. studium erga literas admirata est, et multo plures, quam olim, libros (*f*) vidit prodire ex officinis suis typographicis. Holmiae etiam, quae caput est Sueciae, nuper (*g*) nata est Societas scientiarum Regia. Caetera Europa merito sibi gratulatur de felicitatis suae literatae perpetuitate, deque suorum Principum pacis amore ac studio. Vna enim haec est vox Musarum omnium: *Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.* Ita equidem scribebam anni 1732. initio. Nunc (a. 1734.) otium ciuile nonnihil quidem interpellauit furor Martis, sed non fuit ea re impeditus Rex Magnae Britanniae, GEORGIVS II. *pacifici* titulo qui a posteritate insigniatur, dignissimus, quo minus nouam in terris suis Germanicis conderet Aca-

raria Lat. Lips. 1721. p. 206; *Gelehrte Zeitungen* 1729. p. 121. sqq. *Weberi verändertes Russland*, edit. 1721. p. 10. sq. *Hist. Bilder-Saal* P. VIII. p. 692. Non est tamen silentio praetereundum, pluribus Petroburgicis Professoribus nuper placuisse repetere sedes priores et ad nos in Germaniam reuerti.

(*e*) Vid. *Acta erud.* 1727. p. 1. sqq. et p. 323. et A. 1730. p. 433. Aemulatio aliarum quoque Lusitaniae vrbium incolas incessit, ac relatum legimus, in pluribus frequentari collegia siue concilia literaria.

(*f*) Vid. *Gelehrte Zeitungen* 1726. p. 867. sqq. De Actis Academiae historicae, ab hoc Rege a. 1719. conditae, vid. *Acta eruditorum* 1737. p. 49.

(*g*) Vid. *Nieder-Sächs. gel. Zeitungen* 1731. p. 698. sq. et in *Kohlii* Gel. Zeit. 1740. et secutis annis singulis. Vid. etiam *Rathlefii* Vitae eruditorum hodie florentium T. II. p. 498. sqq.

Academiam, cui Deus (precor etiam atque etiam) faueat prolixe, ſcholamque hanc GEORGIAM AVGVSTAM faciat ſuae ipſius gloriae communisque humanae vtilitatis ſeminarium! Haec quoniam ſcribo Gottingae, mearum partium eſſe duco, nomina proferre Profeſſorum, quos adhuc accepit haec Academia. THEOLOGI ſunt Iac. Wilh. *Feuerlinus*, Magnus *Cruſius*, Ioach. *Oporinus*, Chriſtoph. Aug. *Heumannus*, Georgius Henr. *Ribouius:* extraordinarii, Io. Frid. *Cotta*, Chriſtianus *Kortholtus*. IVRISCONSVLTI: Georgius Chriſtianus *Gebauerus*, Io. Salomo *Brunquellius*, Tobias Iacobus *Reinharthus*, Io. Frid. *Wahlius*, Gottfridus *Maſcouius*, Gottlibius Samuel *Treuerus*, Io. Iac. *Schmauſius*, Henr. Chriſtianus *Senckenbergius*, Georgius Henr. *Ayrerus*, Georgius Ludouicus *Boehmerus*, Io. Chriſtianus *Claprothius:* extraordinarii, Gottfridus *Sellius*, Chriſtianus Ludouicus *Scheidius*, Chriſtianus Gottlibius *Riccius*. MEDICI: Georgius Gottlobius *Richterus*, Io. Wilhelmus *Albrechtus*, Albertus *Hallerus*, Io. Andr. *Segnerus*, Io. Gottfr. *Brendelius:* extraordinarius, Io. Iac. *Huberus*. PHILOSOPHI et PHILOLOGI: Gottlibius Sam. *Treuerus*, Io. Iac. *Schmauſius*, C. A. *Heumannus*, Io. Dauid *Koelerus*, Io. Matth. *Geſnerus*, Sam. Chriſt. *Hollmannus*, Io. Frid. *Cotta*, Io. Andr. *Segnerus*, Io. Fr. *Pentherus*, Ludouicus Mart. *Kahlius*, G. H. *Ribouius*, Andr. Georgius *Waehnerus*,

Wolfg. Balth. Adolphus *Steinwehrius*, Christianus Ern. *Simonetti:* extraordinarius Gallicae linguae Professor Antonius *Rougemontius*. His omnibus Ephorus datus est a Rege *Gerlacus Adolphus Munchhusius*, Consiliarius Regis intimus, cura felicitatis ciuilis alter Iosephus, fauore erga literas et literatos fecundissimo ne Augusteo quidem illi Maecenati secundus, dulcissimum Academiae et decus et praesidium. Eodem anno, quo Gottinga, etiam Fulda accepit Academiam, a conditoris sui nomine dictam *Adolphianam*. Tum a. 1743. condita est Academia *Fridericiana* Erlangensis, et a. 1745. in vrbe Brunonis Gymnasium Academicum, quod conditor suus *Carolinum* vocari voluit: qui etiam solus nunc Academiae Helmstadiensis dominus ei *Iulio-Carolinae* nomen indidit, vtroque facto lucidissime ostendens, patrem se esse studiorum sapientiae literatae indulgentissimum ac munificentiae inexhaustae.

LXVI. Inserere hic iuuat, quae non ita pridem perscripta (*b*) legi de hodierno scholarum statu in Italia. Misera scilicet est inferiorum scholarum conditio. Ignauiam discipuli

(*b*) In *Gabr. Aemiliani* Historia hodiernorum Italiae clericorum P. II. p. 16. sqq. et in *Bibliothecae Italicae* Tomo quarto: vnde repetitur id in *Gel. Zeit.* 1730. p. 674. sqq. Etiam *Pritanius*, hoc est, *Muratorius*, de misero rei literariae in Italia statu queritur sub exordium libri sui *de bono gustu*, 1736. recusi.

puli magis colunt, quam literas. Reguntur illae ſcholae ab iis, quorum intereſt, eruditionem peranguſtis contineri finibus. In Academiis philoſophia pariter ac theologia ieiune (†) tractatur et inepte, ac plerique Studioſi Baccho magis litant, quam Mineruae. Nec id agitur a Profeſſoribus, vt diſcipulos ſuos reddant politos eruditosque. Plures itaque Doctores habet Italia, quam doctos, et inania honoris inſignia praeferuntur eruditioni ſolidae. Maxime ibi deſideratur Graeci ſermonis Hebraicique peritia vna cum ſcientia ſacrum (*) interpretandi codicem. Tamen inter tot literatos hypocritas reperiuntur non-

(†) En de ſuperiori ſaeculo teſtimonium *Ezech. Spanhemii*, quod his diebus mihi occurrebat perlegenti editum Hanouerae *Commercii epiſtolici Leibnitiani* Tomum prodromum. Is ita p. 1167. *Pleraque Italorum ingenia deſudant in adornandis commentationibus Scholaſticis, aut ad Ius Canonicum comparatis. Vix alia ſtudia florere videas in illis oris, vt mirum ſit, incolas amoeniſſimi illius tractus ſpinis illis tantum ac vepribus delectari. Magna ibi meliorum literarum, linguarum, et antiquitatis eccleſiaſticae, ignoratio et, quod peius, contemtus eſt.*

(*) Scilicet periculi plenum eſt his in terris acrius ſacrarum literarum ſtudium. Hinc ipſi theologi ſubinde agunt aliud. Lege, quaeſo, in Nouellis Gottingenſibus literariis anni 1745. p. 818. ſqq. catalogum librorum, a *Leone Paſcolo*, abbate Romano, compoſitorum ſatis magno numero. Ne vnus quidem inter eos liber theologicus.

nulli (**) vere et exacte eruditi, ac ſpes affulget, fore breui, vt omnis generis literae in Italia, feliciſſimorum ingeniorum diuite illa regione, laetiſſime effloreſcant, excuſſo, quod adhuc circumpoſitum fuit, iugo.

LXVII. Eadem paene ratio eſt literarum in Hiſpania. Nam et ibi literarium monopolium eſt penes potentiſſimum monachorum ordinem, tamque parum temporis tribuitur literis, vt (i) ſingulis annis Profeſſores inde a Paſchate vsque ad exitum menſis Octobris ſcholas ſuas habeant clauſas. Qua re fiat neceſſe eſt, vt, quae iuuenes literarum ſtudio deuoti addicerunt per hyemem, ea rurſus aeſtate conſequenti (*) dediſcant. Non tamen omnino

(**) Magna Italiae literatae lumina recentiſſimi temporis nominantur, commemoratis quoque eorum libris, in *Bibliotheque Italique* partitim, T. III. p. 205. ſqq. T. IV. p. 1. ſqq. T. VI. p. 238. ſqq. T. VII. p. 129. ſqq. T. VIII. p. 126. ſqq. T. IX. p. 180. ſqq. et poſtremo T. X. p. 105. ſqq. Edidit item 1742. *Ioannes Lamius* Memorabilia Italorum eruditione praeſtantium, quibus praeſens ſaeculum gloriatur.

(i) Teſtis eſt *Ant. Gauinus*, Hiſpanus, in operis ſui de ſtatu hodierno Eccleſiae Hiſpanicae Parte II. p. 474. et 477. edit. Germ. Addo, etiam in Italiae ſcholis quadrimeſtre tempus aeſtate quotannis eſſe liberum atque otioſum: cuius rei teſtis eſt *Muretus* lib. II. Orat. XIII. p. 315. et alibi.

(*) Quanta ingeniorum Hiſpaniae ſit hodie barbaries, diſce ſis ex *Actis eruditorum* anni 1738. p. 391. 392. 393. 399. et 400. Memoratu etiam dignum, quod *Maiansius*

omnino caret doctissimis viris Hispania, editorumque nuper in ea librorum catalogum in Germaniam misit (*k*) *Gregorius Maiansius*, lucidum patriae suae sidus, haud dubie alios quoque suorum ciuium illustraturum. Insertus est is catalogus *Actis eruditorum* anni (*l*) ↀↃↀↃCC XXXI.

LXVIII. Habuit et recens haec aetas suos Attalos literarios, suos Peirescios: quos inter mortuo in Gallia *Bignonio* principatum nuper tenebat *Zacharias Conradus Vffenbachius*, fautor et amicus meus singularis, e cuius ingenti gaza publicatus fuit a. 1729. catalogus librorum MSS. doctissimis illustratus *Io. Henr. Maii* recensionibus. Postea anno 1729. duobusque secutis publicauit vniuersalem suae bibliothecae (excepto ingenti numero librorum ad historiam literariam ac librariam per-

 tinen-

iansius in Dedicatione *Epistolarum* suarum ad Galliae Proregem, Cardinalem *Fleury*, scribat, ideo hunc ipsi dedicari librum, quod nemo sit procerum in Hispania, qui amet literas. Recordor, quod a. 1552. scribebat Episcopus Pampilonensis in epistola quadam, quae reperitur inter *Vargasii* de Concilio Tridentino epistolas p. 402. *Non est*, inquiebat, *in toto regno Nauarrae schola publica.*

(*k*) Vid. *Gelehrte Zeitungen* 1731. p. 632. Eiusdem in operis anno 1733. alius exhibetur p. 201. sqq. catalogus librorum recens editorum in Hispania: qualis et reperitur in *Actis erud.* Suppl. T. X. p. 274. -288.

(*l*) p. 432. sqq.

tinentium, hiſtoriam item reip. Francofurtanae illuſtrantium, ac denique voluminum epiſtolarum a doctiſſimis viris manu exaratarum,) catalogum quatuor (*m*) tomis, nominatosque ibi libros venum expoſuit. Quod idem conſilium eodem tempore arriſit *Ioanni Burcardo Menckenio*, non Lipſiae ſolum ſuae, ſed vniuerſi literati orbis amori ac delicio. Namque et is numeroſiſſimam ſuam bibliothecam, cuius et ipſius catalogus typis eſt exſcriptus, vendendo aliorum, et quidem Maecenatum maxime, bibliothecas reddidit ornatiſſimas. Laudandus quoque in hoc numero eſt Vlmenſis reip. Conſul, a. 1729. exſtinctus, *Raymundus Kraftius*: cuius bibliothecae rariores libros, tum MSS. tum impreſſos, nominauit in *Amoenitatibus* ſuis (*n*) *Schelhornius*. Nec tacendus *Fridericus Roſtgardus*, illuſtris Danus, cuius bibliothecae a. 1726. Hafniae venditae catalogus codices MSS. 1068. eosque egregios habet. Denique memorari hic oportet *Ioannem Morum*, Elienſem Epiſcopum, cuius inſtructiſſima bibliotheca, e qua cum MSS. tum typis editos libros liberaliter (*o*) offerre ſolebat

(*m*) Qui recenſentur a me in *Actis erud.* 1731. p. 270. ſqq.

(*n*) Tomo III. Poſtea 1739. integrum huius bibliothecae catalogum publicauit *Franc. Dominicus Haeberlinus*, et ad MSS. eius codices annotationes adiecit doctiſſimas lectuque periucundas.

(*o*) Vid. *Fabricii* Dedicatio libri tertii Bibliothecae ſuae Graecae, et *Needhami* Praef. ad ſuum *Hieroclem*.

bat aliis ad publica commoda vſuris, beneficio Regis Georgii I. acceſſio facta eſt bibliothecae Academiae Cantabrigienſis.

LXIX. Ad eos quod attinet, qui noſtra hac aetate ſcribendis libris famam ſibi pepererunt maximam, libet nomina ſaltim eorum exhibere ſiue vita iam defunctorum ſiue adhuc viuentium vigentiumque, ita tamen, vt eos omittam, qui ſuperiore iam ſaeculo inclaruerunt, in eiusque hiſtoria fuerunt nominati. En igitur viri huius noſtri ſaeculi ingenio clariſſimi, et quidem (p) THEOLOGI: *Ioach. Iuſtus Breithaupt*, *Io. Franc. Buddeus*, *Caſp. Caluoerius*, *Io. Gottlob Carpzouius*, *Ern. Sal. Cyprianus*, *Sal. Deylingius*, *Io. Fabricius*, *Io. Fechtius*, *Aug. Herm. Franckius*, *Io. Frickius*, *Zach. Grapius*, *Io. Paulus Hebenſtreit*, *Io. Wolfg. Iaegerus*, *Io. Wilh. Ianus*, *Ioach. Langius*, *Val. Ern. Loeſcherus*, *Io. Henr. Maius*, *Io. Frid. Mayerus*, *Io. Laur. Moshemius*, *Henr. Muhlius*, *Io. Ge. Neumannus*, *Gottfr. Olearius*, *Chriſtoph. Matth. Pfaffius*, *Io. Ge. Pritius*, *Io. Iac. Rambachius*, *Ad. Rechenbergius*, *Chriſtianus Reineccius*, *Io. Andr. Schmidius*, *Sam. Schelwigius*, *Chriſtoph. Sonntagius*, *Chriſtian. Eberh. Weismannus*, *Gottlieb Wernsdorfius*, *Guſt.*

(p) Claſſem *Polyhiſtorum* de induſtria omitto, quorum hac aetate non eſt exiguus numerus. Eorum quemque retuli eam in claſſem, cui maiori iure videbatur adſcribendus.

Guſt. Ge. Zeltnerus; Iac. Abbadius, Petrus Allixius, Tho. Bennetus, Franc. Burmannus, Franc. Fabricius, Nic Gurtlerus, Bartholdus Holzfuſius, Io. Marckius, Bened. Pictetus, Io. la Placette, Herm. Alex. Roëllius, Iac. Saurinus, Sam. Strimeſius, Sal. Tilius, Io. Alph. Turrettinus, Camp. Vitringa. Wilh. (q) *Wackius, Sam. Werenfelſius, Dan. Whitby, Herm. Witſius; Io. Clericus, Phil Limborchius; Auguſtinus Calmetus, Io. Martianaeus, Ren. Maſſuetus, Matth. Petitdidier, Paſchaſius Quesnellius, Mich. Quienius, Rich. Simonius, Honorius Tournely, Ren. Ioſ. Turneminius, Car. Wittaſſius;* Ivrisconsvlti: *Ioan. Henr. Bergerus, Iuſtus Henningus Boehmerus, Ge. Beyerus, Henr. Cocceius, Zegerus Bernh. Eſpenius, Mich. Henr. Griebnerus, Ferd. Chriſtoph. Harprechtus, Io. Gottlieb Heineccius, Io. Nic. Hertius, Chriſtianus Godofr. Hoffmannus, Andr. Homborgius, Caſp. Henr. Hornius, Io. Paulus Kreſſius, Auguſtinus Leyſerus, Io. Petrus Ludewigius, Ge. Melch. Ludolfus, Io. Frid. Ludouici, Nic. Chriſtoph. Lynckerus, Luderus Menckenius, Gerh. Noodt, Euerhardus Otto, Alex. Arn. Pagenſtecherus, Gabr. Schwederus, Sam. Stryckius, Gottlieb Gerb. Titius, Io. Balth. Wernherus;* Medici: *Mich. Alberti, Bern. Albinus, Io. Gottfr. Bergerus, Godofr. Bidloo,*

Rich.

(q) Archiepiſcopus Cantuarienſis.

Rich. Blackmorius, *Herm. Boerhauius*, *Io. Bohnius*, *Elias Camerarius*, *Io. Freindius*, *Laur. Heisterus*, *Frid. Hoffmannus*, *Io. Maria Lancisius*, *Io. Bapt. Morgagnius*, *Archibaldus Pitkarnius*, *Bernardinus Ramazzinus*, *Frid. Ruyschius*, *Gunth. Christoph. Schelhammerus*, *Lucas Schroeckius*, *Ge. Ern. Stahlius*, *Ios. Pittonus Turnefortius*, *Seb. Vaillant*, *Mich. Berh. Valentinus*, *Ant. Vallisnerius*, *Christ.* et *Abr. Vaterus*, *Phil. Verheynius*, *Ge. Wolfg. Wedelius*; PHILOSOPHI: *Ruardus Andala*, *Claudius Buffierius*, *Ge. Bernh. Bulfingerus*, *Tho. Burnetius*, *Ge. Cheynaeus*, *Io.* et *Sam. Clarkii*, *fratres*, *Io. Petrus Crosa*, *Wilh. Derhamus*, *Iac. Wilh. Feuerlinus*, *Frid. Genzkenius*, *Nic. Hier. Gundlingius*, *Nic. Hartsoekerus*, *Edm. Purchotius*, *Io. Raphsonus*, *Andr. Rudigerus*, *Io. Iac. Syrbius*, *Lud. Phil. Thummigius*; HISTORICI: *Io. Aymonius*, *Iac.* et *Henr.* et *Sam. Basnagii*, *Henr. Bunauius*, *Gilb. Burnetus*, *Gabr. Daniel*, *Io. Ge. Eccardus*, *Io. Alb. Fabricius*, *Claud. Fleury*, *Iac. Paulus Gundlingius*, *Sim. Frid. Hahnius*, *Io. Mich. Heineccius*, *Io. Hubneri*, pater et filius, *Ge. Christianus Ioannis*, *Andr. Laz.* et *Io. Wilh. Imhofii*, *Io. Dauid Koelerus*, *Is. Larrey*, *Iac. Lenfant*, *Gothofr. Lengnichius*, *Io. Ge. Leukfeldius*, *Io. Iac. Mascouius*, *Io. Burc. Menckenius*, *Lud. Ant. Muratorius*, *Franc. Pagius*, *Christianus Franc. Paulini*,

lini, *Bernh.* et *Hier. Pezii*, *Io. Frid. Pfeffingerus*, *Humfr. Prideaux*, *Iac. Frid. Reimmannus*, *Phil. Iul. Rethmeierus*, *Tho. Rymerus*, *Christianus Aug. Saligius*, *Dion. Sammarthanus*, *Io. Frid. Schannatus*, *Iac. Car. Spenerus*, *Nic. Staphorstius*, *Burc. Gotth. Struuius*, *Rapinus Thoyrasius*, *de la* (r) *Torre*, *Mich. Vassorius*; MATHEMATICI: *Iac.* et *Io.* et *Nic.* et *Dan. Bernullii*, *Io. Dominicus Cassini*, *Paulus Matthias Doria*, *Leonhardus Eulerus*, *Io. Flamstedius*, *Dominicus Guilielminus*, *Edm. Halley*, *Io. Hermannus*, *Ferd. Ern. e Comitibus Herbersteiniis*, *Phil. de la Hire*, *Claud.* et *Wilh. de l' Isle*, *Io. Keilius*, *Iac. Leupoldus*, *Isaacus Neutonus*, *Iac. Ozanamus*, *Io. Polenus*, *Claud. Rabuel*, *Olaus Roemerus*, *Leonh. Christoph. Sturmius*, *Io. Frid. Weidlerus*, *Christianus Wolfius*; CRITICI: *Rich. Bentleius*, *Henr. Brenckmannus*, *Corn. van Bynckershoeck*, *Gottlieb Cortius*, *Maturinus Veisserius la Croze*, *Alex. Cuninghamus*, *Gisb. Cuperus*, *Io. Dauisius*, *Sigeb. Hauercampus*, *Franc. Hare*, *Humfr. Hodius*, *Io. Hudsonus*, *Sigm. Reich. Iauchius*, *Ludolphus Kusterus*, *Honorius*

(r) Huius Historiam belli proximi Hispanici et recensui et compendifeci in *Actis eruditorum* 1722. et 1723. et 1724. et Supplem. T. IX. p. 40.

rius de S. Maria, *Gerh. Mastrichtius*, *Io. Millius*, *Gottfr. Richterus*, *Ant. Maria Saluinius*, *Dan. Wilh. Trillerus*, *Petrus Wesselingius*, *Io. Hildebr. Withofius*, *Tho. Wopkenius*; ANTIQVARII: *Bened. Bacchinius*, *Anselmus Bandurius*, *Theoph. Sigefr. Bayerus*, *Ios. Binghamus*, *Io. Henr. Eggelingius*, *Iustus Fontaninus*, *Nic. Franc. Haymius*, *Io. Harduinus*, *Nic. Kederus*, *Io. Ge. Keyslerus*, *Christianus Sigism. Liebius*, *Scipio Maffeius*, *Iac. Martinus*, *Bernh. Montefalconius*, *Io. Nicolai*, *Phil. a Turre*, *Christianus Schlegelius*, *Io. Car. Schottus*; PHILOLOGI: *Io. Henr. Ackerus*, *Iosua* (*) *Barnesius*, *Henr. Iac. Bashuysenius*, *Io. Guil. Bergerus*, *Lamb. Bos*, *Io. Frid. Breithaupt*, *Iac. Burckhardus*, *Petrus Burmannus*, *Andr. Dacerius*, *Io. Andr. Danzius*, *Arn. Drackenborchius*, *Car. Andr. Duckerus*, *Ge. Elieser Edzardus*, *Iac. Elsnerus*, *Iac. Facciolatus*, *Christianus Falsterus*, *Io. Nic. Funccius*, *Ioan. Gagnierius*, *Io. Matthias Gesnerus*, *Iac. Gussetius*, *Herm. Hardtius*, *Theod.* et *Iac. Hasaei*, *Matthaeus Hillerus*, *Io. Henr. Maius* iunior, *Io. Meye-*

(*) Fuit extemporalis poëta Graecus: id quod *Cuperus* docet in *Schelhornii* Amoenit. Hist. eccles. T. II. p. 957.

Meyerus, *Dauid Millius*, *Caspar Neumannus*, *Simon Ockley*, *Henr. Opitius*, *Ge. Raphelius*, *Hadr. Relandus*, *Iac. Rhenferdius*, *Io. Henr. Schulzius*, *Abr. Schultensius*, *Io. Conr.* et *Christianus Gottlieb Schwarzii*, *Diet. Stadenius*, *Henr. Bened. Starckius*, *Io. Christoph. Wolfius*; POETAE: *Ios. Addisonus*, *Io. Besserus*, *Ianus Broukhusius*, *Bartholdus Henr. Brockesius*, *Steph. Duckius*, *Sal. Franckius*, *Claud. Franc. Fraguerius*, *Nic. Parthenius Giannetasius*, *Ioan. Christianus Guntherus*, *Io. Christianus Gottschedius*, *Io. Vlr. Koenigius*, *Hortensius Maurus*, *Beni. Neukirchius*, *Io. Val. Pietschius*, *Christ. Henr. Postellus*, *Mich. Richey*, *Lucas Rotgansius*, *Dan. Schoenemannus*, *Franc. Arouetus Voltairius*, *Christianus Frid. Weichmannus*, *Io. Christoph. Wenzelius*; MVSICI: *Ioan. Mattesonius*, *Ge. Phil. Telemannus*.

LXX. Nondum vero nominaui omnes saeculi nostri scriptores, ne celebriores quidem et superioribus haud impares. Horum igitur mentionem cum omittere (*s*) non debeam,

(*s*) Quod si forte plurium optime de literis meritorum merentiumque nomina hic frustra quaesiueris, scias, me peccasse inuitum, cogitesque, tales eo minus iustam habere de facta sibi iniuria querendi causam, quod ipsi eius-

beam, eo fine etiam caeteros interſeram, vt non ſolum appareat, iam nouam progeniem coelo demiſſam eſſe, quae poſtea ſuccedat in locum magnorum (*t*) virorum, cuiusque meſſis nunc in herba ſit, futura, ſi vita et occaſio ſuppeditauerit, laetiſſima, verum etiam vt manifeſtum fiat, vsque adeo magnum his temporibus eſſe prouentum *ſcribentium*, vt deſiderari haud inſcite queat nouus orbis *legentium*. Nam nec hi, quos producturus ſum, ſunt ii omnes, quorum ſcriptis prela feruent, ſed ſatis certa coniectura aſſequor, me, cum perfunctoria induſtria collegerim noſtrae huius aetatis ſcriptores, aeque magnum vel etiam maiorem ſcribentium (*u*) numerum praeter-

eiusmodi exigendo opera, *quae nec Iouis ira nec ignes nec poterit ferrum nec edax abolere vetuſtas*, immortalitati nomina ſua commendauerunt. Vſurpare et mihi liceat illud *Hieronymi*, quod in ipſius Praef. ad Catal. ſcript. eccl. reperitur: *Cum ſcriptis ſuis claruerint, non magnopere noſtri ſilentii diſpendio ſuſpirabunt.*

(*t*) Inter hos ſunt quidam *communes praeceptores*, ii ſcilicet, a quorum ore pependit magna diſcentium multitudo, quae et ſequitur eorum opiniones et propagat, e. g. *Thomaſius*, *Buddeus*, *Sturmius*, *Stryckius*, *Wedelius*, *Hoffmannus*, *Stahlius*, *Schurzfleiſchius*, *Wolfius*, *Weiſius*, *Hübnerus*.

(*u*) Carolus M. apud *Monachum S. Galli* in *Vita Caroli M. lib. I. cap. 8.* hoc edebat votum: *O vtinam haberem duodecim clericos ita doctos, vt fuerunt Hieronymus et Auguſtinus!* Noſtro ſi ſaeculo viuere contigiſſet magno illi Principi, non duodecim, ſed centum Auguſtino pares atque Hieronymo facile videre potuiſſet.

termisisse. Nec vero omnes nostri scriptores eiusdem sunt pretii, sed diuidi possunt atque adeo debent in *primanos*, *secundanos*, ac *tertianos*. *Primanos* voco, qui ingenio iudicioque florentissimi ex sua ipsorum penu proferunt et nouas magni momenti veritates et inueteratorum errorum detectiones. *Secundani* mihi sunt, qui magno, sed non maximo iudicio et ingenio praediti summa literas tractant industria, et ex primanorum fontibus hausta diserte et concinne ad alios deriuant. *Tertiani* denique sunt, qui ne secundanos quidem iudicio et ingenio et industria aequantes, vulgares doctrinas propagant ac defendunt, tironibus, quam doctis, vtiliores, ac *descriptores* verius vocandi, quam *scriptores*. Vt exemplum cuiusque classis ne desit, inter primanos nuper nostra Germania habuit *Thomasium*, inter secundanos, eosque praestantissimos, *Buddeum*, inter tertianos *Mirum*. Caeteros, qui mox sequuntur, suae quemque (x) tribui adscribet, cuius incorruptum est iudicium, posteritas.

LXXI. Supersunt igitur e saeculi nostri scriptoribus *Casp. Abelius*, *Io. Ge. Abichtius*, *Leon. Adami*, *Matth. Aegyptius*, *Franc. Alb. Aepinus*, *Ge. Andr. Agricola*, *Io.* et *Paulus* *Mart.*

(x) Separatus tamen locus erit assignandus ingeniis delirantibus, de quibus nonnihil dixi in *Actis Philos. T. III. p. 820. sq.*

Mart. Alberti, Bern. Sigf. Albinus, Io Wilh. Albrecht, Dauid Algouerus, Theod. Ianſ. Almelouenius, Petrus Almeida, Hier. Alphenius, Io. Ge. Altmannus, Gabr. Aluarez, Benedictus (*) *Ambarach, Euſebius Amortius, Chriſtoph Henr. Amthor, Car. Ancillonius, Iac. Anderſonus, S. Andreae, Paulus Antonius, Sigism. Iac. Apinus, Car. Arndius, Henr. Corn. Arend, Argens,* marchio, *Franc. Ariſius, Ge. d' Arnaud, Pet Frid. Arpius. Ioſ. Simon. Aſſemannus, Ioſ.* et *Bened. Aueranii, Dom. Auliſius, Io. Ayalaeus, Ge. Henr. Ayrerus, Chriſtoph. Frid. Ayrmannus, Sal. Bachius, Io Iac* et *Io. Wilh. Baieri, Auguſtinus* et *Iac. Henr. Balthaſar, Franc. Baltus Hartwicus Bambamius, Io. Phil. Baratierius, Io. Barbeyracius, Ioſua Barboſa. Io. Conr. Barckhuſius, Dan. Eberh. Baringius, Io. Henr. Barthius, Wilh Ern. Bartholomaei, Sam. Battierius, Gottfr. Leonh. Baudiſius, Sigm. Iac. Baumgartenius, Wilh. Baxterus, Iſ. Beauſobrius, Io. Iodocus* et *Caſp. Achatius* et *Mich. Beckii, Io. Chriſtoph. Becmannus, Arturus Bedfordius, Conr Bartholdus Behrens, Adr.* et *Aug. Beieri, Matthias Belius, Bellegardius, Ioſ. Maria Bellinius, Io. Alb. Bengelius, Io. Henr Bennerus, Georgius Benſonus, Henr. Ludolphus Benthemius, Erici* et *Henr. Benzelii, Ge. Berckeleius, Chriſtoph. Henr.* Berge-

(*) Hic natus in Phoenice, mortuus Romae 1742.

Bergerus, Steph. Berglerus, Iac. Bernardus, Ad. Berndius, Io. Ad. Bernhardus, Io. Balth. Bernholdus, Io. Frid. et *Io. Ge. Bertrami, Guil. Bestius, Frid. Iac. Beyschlagius, Io. Bapt. Bianchius, Io. Erdmannus Bieckius, Io. Christianus Biel, Frid. Wilh.* et *Corn. Fr. Ern. Bierlingii, Christoph. Laur. Bilderbeckius, Ericus Iulius Bioernerus, Augustinus Bischoffius, Theodorus le Blanc, Franc. Blanchinius, Christianus Gotth. Blumbergius, Io. Henr. Bocrisius, Io. Iac. Bodmerus, Ant. Wilh. Boehmius, Iustus Christoph.* et *Phil. Lud.* et *Ge. Lud. Boehmeri, Christianus Frid. Boernerus, Ge. Diet. Bohmius, Laur. Bohnerus, Aug. Bohsius,* (vulgo *Talander*) *Io.* et *Lud. Boiuinii, Abr. du Bois, Ant. Bordazarius, Andreas Borrichius, Io. Bapt. du Bos, Petr. Boschius, Bougeant, Io. Bouhierius, Boulainvillierius, Bouquoi, Lud. Bourgetus, Carolus Boyle, Petr. Adolphus Boysenius, Rob. Bradley, Mich. Christianus Brandenburgius, Io. Bapt. Braschius, Io. Braunius, Io. Gottfr. Brendelius, Elias Brennerus, Enno Rud. Brenneysenius, Chr. Breithaupt, Io. Iac. Breitingerus, Ge. Basilius Brinckmannus, Io. Th. Brinius, Marianus Brockius, Iac. Bruckerus, Franc. Ern. Bruckmannus,*

Petrus

Petrus le Brun, Christianus Bruningius, Io. Sal. Brunquellius, Franc. Bruysius, Sam. Frid. Bucherus, Io. Gottfr. et Andr. Elias Buchneri, Christianus Gottl. Buderus, Georgius Bullius, Io. Ludolphus Bunemannus, Io. Steph. Burgermeisterus, Io. Frid. Burgius, Io. Phil. Burggrauius, Pet Christoph. et *Io. Christianus Burgmannus, Petrus Burmannus* iunior, *Petr. Buschius, Casp. Bussingius, Dan. Sigm. Buttnerus, Io. Andreas Budstettus, Io. Christ. Buxbaumius, Henr. Io. Bytemeisterus, Io. Henr. Callenbergius, Marius Callinus, Archibaldus Campbellus, Franc. Dion. Camusatus, Car. Hildebr. Cansteinius, Israël Theophilus* (antea *Iacob Gottlieb*) *Canzius, Dominicus* et *Io. Bapt. Capassi, Claud. Capperonerius, Iac.* et *Paulus Theod. Carpouii, Io. Bened. Carpzouius, Ant. Caruallus de Costa, Io. Frid. Cassebohmius, Rob. Castellus, Adr. Cattenburgius, Dom. Catrou, Remigius Ceillerius, Andr. Celsius, Phil. Cersius, Io. Chamberlayne, Eduardus Chandlerus, Armandus de la Chapelle, Henr. Chatelain, Edm. Chishullius, Franc. Timoleon Choisi, Mart.* et *Io. Mart. Chladenii, Io. Frid. Christius, Thomas Chubbius, Io. Christianus Claprothius, Dan. Clericus, Io. Christianus Clodius, Sam. Cocce-*

ius, Io. Christoph. Colerus, Nic. Coletus, Mich. de Collibus, Ant. Collinus, Dominicus de Colonia, Franc. Car. Conradus, Io. Bapt. Coraccianus, Darianus Corneius, Adamus Cortreius, Io. Frid. Cotta, Pet. Franc. Courayerius, Io. Vlr. Cramerus, Sam. Crellius, Bernh. Seb. Cremerus, Th. Crenius, Io. Marius Crescimbenus, Creuierius, Gerh. Croesius, Christianus Aug. et *Magnus* et *Theod. Crusii, Rich. Cumberlandus, Lucas Cuperus, Petrus Custantius, Ioan. Cyprianus, Dauid Czuittingerus, Nic. Cyrillus, Ge. Christoph. Dachselius, Io. Dartius, Theod. Dassouius, Io. Phil. Dattius, Patricius Delany, Franc. Deseine, Bernh. Desirantius, Des Maizeaux, Franc. Seraphinus Regnerius Desmarais, Ge. Dethardingius, Wilh. Deurhofius, Herm. Deussingius, Gottfr. Dewerdeckius, Io. Diecmannus, Io. Conr. Dippelius, Iustus Christoph. Dithmarus, Humfr. Dittonus, Io. Alex. Doederlinius, Io. Gabr. Doppelmayerus, Io. Doppertus, Andr. Iulius Dornmeierus, Io. Christoph. Dornius, Io. Driebergius, Gerh. Corn. Drieschius, Ant. Driessenius, Iac. Duchatius, Raym. Duellius, Iac. Duglasius, Gabr. Dumontius, Dan. Duncanus, Dauid et Vrsinus Durandi, Io. Ge. Duuernoy, Christianus*

Ebelin-

Ebelingius, Adamus Ebertus, Iac. et *Laur. Echardi, Tob. Eckhardus, Conr. Eckius, Seb. Edzardus, Io. Aug. Egenolfus, Andr.* et *Bonif. Henr. Ehrenbergeri, Ge. Christianus Eilmarus, Io. Iustus Einemius, Io. Balth. Elendius, Rich. Ellysius, Io. Herm. Elswichius, Io. Wilh. Engelbrecht, Henr. Ascanius* et *Herm. Christoph. Engelkenii, Car. Gottfr. Engelschallius, Io. Ensius, Christianus Henr. Erndtelius, Io. Henr.* et *Io. Aug. Ernesti, Andr. Christianus Eschenbachius, Balth. Frid. Eskuchius, Io. Ge. Estor, Mich. Ern. Ettmullerus, Felix Euelius, Wilh. Ern. Ewaldus, Christ. Wilh. Eybenius, Elias Mart. Eyringius, Io. Andr. Fabricius, Io. Iustus Fahsius, Germanus de la Faille, Dauid Fasmannus, Hier. Feiioo, Alb. Feldenius, Ioach. Frid. Fellerus, Franc. de Salignac Fenelonius, Io. Ferreras, Christianus* et *Christianus Ioan. Feustelii, Io. Henr. Feustkingius, Io. Iac. Fickius, Christianus Mich. Fischbeckius, Erdm. Rud. Fischerus, Lud. Melch. Fischlinus, Io. Laur. Fleischerus, Spiritus Flechierius, Guil. Fleetwodus, Io. Adamus Flessa, Mich. Foertschius, Bern. Fontenellius, Io. Henr. Foppius, Ioan. Fosterus, Iac. Aug. Franckensteinius, Bern.* et *Dan.* et *Gotth. Aug. Franckii, Langletus*

Fresnoius, *Hier.* *Freyerus*, *Io. Anastasius* *Freylingshausenius*, *Frid. Gotth. Freytagius*, *Elias* et *Io. Ge.* et *Alb. Frickii*, *Io. Friderici*, *Io. Leonh. Frischius*, *Mart. Frisius*, *Io. Nic.* *Frobesius*, *Io. Adolphus Frobnius*, *Io. Casp.* *Funecius*, *Steph. Furmontius*, *Car. Wilh.* *Gaertnerus*, *Ant. Gallandus*, *Ambrosius Gardeboscius*, *Pius Nic. Garellus*, *Franc. Gastrelius*, *Ant. Gauinus*, *Io. Gauppius*, *H. Gautierius*, *Brandanus Henr.* et *Io. Lud. Leuinus* *Gebhardi*, *Ge. Christ. Gebauerus*, *Lambertus* *Gedickius*, *Io. Conr. Geisthirtius*, *Dominicus* *Georgius*, *Iac. Frid.* et *Christianus Sigism.* *Georgii*, *Christianus Gerberus*, *Dan.* et *Henr.* *Walth. Gerdesii*, *Io. Georgius Geretus*, *Ephr.* et *Lud. Gerhardi*, *Barth. Germonius*, *Geruasius*, *Ioan.* et *Andr. Sam. Gesneri*, *Petrus* *Giannonius*, *Balth. Gibertus*, *Edm. Gibsonus*, *Hiacynthus Gimma*, *Frid. Gladouius*, *Iustus* *Mart. Glaesenerus*, *Adamus Frid. Glafey*, *Io.* *Andr. Gleichius*, *Io. Zach. Gleichmannus*, *Gottfr. Gleitsmannus*, *Ioh. Wilh. Goebelius*, *Andr. Ottomarus Goelickius*, *Andr. Goepelius*, *Gabr. Wilh. Goettenius*, *Frid. Lebr.* et *Ge.* *Henr.* et *Zach. Goezii*, *Io. Dan. Gohlius*, *Christianus Goldbachius*, *Ge. Lud. Goldnerus*, *Ant.* *Franc. Gorius*, *Frid. Gotth. Gotterus*, *Gottf.*

Gottsch-

Gottschlingius, Io. Ern. Grabius, Io. Grammius, Guido Grandi, Guil. Iac. Grauesandius, Ignatius Hyacinthus Amatus Grauesonius, Ianus Vinc. Grauina, Io. Gottfr. Gregorii, (vulgo *Melissantes,*) *Augustinus* et *Io. Henr. Grischouii, Io. Augustinus Groebelius, Gabr. Groddeckius, Abr. Gronouius, Ignatius Groppius, Sam. Grosserus, Io. Dan. Gruberus, Mart. Grulichius, Io. Ern. Grundlerus, Christianus Grundmannus, Christianus Vlr. Grupius, Henr. Phil. Gudenius, Val. Ferd. Gudenus, Io. Guntherus, Io. Mich. Gutbierius, Nic. Haasius, Laur.* et *Io. Georgius Hagemanni, Io. Casp. Hagenbuchius, Herm. Ioach. Hahnius; Io. Bapt. Haldius, Frid. Andr. Hallbauerus, Alb. Hallerus, Io. Ge. Hamannus, Ge. Alb.* et *Ge. Erh.* et *Laur. Andr. Hambergeri, Mart.* et *Gottfr. Beni. Hanckii, Phil. Frid. Hanius, Io. Lud. Hannemannus, Mich. Gottl. Hanschius, Petrus Hanssenius, Marcus Hansizius, Eilhardus Folcarthus Harckenrothius, Io. Christoph. Harenbergius, Io. Adolphus Hartmannus, Io. Matthias Hasius, Eberh. Dau. Hauberus, Christoph. Hauptius, Christianus Aug. Hausenius* vterque, *Tho. Hearnius, Io. Christ.* et *Io. Ern. Hebenstreitii, Gottfr. Hechtius, Phil. Hecquetus,*

 Beni.

Beni. Hederichius, Io. Heimreichius, Henr. Heissenius, Io. Laur. Helbigius, Io. Henr. Helcherus, Tib. Hemsterhusius, Io. Frid. Henckelius, Henr. Henninges, Matthaeus Henry, Car. Gust. Heraeus, Leonh. Dau. Herrmannus, Io. Dan. Herrenschmidius, Io. Frid. Hertelius, Io. Henr. Heucherus, Ge. Frid. Heupelius, Io. Mich. Heusingerus, Io. Heynius, Henr. Hildebrandus, Io. Gottl. Hillingerus, Paulus Christianus et *Sim. Paul. Hilscheri, Beni. Hoadlius, Andr. Adamus Hochstetterus, Io. Lud. Hockerus, Io. Conr. Steph. Hoellingius. Paulus Christoph. Hoepfnerus, Gottfr.* et *Io. Adolphus* et *Io. Maur.* et *Adolphus Frider.* et *Io. Wilh.* et *Car. Gottlobius Hoffmanni, Dan. Frid. Hoheiselius, Andr. Hoierus, Lud. Holbergius, Dau. Hollatius, Sam. Christ. Hollmannus, Io. Frid. Hombergius, Io. Christ. Hommelius, Taco Haio* et *Io. Honerti*, Baro *Hontanus, Io. Ge. Hoobhanius, Dau. Hoogstratanus, Guil. Hooperus, Io. Gottl. Hornius, Petrus Horrebowius, Petrus Horreus, Io. Iac.* et *Io. Henr. Hottingeri, Nic. Amelotus de la Houssaie, Zach.* et *Io. Iacobus Huberus, Philibertus Hueberus, Io. Iac. Huldricus, Christianus Frid. Hunoldus*, (vulgo *Menantes*) *Franc.* et *Tho. Hutchinsoni, Henr. Huyssenius, Dan. Ern.* et *Paulus Ern.* et *Io. Theod. Iablonskii, Petrus Iaenichius, Frid Iannotius, Dan. Frid. Ianus, Is. Iaquelot, Io. Iarckius, Steph.*

Iauors-

Iauorskius, Io. Adamus Ickstatt, Samuel Iebbius, Gottlob Frid. et *Gottlob Aug. Ienichii, Io. Iensius, Conr. Ikenius, Io Ge. Iochius, Io.* et *Rich. Iohnsonus, Christianus Gottlibius Ioecherus, Petrus Ioncurtius, Paulinus a S. Iosepho, Wilh. Irhouius, Iac. Christoph. Iselius, Iosephus de l'Isle, Christianus* et *Ioannes Iunckeri, Engelbertus Kaempferus, Io.* et *Wig. Kahleri, Lud. Mart. Kahlius, Io. Kanoldus, Io. Erh. Kappius, Bernh. Pet. Karlius, Io. Wenc. Kaschubius, Ge. Iac. Kebrius, Wilh. Andr. Kellnerus, Diet. Herm. Kemmerichius, Frid. Ern.* et *Frid. Gottl. Kettneri, Henr. Ern.* et *Christianus Wilh. Kestneri, Io. Rud. Kieslingius, Io. Henr. Kinderuaterus, Guil.* et *Petrus Kingii, Christfr. Kirchius, Ge. Guil. Kirchmaierus, Io. Christianus Kirchmeierus, Henr. Klausingius, Io. Klefeckerus, Io. Christianus Klemmius, Io. Christianus* et *Christian. Gottl.* et *Corn. Diet.* et *Iac. Kochii, Io. Christoph. Koecherus, Sam. Koeleserius, Henr. Koehlerus, Val. Koenigius, Andr. Lud. Koenigsmannus, Dau. Henr. Koepkenius, Balth. Koepkius, Nic. Koeppenius, Christianus Koerberus, Io. Pet.* et *Fr. Theod. Kohlii, Gottf. Kohlreifius, Sebast.* et *Christianus Kortholti, Ren. Andr. Kortumius, Alb. Ioach. Krackewizius, Io. Melch.* et *Ge. Wolfg. Kraftii, Gottlob Kranzius, Io. Gottl. Krausius, Ge. Nic. Kriegkius, Io. Abr.* et *Io. Henr. Kromayeri, Christianus* et *Car.*

Frid. Krumbholzii, Io. Christ. Krusikius, Io. Phil. Kuchenbeckerus, Io. Basilius Kuchelbeckerus, Io. Gottfr. Lackemacherus, Ad. Henr. Lackmannus, Iac. Laderchius, Bern. Andr. Lama, Lamberti, Bernh. et *Franc.* et *Guil.* et *Ioan. Lamii, Frid. Adolphus Lampius, Greg. Langemackius, Christianus Langhansius, Io. Mich.* et *Io. Christianus* et *Gottfr.* et *Io. Ioach.* et *Car. Henr. Langii, Iosephus Lanzonus, Nathan. Lardnerus, Eman. Larramendius, Ign. Laubrussellius, Laurierius, Dominicus Lazzarinus, Io. Henr. Lederlinus, Frid. Leenhofius, Ant. Leeuwenhoeckius, Io. Christianus* et *Io. Iac.* et *Petr. Ambr. Lehmanni, Io. Henr. Leichtius, Rosinus Lentilius, Io. Dau. Leonhardus, Achilles Dan.* (y) *Leopoldus, Christ. Pol. Leporinus, Frid. Christ. Lesserus, Christ. Leonh. Leuchtius, Io. Ge. Leutmannus, Io. Lewis, Melch. Leydeckerus, Polyc. Leyserus, Ferd. Helfr.* (z) *Lichtscheid, Io. Ge. Liebknecht, Mich. Lilienthalius, H. P. de Limiers, Io. Lud. Lindhammerus, Herm. Vlr. Lingenius, Car. Linnaeus, Seuerinus Lintrupius, Io. Christoph. Lischwizius, Io. Wilh. Lithius, Eugenius Gerh. Lobius, Hier. Lobo, Mich.*

(y) Doctus caecus. Vid. Poecile T. I. p. 162. 191. 231. De eodem vid. *Kohlii* Noua literaria anni 1734. p. 776. et 825. itemque *Strodtmanni* Historia literatorum nunc viuentium P. IX. p. 175. sqq.

(z) Vita eius vid. in *Coleri* Biblioth. Theol. T. VI. p. 1103. sq.

Mich. Frid. Lochnerus, Christianus et *Christoph. Wilh.* et *Em. Christ. Loeberi, Frid. Sim. Loeslerus, Io. Christianus Loersius, Io. Casp.* et *Mart. Gotth. Loescheri, Lomerus, Iac. le Long, Iac. Longeualius, Io. Dan. Longolius, Io. Iustus Losius, Io. Georgius Lotterus, Moses Lowmannus, Frid. Lucae, Gottfr. Ludouici, Christianus Ludwig, Io. Iac. Lungershausius, Io. Christianus Lunigius, Franc. Iul. Lutkenius, Pol. Lyserus, Henr. Lysius, Tho. Madoxius, Mahisius, Greg. Maiansius, Dan. Maichelius. Io. Burc. Maius, Mich. Maittairius, Eustachius Manfredus, Io. Iac. Mangetus, Io. Marangonus, Alex. Marcellus, Alex. Marchettius, Prosper Marchandus, Ierem. Marcklandus, Franc. Marianus, Bernh. Walth.* et *Paulus Iac. Marpergeri,* Comes (α) *Marsiglius, Edmundus Martenius, Aug Bruzenius de la Martiniere, Mart. Martinez, Dau.* et *Eman.* et *Iac. Martini, Iac. Marsollierius, Henr Mascampius, Gottf. Mascouius, Hector Gottfr. Masius, Io.* et *Sam. Massoni, Paulus Aemilius de Mauclere, Petrus Lud. Maupertius, Io. Bapt. Mazinus, Rich. Meadius, Dauid. Frid. Megerlinus, Marcus Meibomius, Car. Meichelbeckius,* *Gerh.*

(α) Hic *Ludouicus Ferdinandus, Comes de Marsigli,* extra ordinem nominandus erat. Nam et dux bellicus, et scriptor eximiorum operum, et Maecenas ipso illo vetere Maecenate maior, fuit. Vita eius exstat in *Actis erud.* 1733. p. 282. sqq.

Gerh. et *Ioach.* et *Ioan. Gottfr. Meieri, Herm. Adolphus Meinderſius, Conr. Mellus, Iac. Mellenius, Seb. Mellus, Frid. Otto Menckenius, Balth. Menzerus, Frid. Menzius, Io. Chriſtoph. Meurerus, Io. Gerh. Meuſchenius, Io.* et *Leuinus Meyeri, Io. Henr.* et *Chriſt. Bened.* et *Io. Georgius Michaëlis, Petrus Angelus Michelottius, Conierius Midletonus, Lud. Chriſt. Miegius, Ioſephus Emanuel Miniana, Ad. Erdm. Mirus, Maxim. Miſſonius, Io.* et *Dan. Guil. Molleri, Bern. de la Monnoye, Tho. Morganus, Ioach. Morgenwegius, Io. Iac. Moſerus, Dion. Moſquera, Iuſtus Chriſtoph. Motſchmannus, Ant. Hudartus Mottheus, Walterus Moylius, Laur.* et *Io. Ioach.* et *Io. Seb.* et *Aug. Frid.* et *Iac. Frid.* et *Io. Henr.* et *Io. Sam. Mulleri, Chriſtianus Mundenius, Guil. Musgrauius, Mart. Muſigius, Petr. Muſchenbroeckius, Guil. Muylenius, Io. G. Muyſſius, Io. Chriſtoph.* et *Io. Henr. Mylii, Phil. Naudaeus, Petrus Needhamus, Ioach. Negelein, Salomo Negri, Chriſtianus Nettelbladtius, Dau. Nerreterus, Io. Chriſtianus Neu, Ern. Frid. Neubauerus, Frid. Chriſtianus Neuburius, Io. Iac. Neuholdus, Io. Ge. Neukirchius, Caſp. Neumannus* iunior, *Erdm. Neumeiſterus, Henr. Ge. Neusſius, Io. Car. Newenius, Io. Nicaſtrius, Io. Petrus Niceronius, Guil. Nicholſonus, Io. Bartholdus Niemeierus, Bern. Nieuwentytius, Ge. Nitſchius, Iac.*

Frid.

Frid. et *Io. Arn.* et *Rud. Aug. Noltenii*, *Nic. Nonnenius*, *Georg. Andr. Nordbergius*, *Nic. Nurrius*, *Io. Phil. Odelemius*, *Ge. Lud Oederus*, *Io. Oldermannus*, *Io. Gottfr.* et *Io. Gottlieb* et *Io. Christoph. Olearii*, *Oliuetus*, *Claudius Matthaeus Oliuierius*, *Magnus Dan. Omeisius*, *Ioach. Oporinus*, *Io. Ern. Elias Orsyraeus*, *Peregrinus Ant. Orlandinus*, *Ios. Aug. Orsi*, *Io. Christoph. Ortlobius*, *Aluarus Nouia Osorius*, *Io. Frid. Osterwaldus*, *Franc. Maria Ottierius*, *Io. Bapt. Ottius*, *Franc. Oudendorpius*, *Casim. Oudinus*, *Gerh. Outhouius*, *Io. Outreinius*, *Io. Frid. Guil. Pagenstecherus*, *Io. Ge. Palmius*, *Io. Phil. Palthenius*, *Ericus Pantoppidanus*, *Nic. Comnenus Papadopolus*, *Philibertus Papillonius*, *Isaacus Papinus*, *Pet. Sigism. Papius*, *Damianus* (z) *Parasceuas*, *Ge. Paschius*, *Petrus Maria Passerinus*, *Paulus Pater*, *Io. Corn. de Pauw*, *Franc. Peckius*, *Paulus Pedrusius*, *Caesar Pegorierius*, *Pelloutierius*, *Io. Frid. Pentherus*, *Em. Pereira*, *Io. Georg. Pertschius*, *Paulus Pomianus Pesarouius*, *Frid. Vlr. Pestelius*, *Io. Wilh. Petersenius*, *Car. Frid. Pezoldus*, *Tob. Pfannerus*, *Ge. Mich. Pfefferkornius*, *Dan. Pfeffingerus*, *Io. Gottlobius Pfeiferus*, *Car. Irenaeus Chastel. de St. Pierre*, *Henr. Pippingius*, *Homobonus Piso*, *Ge. Tob.* et *Wilh. Frid. Pistorii*, *Sam. Pitiscus*, *Io. Andr. Planerus*,

(z) Sinopensis: quae et Diogenis Cynici fuit patria.

nerus, *Iac. Plantierius*, *Christ. Frid. Plathnerus*, *Io. Zach. Platnerus*, *Petrus Poiretus*, *Ioan. Polenus*, *Alex. Politus*, *Ericus Pontoppidanus*, *Alex. Pope*, *Car. Porreus*, *Ioan. Casp. Posnerus*, *Ioan. Potterus*, *Ephr. Praetorius*, *Ge. Conr.* et *Io. Vlr. Pregizeri*, *Wolfg. Casp. Prinzius*, *Imman. Proeleus*, *Esaias* et *Frid. Esaias Pufendorfii*, *Abr. Pungelerus*, *Christoph. Pylius*, *Io. Iac. Quandtius*, *Iac. Quetifius*, *Iustus Gotthardus* et *Iustus Gottfr. Rabeneri*, *Ge. Christoph. Ferd. Raesewizius*, *Ge. Mart. Raidelius*, *Andr. Mich. Ramsay*, *Bernh. Raupachius*, *Wilh. Readingius*, *Car. Otto Rechenbergius*, *Io. Leonh. Reckenbergerus*, *Petrus Regis*, *Elias Casp. Reichardus*, *Tobias Iac. Reinharthus*, *Herm. Sam. Reimarus*, *Henr. Gottl. Reimius*, *Io. Gustauus Reinbeckius*, *Io. Frid.* et *Laur.* et *Mich. Henr.* et *Conr. Frid. Reinhardi*, *Petrus Relandus*, *Eusebius Renaudotius*, *Erh. Reuschius*, *Ier. Frid. Reussius*, *Ant. dos Reys*, *Georg. Henr. Ribouius*, *Christianus Gottlibius Riccius*, *Io. Richardsonus*, *Barthol. Christ. Richardus*, *Christ. Frid.* et *Ge. Gottlobius* et *Ge. Frid. Richteri*, *Ge. Conr. Riegerus*, *Eucharius Gottlibius Rinckius*, *Ioan. Balth. Ritterus*, *Io. Rizettus*, *Nic. Robinsonus*, *Mich. de la Roche*, *Iosephus Rodriquez*, *Ge. Paulus Roetenbeccius*, *Iul. Bernh. Rohrius*, *Io. Wilh. Rolifius*, *Car. Rollinus*, *Reinh. Henr. Rollius*, *Io. Gotthelfius* et *Christianus Gottfr. Rosae*, *Mich. Rossalius*, *Io. Car.*

Rostius,

Rostius, *Arn. Rotgersius*, *Eberh. Rud. Rothius*, *Frid. Rotscholzius*, *Abr. Ruchatius*, *Olaus Rudbeckius* filius, *Frid. Rudolphi*, *Io. Christoph. Rudigerus*, (vulgo *Clarmundus*,) *Car. de la Rue*, *Petrus Simon Ruhaltus*, *Ruilleus*, *Theodoricus Ruinartus*, *Iustus Wesselus Rumpaeus*, *Io. Reinh. Rusius*, *Mich. Christianus Rusmeierus*, *Io. Iac. Ryssellius*, *Iac. Saauedra*, *Lud. Salazarius*, *Georgius Sale*, *Alb. Henr. Sallengrius*, *Franc. Salmonius*, *Io. Salzmannus*, *Bernh. Sandenius*, *Rob. Sandersonus*, *Theod. Santuortius*, *Io. Sartorius*, *Nic. Saundersonus*, *Ios. Ant.* et *Christoph. Saxii*, *Carolus Schaafius*, *Io. Mart. Schamelius*, *Henr. Scharbau*, *Gottfr. Balth. Scharfius*, *Io. Iac. Schatzius*, *Io. Gottfr. Schaumburgius*, *Christoph. Steph. Scheffelius*, *Christianus Lud. Scheidius*, *Io. Ge. Schelhornius*, *Io. Tilem. Schenckius*, *Io. Dan. Schieferdeckerus*, *Io. Ge. Scherzius*, *Io. Iac.* et *Io. Casp. Scheuchzerus*, *Iulius Carolus Schlaegerus*, *Christian. Lud. Schlichterus*, *Io. Iac. Schmausius*, *Mart. Schmeizelius*, *Sigism. Schmiderus*, *Io. Henr. Schminckius*, *Bened.* et *Franc. Schmirii*, *Beni. Schmolckius*. *Io. Fridem.* et *Dan. Schneideri*, *Christoph. Wilh. Schneierus*, *Io. Dan. Schoepflinus*, *Christianus Schoetgenius*, *Henr. Scholzius*, *Ionas Conr.* et *Io. Henr. Schrammii*, *Io Dau. Schreberus*, *Io. Frid.* et *Ge. Christoph. Schreiberi*, *Io. Frid.* et *Io. Ioach. Schroederi*, *Ge. Frid. Schroeerus*, *Sam. Schukfordus*, *Io.*

Iac.

Iac. Schudtius, *Ant. Schultingius*, *Io. Schulzius*, *Henr. Aug. Schumacherus*, *Io. Gottfr. Schupartus*, *Mart. Schurigius*, *Henr. Leonh. Schurzfleischius*, *Frid. Wilh.* et *Otto Frid. Schuzii*, *Phil. Balth. Schuzius*, (dictus *Sinoldus*,) *Gottfr. Schwarzius*, *Herm. Schynius*, *Io. Henr. Seelenius*, *Io. Andr. Segnerus*, *Christoph. Matth. Seidelius*, *Io. Christianus Seizius*, *Theod.* et *Gottfr. Sellius*, *Deodatus Semius*, *Henr. Christianus Senckenbergius*, *Ge. Serpilius*, *Iac. Hyacinthus Serrius*, *Wilh.* et *Tho. Sherlokii*, *Vrb. Gottfr Siberus*, *Christianus Ern. Simonetti*, *Io. Simonis*, *Io. Phil.* et *Gottlieb Sleuogtii*, (*) *Sloanius*, *Rich. Smalbrokius*, *Dau. Solbrigius*, *Io. Bapt. Sollerius*, *Frid. Wilh. Sommerus* siue *Sommersbergius*, *Steph. Soucietus*, *Moses du Soul* siue *Solanus*, *Eman. Caietanus Sousa*, *Io. Sparwenfeldius*, *Otto Sperlingius*, *Iac. Staalkopfius*, *Thom. Stakhusius*, *Io. Frid. Stapferus*, *Io. Frid.* et *Christian. Henr.* et *Christoph. Starkii*, *Rich. Steelius*, *Io. Steuensius*, *Ant. Steyererus*, *Io. Balth. Adolphus Steinwehrius*, *Io. Steenbuchius*, *Io. Engelbardus Steuberus*, *Georg. Stieberus*, *Christian. Stieffius*, *Andr. Ant. Stiernmannus*,

(*) Nuper praeses Societ. Regiae scient. Londin. Nomen ei est *Hans Sloane*. Caue autem *Hans* illud reddas *Ioannes*. Est namque nomen Hibernicum (Hibernus autem patria est *Sloanius*,) non significans *Ioannem*. Docetur hoc in *Biblioth. rais.* T. III. p. 131.

nus, *Christian. Stockius*, *Paulus* et *Christ. Gottl.* et *Ern. Stockmanni*, *Gottlieb Stollius*, *Io. Storchius*, *Io. Phil. Storrius*, *Phil. Stoschius*, *Dan. Straehlerus*, *Io. Ant. Strubbergius*, *Dau. Ge. Strubius*, *Frid. Strunzius*, *Frid. Gottl.* et *Io. Iulius Struuii*, *Io. Sam. Strykius*, *Io. Strypius*, *Andr. Stubelius*, *Io. Henr. Stussius*, *Guil. Surenhusius*, *Io Dan. Sucouius*, *Dan. Superuillius*, *Eugenius Petrus Surbeckius*, *Ioan. Swammerdammus*, *Eman. Swedenborgius*, *Ionathan. Swiftius*, *Swindenius*, *Steph. Swizerus*, *Eman. Tellesius de Sylua*, *Petrus Taisandius*, *Syluester Tappius*, *Herm. Frid. Teichmeierus*, *Ant. Teisserius*, *Mich. Tellierius*, *Petr. Terpagriug*, *Terrasonus*, *Sam. Christian.* et *Christian. Andr. Teuberi* (*) *Theophanes*, *Gottfr. Thomasius*, *Gottfr. Tilgnerus*, *Wilh. Tilly*, *Matthaeus Tindalius*, *Aug. Tittelius*, *Nic. Toinardus*, *Io. Tolandus*, *Euseb. Gonzalez de Torres*, *Tormodus Torfaeus*, *Franc. Tortus*, *Ios. Trappius*, *Iob. Phil. Treiberus*, *Ioach. Trellundius*, *Gottl. Sam. Treuerus*, *Io. Phil. Treunerus*, *Io. Tribbechouius*, *Io. Wolfg. Trierius*, *Bernh. Triuisanus*, *Abr. Trommius*, *Wilh. Turckius*, *A. Turonius*, *Leonhardus Twells*, *Io. Gottfr. Tympius*. *Valentinus du Val*, *Vallemontius*, *Virginius Valsechius*, *Herm. Venema*, *Ge. Venzky*, *Isaacus*

(*) Archiepiscopus Nouogrodensis.

cus Verburgius, Io. Mich. Verdriesius, Iac. Vernetus, Alb. Meno et *Phil. Theod. Verpoortennius, Renatus Aubertus Vertotius, Io. Christoph. Vetterus, Zach. Conr.* et *Io. Frid. Vffenbachii, Erdm. Vhsius, Alph.* et *Io. Vignolii, Ios. Franc. Villeforius, Ge. Andr. Vinholdus, Pet. Franc. a conceptione B. Virginis, Io. Iac. Vitriarius, Horatius Vitringa, Steph. Vitus, Christianus Theoph. Vngerus, Gottfr. Vockerodtus, Io.* et *Franc. Ern. Voigtius, Sam. Vrlspergerus, Theod. Christoph. Vrsinus, Io. Ant.* et *Ios. Rochus Vulpii, Io. Ge. Wachterus, Ge. Wadius, Christfr. Waechtlerus, Andr. Ge. Waehnerus, Gottfr. Wagnerus, Io. Frid. Wahlius, Io. Ge. Walchius, Waleffius, Ge. Wallinus, Herm.* et *Wilh. Wallius, Io. Gottfr.* et *Aug. Frid.* et *Io. Georg.* et *Sam. Waltheri, Io. Wardus, Iosephus Waffius, Dan. Waterlandus, Imm. Weberus, Io. Adolphus Wedelius, Ioach. Weickmannus, Christian. Weidlingius, Io. Ioach. Weidnerus, Io. Mich. Weinrichius, Ies. Frid. Weissenbornius, Christianus Weisius, Eduardus Wellsius, Io. Christoph. Wendlerus, Paulus Gottlibius Werlhofius, Dan. Gottfr. Wernerus, Arn. Wesenfeldius, Io. Wesselius, Io. Ortwinus Westenbergius, Io. Casp.* et *Andr.* et *Ern. Ioach.* et *Ge. Westphalii, Io. Iac. Wetstenius, Io. Casp. Wezelius, Guil. Whistonus, Io. Christoph. Wichmanshausius, Io. Bern.* et

Frid.

Frid. Wideburgius, *Io. Henr. Wiglebius*, *Christianus Wilduogelius*, *Abr. Wielingius*, *Sam. Frid. Willenbergius*, *Christ. Frid.* et *Christ. Gotth. Willischii*, *Henr. Wilsonus*, *Io. Frid.* et *Io. Diet. Winckleri*, *Io. Iac. Witterus*, *Dan. Wittenbachius*, *Franc. Wockenius*, *Franc. Woergerus*, *Marcus Woeldickius*, *Petrus Wolfartus*, *Io. Henr. Wolfius*, *Wilh. Wollastonus*, *Christoph. Wollius*, *Christoph. Woltereckius*, *Io. Woodwardus*, *Tho. Woolstonus*, *Guil. Wottonus*, *Io. Frid. Wuchererus*, *Io. Wulferus*, *Io. Phil. Wurtzelbau*, *Henr. Wyermarsius*, *Ioan. Hier. Zanichellius*, *Aug. Frid. Zanthierius*, *Otto Phil. Zaunschlifferus*, *Bernh. Zechius*, *Christoph. Henr. Zeibichius*, *Io. Conr. Zeltnerus*, *Apostolus Zenus*, et eius frater, *Petrus Catharinus Zenus*, *Iac. Henr. Zerneckius*, *Io. Casp. Zeumerus*, *Barthol. Ziegenbalgius*, *Io. Wilh. Zieroldus*. *Iac.* et *Io. Liborius Zimmermanni*, *Io. Iac. Zinckius*, *Nicolaus Ludouicus Zinzendorfius*, Comes, *Io. Henr. Zopfius*, *Petrus Zornius*, *Io. Ehrenfr. Zschackwizius*, *Lotharius Zumbachius*. Ohe, iam satis est. Haud paucos, imo plurimos, a me omissos esse, (nam conquirendi me capiebat satietas,) scias, lector, et simul cogites, quanto verius nostra, quam (*) Salomonaea, aetas vocari possit polygraphica.

P 2 LXXII.

(*) Cohel. XII. 12.

LXXII. Praecipuum vero nostri saeculi decus sunt scriptores purpurati, CLEMENS (*a*) XI. et BENEDICTVS (*b*) XIII. et (*) XIV. Papae, ANNIBAL (*c*) ALBANVS, CORNELIVS (*d*) BENTIVOLVS, ANGELVS MARIA (*e*) QVIRINVS, IOSEPHVS MARIA (*f*) THO-

(*a*) Huius *Opera omnia* in Germania coniunctim sunt recusa Francofurti 1729. Quae editio recensetur a *Colero Biblioth. Theol. T. V. p. 399. sqq.* qui et indicat, vbi singulorum Romanae editiones recenseantur in *Actis eruditorum.* Vid. et *Pfaffii* Hist. lit. Theol. T. III. p. 365. Vitam huius Papae literariam exposuit *Lamius* in Memorabilibus doctorum Italorum nostri saeculi p. 33. sqq.

(*b*) Vitam eius exhibet *Lamius* in Memorabilibus modo laudatis p. 1. sqq. Infra cap. VII. §. 27. numeratur inter huius saeculi polygraphos.

(*) Huius de beatificatione et canonizatione opus quatuor voluminum recensetur copiose in *Actis eruditorum* 1740. p. 577. sqq. 1741. p. 12. sqq. et p. 433. sqq. et 1742. p. 145. sqq. Alterum eius opus duorum voluminum de festis, Italico prius, deinde Latino sermone editum describitur in *Gel. Zeit.* 1741. p. 769. et 1745. p. 450.

(*c*) Editor operum patrui sui, *Clementis XI.* cuius et *Vitam* composuisse videtur.

(*d*) Vid. *Acta erud.* 1731. p. 122. et *Biblioth. Italique* T. XVII. p. 291. sq. et *Gelehrte Zeit.* 1734. p. 923. sq.

(*e*) Gerit hic nunc praefecturam bibliothecae Vaticanae, cui et suam ipsius bibliothecam copiosissimam insertam voluit. De scriptis eius vid. *Gelehrte Zeitungen* A. 1728. p. 649. et a. 1730. p. 202. itemque *Acta erud.* 1738. p. 603. sq. vbi et eius Vita. Insigne eruditionis eius philologicae specimen sunt Primordia Corcyrae; historicae literariae Historia literaria Brixiae. Prius opus iterum, et quidem cum magna accessione, editum est 1738.

(*f*) THOMASIVS, et IO. BAPTISTA (*g*) TOLOMEVS, HENRICVS (**) BISSY, VINC. LVD. (***) GOTTIVS, Cardinales, IO. NICOLAVS (*h*) MAVROCORDATVS, Princeps Walachiae, et DEMETRIVS (*i*) CANTEMIRIVS, Princeps Moldauiae.

P 3 LXXIII.

(*f*) Vid. *Acta erud. Suppl. T. VI.* p. 460. et *Fabricii Bibl. Graecae* T. XIII. p. 749. Eius Elogium historicum se edidisse, scribit *Iustus Fontaninus* in Diss. ad Discum votiuum §. XVI. p. 48. Eius Operum Romae edendorum primus Tomus prodiit 1741.

(*g*) Eius vita et scripta recensentur *in gelehrten Zeitungen* A. 1728. p. 353. - - 364.

(**) Acerrimi huius *Constitutionis Vnigenitus* patroni Vitam et scriptiunculas theologicas exhibet *Papillonius* in Bibliotheca scriptorum Burgundiae.

(***) De hoc vid. *Echardi* Tomus II. de scriptoribus Dominicanis p. 814. Edidit Theologiae Scholastico-dogmaticae Tomos quinque, Colloquiorum theologico-polemicorum sex Tomos, de veritate religionis Christianae duos, et librum de vera inter Christianos religione eligenda aduersus Clericum.

(*h*) Eius, A. 1730. d. 14. Aug. defuncti, *liber de officiis*, Graece scriptus, posteaque et Latino sermone editus, recensetur in *Actis erud.* A. 1720. p. 385. et A. 1722. p. 331. quo loco etiam patris ipsius, *Alexandri Maurocordati*, qui Imp. Turcici bis fuit Legatus extraordinarius ad Imp. Romanum, scripta commemorantur. De *Ioannis Nicolai* magna linguarum peritia testis est *Fabricius* in dedicatione *Tomi XI.* suae *Bibliothecae Graecae.* Vid. et *Nouellae literariae Saxoniae inferioris* A. 1730. p. 673.

(*i*) Mortuus est a. 1723. d. 21. Aug. Constituerat eum PETRVS I. Directorem Academiae Petropolitanae

LXXIII. De hodierno literarum ſtatu in *Eccleſia Graeca* edidit a. 1714. *Alexander Helladius* ſingularem librum. Sed Graeculum hunc egregie eſſe mentitum, non ſolum ex contraria relatione *Turnefortii* (k) aliorumque apparet, ſed ſeparatim etiam demonſtrauit (l) *Io. Matthias Geſnerus*. Ad hiſtoriam literariam (ll) *Iudaeorum* quod attinet, praeter eos, quos ſupra §. XXXV. produximus, inter literatos eius gentis eminent *Abarbanel*,

tanae. Liber eius, quem inſcripſit *Syſtema religionis Muhammedanae*, recenſetur a *Fabricio* in *Luce Euangelii cap. 25. p. 495. ſqq.* et in *Actis erud. Suppl. T. IX. p. 131.* Vid. ibidem a. 1729. p. 440. Eius *Hiſtoriae imperii Ottomannici*, Latine ſcriptae, verſio Anglica a. 1734. Gallica 1743. prodiit. Vita eius in *Iournal des Scav.* T. 133. p. 62. ſqq. et in *Nouvelle Biblioth.* T. XVII. p. 36. ſqq. Conf. *Gel. Zeit.* 1737. p. 780. ſqq. Veriſſimam eſſe illam eius faciem, quae praefixa cernitur *Parti CLV. Famae Europaeae*, teſtis eſt quidam, qui ſaepius ipſum vidit, *in den unpartheyiſchen Gedancken über die Iournale p. 232.*

(k) Vid. *Acta erud.* 1719. p. 197. Ibidem p. 201. teſtis αὐτόπτης refert *Turnefortius*, inter hodiernos Epheſi incolas eſſe neminem tam peritum literarum Graecarum, vt *Pauli* apoſtoli ad Epheſios ſcriptam intelligere valeat Epiſtolam.

(l) In Miſcell. Lipſ. T. II. Obſ. 30. et 50.

(ll) Hiſtoriam literariam Iudaicam exhibet per ſingula Chriſtiana ſaecula ſeparato in Capite *Hottingerus* in ſua Hiſtoria eccleſiaſtica. Compendium hiſtoriae literariae Iudaicae, a Rabbino *Simeone Luzzati* confectum, exhibet *Wolfius* Bibl. Hebr. T. IV. p. 1116. - 1128. Vid. eiusdem Index ad T. IV. v. *Academiae*.

banel, *Abrahamus de Balmes*, *Abendanae* duo, *Menasse ben Israël*, *Iosephus Athias*, *Dauid Ganz*, *Elias Leuita*, *Isaacus Loria*, *Leo Hebraeus*, *Lipmannus*, *Schabtai:* de quibus consulatur *Wolfii Bibliotheca Hebraea*, qui in sua Praefatione (*m*) laudat bibliothecam Iudaicam Hanoueranam Rabbini *Dauidis Oppenheimeri*, quam *vastam* vocat *et incredibili sumtu congestam.* Idem vero Tomo altero suae *Bibliothecae* (*n*) testis est, adeo iacere hodie literarum studia inter Iudaeos, vt ne grammaticam quidem linguae suae calleant. Lectu digna quoque sunt, quae ibidem (*o*) de Iudaeorum ingeniis proferuntur: quibus-

P 4 cum

(*m*) p. 18. Idem in Tomi tertii Dedicatione scribit, *bibliothecam Oppenheimerianam in toto terrarum orbe inter Iudaeos parem non habere.* Distinctius ea describitur in *Actis historico-ecclesiasticis* T. IV. p. 877. sq.

(*n*) p. 1099. Ex-Iudaeus quidam, *Fridericus Christianus Augusti*, Gymnasii Gothani aliquandiu collega, nunc Pastor ecclesiasticus, a. 1731. e cathedra disputatoria praeside Rectore, *Io. Henr. Stussio*, propugnauit Theses quindecim perbreues *de studiis Iudaeorum hodiernis*, alio tempore vberius illustrandas. Hic naturalem secutus suae nationis amorem id quidem agit, vt studium Iudaeorum hodiernorum praedicet, at pro Christiano tamen candore historiam suam tam incorrupte exponit, vt appareat, alias rei literariae partes frigere in scholis Iudaicis, alias plane esse emortuas, et literatum Iudaeum, cum nugarum tantummodo sit plenus, verae eruditionis vacuus, tamen sibi suisque videri virum sapientissimum maximaque dignum veneratione.

(*o*) p. 1095. sq. Conf. *Acta Philos.* T. I. p. 614.

cum consentit iudicium (*p*) *Io. Henr. Maii: In nugis proferendis*, inquientis, *supra quam dici potest foecundum est ingenium Rabbinicum; in rebus alicuius momenti sane quam sterile.*

LXXIV. De *Sinensium* literatura praeclare agit *Renaudotius*, cuius Dissertationem in Germanicum conuersam sermonem. *Actis Philosophorum* (*q*) inserui et annotationibus paulisper illustraui. Fuerunt etiam proximis annis tres clarissimi viri, qui magnifice existimarent de Sinensium sapientia. Primus *Bulfingerus* a. 1724. edidit *Specimen doctrinae veterum Sinarum moralis et politicae*, vtramque Sinensium philosophiam mire efferens. Verum facile apparuit erudito illi viro, qui librum hunc in *Actis eruditorum* Germanice scriptis (*r*) recensuit, non habuisse auctorem illum iustas causas tam praeclare sentiendi de sapientia Sinensium practica. Deinde a. 1726. *Christianus Wolfius* Orationem, eamque notis illustratam, euulgauit *de sapientia Sinarum Confuciana*: quam eodem anno iterum edidit theo-

(*p*) Biblioth. MS. Vffenbach. P. I. §. 87. p. 119. Conf. *Rich. Simonii* T. II. Epist. sel. 27. p. 187. vbi is Rabbinorum scripta, paucissimis exceptis, valde contemnit.

(*q*) Tom. II. p. 717. sqq. Lutetiae quoque paucis abhinc annis *Furmontius* edidit Dissertationem de eruditione Sinensium: sed eorum duntaxat linguam contemplatur et scripturam, Vid. *Gel. Zeit.* 1723. p. 768. sq.

(*r*) P. CI. p. 350. sqq.

theologus Halensis, *Ioachimus Langius*, vna cum censura accurata tum ipsius Orationis, tum Wolfianarum annotationum. Is vero duo potissimum *Wolfio* vertit vitio, primum quod historiae Sinensium ex omni parte falsissimae caecam fidem habens, miram prodat et philosopho indignam credulitatem; deinde quod supponens, Sinenses philosophos esse atheos, hoc est, bipedum stultissimos stupidissimosque, iis tamen tribuat summum sapientiae moralis fastigium, suaque principia fateatur consentire cum illis Sinensibus. Denique a. 1727. *Iac. Frid. Reimmannus* ἀνωνύμως edidit *Historiam philosophiae Sinensis* in quatuor plagulis, tertio in capite catalogum scriptorum de ea philosophia exhibens. Nec hic dubitat, quin, quae vulgo traduntur de scientia Sinensium siue theoretica siue practica siue effectiua, sint verissima. At sunt alii non inferiores iis, quos diximus, qui contraria sentiunt omnia. Praeter eos, quos iam in *Actis Philosophorum* laudaui, in hoc numero est *Sam. Schuckfordus*, qui nuper pronuntiare *(s)* sustinuit, *philosophemata Sinensium hodiernorum esse nugas et naenias pueriles. Confucium* certe non esse philosophatum, adeoque immerito referri inter philosophos, satis manifestum fecit *Mosbemius* in Theologia sua (*) morali.

 Doce-

(s) In Praef. ad T. I. *Harmoniae bistoricae* p. 20. edit. Germ.

(*) T. II. p. 373. sq.

Docetur item in Hiſtoria Acad. Pariſ. ſcientiarum anni 1732 copioſe, et ingenio et ſcientiarum cultura Sinenſes longe eſſe inferiores (**) Europaeis. *Baldius* quoque in ſuae Deſcriptionis Chinae Tomo tertio, miſeram eſſe omnium diſciplinarum conditionem in hoc regno, confirmat: cuius narratio breuiter repetitur in *Actis eruditorum* anni 1736. p. 153. ſq. Inprimis diligenter et ad fidem faciendam apte de Sinenſium ſapientia diſputat in Hiſtoria ſua (***) philoſophica *Bruckerus.* Speciatim medicam Sinenſium ſcientiam eſſe pertenuem, agnoſcit (*t*) *Leibnitius*, itemque (*u*) *Schelhammerus.* Atheos quoque theoreticos omnino eſſe Confucianos philoſophos, credere debemus *Engelberto (x) Kaempfero*, qui apud Sinenſes fuit ac diu vixit in Iaponia, Sinenſemque philoſophiam habuit perſpectiſſimam, ac id perſcriptum reliquit in ſua *Hiſtoria Iaponiae.* Magno item ſtudio atheismi reos agit Sinenſes ſcriptor anonymus *Hiſtoriae philoſophiae (y) ethnicae*, a. 1724. editae. Denique

(**) Idem docetur ab alio in *Iourn. des Scav.* 1739. m. Oct. p. 247. et T. 104. p. 510.

(***) Editionis Germ. lib. VI. cap. 2. et Latinae T. V. p. 846. ſqq.

(*t*) *Miſcell. Leibnit.* p. 212.

(*u*) Addit. ad *Conringii* Introd. in artem Medicam cap. 6. p. 227. ſq.

(*x*) Vid. *Biblioth. Angl.* T. XV. p. 69. ſqq.

(*y*) T. I. p. 16.-36. Idem ſtudioſiſſime docet *La Croze* in Biblioth. raiſ. T. XVIII. p. 137.-139. Conf.

Baelius

nique nec me poenitet ſuſpicionis, in *Actis Philoſophorum* (z) promtae, cum credebam, *Confucium* (quem *Cooſium* appellant Iaponenſes,) non, vt aiunt, diu ante natum Chriſtum vixiſſe, ſed diu poſt. Nam eandem ſententiam *Conringio* iam in mentem veniſſe, cognoui ex ipſius *Antiquitatibus* (a) *Academicis*. Quid? *Syrbius* (b) prorſus ſuſpicatur, *Confucium* illum nunquam in rerum natura exſtitiſſe.

LXXV. *Turcarum Hiſtoriam* (c) *literariam* edere parabat magnus ille promiſſor, ſed idem haud impar ſeruandis promiſſis, ſi vita ſuppeditaſſet, *Georgius Hieronymus Welſchius*. Vigere inter Turcas ac laetiſſime florere literarum omnium ſtudia, perſuadere nobis conati ſunt *Sam. Schelwigius* in ſua *de philoſophia Turcica* Oratione, et *Adamus Eberti* in ſingulari *de Turcarum hodierna eruditione* Diſſertatione. Verum longiſſime vtrumque aberraſſe a ſcopo ſuo, in *Poecile* (d) mea docui

Baelius Contin. de cometis §. 113. et 154. ac *I. C. Wolfii* Diſp. de atheismi falſo ſuſpectis Sect. II. §. 8.

(z) Tomi II. p. 727.

(a) p. 214.

(b) Diſp. de orig. atheismi §. 20.

(c) Mentionem facit huius operis *Schroeckius* in Memoria Welſchiana p. 75. Integer vero eius titulus a *Schelhornio* recitatur in Amoen. lit. T. XIII. p. 256.

(d) T. III. p. 295. ſqq. Adiungo nunc teſtimonium legati cuiusdam Gallici, per literas Conſtantinopoli

docui, vbi exhibeo perbreuem de eruditione (α) Muhammedanorum historiam, simulque maiorem in modum laetari me profiteor *aurora Musis amica Constantinopoli nuper orta.* Scilicet magnum ibi Maecenatem nactae nuper sunt literae, IBRAHIMVM, (siue *Abrahamum,*) Vezirium magnum, hoc est, Imperatoris Turcici praefectum praetorio, qui non defatigatus multis magnisque, quae sibi obiiciebantur, difficultatibus, tandem artem typographicam induxit non solum in vrbem (*) Constantinopolim, sed in ipsum Imperatoris (**) pala-

poli a. 1640. datas docentis, Turcarum eruditionem et in literas meliores amorem esse perexiguum, ipsorumque literatos homines nihil habere cognitum praeter *Alcoranum* et Matheseos Logicaeque nonnihil. Ex hac epistola id repetiit *Ericus Mauritius* in Oratione *de origine graduum Academicorum, Dissertationibus Morhofii Academicis* interiecta, p. 208. Vid. et *Iac. Sponii* Itinerarium p. 53. sq. vers. Germ. De hodierno literarum statu in regno Turcico inprimis inspici meretur *Demetrii Cantemirii* Systematis religionis Muhammedanae lib. VI. cap. 34.-41.

(α) Historiam literariam Muhammedanorum per singula saecula Christiana separato in capite exhibet *Hottingerus* in Historia sua ecclesiastica.

(*) Iam a. 1576. typographicam officinam Constantinopoli habere permissum fuit Iudaeis, sed hac adiecta lege, ne Arabicos libros excuderent. Vid. *Basnagii* Hist. Iud. lib. IX. cap. 30. §. 6. et *Wolfii* Biblioth. Hebr. T. II. lib. IV. cap. 5. §. 12.

(**) Vid. Biblioth. raif. T. VI. p. 234. sqq. et Journ. des Scav. 1742. P. I. p. 248. seqq. Catalogus librorum

palatium, vbi ſtrenue nunc, licet crudeliter exſtincto illo patrono, nitidiſſimis literis libros exprimunt typographi. Primum, qui ex officina hac typographica a. 1728. prodiit, librum recenſitum vidimus ſumma cum voluptate in *Actis (e) eruditorum.* Quae ars vbi propagata fuerit in Muhammedanorum Academias, (*f*) Schiraſianam, (*g*) Feſſanam, (α) Maroccenſem, (*h*) Tunetanam, et ſi quae forte ſunt iis

brorum in hoc typographaeo adhuc excuſorum exhibetur *in der neuen Europaeiſchen Fama* T. II. p. 90.

(*e*) A. 1731. p. 115. Vid. et *Bibliotb. Italique* T. XI. pag. 284.

(*f*) Schiraſii, quae clariſſimas inter vrbes eſt hodiernae Perſidis, eſſe Academiam ex theologis, philoſophis, et medicis compoſitam, quingentos habere ſolitis diſcipulos, teſtis αὐτόπτης eſt *Theuenotius* Itiner. P. II. lib. III. cap. 2. p. 183. edit. Germ. De introducta ſaeculo XVI. in Perſiam typographia vid. *Morerii* Dict. hiſt. v. *Iacob- Ian.*

(*g*) Habemus epiſtolam a. 1541. in ipſa vrbe Feſſa (*Fez*) ſcriptam a *Nic. Clenardo*, in ipſiusque *Epiſtolis* nonum libri primi locum tenentem, ex qua cognoſcimus, literatorum ibi magnam tum fuiſſe multitudinem, iisque grammaticam fuiſſe curae cordique; in Alcorano autem fuiſſe totos, et praeterea iis in libris, qui tractent caerimonias ipſorum religioſas; Dialecticam, Rhetoricam, et artes reliquas attingi a pauciſſimis; poëtis eos abundare, magis tamen veteribus, quam nouis; medicinae conditionem hic eſſe miſerrimam, imo riſu dignam.

(α) Huius Academiae miſeriam paucis deſcribit *Ioſ. Scaliger* Epiſt. p. m. 308.

(*h*) Tuneti, quae vrbis regni Tunetani caput eſt, omnes coli diſciplinas, eadem in Epiſtola propriis vſus oculis

iis aliae, iure ſperabimus, omnes literas, etiam religioſas, victa ignorantia victisque erroribus debitum ſibi nitorem eſſe tandem aliquando conſecuturas.

LXXVI. De ſtatu rei literariae in regno Indiae *Tunquin* (*) differit *Tauernierius* in Narrationis ſuae de regno hoc capite nono, adiiciens cap. 10. rei medicae in illo regno conditionem. *Hiſtoriam eruditionis Malabaricae* componere in animum induxerat (*i*) *Polycarpus Leyſerus*, e numero Profeſſorum Academiae Iuliae praematura morte ereptus. Caeterum eius iam primordia exhibuit in Diſputatione a. 1716. edita, in qua pugnat, *originem eruditionis non eſſe ad Iudaeos, ſed ad Indos, referendum.* Etſi enim hoc poſterius tam infeliciter (α) demonſtrat, vt non ſit verendum,

oculis teſtatur *Clenardus* p. 62. Nuper vero *Thomas Shawius*, doctiſſimus Anglus, in Deſcriptione ſui itineris per regna Algerienſe ac Tunetanum T. I. p. 234. ſqq. docuit, ſummam nunc eſſe his in regnis omnium diſciplinarum imperitiam. Ac inde id refertur breuiter in *Actis erud.* 1744. p. 639. ſq. et in *Bibliotheque Brit.* T. XIII. p. 2. ſqq.

(*) *Tonkin* et *Tonquin* vocat *Morerius* in Dictionario: vbi Tauernierianae narrationis exhibet epitomen.

(*i*) Ipſe id conſilium aperit in exordio Diſſertationis mox memorandae.

(α) Hinc *Huetius* ipſius ſententiam exploſit in ſua *Hiſtoria commerciorum veterum.* Quanquam aduerſus eum ſe defendit *Leyſerus*, cui tum adhuc placebat *Lyſeri* nomen, in *Apparatus literarii Wittebergenſis* capite nono.

rendum, ne quenquam noua haec opinio nanciſcatur ſubſcriptorem, tamen magna induſtria collecta exhibet p. 40.-56. quae de ingenio literariisque ſtudiis *Malabarum* relata legerat in Halenſibus *Relationibus* (k) *nouellis de noua Eccleſia Malabarica:* quarum quae poſtea ſunt editae, facilem praebent occaſionem continuationi, ſi quis telam velit illam pertexere. Recordor quoque, *Theuenotium* in *Itinerario* (*l*) ſuo agere de lingua Malabarica, eiusque alphabetum repraeſentare. Vnius e Miſſionariis, *Io. Ern. Grundleri*, *Narratio de Statu artis Medicae inter gentes Malabaricas* recenſetur in *Io. Chriſtoph. Franckii Bibliotheca* (m) *nouiſſima*, ſubiuncta hac ſententia, illorum arte medica nihil eſſe indoctius.

CA-

(*k*) Titulus Germanicus: *Der Koenigl. Däniſchen Miſſionarien Berichte aus Oſt-Indien.* Quod opus in Anglicam conuerſum linguam recenſetur in *Bibliotheque Angloiſe* T. I. et IV. et V.

(*l*) P. III. lib. 2. cap. 1.

(*m*) p. 380. ſqq.

CAPVT V.

DE FATIS DISCIPLINARVM SIVE DE EARVM ORIGINE ET INCREMENTIS.

Σύνοψις.

De caussis, cur vel ferueant vel frigeant studia literaria, I. II. III. IV. V. *De fatis Matheseos*, VI. *Grammaticae*, VII. VIII. *Lexicorum*, IX. *Artis criticae*, X. *Artis hermeneuticae*. XI. *Artis oratoriae*, XII. *Artis poëticae*, XIII. *Qui versus dicantur* rophalici *et* politici, XIV. *Vnde nomen acceperint versus* Leonini, XV. *item carmina* Madrigalica *et versus* Alexandrini, XVI. *Historia Musicae*, XVII. XVIII. XIX. XX. XXI. *Scriptores de fatis Philosophiae*, XXII. *Historia Logicae*, XXIII-XXIX. *Ethicae*, XXX-XXXVI. *Iurisprudentiae naturalis*, XXXVII-XLIII. *Historiae*, XLIV. XLV. XLVI. *Scriptores de fatis studii Genealogici, Geographici, et Heraldici*, XLVII. *Scriptores historiae Medicinae*, XLVIII. *historiae Iurisprudentiae cum ciuilis, tum ecclesiasticae*, XLIX. *historiae Theologiae*, L. *De desideratis et cautionibus literariis*, LI. *De necessitate et vtilitate literarum in re publica*, LII. LIII. *De fructibus ex literarum reformatione perceptis a rebus publicis Papae subiectis*, LIV. LV.

I.

Equidem iam alibi (*a*) non poenitenda videor protulisse in medium de origine fatisque

(*a*) *Act. Philos.* P. II. cap. 3. item cap. I. §. 18.-27. et P. IV. cap. I. §. 24.-28. Inprimis paupertate magistra

tisque disciplinarum. Libet tamen quaedam hic adiungere de generalibus causis, ob quas alias feruent, alias frigent studia literas tractantium: quo facto auctores, qui singularum fata disciplinarum perstrinxerunt, indicabo.

II. Scilicet sunt quaedam studia ita comparata, eorum vt cultura honores vel diuitias pariat, vel saltim careat periculo. Horum incrementa pendent partim ab opportunitate temporis, partim a facultate ingeniorum. Vnde cum *Melanchthon*, communis ille Germanorum magister, Latinae linguae Latinaeque poëseos culturam etiam atque etiam commendabat, summo impetu in eloquentiam ac poësin Romanam ferebantur ingenia maiorum nostrorum. Quod enim probari magnique fieri sentimus ab eo, cuius auctoritas apud nos plurimum valet, id strenue, nisi alia sint impedimento, sequimur, ne ratione quidem recta (*b*) in consilium adhibita. Item ex quo tempore Principes instituerunt praemiisque ornarunt collegia literatorum physica, mathematica, antiqua-

stra stare rem literariam, docui ibidem P. II. cap. 3. §. 7. et in Disp. de paupertate §. 10: id quod et Buddeus obseruauit in Diss. de cultura ingenii cap. II. §. 7.

(*b*) Certe sapienter maiores nostri fecissent aetate *Melanchthonis*, si eloquentiae et poësi patriae non minorem nauassent operam, quam Latinae. An enim decebat, barbaros esse in lingua domestica, qui in aliena erant elegantissimi?

tiquaria, nummaria, insignia ceperunt istae literae incrementa. Simul autem Maecenates cessant. Virgiliorum quoque prouentus est vel nullus, vel admodum tenuis. Opportunitati quoque tribuendum est, quod olim in Chaldaea studium florebat maxime astronomiae: quod in Graecia libera oratores proueniebant excellentissimi; quod patrum nostrorum memoria Reformati, qui in Gallia erant, theologi theologiam dogmaticam et historiam ecclesiasticam prae caeteris theologis eximie excoluerunt; quod hodie in Germania nostra, et quidem in Academiis Protestantium, Ius publicum strenue tractatur; quod alio tempore commentarii in Aristotelis libros multi iique eruditi prodierunt in publicum.

III. Quod ad ingeniorum varietatem attinet, illo, quem modo dixi, rerum statu alius laboriose congerit in vnum volumen, quae dispersa reperit in sexcentis veterum recentiorumque libris; alius moralem philosophiam excolit, quaeque sibi de ea in mentem veniunt, qualicunque obseruata methodo perscribit; alius in interiora literarum quarumuis recessus penetrat, disciplinamque modo hanc, modo illam perpolit, etc.

IV. At sunt quaedam studia, quae nec honoribus ciuilibus coluntur, nec idonea sunt augendae rei familiari, praetereaque odium (*c*) ineru-

(*c*) Huc pertinent Testes veritatis inter ethnicos et Papaeos, quibus saepe optabilius fuisset, *nescire literas*, (vid.

ineruditorum, etiam principum, prouocant, ac denique ingenia poſcunt haud vulgaria et induſtriam haud vulgarem. Eorum igitur, qui talia colunt ſtudia, non mirum eſt, ſi ſemper magna ſit paucitas. Facile apparet, haec, quae dixi, conuenire in ſtudium philoſophiae, maximeque in partes eius longe grauiſſimas. Philoſophia enim poſtulat (1) *rarum ingenium*, (2) *raram animi magnitudinem*, vt quis audeat etiam cum periculo ſuo errores oppugnare, (3) *raram* (*d*) *temporum felicitatem, vbi ſentire, quae velis, et, quae ſentias, dicere liceat.* Qua de cauſa ſemper erunt philoſophi (*e*) *rari*, et *vix totidem, quot*

Thebarum portae, vel diuitis oſtia Nili.

Q 2 V. Eae-

(vid. *Suetonius* in Nerone cap. X.) neſcire veritatem. Conf. *Bayle* Dict. v. *Arminius* not. D.

(*d*) *Tacitus* Hiſt. lib. I. cap. I. n. 6. Caeterum ne forte quis *Tacito* obiiciat, (id quod fecit *Bierlingius* in Diſp. *de cauſis, cur nonnulli eruditi nihil in lucem emiſerint;* §. XII. p. 22.) neminem poſſe prohiberi, *quae velit, ſentire*, ſcias, hoc ſibi velle *Tacitum*, Traiano imperante licuiſſe non ſolum *ſentire, quae velles*, hoc eſt, in colloquiis familiaribus ſuam quamcunque ſententiam expromere, (vid. *Taciti* Vita Agricolae cap. II. 3.) ſed etiam permiſſum fuiſſe, *quae, ſentias, dicere*, hoc eſt, publico ſcripto exponere et in vulgus efferre ſuam ſententiam. *Dicere* enim hic eodem ſenſu accipitur, quo in proxima periodo *dicendus*. *Dicendus* autem ibi ponitur pro *hiſtorico in libro commemorandus.*

(*e*) Huc refer illos, qui errores in religione pub ce recepta proprio acumine mentis perſpiciunt, erutam ue veri-

V. Eaedem, odio excepto publico, causae sunt, cur magnorum philologorum rarus sit prouentus. Si enim vnam alteramque professionem Academicam et paucas Gymnasiorum bibliothecarumque praefecturas exceperis, philologos plerosque ars sua vel non alit vel parcissime minusque honeste alit. Fructuosas igitur literas a plerisque anteponi contemtae et famelicae sapientiae philologicae, non est, quod miremur. Fuerunt etiam, qui vt viuere possent et lautius et honestius, in Pontificia castra transierunt, vt *Acidalius*, *Christoph. Colerus*, *Scioppius*, *Holstenius*, *Philippus Caroli*, *Kusterus*.

VI. Venio nunc ad fata singularum disciplinarum, inter quas *Mathesis* prima omnium a mortalibus exculta fuit: vnde et ei nomen (*f*) *disciplinae* mansit proprium. Haec initio haud dubie valde rudis, sensim a Chaldaeis Aegyptiisque exculta, hinc a Graecis curatius expolita, nostro aeuo a *Wallisio*, *Neutono*, *Weigelio*, *Bernulliis*, *Cartesio*, *Leibnitio*, *Wolfio*, ad summum (*g*) perducta videtur fastigium.

veritatem ingenue profitentur. Talis vir erat *Lutherus*, qui paucos sui similes habuit, habet, et habebit.

(*f*) Μάθημα enim generatim significat *disciplinam* siue *scientiam*. Vid. *Suiceri* Thesaurus ecclesf. v. μάθημα.

(*g*) Sunt, qui speculationes mathematico-mechanicas queruntur fraudi fuisse philosophiae morali ac theologiae naturali, quae tamen praecipuae sunt disciplinae ac veluti centrum

ſtigium. Hiſtoriam ſtudii mathematici ſcripſit *Voſſius* libro de *vniuerſae matheſeos natura et conſtitutione*, et *Io. Rudolphus Faeſchius* in *hiſtorica* ſua *et methodica Introductione in Matheſin*, a. 1716. edita: item *Walliſius* in Operibus ſuis, et *Claudius Franciſcus Milliet Dechales in Mundo mathematico.* Singulari ſtudio elaborata eſt, quae 1742. prodiit, *Io. Chriſtoph. Heilbronneri Hiſtoria matheſeos vniuerſae a mundo condito ad ſaeculum poſt C. N. XVI. praecipuorum mathematicorum vitas, dogmata, ſcripta, et manuſcripta, complexa. Accedit recenſio Elementorum, Compendiorum, et Operum mathematicorum: atque Hiſtoria Arithmetices ad noſtra vsque tempora.* Commemorari etiam digna eſt *Io. Auguſti Krebſii* Diſſertatio Ienae

centrum ſapientiae. Nota eſt, quae nondum deflagrauit, controuerſia de philoſophia Wolfiana. Recordor hic verba *Suetonii*, de Tiberio cap. 69. *Circa deos*, inquientis, *ac religiones negligentior, quippe addictus mathematicae, perſuaſionibusque plenus, cuncta fato agi.* *Steph. Gauſſenus* negauit, excellentem Mathematicum eſſe poſſe excellentem Theologum. Vid. *Poecile* mea T. III. p. 337. Etiam *Mabillonius* in libello *monaſticorum ſtudiorum ratione* inſerto a *Pezio* Tomo nono *Bibliothecae aſceticae*, p. 658. iubet theologiae cultorem iuuenem eas fugere artes, *quae totum animum ad ſe rapiunt, nec eum ad res ſpirituales aptum efficiunt, quales* (inquit,) *ſunt mathematicae, quarum elementa quidem ſtudioſis proſunt, ſed, ſi ſemel his immerſus fuerit animus, vix vnquam ad ſpiritualia aſſurgere valebit.* Vid. omnino et *Fabricius* Bibl. Graecae lib. III. cap. 14. §. 9.

a. 1702. typis exſcripta *de originibus et antiquitatibus mathematicis;* itemque Catalogus mathematicorum exhibitus a *Fabricio* in *Bibliotheca* (*h*) *Graeca.* Nec ita pridem de ſcriptoribus mathematicis egit, ferens de vnoquoque ſententiam, *Chriſtianus Wolfius* in Tomo quinto *Elementorum Matheſeos* anno 1740. edito. Solorum Noribergenſium mathematicorum, qui ſunt trecenti ſexaginta, catalogum edidit a. 1730. *Io. Gabr. Doppelmayrius.* Speciatim aſtronomici ſtudii hiſtoriam a prima inde origine ad Brahei aetatem vsque expoſuit *Gaſſendus* in praefatione ad eius vitam, itemque *Io. Keillius* in *Introductione ad veram Aſtronomiam* Oxoniae a. 1718. edita. Nouiſſimi *Hiſtoriae Aſtronomiae* ſcriptores ſunt *Ludouicus de l'Isle* et *Io. Frid. Weidlerus*: quorum ille ſuam Petropoli 1738. hic (α) Wittebergae 1741. publicauit. Aſtronomos veteres *Fabricius* recenſet libro (*i*) laudato, qui eodem in opere (*k*) de inuentis veterum aſtronomicis diſputat. De hiſtoria ſtudii arithmetici adeatur etiam *Baelius* Diction. v. *Tartaglia.*

VII.

(*h*) Lib. III. cap. 23.

(α) Maxima laude dignum eſt hoc opus, qua et excipitur in *Actis eruditorum* 1742. p. 311. ſqq. Prioris liber recenſetur in *Biblioth. Germanique* T. XLIX. pag. 194. ſqq.

(*i*) Lib. III. cap. 5.

(*k*) Lib. IV. cap. 14. §. 16.

VII. Poſt inuentas literas Grammaticae, Rhetoricae, Poëſeos ac Hiſtoriae ſtudium quamplurimos habuit cultores. Ac Grammatici (*l*) quidem ſtudii hiſtoriam et antiquitates doctiſſime et copioſiſſime perſequitur *Wowerius* in ſuo *de Polymathia* opere: cui adiunges, ſi libuerit, meam Diſſertationem (*m*) *de ſectis ſiue haereſibus Grammaticorum.* Grammaticae Graecae (*α*) ſcriptores permultos omnium aetatum recenſet *Fabricius* in *Bibliotheca (n)* ſua et *Morhofius* in (*o*) *Polyhiſtore.* Nec indigna lectu eſt *Laur. Reinhardi* Oratio *de incrementis, quae Philologia Graeca inde ab anno 1701. vsque ad annum 1727. opera Germanorum cepit.* Latinae grammaticae originem progreſſumque ſingulari libello demonſtrauit *Suetonius.* Adiungatur *Cellarii* Diſ-

 ſertatio

(*l*) Ad hiſtoriam Grammatices etiam linguarum origines ac fata pertinent. Pulchre docet *Vitringa* Obſ. ſacr. lib. I. Diſſ. I. cap. 6. et 7. ex lingua Hebraea ortas eſſe caeteras omnes, adeoque et Graecam, ex hac vero natam fuiſſe Latinam. Paradoxum, ſed firmiter demonſtratum eſt a *Gatakero* lib. de ſtylo N. T. cap. 1. primae Virgilianae eclogae priores quinque verſus nullum habere vocabulum, quod non ſit ſtirpis Graecae.

(*m*) Recuſa ea eſt in *Poeciles* T. III. p. 631. ſqq.

(*α*) Grammaticam in Graecia iam ante Homerum floruiſſe, ex eo iure concludimus, quod alias Homerus tam nitide docteque ſcribere non potuiſſet. *Phemium*, Homeri magiſtrum grammaticum, nominat *Herodotus* in Vita eius.

(*n*) Lib. V. cap. 7.

(*o*) Polyhiſt. lit. lib. IV. cap. 6.

ſertatio *de fatis Latinae linguae*, et *Walchii Hiſtoria critica linguae Latinae.* Quam nuper componere coepit *Io. Nic. Funccius Hiſtoriam criticam linguae Latinae*, cuius iam quinque libros (*p*) vidimus, vt quantocyus perficiat perfectamque in medium proferat, optamus impenſe. Reliquias priſcorum Grammaticorum Latinorum vnum redactas in corpus ediderunt *Godofredus* ac *Putſchius*, quorum opera recenſet *Fabricius* in *Bibliotheca* (*q*) *Latina.* Recentiores Grammaticos Latinos exhibet *Morhofius* in opere modo (*r*) laudato: quibus adiungi oportet *Georgii Henrici Vrſini Inſtitutiones linguae Latinae pleniſſimas*, Ratisbonae editas a. 1700. In Anglia *Richardus Iohnſonus* ſcribendam (*s*) ſuſcepit perfectiſſimam Grammaticam Latinam, eiusque iam ſpecimen edidit eruditiſſimum. De ſtudii grammatici apud Iudaeos ortu progreſſuque accurate et praeclare agit *Rich. Simonius* in *Hiſtoriae V. T. criticae* lib. I. cap. 30. et 31. Hebraeos Hebraicarum Grammaticarum auctores repreſentat *Wolfius* in *Bibliotheca* (*t*) *Hebraea.* Inter Chriſtianos eius linguae gramma-

(*p*) Vid. *Acta erud.* A. 1721. p. 140. et A. 1724. p. 83. et A. 1728. p. 46. et A. 1731. p. 267.

(*q*) Lib. IV. cap. 6. et 7.

(*r*) Polyhiſt. lit. lib. IV. cap. 10.

(*s*) Vid. Biblioth. Angloiſe T. I. p. 295. ſqq.

(*t*) Num. 539. Idem T. II. p. 597. ſqq. Hebraeas Grammaticas tum a Iudaeis, tum a Chriſtianis compoſitas editasque exhibet ingenti numero.

grammaticos eminent *Buxtorfius*, *Wasmuthius*, *Danzius*. Laudari quoque merentur *Loeſcheri* libri III *de cauſis linguae Hebraeae*: quod opus haberi poteſt pro polyhiſtore quodam Hebraeo: vt omittam curioſas verius, quam ſolidas, meditationes grammaticas (*u*) *Caſp. Neumanni*. Caeterarum Orientis linguarum ſtudii in Europa reſtituti hiſtoriam a *Widmanſtadio* expoſitam legere licet in *Miraei* libro *de ſcript. ſaec. XVI.* cap. LXXI.

VIII. E Grammaticis Latinis celeberrima ſunt nomina *Donati* (*x*) et *Priſciani*. Vitia

Q 5 ſua

(*u*) Sectatores tamen hic nactus eſt duos theologos *Loeſcherum* ac *Zieroldum*, quorum ille et in libri II. de cauſis ling. Hebr. cap. 2. §. 6. ſqq. et paſſim in Innoxiis ſuis, quas vocat, Relationibus, eundem in modum philoſophatur; hic in opere a. 1713.-1718. per vices edito, quod inſcripſit *Deutliche Erklärung der heiligen Schrift*, in cuiusque Partis fine de vnius literae Hebraicae natura et ſignificatu praecipit ſecundum mira illa et Cabaliſtis digna principia. Merito vero grammaticam hanc philoſophiam reiecit *Io. Gottl. Carpzouius* in *Critica ſacra V. T.* Partis I. cap. 5. ſect. III. et ſeparato libello *C. B. Michaëlis*, quem a 1717. edidit inſcripſitque *Diſſertationem de vocum ſeminibus et literarum ſignificatione hieroglyphica*; et *Io. Chriſtoph. Harenbergius* in *Muſei Bremenſis* T. II. p. 308. et *Theod. Haſaeus* Diſp. de Ieſchurune p. 27. ſqq. et *Deylingius* in Obſ. ſacr. T. III. cap. 25. §. 20. et *Rambachius* Inſtit. hermeneut. lib. II. cap. 7. §. 2. Conf. *Wolfii* Biblioth. Hebr. T. IV. pag. 313. ſq.

(*x*) De *Donato*, (quo *Hieronymus* magiſtro vſus fuit,) et *Priſciano* vid. *Fabricius* Bibl. Lat. T. III. p. 740. ſqq.

ſua illuſtriores fecerunt e veteribus *Orbilium*, e iunioribus *Antonium* (y) *Mancinellum:* quibus aſſocio *Pedanum*, a quo *pedantiſmi* nomen ortum eſſe, nuper (z) docui. Prae caeteris vero memorari merentur *Reges* (a) *grammatici*, hoc eſt, ii, quorum Grammaticae in ſcholis omnibus vſu receptae ſunt. E graecae quidem linguae Grammaticis hic nominari debent *Wellerus* et *Blechius:* e Grammaticis Hebraeis *Schickardus* et *Opitius:* e Latinis Angliae (b) *Lilius*, Belgii *Voſſius*, Germaniae *Schmidius*, *Rhenius* et *Langius*. Hi vero omnes regnare in ſcholis coeperunt, ex quo

ſqq. et p. 729. ſqq. *Priſcianus* vero Latinam linguam non in ſinu materno didicit, ortu quippe Caeſarienſis. Ac vel ſtylus ac praefatio operis manifeſtum facit, ei Latinam linguam non fuiſſe natiuam.

(y) Is, quia plures auctores edidit cum notis ad modum Minellii, vocari poteſt *Minellius ante Minellium.* Eum *grammaticulum diobolarem* vocat *Fr. Flor. Sabinus* lib. II. Lect. ſubciſ. cap. 20. et libellos eius pro meris nugis habet. De eo vid. *Baelius* Diction. Opera eius recenſentur a *Sandero* lib. III. de claris Antoniis p. 166. ſeqq. et *Weinrichio* lib. de ſtudiis humanioribus p. 11. ſeqq.

(z) Poeciles T. II. lib. 1. p. 82. ſq. Approbat hanc meam ſententiam *Beyſchlagius* Sylloges T. I. p. 529. ſq.

(a) Ita et *Cellarius* multis eſt rex orthographicus, qui ita vel ita non alia de cauſa ſcribunt, quam quod ſcribendum ſic cenſuit vir magni ſuo merito nominis.

(b) De hoc praeter *Wodii* Antiqu. Oxon. vid. *Morhofius* lib. de pura dict. Cap. XV. §. 9. p. 279. ſeq. et quae ibi adſcripſit *Moshemius*. Conf. *Acta erud.* Suppl. T. IX. p. 210. 212.

quo pulſa barbarie priſtinus nitor redire coepit literis. Antea, hoc eſt, in obſcura luce medii aeui, Graecae inſtitutionis regnum toto Occidentis orbe tenuiſſe (c) *Eberhardum* Bethunienſem, Latinae *Alexandrum* Dolenſem, teſtis eſt *Henricus* (d) *Gandauenſis.*

IX. Sequuntur Lexicographi. Ac ſane cum ad ſummam perfectionem Lexica fortaſſe (e) nunquam ſint peruentura, noſtro aeuo in praecipuis linguis Lexica exſtant praeſtantiſſima. In Hebraica quidem lingua principem locum tenent *Guſſetii Commentarii linguae Hebraicae:* in Graeca *Theſaurus Henrici Stephani*, cui adiungendi *Budai Commentarii*

(c) Edidit hic etiam adſcito *Labyrinthi* nomine longum carmen *de ludimagiſtrorum moleſtiſſimis laboribus*, in quo hiſtoriam inſtitutionis ſcholaſticae ſui aeui deſcribit. Ineditum id credebat *Leyſerus* in *Hiſtoria poëtarum medii aeui.* Sed habeo editionem eius Erfurti factam A. 1501. Ac iam 1494. excuſum fuiſſe Coloniae hunc librum ſatis noui.

(d) Lib. de ſcript. eccl. cap. 59. et 60. De vtroque agit *Leyſerus* Hiſt. poët. p. 767. ſqq. et 795. ſqq. De *Eberhardo* vid. et *Oudinus* T. III. p. 37. de *Alexandri Doctrinali Burckhardus* lib. de fatis Lat. linguae cap. V. p. 284. ſqq. et P. II. p. 407. ſqq.

(e) Id facile credet, qui legerit, quae ſcripſi *Poeciles* T. I. p. 427. ſqq. In magno illo *Fabriano* Lexico hos ſupereſſe defectus obſeruaui. Primo ſaepius omiſſus eſt ſignificatus vocabuli primus et proprius. Deinde ſaepe adſcriptus eſt auctor argenteae aetatis, cum vocabulum ſit aureae. Tum haud raro vna alteraque verbi notio ſilentio eſt praeterita. Denique praetermiſſa plane ſunt aliquot vocabula optimae auctoritatis.

tarii linguae Graecae: in Latina *Fabri Lexicon* a *Buchnero Cellario, Stubelio Gesnero,* et *Falstero* nuper etiam a *Menckenio*, ita auctum, vt nulli sit secundum, meritoque inscribatur (nam non verbale duntaxat est Lexicon, verum etiam reale,) *Thesaurus eruditionis scholasticae.* Imo habemus *Lexica particularum*, Hebraicarum *Noldii* et (*f*) *Koerberi*, Graecarum *Deuarii*, Latinarum (*g*) *Tursellini.* Caeterum de Lexicis Hebraicis singularis diatriba exstat *Io. Christophori Wolfii:* qui et in *Bibliothecae* suae *Hebraeae* Tomo secundo (*) catalogum Hebraicorum Lexicorum exhibet. De Graecis Lexicographis consulatur *Fabricii Bibliotheca* (*h*) *Graeca*, et *Morhofianus* (*i*) *Polyhi-*

(*f*) Ienae 1712. Hic liber *quam breuis, tam elegans* appellatur a *Theod. Hasaeo* in Sylloge Differt. p. 4. Recusus nuper is est et subiunctus *Concordantiis partic. Hebr. Noldianis.*

(*g*) Tursellianum hoc opus multum auxerunt *Iac. Thomasius* et *Io. Conr. Schwarzius.* Multa tamen adhuc ei deesse, pluribus exemplis feci manifestum in *Poecile* mea: quibus alia, quae addam, sunt in promtu haud pauca. Auctor *Famae Europaeae* P. CCCII. p. 131. narrat, Romae sub Benedicto XIII. ortam esse controuersiam de sensu cuiusdam Latini sermonis particulae, per iocumque optat, vt Romae instituatur *Congregatio de particulis*, hoc est, concilium perpetuum de vero sensu et recto vsu particularum.

(*) p. 546. sqq.

(*h*) Lib. IV. cap. 33.-36. et lib. V. cap. 40.

(*i*) Lib. IV. cap. 7. et 8.

Polyhiſtor, qui et (*k*) Latinos perſequitur Lexicographos.

X. Ars critica, nobiliſſima (*l*) Grammaticae pars, iam olim (*m*) haud ſegniter exercita, magna

(*k*) Cap. 9. §. 7. ſqq. Omiſſum ibi *Iuniani Maii*, Profeſſoris Neapolitani, Lexicon Latinum, 1475. ac poſtea ſaepius editum: id quod e *Niceronii* Vitarum Tomo XLI. cognoſcas. *Volumen* hoc *grande et inſigne* (ita *Trithemius* appellat *cap. 879.*) non mediocri vſui fuiſſe *Calepino* dicitur.

(*l*) De arduo negotio Grammatici (hoc eſt Critici) diſſerens *Eraſmus* in Vita *Origenis* p. 2. tandem addit, poſſe aliquem ter prius fieri Doctorem Iuris, quam Grammaticum, qualis fuit in Latinis *Seruius* et *Donatus*, in Graecis *Ariſtarchus*. Verum dixiſſe *Eraſmum* apparet e pertenui prouentu criticorum, et criticorum quidem veri nominis. En et *Scaligeri* teſtimonium e *Scaligeranis primis* p. 67: *Non omnibus datum, etiam doctis, ſed rarae cuiusdam felicitatis eſt, bonos auctores corrigere, et ſuae dignitati atque nitori reſtituere: nec quenquam hodie noui, qui id praeſtare poſſit, praeter* Cuiacium *et* Auratum. Cauſas huius paucitatis expoſui in *Poeciles* T. III. p. 520. ſq. Nunc hanc adiicio. Plerorumque doctorum hominum, etiam philologorum, ſtudia non tam generoſa ſunt, quam lucroſa. Iam ad vnum emendandum locum ſaepe plurium horarum meditatione et labore opus eſt. Quantillum, inquinat ſecum, hinc lucri! Ergo ſcribamus multa, iuſto bibliopolis redimenda pretio.

(*m*) De veterum ſtudio critico agit *Wowerius* Polym. cap. 16. 17. et 18. Priſcos inter criticos tam magnum eſt *Ariſtarchi* nomen, vt κατ' ἀντονομασίαν vſurpetur de quouis magnae exiſtimationis critico. Chriſtianae Eccleſiae primus Criticus fuit *Dionyſius* Alexandrinus ſaeculo tertio epiſcopus. Vid. *Valeſius* ad *Euſebii* Hiſt. eccl.

magna iuniori aeuo cepit incrementa, ſed practice tamen magis fuit exculta et empirice, quam theoretice ac ſcientifice. De ſcriptis ſpuriis a genuinis dignoſcendis perdocte egit *Ioannes Dallaeus* libri primi *de vſu Patrum* toto capite tertio: cuius vitulo arauit *Clericus Artis Criticae P. III. ſect.* 2. Conf. *Riueti* liber *de auctoritate Patrum*, *Critico ſacro* annexus, capite XIV. Idem *Clericus* omnem artem Criticam ſingulari opere complecti feliciter aggreſſus eſt: quanquam in *Commentatione* mea *de arte critica* oſtendi, multo ampliorem eſſe criticae artis (*n*) ambitum, ſimulque artem therapeuticam deſideratum ante in ordinem redegi, poſtquam iam antea artem criticam inueſtigandi ſcriptores anonymos et pſeudonymos compoſueram. De ſcriptoribus artis criticae adeatur et (*o*) *Morhofius*. Huc perti-

eccl. lib. VII. cap. 25. De duobus inſignibus Iudaeorum criticis, quorum quisque ſuam ſectam habet, vid. *Buxtorfius* lib. de abbreu. Hebr. p. 43. et 54. De *Maſora*, doctrina Rabbinorum critica, pleniſſime exponit *Wolfius* Biblioth. Hebr. Tomi ſecundi libro tertio. Ne mulieres quidem deeſſe criticas, noſtra aetate docuit exemplo ſuo *Daceria*, magni critici filia, et decimo ſexto ſaeculo *Margarita*, *Thomae Mori* filia, de qua vid. *Crenius* Animadu. P. I. cap. 7. §. 1. p. 112. De Iudaeo quodam critico, eoque inſigni, vid. *Wolfii* Biblioth. Hebr. T. III. p. 668.

(*n*) Conf. *Syrbius* Philoſ. ration. P. I. cap. 14. §. 16. qui tamen meam diſtinctionem philoſophiae in *realem* et *verbalem* haud recte cepit.

(*o*) Polyhiſt. lit. lib. V. cap. 1.

pertinet ars *etymologica*, de cuius ſcriptoribus agit idem (*p*) *Morhofius*. Scripſit etiam *Io. Georgius Eccardus* doctiſſimam *Hiſtoriam ſtudii etymologici linguae Germanicae.* Noſtra quidem aetate non vixit maior et acutior etymologus *Theodoro Haſaeo*.

XI. Artis criticae non poſtrema pars eſt *ars hermeneutica*, quae olim miſere habita, maxime a Rabbinis Iudaeorum et Theologis ante-Lutheranis, hodie ſatis laeta gaudet facie, poſtquam ducibus ICtis illis clariſſimis, *Grotio* et *Pufendorfio*, etiam Logici eam doctrinam ſibi vindicarunt, *Thomaſius*, *Claubergius*, *Buddeus*, alii; ac Theologi quoque in eam artis criticae partem non ſegniter incubuerunt, *Flacius*, *Franzius*, *(q) Danhauerus*, *Glaſſius*, *Pfeifferus*. *Clericus* quoque eruditiſſimas animaduerſiones exegeticas (*r*) inſeruit operi ſuo critico. XII.

(*p*) Lib. IV. cap. 3. et 4. et 9.

(*q*) Hic primus haberi vult *Artis exegeticae* concinnator. Ita enim ſcribit in *Ideae boni interpretis* a. 1630. editae, capite ſiue, vt ipſe loquitur, articulo primo, et quidem §. 2: *Speremus, poſſe reperiri, quod vel occultum adhuc eſt, vel in promiſcuis auctorum chartis diſperſum per ſiparium adhuc ſe praebet conſpiciendum. HERMENEVTICAM videlicet tradituri ſumus, adeoque fines Organi Ariſtotelici adiectione NOVAE CIVITATIS aucturi.*

(*r*) Nuper quoque *Rambachii Inſtitutiones exegeticae* magno fuerunt exceptae applauſu. Quam hodie ferueat ſtudium exegeticum, vel ex eo Catalogo recentiorum N. T. interpretum apparet, quem *Curis* ſuis *in N. T. philologicis et criticis* nuper praefixit *Wolfius*.

XII. *Rhetoricae*, cuius egregie excolendae occaſionem olim Graecis praebuit forma ſuae reipublicae, tres aetates, praeeunte antiquo quodam ſcholiaſte, non incommode conſtituuntur: prima *Periclis* et aequalium; altera decem oratorum antiquiorum, quorum ſcripta ſuperſunt, *Antiphontis*, *Andocidis*, *Lyſiae*, *Iſocratis*, *Iſaei*, *Lycurgi*, *Demoſthenis*, *Aeſchinis*, *Hyperidis*, *et Dinarchi;* tertia oratorum iuniorum, qui ſunt *Ariſtides*, duo *Polemones*, *Herodes Atticus*, *Dio Chryſoſtomus*, et caeteri. Vid. *Fabricii Bibliotheca* (*s*) *Graeca.* Exſtat etiam *Io. Franciſci Grandis* Gallica Diſſertatio de origine et progreſſu rhethoricae apud Hebraeos, Graecos, Romanos, et Gallos. Breuem quoque ſtudii rhethorici hiſtoriam exhibet *Io. Clericus in Arte* (*t*) *Critica:* ampliorem *Lud. Creſollius* in *Theatro veterum rhetorum* Lutetiae a. 1620. edito. Scripſit et *Io. Georgius Walchius* Diſſertationem de fatis oratoriae artis inter Graecos, Romanos, et (*u*) Germanos, eamque praemiſit *Ora-*

(*s*) Lib. II. cap. 26. et lib. IV. cap. 30. 31. 32. Adi et *Suidam* v. Νικόςρατος.

(*t*) P. II. Sect. I. cap. 16.

(*u*) Inter Germanos primus liberi ſermonis patrii puritatem et elegantiam aſſecutus eſt theologus noſter *Lutherus*, vereque *Ioan. Sturmius* in Dedicatione libri ſui *de exercitatione rhetorica Lutherum* ait *magiſtrum exſtitiſſe noſtri ſermonis, ſiue puritatem conſideres ſiue copiam.* Agnoſcit idem *Schottelius* in opere de lingua Germ.

Orationibus Christophori Cellarii Academicis, a. 1714. coniuncte publicatis. Addatur *Kriegkii* Dissertatio *de eloquentia Sophistarum*, et, qui primo loco nominandus erat, *Quintiliani* Dialogus *de causis corruptae eloquentiae*.

XIII. *Poëseos* studium tantae est vetustatis, vt disputatum sit, priusne ligato an soluto sermone libri fuerint compositi. In (*x*) Graecia maxime hoc literarum genus effloruit, vnde tantae cohortes comicorum, tragicorum, epicorum, epigrammatographorum. Romae sub Augusto praestantissimi omnium poëtae vixere. Nec iuniori aeuo excellentissimi desunt poëtae. Medii aeui poëtarum Latinorum historiam studiosissime (*y*) descripsit *Polycarpus Leyse-*

Germ. p. 49. et 1173. Apparet inprimis ex collatione vltimae versionis Lutheri N T. cum prima, (quae collatio exhibetur in *Diario theologico Loescheriano* a. 1732. p. 519.-538.) virum illum summum in dies magis poliuisse sermonem patrium. Memoratu dignum, iam quinto saeculo *Siagrium* quendam operam nauasse poliendo sermoni Germanico. Testis est *Sidonius Apollinaris* lib. V. epist. 5 Gallica hodierna lingua primum ornatorem habuit *Iac Amiotum*, et hanc ei laudem tribuunt *Sammarthanus* Elog. lib. IV. cap. 11. *Huetius* lib. de claris interpretibus p. 300. *Bussierius* Hist. Franc. lib. XX. §. 12. et *Rich. Simonius* T. I. Epist. sel. 24.

(*x*) Scilicet in Graecia poësis et honorem afferebat et diuitias. Vid. *Phaedrus* lib. IV. cap. 21. et 24. Conf. *Acta Philos.* T. II. p. 507.

(*y*) Idem tamen non docuit, poëtas medio illo aeuo nominatos fuisse *dictatores*, et pro *versus facere* tunc dici

 con-

Leyſerus et a. 1720. Halenſibus typis exſcriptam (α) publicauit. De Germanica vt aliquid attexam poëſi, vnius ſaeculi ſpatio vidimus et miſerrimam (β) et laetiſſimam eius faciem. Hiſtoriam poëſeos Hebraicae, Graecae, Romanae

conſueuiſſe *dictare*: quanquam idem vocabulum tum quoque de quouis *ſcribendi* ſiue libellum conficiendi genere vſurpabatur. Exempla videas licet in *Symmachi* lib. II. epiſt. 24. et lib. IX. epiſt. 45; in *Sidonii Apollinaris* lib. V. epiſt. 17. et lib. VII. epiſt. 9. et 18. itemque lib. IX. epiſt. 3. et 7. et 9; in *Saluiani* Praef. ad opus *de auaritia*; in *Caſſiodori* lib. VIII. epiſt. 13; in *Otfridi* Praefatione ſaepius: in *Thomae Capuani* libro epiſtolico, Tomo primo *Collectionis monumentorum Hahnianae* inſerto, p. 280. Hinc Germanicum verbum *dichten*, id eſt, *verſus facere*, et *ein Dichter*, id eſt, *poëta*: quod vocabulum proinde perperam a nonnullis ſcribitur *Tichter*. Conf. *Iac. Thomaſius* in T. VI. *Obſ. Halenſ. ſelect.* Diſſ. XIX. §. 8. p. 154; *Eccardus* annot. ad *Monumenta Catechetica Theotiſca* p. 172. ſq. et annot. ad *Leges Salicas* p. 4; *Hahnius* in Praefatione *Collectionis* modo memoratae num. V.

(α) Audi tamen *Bern. Pezium*, in Praefatione ad Theſauri anecdotorum Tomum tertium p. 15. ita ſcribentem: *In opere Leyſeri magna vis medii aeui poëtarum deſideratur: quam nobis noſtra collectanea ſuggerunt. Imo, ſi nobis otium eſſet, facillimum foret, Leyſerianam Hiſtoriam duplo vel amplius auctiorem reddere.*

(β) Lege, quaeſo, *Rittershuſii* verſus Germanicos in ipſius *Lectionibus ſacris* p. 63. et 72. et 596. Certe non is eos ibi publicaſſet, niſi ſibi venuſti habiti eſſent. Sed ita ſunt inepti ac barbari, vt effuſius ridere non poſſis lecto aliquo carmine Noribergici illius *Ioannis Saxonis*.

manae ac Gallicae (z) laudatus *Io. Franciſcus Grandis* eodem libro expoſuit. Germanicae vero poëſeos hiſtoriam breuiter expoſuit *Hofmannswaldauius* in Diſſertatione poëmatibus ſuis praefixa, vberius *Morhofius* im Unterricht von der teutſchen Sprache und Poeſie, et quidem in Parte ſecunda, vbi et de Gallorum, (α) Italorum, Hiſpanorum, Anglorum, et Belgarum poëſi more ſuo multa congeſſit. Addatur *Neumeiſteri Hiſtoria critica poëtarum Germanicorum ſaeculi decimi ſeptimi* a. 1708 recuſa, et *Wagenſeilii* liber *de Germaniae phonaſcorum*, der Meiſterſänger, *(a) origine, praeſtantia, vtilitate, et inſtitutis.* Speciatim de eorum poëtarum memoria, qui eccleſiaſtica compoſuerunt carmina, optime meriti ſunt *Io. Criſtoph. Olearius*, *Schamelius*

 (b) et

(z) Primus Gallicae linguae poëta veri nominis fuit *Petrus Ronſardus*, de quo vid. *Sammarthanus* Elog. lib. III. cap. 20. et quae ibi annotaui. A. 1739. quidam *Maſſieu* Lutetiae edidit *Hiſtoire de la Poëſie Françoiſe:* et a. 1736. prodiit Amſtelodami *Hiſtoire du Theatre François depuis ſon origine iusqu' a preſent: avec la vie des plus celebres Poëtes dramatiques, et un Catalogue raiſonné de leur piéces.*

(α) *Scipionis Maffei* Oratio de hiſtoria et genio optimorum Italiae poëtarum, Venetiis 1719. edita, exhibetur cum annotationibus in *Bibliotheque Italique* T. I, p. 223. ſqq. et T. II. p. 276. ſqq.

(a) Huius generis poëtas rhythmicos iam olim habuiſſe Italiam, eosque, quod riſum ſe iocumque facerent, vocatos fuiſſe *Iociſtas*, docet *Caſp. Barthius* Aduerſ. Lib. III. cap. 4.

(*b*) et *Wezelius.* Exſpectare etiam ampliſſimam poëſeos omnium (*c*) gentium hiſtoriam nos iuſſit *Io. Georgius Eccardus*, Conſiliarius quondam et Bibliothecarius Hanoueranus: ſed ſpes iſta vna cum auctore ſuo exſtincta. Qui poſthac Germanicae poëſeos hiſtoriam deſcribendam ſuſceperit, ei amplam praebebit materiam noſtra haec aetas, qua facto Lipſiae initio multum coli coepit hic ager, cumque poëſeos patriae ſtudio coniungi cultura eloquentiae patriae, imo et Germanicae Grammaticae ac Philologiae. Ac Lipſiae ſingularis *Societatis Teutonicae* conditor fuit *Io. Burc. Menckenius*: cuius exemplo non ſolum ſuperiori in Saxonia, ſed etiam in inferiore, excitati ſunt multi ſucceſſu proſperrimo.

XIV. Licebit in amoeniſſimi ſtudii hiſtoria verſanti aliquot adiicere animaduerſiones amoeniores. Vocantur verſus quidam *rophalici*, vel potius *rhopalici*, qui quid ſint, doceat

(*b*) Hic in Praef. Partis ſecundae *Commentarii* ſui *hymnici* Germanice ſcripti p. 17. edi a quoquam optat *Hiſtoriam literariam hymnicam*. Id nunc praeſtitit *Io. Caſp. Wezelius* editis quatuor huius argumenti libris, quibus quintum breui adiunctum iri, promiſit.

(*c*) Nomina et characteres praeſtantiſſimorum Gallorum, qui proxima aetate poëſin lingua patria excoluerunt, exhibentur lepide ac perargute a *Tiletio* quodam *in Gelehrten Zeitungen* 1726. p. 984. ſqq. et a. 1727. p. 20. ſqq.

doceat *Fabricius* in *Bibliotheca (d) Latina*. Alii *politici (e)* dicti ſunt a Graecis medii aeui, qui veluti metro trochaico nulla quantitatis ſyllabarum ratione habita quindecim ſyllabis conſtant, quarum octaua vocem claudit, penultima accentum habente, e. g. Ἔςι τι ζῶον λογικὸν, δέσποτα ςεφηφόρε. *Politicos* ideo appellatos (*f*) crediderim, quia politici homines, haud alte immerſi literarum ſtudiis, facile tales poterant conficere, cum a *ſcholaſticis* tantum hominibus exſpectari debeant iuſti verſus (*g*) trochaici, e. g.

R 3 Con-

(*d*) Lib. III. cap. 10. p. 586. qui et Biblioth. medii aeui T. I. p. 416. docet, vnde verſus *rophalici* nomen hoc acceperint. Exemplum cape hoc: *Eſt Deus aeternae ſtationis conciliator.*

(*e*) Vid. *Miraeus* Auctar. de ſcript. eccl. cap. 343. et 348; *Monteſalconius* Palaeogr. Gr. lib. I. cap. 6. p. 54. et lib. VII. p. 500; *Fabricius* Bibl. Gr. lib. V. cap. 42. p. 253. et 319. itemque cap. 45. p. 539. et 680.

(*f*) Sic apud *Iſocratem* in Euagora p. 450. *nomina politica* ſunt nomina vulgaria. Ac *Galenus* ſcripſerat libros περὶ τῶν πολιτικῶν ὀνομάτων apud Ariſtophanem, Eupolidem, et Cratinum, id eſt, *de vocabulis vulgaribus et plebeiis.* Vid. *Fabricii* Bibl. Gr. lib. IV. cap. 17. p. 556. et *Pareus* in Lexico critico v. *ciuile.* Errauit vero *Fabricius*, cum p. 553. verba illa Graeca reddidit *nomina ciuilia.* Talibus verſibus ſcripta etiam medio aeuo ſuperſunt multa Latina carmina, obſeruante *Barthio* ad *Claud. Mamertum* lib. I. p. 364. Conf. *Annales Acad. Iul.* Sem. XI. p. 38. ſq.

(*g*) Talis eſt notiſſimus ille Germanicus: *Freu dich ſehr o meine Seele, und vergiſs all Noth und Quaal,* Conf. *Sueton.* I. 49.

Consules fiunt quotannis et noui Proconsules:
Solus aut Rex aut Poëta non quotannis nascitur.

De *centonibus* poëticis, siue Graecis, siue Latinis agitur in *Poëtica maiore* (h) *Giessensium*, inque *Fabricii Bibliothecis*, Graeca (i) pariter et (k) Latina. Hinc igitur, qui sitit, hauriat.

XV. Est etiam quoddam genus versuum, quos *Leoninos* (α) vocant, e.g. *Caseus et panis sunt optima fercula sanis*, et caeteri versus Scholae Salernitanae. Veteribus poëtis interdum imprudentibus tales excidisse, in *Poëtica Giessensium* (l) obseruatur. Ac *Marianus Victorius* (m) huius generis versus sibi animaduertisse visus est in Salomonis *Cantico canticorum*. At medio, quod vocamus, aeuo vix quisquam elegantis poëtae nomen tueri poterat, nisi rhythmicos id genus versus effunderet: adeoque, quod Augusteo aeuo in vitio erat, tunc laudi ducebatur maximae. Inprimis elegans huius generis carmen

(h) Lib. II. cap. 2. p. 191. sq.

(i) Lib. II. cap. 7. §. 3. et 4.

(k) Lib. I. cap. 12. p. 230. sq. Add. *Baelius* Diction. v. *Capilupus*, not. Z.

(α) *Eliae Maioris* Dissertatio de versibus Leoninis iterum edita est a *Gebauero* inter *Dissertationes anthologicas* p. 319. sqq. Ac ibidem p. 341. sqq. exhibetur *Renati Moreau* Dissertatio de eodem versuum genere.

(l) Lib. II. cap. I. p. 170. sq.

(m) Apud *Dilherrum* Elect. lib. III. cap. 17. p. 516.

carmen elegiacum, cuius et hexameter et pentameter eundem habet rhythmum, *Caspar Barthius* in suis *Aduersariis* (β) exhibet. Si quaeris, vnde nomen acceperint *Leoninorum*, ingenue, se id ignorare, confitetur (n) *Scaliger*. Alii (o) originem talium versuum ad saeculum duodecimum referunt, eoque vixisse aiunt monachum quendam Benedictinae familiae, nomine (p) *Leonem*: hunc istorum versuum parentem esse habendum, ab eoque appellatos fuisse (q) *Leoninos*. At non est

R 4 haec

(β) Lib. XXXI. cap. 7.

(n) Poët. lib. II. cap. 29. extremo.

(o) *Sixtus Senensis* Biblioth. S. lib. III. p. 224; *Menagius* in Menagianis T. II. p. 214; *Tenzelius* Colloq. menstr. A. 1691. p. 20. sqq. *Acta erud.* A. 1709. p. 510; *Leyserus* Hist. poët. medii aeui p. 763. *Morhofius* quoque lib. de lingua Germ. P. III. cap. 9. copiose disserit de versibus Leoninis, ibidemque p. 546. tradit, nomen eos traxisse a Canonico quodam, *Leonio*.

(p) Alius *Leonis*, poëtae retrogradi, *Fabricius* mentionem facit lib. IV. Biblioth. Gr. cap. 30. p. 413. Etiam *Sidonius Apollinaris* cuiusdam *Leonis*, poëtae saeculo quinto excellentis, crebram facit mentionem. Ac hunc esse, a quo nomen acceperint versus Leonini, suspicor in *Primitiis* meis *Academicis* p. 264.

(q) *Eberhardus Bethuniensis*, saeculi XIII. grammaticus, in *Labyrintho* suo ita scribit *de metro Leonino*:

Sunt inuentoris de nomine dicta Leonis
Carmina, quae tali sunt modulanda modo.
Permutant mores homines, cum dantur honores:
Corde stat inflato pauper honore dato.

haec ſententia (α) ſatis certa. Nono enim iam ſaeculo (r) verſus Leonini in vſu fuerunt. Nec *Leo* ille ſatis clare obuius eſt in ſaeculi duodecimi annalibus. Quae contemplatio *Gabrielem Dumontium* permouiſſe videtur, vt *Leoninorum* verſuum appellationem deducendam (s) putaret e lingua Arabica. Verum valde vereor, vt quisquam huic ſubſcribat doctiſſimi viri coniecturae. Dicam, quid mihi in mentem venerit legenti vitam *Leonis IV.* Papae a *Platina* deſcriptam. Narrat ille Pontificiae hiſtoriae conditor, *Leonem* illum, qui nono vixit ſaeculo, partem aliquam Romae a ſuo nomine appellatam voluiſſe *vrbem Leoninam*, ac ſupereſſe verſus aliquot hexametros, eosque ineptos, portae illius regionis inſcriptos, hosque verſus ab ipſo illo *Leone* confectos eſſe, inueteratae famae circumferri teſtimonium. An forte nunc inuenimus *Leonem* illum, a quo nomen inditum *Leoninis* verſibus? Non ſane caret haec res veri ſpecie. Nolim tamen iurare, me ad intimos veritatis receſſus penetraſſe, ſed acutiorum iudicio, quae obſeruaui, lubentiſſimus permitto.

XVI.

(α) Comprobat tamen eam *Fabricius* in Biblioth. Lat. medii aeui lib. XI. p. 775. itemque *Leyſerus* in Hiſtoria poëtarum medii aeui p. 763. ſequi ſe profeſſus ducem *Papebrochium*.

(r) Vid. *Fabricius* Bibl. Lat. T. II. p. 538.

(s) In Lipſienſium Latinis *Nouis literariis* anni 1720. p. 122.

XVI. Carmen *Madrigalicum* vnde nomen acceperit, historiae poëticae scriptores (t) disputant, idque se nescire, ad vltimum fatentur. Ego vix dubito, ac ne vix quidem, id nomen habere ab vrbe Hispaniae *Madrigal*, quam antea obscurissimam illustrauit (u) natiuitas *Alphonsi Tostati*, teste (x) *Miraeo*. Pari modo mihi persuasi, *Alexandrinum* carminis genus ab vrbe Italiae *Alexandria* vocatum esse, tanquam prima istiusmodi versuum officina. Quanquam et audire par est Gallos, suae nationi arrogantes inuentionis gloriam. Ac *Ludouicus le Gendre* in *Noua* (y) sua *Historia Galliae* narrat, poëma quoddam Latinum, cui *Alexandreis* titu-

(t) Vid. *Morhofius* lib. de lingua Germ. P. III. cap. 12. p. 583.

(u) De vrbe *Madrigalia* vid. *Titelii* lepida narratio in sua versione Historiae V. T. *Humphredi Prideaux*. T. I. p. 219. Duas mulieres hac in vrbe natas et ab ea cognominatas commemorat *Phil. Elssius* in Encomiastico Augustiniano, *Armenteriam de Madrigal* p. 84. et *Eleonoram de Madrigal* p. 178. Ibidem p. 485. iniicit mentionem *Conuentus* (id est, monasterii) *Augustinianorum Madricalensis* siue *de Madrigal*. Fortasse indidem nomen accepit *Ioannes de Madriaga*, cuius *Miraeus* mentionem facit lib. de script. saec. XVII. cap. 198.

(x) Auctar. de script. eccl. cap. 472. Eiusdem rei testes sunt *Labbeus* et *Posseuinus* apud *Bluntium* in Censura auctorum p. 458.

(y) *Nouvelle Histoire de France* T. VI. edit. Paris. a. 1719. P. II. p. 180. sq. Idem, sed paucis, traditur in *Menagianis* T. I. p. 399. Conf. *Morhofius* cap. cit. p. 570.

titulus, (haud dubie innuit opus *Phil. Galteri*,) Gallicis fuiſſe verſibus redditum a *Guilielmo le Court* et *Alexandro Pariſienſi*, huiusque verſionis ſingulos verſus conſtitiſſe duodecim ſyllabis; hinc factum eſſe, vt poſtea huius generis verſus nominarentur *Alexandrini* ſiue a nomine vnius interpretum, ſiue ab Alexandro M. verſibus illis laudato. Supereſt, vt addam, in Germania duos (z) potiſſimum celebrari egregios eosdemque primos Madrigalici carminis artifices *Caſp. Zieglerum* atque *Ern. Stockmannum*.

XVII. Hactenus diximus de eloquentia cum (*a*) oratoria, tum poëtica. Nec vero tertium illud eloquentiae verticordiae genus praetermittere debemus, *Muſicam*, quae vel *oralis* vel *inſtrumentalis*. Nam eousque progreſſa eſt ars, vt homines etiam per inſtrumenta quaedam loqui diſcerent, quorum alia inflatione, alia volubili manu (quam et pes tandem aemulatus eſt,) coguntur quemcunque ſonum edere. Vetuſtior haud dubie eſt oralis Muſica, eiusque origo ab ipſa natura repetenda. Triſtem enim dolentium lacrymantiumque vocem imitari mox libuit laetantibus, et dulcibus ſonis animi ſui affectionem exprimere. Inſtrumentalis vero Muſicae inuentionem debe-

(z) Vid. *Neumeiſterus* lib. cit. p. 102. et 117. Addatur *Vita Ern. Stockmanni* a me ſcripta p. 21. ſqq.

(*a*) Ita eloquentiam diuidit Quintilianus *Dial. de corrupta eloquentia cap. IV. 3; V. 4; VI. 1. et VIII. 5.*

deberi (*b*) Iubali, ex *Geneseos IV.* 21. discimus, a cuius nomine ipsum verbum *iubilare* ortum esse videtur: quanquam, si quis id vocabuli referat inter voces a naturali sono factas, eum sequi sententiam probabiliorem, haud aegre concesserim.

XVIII. Ab vsu diuidi Musica debet in *sacram* et *profanam*, medium tenente locum *Musica* (α) *medicinali.* De Hebraeorum Musica sacra agit (*c*) *Lundius*, cui iungendus *Salomonis Tilii* perdoctus *de Musica* (*d*) *Hebraeorum* liber. De Christianorum Musica ecclesiastica *Binghamus* agit in *Antiquitatibus*

(*b*) Vere igitur Musicam *disciplinarum antiquissimam* vocat Maximus Tyrius *Diss. XXI.* Acute suspicatur Heideggerus *Hist. Patriarch. T. I. Exerc. VI.* §. 13. a Graecis nomen *Iubal* mutatum fuisse in nomen *Apollo*, recteque adeo iis Apollinem haberi inuentorem Musicae. Quae coniectura ea re firmatur, quod et frater Iubalis, *Thubalcainus*, deprauatum *Vulcani* nomen gerit apud ethnicos. Caeterum iam olim *Musicam* inter doctas artes relatam fuisse Siracides docet cap. XLIV. 6. scribens, *clarissimos quosque viros Musicos fuisse.* Ac totum caput XVI. libri sui primi *Quintilianus* consumsit laudibus artis Musicae, itemque *Cassiodorus* totam epistolam 40. libri secundi.

(α) Adde sis *Musicam Magicam*, de qua copiose *Delrius* Disquis. Magic. lib. I. p. 93. sqq.

(*c*) *Iüd. Heiligth.* lib. III. cap. 47.

(*d*) Huc pertinet Sela, interiectio Hebraeorum Musica, de qua Dissertatio mea inserta est *Poeciles Tomo III. p. 471. sqq.*

bus (*e*) *ecclesiasticis*. Singularis quoque liber (*ee*) *Arthuri Bedfordi* exstat de Hebraeorum pariter et Christianorum Musica ecclesiastica, Londini 1712. editus. Sacra haec Musica rursus diuidi solet in *choralem* et *figuralem*: vbi memoratu dignum, ineunte demum saeculo decimo sexto ex Italia in Germaniam (*f*) translatam fuisse *figuralem*, Germanis antea ignotam. *Medicinalem* Musicam primus nobilem fecit (*g*) *Dauid* rex, et hodie quoque magni aestimari cogunt (*h*) tarantulae.

XIX. Denique ab effectu et fine recte Musicam mihi diuidere videor in *laetificam*, *tristificam*, atque *terrificam*. Laetificae simplicissimum genus est Musica (*i*) *pastoralis*. De

(*e*) *Lib. IV. cap.* 1. Conf. G. Arnoldi *Erstes Christenthum lib. II. cap.* 2.

(*ee*) Recensetur in *Biblioth. Angloise T. VII. p.* 343. *sqq.*

(*f*) Vid. Goezii *Elogia Theol. Germ. p.* 9. in *Vita Lossii*. De augmentis Musicae saeculo XIV. factis vid. *Hottingerus* Hist. eccl. T. III. p. 716.

(*g*) 1. *Sam. XVI*, 16. ad quem locum praeter nouissimum interpretem, Saurinum, *T. II. p.* 621. *sqq.* edit. Abelianae, vid. Valesii *Philosophia sacra cap.* 28.

(*h*) De *tarantulis* deque opposita iis Musica exstat Diss. *Rich. Meadi* Londini 1702. et *Ge. Bagliui* Romae 1696. et *Lud. Valettae* Neapoli 1706. edita. Vid. et *Mich. Praetorius Syntagm. Music. P. II. cap.* 13. *Scaligeri de subtilitate Exercitatio* 185. *Missoni Itin. Ital. p.* 1160. *sq.* edit. Germ. imo et *Gellius Noct. Attic. IV.* 13. Prodiit quoque Wittenbergae 1706. *Ad. Brendelii* Disp. *de curatione morborum per carmina et cantus musicos.*

(*i*) Virgilius *ecl.* 1. 2. et 5. alibique.

De vſu Muſices in priſcorum funeribus res vel in vulgus nota eſt. Terrificam ſiue, vt *Virgilius IX. 55.* loquitur, *horriſonam* Muſicam maioribus noſtris ante praelia vſurpatam fuiſſe, teſtes ſunt (*k*) Tacitus atque (*l*) Strabo. Quid? Omnibus priſcis gentibus eam ſingulari in Diſſertatione Vpſaliae 1708. aſſeruit *Io. Vpmarckius.*

XX. Ad *notas* veterum *Muſicas* quod attinet, egere de iis *Rutgerſius* in *Variis* (*m*) *Lectionibus*, *Io. Nicolai* in libro (*n*) *de ſiglis*, et *Monteſalconius* in *Palaeographia* (*o*) *Graeca*. Speciatim de *Vt re mi fa ſol la* eiusque origine vid. *Sigebertus Gemblac.* ad a. 1028.; *Trithemius de ſcript. eccl. cap. 318*; *Pancirollus rerum memorab. lib. I. cap. 39*; *Baelius Diction. v. Gui Aretin*; *Oudinus T. II. p. 871. ſqq.* Litem Superint. Lubec. *Pouchenii* cum Rectore Scholae *Crugerio*, qui abrogato *Vt re mi fa ſol la* canere pueros iuſſerat *a, b, c, d, e, f, g*, enarrat *Seelenius* in *Athen. Lubec.* P. IV. c. XI. De inſtrumentis veterum muſicis agit (*) *Athenaeus libro XIV.* Superſunt etiam aliquot

(*k*) Lib. *de Germania cap. 3.*
(*l*) *Geogr. lib. VII. p. 294.*
(*m*) *Var. lect. lib. II. cap. XI.* Vid. et Vffenbachiana *Biblioth. MSta P. II. §. 12.*
(*n*) *Cap. XVIII.*
(*o*) *Lib. V. cap. 3.*
(*) Conf. Salmaſius *lib. I. epiſt. 49.* Recentiores de inſtrumentis muſicis ſcriptores nominat Fabricius *Bibliograph. antiq. cap. XI. §. 17.*

aliquot ſcriptores artis Muſicae Graeci, quorum ſeptem edidit Amſtelodami 1652. *Marcus Meibomius*. Caeterorum notitiam petas licet e *Fabricii Bibliotheca (a) Graeca*, qui et in ſua *Latina medii aeui Bibliotheca* (α) ſcriptos illo aeuo de Muſica libros recenſuit.

XXI. Generales de hiſtoria Muſicae ſcriptores ſunt *Rud. Schlickius*, qui Spirae A. 1588. libellum emiſit *de Muſices origine, cultu, et dignitate; Lampertus Alardus*, qui Schleuſingae 1636. edidit opuſculum *de veterum Muſica; Io. Alb. Bannius*, cuius liber *de Muſicae natura, ortu* et *progreſſu* agmen claudit libellorum *de ſtudiis inſtituendis* Amſtel. 1645. coniuncte editorum; *Athan. Kircherus* in *Muſurgia* Romae 1650. et Amſtel. 1662. publicata; *Wolfg. Caſp. (aa) Prinzius*, qui Lipſiae 1690. Germanice; *Io. Andreas Angelinus (b) Bontempus*, qui Peruſiae 1695. Italice; *Bonnetus* et Ieſuita quidam, quorum ille 1715. hic (c) 1726. Lutetiae Gallice, ediderunt *Hiſtoriam Muſicae*. Huc et refer erudituſſimi noſtrae aetatis Muſici, *Ioannis Mattheſo-*

(a) *Lib. III. cap. 10.*

(α) T. I. p. 644. - 651.

(aa) De praeclaro hoc Muſico eiusque ſcriptis vid. *Grundmanni Oſſa et cineres anni 1717. p. 107. ſqq.* et *Siuerſius* in Diſſ. *de doctis Cantoribus* cum notis *Mattheſonii p. 20. ſqq.*

(b) Fuit hic in aula Ioannis Georgii, Electoris Saxoniae, praefectus choro muſico.

(c) Vid. *Gel. Zeit.* 1726. p. 655.

thesonii, *Critikae Musicae* Tomos duos, pluresque alios eius de re Musica libros, quorum ipse catalogum annexuit suae versioni libelli Siuersiani *de doctis Cantoribus* 1730. editae. Idem 1732. edidit Dissertationem *de eruditione Musica*, et 1740. egregium opus, in quo excellentissimorum recentioris aetatis Musicorum vitas exponit et merita, suam et ipsius vitam interserens. Denique *Lexicon Musicum Io. Gottfr. Waltheri*, cuius prima pars Vinariae 1729. prodiit, nunc totum habemus editum Lipsiae 1732. Cui merito adiungimus *Laur. Mizleri* a. 1736. edi coeptam *Bibliothecam Musicam*.

XXII. Ad *Philosophiam* vt veniamus, eius historiam multi, alibi (*d*) a me memorati, conscripserunt. Nuper vero, quod antea praestandum susceperat nemo, totum corpus Historiae philosophicae admirabili felicitate composuit *Iacobus Bruckerus*, priusque patrio sermone eam exhibuit in septem Tomis: quibus et *Appendicem* et *Epitomen totius Historiae philosophicae* adiecit; deinde quinque in Tomis non tam Latinam operis Germanici versionem, quam nouum prorsus opus, exhibuit, plurima supplens, et systematum inprimis philosophicorum nexum et rationem exponens accuratissime. Singulas autem ad disciplinas quod attinet, *physici* studii historiam concinnauit *Georgius Paschius* libri *de inuen-*

(*d*) In *Actis Philosophorum*.

inuentis nou-antiquis capite ſeptimo, et *Buddeus* Tomi primi *Philoſophiae eclecticae* capite primo, et *Thomas Spratus* in prima Parte ſuae *Hiſtoriae Societatis ſcientiarum Regiae Londinenſis*: ſingularique in opere, duabus partibus a. 1726 et 1727. edito lingua Anglica, *Io. Freindius*. *Bibliothecam ſcriptorum hiſtoriae naturalis* Tiguri 1716. emiſit *Scheuchzerus*. Addi meretur *I. E. Daſchizkii* Wittebergae 1706. emiſſa *Hiſtoria philoſophiae mechanicae*. Hiſtoriam *metaphyſices* compoſuit *Iac. Thomaſius*, ſuisque ſubiecit *Quaeſtionibus metaphyſicis* Hiſtoriam *politicae* ſuccincte expoſuit *Chriſt. Gottfr. Hofmannus* in Diſputatione *de fatis ſtudii politici*, Lipſiae 1715 edita. Conſulatur de eadem hiſtoria *Chriſtiani Thomaſii Prudentia conſultatoria* capite tertio. *Logicae* hiſtoriam ſcripſerunt *Gaſſendus*,(*) *Keckermannus*, *Reimmannus*, *Syrbius*, et copioſiſſime *Walchius*: Ethicae *Chriſt. Thomaſius*, *Barbeyracius*, *Gundlingius*, *Reichius*, et *Stollius*: Iurisprudentiae naturalis *Groeningius*, *Buddeus*, *Ludouicus*, *Proeleus*, *Chr. Thomaſius*, *Vinholdus*, *Reinhardus*: Theologiae naturalis *Bielckius*. Denique ſingularum philoſophiae partium hiſtoriam docte et accurate deſcriptam habemus in *Stollii Hiſtoria literaria*.

XXIII.

(*) *Keckermanni* ineptias, Logicos facientis Adamum, Noachum, Moſem, refellit *Io. Alb. Fabricius* in *Specimine Hiſtoriae Logicae*, inter eius *Opuſcula* recuſo p. 163.-176.

XXIII. Liceat et meam trium poſteriorum diſciplinarum, quae ſemper curae mihi cordique fuerunt, hiſtoriam proferre in medium, non ex iis, quas modo laudaui, repetitam hiſtoriis, ſed ſolum mente mea ad ea, quae in diuturna harum ſcientiarum tractatione obſeruaui, retorta concinnatam, ac vel breuitate ſua commendabilem.

XXIV. Homo cum natura ſua ſit ζῶον λογικὸν, hinc ſequitur, Logicam eſſe homini naturalem, adeoque cum genere humano natam fuiſſe Logicam. Poſtea vero quam homines non rationi, ſed affectibus ſe permiſerunt regendos. Logica hominum adeo euaſit ἄλογος, vt tota conſtaret hoc principio: *Quicquid maiores noſtri vel alii magni bonique viri ſtatuerunt, id ſancte credendum eſt.* Viguit hoc principium vbique locorum, vbi philoſophia non viguit. Solis *Hebraeis*, diuina quippe inſtructis ſapientia, contigit videre acutius. Caeterae gentes omnes manſere barbarae, donec in Graecia primo eloquentia cum poëtica, tum oratoria, deinde et philoſophia, coli coepit. Diu vero ipſi illi philoſophi magis practice, quam theoretice, fuere Logici, hoc eſt, non conſtituerunt certam diſciplinam, quae vocaretur *Logica*, errorumque cauſas et rectam ad verum viam accurate demonſtraret, ſed tantum Logica vſi naturali perſequebantur argumenta ſua. Logica autem illa naturalis in nullo eluxit ſplendidius, quam in *Socrate*,

S qui

qui ſola ſui iudicii (quam vocamus *naturalem Logicam*,) ope vidit fortiterque docuit, longe praeferendam eſſe philoſophiam moralem philoſophiae phyſicae.

XXV. Nec aliam, quam naturalem, Logicam *Plato* habuit: cuius tandem diſcipulus *Ariſtoteles* Logicam componere aggreſſus eſt, magnoque labore confecit. Habemus igitur inuentorem Logicae ſiue primum Logicae ſcriptorem *Ariſtotelem*, qui ipſe huius rei teſtis nobis eſt, in exitu *Organi* ſui ſiue libri *de ſophiſticis elenchis* vltimo in capite ſcribens, *ante ſe plane nullam Logicam exſtitiſſe*, *ſeque primum ſcripſiſſe de conficiendis ſyllogiſmis;* addensque *hoc nomine magnam ſibi deberi gratiam.* Apparet hinc, falſum tradere *Laërtium*, cum libri ſui octaui capite 57. et noni capite 25. auctor eſt, *Zenonem Eleaten* vocatum ab Ariſtotele fuiſſe *inuentorem Dialecticae:* niſi forte per artem dialecticam intellectam vult *dialogicam. Dialogos* enim *primum ſcripſiſſe Zenonem* illum, facile credimus ei, id referenti *lib. III.* §. 47.

XXVI. Caeterum Logica illa *Ariſtotelis* non eſt vera illa perfectaque Logica, quae pars eſſe debet philoſophiae, ſed haeret duntaxat in contemplatione ſyllogiſmorum, ſubtiliter quidem cuncta perſequens et curioſe, ſed tam parum vtiliter, vt pleraque ignorentur ſapientius. Ac hanc quidem Logicae ſuae

partem

partem appellauit (*) *Analyticam.* In altera, quam *Dialecticam* et *Topicam* vocauit, artem tradit disputatoriam, tum scholasticam, tum forensem, hoc est, non solum docet artem in schola defendendi suam impugnandique alienam sententiam, verum etiam adiumento est arti dicendi in concione et quiduis persuadendi populo. Ita cum videri potuisset Logica Aristotelis dare orbi philosophos summos, e contrario effecit, vt sophistarum plena fierent omnia. Neque enim soli Aristotelis sectatores euaserunt gladiatores philosophici, hoc est, perpetui disputatores, sed caeteris quoque scholis prae sapientia vera et solida placere coepit sapientiae ostentatio. *Megarici* maxime et *Stoici* totos dederunt se arti eristicae, librosque de ea ediderunt plurimos: quos perisse, non est, quod doleamus. Admonuit quidem philosophos huius erroris *Epicurus*, optimus ex hac certe parte philosophus: sed surdis narrauit fabulam. Quem si audissent, et eius *Canonicam* reddidissent perfectiorem, perbene consuluissent philosophiae. Verum regnare perrexit Dialectica Aristotelis, quam recte *Tertullianus* (e) vocat *artificem struendi et destruendi, versipellem in sententiis, coactam in coniecturis, duram in argumentis, operariam contentionum.*

S 2 XXVII.

(*) *Analytica* Aristotelis est Logica eius theoretica: *Dialectica* est Logica ipsius practica.

(e) Lib. de praescript. cap. 7.

XXVII. Equidem CHRISTVS per Apostolos ſuos obtulit humano generi γάλα (f) λογικὸν et (g) λογικὴν λατρείαν, adeoque multam praebuit occaſionem ratione recte vtendi vt in religione, ſic et caeteris in diſciplinis: ſed ad vltimum in ipſo Chriſtiano orbe caput extulit (*) Ariſtotelica illa Logica, (a *Raymundo Lullio*, cum ſapere ſibi videretur perſpectius, reddita ineptior,) et vſque ad *Lutheri* tempora omnes ſcholas perſonuit. Quo tempore cum poſt *Vallam Viues*, *Eraſmus*, *Corn. Agrippa* Scholaſticae Logicae miſeram turpemque conditionem agnouiſſent, *Melanchthon* manum admouit emendationi, ſed non eſt longius prouectus, quam vt inutilibus omiſſis retineret vtiliora. Secuti Proteſtantium Logici redierunt ad Ariſtotelem, eumque erudite quidem ſunt interpretati, ſed Logicam reliquerunt veteribus circumſcriptam finibus.

XXVIII. Poſtea quatuor Logicae reformatores ſunt exorti, *Ramus*, *Verulamius*, *Gaſ-*

ſen-

(f) 1. Petri II. 2.

(g) Rom. XII. 1.

(*) Obſeruatu dignum, medio aeuo Logicam Ariſtotelicam fuiſſe inter fulcra Papatus. Ingenia enim ſtudioſorum hoc pacto non accipiebant veram Logicam, errorum expultricem ac veri indagatricem, ſed occupabantur ſubtilitatibus inutilibus doctisque quisquiliis: praetereaque e ſua Logica diſcebant artem diſertiſſime ac ſpecioſiſſime propugnandi errores quoslibet. Nec ad veritates religioſas perduxit *Lutherum* artificialis Logica ſuae aetatis, ſed Logica ſua ipſius naturalis.

ſendus, *Carteſius*. Et ille, dum Logicam fecit inſtrumentum ſiue ancillam eloquentiae, probauit ſe quidem plurimis ſcholarum rectoribus, quippe qui ſimul eſſe ſolent eloquentiae doctores, ſed viam ad cognoſcendum in omni genere veritatem non fecit planiorem. *Verulamius* et *Carteſius* melius vterque exhibuit Logicae compendium, ſed neque concinnum neque perfectum ſatis. *Gaſſendus* ſatis bonam produxit Logicam, et Carteſianorum quoque nonnulli acriter feliciterque excoluerunt hanc diſciplinam, primoque loco laudatur, idque ſuo merito, *Ars cogitandi*, a qua proximum locum tenet *Logica Claubergiana*. Tandem Electici noſtrae aetatis pulcherrimam faciem dederunt Logicae, *Lockius* in primis, *Clericus*, *Thomaſius*, *Croſa*, *Rudigerus*, *Syrbius*. Succeſſerunt his nuper *Hollmannus* et *Reuſchius*. Nec eſt omittenda mentio *Chriſtiani Wolfii*, qui nouam vniuerſae philoſophiae formam exhibere aggreſſus hinc admiratores ac ſectatores nactus eſt multos, hinc contemtores et antagoniſtas magnos.

XXIX. Finio hanc *Logicae* hiſtoriam duabus animaduerſionibus. Primo ſcilicet facile intelligitur, vbi regnum tenent errores, iis vt repugnare capitale ſit, ibi Logicae verae perfectaeque locum non eſſe. Non eſt igitur, quod miremur, nec inter ethnicos nec in tyrannico Papae regno veri nominis Logicos

 fuiſſe,

fuiſſe. Deinde obſeruo, Logicam eſſe quidem primam omnium diſciplinam in ordine diſcendi, ſed in elaborando philoſophiae ſyſtemate eſſe oportere vltimam. A quo enim componenda eſt Logica nominis ſui menſuram impletura, eum oportet non ſolum maturo eoque eximio inſtructum eſſe iudicio, verum etiam mentem habere variis in diſciplinis longo annorum tractu exercitatiſſimam. Ac facile intelligo, quam *Thomaſius* edidit inter primos ingenii ſui foetus *Logicam*, eam multo futuram fuiſſe meliorem ſuoque nomine digniorem, ſi eam componere aggreſſus eſſet ſexagenarius.

XXX. En et meam *Ethices hiſtoriam!* *Ethica*, quae diſciplina id agit, vt affectus hominum reddat ſuae ſanitati perfectionique, eosque perducat ad ſummam felicitatem, primum nacta doctorem eſt DEVM ipſum, qui Sethitas olim et Hebraeos ſimpliciſſima forma moralem ſapientiam edocuit per Prophetas, ac tandem vniuerſum orbem per Filium ſuum eiusque Apoſtolos. Cum igitur nulla caeterarum diſciplinarum tanto doctore gloriari poſſit, hinc apparet, eam eſſe omnium ſcientiarum principem. Maximus proinde error fuit philoſophorum vetuſtiſſimorum, quos barbarae gentes habuerunt, quod neglecta morali philoſophia in ſolam theoreticam incubuerunt: id quod praeclare oſtendit *Gundlingius* in ſua *Hiſtoria philoſophiae moralis*.

XXXI.

XXXI. Fuerunt quidem inter barbaros, qui hunc errorem agnoſcerent: ſed dum virtutis ſtudium colebant ſeruatis ethnicae religionis principiis, meri enthuſiaſtae facti ſunt, vt Gymnoſophiſtae, Brachmanes, Pythagorei. Poſtea in Graecia auctore *Socrate* philoſophia moralis coli coepit ſatis bene, cum ſcilicet philoſophus ille animae immortalitatem Deique prouidentiam magis ſupponeret, quam demonſtraret: hisque veſtigiis inſtitit *Plato*, qui tamen non eſt liber ab omni (*) enthuſiaſmo. Primus vero *Ethicam* ſcripſit *Ariſtoteles*, idque tribus operibus, quorum praecipuum eſt *Ethica Nicomacho* inſcripta. *Magna* enim *Moralia* et *libri Eudemii* ſunt *Nicomachiorum* epitomae, ac prior quidem breuior, poſterior et vberior et liberior: niſi quod quartus, quintus et ſextus *Eudemiorum* fere ad verbum leguntur in *Nicomachiis*.

XXXII. Cum vero *Ariſtoteles* animae immortalitatem ac Dei prouidentiam, quae ſunt verae philoſophiae moralis fundamenta, non agnoſceret, pietati (α) inter virtutes nullum dedit

(*) Hinc fit, vt Platonicae philoſophiae fautores ſe praebeant in eccleſia noſtra enthuſiaſtae. Vid. *Colbergii Platoniſches Chriſtenthum.*

(α) Nec vero hinc auſim concludere, Ariſtotelem negaſſe exiſtentiam Numinis. Vid. *Walchii* liber *de atheiſmo Ariſtotelis* cap. IV. ſect. I. §. 13. p. 352. Nam nec *Cicero* in ſuo *de officiis* opere *pietatem* deſcripſit pertractauitque, qui tamen nec Numinis prouidentiam reiecit, nec

dedit locum, ac caeteras quoque virtutes ita descripsit, vt magis politicae sint, quam morales. Ac recte *Horneius*, qui optimum exhibuit Ethicae Aristotelicae compendium, id inscripsit *ciuilem* (*) *doctrinam de moribus*, *Piccartus* quoque in sua *Isagoge in lectionem Aristotelis* (h) ostendit, Ethicam Aristotelis nihil aliud continere, quam *elementa Politices*. Ac ipse Aristoteles *Rhet. I. 2. 15.* Ethicam et Politicam facit synonyma, suamque Ethicam ibidem *cap. IV. n. 7.* definit ἐπιστήμην περὶ τὰ ἤθη πολιτικήν. Atheum vero perfectum qui eum fuisse contendunt, eorum error coargui facile potest. Illud etiam vitium habet Ethica Aristotelis, quod non est dicata vsui hominum communi, ex ea vt hauriret quiuis prudentiam virtutemque, sed tantummodo

nec mentes humanas interire putauit vna cum corpore. Vnde igitur in eius philosophia morali magna haec ellipsis? Scilicet de *pietate* inter ethnicos philosophari non licebat. Si quis enim ausus esset publicae religioni opponere veram, deque vero DEO disputare reiectis diis sacrisque commentitiis, eum ne Salus quidem ipsa seruare potuisset. Exemplo est Socrates, cuius memor Aristoteles, cum atheismi reus ageretur, ideo se Athenis discedere dicebat, ne bis peccarent Athenienses in philosophiam. Vidit hoc *Lactantius*, ita lib. II. cap. 3. scribens: *Sed nimirum Socratis carcerem times*, *Cicero: ideoque patrocinium veritatis suscipere non audes.*

(*) Ethica igitur Aristotelis non est *eine Tugend-Lehre*, sed *eine Sitten-Lehre.* Nec ipse virtutis cultor erat, sed homo vanissimus et profanissimus.

h) p. 21. sqq.

modo literatis ſcripta, qui delectarentur ſpeculationibus dialecticis ac parum vtilibus ſubtilitatibus.

XXXIII. Ex caeteris Graeciae philoſophis *Cynici* ſine philoſophia colendam ſuſceperunt virtutem, merito a *Lipſio* (*i*) comparati cum Capucinis monachis. *Stoici* vero praeclara multa huius philoſophiae protulerunt in medium, meliora tamen futura, ſi de fato ſententia ipſorum aliique errores non ipſum philoſophiae moralis (*) fontem inquinaſſent. *Epicurei*, duos illos Ariſtotelis errores capitales, quos diximus, retinentes, virtutem coluerunt atheiſticam, hoc eſt, eam, quae nonnullam pariebat quidem animi tranquillitatem, veraeque virtutis erat ſimulacrum, ſed ad vltimum deſinebat in deſperationem. Ex quo factum, vt plurimi Epicureorum ſe darent voluptatibus corporis, omiſſaque Dei et reipublicae cura ſibi ſolis viuerent, ſatis vt *Paulus* (*k*) ait, pro principiorum ſuorum habitu beati. Graecorum hanc philoſophiam amplexati Romani,

S 5 alii,

(*i*) Manud. ad philoſ. Stoicam lib. I. cap. 13.

(*) Stoici ſaepe immemores ſuorum dogmatum principalium optima dant praecepta de colenda virtute: vti Caluiniani plures Ethicam Chriſtianam bene ſcripſerunt, cum doctrina de abſoluto decreto omnem Ethicam tollat e mundo. Huius ſectae Ethici vel non credunt abſolutum decretum, vel magnopere errant, cum credunt, id ſe credere. Obſeruauit hoc etiam *Conringius* in Praef. ad *Io. Henichii* librum de gratia et praedeſtinatione.

(*k*) 1. Corinth. XV, 32.

alii, in quibus *Cicero* et *Seneca* primas tenent, Stoicorum; alii, quorum princeps *Lucretius*, Epicureorum castra sunt ingressi. Videsne, lector, quam imperfectam, quam vitiosam Ethicam exhibuerint philosophi ethnicorum vel maximi? Videsne summam necessitatem reuelationis diuinae?

XXXIV. Exorta igitur luce Christianae religionis simplex illa quidem, sed verissima Ethica orbi reddita fuit: quae et produxit homines in omni virtutum genere (*) admirabiles et in aduersissimis rebus beatos. Postea vero quam doctores Ecclesiae Ethicam tractarunt philosophica quadam ratione, non prius exculta Logica, sine qua in studio Ethico parum profeceris, simulque pro fundamento substernentes sacrum codicem vera interpretatione, cuius illi subsidiis et adminiculis carebant, destitutum; accidit, vt eiusmodi traderent doctrinas morales, quae continerent falsa multa, tandemque desinerent in monachismum, hoc est, Ethicam maxime barbaram

(*) Ethica est scientia practica non philosophorum propria, sed hominibus conueniens ad vnum omnibus. Quare praestat practicum esse Ethicum ex paucis solidisque principiis, quam omisso praxeos studio longos logos facere ethicos, et praecepta ethica multis circumdare subtilitatibus ac disceptatiunculis. Est tamen e re publica, quosdam incumbere in subtilissimam rerum moralium theoriam, hosque operam dare, ne prauis opinionibus corrumpatur virtutis pietatisque studium: modo ipsi theoriam cum praxi coniungant enixissime.

ram et irrationalem, quae deinceps nomen accepit *Theologiae mysticae.*

XXXV. Medio, quod vocant, aeuo *Scholastici* Aristotelis Ethicam tractarunt pertractaruntque, sed ita, vt eam redderent multo deteriorem inutilioremque. Recentissimi vero Scholastici, nomen gerentes *Iesuitarum*, ita corruperunt philosophiam moralem, vix vt fingi possit corruptior. Paulo ante Lutheranam reformationem *Petrarcha*, missis Scholasticorum nugis, Stoicorum doctrinas meliores reuocauit in lucem, quas et postea *Lipsius* est persecutus haud male.

XXXVI. Accuratae vero philosophiae moralis viam primus signauit *Verulamius* : quae tamen quo minus coleretur ita, vt par erat, intercessit *Cartesius* cum asseclis, physicae et matheseos studium acriter colens, Ethicam tantum non negligens: nisi quod *Spinoza Ethicam* edidit, inter infames libros iure connumeratam. Tandem melior cultura Logices pedisequam habuit emendationem Ethices. *Arnoldus* quidem *Geulingius* pro vera Ethica propinare sustinuit mysticam, quam ante memorauimus, theologiam exitialibus aliquot erroribus distinctam. Sed breui error ipsius est obseruatus, duceque adscita sacra Scriptura complures poliuerunt Ethicam: inter quos prae caeteris laudandi *Molinaeus*, *Philaretus*, *Thomasius*, *Buddeus*, *Gundlingius*, et Galli aliquot:

aliquot: quibus nuper ſeſe aggregauit *Wolfius* mathematicus, cuius tamen Ethicam magnos habere naeuos praeter auctorem et eius diſcipulos vix quisquam negauerit.

XXXVII. Sequatur nunc *hiſtoria Iurisprudentiae naturalis.* Cum Ethica doceat, virtutem ducere ad ſummam felicitatem, virtutis autem eſſe, voluntatem Dei exſequi, hinc naſcitur diſciplina iuris naturalis, quae leges DEI exponit ſola ratione inueſtigabiles, atque eas ad quasuis quaeſtiones practicas rite applicat. Magnae molis hoc eſſe opus; facile apparet. Nam ex contemplatione diuinae ac humanae naturae ea ſunt deducenda principia, quae in omni actionum genere diſcernant iuſtum ab iniuſto, et ita quidem, vt etiam leges Dei ſacro propoſita in codice cum illis rectae rationis principiis ſcienter concilientur.

XXXVIII. Inter philoſophos primi huc diligentiam ſuam contulerunt Graeci, vereque (*l*) *Cicero: Quaeſtio de officiis*, inquit, *communis eſt omnium philoſophorum.* Praecipue tamen *Stoici* ius naturae excoluerunt, multosque ediderunt *de officiis* libros, qui dudum perierunt. Exhibuit tamen compendium doctrinae ipſorum de officiis humanis (*m*) *Stanleius:* vberius vero Stoicorum Iurisprudentiam naturalem *Cicero* expoſuit in ſuo *de officiis*

(*l*) Lib. I. de offic. cap. 2.

(*m*) Hiſt. philoſophiae Stoicae P. II. cap. 13. p. 612. ſqq.

ciis opere, aliquamque eius partem in ſatis magno *de beneficiis* ſcripto *Seneca:* vt adeo errarit *Grotius*, cum, *veterum philoſophorum nihil exſtare huius generis*, (*n*) ſcripſit. Nec ei in mentem venit ICtorum Romanorum, Stoicis placitis addictorum, quorum tot deciſiones quaeſtionum Iuris naturalis ſuperſunt in codice Iuris ciuilis. Quandocunque enim occurrebat quaeſtio iuris, quam leges publicae non definierant, decurrebatur ad ICtos, qui reſponſa dabant e ſolo naturae lumine. Ac ea quidem reſponſa, quae ſuperſunt, magnam continent partem Iuris naturalis tamque ſunt philoſophica, vt in omni Europa (*o*) auctoritatem oraculi hodieque obtineant. Nec Platonica ſecta *officialem*, vt ita dixerim, *philoſophiam* neglexit, etſi iuſtum huius philoſophiae corpus non compoſuerunt. *Sceptici* vero et *Epicurei* Ius naturae e philoſophia prorſus eliminarunt: quorum ab errore haud longe abfuerunt cum antiſtite ſuo *Ariſtotelici*, nullam (*p*) hic dari demonſtrationem, decernentes.

XXXIX. Inter Chriſtianos ii, qui Patres vocantur Eccleſiae, non intactum dimiſerunt hoc

(*n*) Proleg. ad *Ius belli et pacis* §. 36.

(*o*) Vid. *Arthuri Duckii* lib. I. de auctoritate Iuris ciuilis cap. 2. §. 6.

(*p*) Refellunt hunc errorem *Pufendorfius* lib. I. de Iure nat. et gent. cap. 2; *Conringius* lib. de prud. ciuili cap. 8. et Propolit. cap. 7; *Sam. Rachelius* in Examine probabilitatis Ieſuiticae cap. 7.

hoc argumentum, exſtantque *Ambroſii* tres libri *de officiis*. Sed hoc quidem in opere falſa veris immixta eſſe, iureque deſiderari et probationes ſolidas et rectam methodum, iam dudum ab aliis fuit monitum. Nec id mirum debet videri, cum ipſemet in primo capite fateatur, *ſe docere*, *quod ipſe non didicerit*, adeoque *prius incipere docere*, *quam diſcere*. Caeteri quoque Patres quam infeliciter ineruditeque tractarint controuerſias de mendacio, de vſura, de coniugio, de aliis Iuris naturalis capitibus, nemini docto obſcurum eſt. Nec *Scholaſticorum* turba meliorem dedit Iurisprudentiam (α) philoſophicam: imo impeditiorem reddidit hanc diſciplinam, ſectando ſubtilitates inutiles, innitendo falſae theologiae principiis, et omnis generis iura in vnum veluti ius, ceu mali coqui, confundendo. Quid? Ex his prognati ſunt Ieſuitae, *Scholaſtici* dicti *iuniores*, qui vniuerſam hanc diſciplinam corruperunt ſuis de probabilitate morali, de peccato philoſophico, de reſeruatione mentali, aliisque (β) peſſi-

(α) Scientiam iuris naturalis vnam eſſe e philoſophicis diſciplinis, nec a quoquam, niſi valde philoſopho, rite tractari poſſe, per ſe manifeſtum eſt. Non tamen id obſtat, quo minus in Academiis doceri haec ſcientia poſſit a Theologis vel ICtis: idque factum eſſe, tot in *Grotium Pufendorfiumque* commentarii demonſtrant. Quidni enim et ICto Theologoque liceat eſſe philoſopho? Illorum tamen vterque cauere debet, ne aut Iuridicis aut Theologicis praeiudiciis iſtam diſciplinam corrumpat.

(β) Aliquot exempla reperias in *Actis eruditorum* anni 1710. p. 443. ſq.

pessimis doctrinis, quibus fundamentum subiecerunt *Solipsismum*, hoc est, vtilitatem propriam suo cuiusque iudicio aestimandam, et hanc normam fecerunt actionum humanarum omnium.

XL. Protestantis igitur Ecclesiae philosophis relicta fuit sanctissimae vtilissimaeque huius disciplinae perfectio, fuitque post *Benedictum Wincklerum*, qui a. 1615. Lipsiae quinque libros (*q*) edidit *de principiis iuris* non prorsus contemnendos, primus *Hugo Grotius*, qui collectas e Scholasticorum innumeris paene operibus quaestiones Iuris naturalis in certa coëgit capita, de iisque philosophatus est. Vix igitur vlla fuerit illius Iuris controuersia, quam is non attigerit: sed iustum tamen disciplinae huius systema non confecit, nec rite positis principiis ad conclusiones progressus est, sed vagis indulsit meditationibus, quae tamen ob naturalem iudicii ipsius excellentiam plerumque sunt praeclarae. Et quantus is error est, quod Ius naturae pertractans ipsam et Dei et hominum naturae contemplationem omisit! Quanquam non magis *Grotii*, quam saeculi illius, hoc vitium est. Carebat videlicet ista aetas veri nominis tum Logica, tum Ethica: quibus ducibus qui caret, is haudquaquam valet recte formatum corpus Iurisprudentiae naturalis exhibere.

XLI.

(*q*) Id ignorasse *Grotium*, necesse est. Nam Proleg. §. 1. et 36. scribit, se primum in formam disciplinae redegisse Ius naturale.

XLI. Prodiit paulo poſt *Grotium Thomas Hobbeſius*, at vnam duntaxat partem Iurisprudentiae naturalis elaborans, illam, quae deſcribit officia ſocietatis ciuilis. Ac ipſe quidem tam bene perfunctus ſibi videtur hoc munere, vt (*r*) ſcribere non dubitet, *philoſophiam ciuilem*, veram ſcilicet, *non eſſe antiquiorem ſuo illo* de ciue *libro.* Nec negari oportet, eum admodum tenacem eſſe methodi philoſophicae, ac de multis philoſophari peracute. Sed bonis illis tam multa mala ſunt adiuncta, vt, *Politicam ſceleratam* qui inſcripſerit opuſculum illud, crimen ei calumniae minime ſit metuendum. Quare *Grotio* palmam non potuit extorquere de manu *Hobbeſius*, ſed opus illius vbique exceptum fuit mirifico applauſu, Profeſſoribus Academicis id ſedulo interpretantibus, et notas ſuas, quarum quidem pleraeque ſunt vulgares, cupide vulgantibus.

XLII. Tandem vulgo Grotianorum ſe exemit *Samuel Puſendorfius*, nobilique ſuo ingenio vſus eſt ad philoſophicum conficiendum Iurisprudentiae naturalis ſyſtema: quo fine non *Grotii* ſolum opus accuratiſſime perluſtrauit, ſed ea quoque, quae iuſto acumine excogitarat *Hobbeſius*, ſua fecit. Etſi vero et expeditius et longius progreſſus eſt *Grotio*, ac do-

(*r*) In dedicatione Sectioni primae *Elementorum philoſophiae* praemiſſa.

ac doctrinam de incestu, de polygamia, de falsiloquio, de Iure gentium, aliasque, partim apertius, partim verius tradidit; ciuilis tamen Iuris praeiudicia non omnia exuit, sed legum diuinarum eandem esse, ac humanarum, naturam supponens, poenasque naturales plane non animaduertens, officia item erga Deum excludens, plures denique conclusiones haud deducens e claris principiis, sed aequitati suae cerebrinae deferens arbitrium, satis ostendit, nondum se penetrasse ad intimos huius diuinae Iurisprudentiae (*rr*) recessus. Quod si tempus illud, quod altercando cum theologis philosophiae non satis peritis contriuit, tribuisset nouae eique intentiori considerationi Iuris naturalis, videtur multum praeterea lucis illaturus fuisse huic disciplinae.

XLIII. Sed vltimus propemodum conatus perficiendae huius scientiae reseruatus fuit *Christiano Thomasio*, qui initio *Institutionibus*

(*rr*) Iusta et acuta est, etsi non omnis λογομαχίας vacua, censura *Leibnitii* in *Pufendorfii Officium hominis et ciuis*: quam publice exhibuit assentiente auctore *Iustus Christoph. Boehmerus* in *Programmatibus*, quas *Disputationibus Grotianis et Pufendorfianis* praemiserat, Helmstadii 1716. coniunctae editis, p. 41-51. et hinc Diarium literarium Lipsiense, cui titulus *Neuer Bücher-Saal*, T. I. p. 837. sqq. Refutare quidem *Leibnitium* conatus est *Barbeyracius*: sed hunc vicissim refutauit, illum defendit *Branchuus* ICtus in suis *ad Ius Romanum Obseruationibus* a. 1721. emissis in Academia Lugdunensi.

bus Iurisprudentiae diuinae editis sectatorem se et interpretem professus *Pufendorfii*, tandem longe meliora, etsi aliqua ex parte obscuriora, iecit *fundamenta iuris naturae et gentium*, abdicatis, quae adhuc ipsius animo insederant, praeiudiciis, adhibitoque discrimine *iusti*, *honesti*, ac *decori*. Quod discrimen cum sit momenti maximi, nec tamen mihi satisfaceret Thomasiana eius explicatio, noua posui fundamenta totius huius Iuris, eaque a. 1710. in *Actis eruditorum* (*s*) exhibui, non modo aliter constituens *discrimen iusti, honesti, aequi, ac decori*, verum etiam Ius naturale dispescens in *absolutum* et *hypotheticum*, plurimumque tenebrarum hac distinctione disiiciens. Caeteri, qui post *Thomasium* de Iure naturae scripserunt, partim eius institerunt vestigiis, partim *Pufendorfii*: quorum duumuirorum illa praecipue doctrina, qua iura Principum (*t*) circa religionem ciuium, vel potius iura ciuium circa sacra, descripserunt, veteresque exitiales errores sustulerunt, et late manauit et magnam tranquillitatem attulit humano generi. De nouo conatu *Christiani Wolfii* concinnandi Corpus iuris naturalis aliter

(*s*) Supplem. T. IV. p. 410. sqq. *Gundlingius*, se ad haec mea principia suam *Iurisprudentiam naturalem* accommodasse, fatetur p. 6.

(*t*) Aureus plane liber est *Pufendorfianus* ille *de habitu religionis Christianae ad vitam ciuilem*, cuilibet siue Theologo siue Politico legendus relegendusque.

ter ſectarii iudicant, aliter eclectici. Noſtrae breuitatis non eſt, tantam componere litem.

XLIV. *Hiſtoriam hiſtoriae* edidit (*u*) *Popelinierius*, Gallus, Gallico ſermone. Sed pro hiſtoria ſtudii hiſtorici exhibet recenſionem hiſtoricorum. Edidit etiam *Io. Mich. Heineccius* (*x*) *Hiſtoriam hiſtoriae.* Verum nec haec Diſſertatio ſuo reſpondet titulo ſpeique legentium. Nam perfunctorie duntaxat oſtendit, pleraſque gentes et olim habuiſſe et nunc habere ſuarum rerum hiſtoricos: id quod iam *Huetius* manifeſtum fecerat in ſua *Demonſtratione* (*) *Euangelica.* Critici ſalis plenior eſt *Hiſtoria hiſtoriae*, quam a. 1728. ad me miſit eruditiſſimus vir, *Io. Frid. Chriſtius*, publicus nunc Lipſienſis Academiae hiſtoricus, quamque dignam duco, quae hic exhibeatur.

XLV. Primi mortalium, inquit, rerum geſtarum monumenta aut nulla aut ruditer lapidibus, aris, columnis, molibus ponebant. Poſtquam literarum ſecreta vulgarentur, ſaxis et arboribus facta ſua legenda ſine dubio incidebant. Verſibus tamen magis et compoſitis ad aures mulcendas numeris, quam libero ſermone, quae antiquiſſimis illis temporibus

 ribus

(*u*) De hoc libro vid. *Sorelius* Biblioth. Franc. p. 303. ſq. et *Placcius* in Theatro Anonymorum n. 2339. α, et *Bailletus* Iudiciorum T. II. P. 182. ſq.

(*x*) Helmſt. 1703. ſex plagulis.

(*) Prop. IV. in capite *de libris Regum* §. I. p. 345. ſq.

ribus consignata sunt, prodita esse, traditur. Alii contra figuras animantium pro literis amplexi, notis hieroglyphicis res gestas aut sacrorum ritus signarunt. Mox ad eloquentiam veram, oratione prosa exercendam, conuersi, rationem tradendarum rerum probatam Graeci, quantum scimus, primi tenuerunt. Romani a principio statim vt gloriae, ita et memorandorum, quae magnifice gesta fuerant, cupidissimi, fastis publicis, actis diurnis, tabulis aereis, statuarum, columnarum, templorum inscriptionibus studiosissime memoriam rerum suarum seruabant. Sed si in vulgus ea libris prodenda essent, solos primum Graecos imitati Graecis (y) literis scribebant; deinde et versibus (z) Annales orsi contexere, paulatim ad optima versi, res gestas scribendi rationem rectius prope, quam apud ipsos Graecos factitatum, excoluerunt. Quae literarum felicitas Italiam plurimum a bello Punico tertio ad Tiberii Caesaris vsque tempora illustrauit. Ea vero tempestate et vniuersam rem Romanam copiosissimis

(y) Propterea *A. Albinus*, vir consularis, historiam Graece sibi scribendam putauit, et veniam, si id minus bene cessisset, praefatus est: propterea reprehensus a *M. Catone*: vereor, vt sat apposite atque aequa ratione. Testatur *A. Gellius* lib. XI. cap. 8.

(z) Quod vel *Ennii* exemplo patet. Occasionem mihi quidem ad hoc argumentum scribendum suppeditauit *Casp. Churrerus* in Praefatione ad *Lamperti Schafnaburgensis* Historiam.

ſiſſimis hiſtoriarum et annalium libris, grata caſuum varietate, orationibus e faſtis deſumtis, quae certiſſima conſiliorum argumenta pandunt, et omnibus eloquentiae lenociniis eleganter ornatis et diſtinctis, deſcriptam eſſe; et ſingula facta accuratis commentariis, et mores virorum Vitarum libris graphice et prudenter depictos, liquet. Inſequente aetate cum et eloquentia amiſſa, et veritatis ſtudium adulatione foeda ſuppreſſum eſſet, ſi *Tacitum* eximas atque *Suetonium*, inſignium par animarum, cum quibusdam Graecis, praeter infelices epitomas, easque maximam partem ineptas, vix quicquam, quod ad hiſtorias, ſuccreuit. Dudum enim elata eruditionis conſtantis gloria, diſcendi taedio ad compendia paſſim diuertentes, auctores habuerunt aut ſcribendi vſu atque facultate deſtitutos aut certe rerum imperitos. Poſtquam ſumma rerum Byzantium eſſet translata, iam obtinente re Chriſtiana, non vt decebat, bonae literae, ſed malae potius artes, miſta ſuperſtitione, et obſtetricante triſtiſſima Imperatorum tyrannide, creuerunt. Hinc et illis temporibus rari ſcriptores boni. Poſt, iam ingruente per occidentem ſpiſſa barbarie, vix aliquid praeter exiles et anilium nugarum plenos Chronicorum libros, ab hominibus monachis infantibus, ſtupidis, et rei publicae imperitis, conſcriptum eſt. Quo genere, quod nauſeam citius cordatis, quam legendi

appetitum mouet, corruptam magis hiſtoriam, quam ſeruatam, dicas. Superioribus ſaeculis, renaſcente feliciter miro literarum amore, cum non ſane poenitenda ingenia maiore longe molimine hiſtoriae tradendae opus aggrederentur, poſtquam eloquentia reuixiſſet, plerisque, quod ſuſceperunt, non omnino male ceſſit, quibusdam et bene. Hodie lacertos acrius mouere coepit hiſtoria patriae auitae. Sed mouetur duntaxat: nondum etiam reſurrexit.

XLVI. Hactenus doctiſſimus ille *Chriſtius*, magnam initurus profecto gratiam, ſi diductius dilucidiusque hoc argumentum perſequi voluerit. Ad hiſtoriae ſcribendae methodum pertinet, quod *Reinerus Reineccius*, Academiae Helmſtadienſis hiſtoricus, primus in ſcriptis ſuis (*a*) laudauit fontes ſuos ſiue teſtes, et quidem ad ſingulas hiſtoriae particulas: id quod antea non erat moris, poſtea vero imitatores habuit tam multos, vt hodie vix quiſquam hiſtoriae ſcriptor id negligat.

Dignum

(*a*) Obſeruauit hoc meritoque laudauit *Leibnitius* Introd. in T. I. Script. hiſt. Brunſuic. p. 1. In *Vita Mezeraei*, a. 1726. edita, p. 18. traditur, *Scipionem Dupleix*, hiſtoricum Gallum, fuiſſe inter primos, qui auctores in Hiſtoria ſua nominatim adduxerunt ad probandam factorum veritatem. Morem hunc nouum improbat, ſed profecto iniuſte, *Rol. Mareſius* lib. I. epiſt. 2. p. 8. Cuius ſententiam ſecutus eſt *Perizonius* in ſua *Hiſtoria ſaeculi XVI* merito ob id reprehenſus a nonnullis. Vid. *Acta Philoſ.* T. I. p. 410. ſq.

Dignum item memoratu, anno demum trigesimo primo superioris saeculi coeptas esse edi *Nouellas hebdomadarias politicas*, quam stylo veterum vocare licet *historiam diurnam*: id quod cum me (*b*) docuisset *Carolus Sorelius* in *Bibliotheca* sua *Gallica*, nuper etiam didici e quinto Tomo 1729. edito *Historiae Academiae Regiae Inscriptionum*, et quidem e Vita *Eusebii Renaudoti* ibi exposita, auum eius, *Theophrastum Renaudotum*, primum a. 1631. Lutetiae cepisse consilium illas *Nouellas* (*Zeitungen*, *Gazetten*,) edendi, easque publicandi diuendendique priuilegium accepisse per Cardinalem Richelium. Ac asseruantur Gallicae illae Nouellae inde ab anno 1631. vsque ad annum 1694. in quinquaginta quatuor voluminibus in bibliotheca Electorali Hanouerana. Quod tamen modo dixi de ortu Nouellarum *hebdomadariarum*, mutare nunc cogor, postquam amicus quidam ad me misit semiplagulam Nouellarum ita inscriptam:

Num. XLVI. Anno 1628.

Ordentliche wochentliche Post-Zeitungen.

Docebat me idem, se similes Nouellas vidisse anni 1626. Non itaque huius inuentionis laus Gallis debetur, sed Germanis: quos iam in saeculi decimi sexti vltimo decennio publicasse Nouellas et semestres et trimestres, et men-

T 4 struas,

(*b*) Vid. *Poecile* mea T. II. p. 522. sq. Pluribus hanc rem persequitur *Meierus* in Praef. ad Tomum primum *Actorum pacis executionis publicorum* p. 25. sqq.

ſtruas, liquido docuit *Io. Chriſtoph. Koecherus*, in edito Osnabrugae 1738. ſingulari Programmate. Adiicio, tales Nouellas ſaeculo decimo ſexto in Germania editas exhiberi ab *Hortledero* in Tomi ſui ſecundi *de bello Germanico* pluribus capitibus.

XLVII. Studii *Genealogici* fata ſingulari libro expoſuit *Reimmannus*. *Geographiae hiſtoriam* tribus libris (c) perſecutus eſt *Eberhardus Dauid Hauberus*. Hiſtoriam *artis Heraldicae* petas licet e *Schmeizelii* Prolegomenis (d) ad *Artem heraldicam* a. 1723. emiſſam.

XLVIII. De ſcientiae artisque *medicae*, Medicorum item inſignium, hiſtoria bene, melius, optime meritos recenſuit diligenter *Voglerus* in (e) *Introductione in notitiam ſcriptorum*, ſed longe diligentius *Fabricius* in *Bibliotheca* (f) *Graeca*, ipſemet eodem in opere (g) exhibens *Elenchum medicorum veterum* ſingularis induſtriae admiratione dignum.

(c) Hi recenſentur in *Actis eruditorum* 1724. p. 138. et 1730. p. 236. ac 552.

(d) Sect. VII. p. 43. ſqq.

(e) Cap. VIII. vbi et plura in *Vanderlindii de ſcriptis medicis* opere παροράματα obſeruauit. Conf. *Baelii* Diction. v. *Vanderlinden*.

(f) Lib. VI. Cap. 7. §. 20. p. 726. ſqq. Mentionem tamen omiſit *Gilberti Philareti*, quem *Vitas Medicorum* edidiſſe, teſtis eſt *Miraeus* lib. de ſcript. ſaeculi XVI. cap. 98.

(g) Cap. I. p. 17. -- 456.

gnum. Dolendum vero, non editum esse ab *Henrico Meibomio* patris sui, *Ioannis Henrici*, opus *de vitis medicorum*, quod tamen editurum se receperat in *Additamentis* (*h*) *ad Voglerum.* Nouissime *Historiam medicinae* accuratissima industria confecit adiutore *Christiano Wilhelmo Kestnero* ediditque clarissimus ille polyhistor, *Gottlieb Stollius*, qui et *cap. I. §. 9.* scriptores laudat historiae Medicae: quibus aggregari oportet *Io. Henricum Schulzium*, cuius prima Pars huius historiae ab eruditissimo quoque ita est excepta, vt, *apud omnes ortum esse maximum desiderium secundum quoque operis illius Tomum euoluendi*, dicatur in *Actis* (*i*) *eruditorum.* Prodiit etiam nuper quatuor in voluminibus *Mangeti Bibliotheca scriptorum Medicorum veterum ac recentium, ordine alphabetico digesta.* Commemorari etiam meretur *Werlhofii* Dissertatio (*k*) *de Medicis priscis sectae methodicae*, *Heisteri* (*l*) *Historia studii anatomici*, *Phil. Iac. Hartmanni* Disquisitiones historicae *de re anatomica veterum*, Regiomonti 1693. editae, et *Schmidii* Disputatio (*m*) *de Germanorum in studium anatomicum meritis*. *Conringius* quoque, praeterquam quod historiam

 studii

(*h*) p. 191. sq.
(*i*) A. 1729. p. 266.
(*k*) Vid. *Annales Acad. Iul.* Sem. V. p. 71. sqq.
(*l*) Ibid. P. I. p. 123. sqq.
(*m*) Ibidem Sem. V. p. 153. sq.

ſtudii Medici expoſuit in *Introductione* ſua *in artem medicam*, etiam *lib. I. de medic. Herm. capite nono* toto illuſtrat artis ſalutiferae hiſtoriam, ibidemque *lib. II. cap. 14.* et *15.* itemque *lib. I. cap. 3* perſequitur hiſtoriam Chemiae. Quae praeſcripto *Salomonis Cellarii* nomine a. 1701. prodierunt *Antiquitates Medicae*, ſua ex officina profectas eſſe, pro ſuo candore non diſſimulauit in Dedicatione pater, clariſſimus ille *Chriſtophorus*. Liceat et hoc addere, a memet ipſo fuiſſe (*n*) expoſitam hiſtoriam belli illius, quod *Guilielmo Harueo*, laudatiſſimo illi *Circulatori*, hoc eſt, circulationis ſanguinis (*o*) primo obſeruatori, intulerunt artis ſuae ſocii, *Harueo* non repugnante victi ab ipſa veritate. Proximo tempore prodiit *Bernh. Albini* Oratio de incrementis et ſtatu artis medicae ſaeculi decimi ſeptimi, 1711. edita, *Io. Henr. Schulzii* Compendium Hiſtoriae medicinae a rerum initio ad Hadriani Auguſti exceſſum, 1742. *Chriſtiani Wilhelmi Keſtneri* Mediciniſches Gelehrten-Lexicon, 1740. Eiusdem kurzer Begriff der Hiſtorie der Mediciniſchen Gelahrheit, 1743. et *Bibliotheca medica* (addere potuiſſet *critica*,)

(*n*) In *Actis Philoſophorum* T. II. p. 616. ſqq. vbi et p. 652. ſq. exhibui inſcriptionem ſtatuae ipſi in Collegio Medicorum Londinenſi poſitae.

(*o*) *Perraltus* Gallus in carmine quodam circulationem ſanguinis vocauit *le Meandre viuant*, *qui coule dans les veines:* quam appellationem incomparabilem cenſet *Menagius* in Menagianis T. II. p. 5. ſq.

ca,) ampliſſima, ſumma induſtria et concinnitate compoſita, 1745. etſi ſequentem annum titulo inſcripſit bibliopola. Scientiae Botanicae hiſtoriam literariam a. 1737. exhibuit *Siegesbeckius* in *Sciagraphia Botanoſophiae* Petropoli edita. Amplior eſt *Io. Franc. Seguierii* Bibliotheca Botanica 1740. emiſſa: cui adiuncta eſt, quae iam 1657. prodierat Bononiae, Bibliotheca Botanica *Io. Ant. Bumaldi.* Denique *Albertus Hallerus* in Praef. ad *Enumerationem methodicam ſtirpium Heluetiae*, 1742. editam, diligenter enumerat omnes eos, quibus curae fuit indagare plantas Heluetiae: ac poſt eam catalogum exhibet 268. librorum Botanicorum, et praeterea 78. Diſſertationum huius generis Academicarum.

XLIX. *Iurisprudentiae ciuilis* hiſtoriam literariam curioſe pariter et copioſe perſequitur in *Polyhiſtore* ſuo *Iuridico Morhofius*, et cum in (p) *Latina*, tum in *Graeca* (q) *Bibliotheca Fabricius.* Hiſtoriam vero Romani Iuris praecipuarumque legum, vitas item eminentium cuiusuis aeui ICtorum, miro iudicio, ſumma diligentia, et politiſſimo dicendi genere deſcripſit in opere ſaepius edito, quod *Origines Iuris ciuilis* inſcripſit, *Ianus Vincentius Grauina*, non iis ſolum, qui ante ipſum tractarunt hoc argumentum, ſuperior, ſed etiam illis, quibus poſtea deſcendere in hanc

(p) Lib. IV. cap. 9. et 10.
(q) Lib. VI. cap. 6.

hanc arenam libuit. Nouiſſimus *Hiſtoriam Iuris Romano Germanici* (r) edidit *Io. Salomo Brunquellius*, ICtus Ienenſis, hinc Gottingenſis, qui et in Diſſertatione praeliminari §. 47-61. caeteros nominat hiſtoriae huius iuris ſcriptores, eos quoque §. 62. laudans, qui *Bibliothecas* compoſuerunt *Iuridicas*. *Iuris eccleſiaſtici et Pontificii hiſtoriam* eximio complexus eſt opere *Gerhardus Maſtrichtius:* cuius collectaneis (s) magnam affudit lucem *Thomaſius* in *Cautelarum circa praecognita Iuris eccleſiaſtici* capite XVIII. et quinque ſequentibus. *Boehmerus* quoque in *Iure* ſuo *eccleſiaſtico* (t) breuem nobis dedit Canonici Iuris hiſtoriam, eandemque *Struuius* intexuit ſuae *Iuris Romani Hiſtoriae.* Vitas ICtorum poſt *Bernhardinum* (u) *Rutilium* concinnarunt plures, quos a. 1721. coniun-

(r) Altera eius eaque auctior editio prodiit Amſtelodami 1730. Ex hoc tempore illuſtris Francofurtenſis Academiae ICtus, *Chriſt. Gottfr. Hoffmannus*, ſuam edidit multa laude conſpicuam *Hiſtoriam Iuris Romano-Iuſtinianei.* Ac 1745. in lucem emiſſa eſt *Stollii Hiſtorie der Iuriſtiſchen Gelahrheit:* de qua iudicium profertur in *Gel. Zeit.* eiusdem anni p. 454. ſq.

(s) Obſeruat enim in Praefatione nouae huius operis editioni praefixa *Thomaſius*, ac ſimul dolet, *Maſtrichtium* magis ex collectione, quam ex ingenio et iudicio ſuo, hiſtoriam hancce conſcripſiſſe.

(t) Lib. I. tit. 2.

(u) Huius opus merita laude proſequitur *Reimmannus* in Idea antiquitatis literariae §. 18. p. 33. ſqq.

iunctos edidit celeberrimus ICtus, *Christianus Godofredus Hofmannus.* Vnam decadem vitarum clarissimorum ICtorum Lipsiae 1686. ediderat *Frid. Iac. Leickherus:* cuius vestigiis insistens *Christian. Gottlieb Buderus* (*x*) alteram decadem 1722. emisit, tertiam simul pollicitus. Praetereo *Petri Taisandi* Vitas ICtorum prope quingentorum, Gallico sermone a. 1721. editas, recensitasque potius, quam laudatas, in *Actis* (*y*) *eruditorum.*

L. Historiam *Theologiae* scripserunt *Forbesius*, *Io. Wilh. Baierus*, *Basnagius*, *Reimmannus:* vt praeteream, qui omnino huc pertinent, historiae scriptores ecclesiasticae, quibus singulare opus, a *Schmidio* et *Hasaeo* auctum et ad finem perductum, dicauit *Caspar Sagittarius.* Etiam *Gottfridi Arnoldi Historia Theologiae mysticae*, ad historicam supellectilem quod attinet, inter meliores libros connumerari meretur. *Moralis Theologiae* historiam haud inconcinne persecutus est *Io. Mich. Langius*, eamque adiunxit *Io. Conr. Dürrii Compendio Theologiae moralis* 1698. edito. Breuiter eandem et acute descripsit *Alb. Feldenius* in Praef. ad suas *Institutiones* huius Theologiae: cui vtinam elaborare et in lucem proferre licuisset, quam ibi pollicebatur, *Historiam criticam Scriptorum Theo-*

(*x*) Idem a. 1723. edidit Vitas veterum aliquot ICtorum contextas a *Io. Strauchio*, ICto summo.

(*y*) Supplem. T. VIII. p. 417. sqq.

Theologiae moralis! Nec est contemnendus *Morhofii Polyhistor theologicus*, vnico licet conclusus capite, et ab homine profectus non inundato literis theologicis. Longe tamen praestat *Buddei Isagoge historico-theologica*, in qua et fata exhibentur singularum Theologiae partium et praecipui adducuntur singulis in classibus scriptores. Maximo igitur iure hoc opus (z) appellaueris *Polyhistorem Theologicum*, et, qui titulus ei tribuitur in *Actis* (a) *eruditorum*, *pleniorem historiam literariam totius Theologiae*. Dedit quidem et *Pfaffius* tripartitam *Introductionem in Historiam Theologiae literariam*, sed ipse tandem in tertii Tomi praefatione agnouit, *Bibliothecam* potius *Theologicam* inscribendum sibi hoc opus fuisse. Nam e. g. *lib. IV. §. 4. p. 184. sqq.* scriptores nominatim laudauit *historiae dogmatum Theologicorum*, ipsam illam historiam ipse non concinnauit. Permultum tamen viro celeberrimo debetur congestae illius bibliothecae theologicae nomine: nec sua sunt fraudandi laude *Io. Christoph. Dornius* ac *Io. Christoph. Wendlerus*, quorum hic optimae spei *Prodromum* edidit *Bibliothecae Biblicae*, id est, exegeticae; ille perfecit emisitque *Bibliothecam Theologicam*

(z) Hoc opus cum perpetuo applausu recensetur in *Bibliotheque raisonnée* T. I.

(a) A. 1727. p. 484.

cam vniuerſalem (*b*) *criticam*. Acceſſit 1739. *Hiſtoria Theologiae Stolliana.*

LI. Caeterum caue in tanto literis operantium ſtrepitu credas, in omnibus iam diſciplinis eo faſtigii peruentum eſſe, vt incrementis nullus ſit locus relictus. Quod ſi quis hoc in errore verſatur, reuincere eum poteſt *Franciſci Baconis Verulamii* nouem libris conſtans (*c*) opus *de augmentis ſcientiarum:* quod cum iam per integrum ſaeculum exſtet, tamen vera eſt querela (*d*) *Buddei*, in plerisque artibus ac ſcientiis idem adhuc iure deſiderari, quod ille ſuo iam deſiderarit tempore. Meretur cum *Verulamio* coniungi *Thomaſius*, qui ſingulari libro circa quoduis ſtudiorum

(*b*) Ipſe in Praef. hoc ſuum opus, duobus conſtans Tomis, titulo *Polyhiſtoris Theologici* vult inſignitum. Quam de hoc opere ſententiam nonneminis exhibet *Coleri Bibliotheca Theologica* T. I. p. 97. eam eſſe iuſtiſſimam, proprii me docuerunt oculi. Ipſum vero illud *Coleri* opus meretur titulum *criticae bibliothecae theologicae*, itemque *Loeſcherianum Diarium theologicum.* In vtroque enim recentiſſimi Theologorum libri non ſolum recenſentur, ſed et cenſurae ſubiiciuntur.

(*c*) Non moueor aſperiori iudicio *Conringii* de hoc opere, quod exſtat in *Conringianis* p. 76. et 77. edit. ſecundae. Nam *Conringius*, vir caetera ſummus, tanto amore complectebatur Ariſtoteleam philoſophiam, vt ferre non poſſet vllum, qui vel ſibi ſapere videretur ſupra Ariſtotelem, vel melius quid Ariſtotelica philoſophia excogitari poſſe credebat. Vid. eius de Ariſtotele ſenſus in *Actis Philoſ.* T. II. p. 714. ſq. Rectius de Verulamiano illo opere iudicat *Bierlingius* in *Methodo ſtudiorum* cap. I. §. 23.

(*d*) In praefat. ad *Artem cogitandi* p. 15.

rum literariorum genus cautiones praescripsit; itemque *Bierlingius*, qui in suis a. 1711. editis *Lineamentis methodi studiorum* optima exhibuit consilia ad rite tractanda literarum elegantiorum, philosophiae, et historiae studia.

LII. Non videtur haec dimittenda occasio, paucis docendi, fortunam reip. coniunctam esse cum fortuna rei literariae, literisque vigentibus ciuitatem (e) bene beateque se habere, oppresso contra literarum studio remp. similem esse orbi (f) sole carenti. Vult enim DEVS, esse homines animalia rationalia. Iam cum tam vitiosus natura sit intellectus humanus, vt, si non repurgetur et emendetur, miserrimum esse genus humanum necesse sit, salutem eius a luce literarum pendere, manifestissimum est. Recte proinde dixeris, felicitatis publicae matrem esse *sapientiam*, nutricem

(e) Mirari libet, in plerisque Systematibus et Compendiis Politicae non reperiri singulare caput *de prudentia Principum circa scholas et literarum studia*. Laude igitur dignus est *Barbeyracius*, qui a. 1715. Dissertationem edidit *de vtilitate literarum in rep.* quae recensetur in *Hist. crit. de la rep. de lettres* T. IX. p. 154. sqq. Etiam in Catalogo bibliothecae Thuanae T. II. p. 410. memoratur *P. Bulengeri* Oratio *de vtilitate, quae ad populum redit e scholis.*

(f) *Conringius* Praef. ad Antiq. Acad. editionis secundae: *Ciuitas nulla est felix, si eruditione fuerit destituta, artium insignium et literarum rudis.* *Muretus* Vol. I. Orat. 2. p. 15: *Absolute nulla ciuitas florere potest, nisi in qua literarum cultura viget.* Add. *Morhofius* Polyhist. liter. lib. II. cap. 2.

cem *virtutem*, *Sapientia* autem floret, vbi lectitantur libri a sapientibus veteris aeui viris scripti: ad quam rem Hebraicae, Graecae Latinaeque linguae opus est notitia. *Sapientia* floret, vbi philosophia rite excolitur, quippe quae homines reddit animalia rationalia, quae errores exterminat publicam (*g*) turbantes tranquillitatem, quae Principes (*h*) eorumque ministros veris imbuit principiis politicis, quae ciues componit ad virtutem (*i*) colendam, imo animos praeparat ad (*k*) Christianae virtutis studium. *Sapientia* denique floret, vbi (*l*) histo-

(*g*) Vnus philosophus, *Paulum Sarpium* dico, plus profuit reip. Venetae, quam sine eo maximus profuisset exercitus.

(*h*) Si medio aeuo vera in aulis regnasset Politica, non potuisset Papa Principes facere ciuium suorum anthropophagos. Vt adeo exilium philosophiae omnino sit pestis reip.

(*i*) *Cicero* de sen. cap. 1: *Nunquam satis laudari digne poterit philosophia, cui qui pareat, omne tempus aetatis suae sine molestia possit degere.*

(*k*) Christiana enim religio nihil est aliud, quam philosophia perfecta. Vnde recte eam veteres κατ' ἐξοχὴν vocarunt *philosophiam.* Vid. Acta Philos. T. I. p. 80. sq.

(*l*) *Erycius Puteanus* Dedic. Hist. Insubricae: *Principum praecipue interest, vigere studia historica.* Obseruatuque dignum, eos Principes, qui eruditione fuerunt insignes, optimos fere fuisse et maximos, vereque dixisse Orat. pro Archia cap. 7. *Tullium*, *multos fuisse homines excellenti animo ac virtute sine doctrina, naturae ipsius-*

hiſtoria, lux illa veritatis, in omni fulget diſciplinarum genere. Conſideremus iam, quaeſo, an, ſi viguiſſet medio illo aeuo hiſtoria ciuilis et (*) eccleſiaſtica, Papatus opprimere potuiſſet Principes, eccleſias, et ſcholas? imo, an exoriri potuiſſet Papalis illa (*m*) pantocratia? an, ſi philoſophia et moralis et politica floruiſſet, fieri potuiſſet, vt monachiſmus naſceretur et inualeſceret, tantasque importaret reipublicae calamitates? an, ſi linguarum ſtudium caluiſſet, Chriſtianae theologiae ſuccedere potuiſſet turpiſſima ſuperſtitio, erumpens in excommunicationes Principum, in expeditiones cruciatas, in dominatum in conſcientias, in caedes hominum vero nomine Chriſtianorum, in mala denique infinita et innumerabilia? an, ſi Logica tum exſtitiſſet veri no-

ipſius habitu prope diuino, ſed, cum ad naturam eximiam accedat ratio quaedam conformatioque doctrinae, tum praeclarum quid et ſingulare ſolere exiſtere. Quantum, quaeſo, prudentia praepolleat neceſſe eſt ille Princeps, qui ciuilis et prudentiae et imprudentiae exempla plurima, ex hiſtoricorum monumentis hauſta, habet ob oculos, adeoque ex aliis didicit, quid ex vſu ſit ſibi!

(*) Sub regno Papae medii aeui maxime ſtudium Hiſtoriae eccleſiaſticae et Politicae philoſophicae emortuum erat. Scilicet mors harum duarum diſciplinarum eſt vita Papae, vita earum eſt mors vel peſtis Papae et Papatus.

(*m*) *Edm. Richerius* de poteſt. eccl. et polit. cap. 9. p. 174:

ri nominis, praeiudicium auctoritatis ita caecos reddere potuisset plerosque omnes, vt album esse nigrum, nigrum esse album crederent?

LIII. *Sapientiae* autem studium sequi *virtutis* culturam, certe publice vtilissimam virtutis (*) speciem, ea, quae modo dixi de philosophiae fructibus, demonstrant, recteque (*n*) poëta: *Artibus ingenuis pectora mollescunt asperitasque fugit.* Summo itaque iure literarum studia vocarunt veteres Romani *studia* (*o*) *humanitatis*, testisque est historia, gentes illas, in quibus literis strenua nauata fuit opera, et fuisse et nominari consueuisse (*p*) caeteris *moratiores.* Imo testem habemus propriam experientiam, omnium ordinum homines hac tempestate, qua in aulis, in cathedris, in curiis,

 in

p. 174. *Lapsu demum temporis, cum omnes Christianae nationes summis ignorantiae tenebris consopitae detinerentur, Romani Pontifices absolutam auctoritatem omnia decernendi collegerunt, praecipue a Gregorii VII. temporibus.*

(*) Verum quidem est tritum illud: *Video meliora proboque, deteriora sequor:* neque adeo iudicium mentis sanum semper sequimur, prauo videlicet affectu acti in transuersum Eam tamen vim habet veri honestique cognitio, vt velimus videri homines honesti, fugiamusque magnopere speciem famamque barbariei turpisque malitiae.

(*n*) *Ouidius* e Ponto I 6. 7. Idem II. 9. 47: *Ingenuas didicisse fideliter artes emollit*, caetera.

(*o*) Vid. *Acta Philos.* T. II. p. 221.

(*p*) Ibidem p. 244. sqq.

in templis, imo in exercitibus literati homines abundant, cum imperantes, tum ciues, longe esse mitiores tractabilioresque, quam eos fuisse legimus in magno illo barbariei interregno, quod praecessit Reformationem *Lutheri*. Sapienter proinde ille *sapientis* cognomine inclutus Saxoniae Elector, Fridericus, (*q*) censuit, *vt scholae floreant recteque se habeant, tantum interesse reipublicae, nullius vt rei magis:* nec minus vere (*r*) *Melanchthon*: *Est omnino*, inquiens, *vis maior literarum, quam vulgo existimant. Neque enim religionis ornamentum aliud splendidius est, et ciuilis rerum status prorsus a literis pendet.* Imo iam olim (*s*) *Symmachus*: *Hoc specimen est*, inquit, *florentis reipublicae, vt disciplinarum professoribus praemia opulenta pendantur.* Audite, hoc, Principes! audite, Principum amici!

LIV. Intelligimus hinc etiam, cur temporibus *Lutherum* secutis Papatus ipse factus sit humanior, multumque mutatus (*t*) ab illo Papatu, qui antecessit instaurationem literarum. Puduit

(*q*) Apud *Tenzelium* Hist. Reform. P. II. p. 393. et 460.

(*r*) In Abb. *Fabricii* Hist. suae Bibliothecae T. I. p. 395.

(*s*) Lib. I. epist. 79.

(*t*) Exstat singularis Dissertatio *Io. Frid. Mayeri* de vtilitate, quae ad Ecclesiam Romanam redundauit ex Reformatione Lutheri. Idem argumentum attigit pererudite *E. S. Cyprianus in Apologia Reformationis Lutheri* cap. XII.

Puduit ſcilicet Papicolas ſuae nuditatis ac ruditatis, accedenteque aemulationis ſenſu ipſi quoque omnis generis tractare coeperunt literas, cum ſacras, tum profanas.* Nec dubium nobis eſt, quamprimum diuino beneficio iugum Romani hieromonarchae excuſſerint, etiam illorum reſpublicas habituras eſſe, quam parcam nunc habent, effuſiſſimam et philoſophiae et theologiae lucem. Interea gaudemus et gratulamur, iam *Launoios*, *Richerios*, *Dupinios*, *Quesnellos* tantum tenebrarum eieciſſe ex ipſorum religione et eccleſiaſtica hiſtoria, ex ipſorumque iure politico pariter et eccleſiaſtico, vt etiam Catholicae religioni addicti Principes eorumque ciues extimeſcere deſinant iras ac Diras Romani Pontificis, ipſaque plebs tam reddita ſit ſapiens, vt, ſi hodie ad ipſos redeat *Tecelius* aliquis, ne inter vetulas quidem vllam inuenturus ſit emtricem ſuarum mercium.

LV. Scilicet ſacra veritas a *Luthero* eiusque ſociis patefacta et in apricum producta tantum lucis etiam in Pontificiam Eccleſiam effudit, vt eorum doctiſſimus quisque in Eccleſia quidem ſit Romana, ſed non, vt ipſorum ſtylo vtar, de Eccleſia Romana: et aeque, vt olim Cicero Romae viuens, Romana ſacra contemnat, videns videlicet meliora probansque. De eruditis ſaeculi decimi ſexti Gallis id iam obſeruaui in Praef. ad *Sammarthani Elogia* §. XIX. De ſuae aetatis eruditioribus Pontificiis idem teſtatur *Rich. Simonius* hiſce

 (*u*) ver-

(*u*) verbis: *Croiez moi, les perſonnes habiles de notre Communion ne ſont pas ſi eloignées de vos principes, que vos gens* (loquitur de Proteſtantibus,) *ſe l' imaginent.* Quam ex animi ſententia Pontificius fuerit *Renatus Maſſuetus*, Benedictinus Pariſienſis clariſſimus, ex eo apparet, quod in epiſtola quadam, nuper a Schelhornio euulgata, vere et γνησίως Pontificios appellat (*x*) contemtim *Infallibiliſtas.* Diuidi igitur oportet Eccleſiam ipſorum in partem γνησίως Pontificiam et in partem Nicodemicam: qua in parte ex ipſis Papis fuiſſe *Innocentium XI.* credendi cauſas nonnulli (*y*) afferunt haud leues. Adde, quae nuper *Courayerius* in Hiſtoria controuerſiae ſuae *cap. X.* ſcripſit de eſſentia Catholiciſmi ſiue de hominis in Eccleſia Romana viuentis libertate diſſentiendi a publicis erroribus. Denique multos Pontificiae Eccleſiae adſcriptos e ſomno credulitatis excitatos fuiſſe per duos illos triumphos, (Iubilaea dico,) quos a. 1717. et 1730. egit victrix Proteſtantis Eccleſiae veritas, mihi dubium non eſt: ac potiſſima haec videtur fuiſſe (z) cauſa, qua permoti mul-

(*u*) T. I. Epiſt. ſel. 31. p. 275. Conf. Epiſtola ſubſequens p. 277.

(*x*) Amoenit liter. T. XIII. p. 305.

(*y*) Vid. *Miſſonii* Iter Ital. edit. Germ. p. 730. 764. 894. et *Baelii* Dictionarium.

(z) Confirmat hanc meam ſententiam ſuo ſuffragio *Colerus* in Bibliothecae ſuae Theologicae Supplemento XV. p. 238. 239.

multi Salzburgensis Archiepiscopi ciues nostra in castra transierunt. Qui et ipsi pluribus Salzburgi doctis incolis occasionem praebuerunt sapiendi perspectius. Hi autem cum aliquandiu fuissent Nicodemi, tandem publicae liti fuerunt impliciti, quam iucunde cognosces e *Vindiciis adversus sycophantas Iuuauienses*, 1741. editis: ad quas qua claue opus est lectoribus, eam exhibui in subsequentis anni *Gottingensibus Nouellis (a) literariis.*

CAPVT VI.

DE NOTITIA LIBRORVM.

Σύνοψις.

Optima via perueniendi ad notitiam librorum I. *De catalogis librorum*, II. *De bibliographiis varii generis*, III. *De menstruis librorum recensionibus*, IV. V. VI. VII. VIII. IX. *Cautiones circa eruditorum de libris iudicia obseruandae*, X. *De criteriis eruditi libri*, XI. *De optimo libro in vnoquoque genere, item de optimo cuiusque auctoris libro*, XII. *De librorum MSS. notitia*, XIII. *De protographis fictitiis*, XIV. *De Inscriptionibus antiquissimis*, XV. *De vetustissimis nummis*, XVI. *De optimis librorum editionibus*, XVII. *De antiquissimis librorum editionibus quid sentiendum*, XVIII. *De librorum castratione*, XIX. XX. XXI. XXII. *Iudicia de editionibus auctorum classicorum*, XXIII. XXIV. XXV. XXVI. *De libris rarioribus, raritatisque caussis*, XXVII. XXVIII. *Scriptores de libris rarissimis*, XXIX. *Exempla librorum*

(a) A. 1742. p. 492. sqq. Ibidem p. 409. sqq. ipsas illas *Vindicias* recensui.

huius generis, XXX. XXXI. *De phoenicibus librorum*, XXXII. *De libris raris atheorum*, XXXIII. *anti-Scripturariorum*, XXXIV. *monarchomachorum*, XXXV. *De ſcriptoribus pſeudonymis*, XXXVI. Hippolithus a Lapide *claram in lucem producitur*, XXXVII. *De pſeudonymo* Thoma Crenio, XXXVIII. *De ſcriptoribus anonymis*, XXXIX. *De libris poſthumis*, XL. XLI. XLII. *De prudentia ſcribendi libros poſt mortem demum auctoris edendos*, XLIII. *De cauſis hodiernae librorum nouorum multitudinis*, XLIV.

I.

Vti ſuperiori capite ſuperſedendum mihi duxi deſcriptione hiſtoriae ſingularum diſciplinarum, (vna atque altera excepta,) cum id negotii rectius permittatur earum doctoribus, qui magno diſcipulorum commodo ſuae quisque ſcientiae fata poſt abſolutam eius tractationem exponere poſſunt; ſic nunc itidem ſtatuo, optime conſulere auditoribus ſuis profeſſores, qui ſuae quisque diſciplinae ſcriptores praeſtantiſſimos confecto eius curſu enumerant, et, quid de quoque ſit exiſtimandum, docent. Non minus bene ii ſunt de ſuis auditoribus promeriti, quibus placuit, eorum in conſpectu ſuam perluſtrare bibliothecam, deque ſingulis libris notatu digniora ediſſerere. Fecit id *Iac.* (*) *Thomaſius* et (**) *Scherzerus* et

(*) Superſunt adhuc eius hac occaſione factae recenſiones librorum ineditae 1798: id quod docet Index meditationum MSS. ab eo relictarum, qui ſubiunctus eſt ipſius *Originibus Hiſtoriae philoſophicae et eccleſiaſticae*, pag. 229.

(**) Huius *collegio bibliothecario* ſe interfuiſſe, ſcribit *Mayerus* in Diſp. *de lenitate Melanchthonis* p. 38.

et *Ittigius* Lipſiae, *Schurzfleiſchius* Witebergae, *Io. Fabricius* Altorfii et Helmſtadii: ac poſtremus hic ea occaſione edidit bibliothecae ſuae luculentam hiſtoriam, ſex voluminibus conſtantem, et hiſtoriae literariae ſtudioſis de meliori nota commendandam. Cuius veſtigiis inſiſtens *Iac. Frid. Reimmannus* a. 1731. edere coepit *Catalogum librorum ſuorum ſyſtematico-criticum*, ſuumque cuique libro appoſuit iudicium, ſatisfacturus hiſtoriae literariae ſtudioſorum deſiderio, ſi telam iſtam pertexere haud fuerit grauatus. Ac *ſecundus* eius *Tomus*, quo libri ad Hiſtoriam literariam generalem pertinentes continentur, a. 1739. in publicum prodiit. *Tertius*, quem vltima adhibita manu reliquit, an et quando exiturus ſit in lucem, nondum conſtat. Poſtea inde ab anno 1733. vsque ad annum 1743. octodecim in faſciculis ſuae bibliothecae librorum recenſiones *Stollius* criticas euulgauit. Tum anno 1740. et 1741. pari induſtria libros bibliothecae ſuae theologicos recenſuit *Mich. Lilienthalius*. Nobis quidem generatim hic via eſt aperienda, qua ad optimorum notitiam librorum peruenitur.

II. Praeter igitur eam, quam dixi internoſcendi libros occaſionem, tres patent viae ad conſequendam librorum notitiam: quarum prima bona eſt, altera melior, tertia optima. Primum igitur perluſtrandi ſunt Catalogi praecipuarum bibliothecarum, e. g. Bodleianae,

Thuanae, Tellerianae, Lugdunenſis in Batauia, Heinſianae, Carpzouianae, Schraderianae, Maſtrichtianae, Menckenianae, Vffenbachianae, Gundlingianae, I. A. Fabricianae, Cyprianicae, Ludewigianae; item Catalogi librorum a bibliopolis emiſſi, inter quos nouitas librorum maxime commendat Catalogos (*a*) in Francofurtenſibus et Lipſienſibus nundinis euulgari ſolitos.

III. Rectius ſibi conſulunt, (en viam ſecundam!) qui eos perluſtrant catalogos, quos viri docti ſingulis in diſciplinis adornarunt, eos, qui vnoquoque in ſcientiae genere editi ſunt, libros recenſentes. Sunt inter hos nonnulli, qui iudicia de libris immiſcent, ſterilibus nomenclatoribus ſine dubio praeferendi. Primus in hoc genere elaborauit *Conradus Gesnerus*, de cuius Catalogo librorum vniuerſali adeatur *Struuii* (*b*) *Introductio*, qui et (*c*) de *Boldua-*

(*a*) Docet nos *Miraeus* lib. de ſcript. ſaec. XVI. cap. 127. et ex hoc *Labbeus* Bibl. Biblioth. p. 112. et ex hoc *Reimmannus* Hiſt. liter. T. I. p. 203. et T. V. p. 765. primum *Georgium Willerum*, bibliopolam Auguſtanum, A. 1564. publicaſſe Catalogum librorum nundinarium Francofurtanum, eaque re et bibliopolis et literatis multum profuiſſe.

(*b*) Cap. I. §. 20.

(*c*) §. 21. De Gesneriani operis continuatore, *Ioach. Meisnero* vid. *Boſius* Introd. ad notit. ſcript. eccl. cap. 4. §. 3. Simile opus a. 1710. in epiſtola Ienae edita promiſit Huſſelitius quidam. Sed caruit conatus hic ſucceſſu

Bolduani, *Draudii*, atque *Lipenii* Bibliothecis legi meretur. A 1731. edita eſt Lutetiae *Alphonſi Ciacconii* (*) *Bibliotheca libros et ſcriptores ferme cunctos ab initio mundi ad annum 1583.* cum obſeruationibus *Franciſci Dionyſii Camuſati*, nuper reſtituta (**) a *Kappio*. Addo *Herzii Bibliothecam Germanicam*, id eſt, hiſtoricorum Germaniae, *Longi Bibliothecam hiſtoricam Galliae*, *Sagittarii* Bibliothecam hiſtoriae eccleſiaſticae, quam inſcripſit *Introductionem ad hiſtoriam eccleſiaſticam*, *Dornii* (d) *Bibliothecam Theologicam*, *Schwindelii* (e) et *Scheteligii Bibliothecam Biblico-exegeticam*, *Naudaei Bibliographiam politicam*, item *militarem*, *Scheurlii Bibliographiam*

ceſſu. De *Draudii Bibliotheca* addo iudicium *Hottingeri* Biblioth. quadrip. P. IV. cap. 6. p. 429. cenſentis, *eam ſtudioſe potius, quam iudicioſe collectam eſſe.* Vid. *Morhofius* Polyhiſt. lit. lib. I. cap 18. §. 13.

(*) Recenſetur in *Journal des Scavans* T. 97. p. 238. ſqq. in cuius recenſionis altera editione, Amſtelodami facta, *Camuſatus* reſponſiones ſuas adiecit ad animaduerſiones cenſoris Pariſini.

(**) Vid. *Kohlii* Noua literaria 1745. p. 17-21.

(*d*) Etiam *Ioach Langius* bibliothecam theologicam exhibet in ſuis *Inſtitutionibus ſtudii theologici literariis*. *Pfaffiana* quoque *Introductio in Hiſtoriam Theologiae literariam* nihil eſt aliud, quam bibliotheca theologica.

(*e*) Exſtat etiam *Wendleri Prodromus* talis bibliothecae a. 1721. publicatus, qui hoc vno adhuc mihi non ſatisfacit, quod tamdiu manet, vt Logice loquar, relatum ſine ſuo correlato.

phiam (f) moralem, Fabricii Bibliographiam antiquariam, eiusdemque *Bibliothecam ſcriptorum de veritate religionis Chriſtianae, Struuii Bibliothecam philoſophicam*, (quam et meliorem et nitidiorem et inſtructiorem a. 1727. dedit *Io. Ge. Lotterus* et a. 1740. *Kahlius) hiſtoricam, iuridicam, et numiſmaticam, Gryphii* librum *de ſcriptoribus ſaeculi XVII. hiſtoricis, Arndii Bibliothecam politico-heraldicam et aulico-politicam, Hubneri* iunioris *Bibliothecam genealogicam, Io. Nic. Frobeſii Bibliographiam Logicam.* Noribergae a. 1738. et 1739. vulgauit quatuor tomis quidam illius vrbis ſacerdos *Theſaurum bibliothecalem, das iſt, Verſuch einer allgemeinen vnd auserleſenen Bibliothec.* Nec omittenda eſt *Vogleri Introductio in notitiam cuiusque generis bonorum ſcriptorum*, a *Meibomio* notis aucta: *Lynckeri Inſtructorium*, (g) *forenſe*, et Caſp. Gottſchlings Einleitung zur Wiſſenſchaft guter und meiſtentheils neuer Bücher,

(f) Hoc in libro ſimul ac praecipue deſcribitur hiſtoria philoſophiae moralis.

(g) A. 1698. Ienae editum in folio. Hoc in opere cum catalogus ſatis amplus, et ἐπιχρίσεσι diſtinctus exhibeatur omnis generis librorum, potiſſimum tamen optimi libri iuridici ſiſtuntur. Vnde auctor in *Introitu, Lipenii Bibliothecam Iuridicam* contemnens, ait, ſe in hoc opere exhibere *Iuridicam bibliothecam ſine exemplo,* id eſt, incomparabilem. Quo vero conſilio iſtud opus inſcriptum ſit *Inſtructorium forenſe,* aliis relinquo diuinandum.

Bůcher, primum a. 1702. (pl. 2.) deinde auctior a. 1713. edita. Nouiſſima eſt *Boecleri Bibliographia critica* editionis Krauſianae, quae tironibus principe loco tractanda commendari meretur.

IV. Supereſt tertia via librorum cognoſcendi pretium, quae antiquioribus (*h*) aetatibus fuit praecluſa. Scilicet noſtri ac ſuperioris ſaeculi propria felicitas (*i*) eſt, quod in tanta

(*h*) Olim quidem recenſiones librorum ſcripſit *Photius*: vnde a nonnullis pro inuentore Ephemeridum literariarum habetur. Sed tamen conſilium *Photii* diuerſum eſſe ab hodierno libros recenſentium more, recte animaduertit *Struuius* cap. VI. Introduct. §. 2. Addo, priorem *Photio Auguſtinum* ſuos ipſius libros recenſuiſſe in opere *Retractationum*, quem titulum plerique minus recte interpretantur. *Retractationes* enim *Auguſtino* nihil aliud ſunt, quam *recenſiones* librorum, quibus ſubinde addidit ſuae ſententiae correctionem. Vid. *Poſidonius* in Vita Auguſtini cap. 38.

(*i*) Huius felicitatis haec quoque pars eſt, quod Ephemerides literariae plures excitant ad ſcribendum, dum ſpem magnificae laudis proponunt bonorum librorum auctoribus. Scilicet, vt *Ouidius* ait Triſt. V. 1. 76. et e Ponto IV. 2. 35. *ingenio ſtimulos ſubdere Fama ſolet, laudataque virtus creſcit et immenſum gloria calcar habet.* Adde, quod eaedem Ephemerides cogunt ſcriptores ſcribere meliora et accuratiora, publicam ſcilicet incurſuros reprehenſionem, ſi edant, quae non niſi Bauius aliquis admiretur Maeuiusue. Pertinet huc illud *Rol. Mareſii* lib. I. epiſt. 3. p. 12: *Nunquam opus victurum emittet, qui, ſi amicum non habeat, qui illius ſcripta caſtiget, ſaltim aliquem liberi pectoris hominem non nactus erit, qui manu non parcente illa corrigat.*

ta librorum multitudine quidam in animum induxerunt, menſtruis ſcriptis recentiſſimos recenſere libros, eorumque aliquem guſtum praebere illis, quos aut negotia aut aliae cauſae a perluſtrandis tot libris auocant. Horum optimi ſunt, qui et eruditione ſingulari ſunt praediti, et ingenue (*k*) de ſingulis libris ſuam expromunt cenſuram: proximi ſunt, qui grauiori quidem cenſura abſtinent, at tam accurate libri ſtatum repraeſentant, vt erudito lectori facile ſit arbitrari vel de praeſtantia libri vel de tenuitate. Caeterum harum Ephemeridum, quas vocant, literariarum tanta iam eſt copia, vt de iis ſingulari libro *Iunckerus*, ſingularique capite, quod ſeptimum eſt *Introductionis literariae*, *Struuius* egerit: quibus adiungendus anonymus, (cui nomen *M. Paulus Huboldus*,) cuius opuſculum non Friburgi, vt eſt

(k) Ex ingenuarum cenſurarum numero excipiendae ſunt tum eae, quae immeritis ornant laudibus librum vel patroni ſui, vel eius, a quo cenſor librum dono accepit addita epiſtola officii et laudis pleniſſima; tum illae, quae immeritis reprehenſionibus inſectantur eorum libros, a quibus iuſte aliquando notati ſunt, vel quos oderunt ſiue odio theologico, quod vocant, ſiue quacunque de cauſa. Hi affectus tamen, cum facile ſe prodant, raro emunctae naris lectorem decipiunt. Illud quoque obſeruatu dignum, quod, qui libri vel laudantur vel vituperantur in Diariis literariis, recenſiones nouorum librorum exhibentibus, ii non ſint cenſendi laudati eſſe vel vituperati a toto recenſentium collegio, ſed ab vno illo, qui recenſionem confecit.

eſt in titulo, ſed Ienae prodiit A. 1716. et *Hiſtoire des Journaux*, quae exhibetur in *Journal des Scavans* a. 1712. m. Oct. p. 444.-459.

V. Meum eſt, praecipua huius generis ſcripta hic indicare, et eo quidem, quo edi coepta ſunt, ordine. Prodiit igitur in Gallia *Journal* (*l*) *des ſcavans*, et *Memoires des Trevoux;* in Italia *Giornali (m) de letterati;* in

(*l*) Breuis huius Diarii hiſtoria, ex ipſo illo repetita exſtat in *Bibliotheca noua Rengeriana* P. 80. p. 877. ſq. Exſtat etiam hiſtoria huius Diarii in ipſo illo Diario T. 64. p. 187. ſqq. et T. 107. p. 246.-267. itemque in *Bailleti* Iudiciorum T. II. P. I. p. 52. ſqq. et *im Beytrag zu den Gelehrten Zeitungen.* T. II. p. 690. ſqq. Nuper *Fabrius*, Presbyter Oratorii, agreſſus eſt componere *Indicem generalem* huius Diarii vsque ad annum 1740: cui et ipſe praemittet Hiſtoriam huius Diarii. De quo inſtituto vid. *Journ. des Scav.* 1744. P. I. pag. 425. ſqq. Obſeruatu hic dignum, in Gallia primum ſuo exemplo docuiſſe *Bochartum*, reip. literariae multum intereſſe, nouos erudititiſſimorum virorum libros publice recenſeri. Ipſe enim ſui *Hierozoici* accuratam recenſionem in Praefatione exhibuit in paginis prope octoginta: vbi et *p.* 76. hanc vocat *operis huius ſui διατύπωσιν.* Eodem modo accuratam Simonianae *Hiſtoriae criticae V. T.* recenſionem exhibet *Ezech. Spanhemius* in ſubiecta ei epiſtola p. 565.-622: quo vltimo loco ipſe ait, ſe exhibere voluiſſe *ideam* operis Simoniani. Etiam *Seldenus* operi ſuo *de iure naturali et gentium* praefixit eius recenſionem ſiue, vt ipſe vocauit, *Summulam.*

(*m*) Caetera Italorum Diaria literaria recenſet *Fabricius* in Conſp. Theſ. liter. Ital. p. 3. ſqq. A. 1737. prodiit

in Germania *Acta* (*n*) *eruditorum*, quae Lipsiae prius Latino, deinceps et vernaculo (α) sermone publicata sunt, *Thomasii* Monatliche Gedancken, *Tenzelii* Monatliche Unterredungen, et Curieuse Bibliotheck, *Eccardi* Monatliche Auszüge aus neuen Büchern, *Loescheri* Altes und Neues, siue Unschuldige (*) Nachrichten, (cuius Operis continuatio titulum gerit Fortgesetzte Sammlung von alten und neuen Theologischen Sachen, quibus postea accesserunt Frühaufgelesene Früchte,) Ausführlicher Bericht von neuen Büchern, (cuius continuatio est der neue Bücher-Saal,) Neue Biblio-

prodiit Veronae nouum Diarium literarium hoc sub titulo: *Osseruationi literarie*: de quo vid. *Nouvelle Bibliotheque* T. III. p. 147. sqq. et T. IV. p. 204. sqq. A. 1742. prodire coepit *Giornale de' letterati publicato in Firenze.*

(*n*) Primus *Acta eruditorum* sub hoc ipso titulo scripsit *Mucianus*. Docemur id a *Quintiliano* Dial. de caus. corr. eloq. cap. 37. n. 1. Caeterum de Lipsiensibus illis *Actis erud.* vid. *Placcii* Theatrum Anonymorum n. 1419. Originem et initia huius Diarii praeclare edisserit, qui hoc tempore eius Director est, *F. O. Menckenius* in *Nouis Miscell. Lips.* T. I. p. 711.-722.

(α) *Germanica eruditorum Acta* concinnarunt primi *Rabenerus* et *Schoetgenius*: quibus successerunt *Walchius*, *Tilgnerus*, *Ioecherus*, *Geringius*, *Franckensteinius*, *Gebauerus*, et *Kappius*, omnes viri eruditissimi clarissimique. Hodie ea pulchre continuantur sub hoc titulo: *Zuverläßige Nachrichten etc.*

(*) De vtilitate huius operis disserit *Loescherus* in Praef. ad *Vollständige Register über die ersten zehn Iahre.* Idem Apologiam huius Diarii exhibet *in Theologischen Annalibus des ersten Decennii des 18. Saeculi* p. 596.-900.

Bibliotheck, Aufrichtige und unpartheyische (o) Gedancken über die *Journals*, Vermischte Bibliotheck, Historie der Gelehrsamkeit, *Coleri* Theologische Bibliotheck; in Belgio *Baelii* ac postea *Bernardi Nouvelles de la republique des lettres*, *Basnagii Histoire des Ouvrages des ſcavans*, *Clerici Bibliotheque vniverſelle*, hinc *Bibliotheque choiſie*, tandem *Bibliotheque ancienne et moderne*, *Rabi* Boeckzaal van *Europa*, *Neocori Bibliotheca librorum nouorum*, *Republyck* der Gelehrten, Maendelyke Uittreksels, *Europe Sçavante*, *Bibliotheque* (p) *Angloiſe*, *Memoires literaires de la Grande Bretagne.*

VI. Ohe, iam ſatis eſt Diariorum literariorum. Sed nec infelix eſt praedicanda literaria respublica, ſi plus, quam ſatis eſt, librorum habet in omni genere. Occurrunt igitur et haec

(o) In hoc opere 1715. edito a *C. G. Hoffmanno*, ICto, commemorantur omnia, quae tum emittebantur, ſcripta menſtrua, de iisque accuratum fertur iudicium.

(p) Hoc et ſubſequens opus non vtile ſolum, ſed plane neceſſarium eſt literatis. Recenſentur enim ibi libri Anglorum, patrio ſermone eruditiſſime conſcripti, quos non mittit ad exteros Anglia, vel, ſi quos mittit, ad pauciſſimos mittit illius linguae peritos. Simile eſt opus, quod adhuc continuatur, *Bibliotheque Britannique*. Aliud eſt Diarium literarium Londinenſe, *Hiſtoria literaria*, cuius quatuor tomos vidi anno 1731. et tribus ſubſecutis editos. Hic enim non ſolorum Anglorum, ſed cuiuslibet nationis, libri recenſentur.

haec nomina: *Bibliotheque* (*a*) *Germanique Bibliotheque Françoise*, *Bibliotheque* (*b*) *Italique*, *Bibliotheque Belgique*, *Journal* (*c*) *literaire*, *Histoire literaire de l'Europe*, *Bibliotheque raisonnée*, *Critique desinteressée des Journaux*, Altes und Neues aus der gelehrten Welt, Monatliche Nachrichten (*) zu Jena, Hamburgische (*d*) Auszüge, *Memoirs* (*e*) *of Literature*, Tübingisches gelehrtes *Journal*, Abriß von dem neuesten Zustande der Gelehrsamkeit, Nachrichten von den neuesten Theologischen Büchern und Schriften, *Nouvelle Bibliotheque*, *Journal litteraire d'Allemagne, de Suisse, et du Nord*, Freymüthige Urthei-

(*a*) Huius Diarii Historiam describit *Rathlefius* in T. I. Historiae doctorum nunc viuentium p. 304. sqq.

(*b*) Geneuae ab anno 1728. prodiit egregium hoc Diarium, cuius decimus octauus Tomus fuit vltimus. Auctorem eius fuisse constat *Ludouicum Burgetum*.

(*c*) Huius historia, auctorumque methodus et summa diligentia describitur in Praefatione ad XIII. eius Tomum. Sallengrium multas recensiones primorum Tomorum elaborasse docetur in Tomo XII. p. 225.

(*) *M. Io. Andreas Fabricius* in literis a. 1733. ad me datis: *Die Monatlichen Nachrichten zu Iena me agnoscunt primum auctorem. In consortium assumsi* Wernerum, *nunc Rectorem Stargardiae, et* Koecherum, *Rectorem nunc Osnabrugensem. Tandem Prof.* Schmeizelius *quoque manum operi admouit.*

(*d*) Notitia Diariorum literariorum Hamburgensium exhibetur a *Kohlio* in Praef. ad Nouellas suas literarias annorum 1741. et 1742.

(*e*) Huius Diarii notitiam iustam pete e Gottingensibus Nouellis literariis anni 1743. p. 194.

Urtheile von neuen Büchern. Plura petas licet e *Catalogo Ephemeridum literariarum*, quem *Io. Alb. Fabricius Morhofiano Polyhistori* praefixit a. 1732. *Camusato*, *Historiam criticam diariorum literariorum* componere aggresso (ac eius duos tomulos accepimus,) calamum mors excussit e manibus. Lege, quaeso, *Acta eruditorum* anni 1735. p. 232. sqq.

VII. Nec vero solum inuenti sunt, qui libros recenserent, verum etiam placuit nonnullis, minuta scripta recens edita recensere, vt *Disputationes* et *Programmata*. Obseruauit iam (*q*) *Hottingerus*, catalogos librorum solere hunc naeuum babere, vt *Disputationes* omittant, cum tamen illis (ita inquit,) *multum sit deferendum*. Laudabiliter itaque fecerunt, qui eo consilio ediderunt die gelehrte *Famam*, *Bibliothecam Academicam*, *Noua literaria maris Balthici*, *Noua literaria Germaniae*, *Noua literaria Heluetica*, *Acta literaria Sueciae*, *Acta erudita Franconiae*, et eorum continuationem, Arbeiten der Gelehrten im Reich, das ist, in Francken, Schwaben, etc. Idem fieri vidimus in Nouis literariis Academiarum, e. g. in *Annalibus* (*) *Academiae Iuliae*, *Io. Martini Burgmanni Noua literaria*, Disputationes aliasque commentatiunculas

(*q*) Biblioth. quadripart. P. I. cap. 1. §. 3. p. 5. et cap. 6. p. 95.

(*) Duos horum auctores indicaui in *Bibliotheca mea Academica* p. 86.

culas exhibitura, quorum primum specimen Lipsiae 1727. prodiit, successu caruerunt. Postea tamen eadem in vrbe nouissimas Disputationes vna cum Programmatibus studiose recensere coeperunt docti aliquot viri tum in *Actis Academicis*, tum in gründlichen Auszügen aus *Disputationibus*: qui labor vt sit diuturnus perpetuaque *Actorum eruditorum* vtriusque linguae appendix, optamus merito.

VIII. Nec defuerunt, qui veterum librorum emitterent recensiones. E superioribus huc pertinet *Clericus* et *Loescherus*: quos praeter habemus *Colomesii Bibliothecam selectam*, *Ge. Beyeri Notitiam auctorum Iuridicorum*, *Struuio* moderante congestam *Bibliothecam antiquam*, die Summarischen Nachrichten aus der Thomasischen Bibliotheck, *Reimmanni Ideam Systematis* (r) *antiquitatis literariae*, *Seelenii Selecta literaria*, *Zornii Bibliothecam antiquariam et exegeticam*, *Hauberi Bibliothecam Magicam*: quibus adde *Kraussii* Bücher-Historie, et, si placet, *Acta philosophorum*. Accessit nuper *Oederi* Theologische Bibliotheck, quarto tamen edito fasciculo finita.

IX. Caeterum illi nouorum librorum censores (*) non sunt sine nota dimittendi, qui incre-

(r) Hic liber pertinet ad historiam literariam. Recensentur scilicet in eo accurate scripta aliorum, literariae rei antiquitates illustrantia.

(*) Argute *Morhofius* in Praef. ad suum *Polyhistorem*:

crementa literarum maiorem in dies ſingularum diſciplinarum emendationem perfectionemque non mediocriter impediunt, dum quaecunque praeiudicia ſua pro oraculis habentes non ſolum eos inſectantur acerrime, qui e theologia vnum alterumque errorem tollere ſtudent, verum etiam iis, qui Verulamiano animo augmenta ſcientiarum philoſophicarum, hiſtoricarum, et philologicarum ſibi commendata habent, permoleſti ſunt, idque ſibi negotii datum putant, vt acutiſſimorum ingeniorum conatus laude digniſſimos immiſſis omnibus verborum furiis ſufflaminent. Notae ſunt hoc in genere *Memoriae* Ieſuitarum *Treuoltienſes*, quae multis viris bonis immiti pariter ac iniuſta cenſura ſua querelas (*s*) expreſſe-

rem: Plures ſunt librorum iudices, quam lectores, et e lectoribus in lictores, vbique virgas et ſecures expedituros, multi degenerant. Exſtat *Caroli Porei*, Ieſuitae, Oratio *de Criticis*, qui recenſent cenſuraque proſequuntur nouos libros, Lutetiae a. 1730. edita, et laudata in *Journ. des Scav.* T. 94. p. 363. ſqq. Ibidem T. 82. p. 33. haec verba legi merentur: *Ces petits Gazettiers --perſonelles.* Diarium tale theologicum a *Baelio* in T. II. Critique de l'Hiſt. du Caluin. de Maimbourg Epiſt. XXX. §. 1. non inepte appellatur *un veritable pais d'Inquiſition pour la libraire.*

(*s*) Acriter hos cenſores inſectatur *Lazzarinus* in *Oratione Germoniana* p. 34. ſqq. *Maranta* in *Expoſtulatione contra Germonium* p. 20. et *Pfaffius* in *Veritate religionis Proteſtantium* (libro Gallico) p. 219. ſqq. *Fontaninus* in Praef. ad *Diſcum votiuum* a. 1727. commentario

presserunt et indignationes grauissimas. Notum item, in Diario theologico Loescheriano, (Unschuldigen Nachrichten) opere alioquin ad illustrandam augendamque Historiam theologiae literariam perutili, obseruatas fuisse a pluribus viris (*ss*) eruditissimis, e. g. *Buddeo*, *Muhlio*, censuras multas iniustas indoctasque. Ac hos potissimum censores *Alb. Feldenius* in *Institutionibus* suis *Theologiae moralis* p. 181. hisce verbis pie alloquebatur: *Feramus placide illos, qui bono animo alienas a nostris sententias defendunt, et dictatorium supercilium vna cum pruritu censendi praeiudicatis opinionibus*, λογομαχίαις et *cauillationibus, abiiciamus fugiamusque omni studio.*

X. Ac

rio suo illustratum §. 5. p. 26. scribit, auctores Diarii Treuoltiensis *semper sua et suorum laude, nunquam aliena, pasci.*

(*ss*) Vid. *Pfaffii* Introd. in Hist. lit. Theol. T. I. p. 43. et Iurispr. eccl. p. 501. *Struuii* Introd. ad rem lit. cap. VI. §. 37. *Langii* Instit. liter. studii theol. p. 102. sq. qui etiam *Vnrichtige Nachrichten der Vnschuldigen Nachrichten* edidit. Exstant etiam *G. Arnoldi* querelae de hoc Diario haud semper iniustae in eius *Histor. Theol. Betrachtungen* p. 1.-145. In meum *Lutherum Apocalypticum* adiunctasque ei Dissertationes, quae eodem hoc in Diario a. 1718. emissae fuerunt, criminationes non toti illi recensentium collegio imputo, sed vni illi, qui priuato inflammatus odio abusus fuerat hoc Martio campo: qua de re modeste nuper dixi in *Sylloges* Dissertationum mearum T. I. p. 648. Accepit hoc Diarium (nam nec hoc tacendum,) aliquo abhinc tempore censores mitioris ingenii.

X. Ac generatim monendi ſunt hiſtoriae literariae ſtudioſi, librorum iudices non ſimpliciter et ſine diſcrimine eſſe ſequendos. Multi enim non ipſi libros inſpexerunt riteque examinarunt, ſed aliorum, quos et propria auctoritas et admiratorum multitudo commendat, ſuffragiis ſubſcribentes caecum ferunt de libris iudicium. Vnde fit, vt ſaepe libro alicui valde mediocri (*t*) ingens ſtatuatur pretium, cui ſcilicet quacunque de cauſa contigit laudator auctoritate pollens; contra perſaepe ſcriptum aliquod vilipendatur ab omnibus,

(*t*) Singulare exemplum huius rei eſt, quod *Aprigii*, ſaeculi ſexti epiſcopi, commentarium in *Apocalypſin* prorſus eximie laudat *Trithemius*, ſequens iudicium *Honorii*, qui et ipſe auctoritatem *Iſidori* ſecutus eſt: (vid. triumuirorum horum *Catalogi ſcriptorum eccleſiaſticorum*,) quem tamen commentarium *vix caſſa nuce dignum eſſe*, iudicat, qui eum MStum poſſidet, *Moshemius* Inſtit. hiſt. eccleſ. p. 356. Quanquam et credi poteſt, a *Moshemio* teneri *Aprigium* falſum, ſi legas, quae ex *Loaiſa* ad *Iſidori de ſcript. eccl. cap.* 17. adſcripſit *Miraeus*. En exemplum aliud! *Morhofius* Polyhiſt. T. II. lib. 2. P. 2. cap. 48. §. 7. p. 483. cenſet, *Carteſii libro de* Paſſionibus animae *nihil eſſe elegantius et conſummatius*. Contra *Chriſt. Thomaſius* Programm. p. 335. iudicat, iſtum librum inter omnes a *Carteſio* ſcriptos eſſe peſſimum et erroribus refertiſſimum. Nonne, alterum magnorum horum virorum caecum tuliſſe iudicium, neceſſe eſt? Contradictoria item *Conringii* ac *Thomaſii* iudicia de *Claramontii* libro *de coniectandis animi affectionibus* vide, ſi libet, in *Poeciles* meae T. III. p. 604. ſq. Et quantum diſtant de *Vincentii Lirinenſis Commonitorio* ſententiae theologorum Pontificiorum et Criticorum Proteſtantium!

bus, posteaquam scilicet contemtim de ipso sensit vir quispiam magnus et clarus. Si v. g. *Morbosius* librum aliquem laudat et magni aestimat, vel contra condemnat et in censum quisquiliarum reiicit, caeteri scriptores eius iudicium inconsiderato sequuntur impetu, nec raro se fallunt lectoresque suos. Cauto igitur opus est, nec temere quisque librorum iudex audiendus, sed eorum grauissimum videri nobis debet iudicium, qui et magna eruditionis gloria florent, et in ipsa illa disciplina, ad quam liber pertinet, sunt exercitatissimi. Ne exemplum forte desideretur, quae vulgo feruntur a iurisprudentiae naturalis expertibus iudicia de *Grotii* (*) *Iure belli et pacis*, *Zieglerique* et *Boecleri* annotationibus, ea a peritis illius disciplinae suauiter ridentur.

XI. Caeterum nec a raritate (u) libri, aut ab exscriptionis typographicae (x) crebra repeti-

(*) Quod scilicet hoc opus sit aptissimum ad scientiam Iuris naturalis acroamatice tradendam auditoribus Academicis.

(u) *Clericus* Bibl. anc. et mod. T. VII. p. 3. et in praef. *Artis criticae* edit. a. 1712. non inepte iudicat, raros libros raro esse praestantes, et ob id ipsum raros fieri solere, quod sint minus erudite scripti. In *Bibl. Angl.* T. XIV. p. 194. sq. lepide ii exagitantur, qui libros tantum raros conquirunt, et studiosissime sibi comparant.

(x) Vid. *Bayle* Diction. v. *Gueuara* not. F; *Gundlingiana*, T. I. p. 77. sq. *Fabricius* Hist. bibliothecae suae T. I. p. 229. *Hubnerus* suae *Geographiae* (quem librum

petitione, aut ab operis (*y*) magnitudine, ſimilibusque aliis cauſis, certum argumentum pete praeſtantiae; ſed hoc ſequere criterium, quod vix vnquam fallet. Si nimirum liber aliquis (1) laudatur magnique fit ab iis, qui illius diſciplinae, ad quam liber pertinet, exacte ſunt periti; ſi (2) a laudatione nihil commodi, a reprehenſione nihil periculi damnique eis immi-

 net;

brum qui dixerit non niſi ab altiſſimae mentis maximaeque eruditionis viro componi potuiſſe, eum ipſe *Hubnerus* haud dubie irriſiſſet,) editioni a. 1722. factae in ipſo Praefationis exordio haec verba praeſcripſit: *Dieſes iſt nunmehr die neun und zwanzigſte Auflage von meinen Geographiſchen Fragen.* Et praefatio editionis anni 1728. hoc habet exordium: *Bey dieſer drey und dreyſigſten Auflage.* Libros aliquot non optimae notae, qui tamen perſaepe recuſi ac varias in linguas conuerſi ſunt, recenſet *Wittenius* in praef. *Diarii biographici* lit. D. fol. 1. p. 2. et fol. 2. p. 1. *Plures vendi Donatos, quam Virgilios*, recte obſeruauit *Cardanus* lib. de vita propria cap. 50. p. 205. Pertinet huc illud *Plinii* lib. II. epiſt. 14: *Scito, eum peſſime dicere, qui laudabitur maxime.*

(*y*) Exigui libri fere meliores ſunt, quippe cum plus curae iis impendatur. Verum tamen et illud Plinianum eſt lib. I. epiſt. 20: *Bonus liber melior eſt quisque, quo maior.* De *Herillo* philoſopho *Diogenes Laërtius* lib. VII. 165. ita: *Sunt libri eius breues quidem, ſed* δυνάμεως μεστοί. Eodem modo *Cicero* de quodam *Crantoris* philoſophi libro in Quaeſtionibus Academicis: *Eſt non magnus, verum aureolus et ad verbum ediſcendus libellus.* Vetus illud huc pertinet: Ὀυκ ἐν τῷ μεγάλῳ τὸ ἔυ, ἀλλὰ ἐν τῷ ἔυ τὸ μέγα. Etiam *Naudaeus* paruos libros praefert magnis libris de inſtruenda bibliotheca p. 101. ſq. Italorum prouerbium: *Longus raro ſapiens*, de hominibus ſaepe falſum, de libris ſaepe verum eſt.

net; (3) ſi laudatores illius libri inter ſe non ſunt amici, vel etiam inimici, vel ne ſecta quidem ſiue religioſa ſiue philoſophica inter ſe coniuncti; denique (4) ſi ii eum librum laudant vno ore, vel nemine vel minus eruditis diſſentientibus; ſequitur, librum illum eſſe bonae notae diligentique lectione dignum. Hoc *praeiudicium auctoritatis* vitio caret, et ad probabilitatem Logicam ſupremi gradus referendum eſt: recteque *Plinius* in vndecima libri noni epiſtola ait, ſe librum illum *ſatis abſolutum exiſtimare, de quo tanta diuerſitate regionum* (*) *diſcreta hominum iudicia conſentiant.* Exemplo ſit *Lockii* liber *de intellectu humano*, et *Baelii Commentarius in Compelle intrare*, et *Virgilii Aeneis*, et *Bocharti Hierozoicon.* E contrario exigui pretii liber ſit neceſſe eſt, qui nonniſi ab auctoris ſui amicis ac diſcipulis laudatur, a peritis vero iisdemque incorruptis iudicibus refertur in cenſum librorum aut mediocriter doctorum aut prorſus malorum.

XII. Optabile quoque fuerit, noſſe, quis in vnoquoque genere liber habeatur pro (z) optimo, item quis cuiusque ſcriptoris, pluribus libris compoſitis clari, optimus ſit ac praeſtantiſſimus. Ad poſteriorem quaeſtionem pertinent,

(*) Huc refer libros in diuerſarum gentium diariis literariis ſumma cum laude recenſitos.

(z) Omnium optimi libri ſunt *libri Scripturae* et *libri Naturae.*

nent, quas edidit *Thomas Crenius*, quinque Diſſertationes *de libris ſcriptorum optimis et vtiliſſimis*, quarum poſtrema a. 1717 publicata fuit. Ad prius quod attinet, magnum vtique adiumentum eruditionis eſt, noſſe, quae ſit optima Logica, optimum Lexicon, optima Grammatica, optima Phyſica; quis ſit optimus commentarius in Inſtitutiones Iuris ciuilis, vel in Ius Canonicum; in epiſtolam Pauli ad Romanos, in Geneſin, etc. quae ſit optima Harmonia Euangeliſtarum, optimus liber de veritate religionis Chriſtianae, etc. Conſtitui ita poſſet bibliotheca (*a*) ſelecta, continens non niſi libros omnium optimos, caeteriſque longo interuallo ſuperiores. Sic omnium praefationum optimae et excellentiſſimae habentur in (*b*) *Menagianis* tres illae, *Caluini* ad *Inſtitutiones* ſuas *theologicas*, *Thuani* ad *Hiſtoriam* ſuam, et *Caſauboni* ad *Polybium*. Habemus vero et alias praefationes ſalis pariter ac mellis pleniſſimas. *Wagenſeilianam* ad *Tela ignea Satanae* excellentiſſimis Praefationibus annumerat (*c*) *Io. Fabricius:* alias nominat in *Sup-*

(*a*) Edidi ſuperioribus annis tria Programmata *de bibliotheca ſelecta*, quibus, quae in §. hoc tribus veluti verbis attingo, accurate et copioſe pertractanda ſuſcepi. Nuper ea iterum, et quidem auctiora, communi luci expoſui in *Poeciles* meae T. III. lib. IV. p. 575. ſqq.

(*b*) T. III. p. 77. ſq. De tribus illis Praefationibus inſpici meretur *Hottingeri Bibliothecarius quadripart.* P. I. cap. 7. p. 120.

(*c*) Hiſtor. Bibliothecae ſuae T. V. p. 349.

Supplemento (*d*) *Introductionis* suae *Struuius*. Addo *Conringii* Praefationem ad *Taciti Germaniam*, *Neandri* Praefationes ad *Erotemata linguae Graecae et Hebraicae*, *Frickii* Praefationem ad versionem sacri codicis Graecam, *Lampii* Prolegomena sui Commentarii in *Ioannem*.

XIII. Codicum MSS. notitia peti ex Catalogis eorum debet, quorum haud pauci typis excusi (*e*) prostant. Duos iam nominare sufficiat, catalogum MSS. bibliothecae Vindobonensis, quem sub titulo *Bibliothecae acroamaticae* edidit *Reimmannus*; et catalogum bibliothecae Mediceae, cum *Lambecii Prodromo* cura *Fabricii* recusum. Caeterum haec notitia (*f*) plus curiositatis, quam boni, habet, exce-

(*d*) Pag. 38.

(*e*) *Sanderi Bibliotheca Belgica MSta*, hoc est, elenchus vniuersalis codicum MSS. in Belgii bibliothecis latentium, prodiit Insulis 1641. in 4. Omnium MSS. codicum Angliae et Hiberniae catalogum edidit *Eduardus Bernhardus* Oxonii 1698. fol. *Phil. Labbeus* in *Noua bibliotheca MSS. librorum*, Paris. 1653 in 4. edita, libros recenset nondum editos in bibliothecis, maxime Parisinis, latentes, quos in aliquot voluminibus editurus erat. Catalogus codicum MSS. bibliothecae Regiae Parisiensis nuper edi coepit: et primus quidem eius Tomus a. 1739. prodiit.

(*f*) Recensionem omnium bibliothecarum, siue veterum, siue recentiorum, in quibus MSS. Graeci codices habentur, exhibet *Montefalconius* in Prolegomenis ad *Palaeographiam* suam p. 15-29. Idem a. 1739. duobus in Tomis edidit *Bibliothecam bibliothecarum MSStorum, vbi, quae innumeris paene MSStorum bibliothecis continentur, describuntur et indicantur*.

exceptis iis, quibus codices illos vetuſtos inſpicere ex iisque ſapere licet. Fuerunt tamen, qui et abſentibus prodeſſe ſtuduerunt edendo tales catalogos vna cum excerptis et annotationibus doctiſſimis. Imperatoriorum codicum MSS. recenſionem eiusmodi gemmis diſtinxit *Lambecius*, Vffenbachianorum *Maius*. Eximia religione (*) inter exaratos manu libros coli *Pandectas Florentinas*, cuius codicis hiſtoriam luculentiſſimam a. 1722. edidit *Henr. Brencmannus*, hic quoque memorari decet. *Omnium totius orbis vetuſtiſſimum MS. codicem* (g) poſſidere ſibi videntur Angli, *codicem Graecum Geneſeos*, qui eſt in bibliotheca Cottoniana. Nec ſilentio nobis praetereundus *Codex* (*) *argenteus*, (hoc eſt, literis argenteis ſcriptus,) Academiae Vpſalienſis cimelium, exhibens *Vlphilae* verſionem quatuor Euangeliorum Gothicam: quam edidit *Thomas Mareſchallus* Dordraci 1665. iterumque

(*) *Nos, dum Florentia iter Romam faceremus in numero legationis Regiae, funalibus accenſis codicem hunc MS. non ſine ambitu honoris loco vidimus:* inquit *Budaeus* in Annott. ad Pandectas P. I. p. 31. Addit, haberi hunc codicem pro *archetypo*, tumque temporis, vocari conſueuiſſe *Literam Piſanam.*

(g) Vid. *Magni Cruſii* Diſſertatio epiſtolica ad Epiſcopum *Wormium*, a. 1728. edita. p. 5.

(*) De MS. hoc vid. *Saubertus* in Prolegomenis ad Varias lectiones Matthaei p. 43. ſq. qui *ſtupendum et incomparabile monumentum* vocat, et *Seelenius* in Memoria Stadeniana p. 55. ſqq.

rumque Amſtelodami 1684. *Georgius Stiernhelmius* Stockholmiae 1671.

XIV. Caeterum codicum priſco aeuo ſcriptorum πρωτόγραφον ad noſtram aetatem peruenit nullum. Certe optimum illud omnium et auguſtiſſimum MStum, tabulas dico illas, quibus Decalogum inſcripſerat ipſe DEVS, periit. Quod enim narrat (*h*) *Coeleſtinus*, Abbas Ratisbonenſis, Iudaeos vrbe Ratisbona a. 1519. eiectos ſecum aſportaſſe aliquod harum θεογράπτων tabularum fragmentum, iam olim ab ipſis aſſeruatum, Iudaeus credat Apella, non ego. Quamdiu *Moſis* autographum ſuperfuerit, doceat *Zeltnerus* in ſua Bibliorum Germanicorum editione ad 2. *Reg. XXII. 8.* et *Hottingerus Theſauri philol. lib. II cap. 3 ſect. 2. p. 553.* et *Pridauius Hiſt. V. T. P. I. lib. 7. p. 629.* verſionis Germanicae. Fabula vero Iudaica eſt, non certa ratio, quae nonnulis perſuaſit, Dominicanorum in coenobio Bononiae ſupereſſe autographum (*i Esdrae.*

(*h*) In Mauſoleo S. Emmerani 1680. edito Ratisbonae p. 286. Idem narrat, qui a. 1519. vixit, *Chriſtophorus Oſtrofrancus* in *Hiſtoria de Iudaeis Ratisbona expulſis*, quae inſerta eſt Struuianis *Actis literariis* T. II. p. 80. Mirari hic ſubit, nullo Pontificiae Eccleſiae loco oſtentari lapidem illum manu *Chriſti* inſcriptum, de quo *Ioan. VIII. 6*

(*i*) Vid. *Hottingeri* Theſaurus philol. p. 115. ſqq. et lib. II. cap 1. p. 513; *Fabricii* Codex pſeudepigr. V. T. cap. 230; *Serpilii* Perſonalia Eſrae cap. 12; *Wolfius* Biblioth.

drae. Idem ferri oportet iudicium de CHRISTI epiſtola ad Abgarum ſcripta, cuius αὐτόγραφον ſaeculo vndecimo Edeſſae repertum veniſſe dicebatur in manus Imp. Romani (*ii*) Argyropoli. Nec vnquam nobis, ac fortaſſe ne ſibi quidem, perſuadebunt Venetorum filii, penes ſe eſſe *Marci* (*k*) *Euangelium* ipſius manu exaratum. Nec Toloſae credimus αὐτόγραφον haberi *Euangelium* (*l*) *Ioannis*: quanquam fidem habemus *Tertulliano*, ſua aetate ſuperfuiſſe (*m*) ſcribentis *ipſas authenticas* Apoſtolorum aliquot epiſtolas. *Quidni enim* (ita ratiocinamur cum (*n*) *Grotio*,) *ipſa manus Apoſtolorum tum exſtiterit, cum Quintilianus dicat, ſuo tempore exſtitiſſe manum Cicero-*

blioth. Hebr. lib. II. ſect. 1. §. 5. et 6; *Carpzouius* Crit. S. Vet. Teſt. P. I. cap. 8. §. 2; *Basnagius* Hiſt. Iud. lib. IX. cap. 19. §. 10. et 11; *Pfeiferus* Criticae ſacrae cap. 2. quaeſt. 2. p. 30. ſq. *Keyslerus* Itinerarii T. II. p. 509. et 526.

(*ii*) Vid. *Ittigii* Heptas Diſſertationum p. 104. §. XI.

(*k*) Vid. *Baronius* ad A. C. XLV. n. 41; *Burnetus* Itin. P. II. p. 29. edit. Germ. *Montefalconius* Diarii Italici cap. 4. p. 55; ac praecipue, qui manibus et oculis ſuis illum codicem vſurpauit, *Miſſonius* in Itinere ſuo Italico Epiſt. XVI. p. 275. ſqq. Vid. et *Acta erud.* 1732. p. 103. itemque nuper editum Itinerarium *Keysleri* T. II. pag. 801.

(*l*) Vid. *Hottingerus* Hiſt. eccl. T. VII. p. 101. Etiam Florentiae oſtenditur credulis MS. autographum *Euangelii Ioannis*: id quod nuper docuit in Itinerario modo laudato *Keyslerus* T. I. p. 486.

(*m*) Lib. de praeſcript. cap. 36.

(*n*) Lib. III. de verit. relig. Chriſt. §. 2.

Ciceronis, *Gellius Virgilii ſuo tempore?* Ac vim inferre videntur verbis *Tertulliani*, qui alium ea in ſenſum interpretantur cum *Rich.* (*o*) *Simonio.* Denique in bibliotheca Thorunienſi duas ſupereſſe epiſtolas *Ciceronis* in tabellis ceratis ipſius manu exaratas, teſtis eſt *Stybelius* in praefatione ſua ad *Buchneri Epiſtolas.* Verum nec fide dignus eſt hic teſtis, et fabellam hanc refellit in *Notitia bibliothecae Thorunienſis* (*p*) *Iaenichius.* Noſtro tempore etiam diſputatum fuit de *Auguſtanae Confeſſionis* originali, quod vocant, exemplari: de quo potiſſimum inſpici meretur *Pfaffii* Appendix ad ſuum *Ius eccleſiaſticum* p. 559. ſqq. et eius Academiſche Reden vom Kirchen-Rechte p. 281. ſqq.

XV. Plurima tamen lapidea et aerea habemus veterum πρωτόγραφα, ſummo vtique in pretio habenda, et, quae Criticorum cura diligentiſſime ſiue deſcriberentur ſiue depingerentur, digniſſima. *Nummos* dico (*q*) et *Inſcri-*

(*o*) In Reſponſo ad Theologos Batauos, vel potius ad *Io. Clericum* cap. 14. Conf. *Pfaffius* lib. de var. lect. N. T. cap. 2. §. 4. p. 37. (qui et §. 7. de autographo *Euangelii Ioannis*, initio ſaeculi quarti ſuperſtite, verba facit,) et, qui *Simonium* refellit perſpicue, *Io. Frickius* lib. de canone ſacro cap. 4. §. 4.

(*p*) p. 38 ſqq.

(*q*) Scriptores *de nummis* nominat *Fabricius* in Bibliographia antiquaria cap. XVI. §. 8. ſqq. idemque in Latina ſua Bibliotheca lib. IV. cap. 5. §. 7. veterum exhibet *Inſcriptionum* interpretes.

ſcriptiones. Harum ingens corpus debemus *Grutero*, quod *Reineſius* (*r*) haud immerito vocauit *opus, cui ſimile nec viſum ante, nec poſt videndum.* Praerepturus tamen hanc palmam *Grutero* videtur *Antonius Franciſcus Gorius*: ſi telam, quam exorſus eſt, pertexere ipſi contigerit, hoc eſt, eodem modo, quo nuper coepit edere Inſcriptiones in Etruriae vrbibus ſuperſtites, quemque in *Actis* (*s*) *eruditorum* deſcripſi, edere caeteras perrexerit, deſtinatumque ſuae induſtriae agrum percoluerit. *Latinas* inter Inſcriptiones nihil antiquius habemus fragmento, quod Romae ſupereſt, columnae Duillianae: id quod praeter *Gruterum* exhibet *Andr. Schottus* in *Itinerario* (*t*) *Italiae*, et *Folieta* in ſecundo *de lingua Latina* (*u*) libro; ſingulari vero libro explanauit *Petrus Ciacconius.* Vno anno poſterior eſt inſcriptio Scipionis, filii Barbati, quam vna cum Duilliana repraeſentauit illuſtrauitque Rintelienſis Academiae nunc decus, *Io. Nic. Funccius*, in quinto libri *de pueritia Latinae linguae* capite. *Graecarum* vero Inſcriptionum vltima, hoc eſt, ordine inter eas, quae

(*r*) Praef. ad ſuum *Syntagma Inſcriptionum* p. 3.

(*s*) A. 1728. p. 1. et 2.

(*t*) p. 349. edit. Amſtel. 1655.

(*u*) p. 155. ſq. Conf. *Lipſius* Antiq. lect. lib. II. cap. 14. et *Gaſſendus* in Vita Peireſcii lib. III. p. 166. et lib. V. p. 311.

quae ad noſtram aetatem durarunt, prima, eſt illa βουστροφηδὸν exarata, quam paucis abhinc annis in Sigeo reperit legatus quidam Britannicus. Singulari eam libro Londini 1721 edito illuſtrauit *Edmundus Chishullius*, qui et anno 1728. praeſcripto *Antiquitatum Aſiaticarum* titulo cum Sigeam illam, tum caeteras omnium antiquiſſimas Inſcriptiones Graecas edidit vna cum ſuis interpretationibus.

XVI. Ad nummarios theſauros (*nummophylacia* vulgo vocant,) quod attinet, Gothano vix eſſe ſimilem alterum in Germania, locuples nobis teſtis eſt (*x*) *Cyprianus*, ac dubitare nos vetuit nuper *Chriſtianus Sigismundus Liebius* edita *Gotha nummaria*: quo in libro ſplendidiſſimae formae non ſolum theſaurum illum Fridericianum accurate deſcribit, verum etiam delectos inde nummos plurimos, luce indigere viſos, erudite interpretatur. Quis ſuperſtitum hodie nummorum omnium ſit vetuſtiſſimus, non conſentiunt harum deliciarum antiſtites. *Iac. Basnagium*, qui in *Hiſtoria Iudaeorum* (*y*) ſcripſerat, non reperiri nummos ante Darii et Alexandri M. aetatem factos, refutauit in *Colloquiis* (z) *literariis Gallicis*, a. 1711. editis, *Crozius*. *Harduinum*, qui *Amyntae* cuiusdam iunioris nummum, in

Regia

(*x*) Lib. de Papatus origine cap. XVI. p. 396.
(*y*) T. III. p. 255.
(*z*) p. 183.

Regia Gallorum gaza ſuperſtitem, haberi cupiebat pro omnium, quotquot ſuperſunt, nummorum antiquiſſimo, in errore verſatum eſſe, clare docet (*a*) *Spanhemius*, non ſolum vetuſtioris regis Macedonum, *Amyntae*, qui Cyri regnauit temporibus, nummum proferens e Regis Boruſſiae ſupellectile, ſed etiam hoc antiquiorem *Atyis*, Lydorum regis, in Comitis Pembrockiae theſauro ſibi viſum. Et hunc quidem vetuſtate (*) praecedere nummos ad vnum omnes, exiſtimat. Quem enim *Phidonis* (**) nummum *Begerus* repraeſentat in *Theſauro* (*b*) *Brandenburgico*, eum vetuſtiorem eſſe, negat. Quanquam nec tacendum eſt, huic Phidonis nummo ſuam antiquitatis praerogatiuam aſſertum iuiſſe ſingulari Diſſertatione, quae Tomo primo *Miſcellaneorum Berolinenſium* inſerta eſt, *I. C. Schottum*. Idem *Spanhemius* (*c*) ſpectandos nobis proponit Romanorum nummos vetuſtate ſuperiores caeteris Romanis omnibus.

(*a*) Diſſert. I. de numismatibus §. 5.

(*) Erraſſe hic *Spanhemium*, docet *Deylingius* Obſ. ſacr. T. III. cap. 25. §. 8.

(**) De Phidone hoc, Argiuorum rege vndecimo ab Hercule, erudite diſſerit *Duportus* in Annot. ad Characteres *Theophraſti* cap. XI. p. 391. ſq.

(*b*) T. I. p. 279. Conf. *Biblioth. raiſ.* T. XXX. pag. 22.

(*c*) §. 6.

XVII. Quaenam ſint praeſtantiores librorum editiones, noſſe etiam intereſt literati hominis. *Emendatum* enim *librum eſſe vice commentarii*, ex vero ſcripſit (d) *Giphanius*. Comparanda igitur notitia eſt eorum (e) typographorum, qui, vt ſine ſphalmatibus excuderentur libri, nulli labori pepercerunt, nulli ſumtui. Nam, iudice (f) *Morhofio, celebrium typographorum eadem eſſe notitia debet, quae virorum doctorum.* Sciri itaque oportet, emendatiſſime exſcriptos eſſe libros, qui prodierunt ex (g) officinis *Stephaniana*, *Plantiniana*, *Commeliniana*, *Oporiniana*, *Frobeniana*, *Wecheliana*, *Vogeliniana;* hodie (h) *Wetſteniana*,

(d) In epiſtola ad *Muretum*, quae inter Muretianas exſtat, p. 626.

(e) *Frid. Rothſcholzius* emittere parabat Hiſtoriam bibliopolarum ordine alphabetico deſcriptam, *ein Buchhändler-Lexicon*.

(f) Polyhiſt. liter. lib. I. cap. 7. §. 37.

(g) Catalogum clariorum typographorum, bibliopolarum, et correctorum ſubiectum vide Struuianae *Introductioni ad notitiam rei literariae.* Talem catalogum *Fabricius* quoque exhibet in Biblioth. Lat. lib. IV. cap. vlt. Indicem typographorum inde ab a. 1459. vsque ad a. 1501. confecit *Gudenus* in Tomo I. *Diplomatum*, (in 8.) et quidem in Indicis perſonarum claſſe poſtrema. Etiam *Labbeus* in Indice ſeptimo ſuae *Bibliothecae Bibliothecarum* exhibet eos bibliopolas, qui catalogos officinales, quos vocat, publicarunt.

(h) Vid. *Henr. Wetſtenii* Praefatio ad *Nouum Teſtamentum* a. 1711. editum, et ad *Diogenem Laërtium*. Et

na, Scheldoniana, Gleditſchiana, (*) *Fritſchiana.* Contra ſphalmatibus ſcatere ſolent editiones *Venetae*, *Colonienſes*, *Geneuenſes*. *Nec temere fidendum eſſe Baſileenſibus editionibus Graecorum librorum, ob copiam mendorum et lacunarum*, monet (*i*) *Conringius*.

XVIII. Praeterea reuerenter habendi ſunt libri veterum auctorum ad praeſtantiſſimos MSS. codices a typographis exacti, e. g. *Ouidius* ab *Aldo Manutio* editus, *Lactantius* (*k*) *Iuntianus*, *Curtius* (*l*) *Theocrenianus*. Ex vno, qui in orbe terrarum ſupereſt, MS. codice expreſſa eſt Romae a. 1542. editio *Minucii*,

Et tamen in iſta *Noui Teſtamenti* editione aliquot mendas obſeruauit et in Diſſert. a. 1723. edita *de nouiter adornanda N. T. editione* recitauit Prof. Helmſt. *Polyc. Leyſerus*. Pari modo in ea N. T. editione, quam *Rob. Stephanus* a. 1550. vulgauit, quamque nonnulli crediderunt eſſe ἀναμάρτητον, plures mendas animaduertit recenſuitque G. *Olearius* Obſ. XIV. in Matthaeum §. 7. p. 130.

(*) Lipſienſem *Fritſchii* editionem *Noui Teſtamenti* Hammondiani *meliores multo typos* habere, quam Amſtelodamenſem, ipſe *Clericus* in Praef. ad illam 1714. factam praedicat, teſtes citans ſpectantium oculos. Nunc *Breitkopfiana* typographia ſe praeſtat peramabilem et admirabilem: e qua nuper exiit ſummo nitore conſpicua *Bruckeri Hiſtoria philoſophiae critica*.

(*i*) Lib. I. de Herm. medic. cap. II. p. 101.

(*k*) Vid. Appendix mea ad Lactantii *Sympoſium* p. 230.

(*l*) Vid. meum Schediaſma *de Anonymis* p. 128. Conf. *Struuii* Introduct. cap. V. §. 14. p. 221.

cii Felicis: quod idem contigit Lactantiani libri *de mortibus persecutorum* editioni et Baluzianae et Nurrianae. Falluntur quidem, qui (m) sibi persuadent, primis exortae typographiae temporibus libros exscriptos fuisse accuratissime, cum inspectio eorum doceat contrarium. Atque vere scribit *Petrus* (n) *Victorius*, *non facile dici posse, quam mendose negligenterque libri olim excusi fuerint:* Testis quoque est (o) *Erasmus*, *editiones Aldinas* (quibus tamen quantum curae fuerit adhibitum, ex *Actis* (p) *eruditorum* discas licet,) *saepe valde mendosas esse.* Docet item *Io. Henr. Maius* in Praef. ad *Luciani de longaeuis* librum, editionem eius Aldinam adeo vitiosam esse, vt *inquinatiorem in Graeca literatura viderit nullam.* Nihilominus magno esse possunt vsui illae editiones, cum eruditus lectoris oculus facile discernat sphalmata operarum a vestigiis incorruptae lectionis, proxime e codicibus manu scriptis haustae.

XIX. Etiam illas librorum editiones nosse iuua-

(m) *Morhofius* Polyhist. lit. lib. I. cap. 7. §. 37. et *Struuius* Introduct. cap. XI. §. 36. p. 554.

(n) Var. lect. lib. 26. cap. 2.

(o) Chil. 2. cent. 9. n. 84.

(p) A. 1719. p. 499. sqq. Editionum *Aldinarum* in suis ipsorum bibliothecis asseruatarum catalogos ediderunt *C. G. Schwarzius* et *Schelhornius*.

iuuabit, in quas non (*q*) saeuiit falx censorum, vicissimque eas, quae a male sedulis hominibus, castrata exhibent scripta magnae auctoritatis. Sunt autem tria genera librorum, quorum mutilatas habemus editiones. Primo enim e libellis, quae puerorum teruntur manibus, boni quidam viri resecandum censuerunt, quicquid inquinare potest teneros animos. Princeps horum habetur *Conr.* (*r*) *Gesnerus*, quem certe primum opinor vocabulum *castrationis* (*) vsurpasse de recisione eorum locorum, quae *castitati* (a qua voce quidam etymologi vocem *castrationis* deducunt,) sunt aduersa. At iam ante *Gesnerum Franc. Syluius*, Parisiensis Professor, 1514. edidit (*s*) omissis nugis improbis *Martialem* hoc praefixo titulo: *M. Val. Martialis Epigrammaton lectoris castimonia dignorum liber: vbi omnia Veneris illius despuendae quasi irritamenta, quibus passim sordidatus lectorum nares corrugabat, accurata Francisci Syluii*

 Am-

(*q*) E. g. *Sleidani* a. 1555. *Platinae* a. 1512. De *Thuani* editionibus vid. Noua librorum rariorum Collectio Rengeriana p. 191. Prisci cuiusdam castratoris librorum, *Athenodori*, mentionem facit *Diogenes Laërtius* lib. VII. §. 34.

(*r*) Vid. *Mollerus* annot. ad. *Morhofii* Polyhist. lit. lib. IV. cap. 13. p. 397. et *Adamus* Vit. Medic. p. 70. b.

(*) Imo vero iam *Martialis* lib. I. epigr. 36. dixit: *Ne castrare velis meos libellos*.

(*s*) Testatur et laudat *Vauassor* loco mox laudando.

Ambianatis diligentia deletili ſpongià deterſa ſunt et eluta. Ac haec quidem caſtratio, cum editiones integrae relinquantur viris, non videtur, mihi vituperanda, ſed potius (*t*) probanda magnopere. Digna item laude eſt caſtratio, quam *Hortlederus* adhibuit libris conuiciorum pleniſſimis, quos edidit *Henricus*, Dux Brunſuicenſis, eiusque antagoniſtae: de qua caſtratione ipſe ita ſcribit in Praefatione operi ſuo *de cauſis belli Germanici* praefixa *p. 10:* als hat mir in keine Wege gebühren wollen, ſolche Schriften ohne Aenderung, wie die andern, an Tag zu geben. Habe derowegen dieſelbe unnütze, verbitterte, Ehrenrührige, ſchmähliche Worte, ſo viel immer müglich geweſen, als ein rechtes Unkraut ausgejätet, weggeworfen, ausgetilget; und dagegen den edlen Weitzen der herrlichen ſchönen Reichs-Rechts- und hiſtoriſchen Sachen, ſo darinn befunden werden, unverſehrt ſtehen laſſen, der Zuverſicht, es werde jeglicher Ehrliebender mehr Gefallen, denn Ungefallen, an ſolchem meinem Beginnen haben.

XX. Deinde exſectos fuiſſe conſtat illos libros, qui dogmata continent religioſis aliorum doctrinis contraria. Hac de cauſa non ſolum

(*t*) Vid. Praefatio mea ad *Sapientiam Scenae Romanae* p. 6. ſqq. *Vauaſſor* lib. de epigr. cap. 20. p. 134. ſq. *Andr. Schottus* Quaeſt. Tull. lib. I. cap. 9. p. 22. et cap. 29. p. 93. Laudandus et *Beza*, quod, cum ſenex poëmata ſua ederet rurſus, ea reſecuit, quae caſtis auribus viderentur grauia. Vid. *Baelius* Dict. v. *Beze* not. X.

ſolum *Talmudis* Iudaeorum caſtrata (*u*) prodiit editio, ſed iam *Origenis* (*x*) operibus contigerunt eiusmodi adulteratores: imo ipſis ſacris libris impias manus inferre auſi ſunt haereticorum (*y*) nonnulli. Pontificiis Theologis

(*u*) Vid. *Wolfii* Biblioth. Hebr. T. II. Lib. IV. cap. 3. Sect. X. §. 3. p. 900. ac *Tenzelius* Colloq. menſtr. a. 1689. p. 642. ſq. et. p. 647. ſq. Etiam caeteros Rabbinorum libros, cum noua eorum paratur editio, a Pontificiis cenſoribus diligentiſſime caſtrari, obſeruat ac ſimul dolet *Dallaeus* lib. VII. de cultibus Lat. relig. cap. 15. p. 899. Hic loci deliberare eos velim, qui vocales accentusque ſacro Hebraeo codici aetate aequales credunt, annon et ii comittant turpiſſimum crimen caſtrationis, qui codicem illum edunt vocalibus ſuis orbatum atque accentibus.

(*x*) Vid. *Clerici* Ars critica P. III. ſect. 2. cap. 1. §. 13. ſqq. Conſtat, e *Lactantii* libris iam olim reſecta fuiſſe multa, quae affinia credebantur Manichaeis erroribus. De caſtratione operum *Cypriani* vid. *Maichelius* lib. de bibliothecis Pariſ. cap. VI. p. 88. *Pelagii* commentarios in Epiſtolas Pauli mutilatos edidit *Caſſiodorus*: id quod non probat *Buddeus* Iſag. hiſt. theol. p. 1079. Vid. idem in Addendis ad iſtam Iſagogen p. 76. De Sociniani cuiusdam caſtratione *Paraphraſeos N. T. Eraſmianae* vid. *Hottingerus* Biblioth. quadrip. P. II. cap. 4. 164. 165. 166. In editione *Palingenii* Lipſ. 1704. et Hamb. 1721. turpi caſtratione omiſſos eſſe triginta quinque verſus de aeternitate mundi, docuit me per literas *H. A. Meinderſius*. Operum ſaeculo XIII. et XIV. ſcriptorum editores ſolitos eſſe ſaeculo XV. ea caſtrare multis locis, indignabundus docet *Echardus* in T. II. de ſcriptoribus Dominicanis p. 833.

(*y*) *Marcioni* hoc tribuit *Tertullianus* de praeſcript. cap.

logis hanc iniuriam Patribus Ecclesiae illatam saepius obiecerunt Protestantes. Adeatur *Gerhardi* Confessio Catholica lib. I. P. II. cap. 13. p. 256. sq. et *Dallaei* liber primus *de vsu Patrum* (z) cap. IV. item *Casp. Loescheri* Dissertatio Martisburgi a. 1674. edita *de latrociniis, quae in publicos scriptores, Patres maxime, solent committere haeretici*, et *Hottingeri Analecta* p. 340. sqq. et *Io. Christoph. Wendleri* Dissertatio, *qua asseritur, Lutheranos neque supprimere neque corrumpere scriptores ecclesiasticos et profanos*; eiusdemque altera *de libris a Pontificiis aliisque haereticis in praeiudicium*

cap. 38. *Marcion et Basilides* (ita *Hieronymus* ait Praef. comm. in epist. Pauli ad Titum,) *non solum Vetus laniarunt Testamentum, sed et Nouum, et, quicquid contrarium suo dogmati viderunt, eraserunt.* Exstat singularis liber *Barthol. Germonii de veteribus haereticis ecclesiasticorum codicum corruptoribus*, Paris. 1713. Praeter haereticos etiam alii e codice sacro quaedam sustulere bona quidem mente, sed audacia pessimi exempli. De historia adulterae Ioan. VIII. 1. sqq. res in vulgus nota est. Vid. *Mastrichtius* ad h. l.

(z) Pag. 81. sqq. Ac noti sunt *Indices expurgatorii*, de quibus legi dignus est *Edwinus Santis* lib. de statu religionis Pontificiae cap. 28. Eorum Indicum catalogum exhibet *Bailletus* T. II. Iudiciorum P. I. p. 43. sqq. et *Fabricius* in Centifolio Lutherano p. 548. sqq. Conf. *Bibliotheca Reimmanniana* p. 90. 93. 121. 122. 144. 145. 146. Non ita pridem in Parisiensi editione *Historiae V. T. Prideauxii* ea omissa sunt, quae repugnare videbantur dogmatibus Pontificiis. Vid. *Gelehrte Zeitungen* 1726. p. 660. sq.

cium doctrinae purioris suppressis et corruptis. Ac sane Aethiopes lauat *Richardus Simonius*, qui, id factum fuisse a suae sectae hominibus, audacter (*a*) infitiatur. Illud tamen non negamus, esse inter doctos (*aa*) Pontificios, qui magnopere hunc morem improbant: quemadmodum nostratium (*b*) cordatissimus quisque inique fert, castrata fuisse *Lutheri Postilla ecclesiastica*, e quibus eiecta loca exhibet *Arnoldus* in quarto Tomo (*c*) *Historiae ecclesiasticae.*

XXI. Denique libri historici sunt, quibus eximitur, quicquid vel ingratum est vel etiam noxium videtur. *Guicciardini* Historiam castratam prodiisse eo loco, quo negauit donationes Ecclesiae factas, testis est *Nicius* (*d*) *Erythraeus.* At fragmentum hoc tamen conseruatum fuit et Basileae a. 1569. (*e*) editum, ac

(*a*) Biblioth. crit. T. I. cap. 17. p. 258. sqq. Exemplar omnium Operum *Hieronymi*, a Iesuitis secundum Indices expurgatorios seuere castratum, asseruat in bibliotheca sua *Reimmannus.* Vid. eius Catalogus p. 340.

(*aa*) Vid. *Laur. Bochelli* querela in *Dieterici* Praef. ad Auctar. Catal. Test. ver. p. 37.

(*b*) E. g. *Cellarius* Diss. de Pathmo Lutheri §. 33. p. 37. sqq.

(*c*) Sect. II. num. XII.

(*d*) Lib. VII. epist. 13. p. 359. Hinc *Thuanus* lib. XXVIII. p. 549. quaeri quandam historiam iubet in *Guicciardino non mutilato.*

(*e*) Vid. *Acta erud.* a. 1709. p. 344.

ac poſtea recuſum cum *Heideggeri Hiſtoria (f) Papatus.* *Platinae* quoque *Vitas (g) Pontificum*, *Thuani (h) Sleidani*que *(i)* Hiſtorias incidiſſe conſtat in editores malae fidei. Praecipue hiſtoricorum mercede conductorum opera ante editionem typographicam a cenſoribus caſtrari ſolent: imo et alia ſcripta hiſtorica, quorum quidem caſtratio modo iuſta eſt, modo iniuſta. Prioris exemplum cape e *Vita (k) Hobbeſii*, vbi *Ant. Woodii Hiſtoria Academiae Oxonienſis* cenſoris correctionem ſubiiſſe legitur; poſterioris e Franckiana *Bibliotheca Obſeruationum ac Recenſionum* p. 58. ſqq. vbi, quam multa typographus omittere coactus fuerit in *Nic. Antonii Bibliotheca Hiſpana*, indicatur; item ex Lugdunenſi anni 1600. editione libri *Corn. Agrippae de vanitate ſcientiarum*, in qua multa veritatis teſtimonia

(f) P. 581-596.

(g) Sic in ſua *Platinae* editione haec Pii II. verba, quae quidem in edit. Lugd. 1512. f. 348. itemque in Colonienſi 1600. p. 329. lego: *Sacerdotibus magna ratione ſublatas nuptias maiori reſtituendas videri*, omiſiſſe *Onuphrium Panuinium*, obſeruauit nuper *Infantius* Praef. ad ſuam *Hiſt. Concilii Piſani* p. 24.

(h) Vid. *Noua librorum variorum Collectio* Rengeriana p. 209. ſqq. et *Struuii* Biblioth. antiqua a. 1705. p. 17.

(i) Exemplum vide *in Vnſchuldigen Nachrichten* a. 1719. p. 826.

(k) Edit. 1681. p. 54.-72.

monia expuncta esse, post *Crenium* (*l*) obseruauit nuper (*m*) *Schelhornius*. Legimus quoque, cultro illo censorio multa exsecta esse e *Christoph. Broweri Historia Treuirensi*, e *Schikfusii Chronico Silesiae*, ex *Ant. Weckii Historia Dresdensi*, et e *Ge. Mich. Pfefferkornii Historia Thuringiae*, in *Conringii* libro *de Orig. Iur. Germ.* cap. 8. p. 37; *Christ. Rungii Miscell. liter.* Specim. II. p. 41. sq. *Croesii Hist. Quaker* Lib. III. p. 559. sq. et in *Io. Christoph. Coleri Anthologia* p. 109. Est meis in manibus exemplar *Historiae Pfefferkornianae*, cui nescio quis sua manu adscripsit, quaecunque inde sustulerat censoris vel iustitia vel aulica (*) prudentia. E *Mersenni* Commentario in Genesin quae a castratoribus sublata fuerat narratio de multitudine atheorum Parisiensium, ea exhibita non ita pridem est in *Bibliotheque Britannique* T. XVIII. p. 406. Ipse in *Poeciles* meae secundo Tomo p. 98. e. MS. restitui aliquot loca in Poggii *de varietate fortunae* opere, consulto in

(*l*) Animaduers. philos. hist. P. II. cap. 1. §. 5. p. 13. sq. Hac occasione obseruo, etiam hoc esse illaudabilis castrationis genus, cum in multis nouis editionibus veteres praefationes (saepe doctae et vtiles) omittuntur, grauiter nec immerito indignante ipso illo *Crenio* P. I. cap. 1. §. 2. et 5. itemque P. II. cap. 1. §. 1.

(*m*) Amoenit. liter. T. II. p. 513. sqq.

(*) Commemorari hic meretur *Pufendorfii* Vita Friderici Wilhelmi, Electoris Brandenburgici. Huius prima editio statim fuit mandata tenebris.

in editione Parisina omissa. De castratione *Politiae ecclesiasticae Rob. Parkeri* queritur *Hoornbeeckius* in Summa controuersiarum p. 762. De *Criticae sacrae Lud. Capelli* castratione vid. *Blakwalli Critica N. T.* p. 637. versionis Latinae. De castratione *Historiae Imp. Leopoldi* a *Gualdo* scriptae vid. *Itinerarium Keysleri* T. II. p. 959. sqq.

XXII. Caeterum cum castratio illa vel nihil vel minus criminis habeat, si quis eius se profiteatur auctorem: id quod *Castalio* fecit (n) in praefatione ad suam versionem vel potius conuersionem *Thomae Kempensis*, et in *Quintiliani* sui editione *Rollinus*; illud prorsus intolerabile est et fraudatorem arguit, si quis factum suum dissimulat. Huius rei vnum exemplum proferre libet e *Phaedro*. In huius libro tertio fabula tertia mirifice reformata est

(n) Eodem modo S. *Albinus*, qui *Terentium* vna cum versione Gallica paucis locis castratum edidit, id non solum indicauit in Praefatione ac defendit, sed in ipso titulo dixit, esse has comoedias *renduës tres honnetes en y changeant fort peu de chose.* Quarta huius *Terentii* editio prodiit Paris. 1658. in 12. De aliis huius comici castratoribus vid. *Fabricii* Biblioth. Lat. lib. I. cap. 3. p. 40. *Camerarium* item edidisse *Plautum* castratum, refert ac simul indignatur *Ianus Dousa* in Centurionatu suo lib. II. cap. 8. et 9. Ienae a. 1701. quidam sumto *Georgii Phaedri* nomine edidit *Petronii Satyricon puritate donatum, eiectisque obscenis vsibus iuuentutis restitutum.*

eſt a *Lancelloto*, monacho S. Cyrani, qui editionem *Phaedri* Gallico-Latinam, quae Lutetiae a. 1702. prodiit, adornaſſe dicitur. Ibi enim *v. 5.* pro *humano* exſtat *informi*; *v. 10.* pro *inſitiuos* legitur *infelices*; *v. 17.* pro *Vxores da tuis paſtoribus* exhibetur: *Quod aequum eſt, da tuis paſtoribus*. Scilicet verebatur vir bonus, ne quis fabulam illam applicaret ad monachos.

XXIII. Non alienum hoc loco fuerit, quaenam praeſtantiores deterioresue ſint auctorum (*o*) claſſicorum, quos vocant, notis illuſtratorum editiones, indicare. Principem igitur haud dubie locum merentur eae, quibus ſe totum (*p*) ferme impendit editor, non ſolum philologica ſcientia probe inſtructus, verum etiam arte pollens critica, et nihil reliqui fecit ad ornatiſſime emittendum auctorem ſuum. Talis eſt *Curtius* Freinshemianus, *Ouidius* Bachetianus, *Horatius* Bentleianus, *Nouum Teſtamentum* Millianum, *Lucretius* Lambinianus, *Tacitus* Lipſianus, *Heſiodus* Graeuianus, *Aelianus* Perizonianus. Proximum locum tenent eae editiones, quae a praeſtantiſſimis Criticis cum codicibus MSS. collatae fuerunt,

(*o*) De titulo *claſſici* vid. *Gellius* lib. VII. cap. 13. et lib. XIX. cap. 8. Scriptoribus *claſſicis* opponit *proletarios Budaeus* in Annot. prior. ad Pandectas p. 354.

(*p*) Sic notum eſt, *Vogelaſium* Gallicae ſuae verſioni *Curtii* impendiſſe XXX. annos. Vnde Balſacius dixit, Alexandrum Curtianum eſſe *invincible*, ſed Alexandrum Vogelaſianum eſſe *inimitable*.

fuerunt, propriisque et aliorum inſignium virorum annotationibus illuſtratae. Huc refero *Salluſtium* Gruterianum, *Perſium* Caſaubonianum, *Statium* Barthianum, *Salluſtium* Cortianum, *Nepotem* Boſianum, *Gronouii Herodotum*, *Clerici Heſiodum*, *Drakenborchii Liuium* et *Silium Italicum*, editiones Heinſianas, Graeuianas, Gronouianas, Burmannianas. Habent tamen hae poſteriores hunc (*q*) naeuum, quod integritatis textus quidem magna habetur ratio, ſed ſenſus ſcriptoris ſubinde perobſcurus non explanatur, niſi rariſſime. Debebant ſcilicet auctorum explicari difficiliora loca et ambigua, iidemque ſubinde illuſtrari ex moribus antiquis: id quod *Lambinus* in ſuo et *Lucretio* et *Horatio* fecit, *Muretus* in commentario ſuo ad *Ciceronis Catilinarias*. Quae inſcriptae ſunt editiones *cum notis (r) variorum*,

(*q*) Hunc editionum veterum auctorum naeuum grauiter notat *Perizonius* in ſua Praef. ad *Aelianum*. Imo iam olim *Ianus Guilielmius Quaeſt. in Plauti Amphitruonem* cap. 8. haec ſcripta reliquit: *Magna laus eſt, loca optimorum ſcriptorum male affecta perſanare: ſed profecto non minor, eosdem, vbi obſcuriores ſunt, illuſtrare. Vtrumque quidem boni Critici munus eſt. Nunc illud certatim omnes ſatagunt; hoc pauciſſimi perſequuntur, ita quidem, vt par erat.*

(*r*) Vid. *Boecleri* Bibliogr. crit. p. 445. et *Burmanni* Praef. ad *Phaedrum* et ad *Velleium*. Pluribus editionum harum plerarumque vitia deſcribit *Borremanſius* Var. lect. cap. 7. p. 73. ſqq. Caeterum recte iudicat *Fabricius* Bibl. Lat. p. 38. ſq. et p. 397. non eſſe ſimpliciter damnan-

rum, pleraeque textum quidem exhibent ſatis emendatum, ſed in ſeligendis notis iudicio carent. Eiusdem farinae ſunt, quas ſuo nomine praeſcripſit *Schreuelius*, quem *nullius fere iudicii conſarcinatorem* vocat (*s*) *Clericus*. Meliores ſunt illae editiones, quae in titulo promittunt (*t*) integros criticorum omnium commentarios: qualem nuper *Tacitum*, *Iuſtinum*, et *Aelianum* dedit *Abr. Gronouius*, *Curtium Snakeburgius*, *Florum* et *Thucydidem Duckerus*, alios alii. Quae a *Berneggero* atque *Freinshemio* adornatae ſunt editiones, margini adſcriptis locis parallelis, ſubiunctoque Indice philologico accuratiſſimo, inter

damnandas, imo vero laudandas, editiones auctorum, quibus adiunxerit ſelectas editorum notas vir quispiam eruditione praeſtans et iudicio. Qualis erat *Freinshemius*, qui ſelectas aliorum notas adiunxit ſuo *Floro*.

(*s*) Art. Crit. P. I. cap. 2. §. 1. n. 5. p. 64. Caeterum eundem titulum meretur editor Orationum Ciceronianarum, *Freigius*, cuius annotationes ſummo iure *futiles* vocat *Boeclerus* Bibliogr. crit. p. 68. De caeterorum in *Orationes Ciceronis* meritis tuli iudicium *Poeciles* T. I. lib. 2. p. 282. et in Praef. ad nouem Ciceronis Orationes a me editas.

(*t*) Recte dixi *promittunt*. Non enim ſemper praeſtamus, quod promiſimus. *Abr. Gronouius* neutiquam exhibuit notas omnium integras in *Tacitum*: id quod tamen promittit titulus.

inter optimas omnino ſunt habendae. De (*u*) editionibus in vſum Delphini confectis ita iudicat (*x*) *Morhofius: Auctorum illorum, quotquot ea ratione in Gallia prodiere, perpauci (y) ſunt, quorum editio noui quid ſecum afferat, aliisque praeferri tantopere mereatur, niſi quod magnificus plane atque ſplendidiſſimus typorum chartaeque nitor gloriam Regis indicant, harum etiam rerum curam gerentis.* Indices etiam et caſtrationes harum editionum reprehendit (z) *Fabricius*. Excipiendus tamen eſt *Plinius Harduini*, longo ſane interuallo poſt ſe relinquentis doctiſſimos viros, qui ante ipſum in eo expoliendo illuſtrandoque elaborarant. *Cellarianae* editiones ex praeſtantiſſimis ſunt expreſſae: annotationes habent (*a*) ra-

(*u*) Hiſtoriam harum deſcriptam vide ab *Huetio* Vitae ſuae lib. V. p. 119. 120. 121. Auctores ſingularum harum editionum nominatim indicat *Bailletus* Iudiciorum T. II. P. II. p. 401. ſqq. et *Iournal literaire* T. XVI. p. 465. ſqq.

(*x*) Polyhiſt. liter. lib. IV. cap. 11. §. 5. p. 133.

(*y*) Quantopere editiones Delphinianae ſpernantur in Batauia, narrat *Baelius* Epiſt. 221. p. 853. Maxime editio *Taciti* nullius eſt pretii, vt ex vero iudicat *Fresnoius* in *Catalogo Hiſtoricorum* p. 95. editionis Menckenianae. Inſpice, quaeſo, *Gronouii* ad Ciceronis opera, et *Burmanni* ad Vell. Paterculum Praefationes, in quibus Delphinianae illae editiones acerrime exagitantur, allatis etiam a *Gronouio* ineptiarum exemplis. Adde *Crenii* Animaduerſ. philol. P. IV. p. 6.

(z) Biblioth. Lat. p. 12. et 56.

(*a*) rariores, philologicas partim, partim historicas, ſubiuncto Latinitatis Indice, ſed eo valde imperfecto. Adornatae eae ſunt, vrgentibus bibliopolis, exiguo tempore, et in vſum ſcholarum, ſuoque ſcopo ſatis ſunt accommodatae. Certe nimium aeruginis habet *Schurtzfleiſchii* (*b*) de iis iudicium.

XXIV. *Thomae* (*bb*) *Farnabii* ac *Ioannis* (*c*) *Minellii* annotationes, quas editis ab ſe auctoribus ſubiecerunt ad ſenſa eorum explananda, ſatis bonae et adoleſcentibus neceſſariae ſunt. Adoleſcentibus dico? Imo ne viri quidem, niſi in his literis exercitatiſſimi, carere iis poſſunt: id quod vel inde apparet, quod ipſi illi duumuiri, publici literarum profeſſores, ſe ſuum auctorem haud recte cepiſ-

 ſe,

(*a*) Excipe *Minucium Felicem*, notis philologicis a *Cellario* inſtructum et copioſiſſimis et doctiſſimis. Singularem quoque operam nauauit is *Eutropio*.

(*b*) T. II. Epiſt. arcan. p. 406. et 498. Priore loco *Ferrarienſis* titulo afficit *Cellarium*, ſcilicet natum Smalcaldiae, vrbe ob officinas clara ferrarias.

(*bb*) Huius vitam ipſe exhibui in *Actis erud.* 1733. p. 514.

(*c*) Fuit Roterodami *Scholae Eraſmianae Paedagogus*. Ita vocatur in titulo carminis gratulatorii, *Terentio* a. 1663. in 8. cum notis et verſione Belgica ab ipſo *Minellio* Roterodami edito praefixi. Caeterum Minellianas notas auctoribus priſcis iam ante ſubſcripſerunt *Herm. Torrentinus* et *Aſcenſius*: vt omittam *Antonium Mancinellum*, de quo ſupra mentionem feci ad cap. V. §. 8.

ſe, ſaepe docent (*d*) falſis ſuis interpretationibus. Libet exempli gratia ſex *Minellii* producere errores, in quos incidi ſuperioribus diebus, tractans ſecundum librum diuinae *Aeneidos*. Igitur *v. 125. taciti* exponit per *tacentis*, cum τὸ *taciti* ſit nominatiuus, et ſignificet *tacentes*. *Taciti* autem *ventura cernere* hoc loco dicuntur eodem ſenſu, quo *Cicero* ad fam. lib. V. epiſt. 12. dixit: *cerno iam animo futura*. Ad *v. 126: tectusque recuſat prodere voce ſua quenquam*, haec adſcripſit *Minellius: tectus, id eſt, domi ſuae abditus*. Male. *Tectus* enim hic eum ſignificat, qui, quae cognita habet, non expromit. Duo loca *Ciceronis* hanc in rem allata iam video in *Lexico Fabro-Cellariano*. Ad *v. 141*. haec verba: *Quod te rogo*, *Minellius* appoſuit hanc interpretationem: *quod, id eſt, propter quod*. Male. Nam τὸ *rogo* hic loci duos regit accuſatiuos, alterum perſonae, alterum rei. *Virgilius*

(*d*) *Io. Clericus* Artis crit. P. I. cap. 2. §. 5. p. 64. indicat, vtrumque et plurima omiſiſſe neceſſaria, et in plurimis erraſſe. Quod verum eſſe iudicium, ego quidem vſu deprehendi. Quanquam *Minellio* eruditiorem ſe praebet *Farnabius*, agnoſcente etiam *Fabricio* Bibl. Lat. lib. I. cap. 15. p. 265. Vnde et *Gibertus*, rhetor Pariſinus, in *Actis erud.* a. 1721. p. 263. notas *Farnabii* laudat tanquam *accuratas* et *eruditas*. Ac *Matth. Berneggerus* in Praef. ad *Florum* notas *Farnabii* vocat *breuiculas quidem illas, verum ita neruoſas bonique ſucci plenas, vt quantumuis prolixi ac luculenti commentarii vicem praeſtare queant.*

gilius igitur in connexione pro *id te per ſuperos rogo* dixit (dd) *quod te per ſuperos rogo.* *Ouidius* Amor. I. 8. 89 : *Et ſibi pauca rogent: multos ſi pauca rogabunt*, caetera. Ad *v. 157: Fas mihi, Graiorum ſacrata reſoluere iura.* en adſcriptum a *Minellio: Ego obteſtor, quod fas eſt mihi.* Abſurde. Senſus poëtae hic eſt: *Fas mihi ſit* (quae vox ſubaudiri debet,) hoc eſt, liceat mihi id facere, vt nullo me peccato obſtringam hoc faciens. Similis eſt locus *Curtii lib. X. 10. 13: precati, vt ius fasque eſſet mortalibus attrectare Deum.* Et alter *Virgilii*, ita praefantis ſermoni, quo arcana ſacra aperit, *lib. VI. 266: Sit mihi fas, audita loqui.* Porro *ſacrata iura reſoluere* ſignificat ſuperiore *Virgilii* loco contra iusiurandum agere. *Verſu 299.* dicitur *ſecreta parentis domus.* Hic *Minellius* putauit; τὸ *ſecreta* eſſe adiectiuum, cum ſit participium paſſiuum. Parentis mei, inquit Aeneas, domus ab aliis domibus ſecreta ſeiunctaque eſt et ſeparatim iacet. *Verſu 316. ardent animi*, id eſt, *vehementer deſiderant*, inquit *Minellius*. Recte. Sed addere debebat, pluralem poëtico more poſitum eſſe pro ſingulari, et *ardent animi* dictum eſſe pro *ardet animus meus.*

(*dd*) Eundem, quem dixi, errorem errauit Minellius ad illud Aen. VI, 336 : *Quod te - - per genitorem oro.* Nam et hic adſcripſit, *quod* poſitum eſſe pro *quocirca.*

XXV. Multo vero plures commiſerunt errores plerique, qui vrgentibus bibliopolis feſtinanter (*e*) adiecerunt auctoribus optimis annotationes (*f*) ſuas, *Minellii* aemulationem in ipſo titulo profeſſas. Nam ne textum quidem a Criticis emendatum omnes exhibent, ſed ſaepe ſcripturam vitioſiſſimam. Ex paucis vt peccatis diſcas caetera huius generis, in *Curtio* editionis *Iunckerianae* lib. IV. 1. 13. pro *Byblon* ineptiſſime exhibetur *Babylon*, et cap. 2. 23. pro *ictum* editum eſt *iactum*, et *ex iumentis* pro *rex munientibus*. Pariter in *Ciceronis Orat. Catil. cap. 13.* pro *bisce ominibus*, editio pſeudo-Minelliana exhibet *bisce omnibus*, ſubſcripta hac interpretatione: *poſtquam baec omnia dixi.* Rurſus apud *Curtium V. 7. 11.* Minellianus interpres τὸ *reſpicere* idem eſſe ait, quod *colere ac venerari*, ſcilicet Gallicam illam phraſin reſpiciens, *einem Reſpect und Ehre geben*: cum ſignificet *intueri oculo inuidiae pleno.* Qualia quidem legentes qui riſum teneatis,

(*e*) Hi, quia pueris ſufficere putarunt annotationes ſuas, adſcribere potuiſſent earum fini duos illos verſus, quibus *Labyrinthum* ſuum concluſit *Eberhardus* Bethunienſis:

Simplicibus quia ſimpliciter mea carmina ſcripſi,
Iure meae lector ignoſcere debet eclipſi.

(*f*) Catalogus auctorum Lipſiae ab a. 1699. vsque ad a. 1713. editorum cum notis Minellianis *Stubelii*, *Iunkeri*, *Tenzelii*, *Vhſei*, *Weinrichii*, *Walchii*, et *Gunbrechti*, praefixus eſt editioni Minellianae *Epiſtolarum Ciceronis ad familiares* Lipſ. 1713.

neatis, amici? Ad annotationes quod attinet, ſaepius eae affuſae ſunt locis clariſſimis, obſcuris vero locis vel nihil lucis illatum, vel etiam offuſa noua caligo. Memini, me aliquando ferente occaſione perluſtraſſe *Curtium* (g) et *Ciceronis Epiſtolas* Iunckerianae editionis, ac obſeruaſſe, vix vllum in auctoribus iſtis occurrere locum paulo difficiliorem, quin annotator ei tribuerit ſenſum alieniſſimum. Nuper etiam deprehendebam in Orat. Ciceronis *pro Archia* cap. 8. vocem *reuocatus* non ſolum a Latino, ſed etiam a Germanico interprete exponi per *rurſus rogatus*, cum idem ſit, quod *interpellatus*, quo ſenſu τὸ *reuocare* bis vſurpat *Plinius lib. I. epiſt. 5*. Diſcamus hinc, non eſſe cuiusuis, interpretari claſſicos illos ſcriptores, ſed, quae *(h) Lipſii* verba ſunt, *Ciceronem intelligere, intellectumque interpretari, praeſtantioris cuiusdam ingenii*

(g) E. g. lib. V. 2. 22. *reſtiti* vertit *ich habe mich widerſetzet*, et *nomen*, *der Nahme*, cum prius hoc loco ſignificet *ich bin ſtehen geblieben und habe mich nicht nieder geſetzet*, poſterius *debitum*, *die Schuld*.

(*h*) In Orationibus Ienae habitis p. 37. *Lipſium* id, quod veriſſimum eſt, ſcripſiſſe, manifeſtum quoque faciunt nonnullae haud obſcurorum virorum verſiones librorum *Ciceronis* Germanicae, quae videlicet multum aberrant a vero eius ſenſu. Recordor nunc duorum, quorum alter non ita pridem *Officia Ciceronis*, alter eius *Orationes pro Archia* et *pro Ligario* ita interpretatus eſt, vt nihil peritis clarius oſtenderint, quam, ſe minime impleſſe menſuram interpretis. Quanquam hi duumuiri penſant grammaticum hunc naeuum magnis aliis laudibus.

nii esse, quam aliquis de populo existimet. Ab hoc errore (ita idem paulo post pergit,) *et ab hoc fonte tam multi hodie et ieiuni* (*i*) *in Ciceronem commentarii.*

XXVI. Non est vero dissimulandum, fuisse quosdam, qui *Minellii* doctrinam diligentiamque non aequarent solum, sed superarent. Certe *Cornelius Nepos* Stubelianus notis ornatus est doctissimis, itemque *Curtius.* Nec mediocri laude digna est Verporteniana *Ouidii Tristium* et *in Ponto* scriptorum carminum editio, ac saepe dolui, viro illi vitam non suppeditasse ad parem lucem afferendam auctoribus pluribus. Egregie quoque de studiosa iuuentute meritus est *Weinrichius* pereruditа sua illustratione operis Ciceroniani *de officiis*, et sua *Epistolarum Ciceronis* editione *Bengelius.* Ille quoque, cui sub *Emanuelis Sinceri* nomine latere placuit, perfectam prodidit (*k*) Latini sermonis peritiam: ad cuius formam proxi-

(*i*) Eadem querela est *Rol. Maresii* epist. 18. itemque *Pauli Manutii*, Epist. p. 951. edit. Krauss. memorantis quorundam *notatiunculas in Ciceronem*, *leues omnino, minimeque dignas quae legantur.*

(*k*) Loca tamen corrupta emendandi artem non callet, ideoque ad huius generis scopulos haerere cogitur. Verum huius interpretis nomen est *Esaias Schneiderus.* Fungitur Diaconatu Ecclesiae D. Vlrico olim sacrae Augustae Vindelicorum. *Iustini* tamen ac *Terentii* editio non isti, sed *Schoenemanno* Wurtembergico debetur, qui eo consilio *Em. Sinceri* nomen assumsit, vt placerent

proxime accedunt, interdum etiam ob adiectos locos parallelos praeferendae, pleraeque (*l*) auctorum Latinorum editiones officinae Halensis Rengerianae, notis instructae Germanicis. Reiecit quidem Germanici sermonis vsum in eiusmodi annotationibus *Stubelius* (*m*) modo laudatus: sed rationibus vtitur parum firmis, minimeque audiendus est. Quare nec *Ioan. Matthias Gesnerus* dubitauit, *Chrestomathias* suas, *Ciceronianam* et *Plinianam*, a. 1717. et 1723. editas, annotationibus (*n*) prosequi Germanicis, quibus non verba solum obscuriora illustrat, verum etiam artis criticae, et historiae veteris, imo philosophiae etiam facem adhibet ad res ipsas recte percipiendas. Addo, primum fuisse *Leonh. Christoph. Ruhlium*, qui Graeco scriptori notas eius generis Germanicas adiiceret edita 1727. *Cebetis Tabula*.

XXVII. Ad βιβλιογνωσίαν etiam pertinet rariorum notitia librorum. Hi tres dispesci

Z 5 possunt

cerent populo scholastico, quas fecisset notulas. Giessae quoque adscito *Eman. Sinceri* nomine notas in *Florum* et *Velleium Paterculum* edidisse *Ayrmannum*, docetur in *Nouis literariis* Kohlianis anni 1732. p. 419.

(*l*) Rengerianarum harum editionum Catalogus annexus est editioni *Epistolarum Cic. ad famil.* a. 1720. Vna atque altera harum editionum me habere annotatorem dicta est. Sed errasse hanc famam, non fuit mihi hic loci dissimulandum.

(*m*) *Im beschäftigten Secretario* P. 31. p. 657. sqq.

(*n*) De his iudicium meum iam expromsi in *Actis eruditorum*, Supplem. T. VII. p. 223. sq.

possunt in classes. Alii sunt rari pariter et impii, de quibus paulo post dicetur. Alii rari sunt et minus erudite conscripti, e. g. *Hornii* (o) et *Schwimmeri* (p) *Historia philosophica.* Hi ob id ipsum rari fiunt, quia negliguntur ab eruditis, nec digni habentur editione noua. Alii denique rari iuxta bonique sunt: quorum raritas has potissimum causas habet. Nam *interdum* liber aliquis argumentum tractat de priuato quodam facto, cuius notitiam exactiorem habere perpaucorum interest. Huc refer *les Factums*, id est, acta iudicialia de certo quodam casu, in Gallia typis exscribi solita. *Pertinent huc etiam scripta eruditorum antagonistica, e. g. in causa Pietistica, Terministica, similibusque. *Deinde* et illi libri rari fiant necesse est, quorum argumentum non nisi ab exiguo eruditorum grege capitur et magni fit, e. g. libri *critici*, quorum aliquot nuper coniuncte recudenda curauit *Schminkius*. *Tertia* raritatis causa est paucitas (q) exemplorum typis exscriptorum:

(o) Vid. *Acta Philos.* P. VI. cap. 5.

(p) Ibid. cap. 7.

(q) E. g. *Ignatii Epistolae* ex MS. expressae Oxonii a. 1708. Vid. *Acta erud.* 1713. p. 399. Conf. ibid. p. 101. et 108. fine. Aliud exemplum inuenies in *Fabricii* Biblioth. Lat. lib. II. cap. 25. p. 503. et in *Actis erud.* supplem. Tom. IV. p. 225. Testatur et *Crusius* in Diss. epist. ad *Wormium* 1728. edita p. 16. *Ge. Hooperi*, Episcopi Angliae, libellum *de Valentinianorum haeresi, eiusque origine*, Londini 1711. editum, ideo

rum: *Quarta* defectus commerciorum, ob quem libri in Hispania excusi his in oris sunt rarissimi: *Quinto* non possunt non rari esse libri, qui publico edicto supprimuntur, vel aliis fortunae casibus, v. g. incendio, ad paucitatem exemplarium rediguntur.

XXVIII. *Sexto* denique libri quiuis rari fiant necesse est, quorum exempla decursu temporis a bibliopola diuendita sunt, non succedente, ob metum paucitatis emtorum, editione noua. Hinc rarissimi non ita pridem erant *Tuldeni* libri *de cognitione sui*, *Schefferi de philosophia Italica*, *Gerardi a Roo Annales Austriae*, *Meziriaci Vita Aesopi*, *Sexti Empirici* opera, *Keuenhülleri Annales* (r) *Ferdinandei*, *Launoii* liber *de fortuna Aristotelis Parisiensi*, *Naudaei Additiones ad historiam Ludouici XI. Richardi Burii Philobiblion*, etc. qui nunc, postquam iterata (s) eorum

ideo rarissimum esse, quod tantum viginti quatuor exemplaria eius sint impressione typorum confecta. Sic *Ioannis Comneni* edita a. 1701. in Walachia *Descriptio montis Atho* mansura videtur fuisse incognita, quippe paucis eius exemplis a typographo descriptis, nisi eam in septimo suae *Palaeographiae* libro iterum edidisset *Montefalconius*, qui, quae modo dixi, refert *lib. I. p. 111.*

(r) Vid. *Catalogus Historicorum Fresnoio-Menckenianus* p. 130. et Germanice scripta *Acta Erud.* T. II. p. 185. sqq.

(s) Hoc modo multis historiae Italicae scriptoribus raritatis pretium detraxit *Burmannus*, dum eos collocauit in *Thesauro* suo *Historiae Italicae.*

eorum fuit editio, venales paſſim proſtant. Adeo quoque ſe ſubduxerat eruditorum oculis *Hamelmanni Hiſtoria Euangelii renati per inferiorem Saxoniam*, a. 1711. recuſa Lemgouiae, vt in ſua *Hiſtoria Lutheraniſmi* vti ea non poſſet (*t*) *Seckendorfius*. Hac eadem de cauſa Diſputationes Academicae, etiam longe erudititiſſimae, exiguo temporis ſpatio fiunt rariſſimae: adeoque laude digni ſunt, qui *Graeuii Creniique* exemplo ſelectas Diſputationes vnum (*u*) in volumen collectas iterum numeroſiſſime exſcribendas curant; cuius laudis in ſocietatem etiam illi ſunt admittendi, qui praeſtantes libros e tenebris eruunt, nouaque editione reddunt parabiles: item ii, qui ſaltim excerpta e rarioribus libris exhibent: id

(*t*) Obſeruauit hoc *D. Gudenius*, eruditiſſimus Saxoniae noſtrae Theologus, et Gottingenſis tum Eccleſiae, tum Scholae Regiae nuper doctor primarius, in Diſſert. de *Erneſto*, Duce Br. et Luneb. §. IX.

(*u*) Sic *Kappius* edidit *Orationum*, *Gabr. Ternius Programmatum exegeticorum* Syllogen; *Gothofr. Menthenii* auſpiciis prodiit *Theſaurus Diſſert. philolog. ad N. T.* duobus tomis conſtans; *Bernizii* et *Arkelii* cura *Faſciculus* duplex *Diſſertationum philologicarum*. Eodem conſilio *Struuius* raritatis maximae praeſtantiſſimos libellos luci reddere inſtituit, editis a. 1719. *Bibliothecae rariorum librorum* Tomis duobus. Pertinet huc longa illa et docta *Seuerini Lintrupii* Diſſertatio de optimis Academicis Diſputationibus in volumina colligendis, quae partitim exhibetur in *Nouis literariis maris Balthici* a. 1701. p. 176. ſqq. et a. 1702. p. 185. et alibi locorum.

id quod fecit *Richardus Simonius* in *Bibliotheca critica* a. 1708. edita, nec non *Larochius* in *Bibliotheca* (x) *curiosa*, atque *Groschuffius* in Rengeriana librorum rariorum Collectione.

XXIX. Eiusdem *Groschuffii* lectu digna est Praefatio, qua de libris rarioribus docte differitur: cui iungendae duae de eodem argumento Dissertationes *Reimmanni*, Tomo decimo *Obseruationum Halensium* insertae, octaua et nona. Neque contemnenda est *Wendleri* Disputatio *de variis raritatis librorum caussis*, in Academia Ienensi a. 1711. edita. Exstat etiam *Theod. Crusii de libris perraris* Dissertatio in *Amoenitatibus literariis* Germanice scriptis, (Vergnügung (y) müßiger Stunden,) et altera *Schelhornii* in huius (z) *Amoenitatibus* doctissimis: quibus postea accessit *Aug. Beyeri* libellus *de libris rarioribus*, et *Io. Lud. Bunemanni Catalogus librorum rarissimorum*, et *Io Vogtii Catalogus Historico-criticus librorum rariorum*, et *Theophili Sinceri* (hoc est, *Iac. Schwindenii*, Pastoris Noribergensis,) Nachricht von neuen Büchern. Memorari et hic debet *Io. Christoph. Coleri Anthologia*: quippe quo in libro

(x) Vid. *Acta Erud.* 1711. p. 188. Huc pertinet *La Bibliotheque volante*, quae a. 1700. aliquot fasciculis prodiit. Vid. *Monatl. Auszüge* a. 1700.

(y) P. XV. n. 1. p. 185. sqq. et p. 239.

(z) T. II. Diss. I. et T. V. p. 239. sqq.

libro non ſolum recenſentur libri perraro obuii, ſed etiam potiora inde excerpta exhibentur. Et quam magnam librorum rarorum multitudinem habet *Bibliotheca Theologica Reimmanniana* nuper edita! Imo maximam illius bibliothecae librorum partem nihil magis commendat, quam ſua raritas. Poſtea Londini 1726. de rarioribus Italica lingua ſcriptis liber (*) ſingularis editus eſt: et ad Voigtianum catalogum exhibuit *Spicilegium* inſigne *Dan. Gerdeſius* in *Miſcellaneorum Groninganorum* T. II. p. 643. - 706. et T. III. p. 65. - 123. Admirandus vero in primis eſt *Sam. Engelii Catalogus* (**) *librorum rariſſimorum, quos maximis ſumtibus collegit ipſe*, Bernae 1743. editus, et notis inſtructus criticis.

XXX. Addam et ipſe aliquot librorum rariorum (*a*) mentionem, vt ne hoc quidem e loco diſcedam ἀσύμβολος. Per igitur rarorum libro-

(*) Recenſetur in Nouis Supplementis *Actorum eruditorum* T. III. p. 512. ſq. vbi et indicatur, auctorem eius eſſe *Nic. Franc. Haymium*, Romanum.

(**) Huius catalogi aliquam notitiam petas licet e *Nouis literariis Gottingenſibus* anni 1744. p. 132. ſqq.

(*a*) Quinque libros anti-Iudaicos rariſſimos recenſet *Wolfius* Biblioth. Hebr. T. II. p. 1110. ſqq. De Naudaei rariſſimo libro, *Le Maſcurat* inſcripto, vid. *Gryphius* lib. de hiſtoricis ſaeculi XVII. cap. IV. p. 259. ſq. Ipſe in *Actis Philoſophorum* plures libros ſingulari raritate notabiles recenſui: qui et in *Hiſtoria Gymnaſii Gottingenſis* cap. IV. §. 25. ſqq. perrarum eundemque bonum librum *Tilemanni Friſii*, cui titulus *Münz-Spiegel*, recenſui copioſe.

librorum in claſſem refer *Henrici Stephani* (b) librum *de origine mendorum*, *Scultingii* (c) *Bibliothecam eccleſiaſticam*, *Benedicti Winckleri libros V.* (d) *de principiis iuris*, *Derodonis* librum (e) *contra Concilium Epheſinum*, *Hart-*

(b) *Struuius* Introd. cap. II. §. 15. edit. primae p. 70. negauit, hunc *Stephani* librum vnquam editum fuiſſe. Poſtea ſecundae editionis cap. V. §. 21. p. 239. memorauit, *Stephanum* ſpecimen libri de origine mendorum edidiſſe. Caeterum adhuc credit, ipſum librum non fuiſſe confectum editumque. Sed praeterquam, quod pſeudonymus a *Struuio* adductus iſtum librum laudat tanquam ſuis vſurpatum oculis, ipſe *Stephanus* in Epiſtola *de ſuae typographiae ſtatu* (quae et exſtat in *Vitis Stephanorum* a *Mattairio* editis, p. 305.) p. 5: *Quem*, inquit, *olim pollicitus* de origine mendorum *librum*, *aliquando tandem et ipſum in lucem prodire ſinam.* Etiam Schediaſm. lib. II. cap. 13. innuit *Stephanus*, ſe iam edidiſſe hunc librum. *Origines mendorum* inquit *pleraſque alibi memoraui.* Imo et *Honorius de S. Maria* in ſuis *Reflexionibus criticis* p. 7. teſtis eſt, exſtare hunc libellum, et eſſe libellum paruulum. Edidit quidem *Stephanus Caſtigationes quam plurimorum Ciceronis locorum*, in eiusque libelli fine exempla variorum in Cicerone mendorum, et eorum cauſas, recenſuit. Sed aliud, et quidem longe maius opus eſſe, quod *de origine mendorum* compoſuerat, clariſſime docetur in *Kohlii* Nouis literariis anni 1738. p. 34. Quare nunc tandem aſſentior *Struuio*, nondum editum eſſe hunc librum, vehementer optans, vt e ſuis tenebris aliquando in lucem proferatur artis Criticae cultoribus futurus vtiliſſimus.

(c) Vid. *Acta erud.* 1710. p. 283.

(d) Recenſet hoc opus *Ge. Beierus* in *Notitia auctorum Iuridicorum* p. 60. ſqq.

(e) Vid. *Bayle* Diction. v. *Rodon.*

Hartmanni Schedelii et *Sebast. Franckii Chronica, Brasichellani Indicem* (*f*) *expurgatorium, Decembrii Politiam literariam Petri Martyris Anglerii Epistolas, Blondellum de Sibyllis, Anonymi* (*g*) *Onus Ecclesiae, Campanellae Syntagma de libris propriis, Bodini Theatrum Naturae, Io. Baptistae Ferreti* (*h*) *Musas lapidarias, Alphonsi Conradi Commentarium in Apocalypsin, Io. Bapt. Crispi* opus *de Platone caute legendo, Pomponatii* scripta, *Ioannis Erigenae Physiologiam, Nicolai Securi* librum *de salute Platonis, Tritbemii Epistolas familiares, Iordani Bruni* scripta, *Huarti Scrutinium ingeniorum, Sebastiani* (*i*) *Bassonis Philosophiae naturalis aduersus Aristotelem libros XII. Hobbesii Opera philosophica, Schenckelii Memoriam artificialem. Des derniers efforts de l' innocence affligée,* librum sub regina Galliae Catharina a Reformato quodam emissum, rarissimum et simul suo in genere incomparabilem esse, docet *Baelius*

(*f*) Vid. *Obs. Hal.* T. III. n. VI. et *Vergnügung müssiger Stunden*, et *Alton. Gel. Zeit.* anni 1745. p. 305. sqq. Vberiorem eius *Indicis notitiam* eodem anno edidit Altorfii *Nic. Ern. Zobelius.*

(*g*) Vid. liber meus *de Anonymis* pag. 151.

(*h*) Veronae 1672. fol.

(*i*) Hunc vna cum scriptis suis sibi ignotum esse, fatebatur *Christ. Thomasius* Orat. p. 18. sq. Nec *Morhofio* cognitum fuit illud *Bassonis* opus. Recensui igitur id hoc nomine cupidius in *Actis Philos.* T. III. p. 939. sqq.

Baelius in sua *Critique de l' Histoire du Caluinisme de Maimbourg* T. I. p 130. De libello longe rarissimo *Nicolai Guiberti de vasis veterum murrinis* inspiciatur *Io. Frid. Christii* Dissertatio de iisdem, Lipsiae 1743. edita, p. 23. et 51. De *Melanchthoni Hypotyposibus Italico sermone editis* exstat *Iacobi Bruckeri* Dissertatio in Nouorum Miscellaneorum Lipsiensium primo Tomo p. 628. sqq.

XXXI. Non erit, opinor, lectoribus meis molestum, hoc loco recognoscere libros rariores, quorum indicium mihi fecit *Catalogus historicorum Fresnoio - Menckenianus*. Ibi scilicet memorantur sequentes: *Petri Bertii Theatrum Geographiae veteris* p. 21; *Antonini Itinerarium cum notis Hieron. Suritae* p. 22; *Ioannis Blaeu Atlas* (k) *Magnus*, duodecim voluminibus constans, p. 24; *Gabr. Prateoli Elenchus haereticorum omnium* p. 42; *Ioan. Cochlaei Historia Hussitarum* p. 45. et 148; *Herib. Rosweidi Vitae Patrum* p. 49; *Origines Murensis monasterii in Heluetia* p. 52; *Matth. Marrierii et Andr Quercetani Bibliotheca Cluniacensis* p. 53; *Statuta antiqua ordinis Carthusianorum* p. 59; *Barth. de Pisis liber conformitatum vitae S. Francisci cum vita Iesu Christi* p. 64; *Morini des defauts du gouvernement de l' Oratoire* p. 69; *Kir-*

(k) Conf. *Struuius* Introd. cap. V. §. 20. p. 235.

69; *Kircheri Oedipus Aegyptiacus* p. 76; *Nic. Bergierii Histoire des grands chemins de l' Empire Romain* p. 88; *Henr. Canisii Lectiones antiquae* p. 118; *Goldastus de regno Bohemiae* p. 149; *Virginum sacrarum monumenta* p. 168; *Goldasti scriptores rerum Sueuicarum* p. 173; *Du Chesne Scriptores historiae Francorum* p. 189; *Volumen epistolarum, quas Romani Pontifices miserunt ad Carolum Martellum, Pipinum, et Carolum Magnum, editum a Gretsero* p. 198; *Rob. Guagnini et Io. Raulini Epistolae* p. 212; *Hieronymi de la Garde Memoire sur la mort d' Henri IV.* p. 235; *Vict. Siri Memoire recondite dall' anno 1601. sino all' anno 1640.* p. 238; *Sammarthanorum Gallia Christiana* p. 268; *Petri Saxii (l) Pontificium Arelatense* p. 291; *Iosephus Texeira de Portugallia* p. 317; *Vincentius (m) Mirabella de Syracusa* p. 341; *Leon. Augustinus de Sicilia* p. 342; *Io. Mich. Bruti historia (n) Florentina* p. 345. *Platinae Historia vrbis Mantuae* p. 348; *Dugdalii Monasticum Anglicanum* p. 400; *Simonis Okolsky Orbis Poloniae* p. 407; *Olai Rudbekii*

(*l*) De hoc libro vid. *Gassendus* in Vita Peirescii lib. IV. p. 222. sq. et *Tenzelius* a. 1706. pag. 115. sqq. Recusus vero nuper hic liber est in *Menckenii* Tomo primo *Scriptorum rerum Germanicarum*.

(*m*) Hic liber non ita pridem fuit recusus. Vid. *Acta Erud.* 1720. p. 4.

(*n*) Conf. *Fresnoii* Methodus legendi historiam p. 194.

bekii (*) *Atlantica* p. 410; *Caroli Ogerii Iter Danicum* p. 417; *Samuelis Guichenonii Genealogia Sabaudiae* p. 438; *Hieronymi Henninges* (o) *Theatrum genealogicum*.

XXXII. Sunt vero libri nonnulli vsque adeo rari, vt vix in quingentesima quaque bibliotheca reperiantur, quosque adeo *phoenices librorum* iure vocaueris. Talis est *Curtius* vna cum variantibus lectionibus codicis MS. Theocreniani editus: quem nusquam obuium esse, docet ac dolet p) *Snackenburgius* in Praef. ad *Curtium* suum *p. 4.* Mihi vero duo eius exempla accipere contigit, quorum alterum inserendum duxi bibliothecae *Vffenbachianae*, cuius in Catalogo id producitur

(*) Quarta eademque vltima huius operis Pars est longe rarissima. Cuius raritatis caussa profertur in *Kohlii* Nouis literariis anni 1741. p. 459. sq. Idem a. 1743. p. 9. docet eiusdem *Rudbeckii Camporum Elysiorum* Partis primae duo duntaxat sub sole esse exemplaria, horumque possessores simul indicat.

(o) De hoc omnino vid. *Reimmanni* Historia studii genealogici p. 64. sqq. editionis primae.

(p) Conf. *Fabricius* Bibl. Lat. T. II. p. 717. et libellus meus *de anonymis* p. 127. Addo nunc, *Curtium* hunc iterum excusum esse *Lugduni apud Paulum Frellon et Abraham Cloquemin 1592.* in 12. Vix ouum tam ouo simile, quam editio haec priori: vt facile credas, nouum duntaxat libro praefixum esse titulum. At reperi in pagina quadam editionis prioris, et quidem in margine *tubarum*, pro quo perperam in posteriori est *turbarum*. Hinc manifestum est, a diuersis hasce duas editiones profectas esse typographis. Caeterum non nisi semel oculis occurrit meis posterior haec editio.

T. IV. p. 164. Secundo loco nomino *Poëma* cuiusdam Scholaſtici *de Ariſtotele, praecurſore Chriſti*, quod, omiſſis annotationibus ſui auctoris, rurſus edidi in *Actis (q) Philoſophorum*, ipſum vero vetus et inſigni prorſus raritate notabile exemplar inſerui bibliothecae Gymnaſii Gottingenſis. Alterum vero huius poëmatis exemplar in bibliotheca Ducis Vinarienſis, tertium in bibliotheca Gymnaſii Rotenburgenſis ad Tubarim, aſſeruari, docuerunt me doctiſſimi fratres, *Io. Matthias* et *Andr. Sam. Geſneri*, ille in *Notitia bibliothecae Schurzfleiſchianae p. 54. ſq.* hic in *Notitia bibliothecae Rotenburgenſis Gymnaſii*, Tomo primo *Sylloges Bleyſchlagianae* inſerta, *p. 755.* Tertium huius generis librorum locum occupet *Erneſti, Landgrauii Haſſiae, Catholicus diſcretus*, cuius publicauit recenſionem *Haſaeus* in Tomo ſecundo *Muſei (r) Bremenſis p. 501. ſqq.* Quartus huius notae liber eſt is, quem *Lud. Septalius* edidit *de re familiari:* cuius de exiſtentia (*s*) dubitari vetat eruditiſſimus Abbatis *Fabricii* filius, Profeſſor nunc Academiae Iuliae, quippe

(*q*) T. III. p. 345. ſqq.

(*r*) Conf. *Placcii* Theatrum Anonymorum n. 1699. *a.*

(*s*) Vid. *Stollii Neue Zuſätze zur Hiſt. der Gelahrheit* p. 90. ſq. Exſtare hunc librum hoc ſub titulo: *Lud. Septalii de ratione inſtituendae et gubernandae familiae libri V. Mediol. 1626. in 8.* docetur in *Kohlii* Nouis literariis anni 1734. p. 285. Imo recenſuit hoc *Septalii* opus *Schelhornius* in Amoenit Hiſt. eccl. T. I. p. 936. ſqq.

pe qui librum istum secum retulit ex Italia. Quintum locum hic teneat liber Wittebergae 1529. editus: *Pentateuchus*, *liber Iosuae*, *liber Iudicum*, *libri Regum*, *Nouum Testamentum:* de quo opere, *Luthero* tribui solito, Dissertationem inserui Tomo quinto *Actorum historico-ecclesiasticorum* p. 522.-540. Denique hunc est in censum referenda prima editio *Carolini* operis *de cultu imaginum:* cuius quam singularis sit raritas, ipse docui in praefatione ad nouam huius operis editionem.

XXXIII. Venio ad libros malae notae, quorum plerique et ipsi perrari sunt. Ii trium sunt generum. Primum genus est (*t*) atheorum. Huc refer *Vanini* scripta, *Pomponatii*, *Spinozae*, *Curbachii*, *Wirmarsii*; *Machiauelli* (*u*) *Principem*, *Tolandi Origines Iudai-*

 cas,

(*t*) Libros atheorum, quorum ingentem multitudinem possidet *Reimmannus*, ipse recenset in *Bibliotheca* sua p. 972.-1137. Caeterorum quoque paradoxicorum librorum quanta ipsi est copia a p. 677.-778.

(*u*) *Bussierius* Hist. Gall. lib. XXI. cap. 26. p. 305. refert, Henricum III. regem *vnum inprimis Machiauellum legisse amasseque*; et lib. XXII. cap. 27. p. 402. addit, eundem ducem secutum fuisse Ducem Nemursium. Fauentissimum vero iudicem nuper Politicus ille accepit *Io. Frid. Christium*, cuius acumini an succubitura sit *Conringii* sententia, qua nec pro viro eximiae prudentiae habetur *Machiauellus*, et Epicureorum, hoc est, diuinam prouidentiam non agnoscentium, gregi adscribitur, dies docebit. Ego quidem, etsi, cum aliquando legi illum *Principem*, clarissima mihi visus sum deprehendisse impietatis vestigia, tamen paratus sum a *Conringio* deficere, imo

cas, *Collini* librum *de libertate cogitandi*. Librum enim *de tribus imposloribus*, de quo *Struuius* copiose egit in libello *de doctis impostoribus*, nunquam prodiisse typis exscriptum, imo ne compositum (*x*) quidem fuisse, *Monnoius* demonstrasse videtur singulari (*y*) Dissertatione, tomo quarto *Menagianorum* annexa. Est vero et illud animaduertendum, multos libros in classem hanc referri summa in-

imo a memetipso, vbi lectio *Christiani* operis prorsus alium mihi repraesentauerit Florentinum illum. Interea referre liceat, doctissimo cuidam viro, in *Bibliotheque raisonnée* T. XI. p. 362. sqq. lauisse Aethiopem videri *Christium*, virum alioqui acutissimum.

(*x*) Proximae tamen aetatis nebulo quidam librum huius tituli composuit, qui commemoratur in *Biblioth. Vffenbach.* T. III. p. 681. Vid. *Kochii* Obs. miscell. T. II. p. 364. sqq. *Placcius* in Theatro Anon. n. 892. p. 184. - 197. *La Croze* Entretiens Dial. IV. p. 328. sq. et 334. *Bierlingius* Pyrrhon. hist. cap. V. p. 256. sq. *Fabricius* de script. de verit. relig. christ. cap. 22. p. 475; *Annales Acad. Iuliae* Sem. II. *Coleri* Anthol. p. 196. seq. *Rich. Simonius* Epist. sel. T. I. n. 18. et p. 216; *Bibliotheca Reimmanniana* p. 980. sq. et 1048. *Vnschuldige Nachrichten* 1733. p. 763. sqq. *Recueil de literature*, qui libellus Amstelodami 1730. est editus, p. 33. sqq.

(*y*) Cum contra hanc Dissertationem Hagae 1716. edita fuisset *Reponse à la Dissertation de Mr. de la Monnoie sur le Traité de tribus imposloribus*, (quae perpaulo post recusa est in *I. G. Krausii Vmständlicher Bücher-Historie* P. II. p. 284. sqq.) suam *Monnoius* vel potius *Monetarius* responsionem edidit in *Memoires de literature* T. I. p. 386. sqq.

iniuria: id quod accidit *Historiae* (z) *Seuarambum*, *Baelii commentario philosophico de tolerantia religionum*, *Iordani Bruni* libro *de mundis innumerabilibus*, *Homini* (a) *politico*, *Thomae Brownii Religioni* (b) *Medici*, *Bernardini Ochini* (*) scriptis, *Thomasii* (c) Disputationi *de crimine magiae*.

(z) Equidem ipse suspectum profanae mentis habui auctorem huius *Historiae* in libro de *Anonymis* p. 165; sed post iteratam, eamque accuratissimam, illius operis lectionem agnoui, ei non fuisse mentem de religionis Christianae diuinitate dubiam.

(*a*) Vid. meus libellus *de Anonymis* p. 95. sq. vbi auctorem huius libelli ab impietatis crimine defendi. Non quidem satisfecit ista mea apologia *Reimmanno*, cuius vid. *Bibliotheca* p. 135. et 1113. Sed probaturus eam, opinor, erat, si legisset, in quae postea incidi, verba *Spizelii*, quae ex ipsius *Infelice literato*, et quidem e cap. 826. repeto. *Planissime mihi persuaseram*, inquit, *anonymum illum* Politici hominis *informatorem esse atheum*, *ac proinde eius effata tum in Epistola* de eradicando atheismo, *tum in* Felicis literati *Commentat. I. num. XI. fueram detestatus. Attamen, cum nuper ex amici cuiusdam indicio cognouerim, scriptum illud nonnisi satyricum esse*, - - *non potui non ea de re operis mei anagnostas facere certiores, vt ipsi mecum sinistram omnem de auctore illo opinionem abiiciant*, caetera.

(*b*) Religio Medici *vehementer me delectauit. Vtinam nemo Medicorum, imo Theologorum, illo homine sit minus religiosus!* inquit *Conringius* in *Conringianis* p. 10. Adi et *G. Arnoldi Hist. Theol. Betrachtungen* p. 589. et 614.

(*) Vid. Obs. select. Hal. T. IV. p. 406. sqq. et T. V. p. 1. sqq.

(*c*) Vid. *Mich. Dau*, Professoris Pernauiensis, Epistola

XXXIV. Alter librorum mali commatis ordo complectitur eos, qui religionem quidem non tollunt omnem, ſed Chriſtianae tamen aduerſantur eiusque fundamenta ſubruunt. Huc pertinent *Io. Lyſeri* (*) ſcripta pro polygamia, *Daphnaei Arcuarii* Betrachtung des Eheſtandes, *Peyrerius de Praeadamitis*, *Hobbeſii Leuiathan*, *Beckeri Mundus* (**) *faſcinatus*, *Herberti Cherburii* liber *de religione*, anonymi (qui eſt *Ludouicus Meyerus*, Amſtelodamenſis medicus,) *Philoſophia* (***) *Scripturae interpres*, *Beuerlandus de peccato originis*, *Mich. Serueti* libri ſeptem *de Trinitatis erroribus*. Caeterum huius furfuris libri alii ſunt *theoretici*, alii *practici*. Theoreticis illis, quos modo nominaui, adiungantur practici, quorum rurſus plures ſunt claſſes. Alii namque ſunt *fanatici*, e. g. *Kuhlmanni* Neubegeiſterter Böhme; alii *magici*, v. g. *Clauiculae* (d) *Salomonis*; alii *obſceni*, vt *Ioannis Meurſii Elegantiae Latini ſermonis*, vna

ſtola de atheiſmo, qui *Chriſt. Thomaſio* iniuſte imputatur, a. 1700. edita, ac deinde *Programmatibus Thomaſianis* inſerta p. 549. ſqq.

(*) De hoc *Lyſero Baelius* agit in Dictionario, et copioſius *Niceronius* T. XXXIX. p. 386. ſqq.

(**) Vid. *Hauberi* Bibliotheca Magica T. I. p. 565. ſqq. et T. III. p. 143.

(***) Vid. meus *de Anonymis* liber p. 100. ſqq.

(d) De his vid. Rengeriana *Noua librorum rar. collectio* faſc. IV. p. 747. ſqq.

vna cum annexis *Aloisiae Sigaeae (e) Satyris Sotadicis*. Accidit vero interdum, vt et hanc in classem reiiciantur libri meliore loco digni: idque fere fit a fidelibus quidem illis, sed iusto feruentioribus orthodoxiae patronis. Ita inter *empaectas*, de quibus praedixit *Petrus (f)* apostolus, immerito referuntur *Bernardus Connorus* ob editum *(g) Euangelium Medici*, *Tho-*

(e) Neque *Meursius* neque *Sigaea* quicquam sui habet in hoc opere. Auctori nomen fuisse *Westrenio*, tradit *Struuius* in Diss. de doctis impostoribus §. 36. et alius quidam in *Reimari* Vita *I. A. Fabricii* p. 332. sq. Verum editor ille fuit, non auctor. Compositum enim esse librum istum a *Nicolao Chorerio*, ICto Gratianopolitano, docet *Niceronius* in T. XXXVI. Idem igitur fatum *Sigaea* habuit, quod olim *Philaenis*, de qua vid. *Athenaeus* lib. VIII. *p*. 335. Caeterum quo anno liber ille multo spurcissimus aeternis tenebris dignus emissus sit in lucem, et qua in vrbe, titulus eius non docet. Is enim sola haec verba praefert: *Ioannis Meursii Elegantiae Latini sermonis.*

(f) 2. Petr. III. 3.

(g) Connori Euangelium Medici *multa egregia et ad defendendam veritatem religionis Christianae auctoritatemque Scripturae S. aptissima continet, quamuis erroribus paradoxis non careat*, inquit Theologus Altorfinus, *Feuerlinus* in tab. XII. *Cursus* sui *philosophici*. *Thomasius* Cautel. P. II. cap. 6. §. 3. p. 52. et Iurisprud. iudic. cap. 10. p. 116. iudicat, bonum esse illum *Connori* librum, scriptum scilicet ad defendendam miraculorum possibilitatem, sed non esse necessarium. Benigne item de hoc libro *Connori* iudicat *Buddeus* Instit. Theol. dogm. lib. II. cap. 1. §. 30. p. 232

Thomas Burnetius (h) ob *Theoriam* ſuam *telluris*, *Io. Lockius* ob librum (i) *de rationalitate Chriſtianae religionis*, et anonymus (cui nomen *Bernardus Mandeuille*,) ob *Cogitationes* (k) *liberas*.

XXXV. Tertia claſſis eſt librorum ſeditioſorum. In his eminent *Stephani Iunii Bruti Vindiciae contra tyrannos*, *Hippolithi a Lapide* liber *de ratione ſtatus in Imperio Germanico*, *Io. Milioni Defenſio pro populo Anglicano contra Salmaſium*, *Wilh. Allenii* libellulus (l) *de iure occidendi tyrannum*. Adi

(h) *Burnetii* libri duo poſthumi argumenti theologici docent, eum quidem ingenii laſciuientis vitio nonnullos incidiſſe in errores, ſed animum eius longiſſime abfuiſſe ab impietate et a ſacri codicis contemtu. Ac mitius de *Burnetiana Theoria* ſentit *Buddeus* Philoſ. theor. P. III. cap. 1. §. 11. et *Thomaſius* T. I. Obſ. Hal. 19. p. 294. Conf. *Spanhemius* in Elencho controuerſiarum p. 784. ſqq. et *Acta erud.* Suppl. T. VIII. p. 288.

(i) Hunc qui non ipſum perlegendi otium habet, is accuratam eius recenſionem legat in *Hiſt. Crit. de la rep. des lettres* T. X. p. 1.-39.

(k) *Penſées libres*, edit. 1723. Vid. *Coleri* Theologi Vinarienſis, *Theol. Biblioth.* T. II. p. 375. et 513. ſqq. ac *Thomaſii Gemiſchte Händel* T. II. p. 688. ſq. et *Weismanni* Schediasmata Academica p. 217. itemque *Reimmanni* Catalogus librorum ſuorum criticus p. 1066. ſq.

(l) Meis eſt in manibus editio Lugd. 1658. ita inſcripta: *Traité politique, que tuer un Tyran n'eſt pas un meurtre.* De hoc libro vid. et *Placcii* Theatrum anon. n. 2114. α, et 2484. Inter huius *Allenii* Opera a. 1707. ſimul edita libellus hic non reperitur. Vid. *Acta erud.* Suppl. T. V. p. 242.

Adi ſis *Ackeri* Diatriben *de monarchomachis.* Multi tamen libri et huic claſſi iniuſte adſcribuntur, e. g. *Hotomanni Francogallia*, et olim *Puſendorfii Monzambanus.* Caeterum de damnatis libris conſuli quoque merentur (*m*) *Morhofius* atque (*n*) *Struuius*, ac praecipue *Vffenbachius*, qui in *Bibliothecae* ſuae Tomo III. p. 681.-758. inſignem exhibet talium librorum catalogum.

XXXVI. Sed diſcedamus a libris rarioribus, et ad eos nos conuertamus, quos emiſerunt auctores ſui vel nullo vel falſo inſcriptos nomine. Illi *anonymi (nn)* vocantur, hi *pſeudonymi.* Scriptores de iis nominat *Struuius* in *Introductione* (*o*) ſua, quibus adde meum Schediaſma. Eximium plane eſt (*p*) *Vincentii Placcii Theatrum anonymorum et pſeudonymorum*, Hamburgi a. 1708. editum, cuius veſtigiis, quanquam non ſemper (*q*) recte, inſtitit

(*m*) Polyhiſt. lit. lib. I. cap. 8.

(*n*) Introd. ad rem lit. cap. IX. Adi et *Schelhornii Amoenit. liter.* T. II. p. 341. ſqq.

(*nn*) D. *Io. Wigandus* a. 1576. edidit libellum *contra Neminiſtas et Neminiſtica ſcripta*, hoc eſt, anonymorum.

(*o*) Cap. VIII. §. 18. et in Supplem. ad hunc §.

(*p*) Is in *Theatro anon.* n. 2297. β fatetur, ſe in hoc opere ſuo vbique vſum eſſe *Bailleti* libro, inſcripto *Auteurs deguiſez.* Idem plus, quam ab ſe exſpectabatur, praeſtitit in *Theatro pſeudonymorum*, inſerens ei libros quoscunque ſuppoſititios, e. g. *Ariſtotelis*, *Ambroſii.*

(*q*) Exemplum eximium imperitiae hominis attuli in libello meo *de anonymis* p. 121. ſq.

ſtitit *Dahlmannus* quidam im Schauplatz der maſquirten Gelehrten, Lipſ. 1710. Laudabilius inſtitit *Placcii* veſtigiis *Io. Chriſtoph. Mylius*, qui Hamburgi 1740. excuſam edidit duabus conſtantem Partibus *Bibliothecam anonymorum et pſeudonymorum ad ſupplendum et continuandum Theatrum Placcii.* Hebraeorum anonymorum catalogum ſingulari induſtria confecit *Wolfius* in tomo II. et III. *Bibliothecae Hebraeae.* Speciminis modo aliquot anonymorum et pſeudonymorum celebriorum librorum veros hic producam auctores. Sub nomine igitur *Monzambani* latet *Pufendorfius; Sainjorii Rich. Simonius; Euſebii Romani Mabillonius; Goralli, Liberii de S. Amore,* et *Phereponi Io. Clericus; Clarmundi Rüdigerus; Theophili Alethaei Io. Lyſerus*, item *Laur. Mullerus* et eius ſucceſſor, *Ieremias Friderici; Philareti*, Ethicae ſcriptoris, *Rodolphus*, Profeſſor Bernenſis; *Sarcmaſii Schurzfleiſchius; Steph. Iunii Bruti Languetus; Aletophili Curioſi Wagenſeilius; Vigneul Maruille Natalis Argoneſius; Antenoris Schuppius; Antiſtii Conſtantis* non *Spinoza*, ſed *van den Hof; Peganii* Baro *Roſenrothius; Daphnaei Arcuarii Laur. Begerus; Clari Bonarſcii Carolus Scribanius; Burgoldenſis* (*r*) *Pacifici a Lapide*, et *Conſtantini*

(*r*) Qui ſcriptor aliud atque aliud falſum ſuis libris praeſcribit nomen, is *Proteus* aliquis *literarius* haud immerito

tini Germanici Oldenburgerus; L. Cornelii Europaei Iulius (*) *Clemens Scotus; Alphonſi de Vargas Scioppius;* Franckenbergs *Zechius; Petri Firmiani Zacharias Lexouienſis*, monachus Capucinus; *Furſtenerii Leibnitius; Miſandri Io. Samuel Adami; Matanaſii* quidam (**) *de S. Hyacintho; Montaltii Blaſius Paſcalius; Philandri* von Sittewald, (α) *Moſcheroſchius*; des Spaten *Caſp.* (β) *Stilerus; Talandri Auguſtus Boſius.* Denique *Palingenii* ſub vmbra quis tamdiu latuerit, diſcito ex *Poeciles* meae ſecundo tomi ſecundi libro.

XXXVII. Nec ingratum, ſcio, lectoribus erit meis, hic loci nudum intueri *Hippolithum a Lapide*, cuius *de ratione ſtatus in Imperio Germanico* liber tot oculos totque in ſe conuertit aculeos. Profecto vix cuiquam felicius ceſſit ſui nominis occultatio, quam huic ſcriptori, cuius quippe notitia vel curioſiſſimos viros

merito vocabitur. Prater hunc *Oldenburgerum* dignus in primis eſt eo nomine *Rich. Simonius.*

(*) Hunc, non *Inchoferum*, eſſe verum auctorem, *Niceronius* ſatis docet T. XXXV. p. 337. ſq. et T. XXXIX. p. 67. ſq.

(**) Docetur hoc in *Biblioth. raiſ.* Tomo XXXIV. p. 198. ſq. Conf. T. XXXII. p. 3. ſq.

(α) Germanicum ei nomen erat *Kalbs-Kopf.* Hinc a Graeco *μόσχος* et Hebraico ראש nomen ſibi fecit *Moſcheroſch.* Sic in Anglia erat *Rich. Suiſſet*, verius *Swinshead*, Germanice *Schweins-Kopf.*

(β) Vita huius, in Lipſienſium *Lexico eruditorum* omiſſi, reperitur in *Motſchmanni Erfordia literata* T. I. p. 100. ſqq.

viros (*s*) fugit: e quibus *Io. Sluterus* in secunda praefatione libri sui aduersus illum *Hippolithum* a. 1653. editi scribit, *sibi non magis eum, quam Antipodes, notum esse.* Veri speciem permagnam habet eorum opinio, qui ex ipso nomine (*t*) collegerunt, eius auctorem fuisse *Iac. Steinbergium*, Equitem inferioris Saxoniae. Nomen enim Stein nomine *Hippolithi a Lapide* bis exprimitur, Graece primo, deinde Latine. Verbo vero ἵππος significari videtur dignitas auctoris *equestris*, vel, vt *Bierlingius* in literis ad me datis suspicabatur, patria viri, in ea regione nati, cuius Principum insignia *equum* habent. Firmat hancce coniecturam testimonium *Iobi Ludolphi*, apud *Placcium* in *Theatro Pseudonymorum* (*u*) narrantis, ipsum sibi *Steinbergium* id confessum (*) esse. Quanquam ipse statim dubium

(*s*) Ea quoque re obscuriorem se fecit *Hippolithus*, quod nihil quicquam responsionis reposuit suis aduersariis.

(*t*) *Leibnitius* a. 1712. haec scribebat ad *Bierlingium*: *Hippolithi auctorem quidam indicio nominis* Steinbergium *esse suspicantur, qui ex his oris* (id est, e Saxonia inferiore) *ortus, in Suecia fortunam fauentem habuit.* Ibi enim factum eum esse Comitem, docet *Iunkerus* in Vita Ludolfi p. 41.

(*u*) Num. 1362. Etiam *Behrensius* in Supplementis genealogiae Steinbergicae, Hildesiae 1733. editis, p. 19. sq. tradit, *Steinbergium* esse auctorem, adiuuante tamen Pomeraniae Suecicae tum praeside, *Lilienstromio*.

(*) Crediderim, *Ludolfum*, cum ex nomine suspicaretur,

bium reddit lectoris animum, addens, se suspicari, *Steinbergium vix quicquam praeter nomen suum ad hoc scriptum contulisse.* Ex quo satis intelligimus, *Steinbergium Ludolfo* haud visum esse idoneum ad librum illum componendum. Ac si verum est, quod *Menckenius* refert in annotatione quadam ad *Fresnoii Catalogum* (x) *historicorum*, librum illum manu Steinbergii scriptum asseruari in tabulario regni Sueciae, facilius inde credideris, descriptorem libri, quam scriptorem, eum fuisse. Mihi quidem, *Steinbergium* non fuisse auctorem, hoc est argumento certissimo, quod eius rei testis non est *Conringius:* cui profecto, in Saxonia inferiore versanti, et rerum personarumque huius Saxoniae non solum curiosissimo, verum etiam gnarissimo, id ignotum esse haudquaquam potuit. Aeque infirmum est *Boecleri* testimonium, cuius ex ore *Frisius* quidam apud *Placcium* et *Christ. Gryphius* in libro *de historicis* (y) *saeculi XVII.* referunt, *Axelio* (*) *Oxenstirnio*, viro illustrissimo, et *Saluio*, Sue-

retur, hunc librum a *Steinbergio* confectum esse, ex eo quaesiisse, an sit huius libri compositor, cumque is id non abnueret, hoc est, nec fateretur nec diffiteretur, hoc silentium habuisse pro confessione.

(x) p. 107.

(y) Cap. II. p. 49.

(*) Vix dubitaueris, aliquas hic fuisse partes et *Oxenstirnii* et *Saluii*, si leges in edito nuper *Prodromo Commercii epistolici Leibnitiani* haec verba *Boineburgii:* Hippo-

Suecico ad pacificationem Monasteriensem legato, id libri deberi. Testis enim ipsemet est *Hippolithus p. 2. et 574 et 576.* se Germanum esse natione, cum duos illos procrearit Suecia. Prodeat igitur *Placcius*, qui, *Io. Ioach. Rusdorfium* esse auctorem, prorsus persuasum habet, sed infirmo nitens fundamento, teste quippe vsus eo, qui tantum referebat relata, et iusto maiorem rumori (z) tribuebat fidem. Imo ne esse quidem auctor potuit ille *Rusdorfius*, quippe iam a. 1640. rebus ereptus humanis. A. 1712. prodiit in lucem Gallica huius libri versio, cuius in ipso titulo *Ioachimus* (α) *Transeus*, Suecicus ad Electorem Brandenburgicum legatus, nominatur auctor: qua eadem in sententia *Lynckerus* (*a*) fuit atque (*b*) *Burgoldensis*. Sed huius quidem erroris originem aperiemus paulo post. Scilicet cum satis appareret, *Hippolithum* esse virum partium Suecicarum, et hostili odio in domum Austria-

Hippolithus *ille per mihi cognitus est, imo familiariter: saltim ille, qui stylum operi commodauit. Qui enim materiem congessere, et calorem spiritumque toti machinae et animos addiderunt, nae illi perinde mihi satis cogniti magnam partem fuerunt: quorum plerique decesserunt, vno, ni fallor, superstite.*

(z) Non aliam idem credendi causam habuit *Wittenius* in Praef. ad Diarium biographicum lit. c fol. 4. p. 1. et in ipso Diario ad a. 1640. d. 27. Aug.

(α) Alii scribunt *Dranseus*. Sed litera *T* recte id nomen scribi, apparet e *Iunkeri* Vita Iobi Ludolfi p. 56.

(*a*) In Diss. de forma Imperii Rom. Germ.

(*b*) Annot. ad Instrum. Pacis Westph. p. 289.

Auſtriacum incenſum, vix cuiquam Suecicorum miniſtrorum carere ſuſpicione (*c*) contigit. Incertiſſima igitur etiam habenda eſt *Alex. Arn. Pagenſtecheri* fides, in annot. ad *Bockelmanni Synopſin Iuris publici* p. 281. ſcribentis, quendam, qui, ſe id ab ipſo *Hippolitho* edoctum eſſe, iactabat, ſibi affirmaſſe, libri huius auctorem fuiſſe *Lud. Camerarium*, Suecicum ad foederatos Belgas legatum. Producam igitur certiorem grauioremque teſtem, *Conringium*, cuius haec ſunt in *Conringianis* (*d*) verba: *Sub Hippolithi a Lapide nomine latet Boguslaus Philippus Chemnitius, Martini*, (theologi) *nepos, hiſtoriographus Sueciae, olim centurio.* Ac ſane *Hippolithus* ille p. 2. (*e*) fatetur, ſe aliquot annis *ſtipendia meruiſſe*, cum antea fuiſſet Studioſus Iuris ciuilis perin-

(*c*) Vana igitur et inepta erat coniectura *Tenzelii*, in Colloquiis menſtruis a. 1689. p. 318. *H. E.* id eſt, (vt interpretatur *Placcius* n. 1446. p. 353.) *Hulderico Eybenio*, Aſſeſſori Camerae Imperialis, id libri tribuentis. Contrarium vel ex *Eybenii* filii additamentis ad *Magiri Eponymologicum* p. 507. et 508. apparebit.

(*d*) Edit. a. 1708. p. 53. et edit. a. 1719. p. 39. Refert etiam, qui a. 1738. ad hunc meum *Conſpectum* annotationes edit, *Stollius*, narraſſe ſibi *Chriſtianum Thomaſium*, ſe vidiſſe exemplar aliquod libri *Hippolithi a Lapide*, quem ipſe *Chemnitius* amico cuidam ſuo donarit hiſce praeſcriptis verbis: *Author Bog. Ph. Chemnitius.* Ita *Stollius* p. 987.

(*e*) Vid. et p. 575. vbi dicit, *ſe et ſtylo et pilo pugnare paratum eſſe.*

perinduſtrius. Docet etiam apud *Placcium Laur. Normannus*, Suecus, iſtum *Chemnitium* aliquando ſe profeſſum eſſe huius libri auctorem. Nec moror, quod adiicit, ioco id eum feciſſe. Potius inde colligo, *Chemnitium*, non omnis metus vindictae expertem, ita videri voluiſſe auctorem, vt etiam poſſet non videri. Certe non iocabatur, cum idem *Conringio* a. 1650. Holmiae verſanti aperte fatebatur: id quod ipſius *Conringii* manu perſcriptum ſe vidiſſe, teſtis eſt ad ſuam *Hiſtoriam Friſiae orientalis Brenneyſenius*. Ac hoc idem confirmat *Struuius* in *Tabularii* ſui *hiſtorico-politici* Parte (*f*) ſecunda ex *Horſtii* cuiusdam duabus epiſtolis Stetini a. 1649. ſcriptis: e quibus hoc quoque diſcitur, *Chemnitium* (*g*) librum hunc ſuum miſiſſe

(*f*) p. 336. ſq. Vid. tamen *Kohlii* Noua literaria anni 1738. p. 172. ſq.

(*g*) De egregia eius *Hiſtoria belli a Guſtauo Adolpho in Germania geſti* vid. *Gryphius* libri laudati p. 69. Diſco quoque e *Placcio* Anon. n. 1576. eum edidiſſe a. 1626. *Senatum Deorum de praeſentibus Germaniae miſeriis et reducenda pace*: quem librum qui inſpiciendi habet occaſionem, is velim eum conferat cum libro *Hippolithi*. Ita ſcribebam anno 1733. Poſtea a. 1739. docuit ſingulari in programmate *Io. Sam. Mullerus*, Rector ſcholae Hamburgenſis celeberrimus, librum hunc quatuor duntaxat plagularum, Holmiae 1650. recuſum, ſuas incidiſſe in manus, eoque perlecto ſibi affirmandum eſſe, eundem, qui in *Hippolithi* libro, ibi eſſe ſtylum, eundem Germanicae libertatis amorem, imo eadem omnia. Recuſum eſt hoc Programma in *Bibliothecae miſcellaneae Hamburgenſis* Tomo III. p. 784. ſqq.

miſiſſe *Tranſeo* recognoſcendum preloque ſubiiciendum. Adiungo tertium teſtem, *Iſaacum Volmarum*, Ferdinandi III. Imp. ad Imperii comitia legatum, qui in epiſtola quadam, cuius hanc partem e MS. inſerui *Poeciles* meae tomo (*b*) tertio, pro comperto narrat, libri illius, de quo diſputamus, verum auctorem eſſe *Chemnitium*. Denique nuper *Stiernmannus* in Tomo ſecundo *Bibliothecae* ſuae *Suiogothicae*, Holmiae 1731. editae, et quidem *p. 42.* de illuſtriſſimo illo *Axelio Oxenſtierna* ita ſcripſit: *Illo dirigente et acta ſubminiſtrante ſcripſit Philippus Chemnitius Hippolithum a Lapide.* Quod ſi quis ex me quaerat, cur is adſciuerit nomen *Hippolithi a Lapide*, (α) haud equidem dubitauerim, eum ſignificatam voluiſſe patriam ſuam, *Holſatiam*, quae Germanice Hollſtein vocatur, et in Principis ſui inſignibus praeter caetera candidum videt *equum*, Ditmarſiae, quae pars eſt Holſatiae, proprium: qua in regione natum eſſe hunc *Chemnitium*, qui inde colligere voluerit, ei dicam ineptiae ego quidem impingere non auſim.

(*b*) p. 407.

(α) Erraui. Veram huius appellationis originem mihi per literas aperuit clariſſimus hiſtoricus, *Ioannis*, cuius verba inſerui Kohlianis *Nouis literariis* anni 1733. p. 657. ſq. et poſtea vir doctiſſimus, *Ioan. Chriſtoph. Manzelius*, Paſtor dioeceſeos Grimmenſis, in Supplementorum nouorum ad *Acta erud.* Tomo I. p. 239. ſq. itemque *Ern. Ioach. Weſtphalius* vir perilluſtris in Praef. ad Tomum ſecundum *Monumentorum ineditorum* p. 70. ſq.

XXXVIII. Habuit et noſtra aetas ſcriptorem quendam pſeudonymum percelebrem, quem falſum gerere nomen, perpaucis fuit cognitum, *Thomam Crenium.* Huic viro quae cauſa fuerit abdicandi veri nominis, (quod erat *Thomas Theodorus Cruſius*,) aſſumendique noui, fide hiſtorica (ne nunc iuſto videar longior,) ſum proditurus in *Fragmentis hiſtoriae literariae.*

XXXIX. Pſeudonymis ſcriptoribus ſubiungo aliquot anonymos. *Gloſſa interlinearis* in totam Scripturam S. auctorem habet *Anſelmum (i) Laudunenſem; Gloſſa* in eandem *ordinaria Walafridum (k) Strabum; Gloſſa Bibliorum Erneſtinorum* Germanica *Gerhardum, Glaſſium,* quosque praeterea alibi (*l*) nominaui; Appendix ad *Trithemii Catalogum ſcriptorum eccleſiaſticorum Wimphelingium*; Verſio Latina *Hiſtoriae Concilii Tridentini* Sarpianae *Adamum (m) Neutonum;*

(*i*) Teſtis eſt *Henricus Gandauenſis* de ſcript. eccl. cap. 30. et *Trithemius* libri eiusdem argumenti cap. 362.

(*k*) Vid. *Trithemius* de ſcript. eccleſ. cap. 269. *Auentinus* Annal. lib. IV. cap. 13. §. 25; *Io. Frid. Meyerus* Biblioth. Bibl. Diſſ. IV. §. 2. p. 50. ſq. *Ant. Pagius* Crit. Baron. ad a. 849. §. 15.

(*l*) Vid. liber meus *de anonymis* p. 184. ſq. Inprimis hic legenda *Caſp. Binderi* de his auctoribus Diſſertatio, in *Actis hiſtorico-eccleſiaſticis* exhibita T. V. p. 963.-1014. et T. VI. p. 27.-70. et p. 165.-197.

(*m*) *Colomeſius* in *Melange curieux* p. 818.

num; Hiſtoria Seuarambica Veyrazium (*) quendam, alias etiam *Monſieur d'Allais* dictum; *Cautio criminalis Fridericum Spee*, Ieſuitam; *Hiſtoria belli Germanici ab a. 1617. vsque ad a. 1650.* (cuius nitidiſſima editio prodiit Viennae 1657.) *Leonardum Pappum*, Canonicum Conſtantienſem; *Platoniſme devoilé Souverainium*, Reformatum Eccleſiaſten; Vertheidigung des Augapffels *Matthiam Hoëum; Philoſophia Scripturae interpres Ludouicum Meierum*, medicum Amſtelodamenſem; *Commentarii de ſtatu religionis et reip. in Gallia Ioannem Serranum; Hiſtoria eccleſiaſtica Gothana Seckendorfium, Boeclerum*, et *Artopaeum; Caroli VI. Imp.* Wahl-*Capitulation Zechium* iuniorem; *Hercules et Herculiſcus Andream Henricum Bucholzium*, Superintendentem (*n*) Brunſuicenſem; *Ars cogitandi*, partim *Arnaldum*, partim *Petrum* (*o*)

 Nico-

(*) Vid. *Beytrag zu den Gelehrten Zeitungen* T. II. p. 279. et 597.

(*n*) De hoc vid. *Bierlingii* Hiſtoria Iubilaei Academici Rintelenſis Sect. I. p. 25. et *Coleri Theol. Biblioth.* T. II. p. 860. ſq.

(*o*) Vid. *Menagiana* T. IV. p. 141. *Memoires de literature* T. I. p. 221; *Gibertus*, Profeſſor Pariſienſis, in Tomo tertio *Iudiciorum de Scriptoribus artis rhetoricae*, a. 1719. edito, p. 211. 222. et 257; *Monnoius* annot. ad *Bailleti Iudicia* T. I. P. I. cap. XI. p. 52. ſq. *Hiſtorie der Gelehrſamkeit* p. 443. et *Placcius* in Theatro Anon. n. 2422. et *Niceronius* T. XXIX. p. 298. *Carolus* etiam *Perraul.*

Nicolium; Discours sur la liberté de penser Antonium Collinum; Dubia iuris naturae Professorem Marpurgensem, *Io. Frid. Hombergium; Meditationes philosophicae de Deo, mundo, et homine Theodorum Ludouicum* (p) *Lau.* Nec debet hic silentio praeteriri *Societas anonymorum Hamburgensis*, a qua paucis abhinc annis editus per vices fuit *Patriota* (*Philopatris*) *Hamburgensis*: cuius cum collega *Richeius* in noua operis editione patefecit singulorum nomina, hoc ipso docuit, claros libros solere fieri clariores ac prope meliores, vbi, a quo geniti sint, constiterit lectoribus. Certe ex eo tempore iudicatum est, toti Graeciae non cedere Hamburgum, vno scilicet temporis articulo habens non *septem*, sed *decem sapientes*, id est, philosophos, quorum eloquentiae an sapientiae vis maior sit, incertum videatur plerisque.

XL. Ante, quam finio Caput hoc, de libris posthumis dicam, quae videntur commemoratu digna. Sunt eorum tria genera. Nonnulli enim libri sunt elaborati ac perpoliti a suis

Perraultius in *Les hommes illustres* p. 102. scribit, ab *Arnaldo* aliquam partem *Artis cogitandi* elaboratam esse. Auctor notarum ad *Launoii Epistolas* in Tomi quinti Operum eius Parte prima p. 28. testatur, *Franciscum Bonum*, familiarem *Launoii*, primum delineasse ideam huius Logicae.

(p) Vid. *Stollius* Hist. literaturae P. II. Cap. 3. §. 34. p. 495. et *Thomasius Juristischer Händel* T. I. p. 233. seqq.

a ſuis auctoribus: ideoque iure eduntur, ſi clarum iam et ſingulari eruditione cognitum auctorem habent. Accidit hoc *Chamieri Panſtratiae Catholicae*, *Ioan. Maldonati* libris, *Grotii* (*) libro *de imperio ſummarum poteſtatum circa ſacra*, *Gatakeri Aduerſariis poſthumis*, ac non ita pridem *Gilberti Burneti Hiſtoriae ſui temporis*, *Petri Poireti Poſthumis*, *Fontanini Hiſtoriae literariae Aquileienſi*, et *Ioannis la Placette* libro (**) *de Iuſtificatione*. Hi enim ſinguli vltimam operi ſuo impoſuerant manum, idque publice legi voluerant. Quidam vero libri adhuc in incude poſiti amiſerunt fabrum ſuum. Qui quidem ſi longe abſunt a perfectione, edi non merentur; ſin ſimiles ſunt Apellis Veneri, luci et admirationi et vtilitati exponendi ſunt publicae. Alii denique in diſcipulorum gratiam compoſiti vel priuatum in vſum congeſti ſunt, non eo ſcripti conſilio, vt conſpectum ſubirent eruditiorum. Hos qui emittunt in publicum, ii, dum viros magnos non tanquam heroas galeatos et gladiatos, ſed tanquam equitantes in arundine longa repraeſentant, laudem eorum valde (α) imminuunt, ſimilesque ſe prae-

 bent

(*) Vid. *Seldenus* lib. I. de ſynedriis cap. 10. p. 294.

(**) Hunc librum *Weismannus* in Diſp. de motiuo gratitudinis in ſanctificatione §. 9. p. 28. vocat *librum poſthumum poſthumorum perfectionem et felicitatem ordinariam ſupergreſſum.*

(α) Etiam in Germanice ſcriptis *Actis eruditorum* P. CLXXII.

bent superstitiosulis, qui etiam turpes Sanctorum reliquias asseruant atque exosculantur.

XLI. Doctissimus igitur quisque hoc fieri non vult scriptis huius generis suis, legimusque, *Lipsium* in testamento suo Diris eum deuouisse, qui ausus esset quicquam e suis scriniis proferre in publicum. Etiam *Vossius* in Praefatione ad opus suum *de historicis Latinis* grauiter vetuit, e manuscriptis suis monumentis quicquam edi in lucem. *Cuiacius* vero rogabat (*) *Thuanum*, ne pateretur post mortem suam publice edi ipsius acroases calamis auditorum exceptas. Ac *Morhofium* quoque morti vicinum interdixisse, *ne quid eorum, quae in literas ipse retulisset*, at *extrema lima non donasset, post mortem suam edatur*, nuper memoriae prodidit *Io. Petrus Kohlius* in Praef. ad posthumum eius opus *de legendis, imitandis, et excerpendis auctoribus*. Scilicet,

P. CLXXII. p. 281. et *in zuverläßigen Nachrichten* P. LVI. p. 593. sq. reprehenduntur editores posthumorum librorum *Gundlingii*. Is tamen, qui eius *Historiam literariam* edidit, haud inepte suum excusat consilium, dicens, cum multi MSS. has praelectiones redemerint viginti Ioachimicis, se hac editione effecisse, vt quilibet eas habere possit et longe minori pretio et multo accuratius descriptas. Scilicet duobus e malis eligendum erat minus. Sapienter vero ipse *Gundlingius* suis in *Otiis* T. III. p. 266. reiecit morem edendi praelectiones Professorum post ipsorum mortem.

(*) Id ipse refert *Thuanus* lib. XXIII. p. 450. sq.

cet, vt *Plinius* (*) ait, *si rationem posteritatis habeas, quicquid non est peractum, pro non inchoato est.* Ac sane pluribus docuit exemplis (*q*) *Bailletus*, editores operum posthumorum inimicos esse gloriae magnorum virorum: id quod nuper in *Snackeburgio* deprehendi, qui *Curtio* suo quasuis adiecit coniecturas criticas e *Nic. Heinsii* codice descriptas. Criticus enim ille, quicquid legenti veteres auctores in mentem veniebat, suis solebat marginibus inscribere, alio tempore eas coniecturas expensurus, ac plerasque reiecturus. Qui si haec sua somnia critica videret legi publice, haud dubie et erubesceret et editori grauiter irasceretur. Idque futurum esse, iure colligo ex eo, quod factum est. Cum enim a. 1675. Geneuae editus ab *Oldenburgero* fuisset *Conringii Thesaurus rerumpublicarum totius orbis*, id est, ea, quae de hoc argumento in scholis suis disseruerat vir maximus, adeo illi hoc displicuit, vt statim publicaret *Admonitionem atque ad ipsam posteritatem Protestationem*, ex qua haec verba repetenda duco: *Pridem didici, quid conueniat tironibus, quid orbi erudito. - - In vniuersum non agnosco li-*

 brum

(*) Lib. V. epist. 8. Obseruo hac occasione, longe meliorem esse partem priorem *Roëlliani in Epistolam ad Ephesios Commentarii*, ab ipso auctore editam, parte altera, quam post eius mortem publicauit filius.

(*q*) T. I. *Iudiciorum* P. I. p. 390. sqq. et T. II. P. I. p. 84.

brum vllum, quem non ipſe publicauerim. Si quicquam aliud meum nomen habeat praefixum, id ceu ὑποβολιμαῖον *vt omnes reiicere velint, etiam atque etiam peto.* Idem accidit, cum quidam praelectam a *Buddeo* in ſcholis ſuis *Hiſtoriam criticam Theologiae dogmaticae et moralis* edere auſus fuiſſet. Similem enim proteſtationem, quam Iuris cultores vocant, emiſit in publicum, ſimulque inſertam voluit editis eo anno *Nouis* (r) *literariis.* Nec omitto, quod de *Thoma Maluenda* narrat in ſuo *de ſcriptoribus Dominicanis* opere (α) *Quetiſius.* Eius cum *Annales Ordinis Dominicani* a. 1627. editi eſſent Neapoli, profitebatur, librum hunc a ſe haud agnoſci pro ſuo: eſſe enim rudem indigeſtamque molem et mera collectanea, quae non fuiſſent ante edenda, quam ipſe ea redegiſſet iuſtum in ordinem, veraque a falſo narratis ſeiunxiſſet impenſiſſimo ſtudio.

XLII. Quid? quod poſthumorum talium editione ſaepe macula inuritur exiſtimationi (ſ) auctoris, vt, qui vir orthodoxus fuerat et pius, pro haeretico habeatur vel impio. Haud igitur immerito dolebat *Seckendorfius*, epiſtolas *Lutheri* edi promiſcue, idemque vna cum aliis

(r) *Gelehrte Zeitungen* a. 1724. p. 284. ſq. Conf. *Coleri Theol. Bibl.* T. I. p. 367. ſq.

(α) Tomo II. p. 455. ſq.

(ſ) Egregium, qui huc pertinet, locum habes in *Poireti Poſthumis* p. 530.

aliis (*t*) laude indignam censebat eius industriam, qui collegerat ediderat que viri summi *Colloquia mensalia.* Nec melius de *Luthero* meritum esse puto, qui nuper (*u*) euulgauit, quicquid suo *Noui Testamenti* codici is adscripserat: nisi forte hic editor id spectauit, vt in apricum producens *Lutheri* naeuos, detraheret nonnihil praeiudicio auctoritatis eius. Caeterum ne, quae in hoc posthumorum scriptorum veluti fimo latent margaritae, vna pereant, ego quidem suasor sim, vt, quaecunque manuscripta nondum perfecta in viri docti nuper mortui scriniis reperiuntur, tradantur homini eius disciplinae, ad quam liber quisque relictus pertinet, excellenter perito, qui, quae digna sunt luce publica, excerpat atque edat, atque ita et communi vtilitati et honori defuncti (*x*) consulat. Quam prudentiam ostendit (*) *Hugenius*, in testamento suo iubens omnia sua scripta dari *Burcardo Voldero*, Professori Traie-

(*t*) Vid. *Poecile* mea T. II. p. 16.

(*u*) Vid. *Coleri Theol. Bibl.* P. 58. p. 851. sqq.

(*x*) Id certe egit *Eobanus Hessus*, cum *Vlr. Hutteni* iam exstincti carmen quoddam ederet. Ita enim praefandum duxit:

Condidit Huttenus, non edidit. Ergo futurum
Quod fuerit melius, conice, quicquid erat.

Vid. *Burckardi* Vita Hutteni P. III. p. 322.

(*) *Niceronius* hoc refert in Tomo XXII. Vitarum p. 52.

Traiectino, ex eiusque arbitrio edi, quae is editione publica digna iudicet. Ac ſapientius hoc factum puto, quam quod fecit et *Melanchthon* et *Iobus Ludolfus*. Ille quidem (**) proximo ante mortem die iuſſit ſcriptas ab amicis literas arcanas perferri ad ſe, et ſe inſpectante cremari. Hic breui ante, quam vita exceſſit Francofurti, currum chartarum partim a ſe, partim ab amicis ſcriptarum plenum extra moenia emiſit, ibique chartas illas omnes Vulcano ſacras fecit: id quod accepi a teſte αὐτόπτῃ Senatore quodam Iſenacenſi, quo ſcriba vſus eſt *Ludolfus* extremo vitae tempore.

XLIII. In mentem hic venit adhortari viros eruditos, vt ſcripta quaedam conficiant ab amicis poſt mortem ſuam edenda, in quibus exhibeantur vtiles poſteritati veritates, quas a viuis publice proponi vel timiditas vel etiam iuſta prudentia prohibuit. Hiſtoricas ad veritates quod attinet, exemplum non ita pridem praeiuit *Gilbertus Burnetus*. Idem rectiſſime fecerint, qui philoſophicas vel theologicas (α) nonnullas veritates corde premunt, nec niſi amiciſſimis ſiue coram ſiue per literas manifeſtare ſuſtinent: id quod feciſſe acutiſſimos quosdam viros conſtat, qui narrationis de *Ioanna*

(**) Teſtis eſt gener ipſius *Caſp. Peucerus*, in Hiſtoria ſuorum carcerum p. 92.

(α) Notum eſt factum *Ianſenii*, cui ſuae ſententiae videbantur veriſſimae.

anna Papiſſa falſitatem agnouerant. Hoc pacto et veritatis ſe praebebunt teſtes defenſoresque, et iras poenasque effugient eorum, qui publicos errores ſumma crudelitate tuendos exiſtimant. *Galilaeus* certe a *Galilaeis* hoc ſi vſus eſſet conſilio, et ſibi conſuluiſſet, nec veritatis ſtudioſos poſteros in errore perſeuerare permiſiſſet.

XLIV. Supereſt, vt cauſas exponam, cur tam largus ſit aetate noſtra librorum (*y*) prouentus. Harum prima eſt Gymnaſiorum et Academiarum multitudo. Cum enim earum Profeſſores cogantur ſaepius pertractare demandatam ſibi quisque diſciplinam, facile fit ipſis, nouum ſuae ſcientiae excudere vel ſyſtema vel ſaltim compendium. Ac iam *Buddeus (yy)* obſeruauit, illas Chriſtianae religionis ſectas pauca habere *Compendia* ac *Syſtemata Theologiae*, quae careant *ſcholis publicis et Academiis*, *in quibus*, inquit, *quae inſtituuntur recitationes* ſiue acroaſes, *plerisque eiusmodi ſcriptis occaſionem praebent.* Al-

(*y*) Exſtat haud inerudita Diſſertatio *M. Io. Schufneri*, Ienae a. 1702. edita, *de multitudine librorum:* cuius primum caput eſt *de cauſis et origine librorum multorum*, alterum *de damnis ex multitudine librorum in remp. literariam deriuatis*, tertium *de regulis in tali librorum multitudine obſeruandis.* Lectu item digna *Gundlingii* diſſ. *de intempeſtiuo libros ſcribendi pruritu*, quae in Tomo ſecundo *Obſeruationum ſelectarum* Halenſium locum tenet primum.

(*yy*) Iſag. hiſt. theol. lib. II. cap. 1. p. 421.

Altera huius rei causa est, quod ars libros scribendi hodie (z) lucrosa est, eosque eruditos, qui, vnde viuant, iam habent, opibus auctiores reddit; eos vero alit, quibus non suppetunt praeterea vitae subsidia. Tertia causa est ars typographica, cuius beneficio et facillime in infinitum multiplicari potest nouorum librorum descriptio, et libri facti sunt adeo vilis pretii, vt etiam minus fortunati homines bibliothecam comparare sibi valeant multorum librorum. Sunt igitur multi, qui possunt scribere libros. Sunt item multi, qui, quod possunt, praestant cupidissime. Sunt denique multi, quibus volupe est multos libros coëmere. En tres multitudinis librorum hodiernae causas! CA-

(z) Olim non erat sic. Memini, me legere epistolam quandam *Mart Chemnitii* ad *Ritterum*, in qua testatur, se non solum nullum a bibliopola accepisse operae suae pretium, sed etiam quinquaginta exemplaria sui *Examinis Concilii Trid.* (at quam boni, quanto digni praemio operis!) ab eo parata pecunia redimere coactum esse, nonnisi hac conditione suscepturo huius operis editionem. Simillimum exemplum aliud reperies in mea *Historia Gottingensis Gymnasii* p. 70. E contrario quantam vim pecuniae a *Fritschio* accepit *Buddeus!* quantam *Hubnerus* a *Gleditschio*, quantam ab aliis alii! Caeterum facile liquet, ob id ipsum, quod bibliopolae scriptoribus pecuniam pro suo labore soluunt, plurimos libros esse notae deterioris, cum multi malint scribendo multos libros magnosque magnam sibi comparare pecuniam, quam scribendo exiguos, sed elaboratissimos illos et perfecte eruditos, vanam, licet veram, assequi gloriam. Nam etiam literatae reip. ciuibus plerisque placet illud: *Quaerenda pecunia primum, virtus et gloria post nummos.*

CAPVT VII.
DE
NOTITIA AVCTORVM.

Σύνοψις.

De optima ratione scribendi vitas eruditorum, I. *Exempla Vitarum egregie scriptarum, item scriptores Vitae propriae*, II. *De Lexicis biographicis*, III. *De variis generibus eorum, qui ediderunt Vitas eruditorum*, IV. *De catalogis librorum, quos quisque scripsit*, V. *De auctoribus et collectoribus* ἐπικρίσεων *in eruditos eorumque libros*, VI. *De diuersitate eruditionis respectu aetatis*, VII. *respectu nationis*, VIII. *de Primatibus literariis*, IX. *De tribus eorum ordinibus*, X XI. XII. *De fatis eorum*, XIII. *De Consiliariis et Secretariis et Historiographis literariis*, XIV. *Distributio auctorum in primanos, secundanos, ac tertianos*, XV..XX. *De auctoribus homonymis*, XXI. *De polygraphis*, XXII..XXVII. *De eruditis agraphis*, XXVIII. XXIX. XXX. *De Epistolographis literariis*, XXXI. *De Excerptis epistolicis literariis*, XXXII. *De scriptoribus Itinerum literariorum*, XXXIII. *De Obseruationum selectarum collectoribus*, XXXIV. XXXV. *De auctoribus faeminini sexus*, XXXVI. XXXVII. *De plagio literario* XXXVIII. XXXIX. *Quodnam plagii genus non sit turpe*, XL. XLI. *De doctis illusoribus siue impostoribus* XLII. XLIII. *Probatur, epistolas* Ignatii *omnes esse suppositititias*, XLIV XLV. *An* Io. Val. Andreae *fuerit confictor Fraternitatis roseae crucis* XLVI. *De micrologis literariis*, XLVII.

I.

Qvam vtile hominibus ad reip. gubernacula sedentibus est, vitas lectitare imperantium;

tium; tam fructuosum est (*a*) literatis, perlustrare excellentium eruditione virorum vitas: quanquam perpaucae ita sunt confectae, vti quidem confici debebant. Perfecta autem vitae descriptio fuerit, quae primo familiam viri docti, natiuitatem, educationem, (*b*) peregrinationes, munera, coniugium liberosque, fata singula casusque singulares, morbos obitumque, praecipue vero ingenium (*bb*) et mores ac viuendi rationem describit; deinde studia eius

(*a*) De vtilitate *Vitarum eruditorum* praeclare disserit *Holstenius* cap. 1. *de v ta Porphyrii.*

(*b* Sub *peregrinationum* titulum referri debent scholae et Academiae, in quibus literas excoluit.

(*bb*) Aliquando criticam eruditorum nostrae aetatis eorundemque claritate nominis eminentium historiam describere sum aggressus, petito ex *Ciceronis* Orat. pro Archia cap. 12. titulo eam ita inscripturus: *Effigies ingeniorum nostri temporis expressae a C A. H.* Hic ex cuiusque scribendi materiis et in scribendo successibus docturus eram, quanta in quoque insit vis iudicii, quanta memoriae, quanta imaginationis. Sed praeterquam quod haec veritas haud obscurum mihi paritura erat odium, etiamsi solos iam mortuos depinxissem, propterea etiam incepto destiti, quod artis characteristicae consulti meae operae non indigent, quibus quippe et facile et iucundum est, subinde exercere artem suam etiam in viris ingenio clarissimis; et imperitis huius artis parum videbat profuturus, malignitatem mihi et ἀκρισίαν tributuris aequa mensura. Caeterum venustum huius generis specimen edidit G. S. *Treuerus* in Disputatione *de Lutheri charactere animi*: in cuius prima sectione tota praeclare describitur viri summi ingenium. Quanquam in eo errauit, quod temperamentum ei tribuit cholerico-sanguineum, cum fuerit sanguineo-cholericum.

eius literaria, commercium epiſtolicum, controuerſias literarias, ſcripta non edita ſolum, verum etiam inedita, itemque affecta, diligenter exponit. Oppido rarae ſunt hae aues. Nam, quae *Taciti* iuſta (c) eſt querela, *omnis aetas ſuorum incurioſa eſt*. Cuius rei ſi cauſam requiris, accipe eam *Velleii Paterculi* d) verbis: *Praeſentia* (praeſentes) *inuidia praeterita* (mortuos virtutemque exſtinctam) demum *veneratione proſequimur*. Ex quo factum, vt e. g. cauſa exilii Ouidiani, quae illo tempore vulgi erat fabula, vt ipſe (e) ſcribat: *Cauſa meae cunctis nimium quoque nota ruinae indicio non eſt teſtificanda meo;* nunc ignoretur omnibus. Pari modo, *Archiam* poëtam fuiſſe prorſus eximium, et virum ſua aetate longe lateque per omnem Aſiam cunctamque Graeciam et Italiam celebratiſſimum: id quod *Cicero* nos docet in Oratione (*f*) pro eo habita; nunc non noſſemus, niſi forte fortuna accidiſſet, vt et Cicero illam nanciſceretur occaſionem ſcribendae pro eo orationis, et haec e tot deperditis conſeruata ſit.

II. Non

(*c*) Vita Agric. cap. I.

(*d*) Lib. II. cap. 92.

(*e*) Triſt. IV. 10. 99.

(*f*) Cap. 3.

II. Non tamen desunt, quae valde, nec immerito, collaudantur ab eruditis, Vitae (g) eruditorum, e. g. *Attici Vita* a *Cornelio Nepote*, *Ciceronis* a *Plutarcho*, *Melanchthonis* a *Camerario*, *Peireskii* a *Gassendo*, *Lipsii* a *Miraeo*, *Pinelli* a *Gualdo*, *Cartesii* a *Bailleto*, *Lockii* et *Erasmi* a *Clerico*, *Casp. Sagittarii* a *Io. Andr. Schmidio*, *Hobbesii* ab *anonymo*, *Reuchlini* a *Maio*, *Ge. Hier. Welschii* a *Luca Schroeckio*, *Flacii* a *Rittero*, *Rich. Simonii* a *Bruzeno*, *Baelii* a *Desmaizeaux*, *Frischlini* et *Rhodomanni* a *Langio*, *Tolandi* et *Halesii* et *Serueti* a *Moshemio*, *Ioannis Casae* a *Bembo*, *Grotii* a *Lehmanno*, *Morhofii* a *Mollero*, *Georgii*

(g) Harum plerisque praefixa est effigies viri: quae si vera est, quantiuis profecto est pretii. Est enim omnino facies cuiusque index et animi et ingenii. Conf. *Apini* libellus de collectione imaginum doctorum virorum cap. V. §. 5. Adiici igitur semper oporteret certissimum testimonium, ex quo constet, veram et germanam esse illam, quae *Vitae* praefigitur, faciem. Alienae enim facies, qualem suae *Demonstrationis Euangelicae* editioni Lipsiensi adiectam esse, in *Vitae* suae libro VI. p. 167. refert et indignatur *Huetius*, merito referuntur inter mendacia historiae literariae. Laudandus hic mihi est literatissimus bibliopola Norimbergensis, *Rothscholzius*, qui, vt veras facies clarorum ingenio virorum daret orbi literato, nulli parcebat sumtui. Quanquam nec in hoc numero deesse falsas facies, ipse sum exemplum. Nec in *Bruckeri Pinacotheca* facies ad vnam omnes ex toto verae sunt. Quare nec certum habeo, *Perraultianas* clariorum saeculi XVII. Gallorum imagines, 1696. Lutetiae vna cum suo cuiusque elogio editas, esse omnes id, quod vocantur, *portraits au naturel*.

Georgii Fabricii a *Schrebero*, *Iobi Ludolfi* a *Iunkero*, *Vlrici Hutteni* a *Burckhardo*. *Gottfr. Arnoldi* a *Colero*, *Io. Gerhardi* a *Fischero*, *Speneri* a *Cansteinio*. *Mornaei* a *Crusio*, *I. A. Fabricii* a *Reimaro*, *Phil. Camerarii* a *Schelhornio*, *Dauidis Chytraei* a *Schutzio* scripta. *Quibus libris* (vtor *Corn. Nepotis* verbis e Vitae Attici cap. 18.) *nihil potest esse dulcius iis, qui aliquam cupiditatem habent notitiae clarorum virorum.* Scilicet qui alium *sempiternae gloriae commendaturus est, is in eo commendando propriam ingenii gloriam*, (vti ex vero iudicat (α) *Cicero*,) *consequatur* necesse est. E re vero foret publica, si singuli maioris famae eruditi de propria vita commentarios posteritati relinquerent: id quod ex priscis *Ouidius* (*h*) fecit, e Patribus ecclesiae *Augustinus*, e recentioribus *Petrarcha*, *Thuanus*, *Buchananus*, *Cardanus*, *Io. Val. Andreae*, *Morhofius*, ac nuper (*i*) *Huetius*, *Petersenius* et eius vxor, *Breithauptius*, *Thomasius*, (cuius tamen historia nondum est omnibus perfe-

(α) Lib. V. ad famil. epist. 12.

(*h*) Lib. IV. Tristium eleg. X.

(*i*) Quo quidem saeculi sui anno fuerit in communem hanc lucem editus, non indicauit *Huetius*. Ex libro vero quinto p. 135. vbi narrat, septuagesimum septimum saeculi annum fuisse aetatis suae quadragesimum sextum, cognoscimus, natum ipsum esse a. 1631. Caeterum futuris vitae propriae scriptoribus id potissimum imitandum reliquit *Huetius*, vt, quae quisque vel familiariter vel e scriptis cognita habet suae aetatis ingenia, de iis verum sincerumque testimonium tradat posteritati

cta partibus,) *Reimmannus*, et *Val. Ern. Loescherus:* qui postremus in Epistola *Miscellaneis sacris Feustelii* annexa vitam suam (*ii*) literariam, ordinem annorum secutus, concinne descripsit vsque ad annum aetatis suae quadragesimum primum.

III. Nec vero meum hic est, virorum ingenio celebrium vitas exponere, quippe quas ne volumen quidem vnum, quantumuis magnum, ceperit. Illud autem mihi datum credo negotii, vt scriptores vitarum generatim indicem, tironesque ad *Struuianae Introductionis* caput septimum allegem, vel ad *Indices*, quos suae *Bibliothecae* (*k*) *Bibliothecarum* subiecit *Phil. Labbeus.* Primo loco nominandi videntur, qui *Lexica Historica* composuerunt, in iisque nec eruditorum omiserunt mentionem, e veteribus *Callimachus*, cuius opus (*l*) vniuersale de vitis et scriptis literatorum ingenti posteritatis damno interiit; e medio aeuo *Suidas*, e recentioribus *Carolus Stephanus*;

(*ii*) Etiam *Hier. Wolfius* composuerat *Historiam vitae suae:* quam non legi publice, dolendum est. Commemorat eam indeque aliquid profert *Iac. Bruckerus* in Progr. a. 1732. edito *de familiae Fuggeriae meritis in rem literariam* p. 6. Tandem a. 1739. potiora cognituque digniora e *Vita* illa idem publicauit in quadam ad Duumuirum quendam Augustanum epistola.

(*k*) Hic liber tertiis curis auctior prodiit Lips. 1682. Eundem mire locupletatum nobis dedit *Teisserius* a. 1686. qui et *Auctarium* adiunxit a. 1705.

(*l*) Accurate et copiose hoc opus nobis describit *Ionsius* lib. II. de script. hist. philos. cap. 5.

phanus, a *Loydio* auctus, *Hoffmannus*, *Morerius*, *Baelius*, *Buddeus*, *Lexicon vniuersale Basileense*. Maxime hunc pertinet in locum *Lexicon biographicum*, auspiciis *Menckenii* bis (ll) editum, solorumque eruditorum memoriae conseruandae destinatum: cuius veluti specimen fuit *Bibliotheca* (m) *Koenigiana*. Etiam *Reimmanni* Index vniuersalis in suam *Germaniae Historiam literariam* quoddam est Lexicon literarium biographicum: itemque *Fabricii Bibliotheca Latina medii aeui*. Haec Lexica etsi, *Baeliano* (n) excepto, minus

 accu-

(ll) Tertia editio, quae a. 1733. prodiit prioribus auctior, *C. H. Ioecheri* industriae debetur: quanquam is multis ingratum fecit, cum allegationum, quas vocant, in superioribus editionibus *Vitae* cuique subiunctarum numerum minuit.

(m) Hanc valde contemnit *Morhofius* Polyhist. liter. lib. I. cap. 18. §. 15. itemque *Mollerus* in Praef. noua ad suam *Isagogen Hist. Chers. Cimbr.* lit. 64. sqq.

(n) Hoc opus ego vocare soleo *Cornu copiae*, cuius tamen fructibus pulcherrimis admixtum est lolii nonnihil. Fuit autem *Baelio*, vt res docet, potissimum propositum, κριτικῶς describere historiam Galliae et historiam veterum philosophorum. Hoc *Dictionarium thesaurum iucundissima copia rerum elegantissimarum refertum* vocat *Fabricius* Cod. apocr. N. T. p. 393. *Incomparabile opus* appellat *Io. Frid. Mayerus* Diss. de Lutheri vxore §. XI. *Pfaffius* Introduct. in Hist. Theol. liter. T. I. p. 28: *Inter omnia Lexica*, inquit, *eminet illud Baelii, non propter multitudinem titulorum* (*selecti enim saltem hic apparent tituli,*) *sed propter eruditionem prolixissimam, ingeniumque summum vbique emicans, rarissimaque atque etiam*

accurata ſunt, non tamen carere iis poſſumus, ex iis quippe aetatem ſaltim perſonamque publicam cuiusque cognoſcentes, diſcentesque praeterea, qui libri plura cognituris adeundi ſint.

IV. Hinc ſequuntur, qui certis voluminibus collectas plurium eruditorum vitas publicarunt, vt *Paulus* (o) *Freherus*, *Clarmundus*, (qui duo quidem ipſi Vitas a ſe vulgatas compoſuerunt,) *Bateſius*, *Smithus*, *Rollius*. Adde *Vitas ſelectas* Vratislauiae a. 1711. editas: itemque Vitas a *Menſchenio* coniuncte recu-

etiam philoſophica argumenta hic tractata. A. 1711. *Reimmannus* edidit ſingulari libello *Cenſuram Dictionarii Baeliani*, quam ego quidem *Baelianam* appellandam cenſeo, quia iis tum laudibus, tum caſtigationibus excipit illud opus, qualibus ipſum *Baelium* credo proſecuturum id fuiſſe, ſi ab alio profectum auctore cenſuram ipſius ſubiiſſet. Nec ſtyli fluxu et amoenitate *Baelio Reimmannus* eſt inferior.

(o) Hoc *Freheri Theatrum* recens editum acerrima cenſura excepit *Thomaſius* in *Menſibus* anni 1688. P. II. p. 247. ſqq. Conf. *Baelius* Diction. v. *Agrippa* not. C. Mihi vero et *Freherus* et caeteri huius generis ſcriptores parcius caſtigandi videntur. Longe enim amplior eorum labor eſt, quam vt ſingula capita iuſtiſſimum in modum poſſint elaborare. Quare gratias iis habeant lectores, quod ingentem ab iis acceperunt materiarum ſyluam, et alius hanc, alius aliam *Vitam* ſeparatim ſuſcipiat exponendam, et quidem ita, vt ad perfectionem vix quicquam deeſſe videatur. Idque et iis dictum volo, qui, *Menkenianum Lexicon biographicum* errorum eſſe refertiſſimum, clamitant.

recusas. Alii in vitis eruditorum describendis adhaeserunt *certae disciplinae.* Ita *Diogenes Laërtius* vitas philosophorum; *Adamus (p)* et *Wittenius* (*q*) vitas recentiorum (*r*) theologrum, (*s*) iureconsultorum, medicorum, et philosophorum, sub quo nomine et philologos comprehendunt; alii vitas poëtarum, ediderunt. Refer huc *Colomesium*, cuius extat et *Gallia* et *Italia* et *Hispania orientalis*; itemque *Wezelium*, qui quatuor in libris descripsit *Vitas hymnopoeorum*. Alii secundum (*t*) *Academias* et *scholas* descripserunt vitas eruditorum: quo in genere exstant

(*p*) Pluribus de hoc *Adami* opere agit *Krausius* P. I. *der Bücher-Historie* p. 87. sqq. Conf. *Baelius* loc. cit. not. F. fine.

(*q*) *Wittenii* exemplo *Pippingius* edidit Vitas LXX. theologorum, et in praef. commemorauit scriptores de vitis recentiorum theologorum. Etiam *Dornius* in *Bibliotheca theologica* scriptores de theologorum vitis exhibet singulari in capite, quod secundum est libri secundi.

(*r*) Recentiorum theologorum vitas etiam persecutus est *Dapinius*. Vid. *Acta erud.* 1720. p. 535. et Suppl. T. VII. p. 79. et 100.

(*s*) Notitiam veterum ICtorum et Medicorum exhibet *Fabricius* Bibl. Graecae T. XII.

(*t*) Prae caeteris Academiis felix est hoc in genere *Altorfina*, quae iam editas habet Vitas suorum Procancellariorum, Theologorum, Medicorum, Philosophorum ac Philologorum. Iuristconsultorum Vitas ea adhuc desiderat; cum promissi sui poenitentiam egerit *C. G. Schwarzius*, qui ad id praestandum inter primos erat don eus.

Meursii Athenae Batauae, *Hottingeri Bibliotheca Tigurina*, *Zeumeri* et *Richardi Professores Ienenses*, *Motschmanni Erfordia literata*, *Ludouici Historia Rectorum*, eiusdemque *Historia Coburgensis Gymnasii*, *Seelenii Athenae Lubecenses*, mea ipsius *Historia Gymnasii Gottingensis*. Alii secundum *societates* siue *sacras* e. g. *Bibliotheca Iesuitarum*; siue *literarias*, e. g. *Crescimbeni Vitae Arcadum*. Sic in *Historia Parisiensis regiae Societatis literariae* singulorum sociorum vita defunctorum elogia exhibentur. Alii secundum *nationes*, e. g. Vitae Germanorum, Gallorum, Hispanorum. Huc refer *Quenstedii* (u) *Dialogum de patriis eruditorum*. Alii secundum *prouincias* e. g. vitae Francorum, Silesiorum, Neapolitanorum. Alii secundum *vrbes*, v. g. Vitae *Gedanensium*. Non tamen pertinent huc schedae sub titulo *Hamburgi literati*, etc. prodeuntes. In his enim sola nomina exhibentur eorum, qui in Academiis versati fuerunt, siue mediocriter, siue egregie, siue plane non eruditi sint. Denique alii secundum *saecula*. Sic *Boeclerus*, *Miraeus*, et *Teisserius* saeculi XVI. scriptores persecuti sunt; *Wittenius* in *Diario* (x) *biographico* scripto-

(u) De hoc libro iudicium vid. in *Labbei* Biblioth. Bibl. p. 214: quo quidem iudicio nihil indignius fieri poterat eo homine, qui se profitetur *sodalem Iesu*.

(x) Hoc *Diarium* laudat *Thomasius* in *Mensibus* anni 1688. P. II. p. 266. sqq. Plurima tamen eius operis

ſcriptores ſaeculi XVII. Imo fuit, qui ſecundum *annos* deſcribendas ſuſciperet literatorum hominum memorias. Erat is *Chriſtianus Grundmannus*, cuius exſtant *Oſſa et Cineres literatorum a. 1716. et 1717. defunctorum.* Verum laudabili huius viri inſtituto mors interceſſit. Idem tamen fit in Emphemeridibus literariis, quod ad eruditos illos attinet, qui eruditionis ſuae fama omnem paene Europam impleuerunt, quorum quippe vitae morte obita breuiter ibi deſcribi ſolent. Repertus etiam fuit, qui ſuccederet *Grundmanno*, *Chriſtianus*, *Polycarpus Leporinus*, medicus Quedlinburgenſis, ac Vitas ederet eruditorum Germanorum a. 1719. denatorum. Quanquam gratior eius opera eruditis futura erat, ſi methodo Grundmannianae religioſe inhaerens breuiores exhibuiſſet, et de multo pluribus, deſcriptiones. Quae inde ab anno

 1727.

ris παροράματα exhibentur in *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae* P. V. p. 389. Caeterum haud iuſtum indidit operi ſuo titulum Wittenius. Non enim exhibet biographias, ſed ſolum patriam cuiusque, munus publicum, et diem fatalem annotat. Vnde rectius id inſcripſiſſet *Diptycha literaria*, cum diei cuiuscunque emortuali adſcripſerit nomen et ſcripta ſua. Imitatione Wittenii I. G. *Gellius* inſtituit componere *Diarium biographicum ſaeculi. XVI.* eiusque ſpecimen edidit nuper in *Analectis Societ. Char.* T. I. p. 255. ſqq. Sed cum iam in promtu ſit *Boecleri Hiſtoria eius ſaeculi*, labor ille foret ſupervacaneus. Operae vero ſuae pretium fecerit, qui Wölteniani operis continuationi ſe accinxerit.

1727. diuersis temporibus editae sunt Lutetiae (y) a *Niceronio* Vitae (z) doctorum virorum, de meliore nota sunt commendandae. Exhibet enim et copiose et accurate descriptam historiam eorum, qui post renatas literas, hoc est, saeculis XV. XVI. XVII. et hoc nostro, eminuerunt: e prisco aeuo tantum *Liuii*, *Plinii* et *Taciti*, e medio *Martini Poloni*, *Guilielmi Britonis*, *Abaelardi*, *Radulphi Glabri*, et *Mariani Scoti*, vitam persecutus. Quomodo vbique se gerat, his verbis in *Actis eruditorum* 1742. p. 377. docui: *Quanto studio vndecunque collegit hanc notitiam!*

(y) Vid. *Acta erud.* 1727. p. 488; 1729. p. 369. et 406; 1730. p. 130. et 545. etc. 1745. p. 569. Simile institutum fuit anonymi cuiusdam in Batauia. Vid. *Gelehrte Zeitungen* 1731. p. 801. et *Acta erud.* Suppl. nou. T. III. p. 26.

(z) Has cum in *Actis eruditorum* recensui, plurium clarorum ingenio hominum vitas breuius repraesentaui, subinde adiungens, quae non docuerat Niceronius: Scilicet vitam *Isaaci Larraei* a. 1727. p. 489; *Io. Franc. Niceronii* 1730. p. 132; *Poggii Florentini* p. 547; *Petri Charronii* 1733. p. 512; *Thomae Farnabii* p. 514; *Ioannis de la Fontaine*, Aesopi Galliae, 1734. p. 217; *Petri Danesii* p. 331; *Petri Pomponatii* 1736. p. 135; *Ioannis Caramuelis* 1739. p. 380; *Ioannis Iocundi* p. 566; *Benedicti Theocreni* 1740. p. 379; *Iani Nicii Erythraei* p. 380; *Guilielmi Amesii* 1741. p. 189; ipsius nostri *IOANNIS PETRI NICERONII* (a. 1738. d. 8. Iulii mortui,) 1742. p. 376; *Iuniani Mali* p. 711. *Guilielmi Wollastoni* 1745. p. 570; *Francisci Bruysii*, qui nuper ἀνωνύμως quinque voluminibus *Historiam Paparum* edidit, p. 571.

tiam! Quam induſtrius eſt et accuratus in recenſendis librorum editionibus, ferendoque de ſingulis iudicio. Quam vacuus eſt ſtudii partium! Non minus laudat, quae laudanda veniunt, in haereticis, (liceat loqui ex mente Niceronii,) quam in Catholicis: nec minus notat Catholicorum, quae ſibi occurrunt, vitia, quam haereticorum. Pergratum proinde me facturum puto lectoribus meis, ſi nomina eorum, quorum vitas expoſuit in XLII. ſuis voluminibus *Niceronius*, hic exhibuero ordine alphabetico. Adiectum nomini cuiusque numerum indicare Tomum operis, vix moneri opus erat.

I. Abbadie, 33. *G. et R. Abbotus*, 16. *Abaelardus*, 4. et 10. *G. Abeille*, 42. *L. Abelly*, 41. *Ablancurtius*, 6. et 10. *Abrabanel*, 41. *B. Accoltus*, 38. *L. d' Acheri*, 21. *L. Achillinus*, 33. *A. Achillinus*, 36. *V. Acidalius*, 34. *Acontius*, 36. *Acoſta*, 30. *M. Adamus*, 41. *Adamſonus*, 41. *Addiſonus*, 31. *Adrichomius*, 28. *P. Aegidius*, 23. *P. Aemilius*, 40. *Aequicola*, 41. *R. Agricola*, 23. *Corn. Agrippa*, 17. et 20. *Aguirre*, 3. *Alamannus*, 13. et 20. *L. Alberti*, 26. *H. Albi*, 33. *B. Albizius*, 36. *Alciatus*, 32. *Alcyonius*, 6. *Aldrouandus*, 33. *Aleander*, 24. *Alegambe*, 34. *Alex. ab Alexandro*, 6. *N. Alexander*, 3. et 10. *Allatius*, 8. et 10. *Allix*, 34. *Alpinus*, 11. et 20. *Alſtedius*, 41. *Amaltheus*, 31. *Sixt. Amama*, 34. *R. Amaſeus*, 32. *M. d' Amato*, 36. *Amboyſii*, 33. *Ambroſius Camald.* 19. *Amelinus*, 36. *Ame-*

Cleri-

Dod-

Denique nec mentione laudeque nostra fraudandi sunt, qui nuper doctissimorum hominum adhuc viuentium de vitis scriptisque libros composuerunt, adeoque praesens orbis literati theatrum praebent inspiciendum, *Goettenius*, *Rathlefius*, *Strodtmannus*, et, qui simul effigies exhibet, *Bruckerus*. Speciatim spirantium adhuc theologorum vitas no-

bis dederunt *Moſerus* ac *Neubauerus*, iureconſultorum *Ienichius.*

V. Dixi, in vitis eruditorum exponendis non minimam habendam eſſe rationem librorum (*a*) ab iis conſcriptorum, cum eorum, qui adhuc exſtant, (quorum et editiones (*b*) variae,

(*a*) Quidam ipſi librorum a ſemet editorum catalogos confecerunt ediderüntque. Iam olim *Hieronymus* titulos operum ſuorum produxit in vltimo capite *Catalogi* ſui *ſcriptorum eccleſiaſticorum.* Idem poſtea fecit Auguſtinus luculentius in libris *Retractationum*, recentiorique aeuo *Campanella*, *Fort. Licetus* (cuius libri *duo de propriorum operum hiſtoria* excuſi ſunt Patauii 1634.) *Labbeus*, *Buddeus*, *Goezius*, *Ioach. Langius*, *Moshemius*, *Chriſtianus Wolfius*, *aliique.* Etiam *Lutherus* a. 1533. catalogum edidit vel potius edi paſſus eſt librorum ſuorum: qui recuſus eſt in *Diario theologico Loeſcheriano* 1738. p. 10. ſqq.

(*b*) Hic inquirere libet, quid exiſtimandum ſit de editionibus *Operum omnium* a polygraphis ſcriptorum, e. g. *Lutheri*, *Eraſmi*, *Caluini*, *Voſſii*, *Conringii*, *Launoii.* Facile igitur apparet, ita quidem conſeruari etiam minuta magnorum virorum ſcripta, illa quoque, quae rectius perirent; caeterum voluminoſa illa opera inſeruire non tam vſui eruditorum, quam ornandis bibliothecis publicis et oſtentandae magnificentiae ciuitatis literariae. Docti enim viri, quos fere tenuiores eſſe conſtat, optimos quosque libros ſeparatim recudi optant, vt, quibus opus ipſis eſt, eos ſibi comparent Ecquis doctorum hominum, vt *Conringii Antiquitates Academicas* aut *Voſſii de hiſtoricis* libros legat, tanto pretio ſua faciet eorum opera? Idem ſentio de collectionibus librorum et magnorum et ſatis obuiorum eiusdem argumenti. Vnas illas Syllogas laudo, quibus comprehendun-

variae, item verſiones, recenſeri debent,) tum deperditorum. Nec omittenda eſt diſtinctio genuinorum foetuum a libris ſuppoſititiis. Hoc in ſtudio *Voſſii* (c) induſtriam non aequauit ſolum, ſed ſuperauit *Ioannes Albertus Fabricius*, qui hodie principatum tenet inter hiſtoriae literariae profeſſores, et *Bibliothecarius reip. literariae optime meritus* vocari meretur. Ac *Bibliothecae* huius, *Latina* pariter et *Graeca*, merito pro monumentis habentur immortalitate dignis. Aemulatus eum eſt haud infeliciter *Ioannes Chriſtophorus Wolfius*, cuius *Bibliotheca Hebraica* magno meritoque fuit excepta plauſu. Vterque in *Praefatione* ſuos in hoc argumento anteceſſores in medium producunt: id quod et *Griſchouius* facit in *Hiſtoria* (d) *Philologiae*. Laudari hic etiam debet *Aſſemanni Bibliotheca* (e) *orientalis*, a. 1719. edi coepta.

duntur ſcripta et minutiora et rariora, eademque bonitatis maximae. Eadem erat in ſententia Buddeus, cuius verba ſunt inſerta *Recenſionibus Ienenſibus* (*Monatl. Nachrichten*) a. 1726. p. 743. 745. 746.

(c) *Voſſius* primus vel inter primos in hoc genere elaborauit. Exſtant libri eius *de Hiſtoricis Graecis et Latinis*, *de mathematicis*, *de rhetoribus et oratoribus*, *de poëtis*, *de philoſophis*: quorum operum duo poſtrema ſunt poſthuma et imperfecta.

(d) §. XCV. p. 389. ſqq.

(e) Vid. *Acta Erud.* Suppl. T. VIII. p. 1.

pta. Speciatim ecclesiasticorum (*f*) scriptorum monumenta persequuntur, idque magna diligentia, *Wilhelmus Caueus* in *Historia literaria scriptorum ecclesiasticorum*, *et Oudinus* in tripartito opere, cuius maxima est vtilitas in medii aeui (*g*) historia literaria. Eiusdem argumenti est *Antonii Posseuini Apparatus sacer*, duobus tomis editus Coloniae 1608. Maiori studio idem argumentum pertractat *Nic. Nurrius* in *Apparatu ad Bibliothecam maximam Patrum.* Subdititia Patrum ecclesiae scripta indicat *Andreas Riuetus* in *Critico sacro*, *Robertus Cocus* in *Censura scriptorum ecclesiasticorum*, et *Vinc. Placcius* in *Theatro pseudonymorum.*

VI. Fue-

(*f*) Scriptores omnes de scriptoribus ecclesiasticis recenset *Fabricius* in Praef. libri quinti *Bibliothecae Graecae.* De *Trithemio* obseruo, eius *scriptores ecclesiasticos* esse scriptores ecclesiae Christianae addictos, siue theologos, siue ICtos, siue medicos, siue grammaticos, siue geometras, etc.

(*g*) Hic etiam multorum Vitae copiose descriptae exhibentur. Omisit tamen nescio quo casu quosdam clariores, *Albertum M. Lanfrancum, Lambertum Schafnabrugensem*, *Rupertum Tuitiensem*, *Ottonem Frisingensem*, *Alanum M. Ioannem Scotum*, *Aegidium Romanum*, *Raymundum Lullium*, *Rab. Maurum*, *Lyranum*, *Taulerum*, *Haymonem*, *Rufinum*, *Orosium*, *Odonem Cluniacensem*, *Carolum M. Nicolaum Cusanum*, *Isidorum Pelusiotam*, *Sidonium Apollinarem*, *Alcimum Auitum.* Caeterum cur *Clericus* T. XIX. Bibl. anc. et mod. p. 353. sqq. parum aequum se praebeat Oudiniano operi, discas licet ex *Oudini* T. I. p. 986. sqq.

VI. Fuerunt etiam, qui eruditorum iudicia de celebrioribus ſcriptis eorumque auctoribus congeſſerunt. Iudicia de *Patribus* (*h*) *Eccleſiae* exhibet *Io. Gerhardus* in *Patrologia*; de priſcis *hiſtoricis Degoreus Whearus* in *Relectionibus hiemalibus*; de hiſtoriae Romanae ac Byzantinae ſcriptoribus *Martinus Hanckius* in duobus, quos de iis edidit, operibus; de omnis generis eruditis *Thomas Pope-Bluntius in Cenſura* (*i*) *celebriorum auctorum*:

(*h*) Quia Patres Eccleſiae non ſolum Pontificiis, ſed etiam multis noſtrae Eccleſiae ingens faciunt praeiudicium, hinc bene fecerit hiſtoriae literariae doctor, ſi hac occaſione auditores ſuos docebit, quid exiſtimandum ſit de eruditione praecipuorum Eccleſiae Patrum. Commendo hic *Dallaei* librum *de vſu Patrum*, *Clerici Hieronymiana*, et *Vitas* aliquot Patrum, quas in Germanicum traduci curauit et a. 1721. Praefatione ornauit *Thomaſius*; ipſius denique *Thomaſii Cautelas circa Iurisprudentiam eccleſiaſticam* cap. X. §. 24. ſqq. et cap. XI. XII. XIII. XIV.

(*i*) Iam ante *Bluntium* tale opus conſcribere in animum induxit *Chriſtophorus Adamus Rupertus*, eiusque ſpecimen reliquit in *Mercurio Epiſtolari* p. 720. ſqq. Exſtat et *Tho. Magiri* opus ſimile *Eponymologicum criticum* inſcriptum, et a. 1687. duplo auctius editum a *C. W. Eybenio*. Sed longe praeferendus eſt *Bluntius*. Caeterum quo quis clarior in orbe literato, eo facilius eſt complura eius reperire encomia. Vnde decem paginas impleuit praeconiis *Morhofio* tributis *Mollerus* in Prolegomenis ad eius *Polyhiſtorem*. Imo totus liber ſecundus *Quaeſtionum Tullianarum Andreae Schotti* non niſi elogia eloquentiae *Ciceronis* continet. Pari modo

ctorum: quod quidem opus poteſt ſubinde augeri ab induſtrio poſſeſſore. De *interpretibus* ipſe ſuum fert iudicium *Huetius* libro ſingulari; de poëtis *Scaliger* in Poëtice; de *hiſtoricis Lipſius in* (*k*) *Politica;* de *Commentatoribus in ſacrum Codicem Richardus Simonius* in ſeparato opere, itemque *Io. Frid. Mayerus* in *Bibliotheca Biblica*, quam pertexuit *Arndius*. Pari modo de *Patribus Eccleſiae* ſententiam ſuam dicit *Dupinius* in *Bibliotheca* ſua *eccleſiaſtica;* de ſcriptoribus Hiſt. eccl. N. T. veteribus et recentioribus *Weismannus* in Prolegomenis ad ſuam *Hiſt. eccl.* p. 28-65; qui et de theologis omnium ſectarum, qui ſaeculo XVI. et XVII. celebriores fuerunt, accuratum exhibet iudicium in Tomo II. *Hiſtoriae* illius. Eodem in genere commendari meretur *Adriani Bailleti* opus ita (*l*) inſcriptum:

elogia Melanchthonis aut iudicia de eo qui compilare velit, librum grandem effecerit, inquit *Seckendorfius Lutheraniſmi* lib. I. ſect. 34. addit. 1. Quantum vero eiusmodi iudiciis tribuendum ſit, dicendi locus erit alius.

(*k*) Not. ad lib. I. cap. 9. Etiam in *Bibliotheca hiſtorica Fresnoio-Menckeniana* creberrima occurrunt de hiſtoricis iudicia. Sic et in *Ludouici le Gendre Nouvelle Hiſtoire de France* Tomo VI. Lutetiae 1719. edito exhibetur Catalogus hiſtoricorum, qui Galliae hiſtoriam ſiue vniuerſam ſiue particularem ſcripſerunt, et quidem adiecta ſingulis accurata ἐπικρίσει.

(*l*) Melior huius eſt editio ſecunda, quae a. 1725. Amſtelodami prodiit vna cum annotationibus *Bernhardi de la Monnoye*, qui et in praefatione ſua et T. II. p. 371.

ptum: *Iugemens des Sçavans sur les principaux ouvrages des Auteurs;* ac simile opus (m) *Giberti de scriptoribus rhetoricis;* item *Teisserii Elogia virorum doctorum ex Thuani Historia excerpta*, cum additamentis a. 1715. rursus edita quatuor tomis. *Morhofianus* quoque *Polyhistor* plenus est ἐπικρίσεων, nec non *Boecleri Bibliographia Critica* supra iam laudata, itemque *Naudaei Bibliographia politica.* Non male huc retuleris libros, quos *ANA* vocant, vt *Sarcmasiana, Menagiana, Patiniana, Naudaeana, Casauboniana*, etc. cuius generis libros singularibus in Dissertationibus (n) exhibuerunt *Wolfius* et *Lilienthalius.*

VII. Va-

371. profitetur, se id sibi negotii dedisse, vt corrigeret, quos *Bailletus* commisisset in historia literaria, errores. Inserta et sunt huic editioni caetera *Bailleti* opera, quibus illustrauit literariam historiam, itemque *Menagii Anti-Bailletus*, et *Giberti Iudicia de rhetoribus.*

(m) Vid. *Acta erud.* a. 1714. p. 78; a. 1721. p. 257. et 298.

(n) De libris in ANA iudicium exstat in Germanicis *Obseruationibus Halensibus* P. II. n. 8. et in *Reimmanni* Catalogi critici T. II. p. 616. et 617. itemque in *Biblioth. rais.* T. XXVI. p. 36. sqq. Addenda huius generis libris sunt *Verulamiana*, i. e. *Verulamii Sermones fideles*, et e prisco aeuo *Corydiana*, quae conscripserat *Lynceus* Samius, teste *Athenaeo* lib. VI. p. 241. 245. 248; atque e medio aeuo *Alfonsiana*, hoc est, Regis Alfonsi dicta ab *Ant. Panormitano* literis mandata, ac nuper quoque recusa a *Meuschenio.*

VII. Variant etiam de libris eruditorum iudicia pro diuerſitate aetatis et nationis. Vergente ſuperiori ſaeculo magna orta eſt contentio in Gallia, aliis (*o*) priſcos, aliis recentiores ſcriptores praeferentibus; quos recenſet *Ryſſelius* in *Menſibus* ſuis. Ego, quae alibi (*p*) iam dixi de hoc argumento, iis tria hic adiungo velut axiomata. I. *Quae ſtudia veteres magis excoluerunt, quam noſtra aetas, in iis veteres vtique noſtris hominibus praeferendi ſunt.* Poëtae igitur veteris Romae non parum praeſtant plerisque hodiernis. Poëſis enim erat illorum ἔργον, cum hodie ſit inter τὰ πάρεργα. II. *Quae ſtudia veteres modice excoluerunt, in iis recentiores ſunt praeſtantiores.* Quanto meliores habet noſtra aetas interpretes ſacri codicis quam vetuſtius aeuum! Quanto eruditiores vtilioresque nunc habemus Ethicas, Logicas, Phyſicas, quam fuerunt decimo ſexto ſaeculo! Stolidi igitur etiam erant, qui Ennium Virgilio, Catonem Ciceroni anteponebant, notati merito a *Martiale*

(*o*) Iam ſaeculo decimo quinto diſputatum fuit, an veteres nouis ſcriptoribus ſint praeferendi: exſtatque ea de re liber *Ben. Accolti*, recenſitus in *Actis erud.* 1690. p. 510. ſqq. Haud iniuria vero inſanire dixeris *Lambinum*, cum in ſecunda ad *Lucretium* ſuum Praefatione *ſtultos et inſanos* vocat, qui hodie Grammaticam, Rhetoricam, vel Logicam ſcribant edantque, ac iudicat, nihil poſſe melius ſcribi, quam ſcriptum iam habeamus a veteribus.

(*p*) *Im Politiſchen Philoſopho* cap. VII. §. 18.

tiale lib. V. epigr. 10. et a *Quintiliano* Dialogi cap. XVIII. 5. et XXIII. 2. III. *Quae ſtudia veteres excoluerunt acriter*, *et hodierna aetas itidem excolit ſtudioſe*, *in iis hodierni palmam* (*q*) *merentur*. Nam primo poſteriores calcant viam iam praeparatam, adeoque iis facile eſt, progredi (*r*) longius; deinde hodie plura in omnis generis ſtudiis habemus adminicula, altiusque proinde eniti poſſumus in quouis literarum genere. Quare ſi quis e. g. in legendis Patrum eccleſiae ſcriptis aſſidue verſaretur, ſique totum *Ariſtotelem* totumque *Platonem* memoria comprehenſum haberet, non lectis noſtrae aetatis theologis ac philoſophis, non ab vllo habebitur, opinor, pro magno vel theologo vel philoſopho. Mihi qui-

(*q*) Quanto inferiores eruditione ſint veteres ſcriptoribus aetatis noſtrae, oſtenditur in *Biblioth. Angloiſe* T. XIV. p. 197. ſqq. Ibidem p. 199. iudicatur, lectionem veterum philoſophorum parum vtilem eſſe ad augendam eruditionem: et p. 200. ſq. medica *Hippocratis* ſcientia valde contemnitur. Etiam *Naudaeus* in lib. de inſtruenda bibliotheca p. 100. iudicat, recentioris aeui ſcriptores eſſe antiquis meliores.

(*r*) Non iniuſte itaque *Mollierii* comoediae praeferuntur Plautinis. Vid. *Gelehrte Zeitungen* a. 1720. p. 525. Lepida ratio reuincendi antiquarios, hoc eſt, eos, qui recentiores omnes prae antiquis contemnunt, exhibetur in *Vita Huetii* lib. I. p. 21. Plane ſimilem hiſtoriam narrat *Lud. Viues* lib. I. de cauſ. corrupt. art. p. 34. Imo adeatur et *Phaedrus* lib. V. fab. 5.

hi quidem *Priſcianus* in praef. operis grammatici optime videtur litem illam diremiſſe, ſcribens, *grammaticae artis auctores, quanto ſint iuniores, tanto perſpicaciores et ingeniis floruiſſe et diligentia valuiſſe*, additque, *id omnium eruditiſſimorum iudicio confirmari.*

VIII. De nationum diuerſis ingeniis diuerſisque ingeniorum fructibus quae mihi aliisque cogitata et obſeruata fuerunt, exhibui in *Actis* (*s*) *Philoſophorum.* Eodem in opere (*t*) ſupplementa illius tractationis exhibui, ſimulque, quae doctus quidam vir de borealium ingeniis contra meam ſententiam protulerat, ἄνευ παθῶν expendi. Quod ipſum reſponſum etiam ad ſe pertinere putet velim inciuilis ille ciuilis Iuris conſultus, (ſi modo cantum hunc non alius gallus edidit,) qui (*u*) Suecorum (quam nationem vt ille aſſentatione, ſic ego veneratione proſequor,) ingenia ita defendit, vt petulantiſſimis conuiciis me lacerandum putaret. Solet ſcilicet hoc accidere adulatoribus, vt alteram partem nimiis extollant laudibus, nimioque opere dealbent, alte-

(*s*) T. I. P. IV. cap. I. vbi §. 35. non ſtatuo, aëris tenuitatem ac cibi potusque teneritatem eſſe veras cauſas perſpicaciae ingenii; ſed hoc volo, craſſitiem aëris ciborumque impedire vſum ingenii, vti nebulae oculis noſtris ſunt impedimento, quo minus bene longeque proſpiciant.

(*t*) T. III. p. 828 - 857.

(*u*) *Schwediſche Bibliothec* P. II.

alteram nimis denigrare ſtudeant Caeterum ſciat idem ille, iudicia mea de ingeniis hominum ſeptem trionibus ſubiectorum plus commodi, quam ipſius aſſentationes, afferre reip. literariae. Cum enim ipſe frigidam ſuffundat ignauiae, ego contra diſcutio torporem non paucorum, et calcar aemulationis ſubdo nondum ſatis alacriter currentibus, poſtea vero eximie ornaturis rem literariam.

IX. Venit hic mihi in mentem alia eruditorum claſſis, quam minime omnium, quae in hiſtoria literaria praetereatur, dignam exiſtimo. Eos innuo, qui ſe anteſignanos literati gregis praebuerunt, et *primi* ſiue vniuerſam literarum culturam inſtaurarunt, ſiue certam aliquam diſciplinam excoluerunt, ſiue quacunque alia in re laudabili viae poſtea frequentiſſime calcatae duces fuerunt. Hos vocare mihi liceat *primates literarios.* De quibus antequam plura profero, paucis obſeruo, ſtatum literatorum toto orbe diſperſorum, etſi non eſt veri nominis respublica (*x*) ſocietasue,

(*x*) Reſp. literaria ratione formae ſimillima eſt *Eccleſiae inuiſibili.* Vti hic nullus monarcha, nullum ciuile imperium, ſed ſumma libertas, ſola regnante S. Scriptura; ſic illic ſola regnat Ratio, nec quisquam in alterum quicquam habet iuris ciuilis. Ac libertas iſta adeo eſt reip. literariae anima, vt toto coelo errarit *Iac. Thomaſius*, cum *Progr. 41.* p. 469. ſcripſit, *forma regi-*

ue, tamen ob ſimilitudinem non vnam appellari *rempublicam literariam.* In hac igitur republica alii ſunt *plebs* (y) *literata*, alii vocari merentur *optimates literarii*, quorum pars ſunt cuiuscunque diſciplinae doctores (z) profeſ-

regiminis monarchici nullam eſſe literariae reip. ſalubriorem. Contrariam huic ſententiam paucis, ſed acute et eleganter, illuſtrat *Baelius* Dict. v. *Catius not. D.* Lectu quoque digna eſt *Chriſtiani Loeberi* Ienae a. 1708. edita meditatio *de forma regiminis reip. literariae*, in qua lucide probat, ſtatum literatorum vniuerſe conſideratum improprie vocari *rempublicam literariam*, adeoque ſocietati literatorum per totum orbem diſperſae nullam eſſe, ac ne *democraticam* quidem, *formam regiminis.* Idem docetur *in den Vnpartheyiſchen Gedancken über die Iournale* p. 300. ſqq.

(y) Vetus iam eſt haec diſtinctio. *Canutium*, *Arrium*, et *Furnium plebi literatae* diſerte adſcribit *Quintilianus* in Dial. de cauſ. corr. eloq. cap. XXI. 1. *Vulgus eruditum Plinius* commemorat lib. II. cap. 7. Sic et *Seneca* mediocriter eruditum hominem Epiſt. 10. vocat *vnum e populo.* Contra *Cicero* lib. de claris oratoribus cap. 79. *Calidium* eſſe ait *oratorem non vnum ex multis.* Etiam Virgilius a melioris venae poëtis ſegregat *Bauium* et *Maeuium.*

(z) Dico veri nominis *doctores.* Nam qui ſolo titulo ſunt *Doctores* ac *Magiſtri*, illis ſuus in *plebe* aſſignandus eſt locus, et quidem, quia id non ſunt, quod tam ambitioſe videri cupiunt, locus omnium vltimus. Non minus inter *plebeios* ſunt referendi, qui falſa eruditione onuſta gerunt pectora. Scimus, tempore *Lutheri* omnes Facultates Theologicas, quas vocant, ad vulgus literatum pertinuiſſe. Ac in vniuerſum notandum, *optimates* hic cen-

professoresque. Quemadmodum vero olim in Romanorum senatu vnus erat *Princeps senatus*, sic et literaria resp. omnis aeui suos habuit et coluit senatus (*a*) literati principes. Et hi ipsi sunt, quos antea dixi *Primates literarios*.

X. Tres autem sunt istorum *Primatium* ordines. In *primo* eos colloco, qui impetu quodam facto fortissime (*b*) disiecerunt tenebras literarias, et vniuersam reip. literariae faciem feliciter immutarunt. Sic olim in Graecia Primas theoreticae philosophiae fuit (*c*) *Thales*, practicae et moralis *Socrates*; primus

censeri non ex opibus ac ciuilibus honoribus, sed ex sola sapientia et eruditione. Hic, vt *Hier. Osorii* verbis e lib. I. *de gloria* p. 46. sqq. vtar, *omnes homines ingenio praestantes, quamuis inopes sint et obscuris parentibus orti, in PRINCIPVM numero habentur: contra, qui hebeti ingenio sunt et languori desidiaeque dediti, quamuis in amplissima familia nati sint, et res magnas administrent, PLEBEII existimantur.*

(*a*) Hi *Primates* inter caeteros doctos eundem ferme in modum eminent, quo *Scaliger*, et post eum *Salmasius*, in vrbe Lugdunensi e numero gregariorum Professorum exemtus, Apollinis cuiusdam instar colebatur a Musis Batauis.

(*b*) Vnde eos alibi vocaui *fulmina literaria*. Vid. *Poeciles* T. I. lib. 4. p. 631. sq. Nec aliter succedit negotium Reformationis literariae. Audacibus hic viris opus est et intrepidis, recteque faciendo neminem timentibus.

(*c*) Vid. *Acta Philos.* T. III. p. 161. sqq.

mus barbariei medii aeui se opposuit *Petrarcha;* primus et eloquentiam et philosophiam et theologiam in Gallia emendauit *Faber Stapulensis ;* primus de barbarie literata in Germania triumphauit *Erasmus*, de religiosa *Lutherus ;* primus philosophiam eclecticam, prostratis pristinis erroribus innumeris, in Germanicas Academias introduxit *Thomasius*. Inter hos Primates multi vel a discipulis ac sectatoribus suis, vel etiam ab semetipsis constituti sunt *monarchae literarii*, vel potius, quia in rep. literaria non datur iusta monarchia, tyranni, e. g. *Aristoteles*, *Cartesius*.

XI. *Secundus* ordo eos complectatur, qui vnam duntaxat disciplinam noua induerunt eaque laetissima ac pulcherrima facie. Hic igitur Primas Iuris naturae est *Grotius*, facile tamen socium admittens *Pufendorfium ;* Historiae ecclesiasticae (*d*) priscis temporibus *Eusebius*, iunioribus *Flacius ;* Medicinae olim *Hippocrates*, nuper *Harueus ;* anatomicae scientiae (*e*) *Vesalius ;* Iuris publici *Conringius ;* Primates Theologiae, iidemque professores theologiae eclectici, *Lutherus*,

(*d*) *Lutheri* opinio, Comm. in *Genesin* f. 349. *b*. rati, primum *Compendium historiae* scripsisse *Abrahamum* inde ab *Adamo* vsque ad sua tempora, debito caret fundamento.

(*e*) Vid. *Stollii* Hist. medicinae P. II. cap. 1. §. 24. p. 414. sqq.

rus, *Zuinglius*, et *Arminius*; Primates Iurisprudentiae ciuilis minus comtae (f) *Irnerius*, *Accursius*, et *Bartolus*; tersioris politiorisque *Alciatus* et *Cuiacius*; Primates Philologiae in Germania *Reuchlinus* et *Erasmus*, in Gallia (g) *Faber Stapulensis*, in Hispania *Antonius Nebrissensis*; Primas scientiae chronologicae *Iosephus* (h) *Scaliger*; Primas artis heraldicae (i) *Phil. Iac. Spenerus*; Primas poëtarum Graecorum *Homerus*, Latinorum *Virgilius*, Gallorum *Ronsardus*, Italorum *Dantes*, Germanorum *Opitius*; Primas Historiae literariae in Heluetia *Gesnerus*, in Gallia *Naudaeus*, in Belgio *Vossius*, in Germania *Morhofius*, eiusque successor, *Fabricius*.

XII. *Tertii* ordinis ii sunt Primates, qui primi magnum aliquod ac memorabile facinus ediderunt in rep. literaria. Primum hic locum teneat *Moses*, primus ille libri scriptor ex omni aeuo ex omnique natione. Postea primus in Graecia librum scripsit *Pherecydes*, in Germania

 (k) *Egin-*

(f) *Grauina* lib. I. de orig. Iur. ciu. §. 143. et 144.

(g) Vid. *Sammarthanus* Elog. lib. I. cap. 1.

(h) *Se primum inuasisse hoc argumentum*, ipse scribit in Dedicatione sui operis *de emendatione temporum*. Et in *Prolegomenis* p. 8. dicit, *se omnia noua protulisse*. *Scaligero* adiungit *Caluisium* Rich. *Montacutius* Analect. eccl. Exerc. XI. sect. III. p. 377. *Scaligerum* vocans *Dictatorem* chronologicum, *Caluisium* Magistrum Equitum.

(i) Vid. *Schmeizelii Einleitung zur Wappen-Lehre* Prolegom. Cap. VII. §. 6. p. 52. sqq.

(*k*) *Eginhardus*. Cumque hic Latino ſit vſus ſermone, primus inter Germanos Germanicum librum (*l*) compoſuit *Otfridus*. Sic primus Italiae profeſſor fuit *Pythagoras*, Graeciae (*m*) *Anaximander*. Primus Graecas literas in Italia docuit *Chryſoloras*, in Gallia *Tiphernas*, in Germania *Rich. Crocus*. Primus Hebraicae grammaticae ſcriptor e Chriſtianis eſt *Reuchlinus*; primus Madrigalici carminis ſcriptor in Germania *Caſp. Zieglerus*; primus Hiſtoriam philoſophicam ſcripſit *Ge. Hornius*; primus Nouellas politicas hebdomadarias *Theophraſtus* (*n*) *Renaudotus*, literarias *Ioan. Gottlieb Krauſius*.

XIII. De hisce Primatibus tria mihi ſuperſunt memoratu digna. Primo ſcilicet ii ex hoc numero, qui inueteratos errores tollere ſuſtinuerunt, criminoſo titulo appellitati ſua aetate fuerunt *nouatores*, quaſi aliquid ob id ipſum falſum ac deteſtandum ſit, quia *nouum*, ac viciſſim verum, quia *antiquum* et inueteratum. Deinde iidem non ſolum ludibriis aetatis

(*k*) Hoc obſeruauit *Pag. Gaudentius* lib. de Romanorum philoſophia cap. 106. *Conringius* quidem Comment. de ſcriptoribus ſaec. VI. cap. 5. p. 100. *Iornandem* vocat *primum Germanici generis ſcriptorem*. Sed obſerues, quaeſo, non patriam Germaniam ei tribui a *Conringio*, ſed genus Germanicum. Erat quippe Gothus natione.

(*l*) Vid. *Poecile* T. I. lib. 4. p. 641.

(*m*) *Acta Philoſ.* T. III. p. 181.

(*n*) Vid. *Acta erud.* 1732. p. 31.

aetatis ſuae et inſectationibus expoſiti fuerunt, ſed tanquam hoſtes reip. ac peſtilentiſſimi haeretici acerbiſſimis excepti (*o*) odiis. Denique id ante omnia velim animaduertas, renouari ſubinde et emendari faciem literatae reip. ſolere non caeco aliquo caſu, ſed auſpice et rectore DEO; cuius potentiſſima prouidentia ſaepius inde elucet, quod inſtrumentis vtitur eiusmodi, a quibus nemo exſpectaſſet tantam *μεταμόρφωσιν.* Quis, quaeſo, erat Socrates? Obſtetricis filius. Quis Eraſmus? Spurius. Quis Lutherus? Pauper monachus. Quis Faber Stapulenſis? Ruſtica proles. Vltimo loco addo, hos, quos dixi, Primates literarios dignos eſſe praeter caeteros, quorum vitae diligenter et copioſe exponantur poſteritatique tradantur, ac operae pretium facturum, ſi quis comprehenſas vno volumine edat *Vitas primatum literariorum.*

XIV. Habet vero et *conſiliarios* (*) ſuos respublica literaria, qui quodammodo inter primates literarios referendi ſunt, ſaltim hoc ipſo, dum ſe praebent conſiliarios, pro prima-

 tibus

(*o*) Vid. Diſſ. mea de martyriis philoſophorum in *Actis Philoſ.* T. III. p. 88. ſqq.

(*) *Rolandus Mareſius a Morhofio in Polyhiſt. lit.* lib. I. cap. 4. p. 35. appellatur *optimus rei literariae conſultor.* Quod iudicium confirmaui in *Poeciles* meae Tomo III. p. 247. Ipſum illum *Morhofii Polyhiſtorem literarium* eſſe dignum conſiliarii literarii titulo, iudicat in *Menſibus* ſuis *Chriſt. Thomaſius* eo loco, quo hoc opus recenſet.

tibus certi generis haberi ſe velle oſtendunt. Sunt autem illi conſiliarii alii boni, quos inter (*p*) haud vltimum locum obtinet *Verulamius*, alii mali et imperiti: in quem cenſum ſupra iam (*q*) retuli ſcriptorem *Germaniae milite deſtitutae*. Eſtque horum ſingularis quaedam ſpecies, quos *Vtopicos* vocare licebit, quorumque magnum videre erit numerum in *Vtopia* mea (*r*) *literata*. Habet vero etiam reſp. literaria ſuos *ſecretarios* et *hiſtoriographos*. Priorem videlicet titulum merentur tum conditores *Bibliothecarum*, (quo in genere eminet *Io. Alb. Fabricius*,) tum compoſitores recenſionum librorum ſiue veterum ſiue nouorum. Poſterior titulus iis conuenit, qui *Nouellas* publicant *literarias*: imo et iis, qui praeterita acta literatorum ſtylo ſuo perſequuntur.

XV. Argumentum, quod adhuc tractaui, occaſionem mihi praebet dicendi de tribus eorum, qui libros ſcribunt, claſſibus. Diuidi videlicet

(*p*) Huc pertinent *Thomaſii* Cautelae circa ſingulas diſciplinas, et *Vockerodti* Conſultationes ſcholaſticae.

(*q*) Cap. IV. §. 55.

(*r*) Primum huius libri caput iam edidi T. I. *Poeciles* lib. I. p. 95. ſqq. In ſecundo conſideraturus eram *Collegium Hunnianum* conſeruandae orthodoxiae deſtinatum? in tertio conſilia in concordiam redigendi ſiue Proteſtantes inter ſe ſiue Proteſtantes et Pontificios: in reliquis alia conſilia literaria primum ad intuitum ſpecioſa, ſed exſpectationem fruſtratura certiſſime.

delicet ii veriſſime (*s*) commodiſſimeque poſſunt in *primanos*, *ſecundanos*, ac *tertianos*. *Primani* (*t*) ſunt, qui tanta pollent perſpicacia, vt non ſolum inueteratos errores acute cognoſcant, iisque laruam veritatis detrahant, ſed nouas quoque veritates in apricum proferant. Sunt hi ſoles coeli literati, quorum tamen nullus caret maculis: vt verius miracula literati orbis vocentur, quam oracula. *Secundanos* (*u*) voco, qui tanta quidem ingenii exſupe-

(*s*) Iam veteres eruditam turbam diuiſerunt in primanos ac ſecundanos: id quod oſtendi in *Actis Philoſ.* T. I. p. 586. ſq. et T. III. p. 823. Locis e priſco aeuo ibi productis addo nunc *Diog. Laërtii* II. 133. et *Aeliani* IX. 15. Diuiſionem illam etiam *Rol. Mareſius* produxit pariter et ſcienter illuſtrauit lib. II. epiſt. 57. Clarius vero ac diſtinctius doceri, ſi tres faciamus tribus literatorum, maxime eorum, qui libros ſcribunt, res ipſa docebit. Ac Ciceroni quoque diſtributio haec placuit ita in *Oratore* cap. 1. ſcribenti: *Prima ſequentem honeſtum eſt in ſecundis tertiisque ſubſiſtere.*

(*t*) Hi primani olim vocabantur *auctores claſſici*. Vid. *Gellius* VII. 13. et XIX. 8. Hos *tenere faſces ingenii*, concinne dixeris cum *Plinio* e Praef. Hiſt. natur.

(*u*) Eodem plane modo *Seneca* epiſt. 52. En verba eius! *Quosdam ait Epicurus ad veritatem ſine vllius adiutorio feciſſe ſibi ipſos viam; quosdam indigere ope aliena, non ituros, ſi nemo praeceſſerit, ſed bene ſecuturos. Egregium hoc quoque, ſed SECVNDAE SORTIS ingenium.* Scilicet alii eruditorum ſunt ſimiles fontibus naturalibus, qui e ſuo veluti pectore effundunt aquas; alii fontibus artificialibus, (patrio ſermone *fontaines* vocamus cum Gallis,) qui deriuatam aliunde aquam cum oſtentatione quadam emittunt, maioremque faciunt, quam naturales illi, admirabilitatem.

ſuperantia non (*) ſunt, primanis tamen libenter vtuntur doctoribus, veritatesque ab iis propoſitas, niſi forte obſtant errores nimium muniti praeiudiciis, facile (*x*) amplectuntur, easque concinna methodo diſerteque traditas (*y*) propagant. *Tertiani* denique ſunt, qui ſecundanis vſi magiſtris, nec induſtria iis nec ingenio nec eloquentia pares, ſola ſcribendi ſedulitate ſunt notabiles, acceptasque ab iis (z) non

(*) *S. Bernhardus* initio Sermonis ſui decimi in *Canticum Canticorum*: *Non ſum ego profundi ſenſus*, inquit, *neque adeo perſpicacis ingenii, vt noui quippiam ex me adinuenire poſſim.* Quam vera confeſſio, quam item modeſtiae plena!

(*x*) *Illis* (inquit) *Quintilianus* Inſtit. orat. cap. vlt. eos dicens, quos *primanos* appello,) *haec inuenienda fuerunt, nobis* (*ſecundanis*) tantum *cognoſcenda* et diſcenda *ſunt*. *Nobis*, inquit *Minucius* quidam apud *Liuium* lib. XXII. cap. 29. *quoniam prima animi ingeniique negata ſors eſt, ſecundam ac mediam teneamus.* Eodem modo *Plinius* lib. XXXV. cap. 11. profeſſores ſcientiarum et artium diuidit in *proceres* et *primis proximos*.

(*y*) De his ita ſcribit *Verulamius* lib. I. de augm. ſcient. p. 39: *Quidam in SECVNDIS tantum ſubſiſtere ſat habent, vel ſubtilis interpretis, vel antagoniſtae vehementis et neruoſi, vel methodici abbreuiatoris nomen ambientes: vnde reditus et vectigalia ſcientiarum augeri poſſunt, patrimonium et fundus minime.* Romani etiam equites olim diuidebantur in *primos* et *ſecundos*. Vid. *Gronouii* Obſ. lib. III. cap. 25. p. 673. ſq. Etiam ſculptores et pictores *Origenes* lib. VIII. contra *Celſum* diſtribuit in primanos, ſecundanos, ac tertianos.

(z) Hac de cauſa non malos ſe praebent iuuenum ſtudioſorum doctores, imo ſaepe maximus fit ad eos diſcen-

non ſolum veras, verum etiam falſas ſententias mordicus tenent, nouarumque ſiue verarum ſiue falſarum doctrinarum praecones hoſtiliter aggrediuntur. Primanos igitur facit ingenium *heureticum*, ſecundanos ingenium *eclecticum*, tertianos ingenium *ſectarium:* quod etiam *plebeium* vocare poſſis, cum duo priora ſint indolis generoſae.

XVI. Facile apparet, in primo genere eminere (*a*) iudicium, in altero ingenium, in tertio memoriam. Facile item intelligitur, vltimos ſibi videri primos, et magnopere praeterea coli ab iis, qui nullo ſunt numero, ac ne eo quidem vsque progreſſi, vt vel minimam ſcribendo laudem valeant conſequi. Facile denique cognoſcitur, ſecundanos vulgo haberi pro primanis, nec tam ſaepe horum, quam illorum, ſcripta vendi: id quod iam olim obſeruauit *Martialis* in *Lucano*, mediocri poëta, ſi cum *Virgilio* comparetur, ſed quem vulgus liben-

ſcentium concurſus. Ac vti poteſt talis doctor verbis illis *Ciceronis* lib. IX. ad famil. epiſt. 20: *Veniunt, qui me audiant quaſi doctum hominem, quia paulo ſum, quam ipſi, doctior.* Valet et hic diſtinctio *Io. Braunii*, doctum eſſe alium dicentis inter doctos, alium eſſe doctum inter ſtudioſos.

(*a*) Ita et *primani* ſunt in hiſtoria, qui et inueteratas fabellas obſeruant et pragmatice tractant omnem hiſtoriam; *ſecundani*, qui ex optimis ſcriptoribus colligunt hiſtorias, deprehenſasque ab acutioribus fabulas atro carbone notant; *tertiani*, qui ex hiſtoricis apographis addiſcunt res geſtas, ac veteres fabulas non ſolum propagant, verum etiam acriter propugnant.

libentius legebat, quam *Virgilium.* Ita enim (*b*) loquentem inducit *Lucanum: Sunt quidam,* (eruditissimus scilicet quisque,) *qui me dicunt non esse poëtam,* sed historicum metricum: *sed, qui me vendit, bibliopola putat,* esse me praestantissimum poëtam, cum poëmata mea tot emtores, tot lectores inueniant.

XVII. Admonet me hoc exemplum, *primanos* pariter ac *secundanos, tertianos*que diuidi oportere in *reales* ac *verbales.* Nam etiam poëtae et oratores trium sunt classium: primanique sunt, quos natura (*c*) fecit summos siue oratores siue poëtas; secundani, quorum scripta plus curae, quam naturae, habent; tertiani, qui ne his quidem arte pares ingenioque, nouissimum constituunt agmen vel oratorum vel poëtarum.

XVIII. Debent vero cum secundani, tum tertiani, rursus in classes minores distribui. Alii scilicet e secundanis fontes, e quibus hauserunt, fideliter monstrant, suosque viae duces frequentissime laudant: alii, dum id non faciunt, mentiuntur, idque aliquando prospero successu, primanos. Ad tertianos quod attinet, hi diuidendi mihi sunt in doctiores et minus doctos. Priori classi adscribo *Georg.* (*d*) *Horni-*

(*b*) Lib. XIV. epigr. 194.

(*c*) *Quintilianus* lib. XII. cap. 11: *Quantum poësis ab Homero et Virgilio, tantum fastigium accepit eloquentia a Demosthene atque Cicerone.*

(*d*) Conf. *Acta philos.* T. I. p. 1057. sq.

Hornium et *Io. Christoph. Becmannum*: quibus quam multi scriptores, etiam ex polygraphis, sunt inferiores!

XIX. De *secundanis* duo vt obseruem, superest. Primo eos diuido in secundanos natura et in secundanos politicos. Hi, (nam quos significem priori appellatione, perspicuum est,) vt et infame nouatorum nomen et diras concertationes et ipsam denique egestatem effugiant, subsistendum sibi censent in secundis, sapientes cum primanis, loquentes cum secundanis, interdum etiam cum vulgo. Praestare quippe putant, scriptores esse κατ' ἄνθρωπον, quam κατ' ἀλήθειαν, fructuosiusque esse sentiunt, ciuitatis esse Placentinae, quam Veronensis. Deinde et illud docet historia literaria interior, qui sunt secundani natura, eos, quoties locum primanorum occupare audeant, hoc est, suopte ingenio vtantur ad inuestigandum verum, nouasque, quae quidem ipsis videntur, veritates proferant, turpiter se dare et explodi a cordatioribus.

XX. Exemplis quidem omnium generum afferendis perlibenter (*e*) supersederem, sed ne desim historici officio, pauca proferam Inter Theo-

(*e*) Certe nostrae aetatis scriptores viuos ac spirantes in has classes distribuere non ausim, (vno excepto atque altero,) cum, vt vere *Velleius* lib. II. cap. 36. *stulta*, hoc est, periculosa, *sit inhaerentium oculis ingeniorum censura.*

Theologos igitur primani (*f*) erant *Lutherus*, *Erasmus*, *Chemnitius*, *Calixtus*; ſecundani *Melanchthon*, *Gerhardus*, *Calouius*, *Buddeus*, *Witſius*, *Quenſtedius*: quanquam facile ſentio, fore, qui poſtremum hunc tertianis adſcribant ſocium. Inter hiſtoricos eccleſiaſticos primani ſunt *Flacius*, *Dallaeus*, *Blondellus*; ſecundani *Spanhemius*, *Ittigius*, *Basnagius*; tertiani *Rechenbergius*, *Andreas Caroli*, *Iunckerus*. Inter criticos habes primanos *Lipſium*, *Caſaubonum*, *Io. Frid. Gronouium*; ſecundanos *Gruterum*, *Graeuium*, *Iac. Gronouium*; tertianos pleroſque editores auctorum cum notis variorum: quo in numero cum ſit *Abr. Gronouius*, tres Criticorum claſſes habent in vna Gronouiana familia, quem ſibi aſſerant. In philoſophia primani erant *Pufendorfius*, *Lockius*, *Thomaſius*; ſecundani *Clericus*, (*g*) *Buddaeus*; tertiani *Iac. Thomaſius*, *Bechmannus*, et reliquum Ariſtotelicorum vulgus. Inter antiquarios tertianum vnum nomino (*h*) *Io. Roſinum*, qui magno fructu

(*f*) In exegetica theologia primanus a plerisque habetur *Seb. Schmidius*.

(*g*) Hic certe fuit in omni literarum genere ſecundanus excellentiſſimus, veriſſimo nomine dicendus *eclecticus*.

(*h*) Parem laudem eundemque locum meretur *Pitiſcus*, qui *Lexico* ſuo *Antiquitatum Romanarum* vtiliſſimum reipublicae literariae non ſcriptorem, ſed deſcriptorem ſe praebuit.

fructu iuuentutis e scriptoribus antiquitatum Romanarum secundanis concinnauit corpus haud inuenustum. Sed manum de hac tabula.

XXI. Ad accuratam auctorum notitiam et hoc pertinet, vt discernantur auctores (*) cognomines. Faciunt hoc diligenter *Laërtius*, *Meursius*, *Ionsius*, *Fabricius*, cuius inspiciatur *Bibliotheca Graeca* libro (*i*) quinto. Singulari autem libro, cui titulus: *Homonymoscopia historico-philologico-critica*, istam nauauit operam *Ioannes Mollerus*. Restrictius alii de vno quodam genere auctorum homonymorum singulares composuerunt libellos, vt *Leo Allatius* de *Psellis*, de *Nilis*, de *Georgiis*, de *Methodiis*, de *Simeonibus*; *Io. Meursius* de *Philostratis*; *Antonius* (*k*) *Sanderus* de *Antoniis*;

(*) Quantos errores inuehat in historiam literariam duorum cognominum virorum in vnum confusio, vel ex hoc exemplo apparet. Wittebergensis Academia olim duos eodem tempore habuit *Philippos* Professores: e quorum confusione natam fuisse fabulam qua, *Melanchthonem* repudiato literarum studio factum esse pistorem, traditum est, docet *Feuerlinus* in *Miscellaneis Lipsiensibus* T. VII. p. 129. sqq.

(*i*) Cap. 6. p. 830. sqq. Idem in Praefatione Tomi X. exhibet Indicem homonymorum in decem voluminibus *Bibliothecae* suae *Graecae* distinctorum. Conf. *Pag. Gaudentius* lib. de philosophia Romanorum cap. 24.

(*k*) Huius generis scriptores amore sui nonnihil permotos scripsisse, bene obseruat *Bailletus* Iudic. T. I. P. I. cap. 14. p. 111. sq. Sic etiam *Ern. Sal. Cyprianus* in

tonijs; Andreas Sauſſay de *Andreis; Io. Alb. Fabricius* de *Fabriciis; Erycius Puteanus* de *Eryciis; Franciſcus Nannius* de *Corneliis; Ioachimus Meierus* de *Meieris; C. F. Paulinus* de *Paulinis: Io. Gottl. Milichius* de *Milichiis; Fridericus Quirinus Gregorii* de *Quirinis; Aegidius Hochmuthus* de *claris* (*) *Aegidiis; Adamus Zahnius* de *Raymundis; Ge. Henr. Goezius* de *Schmidiis; Io. Theodorus Leubſcherus* de *Gryphiis*. Quanquam nec negari poteſt, multos ineptos quoque libellos de claris homonymis prodiiſſe in publicum: quod genus librorum iam olim riſit (*l*) *Gellius*. Sic in *Deliciis Theod. Cruſii literariis* (*m*) exhibetur *Catalogus clarorum Cloſiorum*, a *Matthaeo Hanſio* congeſtus, in quo tantum abeſt, vt clara recenſeantur nomina, vt ne vnus quidem eorum, qui producuntur, claritudine nominis *Cloſius antediluuianos*, ſi qui forte iam tum ſub ſole fuerunt, antecedat. Scilicet is eſt plerorumque huius generis ſcriptorum error, quod exiſtimant, libri ſui pretium

annot. ad *Hieronymi* Catal. ſcript. eccl. cap. 68. libellum promiſit *de Cyprianis veteris eccleſiae; Io. Chriſtoph. Wolfius* item *de claris Wolfiis*, et *Theophilus Schelwigius de claris Theophilis*.

(*) Hic liber Wittebergae 1725. editus recenſetur ſummo cum contemtu in *Journal des Scavans* T. 83. p. 75. ſqq.

(*l*) Noct. Attic. lib. XIV. cap. 6.

(*m*) *Vergnügung müſsiger Stunden* P. VII. p. 49. ſeqq.

tium pendere a multitudine homonymorum potius, quam a claritate et magnitudine. Mea vero ſententia maximum operae ſuae pretium faceret, qui e. g. *de claris Spanhemiis* in titulo promittens Diſſertationem, nonniſi de duobus *Fridericis* et vno *Ezechiele* ageret, reliquosque *Spanhemios* erudito ſilentio praeteriret: quem in modum *Phaedrus* doctos Thraces enumeraturus, ipſe Thrax, duos duntaxat laudat in Prologo (*n*) libri tertii, *Linum* et *Orpheum*. Prope omiſiſſem *Chriſtiani Franciſci Paulini*, quae minine omittenda videtur, Diſſertationem *de claris Aſinis et (o) Aſellis*, quae in eius doctiſſimo opere *de aſino* conſtituit Sectionis ſecundae caput ſecundum. Addo amici cuiusdam monitu, eundem *Paulinum* in ſua *Lagographia curioſa ſect. II. part. I. cap. III. p. 130. ſqq.* et in ſua *Lycographia*

(*n*) v. 56. ſq.

(*o*) In hac tamen omiſſus fuit *Eryſichton*, cognomento *aſinus*, cuius meminit *Aelianus* Var. hiſt. lib. I. cap. 27; et rex *Ochus*, quem et ipſum cognominatum fuiſſe *aſinum*, idem tradit lib. IV. cap. 8. Singularem addo ordinem monachorum, dictum *ordinem aſinorum*, quem memorat *Cyprianus* Apolog. Reform. cap. VII. §. 3. p. 871. In Italia quoque fuiſſe nobilem familiam *Aſinellorum*, didici ex *Schotti* Itinerario Italiae p. 160. edit. a. 1655. Adiungo *Aſellam*, piam feminam, quam laudat *Hieronymus* epiſt. 15. et 99; et *Aſellum Symmacho* commemoratum lib. IX. epiſt. 57; et alium *Aſellum*, cuius epitaphium producit *Fontaninus* in libro *de diſco votiuo* §. 14. p. 39; et clarum illum *Aſinum*, de quo *Simonius* T. IV. Epiſt. ſel. 29. p. 214.

part. II. cap. 1. p. 80. 96. sqq. exhibuisse *claros Hasios* siue *Hasaeos*, et *claros Wolfios*.

XXII. Auctores etiam (p) *polygraphi* commemorari pluribus merentur in historia literaria. Sunt autem hi non vnius generis. Alii dicuntur verius, quam sunt, polygraphi. Tales sunt editores magnae molis operum alienorum, e. g *Goldastus, Graeuius, Gronouius, Burmannus*, (q) *Lunigius*. Tales item sunt auctores librorum nec ingenio perfectorum nec industria elaboratorum, ac tironum duntaxat vtilitati dicatorum, quos aliorum potius caeca admiratio, quam ipsorum auctorum voluntas, protrusit in publicum. *Lutherum* ac (r) *Melanchthonem* hic nomino, quorum siue ex ore (s) siue ex calamo quicquid effluxit,

(p) Vid. *Wowerius* Polymath. cap. 19. p. 216. seq. et *Morhofius* Polyhist. liter. lib. I. cap. 22. §. 28. sqq. et *Bailletus* Iudic. T. I. p. 418. sqq.

(q) Polygraphus igitur hic Lipsiensis, de iure Germaniae publico praeclare meritus, maiori iure *claros* inter *poligraphos* (hoc enim munere fungebatur Lipsiae,) adscribetur, quam inter *claros polygraphos*. Operum ab eo editorum catalogus exstat in *Actis erud. Germ.* 69. p. 678. seqq.

(r) Iudicium *Baelii* de πολυγραφία *Melanchthonis* vid. in eius Diction. v. *Melanchthon* p. 2096. edit. secundae.

(s) Non solum praelectionibus *Lutheri* in libros sacros, e. g. in *Genesin*, id accidit, sed etiam eius sermonibus familiaribus, quorum ingens volumen haudquaquam

xit, cupide exceptum a discipulis preloque subiectum fuisse, quis nescit? Ii igitur demum sunt habendi polygraphi, qui ipsi multa elaborarunt et luci (*t*) exposuerunt publicae.

XXIII. Horum rursus duo sunt genera. Alii quippe mediocris eruditionis libros edunt, alii eruditissimos expolitissimosque. In priorem classem refero eos, qui tironum (*u*) in gratiam institutiones edunt plurium disciplinarum. Qualem quidem polygraphum dici ac polyhistorem, haud magna laus est. Cuilibet enim literarum professori ea, quae didicit, suis exponere verbis, sua proponere methodo, in promptu est, modo otium (*x*) suppetat et scribendi patientia.

 Quem-

quam valet ad referendum *Lutherum* inter polygraphos. Vid. *Seckendorfius* Hist. Luth. lib. III. p. 187. *a*. Referri huc etiam *Spenerus* potest quodammodo, cuius in scriniis quicquid epistolarum theologici argumenti quicquid concionum sacrarum, post mortem repertum fuit, multis voluminibus publicam in lucem fuit editum. Idem *Gundlingio* accidit et *Rambachio*.

(*t*) Editores librorum non inscite diuiseris in *ordinarios* et *extraordinarios*. Illos voco, qui totos se dant scribendis libris, et singulis annis, vel etiam singulis Lipsiensibus nundinis, nouum librum emittunt, editoque vno libro statim se accingunt ad edendum alium. Horum industriam certos intra limites coërcitam vult *Baelius* Diction. v. *Guil. Forbes* not. B.

(*u*) De distinctione, qua alii *docti* sunt *inter doctos*, alii *docti inter studiosos*, vid. *Acta Philos.* T. I. p. 1057. seqq.

(*x*) Lege, quae Celeb. *Ioach. Langius* in praef. ad *Institu-*

Quemadmodum igitur *Wagenſeilium*, virum aliis nominibus magnum, non fecit admirabilem *Pera* ſua *iuuenilis*, opus ſex voluminibus conſtans, et omnium paene diſciplinarum inſtitutiones exhibens; ſic nec admiramur *Calouium* ob magnum illum librorum catalogum, quem effigiei eius *Bibliis illuſtratis* praefixae inſtar phylacterii Iudaici ſubnexum videmus. Qui enim aliquo tempore philologiae, hinc philoſophiae, atque ad vltimum theologiae quotidianus profeſſor eſt, in otioque viuit Academico, quam facile ei eſt, non indoctas conſcribere trium linguarum Grammaticas, totidem linguarum Lexica, Inſtitutiones Logicas, diſputatorias, Metaphyſicas, Rhetoricas, Poëticas, Epiſtolicas, Ethicas, Politicas, Phyſicas, Theologicas, praetereaque Hiſtoriam literariam, ciuilem, eccleſiaſticam, Conſilia et Reſponſa theologica, Corpus caſuum conſcientiae, Theologiam moralem, Theologiam polemicam, Commentarium in totam ſacram Scripturam, Conciones ſacras, Orationes, Diſputationes, Programmata, etc.

XXIV. Tot libros qui mediocri cum ingenio

Inſtitutiones ſuas *ſtudii theologici literarias* differit de cauſis ſuae πρoλυγραφίας, vbi etiam exhibet librorum a ſe editorum catalogum. Quanta facilitate ſuos libros conſcribat adeoque polygraphus fiat *Moshemius*, ipſe docet in Praefatione ad Tomum tertium Theologiae ſuae moralis.

nio, tum diligentia (y) composuerit, is profecto nomen profiteri suum potest inter polygraphos, licet magnos inter scriptores non item referatur a sapientioribus. Tales sunt omnes illi polygraphi, apud quos *in legem abiit*, vt *Morbosius* ait, *se mutuo exscribere:* quo quidem nomine celebrari nouimus in primis *Augustinum* (*) *Barbosam.* Huius generis polygraphorum, quos a genitae prolis copia non male dixeris scriptores *proletarios*, plenam esse Germaniam nostram, iamdudum (z) obseruatum fuit. Scilicet cum vulgus non virtutis, sed molis magnitudinem respiciens,

 Golia-

(y) In hunc numerum referre audeo *Ciceronem*, eloquentia principem, eruditione non item. Ac ne quis me putet iniuria tantum Consulem afficere, en confitentem reum lib. I. de offic. cap. 1. hisce verbis: *Philosophandi scientiam concedens multis, quod est oratoris proprium, videor meo iure quodammodo vindicare.* Simile de *Corn. Celso* iudicium est *Quintiliani* lib. XII. cap. 1. scribentis, eum, *mediocri* licet *virum ingenio*, tamen libros *conscripsisse de omnibus artibus.*

(*) Librorum ab eo scriptorum indicem *Allatius* exhibet in *Apibus Vrbanis* p. 64. sqq.

(z) Vid. *Acta Philos.* T. I. p. 646. sq. Datur igitur vitium aliquod eruditorum, quod *polygraphismum* vocare licebit. Perpetuus hic libros edendi pruritus cum inuadit iuuenes literis nondum satis excultos, id potissimum mali habet, quod impedimento est profectibus in eruditione solida. Labor enim libros componendi assiduus eripit iis tempus ad meditandum et ad plura discenda necessarium: vt adeo tales polygraphi pro *Docendo discimus* de se dicere debeant: *Docendo dedidiscimus.*

Goliathum maiorem eſſe heroëm Dauide credat, et, quo quis plures grandioresque libros edidit, eo eum eſſe ſapientiorem eruditioremque, ſibi perſuadeat, factum eſt, vt quidam populari (*a*) huic errori ſeſe accommodantes feliciter obiecerint glaucoma oculis vulgi literati. Quanquam laus haec non ſolet eſſe diuturna, talium ſcriptorum libris breui intereuntibus ob ſucceſſionem aliorum eandem crambem recoquentium: quod vel exemplum *Inſtitutionum Logicarum* et *theologicarum* manifeſtum facit. Conuenit in eiusmodi polygraphos, quod *Euripides (b) Alceſtidi* poëtae reſpondit, ſe centum verſus citius ſcribere glorianti, quam tres effunderet *Euripides. Sed hoc*, inquiebat, *intereſt, quod tui verſus (c) in triduum tantummodo, mei vero in omne tempus ſufficient.* Conuenit etiam in eos *Salomonis*

(*a*) Aliter ſentit et ſapientius *Rol. Mareſius*, lib. I. epiſt. 50. ſcribens, *ſe breuis alicuius ſcripti, modo probi et exacte correcti, auctorem eſſe malle, quam eiusmodi inemendatorum, in quibus oblita modi milleſima pagina ſurgit, et creſcit multa damnoſa papyro. Thucydidem Lipſius* not. ad lib. I. Politic. cap. 9. indicat *res nec multas nec magnas nimium ſcripſiſſe, ſed palmam fortaſſe praeripuiſſe omnibus, qui multas et magnas.* Scilicet, vt *Plinius* lib. IX. epiſt. 29. ait, *ſatius eſt, vnum aliquid inſigniter facere, quam plurima mediocriter.*

(*b*) Apud *Valerium Max.* lib. III. cap. 7. ext. 1.

(*c*) *Virgilius*, quaeſo, quot et quanta valuiſſet effundere carminum volumina! At iſto pacto male conſuluiſſet famae ſuae, minor futurus ipſa operum ſuorum magnitudine.

monis (*d*) illud: *In multiloquio non deerit peccatum.* Vti igitur polygraphiam *Erasmi* olim non laudabat *Io. Bapt.* (*e*) *Egnatius*, sed vituperabat, sic *Balbinus* (*f*) Iesuita ingenue ad *Christianum Weisium*: *Tu non es*, inquiebat, *ex numero parientium, sed vomentium. Tot annis singulis* (*g*) *Comoedias, tot Tragoedias, tot Applausus pangis, vt legitimum tempus ad concipiendum, gestandum, et pariendum deesse videatur.* Acute *Danhauerus* in Dedicatione *Hodosophiae* suae huius generis polygraphorum morbum vocat *logodiarrhoeam.*

XXV. Inter hos semidoctos (*h*) scriptores alii memoria valent, alii ingenio. Ad prius

 genus

(*d*) *Prouerb.* X, 19.

(*e*) In *Goldasti* Centuria epist. philol. n. 35. p. 151. Ipsum vero *Erasmum* sibi placuisse *polygraphi* appellatione, apparet ex *Colloquio*, quod *Charonta* inscripsit. Ibi enim p. m. 579. se *polygraphum* vocat κατ' ἐξοχήν.

(*f*) In *Epistolis Weisianis* 1716. editis p. 298. *Launoius* ita de *Baronio* lib. VIII. epist. 15: *Calamus eius est calamus hominis velociter scribentis.* Quae verba sinistro sensu repetita sunt e *Psalmo XLV.* 1.

(*g*) Recordor hic poëtae Hispani, *Lupi de Vega*, mille et octingentarum comoediarum scriptoris: de quo *Bailletus* T. IV. Iudic. P. II. p. 61. sqq.

(*h*) Nolim hoc quisquam in contumeliam accipiat. Potest enim aliquis in vna disciplina esse exactae eruditionis, in alia vix mediocris. Memini, a. 1709. in *Actis semieruditorum*, quae tum prodibant, etiam *Schurzfleischium*, virum alioqui summis eruditissimisque annumerandum hominibus, libri nescio cuius nomine comparere.

genus refer praeter modo dictos, traductores (*) librorum ex ignotiore lingua in notiorem, ſcriptores excerptorum (*i*) hiſtoricorum, et alios, qui (*k*) non tam famae, quam fami, ſcribunt. Poſterioris generis *Cardanus* eſt et (*l*) *Campanella*, et ſimiles nugarum harmamaxarii: quorum vnus *Quirinus Kuhlmannus* (*m*) futurus erat, ſi vita ei ſuppeditaſſet et opportunitas.

XXVI. Ad polygraphos eruditiſſimi ingenii vt veniam, horum alii hiſtoricorum voluminum, alii philoſophicorum, (quo ſub titulo omnes proprii iudicii ingeniique felices foetus volo comprehenſos,) publicatione nobilitarunt nomina ſua. Inter priores quis non agno-

(*) De tali *Bailletus* Iudiciorum T. II. P. III. p. 526. ſqq. agit, ſcilicet de *Michaële de Marolles*, ſedulo quidem illo, ſed infelici veterum librorum interprete: cuius vitam et *Niceronius* deſcripſit in Tomo XXXII. Vid. et *Rol. Mareſii* lib. II. epiſt. 25.

(*i*) E. g. *Eraſmus Franciſci*, *Chriſt. Franc. Paulini Iac. Dan. Erneſti*.

(*k*) Inter hos tot Graecorum librorum interpretem, *Guil. Xylandrum*, refert *Huetius* de interpr. p. 278. ſq.

(*l*) Huius librorum catalogum vide in *Actis Philoſ.* T. I. p. 545. ſqq. Memoratu dignum videtur, *Campanellam* fuiſſe virum ſui nominis. Cum enim *Campanella* Italis ſignificet *tintinnabulum*, maiorem profecto in modum per orbem reſonuit nomen *Campanellae* et ipſe ſtuduit, ſe decantari vbique terrarum ac gentium, ſimilis *Apioni* Polyhiſtori, quem Tiberius *cymbalum mundi*, Plinius *publicae famae tympanum* appellabat.

(*m*) Vid. *Morhofius* Polyhiſt. lit. lib. I. cap. 20. §. 5. et lib. II. cap. 5. §. 63 ſqq.

agnoſcit *Voſſium*, *Hottingerum*, *Morhoſium*, *Fabricium?* inter poſteriores *Cuiacium*, *Petauium*, *Thomaſium*, *Clericum?* Vocat hos *Morhoſius* (*n*) recte *heroas literarios*: quorum eſſe arbitror, ſcribere non ſcripta prius, vel ſaltim non ſatis ante elaborata perfectaque: qualium editione librorum plurimorum etiam (*o*) *Dallaeus* inclaruit, itemque *Conringius*.

XXVII. Operae pretium facturus videor, ſi praeter eos, quos iam memoraui, celebriores omnis aeui polygraphos, quotquot quidem nunc recordor, in medium produxero. E priſco igitur aeuo magna nomina ſunt (α) *Epicuri*, *Chryſippi*, (*p*) *Varronis*, *Didymi* (*q*) grammatici, (*r*) *Origenis*, *Didymi* (*s*) *Alexandrini*,

(*n*) Lib. I. cap. 22. §. 37.

(*o*) Suopte hic exemplo docuit, non eſſe verum in vniuerſum, quod ſcripſerat lib. I. *de vſu Patrum* cap. 5. p. 139: *Doctiſſimi quique pauca ſcribunt*, inquiens, *neque alios fere, quam indoctos, inſanabile illud ſcribendi cacoëthes tenet.*

(α) A *Laërtio* lib. X. 26. vocatur *Epicurus* πολυγραφώτατος. Ibidem loci *Chryſippi* πολυγραφία memoratur: et §. 25. *Zeno* quoque Epicureus appellatur πολυγράφος ἀνήρ.

(*p*) *Multimoda ſatis verendus ſcriptorum numeroſitate Varro*, inquit *Sidonius Apollinaris* carm. 23. p. 376.

(*q*) *Hoc* Didymo *nemo plura ſcripſit*, inquit *Quintilianus* lib. I. cap. 13. fine.

(*r*) Vid. *Euſebius* Hiſt. eccl. lib. VI. cap. 32.

(*s*) Vid. *Hieronymus* Catal. ſcript. eccl. cap. 109; *Monteſalconius* in Prolegom. ad *Palaeogr. Graec.* p. 22.

andrini, (t) *Chrysostomi*, (u) *Augustini;* ex aeuo medio *Iosephi* (x) *videntis*, *Michaëlis* (xx) *Pselli*, *Thomae Aquinatis*, *Alberti M. Alphonsi* (y) *Tostati*, *Dionysii* (z) *Carthusiani;* ex iunioribus (a) *Athanasii Kircheri*, *Ioannis Caramuelis*, *Gregorii* (b) *Leti*, *Caluini*, *Coccei*, *Ioannis* (c) *Gerhardi*, *Ahasueri Fritschii*, *Theophili* (d) *Raynaudi*, *Iacobi* (e) *Gret-*

(t) De hoc omnino vid. *Suidas* v. Ἰωάννης. *Graecorum Patrum, quorum exstant lucubrationes, sine controuersia* πολυγραφώτατος *fuit Chrysostomus*, inquit *Riuetus* lib. IV. Critici sacri cap. 1.

(u) Vid. *Gennadius* de script. eccl. cap. 38.

(x) Vid. *Hottingeru* Biblioth. quadrip. P. III. cap. 2. p. 235. De hoc *Iosepho* differens *Wolfius* Bibl. Hebr. §. 970. p. 564. non meminit eius πολυγραφίας.

(xx) Hunc *Allatius* lib. de *Psellis* §. 33. vocat *omnium* πολυγραφώτατον.

(y) Hunc *copia librorum scriptorum omnes mortales superasse*, credit *Casaubonus* in *Casaubonianis* a *Wolfio* editis p. 25.

(z) Vid. *Trithemius* de script. eccl. cap. 820.

(a) Polygraphos saeculi decimi septimi recenset *Wittenius* Praef. ad *Diar. biogr.* lit. C. fol. 4. Idem ad a. 1669. d. 24. Octobr. memorat Anglum polygraphum. *Guil. Prynnium*, quem *alterum* vocat *Alphonsum Tostatum*

(b) Vid. *Miscell. Lips.* T. X. p. 27. sq.

(c) Vid. *Fischerus* in Vita eius p. 368. et 374. seq. *Gerhardum* hunc ob librorum ipsius insignem multitudinem *Adamantium* (id est, *Origenem*) *Germanicum* vocat *Calouius* in Praef. gener. praemissa *Bibliis illustratis*.

(d) *Acta erud.* Suppl. T. VII. p. 104.

(e) *Miraeus* de script. saeculi XVI. cap. 195.

Gretſeri, *Abrahami* (*f*) *Bzouii*, *Alberti* (*g*) *Miraei*, *Barthol.* (*h*) *Keckermanni*, *Andreae* (*i*) *Tiraquelli*, *Caroli* (*k*) *Sorelii*, *Petri Gaſſendi*, *Balthaſaris* (*l*) *Bonifacii*, *Chriſtoph. Cellarii*, *Io. Henrici Maii*, *Gothofr. Arnoldi*, *L. E.* (*m*) *Dupinii*, *Iacobi* (*n*) *Basnagii*, *Nic. Hier. Gundlingii*, *Io Franc. Buddei*, *Io. Andr. Schmidii*, et, qui primo loco nominandus erat, (*o*) Papae *Benedicti XIII.* Ex iis, qui ſuperſunt, vel non ita pridem vita exceſſerunt non debeo ſilentio praeterire *Io. Alb. Fabricium*, *Chri-*

(*f*) Ibidem cap. 161.

(*g*) Vid. ipſe *Auctar. ſcript. Eccl.* p. 108. ſq. et p. 113.

(*h*) *Wittenii* Diar. biogr. a. 1609. d. 25. Iulii.

(*i*) *Sammarthanus* Elog. Gall. lib. I cap. 29.

(*k*) Hic ipſe edidit catalogum librorum ſuorum, annexum ſuae *Bibliotheque Francoiſe* p. 349. ſqq.

(*l*) Hic permagnum editorum ab ſe librorum catalogum exhibet *Hiſtoriae ludicrae* lib. XX. cap. 15. praemiſſa hac praefatiuncula: *Hac nos quoque vbertate donati inter polygraphos merito numeramur. Atque vtinam tum bonos, quam multos, ingeniolum noſtrum partus produxerit!*

(*m*) Vid. *Iournal literaire* T. I. p. 203. *Dupinii* πολυγραφίαν et nata hinc peccata plurima docte exagitat *Rich. Simonius* in *Critique de la Bibliotheque eccl. du M. Dupin.* Vid. inprimis T. I. p. 85. 86. 87. et 324.

(*n*) De quo vid. *Acta erud. Germ.* P. 130. p. 700.

(*o*) Eius catalogus librorum exſtat in *Ioan. de Nicaſtro Pinacotheca Beneuentana*, Beneuenti 1720. excuſa: itemque in Tomo II. *Echardi* de ſcriptoribus Dominicanis p. 815. ſqq. ſub nomine *Vincentii Mariae Orſini*, quod nomen tum gerebat adhuc Cardinalis.

Christoph. Matth. Pfaffium, *Burc. Gotth. Struuium*, *Ioan. Marckium*, *Ioannem* (*p*) *Clericum*, *Val. Ern. Loescherum*, *Io. Christoph. Wolfium*, *Io. Petrum Ludouici* siue *de Ludewig*, *Ioach. Langium*, *Io. Laur. Moshemium*, *Io. Georgium Walchium*. Adiungere etiam licebit polygraphas mulieres, *Scuderiam*, *Guioniam*, et *Burignoniam*.

XXVIII. Caeterum cum non solum peccent eorum permulti, qui nimium scribunt, verum etiam nil scripsisse aliquando sit in vitio, hanc arripio occasionem, quaedam differendi de (*q*) ἀγράφοις, vt sic loquar, eruditis. Ex veteris aeui philosophis *Pythagoras*, *Socrates*, et *Epictetus* solo ore docuerunt, rati, non magis prodesse humano generi, qui libros scribant bonae frugis, quam qui totos se dent erudiendae iuuentuti, atque ita plures faciant idoneos ad praecepta sapientiae tum viua voce, tum scribendis libris optimis propaganda. Inter agraphos recentiores *Franciscum Roaldesium*,

(*p*) Hic de sua ipsius polygraphia permodestum fert iudicium T. XVI. Biblioth. anc. et mod. p. 423.

(*q*) De doctis *agraphis* non nihil reperies in *Mart. Hanckii* Orationibus a. 1673. editis p. 203. sqq. Et *Bierlingius* a. 1702. Rintelii emisit Disputationem *de caussis, cur nonnulli eruditi nihil in lucem emiserint*: in qua tamen exempla agraphorum omisit. *Crenius* vero aliquot agraphos nominatim producit P. IV. Animaduers. philol. p. 228. sqq. Veteres Romanos doctissimos, qui nihil scripserunt, exhibet *Falsterus* in *Memoriarum obscurarum* Parte secunda.

ſium, ICtum Gallum, laudat *(r) Sammarthanus*, qui tamen, cum idem de *Petro (s) Daneſio* refert, erraſſe deprehenditur. Verius adiungit *Iacobum (t) Faium*, quem ideo ait a libris ſcribendis abſtinuiſſe quod et vanae gloriae ſtudium fugiendum videretur, et ineptum ſit, poſt abſolutiſſimas tot veterum lucubrationes publicare libros nouos. Sed quam inepta ſit haec excuſatio, cum perſpicuum ſit, cumque ſolis iis ea placere queat, quos tenuitatis ſuae conſcientia tacere cogit, iis, qui ſcribere valent vtiliſſima lectuque digniſſima, illud *Ciceronis* (u) obiicio: *Communis vtilitatis derelictio eſt contra naturam*, hoc eſt, contra ius naturae. Ac, ne poëticum illud mihi quis occinat: *Bene qui latuit, bene vixit*, ſententiam audiamus *(x) Senecae: Illi latere ſciunt, non viuere. Multum autem intereſt, vtrum vita tua otioſa ſit, an ignaua.* Iterum eum audiamus: *Viuit is, epiſt. LX.* inquientem: *qui*

(r) Elog. lib. IV. cap. 1. Sic et *Thuanus* lib. 96. p. 313.

(s) Lib. I. cap. 9. vbi vid. annotatio mea. Idem teſtatur Thuanus lib. LXIII. p. 112.

(t) Lib. IV. cap. 3. n. 11.

(u) Lib. III. de Officiis cap. 6.

(x) Epiſt. 55. Audiamus et *Ambroſii* verba lib. I. Offic. cap. 3: *Si pro otioſo verbo reddemus rationem, videamus, ne reddamus et pro otioſo ſilentio.* Nec illud *Siracidae* praetermittamus cap. XX. 32: *Sapientia occulta* (Perbene *Lutherus: Ein weiſer Mann, der ſich nicht brauchen läſſet,) et theſaurus abditus, quae vtilitas in vtroque?*

qui ſe vtitur: qui vero latitant et torpent, ſic in domo ſunt, tanquam in conditiuo, hoc eſt, ſepulcro. Concludatur eiusdem Sophi praeclaro (*y*) illo: *Eruditionem nec iactare debes, nec abſcondere.*

XXIX. Sed redeo ad *Sammarthanum*, qui alium nobis ἄγραφον *lib. IV. cap. 13.* producit, *Claudium Puteanum*, quem eo magis docendum eſt a ſcribendo abſtinuiſſe, quod, ſi *Cuiacio* (*z*) fides, *vir* fuit *et diſciplina omni inſtructiſſimus, et ingenio prudentiaque acutisſimus.* Adiungo *Octauianum* (*a*) *Pantagathum*, quem eam ob cauſam, quod e doctrinae ſuae fonte vberrimo nihil profluere in publicum paſſus eſt, *Lipſius* (*b*) vocat *virum magnum, altum, et qui eſſe doctus eligeret, quam videri.* Adiungo item Lazarum *Bonamicum*, quem *nunquam adduci potuiſſe*, ſcribit *Imperialis* in *Muſeo* ſuo *hiſtorico, vt viuens aliquid ſui typis excuderet:* cui propterea indignabundi acclamaſſe dicuntur amici: *Lazare*

(*y*) Epiſt. 19.

(*z*) Obſeruat. lib. XVII. cap. 20. Conf. *Klefekeri* Biblioth. praecocium p. 303. ſq.

(*a*) De eo vid. Elogia *Teiſſerii*, et *Miraeus* de ſcript. ſaeculi XVI. cap. 99. Huic *Pantagatho* cum acciderit, vt alii ipſius emendationes criticas publicarent ſparſim, obſeruo, etiam *Gatakerum* lib. II Cinni ſui cap. 10. 11. et 12. duorum agraphorum, *Guil. Maii* et *Io. Leifeldii* doctas aliquot S. Scripturae locorum interpretationes ab interitu vindicaſſe ſuoque muniiſſe ſuffragio.

(*b*) Comment. in *Tacitum* p. 98.

Lazare, veni foras. Refero huc etiam *Ioannem Gelidam*, de quo praeclarum exſtat *Thuani* teſtimonium in libri XVII. exitu: et *Aemarum Ranconetum*, de quo idem lib. LXIII. p. 451. et lib. LXXIV. p. 96. Nec omittendus *Fridericus Myconius*, qui hanc (*c*) afferebat ſuae ἀγραφίας excuſationem: *Scio, multos voluiſſe, vt cauſam Chriſti et Lutheri etiam ſcribendo et libris ac commentariis adiuuarem. Sed videbam, ad quid maxime vocatus eſſem, vt eſſem vox clamans ad parandam viam Domini. Et videbam, Spiritum S. nunc dediſſe ſcribam doctum, linguas eruditas et prorſus igneas: ita vt ſuperbia eſſet, ſi ego vellem poſt Lutherum, Philippum, Brentium fieri aliquis coruus aut graculus.* *Ludouicum* quoque *Tronchinum* huc refero, theologum Geneuenſem, de quo ita (*d*) *Turretinus: Fuit, liceat dixiſſe, fuit vna eius virtus, quae publico commodo non parum noceret. Modeſtiam intelligo. Cum enim eximias lucubrationes magno cum literarum fructu potuiſſet emittere, tamen adeo modeſte de ſuisque ſentiebat, vt nullum fere ingenii ſui monumentum reliquerit.* Alium nuper eadem vrbs habuit agraphum doctiſſimum, *Ioannem*

(*c*) In epiſtola ad *Eberum* a. 1546. ſcripta, et nuper a *Io. Ge. Iunckero* edita poſt *Ant. Probi* de Myconio *Orationem* p. 82.

(*d*) Opuſc. T. I. p. 277.

nem Robertum Choüetum: cuius vitam exhibet *Bibliotheque Italique* T. XII. p. 107. ſqq. Digna item eſt, quae legatur, *Mart. Schenckii* (e) epiſtola, qua et ſuam ἀγραφίαν excuſat et aliorum πολυγραφίαν reprehendit. Etiam *Mart. Ruarus*, qui tamen (f) *Sam. Naerani* ἀγραφίαν accuſat, voluit eſſe (g) vnus ex agraphis. Quanquam is ſcripſerat nonnulla, ſe mortuo edenda, quae vellem non periiſſent, (fuit enim vir inſigni et iudicio et eruditione et eloquentia et modeſtia praeditus: vt dolendum ſit, tot tantisque virtutibus coniunctam fuiſſe Socinianam haereſin:) ſi vere ſcripſit ipſius filius in praefatione ad *Epiſtolarum Centuriam ſecundam, ea ita comparata fuiſſe, vt nullius conſcientiam ſint turbatura, ſed ſolummodo ad mores corrigendos pietatemque colendam incitatura.* Denique illud memoratu dignum videtur, quod *Adrianus (h) Cattenburgius*, cum in locum *Limborchii* fieret Profeſſor theologiae, nullum adhuc librum ediderat, qui ex eo tempore praeclaris ſcriptis nobile conſecutus nomen eſt.

XXX. Vltimo loco obſeruo, tres eſſe claſſes doctorum hominum τῶν ἀγράφων. Alii nec

(e) In *Schelhornii* Amoen. lit. T. X. p. 1051. ſqq.

(f) Epiſt. p. 311.

(g) Vid. eius Epiſt. p. 192. et 195. Conf. *Zeltneri* annot. p. 2.

(h) Vid. ipſius Bibliotheca ſcriptorum Remonſtrantium p. 31. ſq.

nec voluntatem habent ſcribendi nec facultatem: hique ſcriptores librorum, etiam eruditos, contemnere (i) ſolent, quaſi otio ſuo abutentes et ſuperuacaneis fungentes laboribus. Ipſorum vero ſilentium prudentiae fructus eſt: quippe, vt habet tritum illud, *dum tacent, philoſophi* (k) *manent*. Alii et facultatem ſcribendi habent et voluntatem, ſed (l) otio et aliis opportunitatibus deſtituuntur: quos quidem nemo reos egerit peccati, modo vera ſit haec excuſatio. Denique aliis et facultas et otium ſuppetit ad ſcribendum, qui tamen ſiue ignauia, ſiue timore quodam (m) auocantur ab augendis hac ratione reipublicae literatae commodis. Hos ego cum peccare non dubitem,

(i) Notat hoc agraphorum vitium *Frid. Spanhemius* in Praef. ad Dub. Euang. P. II. p. 2. Scilicet facilius eſt, orbi literato reddere *Zoilos*, quam *Homeros*.

(k) Id eſt, eruditi habentur a vulgo: cum contra alii illud *Alexandri* laudent apud *Curtium* IV. 14. 3: *Ob id ipſum, quod ignoti, ignobiles ſunt. Nunquam ignorantur viri fortes.*

(l) Vid. *Poecile* mea T. I. lib. 4. p. 540. ſq. Caeterum hi pulchre fecerint, ſi ſuas meditationes, quibus nouas veritates eruerunt, breuiter literis mandent, ac tum publicent. Tantulum enim otii nemini deeſt. Ac talia publicandi occaſionem praebuerunt editores *Bibliothecae Bremenſis*, *Miſcellaneorum Lipſienſium*, ac ſimilium ſyllogarum.

(m) Has duas ἀγραφίας cauſas iam olim protulit *Plinius* lib. VII. epiſt. 25. *O quantum eruditorum*, inquit, *aut modeſtia ipſorum aut quies operit et ſubtrahit famae!* Acutius vero de talibus iudicat *Horatius* lib. II. ſat. 3. v. 13: *Inuidiam placare parant virtute relicta.*

tamen facile assenserim, si quis, peccatum tantummodo veniale ab iis peccari in tanto scriptorum bonorum prouentu, contendere voluerit. Nec multum oratores agraphos peccare existimo, *qui* vt ait (*n*) Cicero, *putant, maiorem visum iri suam dicendi gloriam, si in existimantium arbitrium scripta sua non venerint*.

XXXI. *Epistolographi* quoque singularem constituunt auctorum classem, agitque de iis *Morhofius* (*o*) duobus in capitibus. Addatur *Buddei* Dissertatio *de aucta insigniter per recentissimas quasdam epistolarum collectiones re literaria.* Multum sane prodest epistolarum lectio in historia cum (*p*) literaria, tum et reli-

(*n*) In *Bruto* cap. 24. Talis agraphus erat *Ge. Goezius*, Superintendens Ienensis, qui nullam suarum concionum, quas tamen audientes admirabantur et magnifice praedicabant, edi passus est.

(*o*) Polyhist. lit. lib. I. cap. 23. et 24.

(*p*) Adeo vtilis est lectio epistolarum in historia literaria, vt aperte fatear, me ex *Epistolis* illis *obscurorum virorum* multa didicisse historiam illam vel illustrantia vel locupletantia. Aliquando etiam e *Sidonii Apollinaris epistolis* cognoui statum rei literariae, qui fuit saeculo quinto in Gallia, simulque nomina virorum ingenio excellentium, qui illo temporis tractu magna doctrinae laude inter Gallos floruerunt. Quam notitiam exhibui in singulari Dissertatione, *Primitiis* meis *Academicis* inserta p. 156. sqq. Lege praeclare de vsu epistolarum in historia literaria disserentem *Meibomium* in Additamentis ad *Vogleri* Introductionem in notitiam librorum

reliqua. *Historia epistolaris omnium certissima est*, inquiebat Alexander VII. P. M. ad *Ioannem Bonam*: cuius epistola, in qua id refert, reperitur in *Acheriano (q) Spicilegio*. Scilicet epistolae sunt colloquia familiaria, in quibus multa proferuntur, quae vel non sustinemus (*) narrare publice, vel libris inserendi vix vllam habemus occasionem: vt adeo epistolis eruditorum contineatur *historia literaria anecdota*. Vere *Lipsius* in Praefatione ad librum I. *epistolarum miscellarum*: *Detegimur*, inquit, *in epistolis, et subiicimur oculis paene nudi. Nosse me aut alium vis? Epistolas lege, quae depingunt. Ingenii mei, affectus, iudicii, imo et vitae, non vana imago istic. Alibi fucus et simulatio habitat: hic candor, hic veritas, et nonnisi natiuus ille color.* Consequitur hinc, plura arcana literaria in illis reperiri epistolis, quas scriptor sperat ab vno tantum lectum iri, quam in iis, quas auctores ipsi publicant. Vnde epistolae, quae

brorum p. 150.-160. et *Hottingerum* Biblioth. quadrip. P. I. cap. 6. p. 108. sq. qui ibidem consilium dat p. 110. de instituenda Societate epistolica: quod etiam *Tenzelio* venit in mentem *Biblioth. curiosae* a. 1704. p. 200. sq.

(*q*) Tomo I. (in folio) p. 583.

(*) *Chamierum*, *Bochartum*, et *Molinaeum* pro fabula habuisse vulgarem traditionem de Ioanna Papissa, non ex eorum libris cognoscimus, sed ex epistolis priuatim ad familiares scriptis, postque eorum ex hac vita excessum demum publicatis. Vid. mea Diss. *de Ioanna Papissa* §. VI.

post mortem demum scribentium eduntur, sunt habendae pro testibus et fidelioribus et loquacioribus. Caeterum inter epistolas historiam literariam (α) illustrantes praecipuae sunt epistolae *Erasmi*, *Melanchthonis*, *Mureti*, *Eobani Hessi*, *Petrarchae*, *Boxhornii*, *Rolandi Maresii*, *Grotii*, *Vossii*, *Scaligeri*, *Casauboni*, *Lipsii*, *Salmasii*, *Sarrauii*, *Reinesii*, *Patini*, *Richteri*, *Baelii*, *Rich. Simonii*. Maiorem quoque in modum iure laudatur *Burmanniana epistolarum literariarum sylloge*, quae in quinque maioris formae voluminibus Leidae publicata fuit a. 1727.

XXXII. Ne vero tot ineptiis, totque inutilibus lectori rebus, quibus scatere solent epistolae familiares, oneretur orbis literatus, sed labor legentium compendifiat, sapienter excogitatum fuit a quibusdam, vt ex epistolis literatorum nondum editis excerpantur et edantur ea duntaxat, quae cognouisse iuuat lectores, et quibus partim amplificatur partim emendatur histo-

(α) *Basilii M.* epistolae quam multum illustrent historiam saeculi quarti ecclesiasticam, his verbis docet *Dupinius* Biblioth. eccl. T. II. p. 268: *In huius epistolis conspicitur tota historia illius aetatis ad v uum depicta, varii ingeniorum characteres, singularum partium rationes oppositae, causae, propter quas agerent, et quibus artibus res suas ad optatum finem adducerent. Ibi status Ecclesiarum Orientalis et Accidentalis viuidis et natiuis coloribus adumbratus est.* Et quam vtiles sunt Epistolae Theologorum saeculi XVI. a *Fechtio* editae grandi volumine! *Epistolae* item *Remonstrantium!*

historia literaria. Hoc modo *Tenzelius* (r) excerpta ex *Mutiani Rufi* epistolis protulit in primo *Historiae Gothanae* Supplemento, eiusque secutus est vestigia *Struuius* in *Actis literariis*, *Ritmeierus* in *Conringianis epistolicis*, Editor *Nouae collectionis librorum rariorum* fascic. III. p. 548. sqq. Ipse quoque talia excerpta epistolica edidi tum in laudatis *Struuii Actis literariis* fascic. VIII. p. 30. sqq. et p. 67. sqq. tum in *Poecile* mea, quam pluribus locis ornarunt eiusmodi excerpta, liberaliter mihi magna epistolarum MSS. volumina suppeditante illustri illo *Vffenbachio*.

XXXIII. Proxime se applicant merito epistolis his literariis *Itinera literaria*, quorum auctores ea diligenter describunt, quae suis ipsimet oculis deprehenderunt ad literariam historiam pertinentia. Primo est hic loco memorandus *Baudeloti Dairualii* liber Gallicus, iterum a. 1693. editus Lutetiae, *de vtilitatibus itinerum literariis*: cuius argumenti et sunt tres lectu dignissimae *Orationes*, *Io. Fabricii de vtilitate, quam Theologiae studiosus ex itinere Italico capere potest*, Altdorfii 1678; *Andr. Ad. Hochstetteri de vtilitate peregrinationis Anglicanae*, Tubingae 1697; et *Bernh. Raupachii de vtilitate peregrinationis Danicae*, cum accessione multarum annotationum iterum edita Hamburgi

(r) Vid. ipse *Biblioth. cur.* a. 1704. p. 202.

1717. Ipſorum vero huius generis Itinerariorum haec ſunt potiora. *Nic. Clenardi Epiſtolarum* (in itinere ſcriptarum) *libri* (*s*) *duo*, Mabillonii *Iter Germanicum*, Monteſalconii *Diarium Italicum*, Benthemii *Iter Hollandicum literarium*, eiusdem *Iter Anglicum*, Burneti *Iter per Heluetiam et Italiam*, Iac. Sponii et Ge. Wheleri *Itinerarium*, Iac. Tollii *Epiſtolae itinerariae*, Maxim. Miſſonii *Iter Italicum*, Franciſci et Andreae Schottorum *Itinerarium* (*t*) *Italiae*, Turnefortii *Iter in orientem Regis ſui iuſſu* (*u*) *ſuſceptum*, Martenii ac Durandi, Congregationis S. Mauri monachorum, *Itineraria* (*x*) *literaria*, Iodoci Sinceri (quo ſub nomine latere placuit *Iuſto* (*y*) *Zinzerlingio*,) *Itinerarium Galliae*, Argentor. 1617; Gotfr. Hegenitii *Itinerarium Friſio-Hollandicum* et Abr. Ortelii *Gallo-Brabanticum*, Lugd. B. 1630; Abr. Goelnitzii *Vlyſſes Belgico-Gallicus*, ibidem editus a. 1631. Adiungo Theophili Daſſiliandri *Commentarium itinerarium*, et Ioa. Raii *Iter per Germa-*

(*s*) *Rariores* eſſe has Epiſtolas, obſeruat *Morhofius* lib. II. Polyhiſt. liter. cap. 10. §. 35. Item monetur in *Bibliotheca Reimmanniana* p. 949. vbi et accurata exhibetur earum recenſio. Meis in manibus eſt editio nitida Wecheliana anni 1606.

(*t*) Huius optima et locupletiſſima eſt editio Amſtelodamenſis anni 1655.

(*u*) Recenſetur in *Actis erud.* 1719. p. 195. ſqq.

(*x*) Vid. *Acta erudit.* 1718. p. 488. et a. 1725. p. 54.

(*y*) Refert id *Ge. Richterus* Epiſt. p. 90.

Germaniam, Italiam et Galliam: quorum priore doctos Italiae viros eorumque opera laudari; posteriore, quicquid ad viros doctos, rem literariam, et scripta doctorum pertinet, diligentissime describi, testis est (z) *Morhofius.* Hagae etiam 1735. prodiit (*Caroli Stephani Iordani*) *Voyage litteraire, fait a. 1733. en France, en Angleterre, et en Hollande,* recenseturque in *Bibliotheque raisonnée* T. XV. p. 307. sqq. Denique addo, auctorem *Bibliothecae curiosae,* quae Treuoltii A. 1704. prodiit, tomi secundi quarto in capite admodum venustam exhibere ideam suscipiendae per Italiam peregrinationis literariae *p. 48.-78.*

XXXIV. Sequitur, vt et eorum laudem institutum, qui ad augendam scientiam humanam in omni literarum genere breues quidem illas, sed rariores argumenti accurateque elaboratas dissertationes (*a*) coniuncte emiserunt, partimque adhuc emittunt, ea scilicet exponentes, de quibus vel nemo dum scripsit vel nemo satis erudite scripsit. Horum alii in societatem coierunt, compositasque a sociis lucubrationes per vices ediderunt; alii suas solorum meditationes eodem modo exposuerunt et luci et censurae publicae. Ad societates il-

(z) Polyhist. lit. lib. I. cap. 21. §. 3.

(*a*) Addo eiusmodi singulares obseruationes subinde etiam occurrere in *Actis eruditorum,* in Rengeriana *Noua Bibliotheca,* in Italico *Diario literario,* in *Diario Loescheriano theologico.*

las literarias quod attinet, nasci coepit a. 1700. sylloge *Obseruationum selectarum* Latinarum Halensis, a. 1704. *Obseruationes selectae* Germanicae, a. 1712. *Histoire Critique de la republique des lettres*, a. 1716. *Miscellanea Lipsiensia*, a. 1717 *Parerga Academica* Ienensia et *Societatis colligentium Wittebergensis Apparatus literarius*, et *Memoires de literature de l' Academie Royale des Inscriptions et des belles lettres*, a. 1718. *Bibliotheca nouissima Obseruationum* Halensis, et *Bibliotheca Bremensis*, a. 1725. *Amoenitates literariae Schelhornianae*, et *Analecta literaria Societatis caritatis*, et *Bibliotheca Lubecensis*, a 1727. *Meletemata Thorunensia*, et *Sylloge Beyschlagiana* a. 1728. *Museum Bremense*, a. 1733. *Miscellanea Duisburgensia*, a. 1734. Hessisches Heb-Opffer, et (collectore *Io. Christoph. Colero*) Nützliche Anmerckungen quam collectionem postea continuauit *Wilh. Ern. Bartholomaei*; a. 1735 *Tempe Heluetica*, a. 1736. *Parerga Gottingensia* et *Miscellanea Groningana*, a. 1738. Die Dänische Bibliotheck, a. 1740. Ober-Laußnitzische Beyträge zur Gelahrheit, a. 1742. *Noua Miscellanea Lipsiensia*, a. 1743. Hamburgische vermischte Bibliotheck, a. 1744. *Symbolae literariae*. Nec omittendae, quae a. 1732. prodire coeperunt Amstelodami, *Miscellaneae obseruationes criticae*; quibus a. 1740. successerunt *Miscellaneae obseruationes criticae nouae*.

XXXV.

XXXV. Ex altero ordine harum ſyllogarum a. 1697. edere coepit *Thomas Crenius Animaduerſiones philologicas et hiſtoricas*, a. 1699. *Io. Clericus* ſua *Parrhaſiana*, a. 1704. anonymus (*b*) *Bibliothecam curioſam* Treuoltienſem, a. 1706. *Nic. Hier. Gundlingius Otia*, a. 1707. idem *Obſeruationes ſelectas*, (quarum tamen primus duntaxat tomus exiit,) a. 1707. *Clericus Syluas philologicas*, a. 1713. *Theodorus Cruſius Amoenitates literarias*, (Vergnügung müßiger Stunden) a. 1715. *Gundlingius Gundlingiana*, et *Sallengrius Memoires des literature*, et *Mich. Lilienthalius Selecta hiſtorica et literaria*, a. 1719. *Henr. Scharbauius Parerga ſacra*, a. 1722. ipſe *Poecilen* meam, a. 1723. *Petrus Zornius Opuſcula ſacra*, a. 1724. *Io. Mich. Weinrichius Obſeruationes hiſtoricas et theologicas*, a. 1725. *Io. Chriſtoph. Colerus Anthologiam*, et *Ioan. Gottfr. Lakemacherus Obſeruationes philologicas*, a. 1727. *Io. Frid. Chriſtius Noctes Academicas*, et *Io. Chriſtoph. Kruſickius Vindemias literarias*.

XXXVI. Viris doctrinae fama conſpicuis, ad quorum notitiam adhuc viam monſtraui, adiungo auctores (*c*) feminini generis, *auctrices*

(*b*) Vid. *Acta erud.* Supplem. T. V. p. 184.

(*c*) Ne quis forte me barbariſmi reum agat, *auctoris* vox generis vtriusque eſt. Apud *Virgilium* Aen. XII. 159. *auctor audendi* eſt Iuno. *Ouidio* Sappho vocatur *auctor*

ces vocat *Tertullianus*,) de quibus *Owenus* (*d*) veriſſimum fert iudicium his verbis:

Muſae ſunt generis muliebris, Apollo virilis:
Vnus enim Muſis praeſtat Apollo nouem.

Plures exſtant libri de doctis mulieribus, *Menagii*, *Lehmii*, *Gottfr. Olearii*, *Paſchii*, *Sculteti*, *Paulini*, *Iunkeri*, *Eberti*, *Meuſchenii*, *Omeiſii*, *Iac. Thomaſii*. Adde mea *Acta* (*) *Philoſopharum*, et *Gynaeceum haeretico-fanaticum Feuſtkingii*, et *Rolandi Mareſii* epiſtolam 52. libri ſecundi. Nomina doctarum Italiae mulierum inde a ſaeculo XV. uſque ad hanc noſtram aetatem proferuntur in *Bibliotheque Italique* T. II. p. 40. ſqq. Galliae doctarum mulierum catalogus exhibetur in F. D. C. libro Gallico *de virtutibus mulierum*, Hagae 1733. edito, p. 280.-317. De fauſto imperio reginarum eruditarum duo programmata exſtant *I. H. Stuſſii*.

XXXVII.

auctor Epiſt. Heroid. v. 3. et Liuia lib. I. de arte am. v. 72. et Medea Metam. VII. 157; *Liuio* Theoxena XL. 4. Rurſus *Ouidius* in epiſtola Hypermneſtrae v. 110. *ſenectutem* vocat *auctorem*. *Macrobius* lib. I. Somn. Scip. cap. XI. lunam vocat *mortalium corporum et auctorem et conditricem*. Atque *Auguſtinus* in *Grammatica* ſua p. m. 235. dicere nos iubet *hic et haec auctor*, *hi et hae auctores*. Hac occaſione et obſeruo, Agrippinam, Neronis matrem, vocari *conditorem Coloniae Vbiorum* a Tacito Germ. cap. 28. et *Virgilium* Aen. X. 67. *fata* dixiſſe *auctores*. Vid. et *Ouidii* Faſt. V. 192. et 249. ac VI. 709.

(*d*) Lib. I. epigr. 60.

(*) In *Actis philoſophorum* T. II. p. 825.-875.

XXXVII. Dignae ſunt celebriores Muſarum cultrices, quarum hic producantur nomina. E priſco igitur aeuo memorari merentur (e) *Theano*, *Sappho*, *Cleopatra*, *Arete*, *Leontium*, *Sulpicia*, *Zenobia*; ex medio *Proba Falconia*, *Hypatia*, *Eudocia*, Theodoſii II. Imp. vxor, altera *Eudocia*, Conſtantini Ducae Imp. (f) vxor, *Heloiſſa*, *Roswita*, *Anna* (*) *Comnena*; ex nouo, quod vocamus, aeuo *Olympia Fuluia Morata*, *Argula* (g) *Stauffia*, *Aloyſia Sigaea*, *Rupeae*, mater (h) et filia, *Eliſabetha Ioanna Weſtonia*, *Caſſandra Fidelis*, *Elſtobia*, *Maria Iarſia Gornacenſis*, *Lucretia Marinella*, *Maria Sibylla Meriana*, *Helena Cornara*, *Hulieriae*, *Schurmannia*, *Magdalena Scuderia*, *Murcuia Guionia*, *Io. Eleonora Peterſenia*, *Antonia Burignonia*, *Anna*

(e) Hanc etiam viris omnibus priorem ſcripſiſſe hiſtoriam aliquam philoſophicam, obſeruaui in *Actis Philoſ.* T. I. p. 178.

(f) De hac vid. *Montefalconius* Palaeogr. lib. I. cap. 9. p. 109. et lib. IV. cap. 5.

(*) Alexii, patris ſui, res geſtas deſcripſit ſub titulo *Alexiadis.* Mirus error *Ioannis Micraelii*, in Praef. ad ſuum Syntagma hiſtoriarum ita ſcribentis: *Annas Alexias, hiſtoricus, res ab Alexio patre Imperatore geſtas libris XX. ediſſeruit.*

(g) Vid. de ea *Seckendorfius* in Indice Hiſt. Luth. et in Supplem. Indicis §. 74. et *Saligius* Hiſt. Aug. Conf. lib. II. cap. 6. §. 7. Vitam eius a *Io. Dauide Schrebero* deſcriptam inſeruit *Colerus* Supplemento Bibliothecae ſuae Theologicae p. 975. ſqq.

(h) *Sammarthanus* Elog. lib. III. cap. 24.

Anna Daceria, *Sophia Elisabetha* (α) *Brenneria*, *Christiana Mariana* (**) *Ziegleria*. Adiungimus extra ordinem, quippe summo laudandas loco, tres Reginas, *Elisabetham* (i) Angliae, *Margaritam* (k) *Valesiam* Nauarrae, et *Christinam* Sueciae: quae certe quidem non honoris gratia ob qualemcunque literarum gustum, sed ob singularem eruditionem, maximo merito relatae sunt in numerum mulierum literatarum. Nostra aetas accepit *Mariam Ioannam* (a) *Heritiariam*, *Sidoniam Hedwigem* (b) *Zeunemanniam*, *Elisabetham* (c) *Rowiam*, *Lauram Mariam Catharinam* (d) *Bassiam*, *Cleliam*

(α) Huius Vita exponitur in *Nouellis literariis* Kohlianis anni 1734. p. 818. sqq.

(**) De hac vid. *Koeleri Müntz-Belustigung*, T. IX. p. 137. sqq.

(i) De miris huius reginae in literis profectibus legi meretur *Vita Rogerii Aschami*, quo ea magistro fuit vsa. Digna quoque, quae hoc loco laudetur, est infelix illa Anglorum regina, *Iana Graia*, cuius de amore erga literas quod relatum legitur in *Memoires liter. de la Gr. Bretagne* T. XVI. p. 518. sq. aeterna dignum est memoria.

(k) Vid. Elogia *Sammarthani* lib. I. cap. 17. et *Teisserii* Elogia T. I. p. 38. sqq.

(a) Huius a. 1734. exstinctae vita exponitur in *Iournal des Scavans* T. 105. p. 291.-303.

(b) Vid. *Kohlii* Noua literaria 1735. p. 795. sqq. et *Götting. Gel. Zeit.* 1741. p. 78. sq.

(c) Vid. *Bibliotheque Britannique* T. XIII. p. 29. seqq.

(d) Vid. *Acta erud.* 1732. p. 341. sqq. et *Koeleri Münz Belust.* T. IX. p. 65. sqq.

Cleliam Grillam (e) *Borromaeam*, (f) *Chastelletiam*, *Ioannam* (g) *Stephaniam*, *Ludouicam Adelgundam Victoriam* (h) *Gotschediam*, *Traugott Christianam Dorotheam* (i) *Loeberiam*, *Annam Margaritam* (k) *Pfefferiam*, *Magdalenam Sibyllam* (l) *Riegeriam*, *Dorotheam Christianam* (m) *Leporinam*.

XXXVIII. Haud alienum fuerit, tribus veluti verbis attingere malae notae auctores, inter quos praecipui sunt *plagiarii* ac *docti impostores*: quorum illi aliena vindicant sibi, hi sua venditant pro alienis. Scilicet etiam literarium coelum suos habet soles, lunas, stellas, et planetas. *Planetarum* nomen merentur docti impostores, vel potius *planorum*. *Soles* et *stellae* sunt, qui suapte luce radiant, ac proprii ingenii face illustrant orbem literatum. *Lunae* denique *literariae* appellari possunt, qui nil propriae lucis habentes, aliena exsplendescunt, et aeque, vt naturalis illa luna, longe magis videntur, quam sunt, lumina mundi. Hos vocare solemus *plagiarios*, quos tamen aequum

(e) Vid. *Keysleri Reise* T. I. p. 374. et *Götting. Gel. Zeit.* 1741. p. 687. sq.

(f) Vid. *Bibl. raisf.* T. XXVII. p. 433. sqq.

(g) Vid. *Götting. Gel. Zeit.* 1741. p 687. sq.

(h) Vita eius in *Bruckeri* Pinacothecae prima Decade.

(i) *Götting. Gel. Zeit.* 1742. p. 16. et 279.

(k) *Koblii* Noua liter. 1739. p. 695. et 720.

(l) *Götting. Gel. Zeit.* 1743. p. 400. 411. 607.

(m) Vid. *Leipz. Gel. Zeit.* 1744. p. 343.

aequum est distinguere in *crassos* et *subtiliores*, hoc est, cautius peccantes. Posterioris generis sunt, qui e plurium libris congerunt, quicquid scribunt, *descriptores* verius, quam *scriptores*: qualium scriptorum plenam esse nostram Germaniam, testis est (vtinam falsus!) sub *Monzambani* persona *Pufendorfius* in Praefatione. Hi graculo illi Aesopio similes, quam nudi et ridiculi euasuri sunt, si pauo suas quisque pennas repetierit!

XXXIX. Sed hos quidem dimittamus, et ad alteros veniamus, qui totos aliorum libros inversis vestigiis Caci instar Virgiliani faciunt suos. Hos inter famosiores sunt *Georgius Beckerus*, editor *Oratoris extemporanei*: *Petrus* (α) *Galatinus* in *Arcanis catholicae veritatis*; *Macrobius*; (l) *Laurentius a Villauin-*

(α) De hoc vid. *Hottingerus* T. V. Hist. eccl. p. 98. sqq. et *Ios. Scaliger* in Epist. p. 357. edit. 1612.

(l) Hunc *perfrictae frontis plagiarium* appellat *Dupinius* in *Methodo* sua *studii theologici*. Conf. *Buddei* Isagoge hist. theol. p. 13. et 14. Sed causam dicit pro illo *Laurentio Andr. Sam. Gesnerus* in *Sylloge Beyschlagiana* p 762. sq. manifestum faciens, eum tantum videri voluisse collectorem et simul emendatorem horum librorum, ac laudabili dolo, vt scilicet legerentur a suae sectae hominibus, eorum auctoris haeretici nomen subtraxisse. Hoc eodem modo excusare possumus *Isidorum Clarium*, perpetuum exscriptorem *Seb. Munsteri* in suis ad V. T. annotatis: itemque Parisiensem illum typographum, qui *Basnagii Historiam Iudaeorum* recudebat praescripto *Dupinii* nomine. Simili dolo vtuntur typographi

lauincentio; Ouzelius in notis ad *Minucium Felicem, Isidorus Clarius* (*) in annotationibus ad *Scripturam sacram.* Incidi ipse aliquando in eiusmodi raptorem, cum Dissertationem illam elaborabam, qua erroris conuici eos, qui credunt Friderici Imp. collo pedem imposuisse Pontificem. Scilicet offerebatur mihi eodem de argumento Dissertatio *M. Io. Danielis* (α) *Artopaei*, Lipsiae 1673. edita, quam et adducit *Casp. Sagittarius Introd. ad Hist. eccl.* cap. XXIV. §. 39. p. 631. et ex hoc *Struuius Bibl. hist.* cap. VII. §. 14. p. 158. Quam quidem Disputationem perlegenti mihi statim apparuit, eius auctorem turpissimum commisisse plagium. Descripserat enim eam, vix verbis interdum, sed leuiter, mutatis aut transpositis, ex *Io. Gerhardi Confessione Catholica*, vbi in Praefatione eademque Dedicatione, libri secundi parti primae praefixa, p. 336. 337. 338. et 339. editionis nouissimae tota illa Dissertatio reperitur. *Artopaeus* autem ille ne prooemium quidem de suo adiecerat, sed et hic *Gerhardi* compilarat scrinia: id quod cuiuis ex collatione manifestum potest reddi. Quo

graphi Protestantes, cum librum aliquem facere volunt etiam Pontificiis vendibilem. Tum enim titulo inscribunt, Coloniae eum excusum esse vel Antuerpiae.

(*) De hoc vid. *Fabricii* Centuria plagiariorum cap. XIV.

(α) De hoc vid. *Gebaueri* Historia collegii anthologici Lipsiensis p. 75.

Quo vero magis illa fraus lateret, ne semel quidem fecit mentionem nominis *Gerhardini* Illud nimiae est impudentiae et plane inexcusabilis, quod in fine suae Dissertationis *DEO gratias agit pro concessis* (ad furandum scilicet) *viribus*. Memoratu etiam dignus est *Donatus Acciaiolus*, qui vitam Caroli M. ab *Eginhardo* compositam edidit pro suo ipsius opere; itemque *Frid. Gladouius*, de cuius plagio cum turpi ignorantia coniuncto exstat singularis liber *Herbstii* anno 1718 editus; et, qui anno 1724 illustrem occupauit inter plagiarios (*m*) locum, *Maximilianus Wietrowskius*. Recentissimos tres plagiarios qui nosse gestit, inspiciat das Hessische Heb-Opffer, T. III. p. 734. sqq. et *Acta eruditorum* in Nouis Supplementis T. V. p. 487. sqq. et *Koblii* Noua literaria anni 1743 p. 729. sqq. Est vero honorificum auctoribus, eos edidisse ingenii foetus, quorum alii haberi cupiant patres gloriae studio ducti. Quare voluptati mihi fuit, cum et meas nonnullas meditationes alii

(*m*) Vid. *Acta erud.* Suppl. T. IX. p. 316. De *Giphanio* queritur *Lambinus* in praefatione tertiae editionis *Lucretii*, eum esse impudentissimum suum plagiarium, ac tantum non omnia, quae in sua editione habeat bona, e Lambiniana exscripsisse. Commemorat etiam, doctos aliquot viros hoc nomine satyras mordacissimas composuisse in *Giphanium*. *Andr. Schottus* quam turpis plagiarius sit in *Adagialibus sacris*, non ita pridem demonstrauit *Car. Henr. Langius* in *Hamb. Vermischter Bibl.* T. I. p. 253. sqq.

alii viri docti pro suis venditare ausi sunt. Duos eorum indicaui in *Poeciles* meae Tomo II. p. 258. et Tomo III. p. 123.

XL. Vnum tamen habeo plagiarium, cui nolim atram notam inurere, *Cyprianum*, martyrem sanctissimum. Is paene totum suum *de idolorum vanitate* libellum hausit e fonte *Minucii Felicis:* verum ea re non sibi gloriam, sed lectoribus suis vtilitatem afferre studuit. Cum enim *Minucii* nec nomen nec libellum cognitum haberet ecclesia Africae, obscurique hominis scriptum attentos lectores cupidosque librarios non videretur nacturum, non sibi religioni duxit martyr, ex eo decerpere, quae illa tempestate ciuibus suis cognitu necessaria iudicabat, et sua iam facta singulari concludere libello. Sanctus igitur viri scopus eius operam discernit ab eorum plagio literario, qui solam sui nominis gloriam habentes propositam, alienas laudes impudenter in se transfundunt. Scilicet aegrotis mentibus mederi cupiens vir sanctus, sufficere putabat, si iis optimum propinaret medicamentum, licet non aperiret iisdem, quo in prato natae sint herbae suae, quoue in pharmacopolio praeparatae. Audiamus, quaeso, quae eodem de argumento *Io. Fellus* differit, Oxoniensis episcopus, etsi excusatio eius ioco videtur propior. *Non est dissimulandum*, inquit in prima suarum ad istum libellum annotationum, *plurima e Minucio ad verbum huc esse traducta. Sed*

primis Chriſtianis cor erat vnum et anima vna, et nemo eorum, quae poſſidebat, aliquid ſuum eſſe dicebat, ſed erant illis omnia communia, quemadmodum dicitur Actor. IV. 32. Adeo nulla de plagio actio eſſe potuit (*n*). Scriptores denique *de plagio literario* (*o*) ſunt *Iac. Thomaſius*, *Almelouenius*, *Fabricius*, *Abercrombius*, *Crenius*, et, qui de hoc hominum genere philoſophatur, *Io. Conr. Schwarzius.* Nuper quoque duas plagiariorum decades ſumma diligentia compoſitas edidit *Frid. Otto Menckenius* in Nouorum Miſcellaneorum Lipſienſium Tomo primo p. 86. ſqq. Catalogum item plagiariorum alphabeticum nuper *Symbolis literariis* Bremae editis inſeruit *Chriſtianus Ludouicus Schlichterus* T. I. P. I. p. 43. ſqq. et P. II. p. 64. ſqq.

XLI. Caeterum quam excuſationem debemus literario *Cypriani* plagio, eadem digni mihi (*oo*) videntur ii ſtudioſae iuuentutis doctores, qui non ſuae eruditionis ſpecimen edituri

(*n*) Eodem paene modo *Auguſtinus* lib. IV. de doctr. Chriſt. cap. 29. cauſam agis minus doctorum ſacerdotum, iubens eos aliorum conciones memoriae mandare ac dein e cathedra eccleſiaſtica recitare. Eodem modo *Lutheri* conciones vſurpari iuſſit *Vitus Dietericus* in *Bibliotheca Reimmanniana* p. 441.

(*o*) Vid. *Struuii* Introd. cap. VIII. §. 20. et *Noua Miſc. Lipſ.* T. I. p. 87.-93.

(*oo*) Eadem vero dignus mihi non videtur *Ignatius Loiola*, Diuus ille canonicus, de cuius plagio manifeſto vid. *Saligii* Hiſt. Aug. Conf. lib. V. cap. 3. p. 77.

turi, ſed ſoli diſcipulorum ſuorum vtilitati ſeruituri, collectas ex pluribus ſcriptoribus theſes et obſeruationes iis proponunt. Ita *Thomaſius* in *Iurisprudentia* ſua *diuina* permulta ad verbum deſcripſit ex *Puſendorfii Officio hominis et ciuis*: idemque in primo *Philoſophiae* ſuae *aulicae* capite (p) ſecutus eſt κατὰ πόδας *Georgii Hornii* veſtigia. Pari iure defendetur *Buddeus*, qui *Inſtitutiones* ſuas *philoſophiae eclecticae* ex aliis compoſuit bonae notae libris, hoc ipſo praeſtans ſe *eclecticum*, hoc eſt, hinc illinc optima quaeque inſtar apis colligentem. Ac ipſe in Praefatione ad primum earum tomum rectiſſime: *Vbi*, inquit, *aliquid ab aliis, quod cum veritate conſentiat, dictum inueni, id aſſumere eclectico more non dubitaui: nomina autem illorum indicare, inſtituti ratio et conditio elementorum non permiſit.* Rurſus in ſecundi tomi Prooemio; *Praeſtantiſſimos ſecutus ſum (q) auctores, quorum vbique indicare nomina ſuperuacaneum fuiſſet, neque, vt id hoc loco fiat, neceſſarium duco.*

(p) Hoc ipſum iam commemoraui ac ſimul vitio carere dixi in *Actis philoſ.* T. I. p. 1045. Conf. excuſatio plagii *Capelliani* in *Placcii Theatro pſeudonymorum* n. 549. α.

(q) E. g. totum Caput ſecundum Partis quintae *Philoſophiae theoreticae*, quod inſcriptum eſt *de legibus motus earumque ſuſpenſione*, paene ad verbum deſcripſit ex *Bern. Connori Euangelio Medici*, et quidem a p. 38.-58: vt vel hinc appareat, non eſſe tam malum, quam nonnullis videtur, librum iſtum.

duco. Ita denique in praefatione tertii tomi profitetur aperte, *ſe, quae per clariſſimos auctores ſparſa erant, collegiſſe et in vnum rite coire corpus iuſſiſſe.* Etiam *Morhofius*, quo tempore ſuis diſcipulis recitabat doctrinam de quinque ingeniorum formis, *ex Richerii Obſtetrice animorum*, et quidem e *cap. IV. §. 7.* decerptam, ac nunc in *Polyhiſtoris literarii lib. II. cap. 1. §. 42.-50.* occurrentem, nondum conſtituiſſe videtur publicam emittere in lucem, quae tum calamis excipienda praelegebat: libenter alioqui monſtraturus fontem ac magiſtrum ſuum. Debet ergo hoc *Morhofii* furtum eundem in modum excuſari, quo ipſe cauſam dixit *Berneggeri*, cum deprehendiſſet, eum aliquid ad verbum deſcripſiſſe e *Iac. Lectio. Ille*, (α) inquit, *has forſan extemporales et inter negotia deproperatas Orationes typis non deſtinauit. Nam filius illas poſt mortem viri citra controuerſiam doctiſſimi edidit.*

XLII. Veniamus ad *doctos impoſtores*, quos rectius *illuſores* (r) vocaueris, qui libros alienis ſub nominibus componunt, nec religioni (s) ſolum, ſed etiam hiſtoriae peruer-

(α) Polyhiſt. liter. lib. II. cap. 6. extremo.

(r) *Muretus* Comment. ad *Ciceronis* Orat. II. Catil. cap. 4. hos appellari iubet *librorum ſubiectores*, quemadmodum iſto loco *Cicero* vocauit *teſtamentorum ſubiectores*, qui falſa teſtamenta ſupponunt pro veris.

(s) Huc refer peſtilentiſſimum doctorum impoſtorum

uertendae animos habent intentos. Tales ante ortam typographiam (quo quidem tempore facilius erat, ſuas merces exponere pro alienis,) fuerunt permulti, maxime primis Chriſtianae religionis *(t)* temporibus. Vnde tot ſcripta ſuppoſititia, de quibus *Riuetus* in *Critico ſacro*, et *Fabricius* in *Codice apocrypho Noui Teſtamenti*. Addantur, quae hic idem alibi tradit de *libris Sibyllinis*, de *oraculis Zoroaſtris*, de *ſcriptis Hermetis*, *Sanchoniathonis*, *Muſaei*, *Orphei*, aliisque huius furfuris turpiſſimis foetibus. Caeterum *de doctis impoſtoribus* ſingularis exſtat Diſſertatio *Struuii*, cum qua iungatur caput XIII. libri quarti *Bibliothecae Latinae Fabricii*. Ac ipſe iamdudum ſingularem de huius farinae hominibus edere volui libellum. Adeo multa *(u)*

Hh 4 ſuper-

rum genus eorum, qui medicamentum mentiti lectoribus ſuis venenum propinant. Hoc modo a. 1731. aliquis edidit praeſcripto Comitis *Boullainuillerii* nomine *Refutationem Spinozae*, quae non eſt refutatio, ſed acerrima Spinoziſmi propugnatio. Ac ſupra iam *cap. VI.* §. 34. memoraui ſpurciſſimum librum quendam, hoc inſignem titulo: *Io. Meurſii Elegantiae Latini ſermonis.*

(*t*) Vid. *Dallaeus* lib. I. de vſu Patrum cap. 4. *Acta Philoſ.* P. VII. cap. 1. §. 15. *Conringius* lib. I. de Herm. medic. cap. 4. p. 39. et cap. 5. p. 44. 45. 48.

(*u*) Inprimis commemorari meretur docta eademque religioſa illuſio Ieſuitarum, qua perſuadebant nonnullis Indiae Brachmanibus, vt fierent Chriſtiani. Exponit eam *Rich. Simonius* T. II. Epiſt. ſel. 32. p. 226.

Scili-

ſuperſunt, quae horum duumuirûm obſeruationibus merentur adiici.

XLIII. Literariorum horum illuſorum (*x*) praecipuos quosdam nominabo. E priſcis inſignis eſt *Ioſephus* (*y*) *Gorionides*, *Pſeudo-Ignatius*, *Pſeudo-Dionyſius Areopagita*, *Iſidorus* (*) *Mercator*, et Stoicus ille *Diotimus*, qui *Epicuro* plures affinxit epiſtolas: quibus adiunxi ſocium in *Actis* (z) *Philoſophorum* auctorem epiſtolarum ſub *Hippocratis* et *Democriti* nominibus editarum: qui quidem non diu ſolum impoſuit orbi literato, ſed tam etiam felici ſuc-

Scilicet Indis illi exhibebant Hiſtoriam religionis Catholicae ab antiquiſſimis inde temporibus deductam ſermone Indico, et chartae Pergamenae fumo infectae inſcriptam. Indi, antiquiſſimam religionem eſſe veriſſimam, perſuaſum habentes, ſimulque vetuſtatem chartae admirantes, ſtatim victas dabant manus, ſuaque nomina profitebantur inter Chriſtianos.

(*x*) *Harduino* Ieſuitae placuit, totum orbem literatum implere doctis illuſoribus. Sed hic nae facit intelligendo, vt nihil intelligat: ac ſcienter alii oſtenderunt, ipſum eo ipſo eſſe illuſorem turpiſſimum. Vid. *Bierlingius* de Pyrrhoniſmo hiſt. cap. I. §. 10.

(*y*) De hoc praeter caeteros vid. *Molleri* Homonymoſcopia Sect. II. cap. 2. §. 6. p. 232. ſqq. et *Basnagius* Hiſt. Iud. lib. IX. cap. 6.

(*) Hoc ſub nomine latere *Benedictum Leuitam*, ſuſpicatur *Blondellus* apud *Maſtrichtium* in Hiſt. Iuris Canonici p. 247. et 460.

(z) T. I. p. 670. ſqq.

ſucceſſu, vt *Chriſt. Thomaſius* epiſtolis illis, ſalis ſcilicet ac ſapientiae pleniſſimis, apponeret annotationes philoſophicas. E viciniori aeuo habemus *Annium Viterbienſem* et *Alphonſum Cicarellum; Sigonium*, cui *Conſolatio* (**) *Ciceroniana* tribuitur, *Georgium Rüxnerum*, familiarum nobilium conditorem; *Curtium Inghiramum; Gueuaram; Muretum*, qui ſub *Trabeae* perſona impoſuit *Scaligero*; *Hieronymum Romanum de la Higuera*, qui *Dextri Chronicon* fabricatus eſt; *Franciſcum Nodotium*, qui *Petronio* fragmentum ſuppoſuit; *Veiraſium*, effictorem (α) *Hiſtoriae Seuarambicae; Cyriacum* (a) *Anconitanum* compoſitorem Inſcriptionum Romanarum;

(**) De hac fictitia *Conſolatione* multorum eruditorum virorum epiſtolas quarto ſuo libro *de Gymnaſio Patauino* inſeruit *Ant. Riccobonus.*

(α) Hunc tamen crediderim laude dignum eſſe impoſtorem doctum, et *Thomae Moro* ſimilem, cuius et ipſius *Vtopia* initio habebatur pro vera inſula et republica: id quod refert iunior *Thomas Morus* in Vita eius p. 346. verſionis Germanicae.

(*a*) Vid. *Burmanni* Praef. *ad Gruteri Inſcriptiones.* Ea tamen huic viro laus debetur, quod primus omnium aggreſſus eſt colligere in vnum corpus Inſcriptiones priſcas: cuius rei teſtis eſt *Franc. Philelphus* Epiſt. fol. 35. b, et 36. a. Et a crimine doctae illuſionis defenditur in *Obſeruat. miſc. criticis nouis* T. III. p. 145. ſq.

Guenebaldum, fictorem (*b*) Graecae Inscriptionis. Adde mendacem auctorem epistolae Ioannis, Electoris Saxoniae, morti proximi, de qua pererudita exstat Dissertatio *Mart. Schmeizelii.* Nec omitti par est ficta monumenta sepulcralia, quorum festiuam copiam exhibui in *Poecile* (*c*) mea. Illud vero summe mirum, quod *Dupinius* hunc voluit in censum referri, adoptans sibi atque edens pro sua (*d*) *Basnagii* viui adhuc spirantisque *Historiam Iudaicam.* Etiam commemoratu dignum puto turpe facinus *Leonardi Aretini*, qui *Procopii Historiam belli Gothici* a se Latine redditam pro sui ingenii foetu venditare (*) non erubuit. En verba eius ex epistola ad

(*b*) De hoc vid. *Montefalconius* in Recensione *Palaeographiae* suae §. VIII. Vid. tamen *Acta eruditorum* 1744 p. 627.

(*c*) T. III. p. 175. sqq. Addo nunc *Sardanapali* fictitium sepulcrum e *Brissonii* lib. I. de regno Persarum §. 253; *S. Martinae* e *Pagii* Crit. Baron. ad A. C. 226; *Thomae* apostoli e *Crozii* Hist. Christ. Indiae lib. IV. p. 286 sqq. *M. Furii Camilli* ex *Caroli* Memorab. eccles. lib. VII. cap. 44. p. 373. sq.

(*d*) Vid. *Basnagius* in Praefatione editionis secundae, et lib. IV. cap. XI §. 2. et 3. p. 236. vbi iudicat, simile exemplum impudentiae vix vllum occurrere praeterea in historia literaria. Sunt tamen, qui putant, (nec ego impetrare a me possum, vt aliter existimem,) factum id esse insciente *Dupinio* a turpilucricupido bibliopola.

(*) Vid. *Fabricii* Bibliothecae Graecae lib. V. cap. 5. p. 251.

ad amicum aliquem, in *Baluzii* (**) *Miscellaneis* asseruata: *Scripsi nouiter libros quatuor de bello Italico, quod Belisarius et Narses, Iustiniani duces, aduersus Gothos gessere. Est autem haec non translatio, sed opus a me compositum.* Hanc historiam *MEAM si tu inspicere velis*, caetera.

XLIV. Ad *Pseudo-Ignatium* quod attinet, est sane, quod mirer, esse adhuc eruditissimos viros, qui sputa eius lingant, nec agnoscant fraudem tot manifestis proditam indiciis. Vide, quaeso, quae dixi a. 1710. in *Actis eruditorum p. 196. sqq.* Atque haec transcribere dignatus est in suos *Commentarios de scriptoribus ecclesiasticis* (e) *Oudinus*, qui et caetera argumenta profert, quae credere nos cogunt, epistolas illas nulla excepta esse foetus subdititios. *Clericus* quidem in *Arte* sua *Critica* (f) iudicat, *Pearsonium eo successu defendisse* Epistolas Ignatii, *vt bellum illud certa ac perpetua victoria confecerit.* Verum tam acuti viri oculos, credo, praestrinxit auctoritas Episcoporum Angliae, quorum animos dissensione sua (α) offendere non susti-

(**) Tomo VI. p. 539.
(e) T. I. p. 139. sqq.
(f) P. III. Sect. 2. cap. 6. §. 9. p. 520. edit. 1697.
(α) Obseruatum quibusdam est, multa fecisse *Clericum* in gratiam Episcoporum Angliae, metu scilicet adductum

ſuſtinebat. Contrarium edoceri poteſt, qui legere voluerit editas Rothomagi a. 1674. *Matthaei Larroquani Obſeruationes in Ignatianas Pearſonii Vindicias:* quas nuper *Colerus* recenſuit in *Bibliotheca* ſua (β) *theologica.*

XLV. Mihi quidem haec potiſſima videntur ac certiſſima τῆς νοθείας indicia: 1. ſcopus harum epiſtolarum, id ſpectantium, vt in immenſum augeatur auctoritas ac maieſtas Epiſcoporum. Id quod indicio eſt, vel poſt *Cyprianum* ſcripſiſſe illarum auctorem epiſtolarum. Ac obſeruauit (g) *Dodwellus*, *non eſſe ouum ouo ſimilius, quam Ignatianae totam Cypriani de epiſcoporum auctoritate ratiocinationem;* 2. ſilentium de his epiſtolis per tria priora ſaecula; 3. cognomen *Theophori* in epiſtolarum harum inſcriptionibus nomini *Ignatii* adiunctum; 4. fabulae iunioris aeui, e. g. in *Epiſtolae ad Epheſios, ʃ. XIX;* 5. ipſa peregrinationis (h) ratio, in qua ſcriptae

ductum ne, quando inuſta haereſeos nota Batauis cogeretur terris excedere, ſperantemque, fore tum, vt ſacri Angliae proceres ſe reciperent in ſua tabernacula.

(β) Parte LXXI. p. 1071. ſqq.

(g) Diſſert. Cypr. VII. §. 13. et 33. Conf. *Rigaltius* ad *Cypriani* Epiſt. 66. p. 168.

(h) Vid. *Riuetus* Critici ſacri lib. II. cap. 1. p. 179. Simili paene modo planus quidam compoſuit *Epiſtolas Themiſtoclis.*

ptae dicuntur hae epiſtolae. Addo, illud quoque eſſe indicium fabulae, quod Romam ibi miſſus dicitur *Ignatius*. Eccur vero Romam, quaeſo? An forte ciuis Romanus fuit *Ignatius?* Nam *Plinius* narrat, ſe Romam miſiſſe Chriſtianorum illos, qui ciues eſſent Romani. At nec Romanus ciuis fuit *Ignatius*, nec vlla cauſa fingi poteſt, cur Romae potius, quam Antiochiae, interfectum eum voluerit Traianus; 6. ipſa ſtyli facies. Certe quotiescunque has legi epiſtolas, (legi autem ſaepius,) deprehendi, omnia in illis eſſe frigida, ieiuna, inepti tumoris affectataeque grandiloquentiae plena, et nimis viuide ſpirantia vanum ac planum Graeculum; 7. auctoritas ſummorum Criticorum. Euſebius quidem (*i*) eas epiſtolas, et quidem primus, venditauit pro genuinis. Verum quis moueatur auctoritate hominis criticae prudentiae tam expertis, vt vel Abgari et Chriſti mutuas epiſtolas pro veris amplexetur? Quis non potius eos ducat ſequendos, qui poſt ſuſceptum illarum epiſtolarum examen cenſuerunt, eas ad vnam omnes a Graeculo quopiam declamatore confectas et confictas fuiſſe? Dixerunt autem hanc ſententiam *Centuriatores Magdeburgici*, *Mart. Chemnitius*, *Io. Gerhardus*, *Kortholtus*, *Tenzelius*, (*k*) *Zeltnerus*, *Caluinus*, *Blon-*

(*i*) Hiſt. eccleſ. lib. III. cap. 36.

(*k*) Is ita in notis ad *Ruari Epiſtolas* p. 105. cenſet:

Blondellus, *Salmasius*, *Dallaeus*, *Whitakerus*, *Rob. Cocus*, *Rob. Parkerus*, *Sam. Basnagius*, *Albertinus*, *Matth.* et *Dan. Larroquani*, *Frid. Spanhemius*, *Lampius*. Omnium vero primo loco poni oportet *Photium*, qui, dum in sua *Bibliotheca* Epistolas Ignatii non recognouit, tacitus clamat, sibi dubium haud esse, quin nomen eae gerant falsissimum.

XLVI. Operae quoque pretium fuerit, paucis inuestigare, an iure *Gottfridus* (*l*) *Arnoldus* habeat *Io. Valentinum Andreae* pro conditore pariter et exauctoratore, vel, si mauis, pro auspice pariter atque vespillone *Fraternitatis roseae crucis*. In *Fama* quidem *fraternitatis* huius, a. 1614. edita, stylum

set: *Argumenta certe, quae contra earum* epistolarum γνησιοτητα *congessit sexaginta sex omnino* Io. Dallaeus, *eiusmodi sunt, vt neque* Pearsonianas Vindicias, *neque Hammondianas omnes illis incidisse neruos existiment, quotquot, Episcoporum causam agere, non multum interest.* Eodem modo *Io. Sudorius* (*le Sueur*) iudicat, Hist. eccl. T. I. p. 218. scribens, epistolarum *Ignatii* νοθείαν ad vnam omnium tam clare demonstrasse *Dallaeum*, vt omnibus veritatis amantibus satisfecisse videatur, vtque plurimum ei debeatur pro tam grauis erroris locupletissima refutatione. Nuper etiam *Stollius*, vir emunctae naris, in sua *Historia Patrum Ecclesiae* assensus est, falsum in his epistolis loqui Ignatium.

(*l*) Hist. eccles. lib. XVII. cap. 18. et P. IV. Sect. III. n. XI. p. 623. sq. Conf. Apologia illius Hist. eccl. sub tit.

ſum eſſe ſimillimum ſtylo illius *Valentini*, non audet negare (*m*) *Fiſchlinus*. Ipſe ille *Valentinus Andreae*, etſi nusquam ſe profeſſus eſt huius libelli ſcriptorem, tamen et in *Confeſſione* ſua et in *Turre Babel* et in *Theophilo p. 39.* et in *Menippo cap. 12.* docet, totam illam rem eſſe fabulam ſiue comoediam. *Fraternitatemque* illam duntaxat fictam (*α*) eſſe a Fama. Eius etiam inſignia, *Theophilo* ipſius Lipſiae a 1706. recuſo praefixa, *crucem* habent *Andreanam*, in cuius interuallis ſingulis *roſa* iacet. Accedit, quod nemo alius a quoquam nominatus fuit huius fictionis auctor. Nam quod de *Ioach. Iungio* in *Vita Io. Lud. Fabricii* p. 11. et 12. refert *Heideggerus*, nemini fide dignum viſum eſt, nec immerito fictum videtur a quopiam ad detrahendam hanc *Valentino* noſtro infamiam.

Ego

tit. *Hiſtoriſch-Theologiſche Betrachtungen* edita p. 292. ſq. et 577. ſqq. Aſſentitur *Arnoldo Buddeus* Diſp. de alchemia §. 16. et iterum in Iſagoge hiſt. theol. p. 1366. itemque *Chriſt Thomaſius* in *Bibliotheca Thomaſiana* T. I. p. 633. et *Bruckerus* Hiſt. philoſ. Germ. T. VI. p. 1235. et 1241.

(*m*) Memor. Theol. Würtemb. P. III. p. 202.

(*α*) Etiam Theologi Leidenſes in edito a. 1625. *Iudicio de ſecta Fratrum Roſeae Crucis* (quod exhibet in ſua Summa Controuerſ. p. 1001. ſqq. *Hornbeckius*,) ſub finem ita ſcribunt: *Hanc ſectam, ſi non potius commentum eſt capitis cuiusdam male feriati, Fraternitatem huiusmodi ementiti*, caetera.

Ego quidem ex his et ex iis, quae alii *(n)* de hac quaestione in vtramque partem scripserunt, satis intelligere mihi visus sum, veram esse *Arnoldi* sententiam. Sed hoc addendum, *Io. Valentinum Andreae* puduisse *(o)* postea iuuenilis erroris, eoque non solum dimisso, sed etiam publice damnato in orthodoxiae castra bona fide se recepisse.

XLVII. Antequam quiescere iubeo calamum, et huic *Synopsi Historiae literariae vniuersalis* finem impono, libet commemorare scriptores *(p) micrologiae literariae.* Eos dico, qui curiosa magis, quam vtili, opera singularibus libellis proposuerunt *doctos Principes, theologos* vel *iureconsultos natalibus nobiles*, sacerdotes semisaeculares, *doctos*

(*n*) Vid. *Iaegeri* Hist. saec. XVII. Dec. 6. lib. 4. cap. 3. p. 58; *Caroli* Memorab. eccl. lib. II. cap. 25. et 39; *Bierlingii* de Pyrrhonismo hist. cap. 5. §. 3. p. 255. sq. *Weismanni* Hist. eccl. T. II. p. 1133; *Miscellanea Leibnitiana* p. 222; *Kazaueri* Disp. de Rosaecrucianis, a. 1715. edita; *Bibliotheca Reimmanniana* p. 736. et seq.

(*o*) Simile habemus exemplum *Christiani Thomasii.* Nam et is iunior captus fuerat amore *theologiae mysticae*, annis et sapientia prouectior in posteriori ad *Poireti Eruditionem* praefatione ipse se refutauit, simulque grauissimos Mysticorum errores indicauit atque prostrauit.

(*p*) Hoc περὶ μικρῶν λέγειν vocat *Aelianus* Var. hist. lib. XI. cap. 12.

ctos coelibes, *doctos pueros* siue *ingenia praecocia*, *doctos* αὐτοδιδάκτους, *doctos spurios*, *doctos caecos*, *rusticos*, *sutores*, *mercatores*, *milites*, *correctores*; *doctos magiae vel commercii cum spiritu familiari suspectos*, *doctos pedantismi vel charlataneriae reos*, *doctos* μισανθρώπους, μισογυνεῖς, μισοκόσμους, *malis praeditos moribus*, *vxores habentes malas*; *doctores publicos ingenti auditorum numero stipatos*; *(q) etc.* Ipse sub titulo *caecorum videntium* illos descripsi eruditos viros, qui inde a puero visu caruerunt; et sub *macromicrorum* titulo eos, qui corpore proxime a Pygmaeis, animo et ingenio proxime a gigantibus absuere. Nec *clari* mei *Diaboli*, quos in *Poecile* exhibui, alia merentur in classe locari. Integrum corpus *Micrologiae literariae* a. 1718. Francofurti edidit *Io. Adamus Bernhardus*, recteque inscripsit Curieuse Historie der Gelehrten. Eodem anno *Io. Godofredus Buchnerus* Lipsiae emisit librum *de vitiorum inter eruditos occurrentium scriptoribus*: at non eos solum exhibet, sed simul *cap. I. §. 1-6. et cap. III. §. 2.*

(q) In *Theod. Crusii* Deliciis literariis (*Vergnügung müssiger Stunden*) P. XVI. p. 291. sqq. exstat dissertatio de poëtis, qui iidem pictores fuerunt; et P. XIX. p. 576. nominantur scriptores micrographici de Medicis. Huc pertinet *Io. Henr. Ackeri Historia pennarum*, quibus docti viri vsi sunt, Altenburgi a. 1726. edita.

§. 2. *et 3.* itemque *Supplem.* §. 2. *et 3.* caeteros nominat ſcriptores micrologiae literariae: vt adeo *Buchnerianus* iſte liber (*r*) appellandus videatur *Bibliotheca micrologico-literaria.* Caeterum non eſt diſſimulandum, quod et (*s*) *Buchnerus*, quem modo laudaui, agnoſcit, ad ſcriptores huius generis dici oportere:

In tenui labor, et tenuis quoque
gloria vobis.

(*r*) Vid. eius *Index* v. *Eruditi.*

(*s*) Supplem. p. 8. et 9. Non poſſum facere, quin hic repetam ſerium pariter ac feſtiuum monitum *Menckenii*, quod nuper legi in eius *Orationibus Academicis* p. 321. *Frenandum* ſcilicet ducit *iuuenum in haec ſtudia pruritum, qui ita ſe horum dulcedine ineſcari patiantur, vt ſpretis atque inſuper habitis ſeuerioribus ſtudiis, ad ſummum ſe literarum culmen perueniſſe putent, ſi ſciuerint, quot vxores* Calouius *duxerit, vel quot pocula exhauſerit* Baudius, *aut ſi ad vnguem edidicerint, quot annis eodem calamo vſus fuerit* Leo Allatius; *quot baculi ictibus* Scioppius *iuſſu legati Anglici fuerit laceratus; vel quot pilos* Franc. Philelphus, *grammatica lite ſuperior, e barba* Timothei, *aduerſarii, euulſerit.*

INDEX.

INDEX.

Maior numerus Caput, *minor* paragraphum *ſignat.*

A.

(a) Eorum duntaxat nomina hoc in *Indice* proferuntur, de quibus aliquid ſingulare commemoratur.

INDEX.

Ara-

 Con-

D.

Dor-

Grae-

Huge-

Kran.

Nicero-

philo-

ſecun-